

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

BİR FABRİKA-KENTİN SOSYAL VE SİYASAL TARİHİ:
KARABÜK VE KDÇF 1937-1995

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ali KARATAY

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Deniz ALCA

Karabük
Haziran 2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Ali Karatay'a ait "Bir Fabrika-Kentin Sosyal ve Siyasal Tarihi: Karabük ve KDÇF 1937-2017" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyeokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. İlyas Söğütü	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Deniz Alca	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Arı	

Tez Sınavı Tarihi : 07/07/2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitű tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tűm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

06/06 2017

Ali Karatay

ÖNSÖZ

Yalnızca fabrikalar inşa eden teknik bir mühendisliğin değil, modern birey ve modern bir toplum inşa etme amaçlı modernleşmeci bir toplum mühendisliğinin ürünü ve Türkiye'nin ilk ağır sanayi kenti, Zonguldak'tan sonraki işçi kenti olarak Karabük'ü, onun sosyal ve siyasi evrimini, Cumhuriyet'in bu "proje-kent"inin hangi noktalarda başlangıç amaçlarına uygun olarak evrilirken hangi noktalarda, hangi gerekçelerle bir modernleşme projesi olarak tıkandığını, hatta iflas ettiğini, bir işçi-sanayi kenti olarak kendisinden beklenecek siyasi-sınıfsal eğilimleri ve refleksleri neden göstermediğini anlamak, aslında bir anlamda Karabük'ü geriden takip eden modern Türkiye'yi ve onun evrimini de anlamak demektir. Bu tez, niteliğin gerektirdiği nicelik büyüklükten kaçınmayarak, arka planına Türkiye'nin genel sosyo-ekonomik evrimini almak suretiyle, Karabük'ün siyasi, ekonomik ve sosyal evriminin mümkün olduğunca tam bir resmini sunup, bu evrimin arkasındaki temel dinamikleri ortaya koymaya çalışacaktır.

Tez'in hazırlanma sürecinde hiçbir desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Deniz Alca'ya, halen Karabük'teki 1975 yılı sonrasını kapsayan tek yerel basın arşivi niteliğindeki arşivlerine erişimime olanak veren *Karabük Postası* gazetesi yöneticilerine, yalnızca Karabük tarihine dair yazılmış en kapsamlı eserleriyle değil, bana açtığı kişisel arşivi ve Tez'in her aşamasında sunduğu eşsiz kişisel desteği nedeniyle değerli tarihçi, yazar, eğitimci ve hocam Sayın Hür Kalyoncu'ya, maddi-manevi destekleri olmasa 8 ay süren tam günlük yoğun bir çalışmanın ürünü olan bu Tez'in de var olamayacağı aileme ve son olarak, KDÇF ve Karabük'ün harcına yalnızca emeklerini değil, kanlarını ve canlarını da katmalarına rağmen derli toplu bir istatistik bilgi olarak bile resmi tarihlerde yer almayan KDÇF emek şehitlerine, *çeliğe kan verenlere* sonsuz teşekkürler.

Çeliğe kan verenlere...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇELTİKTEN ÇELİĞE UZANAN UZUN YOL

1.1. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E	15
1.1.1. Osmanlı'nın Ekonomi-Politigi	16
1.1.2. Cumhuriyet.....	20
1.2. ÇELTİKTEN ÇELİĞE, MEZRADAN KENTE: KDÇF VE KARABÜK'ÜN KURULUŞU	28
1.2.1. Fabrikadan Önce: Karabük'ün "Tarih Öncesi"	28
1.2.2. Kuruluş	32

İKİNCİ BÖLÜM

KARABÜK VE KDÇF'NİN KURULUŞ VE EMEKLEME YILLARI: 1937-1950

2.1. 1937-1950 Dönemi Türkiye'sine Genel Bakış.....	38
2.2. Dönemin Karabük'üne Genel Bakış.....	44
2.3. İşçilerin Çalışma ve Yaşam Koşulları	47
2.4. Karabük'ün Mahkûm İşçileri.....	56
2.5. Komünist Tehdide Karşı İşçilere "Doğru Bilinç" Verme Çabaları.....	58
2.6. Çok Partili Karabük	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KARABÜK

3.1. Demokrat Parti Türkiye'sine Genel Bakış.....	66
3.2. Demokrat Parti Dönemi Karabük'üne Genel Bakış.....	71
3.3. Karabük Bağlamında Bir Galat-ı Meşhur Olarak Thornburg Raporu	73
3.4. KDÇF'den Türetilen İkinci Sınıf: Karabük Burjuvazisinin Doğuşu	78
3.5. Türkiye'nin Yarı-Mistik (Sınai) Vitriini olarak Karabük	85
3.6. Karabük ve KDÇF İşçisi Sendikayla Tanışıyor	88
3.7. 1950'li Yılların Karabük'ünde Siyaset.....	93
3.7.1. 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri Karabük Sonuçlarına İlişkin Geriye Dönük Bir Tahminleme.....	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PLANLI İTHAL İKAMECİ KALKINMA DÖNEMİNDE KARABÜK: 1960-1980

4.1. BİRİNCİ KOALİSYONLAR DÖNEMİ VE İZLEYEN AP TEK PARTİ İKTİDARI DÖNEMİ: 1960-1971	99
4.1.1. İlk İki Darbe Arası Türkiye'sine Genel Bakış.....	99
4.1.2. Dönem Karabük'üne Genel Bakış.....	109
4.1.3. 1960-1971 Arasında Karabük İşçi Hareketi.....	110
4.1.4. 1960-1971 Arasında Karabük'te Siyaset.....	116
4.2. İKİNCİ KOALİSYONLAR DÖNEMİ: 1971-1980	127
4.2.1. 1971-1980 Dönemi Türkiye'sine Genel Bakış.....	127
4.2.2. İkinci Koalisyonlar Dönemi Karabük'üne Genel Bakış.....	134
4.2.3. 1971-1980 Arasında Karabük İşçi Hareketi.....	137
4.2.4. 1971-1980 Arasında Karabük'te Siyaset.....	148
4.2.4.1. Karabük'ün "80 Öncesi".....	158
4.2.4.2. Karabük Yerel Basınının Karabük'ün "80 Öncesi" İle İmtihanı.....	162

BEŞİNCİ BÖLÜM 166

NEOLİBERAL TÜRKİYE'NİN KARABÜK'Ü: 1980-1995

5.1. 1980-1991 ARASINDA KARABÜK	166
5.1.1. 12 Eylül Cuntası Dönemine ve ANAP İktidarına Genel Bakış.....	166
5.1.2. Karabük'ün ve Karabük İşçisinin Darbeyle İmtihanı: 1980-1983.....	180
5.1.2.1. Karabük İşçi Sınıfına Darbe: KDCF'de Sıkıyönetim.....	181
5.1.2.2. Siyasi Cephede Karabük'te 12 Eylül.....	185
5.1.3. 1983-1991 ANAP İktidarı Döneminde Karabük: Bal mı İğne mi?.....	190
5.1.3.1. Karabük İşçi Sınıfının Durumu ve Büyük Grev.....	192
5.1.3.2. ANAP iktidarı Döneminde Karabük'te Siyaset.....	199
5.2. ÜÇÜNCÜ KOALİSYONLAR DÖNEMİNDE KARABÜK: 1991-1995	213
5.2.1. 1991-1995 Arası Türkiye'ye Genel Bakış.....	213
5.2.2. 1991-1995 Arası Karabük'e Genel Bakış.....	218
5.2.3. Bir Dolambaçlı Özelleştirme Modeli: Kardemir'in "İşçilere" Devri.....	219
5.2.4. 90'ların Karabük'ünde Kamu Emekçileri Hareketi.....	238
5.2.5. '90'ların Karabük'ünde Siyaset.....	240

ALTINCI BÖLÜM

KARABÜK'ÜN VE ÇELİK İŞÇİSİNİN SAĞCILIĞI, SOLCULUĞU, KÖYLÜLÜĞÜ VE MUHAFAZAKÂRLIĞI

6.1. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN "SAĞCILIĞI" VE NEDENLERİ	250
6.1.1. Köylüsün Sen, (Fabrikada Çalış Ama) Köylü Kal!.....	253

6.1.2. Önce Kurucu, Sonra Solcu Parti Olarak CHP Faktörü.....	260
6.1.3. Sağ İktidarların İthal İkameci ve Popülist Politikaları	264
6.2. AYNI COĞRAFYADA VE AYNI SOSYOLOJİK/KÜLTÜREL YAPI ÜZERİNDE ÜÇ FARKLI İŞÇİ KENTİ, İKİ FARKLI SİYASİ İKLİM	270
6.3. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN "SOLCULUĞU"	276
6.4. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN MUHAFAZAKÂRLIĞI	279
YEDİNCİ BÖLÜM	
KARABÜK'E BAĞLI İLÇELERİN YAKIN TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ SİYASİ EĞİLİMLERİ VE "KÜÇÜK TÜRKİYE" OLARAK SAFRANBOLU	
7.1. KARABÜK İLÇELERİNİN KARILAŞTIRMALI SİYASİ EĞİLİMLERİ	284
7.2. SAFRANBOLU SİYASETEN "KÜÇÜK TÜRKİYE" SAYILABİLİR Mİ? ...	288
SONUÇ.....	292
KAYNAKÇA.....	316
EKLER.....	326
ÖZET	331
ABSTRACT.....	332
ÖZGEÇMİŞ.....	333

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
Bğz.	: Bağımsız
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Barış Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency- [Amerikan] Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DÇF	: Demir Çelik Fabrikaları
DÇİ	: Demir Çelik İşletmeleri
DDY	: Devlet Demir Yolları
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DEV-GENÇ	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
Diğ.	: Diğer
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
Genel-İş	: Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası
GP	: Güven Partisi
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HAK-İŞ	: Türkiye Hak İşçi Sendikalar Konfederasyonu
HAK-PAR	: Hak ve Özgürlükler Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HP	: Halkçı Parti
HÜDA PAR	: Hür Dava Partisi
IDP	: İslahatçı Demokrasi Partisi
İGD	: İlerici Gençlik Derneği
İHA	: İhlas Haber Ajansı
İHD	: İnsan Hakları Derneği
IMF	: International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
İP	: İşçi Partisi
KAMU-SEN	: Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu'nun
KARDEMİR	: Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
KÇSKK	: Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu
KÇSP	: Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu

KDÇF	: Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları
KDÇİ	: Karabük Demir ve Çelik İşletmesi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KİGEM	: Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOİ	: Kamu Ortaklığı İdaresi
KP	: Köylü Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MEMUR-SEN	: Memur Sendikaları Konfederasyonu
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MGK	: Milli Güvenlik <i>Konseyi</i>
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MOSSAD	: HaMossad leModi 'in uleTafkidim Meyuhadim-[İsrail] İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Paktı
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
ÖİB	: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İşleri Başkanlığı
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê-Kürdistan İşçi Partisi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi
RP	: Refah Partisi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SP	: Saadet Partisi ve Sosyalist Parti
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TDÇİ	: Türkiye Demir Çelik İşletmeleri
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP/C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TİS	: Toplu İş Sözleşmesi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikalar Konfederasyonu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKP/ML	: Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
ÜGD	: Ülkücü Gençlik Derneği
YDH	: Yeni Demokrasi Hareketi
YOL-İŞ	: Türkiye Yol-Yapı İnşaat İşçileri Sendikası
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

TABLO LİSTESİ

Şekil 1. 1961, 1965 ve 1969 Genel Seçimleri Türkiye Genel, Zonguldak İl ve Karabük İlçe Sonuçları	96
Şekil 2. 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri Türkiye Genel, Zonguldak İl ve Tahmini Karabük İlçe Sonuçları (%).....	97
Şekil 3. 1961 Anayasa Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	117
Şekil 4. 1961 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	119
Şekil 5. 1965 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	123
Şekil 6. 1969 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	125
Şekil 7. 1973 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	149
Şekil 8. 1977 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	153
Şekil 9. 1977 Yerel Seçimleri Karabük Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisi Sonuçları	154
Şekil 10. 1982 Anayasa Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	188
Şekil 11. 1983 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük ve Safranbolu Sonuçları	189
Şekil 12. 1964 Yılı Fiyatlarıyla 7. Derecedeki Demir-Çelik İşçisinin Brüt Çıplak Gerçek Saat Ücretinin Yıllara Göre Dağılımı (Kuruş/Saat)	193
Şekil 13. 1984 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Yerel Sonuçları	199
Şekil 14. 1986 Ara Seçimleri Türkiye, Zonguldak 2. Seçim Çevresi ve Karabük İlçe Sonuçları	205
Şekil 15. 1987 Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	206
Şekil 16. 1987 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük ve Safranbolu Sonuçları	207
Şekil 17. 1988 Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	209
Şekil 18. 1989 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Yerel Seçim Sonuçları	210
Şekil 19. 1991 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	210
Şekil 20. 1994 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları	242
Şekil 21. 1995 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları.....	244
Şekil 22. KDÇF İşçilerinin Geldiği Karabük Köylerinin 1940-1960 Arası Nüfus Değişimi.....	256
Şekil 23. 1977, 1987, 2002 ve 2016 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük, Zonguldak ve Ereğli Sonuçları.....	270
Şekil 24. 1977, 1987, 2002 ve 2016 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük, Çankırı ve Gerede Sonuçları.....	276
Şekil 25. 1965, 1977, 1991, 2002 ve 2015 (Haziran) Genel Seçimlerinde Karabük İli İlçelerinde Sol ve Sağ Oyların Genel Durumu	285
Şekil 26. 1980 Sonrası Safranbolu ve Türkiye Karşılaştırmalı Seçim Sonuçları	288

GİRİŞ

Karabük bir işçi ve sanayi kenti olarak doğmuştur. “İşçi ve sanayi kenti” ile kastedilen kuşkusuz nüfusunun tamamını işçilerin oluşturduğu bir kent değil, varlığını bir ya da birkaç sanai işletmenin (Karabük, Ereğli, Zonguldak, Seydişehir, İskenderun örneklerinde görüldüğü gibi Türkiye’de genellikle tek bir büyük işletmenin) kente sağladığı ekonomik girdi ve istihdama borçlu olup, nüfusunun ağırlıklı bir bölümünü işçilerin ve ailelerinin oluşturduğu bir kenttir.

Bildiğimiz anlamda işçi (sanayi) kentleri kapitalizmin ürünüdür. Kentlerde özellikle lonca kısıtlamaları biçimini alan feodal ekonomik baskıdan kurtulmak ve o dönemde bilhassa enerji kaynağı olarak bağımlı oldukları doğal kaynaklara yakın olmak için kent dışı alanlara yönelen manifaktürlerin ve bu manifaktürlerin temeli olan elbirliğinin gittikçe işbölümüne doğru evrilmesiyle ortaya çıkan fabrikaların çevresinde oluşan yerleşkeler ya da bu işletmelerin emek kaynağı durumundaki yakın köyler, bu yeni işçi/sanayi kentlerinin ilk nüvelerini oluşturmuştur.

Batı’da bu şekilde özel sermaye sahipliğindeki sanayi işletmeleri etrafında oluşan işçi-sanayi kentleri, Türkiye’nin özgül sanayileşme modeli ve tarihsel/ekonomik kısıtları nedeniyle devlet eliyle kurulmuş dev sanai işletmeler çevresinde ve onlara her anlamda bağımlı olarak doğmuşlardır; Karabük de bunlardan birisi, aslında ilkidir. Bu durum ülkemizdeki işçi-sanayi kentlerinin, kendiliğinden doğup gelişigüzel büyüyen Avrupa’nın sanayi kentlerinden farklı olarak, her anlamda birer devlet projesi olarak doğmalarına neden olmuştur. Bu yanıyla söz konusu kentlerin kuruluşları itibarıyla birer “devlet kenti” olarak doğdukları söylenebilir. Tarihlerinin her veçhesine sınıf mücadelesinin damgasını vurduğu Batı’daki sanayi kentlerinin ve işçilerin göstereceği ideolojik/politik refleks ve eğilimlerle, varlığını devlete borçlu olan, sürekli bir devlet gözetimi altında tutulan ve işçi aristokrasisi sıfatını hak edecek şekilde Türkiye işçi sınıfı genelinin

sahip olmadığı birçok ayrıcalıkla donatılan Karabük işçilerinin göstereceği ideolojik/politik refleksler kuşkusuz farklı olacaktır. Öte yandan Batılı işçilerin yüzlerce yıl önce köylülükle ve kır ekonomisiyle aralarındaki her türlü bağı kesilmiş tam bir proletarya haline geldikleri, buna karşın Karabük çelik işçilerinin 20. yüzyılın ikinci yarısına yarı işçi yarı köylüler olarak girdikleri, yani ortada yüzlerce yıllık bir “evrimsel fark” olduğu da hesaba katıldığında, Karabük dâhil Türkiye’deki işçi/sanayi kentlerinin Batılı muadillerinden farklılığı daha da belirginleşecektir.

Fakat Karabük yalnızca Batı’daki muadillerinden değil, Türkiye’deki muadillerinden de çok daha sağda ve sınıf mücadelesinden uzak görünmektedir. Kuşkusuz bu durumun Karabük’e has sebepleri vardır.

Bu Tez, öncelikle bir işçi kenti olarak Karabük’ün siyasi duruşunun yakın tarihi süreç içindeki değişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu noktada öncelikle Karabük’le kastedilenin Karabük kenti olduğu, dolayısıyla ele alınan seçim, referandum vb. sonuçlarında veriler el verdiği ölçüde kent sonuçlarına odaklanılacağı belirtilmelidir. Bu amaçla ilk gerçek serbest seçim olan 1950’den günümüze kadar düzenlenen tüm genel seçim ve halk oylamaları ayrı ayrı incelenecek, Karabük’ün siyasi/ideolojik kodları bu seçim sonuçları üzerinden çözülmeye çalışılacaktır. Halkın gerçek politik tercihlerinin dışında ve ötesinde çok fazla faktörün (adayın kimliği, kaynak transferini güvencelemek için iktidar partisine yönelme eğilimi, hemşericilik vs.) devreye girdiği yerel seçimler ise ancak olağan durumdan bir sapma gösterdiği ve siyasi sonuçlar çıkartmaya elverişli oldukları ölçüde incelenecektir.

Karabük, kronolojik bakımdan Türkiye’nin Zonguldak’tan sonra ikinci işçi kenti, buna karşın ilk ağır sanayi kentidir. Fakat, belirttiğimiz gibi, örneğin bir dereceye kadar Zonguldak’tan ya da birçok bakımdan kendisine çok benzeyen Ereğli’den farklı olarak, Karabük için bu işçi kimliği bir nitelikten ziyade niceliğe tekabül etmektedir: Karabük; nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Karabük işçi sınıfının sınıf kimliğiyle, sınıf siyasetiyle, sınıf kültürüyle ve sınıf mücadelesiyle değil, niceliğiyle damgasını vurduğu bir kent olagelmıştır. Bir başka ifadeyle Karabük, dün de bugün de, yalnızca (kuşkusuz dünden bugüne giderek azalarak) nüfusunun önemli bir bölümünü işçilerin oluşturduğu bir kent olması anlamında işçi kenti olmuştur. Bu noktada Zonguldak ve Karabük 1 Mayıs’larının genel bir

karşılaştırması bile yeterince açıklayıcı olabilir: İlkinde ciddi bir işçi (madenci) katılımının, coşkusunun ve yer yer de öfkesinin damgasını vurduğu en küçüğü 5-6 bin kişilik mitinglerle kutlanan 1 Mayıs'lar, Karabük işçi sınıfı için kahir ekseriyetle ya sıradan bir iş günü ya da bir tatil-piknik günüdür. Yine, İşçi Baharı olarak Türkiye tarihine kazınan yıllarda (1989-1991) Zonguldak dâhil bütün Türkiye işçi sınıfının "İşçiyiz Haklıyız Kazanacağız" şeklinde attığı sloganı, Karabük işçi sınıfının "İşçiyiz Güçlüyüz Edepliyiz"¹ şeklinde atması, bu bağlamda bir diğer manidar örnektir. Kuşkusuz bu "sınıfsal duruş" farkı kendisini yalnızca sendikal zeminde değil siyasal zeminde de ortaya koymuştur. Bu noktada Karabük Demir Çelik Fabrikaları (bundan böyle KDCF) işçilerinin ve bir işçi kenti olarak Karabük'ün siyasi eğilimlerinin tarihsel süreç içindeki gelişimini, daha genel bir ifadeyle Karabük'ün siyasi anatomisini çıkartmak, bu noktada Karabük işçi sınıfının sınıf kimliğine —şu ya da bu ölçüde— oturan siyasal davranışlar geliştirip geliştirmediklerini sorgulamak demek, aynı zamanda Karabük işçi sınıfının ve işçi kenti Karabük'ün tarihsel süreç içinde siyasal planda adlı adınca solla ilişkilene biçimini ve derecesini de anlamaya çalışmak ve sorgulamak demektir. Modern kapitalist ülkelerde işçi sınıfının niceliksel artışıyla sol siyasi oluşumların güçlenmesi arasında bir korelasyon bulunduğu bilinmektedir: Sol genel olarak işçi sınıfının güçlü olduğu yerlerde daha güçlü, işçi sınıfının zayıf olduğu yerlerde ise daha güçsüz olagelmıştır. Bu durum örneğin Avrupa'daki sanayi kentlerinde böyle olduğu gibi, göreceğiz ki Karabük'le aynı coğrafi bölgede ve benzer sosyolojik ve demografik taban üzerinde kurulan diğer işçi ve ağır sanayi kentleri olan Zonguldak ve Ereğli'de de böyledir. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur, zira siyasal cephede sol ile sağ arasındaki bölünme, başka şeylerin yanısıra ve ama asıl olarak ekonomik/sınıfsal cephede emek ile sermaye, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki bölünmeye de tekabül eder ya da etmesi beklenir. Fakat Karabük, öyle ya da böyle kendisi üzerinde fikir sahibi olan hemen herkesin kabul edeceği gibi, Zonguldak ve Ereğli'den farklı olarak bilindik işçi sınıfı reflekslerini göstermeyen, aslında daha doğrusu alışıldık ölçülerde göstermeyen bir işçi kentidir.

Tez bu noktada, işçi kenti Karabük'ün siyasi eğilimlerinin tarihsel süreç içindeki

---

¹ *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1991, s. 3.

gelişimini ele alırken, seçim verilerini alt alta sıralamakla yetinmeyecek, bu verilerden yansıyan siyasi davranış kalıplarını, ayrıca işçi kenti Karabük'ü (Zonguldak ve Ereğli gibi) benzerlerinden ya da (Çankırı ve Gerede gibi) Karabük'ün yakın çevresinde olmakla ve iç göç yoluyla büyük ölçüde onun nüfusunu oluşturmakla birlikte —işçi ve sanayi kenti olmamaları hasebiyle— kendisine benzemeyen kentlerden ayırtıran siyasi ve toplumsal eğilimleri tespit etmeye ve bunları açıklamaya çalışacaktır.

Karabük'ün siyasi anatomisi üzerine yapılan değerlendirmelerde, genellikle Ereğli ve Zonguldak gibi daha solda duran işçi/sanayi kentleriyle yapılan karşılaştırmalara dayanılarak onun görece “sağcılığına” özel bir vurgu yapılırken, iç göç yoluyla Karabük nüfusunun önemli bir kısmını teşkil eden yerlerle bir karşılaştırmaya gidilmez. Oysa Karabük'ün, “işçi sınıfı ve sanayi etkisi”, ya da daha uzun ve tam bir ifadeyle “işçi sınıfı kimliğinin ve sanayinin siyasi/ideolojik etkisi” olarak adlandırabileceğimiz etkiden etkilenip etkilenmediğini, etkilendiyse ne derecede etkilendiğini anlayabilmek için en başta, ortak ya da benzer bir demografik yapı üzerinde şekillenmekle birlikte işçi/sanayi kenti niteliği taşımayan Çankırı ve Gerede gibi yakın bölge kentleriyle bir karşılaştırma yapılmalıdır. Zonguldak ve Ereğli üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmalar nasıl bir “görece sağcılık” durumunu ortaya koyabiliyorsa, Çankırı ve Gerede üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmalar da pekâlâ bir “görece solculuk” durumunu verebilir. Nitekim Karabük özellikle iç Türkiye'nin sağ ve muhafazakâr ağırlıklı illerinde yaşayanlar tarafından gerçekte olduğundan daha sol bir şekilde algılanagelmiştir. Bir başka ifadeyle Karabük daima, bilhassa muhafazakâr/sağ Türkiye'nin gözünde, aslında “hak ettiğinden” daha sol bir imaja sahip olmuştur. Çoğu Karabüklünün hayatlarının bir noktasında bir şekilde karşılaştığı bu algının nesnel bir temele sahip olup olmadığı Tez'de tartışılacaktır.

Öte yandan Karabük'ün, köylülük ve iç bölge kenti olma faktörlerinin de etkisiyle muhafazakâr bir kent olageldiği herkesin bildiği bir realitedir. Fakat bu muhafazakârlık, örnekleriyle gösterileceği ve aslında Karabüklülerin bizzat kendi deneyimlerinden bildiği gibi, benzer siyasi eğilimler gösteren (Erzurum, Bayburt, Konya, Kayseri ve hatta aynı bölgedeki Kastamonu ve Çankırı gibi) kentlerle kıyaslandığında oldukça ölçülü, bir başka ifadeyle *light/soft* bir muhafazakârlıktır. Siyasal İslamcı bir partinin kentte ciddi bir siyasi hâkimiyet kurduğu bugün bile bu

ölçülülük eğilimi, kuşkusuz geçmişe göre güç kaybetmiş olmakla birlikte, belli ölçülerde ve görelî olarak varlığını sürdürmektedir.

Karabük'ü hemen yanı başındaki diğer işçi ve sanayi kentlerinden ve bu nitelikleri taşımayan muhafazakâr kentlerden ayıran siyasal, ideolojik ve sendikal davranış kalıpları, bu kentlerde yaşayan insanların genleriyle ya da yazgıyla açıklanamayacağına göre, meseleye tarihsel maddeci bir yaklaşımla bakmak, bu farklılıkları toplumsal/maddî ilişki ve süreçlerle, bu ilişki ve süreçlerdeki kopuş ve sürekliliklerle açıklamak zorundayız demektir. Dolayısıyla Tez, ana konusunu oluşturan Karabük'ün siyasal gelişim süreci bu toplumsal/maddî ilişki, süreç, kopuş ve süreklilikler karanlıkta kaldığı sürece anlaşılamayacağından, Karabük'ün siyasal ve sendikal olarak işçi sınıfı refleksi(ni yeterince) göstermemesinin tarihsel, sosyolojik, demografik, ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerini ortaya koymaya çalışacaktır.

Kolay kolay hiçbir kente nasip olmayacak şekilde kuruluş tarihi tam olarak belli olan bir kenttir Karabük, çünkü belirttiğimiz gibi Türkiye'nin ilk ağır sanayi merkezi olarak, kendisini var eden fabrikayla, yani KDÇF'yle birlikte doğmuştur. Hep söylenegeldiği gibi kurtuluşu değil kuruluşu kutlanır. KDÇF bu bakımdan Karabük tarihi için bir 0 noktasını teşkil eder; öyle ki Karabük'ün “tarih öncesi” diyebileceğimiz ve bağımsız bir muhtarı bile bulunmayan Karabük köyü/mezrası orada hiç olmasaydı bile hiç kuşkusuz Karabük aşağı yukarı bugünkü haliyle yine olacak ama muhtemelen adı farklı olacaktı. Bu bakımdan Karabük'ü Cumhuriyet öncesiyle ilişkilendiren tek varlık olan Karabük köyü ya da mezasının Karabük kentine kattığı en önemli şeyin ismi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla, bir fabrika-kent olarak Karabük'ün tarihi, kendisini var eden fabrikanın ve işçilerinin tarihiyle iç içe geçmiştir. Bir başka ifadeyle Karabük tarihi aynı zamanda bir dereceye kadar —ve kuşkusuz gittikçe azalan ölçüde— KDÇF tarihidir. Bu ikisi arasında öylesine güçlü bir simbiyotik ilişki bulunmaktadır ki, Karabük kent nüfusunu başlangıç yıllarında hemen tümüyle KDÇF çalışanları oluşturmaktadır. Kentin büyümesiyle birlikte yaşanması kaçınılmaz olan sınıfsal/ekonomik farklılaşma ve çeşitlenme ile birlikte kuşkusuz bu ilişkisi gittikçe zayıflamış, fakat asla tümüyle ortadan kalkmamıştır. Açıktır ki Karabük ve KDÇF tarihlerini birbirinden ayırarak Karabük tarihine dokunmak adeta olanaksızdır. Bu nedenle Tez

Karabük'ün tarihine bakmaya ve tarihsel süreç içinde siyasi eğilimlerinin gelişimini ve bu gelişimin ardındaki dinamikleri tespit etmeye çalışırken, kaynaklar izin verdiği ölçüde KDÇF/Kardemir ve Karabük işçi sınıfının tarihine de odaklanmaya çalışacaktır. Bu noktada 1978 yılında Karabük'te yaşanan ve Türkiye tarihinde kamu fabrikaları içinde yaşanan en militan işçi eylemlerinden birisi, belki de birincisi olan, buna karşın hem yerel hem de ulusal basın tarafından adeta yok sayılan, hatta ilgili sendikanın kendi tarihini yazarken anmaktan bile imtina ettiği 19 Eylül olaylarına özel bir önem verilecektir. Zira bu eylem, yalnızca çapı ve militanlığı bakımından değil, örgütçüleri ve ardındaki siyasi saikleri bakımından da Tez açısından çok büyük önem taşımaktadır. Yine KDÇF'nin kuruluşundan ancak yaklaşık 50 sonra gelebilen ilk gerçek grev olan 1989 büyük grevi ve 1994-1995 yıllarını kapsayan kapatma/özelleştirme saldırısına karşı girişilen mücadeleler de Tez'de etraflıca ve yer yer farklı bir bakış açısıyla ve yeni bulgularla incelenecek konular arasındadır.

Diğer yandan ne Karabük işçi sınıfı yalnızca KDÇF emekçilerinden, ne de Karabük'teki işçi sınıfı mücadelesi yalnızca KDÇF'deki mücadelelerden ibarettir. Bu noktada özel haddehanelerde çok ağır şartlar altında ve KDÇF'ye göre çok düşük ücret ve sosyal haklarla çalışan binlerce çelik işçisi, 1950'li yılların başından itibaren Karabük işçi sınıfının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Yine Karabük işçi sınıfı ve mücadelesi adına çok dikkat çekici bir diğer işçi grubu da 1970'li yıllarda sayısı 500'ü geçen ve DİSK'e bağlı Genel-İş'te örgütlenerek Karabük'te ayrıksı bir yerde duran Karabük Belediyesi işçileridir. Bu işçilerin yer yer fiili, yer yer de yasal/resmi greve varan mücadeleleri, KDÇF işçilerinin mücadelesi dışta tutulursa, Karabük tarihindeki en kitlesel ve militan işçi mücadeleleri arasındadır. Kaynaklar el verdiği ölçüde —ki söz konusu olan bilhassa haddehaneler olduğunda pek de el vermedikleri söylenmelidir— Karabük'teki KDÇF dışı işçi sınıfının durumu ve mücadeleleri de Tez'de konu edilecektir.

Karabük'ün bir işçi kenti olarak ortaya çıktığını belirtmiştik. Öyle ki başlangıçta bir fabrikanın popülasyonu ne oranda işçilerden oluşursa, Karabük kentinin popülasyonu da yaklaşık olarak o oranda işçilerden müteşekkildi. Aslında Karabük tarihi bir bakıma bir yavaş yavaş çeşitlenme, farklılaşma ve aynı anlama gelmek üzere bir işçi kenti olmaktan, işçilerin toplam işgücünün ve kent popülasyonununun anlamlı bir kısmını oluşturduğu ama artık işçi kenti denemeyecek

kadar çeşitlenmiş bir kent haline gelme tarihidir. Tez, esasen KDÇF ve KDÇF emekçilerinin sırtından bir Karabük burjuvazisinin yaratılmasından başlayarak, bu farklılaşma/çeşitlenme süreçlerine ve sonuçlarına da yer verecektir.

Karabük'ün esasen KDÇF ile birlikte var olması, ona "Cumhuriyet'in çocuğu" diyenlerin çok da yanılmadığını gösterir. Dolayısıyla Karabük'ün öyküsü aslında biraz da Cumhuriyet'in öyküsüdür: Onunla var olmuş, onunla birlikte büyümüş/gelişmiş ve onunla birlikte transformasyonlara uğramıştır; başarıları Cumhuriyet'in de başarıları, başarısızlıkları ve yetersizlikleri Cumhuriyet'in de başarısızlıkları ve yetersizlikleridir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş koşulları, tercihleri, kararları, yaşadığı dönüm noktaları ve dönüşümleri anlaşılmadan, Karabük'ün ne bugününü ne de onun sosyo-ekonomik ve siyasal tarihini anlamak olanaklı değildir. Örneğin CHP'nin köylü siyasetini, seküler bir toplum yaratma amaçlı izlediği politikaları, II. Dünya Savaşı sürecinde izlediği zorunlu ya da tercihli ekonomik siyaseti anlamadan Karabük'ün köylü-işçilerinin CHP'ye olan mesafesini; yine örneğin 1960-1980 yılları arasında yaklaşık 20 yıl boyunca planlı/programlı bir şekilde uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Modeli'ni anlamadan Karabük işçisinin ve halkının Demirel sevgisini ya da KDÇF işçisinin siyasal ve sendikal davranışlarında büyük rol oynayan "işçi aristokrasisi" kimliğini anlayamayız. Bundan dolayıdır ki Tez, Karabük'ün yanısıra Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasi evrimine de kısaca değinecek ve bunları birbirleriyle (kuşkusuz daha çok ilkini ikincisiyle) ilişkilendirmeye çalışacaktır.

Karabük'ü özgün yapan özelliklerinden birisi de, onun toplama bir nüfustan oluşan bir fabrika-kent niteliğinde olmasıdır. Fındıkoğlu'nun ifadesiyle "yurdun dört bir yanında gelmiş [insanlar] kuvvetli ve atılgan bir 'iktisadi adam' psikolojisine sahip, çeşitli menfaat çevreleri içinde kaynaşan yeni bir Karabüklü tipi" oluşturmuşlardır.² Öyle ki, Fındıkoğlu'nun önderliğindeki bir kısım bilim insanı onu sosyolojik bir laboratuvar olarak görmüş ve üzerinde araştırma yapmak üzere İstanbul Üniversitesi bünyesinde bir Karabük Araştırma Merkezi bile kurmuştur. Fakat aslında Cumhuriyet'in Karabük'te yaratmaya çalıştığı Karabüklü tipi, Fındıkoğlu'nun ifade ettiğinden (ki aşağı yukarı bir "homo economicus"a tekabül

---

² Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alâkalı Problemleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayı:2, 1960, s. 23.

ettiği söylenebilir) çok daha öte niteliklere sahiptir: Cumhuriyet Karabüklülerin şahsında, modern Cumhuriyet'in yeni insanının bir prototipini yaratmaya çalışmıştır. Demek ki Karabük yalnızca ülkenin ilk ağır sanayi kenti olması bakımından değil, Cumhuriyet rejiminin tüm Türkiye'de inşa etmeye çalıştığı modern ve seküler bir hayatın ilk bütüncül prototipi olması bakımından da bir laboratuvardır. Planlı yapısı, modern konutları ve onlarca sosyal tesisi ve donatısıyla “dinden arındırılmış” (*secularized*)³ Yenişehir semti bu çabanın ürünüdür. Tez'de irdelenecek yakın dönem Türkiye ve Karabük tarihleri, bize hem Cumhuriyet projesinin hem de onun Karabük projesinin hiç de beklendiği gibi —hadi “sonuçlanmadığını” demeyelim ama— ilerlemediğini gösterecektir.

Karabük tarihine odaklanırken üzerinden atlanamayacak bir gerçeklik de, yazıldığı kadarıyla bu tarihin yer yer ciddi ölçüde kurgusal bir nitelik taşıdığıdır. Üzerinde en ufak bir araştırma yapılmadan bir “genel doğru” mertebesinde kabul görmüş olan bu kurgular (Nazım Hikmet'in KDÇF inşaatında ya da fabrikada mahkûm işçi olarak çalıştığı, karabük isminin bir Türkmen aşiretinden geldiği, DP'nin iktidar döneminin başında henüz 9 yaşındaki fabrikayı kapattırmaya niyetlendiği vs.), Karabük üzerine yapılmış birçok değerli çalışmayı da ciddi ölçüde sakatlar bir dereceye ulaştırmıştır. Deyimi ait olduğu dil alanından çıkartıp genelleştirerek kullanırsak, Karabük'ün galat-ı meşhurları da Tez'in konusu olacak, bu konulardaki hakikat tarihsel gerçeklere dayalı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da, Karabük üzerine yazılmış hemen bütün kaynaklarda Karabük'ün ve KDÇF'nin özellikle bir tür asrısaadet dönemi mertebesine yükseltilmiş kuruluş ve gelişme yılları itibarıyla (Yenişehir'de toplanmış bütün sosyal donatıları ve modern konutlarıyla) adeta bir (işçi) cennet(i) şeklinde tasvir edilmesidir. KDÇF gibi bir ağır sanayi devi için vaka-i adiyeye haline gelmiş iş kazalarında ölen işçilerin bütün mahalleleri gezen bandolu mızıkacı bir tören alayıyla gömüldüğü (ki bu “ölüye saygı” da, bu ölümlerin en azından düzgün bir kaydının tutulması seviyesine bile varamamıştır; bu çalışmanın,

---

³ Devrim Ümit, “Modernization Project in Karabuk, a Newly Urbanized Village, in Early Republican Turkey”, *European Journal of Research on Education*, 2014, s. 97, erişim: https://www.academia.edu/8309742/Modernization_Project_in_Karabuk_a_Newly_Urbanized_Village_in_Early_Republican_Turkey, erişim tarihi: 12.01.2017.

sayılarını bile tespit edemediğimiz, yani doğru dürüst kayıtları bile tutulmayan yüzlerce ve hatta muhtemelen binlerce iş “kazası” kurbanı çelik işçisine, yani *çeliğe kan verenlere* ithaf edilmesinin nedeni de budur), ama geride bıraktıklarına bir emekli maaşının bile bağlanmadığı bir fabrika, kent ve dönem için fazlasıyla abartılı görünen bu yaklaşımların eleştirel bir değerlendirilmesi, Karabük tarih yazımının acil bir ihtiyacı gibi görünmektedir. Tez kaynaklar el verdiği ölçüde bunu yapma niyetindedir.

Tez’in konusunu Karabük kent merkezinin oluşturduğunu, seçimler üzerinden yapılacak incelemelerin de kaynaklar el verdiği ölçüde esasen kent merkezi üzerinden gerçekleştirileceğini ifade etmiştik. Buna karşın, 1995 yılında il olan Karabük’ün ilçelerinin yakın tarihteki siyasi eğilimleri de Karabük kent merkeziyle karşılaştırmalı olarak incelenecek, bu noktadaki süreklilikler ve kopuşlar anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, aslında bir diğer galat-ı meşhur gibi görünen Safranbolu’nun siyasi bakımdan bir “mikro Türkiye” olduğu, 1980 sonrasında düzenlenen seçimlerde Safranbolu’da ortaya çıkan tabloyla Türkiye genelinde ortaya çıkan tablo arasında daima bir paralellik bulunduğu iddiası da ayrıca ele alınacak, tek tek seçimler üzerinden yapılacak karşılaştırmalı incelemelerle böyle bir paralelliğin bulunup bulunmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Tez’in her aşamasında karşılaşılan en büyük güçlük, hiç kuşkusuz kaynak sorunu olmuştur. Sorunun bir yanı yerel bir nitelik taşımaktadır ve Karabük tarihi üzerine yazılan metinlerin azlığı ve bu metinlerde kimi dönemlerin ve olguların oldukça karanlıkta kalmasıyla ve erişilebilir yerel basın arşivi bulma sorunuyla ilgilidir. Sorunun diğer yanı ise çok daha genel bir nitelik taşımakta, istatistik bilgi üretme noktasında ülkedeki genel yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Zira bu çalışma sürecinde, Türkiye’de seçim istatistikleri gibi en temel istatistiklerin bile gereği gibi üretilip sunulmadığı bir kez daha görülmüştür. Öyle ki Tezin ana omurgasını oluşturan Karabük kentinin siyasi eğiliminin tarihsel süreç içindeki gelişimini takip edebilmek için olmazsa olmaz olan ilçe-kent bazlı seçim sonuçlarına ulaşabilmek bile yer yer büyük bir sorun haline gelebilmiştir.

Her şeyden önce 1961’den önceki genel seçimlerin ilçe bazlı sonuçları ne YSK ne de TÜİK tarafından yayınlanmıştır. Bu nedenle, çok tartışmalı 1946 genel seçimlerini bir kenara bıraksak bile, Tez’in temel tezleri bakımından büyük önem

taşıyan 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde Karabük'te ortaya çıkan siyasi tabloya ulaşmak adeta olanaksız hale gelmiştir. Bu noktada Karabük, Safranbolu ve Zonguldak ilçe seçim kurullarına yaptığımız başvurulardan hiçbir sonuç alınamamış, her üç kurum da “topu” birbirlerine ya da YSK'ya atarak, bu döneme dair kendilerinde hiçbir veri bulunmadığını iddia etmişlerdir. Bunun üzerine 21.10.2016 tarihinde “bilgi edinme hakkı” kapsamında bir dilekçeyle başvurduğumuz Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı ise, 19.12.2016 tarih ve 4521 sayılı cevabi yazısında (EK-1), iki yıllık yasal saklama süresi dolduğundan ilgili döneme dair tüm seçim evraklarının imha edildiğini, bu nedenle talebin yerine getirilemeyeceğini, fakat söz konusu bilginin istatistik bilgi üretilip yayınlanması amacıyla eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü, yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu'na iletilmiş, dolayısıyla ilgili kuruma başvurulabileceği bildirmiştir. TÜİK'in resmi sitesinde, istatistik bilgi taleplerinin bilgi edinme kapsamında olmadığını, dolayısıyla bu yönlü taleplerin bilgi@tuik.gov.tr adresine gönderilecek bir e-postayla gerçekleştirilmesi gerektiğinin bildirilmesi nedeniyle 14.02.2017 tarihinde belirtilen adrese gönderilen bir e-postayla bahse konu seçimlerin ilçe bazlı sonuçları talep edilmiş, fakat Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı Bilgi Dağıtım ve İletişim Daire Başkanlığı'nın 15.02.2017 tarih ve 4412 sayılı e-imzalı cevabi yazısıyla (EK-2), 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerine ait kurumlarında ayrıntılı bilgi bulunmadığı bildirilmiştir. Bütün çabalara karşın 1946 ile 1960 arasındaki seçimlerin ilçe bazlı sonuçlarına ulaşamaması ve ulaşamayacağını da anlaşılması üzerine, kentin yalnızca dününün değil bugünün de anlaşılması açısından büyük önem taşıyan bu dönemde Karabük'te ortaya çıkan siyasi eğilimlerinin anlaşılabilmesi için dolambaçlı bir yola başvurulmuş, (o dönemde Karabük'ün de ilçe olarak dâhil olduğu) Zonguldak il geneli seçim sonuçları ile Karabük seçim sonuçlarının karşılaştırılması üzerinden bir tahminleme çalışması gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır. Buna göre, önce ilçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşılabilen 1961 sonrası ilk üç genel seçimde Zonguldak il geneli ile Karabük ilçesinde ortaya çıkan sonuçlar karşılaştırılarak Karabük'ün siyasi eğilimleri Zonguldak il geneliyle karşılaştırmalı olarak tespit edilecek, sonra da 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde Zonguldak il genelinde ortaya çıkan sonuçlar üzerinden Karabük ilçe sonuçları tahmin edilmeye çalışılacaktır.

Tez çalışmasında yaşanan bir diğer “istatistik yetersizlik” sorunu da, 1961

sonrası genel seçimler için ilçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşabildiğimiz TÜİK'in, bu sefer bu sonuçları 1991 genel seçimlerine kadar kent-kır oyları şeklinde ayrıştırmadan vermesi, yani ilçeye bağlı köylerin etkisinden arındırılmış bir kent siyasi tablosu oluşturmaya olanak vermemesidir. Karabük ilçe nüfusu içindeki köy nüfusu oranının yaklaşık yüzde 12 olduğu bugün çok önemsenmeyebilecek olan bu sorunun (kaldı ki 1991 sonrası kent-kır ayrımını içeren ilçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşabiliyoruz), örneğin bu oranın yüzde 47,5 olduğu⁴ 1960 yılı için Karabük kentinin siyasi eğilimlerini tespit etmekte ciddi güçlük yarattığı, daha önemlisi 1991 yılına kadarki seçim sonuçlarını ve bu sonuçlar üzerinden yapılan yorumları, Karabük kent gerçekliğini tam olarak yansıtmaktan uzaklaştırdığı açıktır. Öte yandan, TÜİK'in 1961 ve sonrasında düzenlenen referandum sonuçlarını ilçe bazlı ve kent-kır ayrımını gösterir şekilde sunması sayesinde, en azından 1961 ve 1980 Anayasa referandum sonuçları üzerinden Karabük kenti ile kır arasında kuşkusuz bir fark bulunmakla birlikte, örneğin çok eski ve köklü bir kent kültürüne sahip Safranbolu kenti ile kır arasında zaman zaman tanık olduğumuz türden bir yarılmanın Karabük'te söz konusu olmadığını söyleyebiliyoruz. Bunun bir nedeni de, tez içinde detaylıca inceleyeceğimiz gibi, azımsanmayacak oranda KDÇF işçisinin ve ailelerinin doğrudan köylerinde yaşamaya devam etmesi ya da kentte yaşamakla birlikte aslında köyünden (zihinsel, sosyal, ekonomik ve tüm bunların sonucu olarak siyasi açıdan) kopamaması, bu yanı sıra Karabük kentlilerin biraz köylü, Karabük köylülerinin de biraz işçi olmasıdır. Dolayısıyla Karabük köylerinin siyasi tercihleri, kısmen de olsa KDÇF işçilerinin siyasi tercihlerini de yansıtmaktadır. Nitekim Karabük köyleriyle Karabük kenti arasında kuşkusuz bir fark bulunmakla birlikte, bir yarılma derecesinde siyasi tutum farklılığı olmadığı, 1961 ve 1982 Anayasa referandumları ile 1991 ve sonrasındaki seçimler için ulaşılabilir olan kent-kır oyları ayrı ayrı incelendiğinde de görülecektir.

Tez yazım sürecinde karşılaştığımız bir diğer istatistik sorun da TÜİK'in 1991-2002 arasındaki genel seçimlerin (bu iki seçim dâhil) ilçe bazlı seçim sonuçlarını ham veri, yani oy sayıları şeklinde sunması, bu sonuçları

---

⁴ Yüksel Kaştan ve Halil İbrahim Demirci, "Karabük Demir Çelik İşletmelerinin Karabük ve Çevresinin Toplum Yaşamına Etkisi", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 313.

tablolaştırılmaya uygun olacak şekilde yüzdelik veriler olarak işlememiş olmasıdır. Bu nedenle 1991 ve 1995 genel seçimlerinin ilçe bazlı ham verileri, kent ve kır için ayrı ayrı olmak üzere, tez çalışması kapsamında işlenerek tablolaştırılmıştır.

Yine karşılaştığımız bir diğer istatistiki sorun, geçmiş bir yana bugün bile TÜİK başta olmak üzere ilgili kurumların (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu vs.) *ilçe bazlı* ekonomik/sosyal istatistik üretmemiş olmasıdır. Örneğin Karabük merkez ilçesinde kaç sigortalı (kaç 4/A'lı, kaç 4/B'li, kaç 4/C'li), kaç emekli olduğunu gösterir bir istatistik bulunmadığı gibi, kaç sanayi işletmesinin bulunduğunu, buralarda kaç işçinin çalıştığını gösterir bir istatistik de üretilmiş değildir; yani ortada ilçe bazlı bir sanayi sayımı bile yoktur. Günümüz için gerçekten inanılmaz bir şekilde, Türkiye'de kurumlar yalnızca *il bazlı* istatistik üretmekte yetinip, bırakalım kent merkezlerini, çoğu durumda ilçe bazlı istatistik bile üretmemektedirler. Bu sorunu aşmak için İl Sanayi Müdürlüğü (hatta İl Sanayi Müdürü) ve SGK İl Müdürlüğü nezdinde yapılan girişimler, ilçe bazlı istatistik üretilmediği, dolayısıyla yardımcı olunamayacağı yanıtıyla karşılanmıştır. Bu şartlar altında altı nesnel verilerle yeterince doldurulamayacağından, Karabük kentinin günümüzde ortaya koyduğu sosyo-ekonomik gerçekliğin, "Günümüzün Karabük'ü" adlı ayrı bir başlık altında incelenmesinden vazgeçilmiştir.

Tezin yazım sürecinde karşılaşılan bir diğer kaynak sorunu da erişilebilir yerel basın arşivi sorunudur. Öyle ki Tez çalışması kapsamında Karabük tarihi boyunca yayınlanan ve sayısı onları bulan yerel gazetelerden yalnızca birinin arşivine ulaşılabilmiş, oldukça güç fiziki şartlar altında ancak bu arşivden faydalanılabilmektedir. İnternet üzerinden gerçekleştirdiğimiz araştırma neticesinde, memleket sathında yayınlanan her yayının bir örneğinin arşivlenmesi gereken Milli Kütüphane'de bile Karabük yerel basın arşivinin büyük ölçüde bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu noktada, ulaşılabılır durumda tek yerel basın arşivi olan *Karabük Postası*'nın ise —1956'dan beri yayında olmasına rağmen— (1961-1962 yıllarında yayınlanan bazı sayılardan oluşturulmuş bir derleme cilt istisnasıyla) yalnızca 1975 sonrası sayıları arşivlenmiş olduğundan, 1975 öncesi Karabük tarihinin en azından belli başlı köşe taşlarını ortaya koymak son derece güçleşmiştir. Üstelik bu arşivde yapılan çalışma neticesinde, yerel basının belirli konularda son derece sıkı bir sansür uyguladığı ya da sansüre maruz kaldığı anlaşılmıştır. Örneğin, bahsi geçen

KDÇF'deki 1978 Eylül olayları ulaşabildiğimiz yerel basın sayılarına hemen hemen hiç yansı(tıl)mamış, sonraki günlerdeki “yansıma haberler” “KDÇF'deki olaylar” şeklinde adeta şifreli olarak verilmiştir. Yine bir başka örnekte, sosyalist örgütler tarafından Karabük'te düzenlenen bir mitingün haberi yerel basında öyle bir şekilde verilmiştir ki, haberden mitingi düzenleyenlerin hangi sosyalist gruplar olduğunu anlamak bir yana, sağcılar mı solcular mı olduğu bile anlaşılamamaktadır. Durum öyle bir raddeye varmıştır ki, Karabük'te yaşanan olaylara dair ulusal basında çıkan haberler, yerel basında çıkan haberlerden yer yer çok daha detaylıdır. Tez'de ayrıca tartışacağımız bu (oto?)sansür, Karabük tarihinin aydınlatılmasında çok ciddi güçlükler yaratmıştır. Bu noktada ortaya çıkan boşluk, 1930'dan itibaren yayınlanan tüm sayıları içeren ücretli *Cumhuriyet* gazetesi arşivi ile 21 Mayıs 1950 tarihinden itibaren yayınlanan bütün sayıların yer aldığı ücretsiz *Milliyet* gazetesi arşivlerinde (ki yakın tarihi kapsayan ve internet üzerinden ulaşılabilen ülkedeki yegâne ulusal gazete arşivleri de bunlardır) ve yine internet üzerinden ulaşabildiğimiz Devrimci Yol dergisi arşivinde gerçekleştirdiğimiz çalışmayla kapatılmaya çalışılmıştır. Bilhassa 1930 ve sonraki yıllarda *Cumhuriyet* ve 1950 ve sonraki yıllarda *Milliyet* gazetelerinde Karabük'le ilgili çıkan bütün haber ve yorumlar taranmış, ulaşılabilen haber, yorum ve veriler Tez'e yansıtılmıştır. Yine, bilhassa sendikacıların yayınlanmış anıları da bu boşluğun kapatılması noktasında önemli bir işlev görmüştür.

Tez'de kullanılan kaynaklarla ilgili olarak açıklanması gereken bir diğer husus da yerel seçimlere dair aktarılan verilere ilişkindir. Bu noktada YSK resmi sitesinde ilçe bazlı yerel seçim sonuçları bulunmamakta, TÜİK resmi sitesinde ise ancak 1989 ve sonraki yıllarda düzenlenen yerel seçimlere ilişkin ilçe bazlı sonuçlara ulaşabilmektedir. Bu durum 1995 yılında il olmuş Karabük'ün 1989 yılı öncesi yerel seçim sonuçlarına ulaşılması noktasında büyük bir güçlük yaratmıştır. İlgili verilere ulaşmak için yapılan bütün kaynak araştırmalarının sonuçsuz kalması üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi ve CHP Karabük il örgütlerine müracaat edilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi kendisinde geçmiş seçim sonuçlarına ilişkin herhangi bir veri bulunmadığını şifahen bildirmiş, CHP ise 1963 ve sonraki yıllarda düzenlenen bütün yerel ve genel seçimlerde Karabük ve ilçelerinde alınan sonuçları gösterir bir dosyayı elektronik ortamda ulaştırmıştır. Dosyadaki verilerin kaynağı

sorulan CHP yetkilileri, bilgileri Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'ne (TODAİ) ait Yerelnet isimli siteden⁵ elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu sitede yaptığımız araştırma neticesinde, CHP tarafından iletilen dosyadaki verilerin konfigürasyonu ile bu sitede aktarılan yerel seçim sonuçlarının konfigürasyonunun birebir örtüştüğü, ayrıca TÜİK ve YSK sitelerindeki verilerle yapılan karşılaştırmalar neticesinde verilerin doğru olduğu, fakat sitede hâlihazırda 1999 yılı öncesinde düzenlenen yerel seçimlerde Karabük'e ait ilçe bazlı sonuçların bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu noktada iletişime geçilen Yerelnet yetkilileri, bu verilerin sitelerinde bulunduğunu, muhtemelen doğru yere bakılmadığından bulunamadığını ifade etmişler, fakat yaptıkları kontroller neticesinde ilgili verilerin henüz anlayamadıkları bir nedenle sitede gösterilmediğini, sorunu bir hafta içinde çözeceklerini ifade etmişlerdir. Fakat ilgili sitede sorun hâlâ çözülemediği gibi, bahse konu verilerin elektronik ya da başka bir ortamda tarafıma ulaştırılması talebiyle yaptığım dilekçeli başvurudan da sonuç alınamamış, site yetkilileri çalışmalarının devam ettiğini, kısa süre içinde sorunun giderileceğini ifade etmişlerdir. Bu noktada, CHP Karabük İlçe Örgütü'nden alınan verilerin Yerelnet'ten alınmış olduğuna dair tarafımızda hiçbir kuşku bulunmadığından, verilerin kaynağı olarak Yerelnet gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇELTİKTEN ÇELİĞE UZANAN UZUN YOL

1.1. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E

Tez boyunca yanıtlamaya çalışacağımız “Karabük nedir? Nereden nereye evrilmiştir?” sorularına geçmeden önce, kuşkusuz “Karabük nasıl var olabildi?” sorusunun yanıtını aramamız gerekiyor. Velhasıl yüzlerce yıl ihmal edilmiş Anadolu topraklarında fabrika bacalarının yükselmesi hiç de kolay olmadı. Anadolu ve halkı o bacaları deyim yerindeyse çölün suyu beklemesi gibi bekledi, hem de yüzlerce yıl boyunca. Karabük bir Osmanlı kenti olamamıştır, çünkü Karabük’ü Karabük yapan, bu anlamda yalnızca demir çelik değil bir kent de üreten fabrika, neredeyse son 250 yılını bir sanayi devrimi yaşayan bir kıtanın burnunun dibinde, hatta içinde geçiren Osmanlı Devleti döneminde, bırakalım inşa edilmeyi, tahayyül bile edilememiştir. Karabük’ün içinde “gözlerini hayata açtığı” Cumhuriyet’in kendisi de Osmanlı İmparatorluğu’nun küllerinden doğmuştur. Koca imparatorluğu önce bir canlı cenazeye, sonra da küle dönüştüren süreçler/sebepler, varlık ilkesini “muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak” olarak belirleyen Cumhuriyet’in tercihlerinde ve yönelimlerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Kuşkusuz genç Cumhuriyet’i kuran kadrolar —ki bunlar aynı zamanda yaşlı İmparatorluğun çöküşüne şahit olan ve bu çöküşü engellemek için cepheden cepheye koşan subay ağırlıklı kadrolardır—, eski devletlerinin en büyük kusurunun, (kapitalist) ekonomik gelişmeyi ortaya çıkartan içsel dinamiklerden yoksunluğu olduğunu anlamışlardı: Ayakta kalacak bir devlet ancak güçlü ve modern bir ekonominin ürünü olabilirdi. Bu noktada aralarındaki neden-sonuç ilişkisini biraz da tersten kurarak modern bir ekonominin ancak modern bir toplumda boy verebileceğine inanmışlardı. Modern bir toplumu ve modern bir ekonomiyi ortaya çıkartacak içsel dinamikler devralınan Osmanlı yapısında yeterli ölçüde bulunmadığına göre, önce kafalardan —”şapka devrimi” bu bağlamda aslında kafalarda yaratılmak istenen bu dönüşümün bir simgesi olarak görülebilir— başlayarak tüm bir toplum yukarıdan aşağıya yeniden dizayn edilmeli ve

şekillendirilmeliydi. Bu yapılırken, Osmanlı reform hareketlerinin “düalist karakterine” (geleneksel kurumlar ile ithal edilen yeni modern kurumların birlikte ve iç içe varlığını sürdürmesi)⁶ son verilerek, en yukarıdaki saltanat ve hilafetten en alttaki tekkeye kadar tüm geleneksel kurumlar tasfiye edilmeli, yerlerine rakipsiz modern kurumlar tesis edilmeliydi. Bu süreç modern bir ekonominin inşasıyla at başı gitmek zorundaydı, zira dönemin Kemalist kadroları, bizzat itiraf ettikleri gibi ekonomi bilmemelerine karşın, içinde buldukları çağda elde modern bir ekonomi yoksa hiçbir şeye sahip olmadıklarını ve olamayacaklarını bilecek kadar çağlarının adamıydılar. Peki bu kadro küllerinden doğduğu İmparatorluktan ekonomik olarak ne devralmıştı?

1.1.1. Osmanlı'nın Ekonomi-Politığı

Sınıflı toplumlarda üretim tarzları değişse de değişmeyen temel unsurlar şunlardır: "a) emekçi, b) üretim araçları: (ı) emeğin nesnesi (ıı) emeğin araçları, c) emekçi-olmayan".⁷ Buna bir dördüncü unsur olarak üretim bilgisi de eklenebilir. Her toplumsal formasyon, bu parametrelerin farklı eklemlenme biçimlerine göre farklı bir üretim tarzı haline gelir.⁸ Başkaya bu parametrelerden yola çıkarak, Osmanlı toplumsal formasyonunun, ilkel komünal toplumdan sınıflı topluma geçişte görülen en yaygın versiyon olarak dünya tarihinin uzunca bir dönemine damgasını vuran haraca dayalı üretim tarzına (kadim Doğu formasyonları) mensup olduğunu, bu niteliğiyle haraççı tarzın periferisinde yer alan ve aslında yaygın bir tarz da olmayan feodal üretim tarzından farklı olduğunu söyler. Başkaya'ya göre haraca dayalı üretim tarzının var olabilmesinin ve kendisini yeniden üretebilmesinin koşulu, sosyal artığı merkezileştirebilmesidir.⁹

Osmanlı toplumu esasta bir köylü toplumuydu. Merkezi sisteminin özü, fazla

---

⁶ Bkz. Sina Akşin, Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 6. baskı, Ankara: İmaj, 2006.

⁷ Horald Wolpe, *Üretim Tarzlarının Eklemlenmesine Giriş*, s 28, akt. Fikret Başkaya, *Yediyüz, Osmanlı Beyliğinden 28 Şubat'a: Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi*, Ankara: Ütopya, 1999, s. 94.

⁸ F. Başkaya, a.g.e., s. 94.

⁹ A.g.e., s. 97-98.

ürüne, askeri rejimle vergi rejimini birleştirecek şekilde el konulmasıydı.¹⁰ Osmanlı, fethedilen yerlerdeki feodal iktidar odaklarını ve kurumları derhal tasfiye ediyor ya da feodal aileleri kendi timar sistemi içine dâhil ederek kontrol altına alıyordu. Hububat yetiştirilen, tarla tarımı yapılan bütün topraklar miri (beylik) topraklar adı altında devlet mülkiyetine dâhil edilmişti. Bu, önceki imparatorluklarda, örneğin Bizans'ta da böyleydi. Bu devlet mülkiyeti, hem toplumsal gıda güvenliğini garantiye alarak kitlesel açlığı engellemek, hem de *timar* (Bizans'ta *pironija*) ordusunu ayakta tutmak için bir zorunluluktur. Osmanlı klasik döneminde (1300-1600) devletin zırhlı süvari ordusunu tımarlı sipahiler oluşturuyordu. Miri topraklar üzerinde özgün bir üretim tarzı hayata geçirilmişti: Tarım yapılan topraklar, raiyyet çiftliği denilen ufak aile tarım birimlerine ayrılarak köylülerin tasarrufuna verilmişti. Bir çift öküze sahip her bir aile, bir işletme ünitesi oluşturuyordu. İnalçık, bu şekilde açıkladığı bu ekonomik sosyal sisteme *çift-hane sistemi* adını verir. Devlet, bu topraklar üzerinde feodalitenin ortaya çıkmasını engellemek için sürekli bir savaş vermiş, bu kapsamda köylüler ekip biçtikleri toprağın tasarruf hakkını oğullarına devredebilirlerken, aynı hak, tımarlı sipahi beslemek karşılığında fazla ürünün bir kısmına el koymasına izin verilen timar sahiplerinden esirgenmiştir. İnalçık'a göre bu rejim, eski çağlardan beri Akdeniz ve Orta Doğu tarihine yön vermiş olan temel bir rejimdir.¹¹

Başkaya'ya göre Osmanlı toplumsal formasyonunda toplumsal artığın iki kaynağı vardı: doğrudan üretici olan köylüden alınan haraç (iç haraç) ve fetihler yoluyla gerçekleştirilen talan ve yağma sonucu elde edilen 'sosyal artık' (dış haraç). Kuruluş döneminde elde edilen toplumsal artığın önemli bir bölümünü dış haraç oluştururken, imparatorluk yapısının oturup kökleştiği dönemde iç haraç önem kazanıyor, sistem esasen bu haraç tipine dayanıyordu. Dış haracın bolca geldiği genişleme döneminde artan harcamalar, genişleme durup da bu kaynak kesildiğinde devlette büyük gerilimler yarattı. Dış haraç olanakları daralırken devlet harcamalarında aynı oranda bir daralma sağlanamadı. Oluşan açık iç haraca (yani köylüye, reayaya) yüklenilerek kapatılmaya çalışıldı. Bu şekilde sömürü oranının

---

¹⁰ Taner Timur, *Osmanlı Çalışmaları - İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine*, Ankara: İmge, 1998, s. 32.

¹¹ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1 Klasik Dönem (1302-1606)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 218-219, 248-249.

artırılması, köylü isyanları, kaos ve kargaşaya neden olarak mevcut yapının sürdürülmesini zora soktu.¹²

Feodal ilişkilerin ve bir feodal sınıfın doğmasına izin vermeyen bu sistem, kul-devşirme sistemiyle de birleşerek, Osmanlı ülkesinin kaderini, yanı başında hatta içinde olduğu merkezi Avrupa kıtasından bütünüyle ayırmıştır.

Mehmet Genç, Osmanlı ülkesinde kapitalist/burjuva üretim ilişkilerinin neden ortaya çıkmadığını anlamamız için ekonomik bir temel sunar. Ona göre 1500 ile 1800 yılları arasında “Osmanlı iktisadi dünya görüşü”ne damgasını vuran üç ilke vardır: fiskalizm, gelenekçilik ve iaşe ilkesi (provizyonizm).¹³ Gelenekçilik; sosyal ve iktisadi ilişkilerdeki dengeleri olabildiğince muhafaza etme, değişme eğilimlerini engelleme, değişme ortaya çıktığında ise yeniden eski dengeye dönmek üzere değişmeyi ortadan kaldırma iradesi anlamına gelir.¹⁴ Fiskalizm, hazine gelirlerini olabildiğince yüksek düzeye çıkartmaya çalışmak demektir. “Osmanlı iktisat politikasının en önemli ilkesi”¹⁵ olan ve konumuz açısından büyük önem taşıyan ilke ise iaşe (provizyonizm) ilkesidir:

*İaşe ilkesi, iktisadi faaliyete ... [üretici açısından değil de] tüketici açısından bakan görüşün dayandığı ilkedir. Buna göre, iktisadi faaliyetin amacı, insanların ihtiyacını karşılamaktır. Binaenaleyh üretilen mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar bol, kaliteli ve ucuz olması, yani piyasada mal arzının mümkün olan en yüksek düzeyde tutulması esas hedeftir.*¹⁶

İaşe ilkesi kapsamındaki bu hedeflere ulaşmak için Osmanlı devleti, üretim ve ticaret üzerinde sıkı bir *müdahalecilik* politikası uygulamıştır.¹⁷ Ancak ordu ve saray dâhil ülke içindeki tüm ihtiyaçlar karşılandıktan sonra fazla kalan mal varsa ihraç edilmesine, buna karşın ithalatın hiçbir sınırlamaya tabi tutulmaksızın serbestçe yapılmasına izin verilmiş, hatta ithalat teşvik edilmiştir.* Çünkü ithalat, bu iktisadi mantığa göre, içeride ihtiyaç duyulmasına karşın az üretilen ya da hiç üretilmeyen

---

¹² F. Başkaya, 1999, s. 99.

¹³ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken, 2000, s. 45.

¹⁴ A.g.e., s. 48.

¹⁵ A.g.e., s. 46.

¹⁶ A.g.e., s. 46.

¹⁷ A.g.e., s. 46.

* Taner Timur’a göre ithalatı sınırlandıracak engellemeler elbette iyi olurdu, fakat ihracatı engelleyen politika sanayi üzerinde daha zararlı olmuştur; zira Osmanlı ihraç edebileceği bir sürü mal üretiliyordu, bunlar ihraç edilebilseydi elde edilen gelirle sanayileşme ve reformlar finanse edilebilirdi (a.g.e., s. 200).

malların edinilmesi noktasında, iâşe ilkesi uyarınca arzu edilen bir faaliyettir.¹⁸ “Dış ticarete yabancılara tanınan *kapitülasyonların* da, bu hüviyetten kaynaklanan önemli kurumlardan biri olarak düşünülmesi gerektiğini söyleyebiliriz.”¹⁹

Tanzimat Fermanı’ndan bir sene önce, yani Osmanlı ciddi bir reform çabası içindeyken imzalanan 1838 tarihli ünlü Osmanlı-İngiliz Ticaret (Baltalimanı) Anlaşması bu bakımdan ibretliktir. Mehmet Genç’e göre bu anlaşma da fiskalizm ile birlikte güçlü bir provizyonizm damgasını taşır. Anlaşmada ithalat gümrükleri düşük (yüzde 5), ihracat gümrükleri ise yüksek (yüzde 12) tutulmuştur. Müzakereler boyunca Osmanlı delegeleri hayret verici bir şekilde ithalat gümrüklerini değil ihracat gümrüklerini yükseltmek için mücadele vermişlerdir. Daha da ilginç, bu dönemin aynı zamanda Osmanlı ülkesinde ilk defa buharlı makineler kullanan birçok yeni fabrikanın kurulmakta olduğu bir dönem olmasıdır. Ekseriyetle ordu için mühimmat, elbise, ayakkabı vs. üreten bu fabrikaların gümrük koruması altına alınması gibi bir düşünce, müzakerelerde hiçbir şekilde bahis konusu bile olmamıştır.²⁰

Keyder’e göre Baltalimanı ve onu takip eden diğer emperyalist ülkelerle yapılan anlaşmalar, zaten ticaretin kolay olduğu Osmanlı ülkesini tam bir serbest ticaret bölgesi haline getirmiştir.²¹ Taner Timur, Türk tarihçileri arasında, bu anlaşmanın Osmanlı’da kapitalizmin gelişmesini tek başına engellemediyse bile, bunu engelleyen koşulların başında geldiği üzerinde genel bir ittifak bulunduğunu vurgular.²²

Fakat Osmanlı Devleti’nin çağının gerçeklerinden tümüyle bihaber olduğu ya da en azından hep öyle kaldığı, tarihten silininceye kadar bu politikalarla devam ettiği söylenemez. Bu politikalar yavaş yavaş değişime uğramış, bir dereceye kadar yenilikçi politikalar* izlenmiş, nitekim Baltalimanı anlaşmasından 23 yıl sonra 1861 yılında İngiltere’yle yapılan ticaret anlaşmalarında ithalat gümrükleri yüzde 5’ten 8’e

---

¹⁸ M. Genç, a.g.e., s. 47.

¹⁹ A.g.e., s. 48.

²⁰ A.g.e., s. 93.

²¹ Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim, 2014, s. 42.

²² T. Timur, a.g.e., 1998, s. 182.

* Başkaya yenileşme kavramlaştırılmasının aslında yarı-sömürgeleşme sürecine olumlu bir içerik yükleme gayretinin ürünü olduğunu söyler (1999, s. 94).

çıkartılırken, ihracat gümrükleri yüzde 12’den 8’e indirilmiştir.²³

Buna karşın, Lale Devri’ne kadar götürülebilecek olan Osmanlı’nın kendine özgü reform hareketlerinin 19. yüzyıldaki hem ürünü hem de devamı olan Jön Türk muhalefet hareketi, neo-merkantilist bir “milli ekonomi” anlayışının ön planda olduğu Avrupa’daki muadillerinin aksine, ‘devleti kurtarmak’ olarak özetlenebilecek idari reform önerilerinin ötesine geçemiyor, “hem hastalığın ve hem de tedavinin iktisadi yönlerinden habersiz” görünüyorlardı.²⁴

Jön Türklerin ılımlı Osmanlıcılığı İttihat ve Terakki eliyle yavaş yavaş Türk milliyetçiliğine doğru evrilirken, duyun-ı umumiye ile zirve yapan bağımlılık ilişkilerine tepki olarak bağımsız bir milli ekonomi oluşturulması gayesi de gittikçe belirginlik kazandı. Nitekim İttihat ve Terakki hükümetinin savaş döneminde ilk yaptığı işlerden birisi kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasıydı. Bunu artık mümkün hale gelen koruyucu gümrük vergilerinin uygulanmaya başlanması izledi. Bu savaş yıllarında hâkim siyasi tema, milli burjuvazinin yaratılmasıydı.²⁵ İttihatçılar tarafından gitgide bir tehdit olarak algılanmaya başlayan azınlıklar, kuşkusuz bu “milli”liğin kapsamı içine girmiyordu:

İttihat ve Terakki Partisi, iktidara geldikten sonra ve I. Dünya Savaşı boyunca, imparatorluğun yaşayabilmesinin koşulu olarak sermayenin "Müslümanlaştırılmasını" görüyordu. Bu amaçla, imparatorluğun iktisadi yapısında önemli bir ağırlığa sahip olan Rum ve Ermenilerin gücünü kırmaya ve onların işlevini de Müslüman unsurlara transfer etmeye yönelik bir politika izlemişti.²⁶

Bütün gayeleri devleti kurtarmak olmasına karşın onun çöküşünü hızlandırmaktan başka hiçbir şey yapamayan İttihat ve Terakki Partisi’nin —Şevket Süreyya Aydemir’in deyimiyle— B kadrosu olan Kemalistlerin, İttihat ve Terakki’den koptuktan ve Kurtuluş Savaşı’nı başarıyla sonuçlandırdıktan sonra, eski partilerinden, ekonomik bir enkazla birlikte bu ekonomik/siyasi duruşu devraldıkları söylenebilir.

1.1.2. Cumhuriyet

Dar-geniş bütün hatları bir arada yalnız 4072 kilometrelik hepsi yabancı malı bir

²³ M. Genç, a.g.e., s. 94.

²⁴ Ç. Keyder, a.g.e., s. 49.

²⁵ A.g.e., s. 82.

²⁶ Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası*, Ankara: Özgür Üniversite, 2012, s. 58.

demiryolu şebekesi, 18 bin 335 kilometrelik bakımsız şosesi, birkaç liman şehri arasında işleyen topu topu 72 bin toniloluk ufak teknesi vardır. Cumhuriyet'in daha ilk yılında Türkiye dışarıya ancak 85 milyonluk mal satabilmiş, buna karşılık 145 milyon liralık mal almıştı, 60 milyon açık vardı. Alınan şeylerin bir kısmı yiyecek-içecek, geri kalan şeylerin hemen hepsi Avrupa usulü giyinip kuşanmaya ve kullanmaya yarayan eşyadan ibaretti. Kağşamış birkaç askeri fabrika sayılmazsa, iç pazarın ihtiyacına şöyle-böyle yetecek hiçbir üretim dalı yoktu... Türk köylüsü elindeki ilkel araçlar ve daha da ilkel üretim metodlarıyla topraktan çıkarabildiği ürünlerle karnını zor doyuruyor, kat yıllarda vergi borcunu bile veremediği için ineğinin ve yatak-yorganının haczedilip götürülmesine katlanmak zorunda bulunuyordu. Dr. Reşit Galip'in anlattığı gibi, ufak çiftçi, köylü kasabadaki ağaların, tefeci ve murabahacıların elinde köleydi. Parça parça olup köyün dört bucağına serpilmiş olan elayası genişliğindeki tarlalarda, ama kendi toprağında çalışan küçük köylü yine mutlu sayılırdı, ortakçı yarıcı, ırgat olarak hayatlarını kazanmaya uğraşanların hali daha berbattı. Ankara'daki Mustafa Kemal, onlar için 'bu memleketin efendisi', demiş olsa ne çıkardı, bu söz onların kulağına bile erişemezdi.²⁷

Cumhuriyet kurulduğunda durum işte buydu. Birinci Dünya Savaşı, ve aslında onun devamı olan Kurtuluş Savaşı ve sonraki süreçte izlenen çok çeşitli ve yer yer de yıkıcı politikalarla istenilen amaca ulaşılmış, Anadolu gayrimüslimlerden büyük ölçüde “temizlenmiştir”: Keyder'e göre 1923 itibarıyla Türkiye nüfusunun yüzde 97'si artık Müslüman ve bunların da çoğu Türk'tür.²⁸ Fakat Anadolu'dan gayrimüslimlerin sürülmesinin iktisadi sonuçları da ağır olmuş, ülke adeta ekonomik bir çöle dönmüştür.*

Lozan görüşmelerinin tıkandığı ve bu nedenle ara verildiği bir dönemde İzmir'de bir iktisat kongresi toplandı. Kongrenin açıklanan amacı yeni kurulan devletin ekonomik politikasının belirlenmesiydi, açıklanmayan amacı ise, Kurtuluş Savaşı boyunca Sovyet Rusya'yla girilen yakın ilişkilerden işkillenen Batılı emperyalist güçleri rahatlatmak, sosyalist bir yola girilmeyeceği yönünde güvence vermek ve böylece emperyalistlerin Lozan'da yeni Türk devletine karşı sergilediği direnci yumuşatabilmektir.²⁹ "Türkler, hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar,

---

²⁷ E.T. Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, İstanbul: Ant, 1970, s. 273-274, akt. F. Başkaya, 2012., s. 215-216.

²⁸ Ç. Keyder, a.g.e., s. 97.

* “Biz Trakya ve Anadolu'dan Hristiyan halkı tasfiye etmekle, memleket ekonomisini köklerinden sökmüştük. Her yerde bağlar bozulmakta, zeytinlikler yabanileşmekte veya kesilmekte, balık avcılığı ölmekte, çarşılar kapalı durmakta idi. 1924 Türkiye'sinin gerçeklerini bilmeyen, yeni Türk tarihi hakkında hiçbir şey öğrenemez (Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul: Yenigün Yayıncılık, 1999, e-kitap.).

²⁹ Bkz. Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, İstanbul: Doğan Kitap, 2008 s. 297, 387; ayrıca bkz. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası-1*, s. 218, akt. T. Akyol, a.g.e., ayrıca bkz. Çağrı Erhan, *Yaşasın Lozan*, s. 312, akt. T. Akyol, a.g.e., s. 389.

candan sevişirler”³⁰ türünden ‘sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış millet’ güzellemelerinin bolca zikredildiği, buna karşın Kurtuluş Savaşı boyunca sıkça ve bolca zikredilen kapitalizm, emperyalizm, mazlum milletler gibi argümanların kendisine yer bulamadığı³¹ bu kongrede, henüz ilan edilmemiş ama eli kulağında Cumhuriyet için, “hür teşebbüse” dayalı liberal/kapitalist bir kalkınma yolu belirlendi.*

Fakat Osmanlı’dan devralındığı kadarıyla daha çok ticari nitelikteki ve son derece cılız özel sermayenin, acil bir ihtiyaç ve hedef olarak belirlenen sanayileşme görevini yerine getirecek cesametten ve ayrıca niyetten (en nihayetinde kârını, dışarıdan alıp içeride satmaktan ya da içeride üretilen ağırlıklı olarak tarımsal ürünleri dışarı satmaktan elde eden bir burjuvaziden söz ediyoruz) yoksun olması, 1923 ile 1929 yılları arasını sanayileşme açısından kayıp yıllar arasına soktu.** Keyder bu yılları, “bürokratların, ekonominin temel yapılarında önemli değişiklik veya dönüşümler gerçekleştirmekten aciz olduğu” yıllar olarak tanımlar.³² Öyle ki, bir Fransız-İngiliz ortaklığı olan Osmanlı Bankası’na ait olan ve İttihat ve Terakki hükümetinin Birinci Dünya Savaşı’nda kaldırdığı para basma tekeli, 1925 yılında aynı bankaya yeniden verilmiş, 1930 yılında Merkez Bankası’nın kurulmasına kadar da bu durum devam etmiştir.³³ Yani genç Cumhuriyet, tam 7 yıl boyunca kendi parasını bas(“a”)mamıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında ekonominin sağlığı tümüyle ticaretin ve ticari akış için gerekli fonların düzgün akışına bağlıdır. 1926, 1928 ve 1929’da yaşanan ve iflaslara neden olan tarımsal kriz ve kredi darlıkları bu bağımlılığın ürünüdür. 1929 buhranı ise sistemi çok daha kalıcı ve derinden sarsmış, Türkiye’nin ihraç mallarının

---

³⁰ F. Başkaya, 2012, s. 268.

³¹ T. Akyol, a.g.e., s. 387.

* “Görülüyor ki İzmir İktisat Kongresi’nde genel olarak liberal bir İktisadî gelişmenin esasları savunuldu.” (Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam-3*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010, s. 331.) “Emperyalizme ve kapitalizme karşı olan “Anadolu ihtilali”, halkçı ve devletçi karakterini, zaferden hemen sonra unutmuş ve liberal ekonomiye dönmüştür.” (Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, cilt 2, s. 751-752, akt. T. Akyol, a.g.e., s. 389)

** Cemil Koçak bu başarısızlığı şöyle ortaya koyar: “1930’lu yılların hemen başında ekonomik alanda (özel olarak da sanayi alanında) önemli bir başarı sağlanamadığı görüldü.” (Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi*, c. 4 içinde, İstanbul: Cem, 1992, s. 109.) İktisatçı Boratav ise bu gerçeği biraz daha somutlar: “Bir burjuva devriminin ve milli nitelikte bir kapitalist gelişimin vazgeçilmez unsuru olan sanayileşmenin bu modelle gerçekleşemeyeceği, 1920’li yılların sonuna gelindiğinde açık seçik ortaya çıkmıştı. 1923-1929 yıllarında sanayinin gelişme hızı, ekonominin tüm diğer sektörlerinin gerisinde kalmakta idi... Devletin sınai yatırımları aşağı yukarı yok sayılabiliirdi.” (Korkut Boratav, “İktisat Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi* c. 4 içinde, İstanbul: Cem, 1992, s. 109)

³² Ç. Keyder, a.g.e., s. 117.

³³ A.g.e., s. 125.

uluslararası piyasadaki değeri hızla düşmüştür. Özellikle tarımdaki ticari krediler geri ödenememiş, ticaret sektöründe iflaslar yaygınlaşmıştır.³⁴ “Bu iktisadi kargaşa ortamı, burjuvazinin güçsüzlüğünü ortaya koymuştu: Yabancı pazarlara aşırı derecede bağımlı olduklarından, faaliyetlerinin maddi temeli bir anda yok olabilecek durumdaydı.”³⁵

1920'lerde hâlâ tümüyle yok edilememiş iç muhalefet kaynaklı siyasi sorunlara ek olarak, Lozan Antlaşması'nın 1929 yılına kadar Osmanlı dış ticaret rejiminin uygulanmasını şart koşan bir maddesi de bürokrasinin elini kolunu bağlamıştı.^{36*}

Tarım ürünleri ve madenler dışında bir ihracat kalemi olmayan Türkiye, 1929 dünya krizinde ciddi bir sarsıntı geçirdi: Özellikle tarımsal ürünlerin fiyatlarının dünya ölçeğinde ani düşüşünün neden olduğu ihracattaki ani düşüş (1928'de 173 milyon dolardan, 1931'de 127 milyon dolara), ithalatta da ani bir düşüşe neden olmuştu (1928'de 223 milyon dolardan 1931'de 126 milyon dolara).³⁷

Başkaya'ya göre bu koşullar altında Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede bunalımdan çıkmanın üç yolu olabilirdi: 1- Ticaret burjuvazisinin, ithal ikamesi sağlayacak (daha çok tüketim amaçlı) sanayi malları üretimine yönel(til)mesi; 2- Yabancı sermayenin dış açığı kapatması; 3- Devletin doğrudan müdahale ederek ekonomideki olumsuz gidişi tersine çevirmesi. Birinci olasılıkla ilgili olarak, emperyalist ülkelerin şirketleriyle kurdukları ortaklıklar neticesinde bunların iç “pazarlayıcısı” durumuna gelmiş ve spekülasyon ve karaborsa yoluyla tatlı ve risksiz kâra yönelen ticaret burjuvazisinin,** sermayesini sanayiye kaydırarak bir ithal ikamesi sağlayacak gücü de yoktu, niyeti de. İkinci olasılık dünya ekonomik krizi koşullarında zaten mümkün değildi, bütün ülkelerde otarşik eğilimler ortaya çıkmış,

---

³⁴ A.g.e., s. 122-123.

³⁵ A.g.e., s. 122-123.

³⁶ A.g.e., s. 123-124.

* Keyder aynı yerde, kendisinin bu görüşü katılıp katılmadığını ifade etmeksizin, hükümetin, eğer yerli sanayiye korumak isteseydi, belli mallar üzerinde tekel oluşturarak bu kısıtlamayı aşabileceği, Lozan Antlaşması himayeciliği tek başına engellemediği düşüncesinde olanların olduğunu da vurgular.

³⁷ F. Başkaya, 2012, s. 241.

** "Ezici ve gayri meşru, istismarcı sermayenin düşmanıyız. Muharebeler devrini (İstiklâl Harbini) takip eden senelerde birçok müteşebbisler az zamanda milyoner olmak ihtirasıyla hareket etmişlerdir. Bu gayritabii teşebbüslerin birçoğu yıkılmış olmakla beraber, normal ticaretin meşru ve dürüst kârı ile yetinme dürüstlüğü avdet etmemiştir." (Recep Peker, akt. E.T. Eliçin, a.g.e., s. 62, oradan akt. F. Başkaya, 2012, s. 242)

bu nedenle de tüm çabalara karşın ülkeye giren yabancı sermaye beklenenin çok altında kalmıştı. Geriye üçüncü yol kalıyordu.³⁸

Bu koşullar altında İsmet İnönü hükümeti ekonomide otarşik politikaları benimseyerek, liberal ekonomik görüşü benimseyen Serbest Fırka'nın karşısına "mutedil devletçi" (kısa süre sonra da yalnızca "devletçi") olarak çıktı.³⁹

Bu dönemde benimsenen "devletçilik", Kemalizme özgü bir orijinallik değildi, kriz ortamında devlet müdahaleciliği hemen tüm ülkelerde artmıştı.⁴⁰ Niyazi Berkes, Kemalizmin devletçiliği benimsemesinde belirli bir doktrininin herhangi bir rolünün olmadığını belirtir.⁴¹ Zaten Mustafa Kemal de devletçiliği, "kişilerin özel teşebbüslerini esas saymak, fakat büyük bir milletin ve geniş memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığı ülke ekonomisini devletin eline almak olarak [anlar]."⁴² Koçak ise devletçi ekonomik politika konusunda Kemalist kadrolarda yekpare bir tutum olmadığı görüşündedir. Ona göre, Mustafa Kemal ve Celal Bayar devletçiliği bir zorunluluk olarak geçici bir uygulama olarak görürken, İnönü ve Peker gibi düşünenler için devletçilik, sürekliliği olan, bir kural olarak her zaman uygulanması gereken bir politikaydı.⁴³

Bu yıllar aynı zamanda, ülkenin iç siyasal sorunlar, iç/dış ekonomik kriz ve yeni sınıfsal dengeler bağlamında yeni bir kavşağa geldiği yıllardır:

1930 ve 1931, iktisat politikasının hararetle yenilendiği yıllardı; aynı zamanda, siyasi rejimin de önemli bir dönüşümden geçtiği bir dönem oldular. Bir yandan, yıllar süren iç çatışmalardan sonra, bürokrasi kendisini sınıf dengesi içinde bir yere yerleştirmek için gereken konumu bir kez daha elde etmişti; bunu, devlet yönetiminin boyutlarını değiştirerek yapacaktı. Öte yandan kriz ve ticaret burjuvazisinin karşılaştığı güçlükler, yeni bir iktisadi politikalar paketinin oluşturulmasına yol açtı. Türk ekonomi politliğinde 1930'lar dönemini hazırlayan, bu iki gelişmenin birbiriyle kesişmesiydi. Başlangıçta krizle mücadele amacı için formüle edilmiş bir dizi tedbir giderek yeni bir devlet biçimini (devlet işlevlerinin kapsamı ve siyasi iktidar ile ekonomi arasındaki ilişkinin niteliği) doğurdu. Sonunda bürokratik reformculuğu özümlemiş bir rejim ortaya çıktı. Bu rejimin temel boyutları ve öngördüğü bürokrasi-burjuvazi dengesi İkinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdürdü.⁴⁴

Devletçi ekonomik siyaset, devletin, başta sanayi olmak üzere farklı ekonomi

---

³⁸ A.g.e., s. 242, 243.

³⁹ C. Koçak, a.g.e., s. 109.

⁴⁰ F. Başkaya 2012, s. 238-239.

⁴¹ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Ankara: Bilgi, 1975, s.93-94, akt. F. Başkaya, 2012, s. 239.

⁴² Ş. S. Aydemir, a.g.e., s. 448, akt. F. Başkaya, 2012, s. 239-240.

⁴³ C. Koçak, a.g.e., s. 110.

⁴⁴ Ç. Keyder, a.g.e., s.124.

alanlarına bizzat yatırım yapması, ekonomik hayatın tüm veçhelerinin devlet denetimi altına alınması, bu kapsamda yabancı şirketlerin millileştirilmesi şeklinde gelişti.⁴⁵ Lozan Antlaşması'nda öngörülen beş yıllık dönem biter bitmez hükümet önce ithalata maktu vergiler koydu, 1931 yılında ise yeni bir kota sistemini uygulamaya soktu.⁴⁶

Bu dönemde sanayileşme için gerekli birikim başlıca üç yolla sağlanıyordu. Birincisi fiyat ve vergi politikalarıyla köylülüğün sömürsüydü ki tarımdan sanayiye gerçekleştirilen bu kaynak transferinin sermaye birikiminin başat kaynağı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Başkaya'ya göre 1930'lu yıllarda iç ticaret hadleri yaklaşık % 40 oranında tarımın aleyhine dönmüştü.⁴⁷ İkincisi, işçilerin yoğunlaşan sömürsüydü. 1936'da İtalya'nın meşhur iş kanunu örnek alınarak yeni bir iş kanunu kabul edildi. Bu yeni mevzuatın ve artan işsizliğin bir sonucu olarak 1934-1935 arasında işçilerin gerçek ücretleri yüzde 25 oranında azaldı.⁴⁸ Aynı dönemde sınai büyüme oranının tüm zamanların Cumhuriyet rekorunu kırarak yıllık ortalama yüzde 11,6⁴⁹ düzeyine ulaştığı düşünüldüğünde, işçilerin büyümeden pay almak bir yana, daha da yoksullaştırıldığı anlaşılıyor. Bu siyasetin devamı olarak, 1940 yılında çıkartılan ve işçilerin zorla çalıştırılabileceği, işlerinden ayıramayacağı gibi hükümler taşıyan Milli Koruma Kanunuyla, tatil günleri ve sabit çalışma saatleri gibi bütün işçi hakları yürürlükten kaldırıldı. 1938-1943 dönemi bir bütün olarak alındığında, İstanbul'daki işletmelerde işçi ücretleri reel olarak yüzde 40 oranında azalmıştı.^{50*} Üçüncüsü ise kriz koşulları gereği sınırlı kalan dış kredilerdi. Bu dönemde ulaşılabilen kayda değer krediler, SSCB'den sağlanan 10,5 milyon TL⁵¹ ile Karabük Demir Çelik Fabrikası ihalesinin İngiliz Brassere firmasına verilmesine istinaden İngiltere'den sağlanan 2,5 milyon sterlinlik krediden⁵² ibarettir; oysa 1933-1940 döneminde sanayi yatırımları, 19 milyonu kamu, 8 milyonu özel sektör

---

⁴⁵ C. Koçak, a.g.e., s. 109.

⁴⁶ Ç. Keyder, a.g.e., s. 131.

⁴⁷ F. Başkaya, 2012, s. 244.

⁴⁸ Ç. Keyder, a.g.e., s. 133-134.

⁴⁹ K. Boratav, 1992, s. 298.

⁵⁰ Ç. Keyder, a.g.e., s. 134.

* Bu dönemin savaş dönemi olmasının rakamların bu kadar kötüleşmesinde etkisinin olduğu bir gerçektir. Fakat Türkiye'nin bu savaşa fiilen katılmamış olduğu da bir başka gerçektir.

⁵¹ F. Başkaya, 2012, s. 251.

⁵² 50. Yılda Karabük Demir Çelik Fabrikaları, (1987), İstanbul: Apa Ofset, , s. 21.

tarafından olmak üzere, yılda ortalama 27 milyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir.⁵³

Bu söylenenlerden çıkan sonuç, KDÇF dâhil bu yıllarda inşa edilen sanayi işletmelerin, büyük ölçüde köylülerin ve işçilerin yoğun sömürsünden elde edilen kaynaklarla, bir dereceye kadar da (KDÇF için daha büyük ölçüde) dış krediyle finanse edildikleridir.

Kuşkusuz “devletçilik” yalnızca ekonomik belirlenimleri ve sonuçları olan bir ekonomik siyaset değildir, siyasal ve ideolojik içerimleri ve uzantıları da söz konusudur. Keyder bunu şöyle ifade eder:

Türkiye’de de hayata geçirilen devletçilik modeli, siyasal bir elit ile emeklemekte olan bir burjuvazinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerini birleştirerek ve de yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, işçi sınıfını ağır baskılar altında tutup tarım sektörünü sömürürken, yalıtılmış bir milli ekonomi alanı yaratmalarına dayanır. Bütün bunlar, sınıf çıkarları arasındaki çatışmaları yadsıyarak korporatist bir toplum modeli kabul eden, şu ya da bu ölçüde yabancı düşmanlığına dayanan bir milli dayanışma ideolojisi çerçevesinde gerçekleştirilir. Türkiye örneğinde bu model, ideolojik yapısı ve ideolojik destekleriyle birlikte doğrudan doğruya zamanın Avrupa faşizmi tecrübesini yansıtıyordu.⁵⁴

O dönemde güney Avrupa ülkelerinin tamamı (yani İtalya, Portekiz, İspanya ve Yunanistan), çeşitli faşist siyasi sistemlerle yönetiliyordu ve bu sistemlerde uygulanan yeniliklerin üretildiği laboratuvar da İtalya’ydı. Keyder’e göre “Türkiye’deki 1930’lar tecrübesinin, faşizm idealinin bazı boyutlarını paylaştığına şüphe yok; ama bunlar tamamen yukarıdan dayatılmıştı.”⁵⁵ Buna karşın Oran, Kemalist rejimin 1930 yılında özellikle faşist devletlerden birçok şey (tek şef, tek parti, tek devlet, tek millet, tek ideoloji gibi) almakla birlikte, gerek Türkiye’nin özgül koşullarından gerekse de Atatürk’ün gerçekçiliğinden kaynaklı pek çok yönden onlardan ayrıldığını belirtir: Milliyetçilik sınır dışına yönelmemiş, bir pan milliyetçilik halini almamış, irredantist bir siyaset izlenmemiştir (bu bakımdan Atatürk milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği farklı şeylerdir); milliyetçilik emperyalizm yapmak için değil emperyalizme karşı durmak için kullanılmıştır; otoriter bir yapı kurmasına karşın, Atatürk’ün kafasındaki "Batı" Alman modeline değil İngiliz modeline yakın olduğundan Cumhuriyet rejimi sonuçta demokrasiye evrilebilmiştir; burjuvazi devlet kontrolü altında tutulmuştur; rejim paramiliter örgüt kurup baskı yapmamıştır; Atatürk milliyetçiliğinin ulus kurma yöntemi, bazı

---

⁵³ F. Başkaya, 2012, s. 251.

⁵⁴ Ç. Keyder, a.g.e., s. 138.

⁵⁵ A.g.e., s. 138.

aşırılıklarına karşın, Almanya'da olduğu gibi kan temeline değil, Fransa'daki gibi teritoryal veya kültürel temellere dayanmıştır. "Bu özellikleri sayesinde ki Türkiye bu dönemde Almanya ve İtalya'ya değil, İngiltere ve Fransa'ya yanaşacaktır".⁵⁶

Başkaya bu dönemi, "Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik başarının da etkisiyle planlı ekonomi ve devlet öncülüğünde ithal ikameci bir sanayi dönemine geçil"mesiyle karakterize eder.⁵⁷ Bu kapsamda hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934), bir yatırım projeleri listesi ile bu yatırımlar için gerekli teknik personelin eğitim programından ibarettir. Dokuma sanayisi ile bakır, demir-çelik, kimyevi ürünler, seramik ve kâğıt gibi bazı aramallara öncelik tanıyan planda, toplam 15 fabrikanın inşası öngörülüyordu.⁵⁸

İşte Karabük Demir Çelik Fabrikaları, özelde devletçi ekonomi politikalarının, genelde ise Cumhuriyet'in bir çocuğu olarak, inşa edilmesi planlanan bu 15 sanayi tesisinden biri ve en büyüğü olarak doğdu.

---

⁵⁶ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası-I*, İstanbul: İletişim, 2009, s. 248-249.

⁵⁷ F. Başkaya, 2012, s. 240.

⁵⁸ Ç. Keyder, a.g.e., s. 135.

1.2. ÇELTİKTEN ÇELİĞE, MEZRADAN KENTE: KDÇF VE KARABÜK'ÜN KURULUŞU

1.2.1. Fabrikadan Önce: Karabük'ün “Tarih Öncesi”

Beylikler döneminde Candaroğulları beyliği hâkimiyetinde bulunan Karabük'ün de içinde olduğu Safranbolu yöresi, 1392 yılında Osmanlı yönetimine girmiş, fakat Ankara Savaşı ardından girilen Fetret döneminde Osmanlı kontrolünden çıkmıştır. Yörede ancak 1416 yılı itibarıyla kesin ve kalıcı olarak Osmanlı egemenliği kurulmuştur. Safranbolu, 1692 yılına kadar, merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliğinin Bolu sancağına bağlı bir kazadır. 1692 yılında Bolu sancağının lağvı ile birlikte bu kazalar Anadolu eyaletinin Kastamonu sancağına bağlanmıştır. 1811'de ise “Viranşehir Has Voyvodalıği” adı altında birleşik Bolu-Safranbolu sancağı kurulmuş, tahminen 1828 yılında Viranşehir sancağı Viranşehir ve Bolu olmak üzere iki ayrı sancağa ayrılmıştır. Burada sancağın adının Viranşehir olması yanıltıcı olmamalıdır, o dönemde sancaklara ve eyaletlere merkezlerinin adını verme geleneği yoktur, mesela Karaman eyaletinin merkezi Konya'dır. Aynı şekilde sancağa adını veren Viranşehir de küçük bir pazar yeridir, fakat sancağın merkezi Safranbolu'dur. 1841 yılında Kastamonu, Bolu, Viranşehir ve Kocaeli sancakları birleştirilerek “Bolu müşirliği” adında yeni bir vilayet kurulmuş ve merkezi de Bolu olmuştur. 1846'da müşirliklerin adları vilayet olarak değiştirilmiş, Kastamonu vilayet merkezi olmuş, Viranşehir (Safranbolu) sancağı da bu vilayete bağlanmıştır. Safranbolu'nun bu ilk sancaklık dönemi 1865 yılında sona ermiş, kaza yapılarak Kastamonu merkez sancağına bağlanmıştır. 1867 yılında ise yeniden ihdas edilen Viranşehir sancağının merkezi olmuş, bu ikinci sancaklık dönemi de 1870 yılında sona ermiştir. Bu tarihte Viranşehir sancağı lağvedilmiş, Safranbolu, Kastamonu merkez sancağına bağlı kaza statüsü kazanmıştır. 1927 yılına kadar bu pozisyonunu sürdürmüş, o tarihte yine kaza olarak Zonguldak'a bağlanmıştır.⁵⁹

Görüldüğü gibi yörenin tarihi ancak Safranbolu üzerinden anlatılabilmektedir.

---

⁵⁹ Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 42-47.

Zira Karabük henüz gerçek anlamda tarihe adım atmış değildir. Nitekim Tuncel'e göre Osmanlı arşivlerinde Karabük'ün ismi^{60*} bir köy olarak geçmez, bir mevkidir

---

* Karabük isminin Türkçe kökenli olduğunun aşikâr olması, fakat buna karşın “bük” kelimesinin hem günlük konuşma dilinde artık kullanılmayan hem de çok anlamlı bir kelime olması, bu ismin yöreye neden verildiği, yani ismin anlamı üzerine bir türlü sonuçlandırılmayan bir tartışmanın doğmasına neden olmuştur. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Köylerimiz (1 Mart 1968 Tarihine Kadar)* isimli kitaba göre, Amasya, Ankara, Antalya, Elazığ, Manisa ve Samsun'da (iki tane) olmak üzere toplam 7 adet Karabük köyü bulunmaktadır. (*Köylerimiz (1 Mart 1968 Tarihine Kadar)*, Ankara: Başbakanlık Basımevi D.S.İ, 1968, s. 309) “[Koylerimiz.info](http://www.koylerimiz.info)” sitesinden yaptığımız tarama neticesinde ismi öyle ya da böyle ‘bük’ten gelen (Gökçebük, Hacıbüyük, Çukurbükü, Denizbük vs.) en az 100 köy bulunduğunu anlayabiliyoruz. (Köylerimiz.info, web, erişim: <http://www.koylerimiz.info/>, erişim tarihi: 03.07.2016.) Başta Batı Ege olmak üzere isminin asli unsuru “bük” olan mevki isimlerinin ise binlerce olduğunu söylemek abartı olmaz. Bu “bük” her neyse, ak mı kara mı, sarı mı yeşil mi, bostanda mı yoksa ötede mi, deniz kenarında mı yoksa çukurda mı olduğuna göre bütün bu yer isimlerine temel teşkil etmiş görünüyor. TDK sözlüğünde bük'ün karşılığı olarak şu anlamlar verilmiş: 1) Dönemeç, 2) Akarsu kıyılarındaki verimli tarlalar, bükük, 3) Ovada veya dere kıyısında çalı ve diken topluluğu, 4) Böğürtlen. (TDK Sözlük, web, erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.589cb79c7065f8.53809723) Nişanyan Sözlük'te ise bu kelime için verilen karşılıklar şöyle: 1) Köşe, büküm, 2) Engel, 3) Fundalık, sık çalılık; güncel Anadolu ağzlarında 1) Körfez, 2) Gölçük, 3- Fundalık, çalılık. (Nişanyan Sözlük, web, erişim: <http://www.nisanyansozluk.com/?k=b%C3%BCk&x=0&y=0>) Bu birbirinden çok farklı anlamlardan çıkarabileceğimiz en önemli sonuç, Türkiye genelindeki yüzlerce yere çok farklı nedenlerle “bük”lü bir ismin verilmiş olabileceğidir: Bunlardan bazıları bir dönemeç, kıvrım teşkil ettiği için, bazıları akarsu kenarında verimli tarım arazisi niteliğinde olduğu için, bazıları şu ya da bu renkte fundalık, çalılık, böğürtlen bitkileriyle kaplı olduğu için vs. bu ismi almış olabilir. Bu anlam çeşitliliği Karabük'ün isminin nereden geldiğine ilişkin tartışmada yazarların hayal gücünü ciddi derecede dürtükleyen bir faktör olmuştur. Tartışma yer yer öyle bir biçim almıştır ki, Karabük ve Türkiye entelijansiyası memleketin bu gözbebeği ilk ağır sanayi kentinin isminin de kendisi kadar ulvi olmasını istemiş, bu amaçla kaynakları tahrif etmekten, “tarih uydurmaktan” bile çekinmemiştir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek Hulusi Yazıcıoğlu'na göre "Karabük", bir Türkmen cemaatinin adıdır ve Türkiye'de bu ismi taşıyan yedi köy vardır. Yani Yazıcıoğlu'na göre bu yedi köy de ismini Karabük adlı "Türkmen cemaati"nden almaktadır. Fakat Yazıcıoğlu çok ilginç bir şekilde bu yedi köyün bulunduğu illerde (Amasya, Ankara, Antalya, Elazığ, Manisa ve Samsun (iki tane)) Karabük isminde bir Türkmen topluluğunun bulunduğu ilişkin tek bir kanıt/kaynak sunamazken, teorisini Karabük isminde hiçbir köyün bulunmadığı Adana'nın Yüreğir nahiyesinde tespit edildiğini iddia ettiği Türkmen topluluğuna dayandırır. Gösterdiği kaynak, Kasım Ener'in *Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar* isimli kitabının 2. baskısının 23. sayfasıdır. İddiasına göre bu kitapta, 1547 yılında düzenlenmiş Adana tapu defterleri üzerinde yapılan incelemeler neticesinde bu isimde bir Türkmen topluluğuna rastlandığı ifade edilmiştir. Hulusioğlu buradan şu sonuca varır: "Safranbolu yöresindeki köylerin büyük ölçüde Türkmen boy, oymak, aşiret ve cemaatlerinin adını taşımakta olmaları dikkate alınarak Karabük'ün adını buraya yerleşen aynı addaki bir topluluktan aldığını kabul etmek yanlış olmayacaktır." (H. Yazıcıoğlu, a.g.e., Karabük: Özer Matbaası, 1982, s. 38.) Bilakis böyle bir kabul çok yanlış olacaktır. Zira piyasada bulunması neredeyse olanaksız olan bu kitap incelendiğinde, Karabük isminin bir Türkmen topluluğunun ismi olarak değil, bir Türkmen topluluğunun ikamet ettiği bir yer ismi olarak zikredildiği çok net olarak anlaşılmaktadır. Kitabın 22 ve 23. sayfalarında, Hulusioğlu'nun iddiasına göre Yüreğir'deki Türkmen cemaati isimlerinden, gerçekte ise Türkmen cemaatlerinin ikamet ettiği yer isimlerinden olup ismi Karabük'le birlikte zikredilen diğer bazı yerler şöyledir: İsmi neredeyse antik çağlardan gelen Misis (bkz. Wikipedia English, erişim: <https://en.wikipedia.org/wiki/Mopsuestia>, erişim tarihi: 01.07.2016.), ismini üzerindeki kilise(ler)den aldığı anlaşılan İkkilise, Üçkilise, Tuzkilise (Kasım Ener, *Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar*, Adana: Türközü Matbaası, ikinci baskı, 1968, s. 22-23). Hulusioğlu'nun bütün bu isimlerin Türkmen topluluğu ismi değil yer/mevki isimleri olduğunu anlamaması olanaksızdır; fakat anlaşıldığı kadarıyla Karabük'e ottan çalıdan gelen bir ismi layık görmemiş, daha ulvi bir etimoloji yaratmaya koyulmuştur. Daha ilginç, Karabük'ün bulunduğu yörede tarihsel süreç

yalnızca.⁶¹

Fabrikanın inşasından önce Karabük'ün, Safranbolu kazasının Öğlebeli köyüne bağlı 13 haneden oluşan bir mezra/mahalle olduğu konusunda genel bir

---

içinde bu ismi taşıyan bir Türkmen aşireti bulunduğu dair tek bir delil/kaynak ortaya konulmamış olmasına rağmen, Karabük üzerine yazan neredeyse hemen herkes, bu iddiayı kaynağından inceleme zahmetine bile girişmeksizin ya olduğu gibi kabul etmiş, ya da ciddi bir olasılık olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin 1999 Karabük Yıllığı bu iddiayı kelimesi kelimesine sayfalarına taşımıştır (bkz. *Karabük İl Yıllığı 1999*, s. 17). Yine Kalyoncu (2007, s. 15) ve Kütükçüoğlu (Kütükçüoğlu, Mehmet, *Türkiye'nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük (Milli Şef Döneminde)*, Ankara: Karabük Valiliği Yayınları, 2012, s. 186) bu görüşü ciddiye alır. Bir diğer örnek Tunay Karakök ise, her nedense Adana-Yüreğir'den Osmanlı'ya "naklettiği" bu "Türkmen cemaati"ne atfen, hiçbir kaynak göstermeye tenezzül etmeksizin "Karabük'ün isminin bir Türkmen cemaatinden gelmiş olabileceği varsayılmaktadır" der (bkz. Tunay Karakök, "Kardemir ve Karabük", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 281). Bu görüşe mesafeli duran, kaynağından kontrol etmese de akıl yürütme yoluyla reddeden iki yazarın hakkı da teslim edilmelidir: Kızıltan Ulukavak (*Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu (Gözlemler, Derlemeler, Denemeler)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2007, s. 176) ve Hüseyin Lütfi Ersoy (*Karabük Tarihi-Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü*, Karabük: Karabük Valiliği, 2011, s. 179). Gerçekten de basit bir akıl yürütme bile Türkiye'de bulunan yüzlerce bük'lü yer isminin (Sarıbük, Akbük, Bozbük, Ötebük, sadece "Bük" vs.) kendilerine tekabül eden aynı isimde bir Türkmen topluluğuyla açıklanamayacağını ortaya koyar. Karabük'ü bir kenara bırakalım, aynı yörede bulunan Bostanbükü, Kadıbükü, Ötebük, Akbük de isimlerini aynı adlı Türkmen topluluklarından mı almışlardır? Bugüne kadar Bostanbükü diye bir Türkmen topluluğunu duyan olmuş mudur? Burada tarihsel/yöresel olgulara bakarak değil, isteklere/arzulara göre bir tarih yazımının söz konusu olduğu açıktır. Yazıcıoğlu'nun "milli tarih üretimi"ne Karabük'ten bir katkı sunmak istediği anlaşılıyor. Yine anlaşılıyor ki bir kısım Karabük/Safranbolu entelijansiyası Karabük isminin çalı çırpıdan değil bir TÜRKMEN topluluğundan gelmiş olmasını çok arzulamış, tarihten çıkartamadıkları bu "gerçekliği" masa başında yaratmaya karar vermişlerdir. Kuşkusuz bilimsel bir kaide olmamakla birlikte, en azından çok da karmaşık olmayan meselelerde ilk ve en basit açıklamanın çoğu zaman doğru olan açıklama olduğu söylenebilir. Karabük adının, renk olarak "kara" sıfatıyla, bütün Anadolu'da çalılık, fundalık anlamında yaygınca kullanılan "bük" isminin birleşmesiyle oluştuğuna ilişkin görüş bu nitelikleri haiz görünüyor. İsmail Ömer Girgin 1948 tarihli kitapçığında bu görüşü savunur (İsmail Ömer Girgin, *Karabük*, İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1948, s.7.). Prof. Z. F. Fındıkoğlu Karabük üzerine yapılan birçok çalışmaya kaynaklık eden metinlerinde, kendisinden sonra bu meseleye eğilen araştırmacılarda pek göremediğimiz bir ihtiyatlılıkla kesin bir yargıdan kaçınmakla birlikte, bu ismin karaçalı, fundalık anlamına gelebileceğini söyler (Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Karabük'ün Teşekkülü ve Bazı Demografik ve İktisadi Meseleler", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı:1, 1960, s. 1-2). Ulukavak (a.g.e., s. 176) ve Ersoy (A.g.e., s. 177-179) da bu görüştedir. Fakat en önemlisi, bu görüşü destekleyen ve diğer hiçbir görüşün dayanakları arasında bulunmayan belgelendirilmiş bir tanıklık söz konusudur. Kalyoncu, *Cumhuriyet Kenti Karabük* kitabı için gerçekleştirdiği saha çalışmaları kapsamında Karabük Köyü Muhtarı Kemal Özdemir'le bir röportaj gerçekleştirmiş ve kitabında yayınlamıştır. Bu röportajında Özdemir, Karabük isminin "çalılıkların karaltısından geldiğini" ifade eder: "Ben Karabük'ün adının coğrafi yapının bu görüntüsünden aldığına inanıyorum. Ben hatırlıyorum. Gerçekten buraları gerek böğürtlenlerin oluşturduğu manzarayla, kara üzümleri ve çalılıklarıyla bu adı alacak görüntüde idi." (Akt. H. Kalyoncu, 2007, s. 176.) Belgeli tanıklıkla da desteklenen bu görüş, "bük"lü bir isim taşımakla birlikte —Karabük isminin kaynağına dair diğer görüşlere atfen— bir dere kenarında olmayan, çeltik tarlası bulunmayan, üzerinde Karabük adında bir Türkmen "cemaatinin" yaşamadığı yöredeki diğer "bük"lü yer isimleri için de makul bir açıklama gibi görünmektedir.

⁶¹ M. Tuncel, a.g.e.

kabul varmış gibi görünüyor.* Kalyoncu'ya göre Karabük, fabrika nedeniyle genişlemeye başlamadan önce bugünkü istasyonun bulunduğu bölgede konuşlu, biri istasyon binası olmak üzere iki DDY binası ve çevreye yayılmış 13 haneden oluşan bir mahalledir.⁶² Tahminen 100 civarında bir nüfusa sahip bu köy mahallesinin 1927 ve 1935 sayımlarında adı bile geçmez.^{63**}

Fındıkoğlu, bir başka köyün (Öğlebeli) 13 haneli bir mahallesi olan Karabük'te bütün toplumsal müesseselerin nüvelerinin mevcut olduğunu söyler, fakat "bütün toplumsal müesseseler"e verdiği örnekler, ahşap minareli bir cami ve orta malı bir dibekten ibarettir.⁶⁴

Aslında Karabük'ün talihinin demir-çelikten önce "demir ağlarla" birlikte döndüğü söylenebilir: Ankara-Filyos demiryolu resmi olarak 12 Kasım 1935'te açılmış, fakat Karabük istasyonu bu tarihten önce 1932'de inşa edilmiş, ilk tren ise 1934'de gelmiştir.⁶⁵ Karabük'ün yurdun "demir ağa" bağlanmış şanslı destinasyonlarından birisi haline gelmesi hem yörede ciddi kıpırdanmalara yol açmış,^{***} hem de ileride göreceğimiz gibi KDÇF için yer seçimi aşamasında

---

* Aslında bu hane sayısı konusunda farklı görüşler de yok değildir. Karabük dergisi 1 Temmuz 1944 tarihli ilk sayısında Karabük'ün başlangıçta 15 haneden ibaret olduğunu yazar (*Karabük dergisi*, 1 Temmuz 1944:1, Karabük, akt. Yaşar, Selman, Yrd. Doç. Dr., "Karabük'ün İlk Yayını: Karabük Dergisi", *Turkish Studies*, 6/3 Yaz 2011, s. 1287-1298 erişim: <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=2217&Detay=Ozet>, erişim tarihi: 09.07.2016.) Fındıkoğlu da bir yerde Karabük'ün fabrika öncesinde bir rivayete göre 13 bir rivayete göre ise 18 haneli olduğunu söyler (1960a, s. 5). Yine 1934 yılında Zonguldak'tan Ankara'ya giderken treni arızalandığında Karabük'ü gören Nihat Özgeren de 15 ev ve 6 samanlıktan müteşekkil bir köyden bahsetmektedir (*Safranbolu*, 11 Mart 1947, akt. M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 187).

⁶² H. Kalyoncu, 2007, s. 60-61.

⁶³ Z. F. Fındıkoğlu, 1960a, s. 5-6.

** İlginçtir, Fındıkoğlu aynı yerde Karabük isminin 1940 sayımlarında da geçmediğini iddia eder ki ona dayanarak birçok yazar da bu iddiayı kesin bir gerçekmiş gibi kendi eserlerinde aktarır. Oysa 1940 sayımının sonuçlarına bakıldığında görülecektir ki, Safranbolu ilçesine bağlı nahiyeler arasında Ulus ve Eflani ile birlikte, 15.019 toplam nüfus ve kendisine bağlı 25 köyüyle Karabük'ün de adı geçmekte, ayrıca Arıcak ismiyle belirtilen Nahiye Merkezi'nin nüfusu da 6.825 olarak verilmektedir (*20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı-Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçü*, Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, tarihsiz, s. 669). Nahiye Merkezi olarak kastedilen bu yerin Karabük'ten başka bir yer olamayacağı, çoğunluğunu fabrika inşaatında çalışan işçilerin oluşturduğundan kuşku duyulamayacak nüfusun cinsiyet bileşiminden de bellidir: 5382 erkek, 1443 kadın (a.g.e., s. 679).

⁶⁴ Z. F. Fındıkoğlu, 1960a, s. 3.

⁶⁵ Asım Mustafa Ayten ve diğ., "Cumhuriyet Kenti Karabük'ün Planlama Tarihi Üzerine (1937-1967) Bir Değerlendirme", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s.66.

*** Kalyoncu'ya göre 1931 yılında bölgede başlayan demiryolu inşaatı yöredeki iş ve ticaret hayatını canlandırmış, baraka şeklinde dükkânlar açılmış, ilk trenin geldiği 1934 yılında Karabük'ün nüfusu çoktan 200'e ulaşmıştır (2007, s. 60).

Karabük'e ciddi bir avantaj sağlamıştır.

1.2.2. Kuruluş

Türkiye'de bir entegre demir çelik fabrikası kurulması için ön çalışmalar 1925 yılında başlamıştır. 17 Mart 1926 tarihinde 786 sayılı Demir Sanayinin Tesisine Dair Kanun kabul edilmiş ve sonraki dört yılda harcanmak üzere toplam 18 milyon TL harcama yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁶ Fakat yaşanan ekonomik sıkıntılar ve birkaç yıl sonra kapıyı çalan 1929 bunalımı bu tasarıların hayata geçirilmesine olanak tanımamıştır.

Planlı ekonomiye geçilmesiyle birlikte bu çalışmalar ciddiyet kazanmış*, bu kapsamda 1932 yılında Türkiye'ye davet edilen bir Sovyet heyeti, merkezinde 300 ton kapasiteli bir yüksek fırının ve kimya sanayi bakımında çok önemli yan ürünler elde edilecek bir kok fabrikasının, çevresinde ise sülfürik asit ve diğer fabrikaların bulunacağı bir entegre demir-çelik fabrikasının inşasının ülkenin gelişmesi açısından önemli bir ihtiyaç olduğunu raporlaştırarak hükümete sunmuştur.⁶⁷

Aslında Karabük'teki entegre üretim tesisinden önce ilk demir çelik fabrikası 1932 yılında Kırıkkale'de açılmıştır. Burada her türlü takım çelikleri, makine çelikleri ve az miktarda inşaat çelikleri üretilebilmektedir. Karabük'le birlikte söz konusu olan, ilk entegre, yani cevherden üretim yapan demir çelik fabrikasının açılmasıdır.⁶⁸

Bu çalışmalar neticesinde 1934 tarihli I. Sanayi Planı kapsamında fabrikanın kurulmasına kesin olarak karar verilmiş, Sümerbank ve Erkân-ı Harbiye (Genel Kurmay Başkanlığı), tesisin kuruluş yerini tespit etmek ve diğer problemleri ele almak amacıyla birlikte bir çalışma yürütmüşlerdir.⁶⁹

Birbirine yakın aralıklarla davet edilen Amerikalı iktisatçılar ve Sovyet uzman heyeti, kömür havzasına yakınlığını ve deniz kıyısında olması hasebiyle

---

⁶⁶ 137 Gün Süren Grevimiz, Ankara: Çelik-İş Sendikası, 1989, s. 9.

* Yazıcı, Celal Bayar'ın İktisat Vekâleti'ne getirilmesinin de bu yönlü çalışmaların hız kazanmasına neden olduğunu belirtir (Erdoğan Yazıcı, "Şehir-Kültür-Kimlik Karabük: Bir Sanayi Şehrinin Doğuş Hikâyesi", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 17).

⁶⁷ N. Yılmaz, a.g.e. s. 20.

⁶⁸ Kardemir A.Ş.'nin 31.07.2004 tarihli Bilgi Notu.

⁶⁹ N. Yılmaz, a.g.e., s. 20.

hammadde teminini ve üretilen ürünlerin taşınması açısından sunacağı olanakları dikkate alarak Ereğli yöresini önermişlerdir.⁷⁰ Fakat Erkân-ı Harbiye'nin direnişini aşmak mümkün olmamıştır. Ülke ardı ardına yaşadığı bir savaşlar döneminden çıkmıştır ve gümbür gümbür geliyorum diyen bir yenisinin de (İkinci Dünya Savaşı) eşliğindedir; bu şartlarda savunma kaygıları ve askeri düşünce tarzı bütün devlete hâkim olmuş görünmektedir. Muhtemelen denizin karşısındaki devasa komşunun (Sovyetler Birliği) olası bir işgal hareketinden de korkulmaktadır. Bu anlaşılabilir kaygılara bir de, işgal durumunda kullanılır diye Akdeniz bölgesinde kıyıda içeriye yol yapılmasını yasaklayacak ya da İzmir bölgesini bir tür yasak bölge ilan ederek iskânını ve dolayısıyla gelişmesini engelleyecek kadar tutucu bir asker olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın* ağırlığı da eklendiğinde, askeri mülahazalar başka her türlü kaygının⁷¹ üzerine çıkmış, tesisin sahilden 100 km. içeride, bütün dezavantajlarına rağmen Karabük'te inşa edilmesine karar verilmiştir. Yrd. Doç. Dr. Devrim Ümit Karabük üzerine yazdığı İngilizce makalesinde, Falih Rıfkı Atay'ın *Çankaya* eserine dayanarak, Karabük'ten yana ağırlığını koyanlar arasında, bazı önde gelen devlet yetkililerinin yanısıra dönemin başbakanı İnönü'nün de olduğunu iddia eder;⁷² fakat Atay bu kitabında, "İktisat Bakanlığı[nın], Karabük'te kurulmaktansa demir ve çelik endüstrisine başlamama[nın] daha doğru" olduğunu söylemesine rağmen, "[d]emir ve çelik endüstrisini Karabük'e sürdüren" in Fevzi Çakmak olduğunu çok açık bir şekilde ve adeta üstüne basarak söyler.⁷³ Atay'ın bu kitabında, İnönü'nün, Cumhuriyet'in ilk demir-çelik fabrikasının lokasyonu sorununda ağırlığını Karabük'ten yana koyduğuna dair bir ifade yoktur. Bu açıdan KDÇF ve Karabük

---

⁷⁰ A.g.e., s. 21.

* "[Mareşal Fevzi Çakmak] [m]edenîce manası ile yaşamaktan, imardan ve dünya zevklerinden bir şey anlamazdı. Bir lokma bir hırka ruhlu idi. Demir ve çelik endüstrisini Karabük'e sürdüren, zekâsı yontulmuş mühendis ve ihtisas adamlarının maddî manevî ihtiyaçları nasıl bir çevre arayacağını düşünmeden Kırıkkale'deki bozkır gurbetlerinde fabrikalar kurduran odur. Hatta İktisat Bakanlığı, Karabük'te kurulmaktansa demir ve çelik endüstrisine başlamamak daha doğrudur, diye söylemesi üzerine Fevzi Paşa, Atatürk'e:

— Demir ve çelik yapmak için benim ölümümü bekliyorlar, diye haber yollamıştı. Atatürk önce Bakan Celâl Bayar'a:

— Rica ederim, telefona gidiniz ve kendisine demir ve çelik endüstrisinin Karabük'te kurulacağını haber veriniz, demişti." (F. R. Atay, a.g.e., e-kitap)

⁷¹ Ekonomik rantabilite sorunlarına ek olarak, Kalyoncu, çevresindeki dağ ve tepelerle tavayı anımsatan bir vadi olması, sık sık sel, heyelan ve depreme maruz kalması nedeniyle bölgenin kentleşmeye, yerleşime uygun olmadığını da söyler. (2007, s. 54)

⁷² D. Ümit, a.g.e., s. 96.

⁷³ F. R. Atay, a.g.e., s. 85.

varlığını hemen hemen yalnızca Fevzi Çakmak'a, daha doğrusu onun askeri tutuculuğuna borçludur dersek çok da abartmış olmayız.*

Yazıcı rantabilite kaygısıyla askeri güvenlik kaygıları arasındaki çatışmanın yarattığı gerilimi şöyle ifade eder:

O günlerde, bir yandan cevher ihraç edileceğinden ithalatın kolay olması için sahile yanaşma zorunluluğu, diğer taraftan o günün savaş şartlarına uyan askeri düşüncelerle sahilden uzaklaşma gereği kuruluş yeri seçimi için güçlükler yaratmaktaydı.⁷⁴

Kurulması düşünülen entegre demir-çelik fabrikasıyla ilgili görüş vermesi için ülkeye çağrılan Prof. Granning, sunduğu raporda, demir cevherinin ülke içinden temininin bu sanayinin kurulması için şart olmadığı, Belçika ve İngiltere örneklerinde olduğu gibi bunun dışarıdan da getirilebileceği doğrultusunda fikir beyan etmiş, bu görüşten etkilenen dönemin yöneticileri, ülke içinde esaslı bir araştırma yapmaksızın, dışarıdan ithal edilecek demir cevherinin Zonguldak limanına,** oradan da demiryoluyla Karabük'e nakledilmesi esasına dayalı olarak KDÇF'nin inşasına karar vermişlerdir.*** Bu noktada KDÇF'nin yalnızca ekonomik

---

* Yapılan onca teknoloji yatırımından sonra bugün bile en küçük bir krizin, çelik fiyatlarındaki en küçük bir dalgalanmanın fabrika için bir varlık yokluk sorunu haline gelmesinde başat faktör olarak, tesisin deniz kıyısında inşa edilmemiş olması görülmektedir. Zira ödemek zorunda kaldığı liman ve taşıma ücretleri Kardemir'in birim maliyetlerini, rakipleriyle rekabette onu ciddi derecede zorlayacak kadar artırmakta, ayrıca liman ve demiryollarının kapasite yetersizlikleri ölçüsünde tesis sürekli bir hammadde sıkıntısı yaşamakta, hatta sık sık eksik kapasiteyle çalışmak zorunda kalmaktadır. Fakat bu yer tercihinin birinci dereceden sorumlusu gibi görünen Çakmak'a haksızlık edilmemelidir, kendisinden 60 yıl sonra, bir düğmeye basmak suretiyle füzelerle binlerce kilometre uzaklıktaki yerlerin haritadan silinebildiği bir çağda bile KDÇF'yi bu niteliğiyle olumlayan yazarlar çıkacaktır: "Karabük'ün yaşamsal önem taşıyan bir konumu da var... Karabük olası bir savaşta, alanında kıyından uzak tek entegre tesis..." (Mustafa Balbay, "Gündem-Karabük Kararmasın", *Cumhuriyet*, 23.05.1994, s.1, 17)

⁷⁴ E. Yazıcı, tarihsiz, s. 19.

** KDÇF'nin üretimde kullanacağı demir cevherinin Zonguldak limanı üzerinden Karabük'e nakli düşünülmektedir, gelgelelim bu liman 1947 gibi geç bir tarihte bile, Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye yerleşen ve dönemin Zonguldak ve Karabük'ü üzerine çok değerli gözlemlerde bulunan Gerhard Kessler'e ilk gördüğünde şok geçirecek kadar feci durumdadır; bırakalım KDÇF'nin ihtiyaçlarını, Zonguldak maden havzasının ihtiyaçlarını karşılamaktan bile uzaktır: "Bugünkü liman vaziyeti çok kifayetsizdir. Büyük dalgakıranlar eksiktir, gerek kömürün yükletilmesi gerekse de hariçten gelen maden direklerinin tahliyesi için ihtiyacı karşılayacak rıhtımlar yoktur... Zonguldak limanı, hatta yolcuların bile karaya çıkmak için sandalla taşınmalarını icap ettirecek derecede dar ve beceriksizce yapılmıştır." (Gerhard Kessler, "Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 2, 1949, s. 8-9, erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/issue/view/1023001136>, erişim tarihi: 25.06.2016.)

*** Kessler, özellikle de bu hammaddeye erişim planlamasına bakarak KDÇF'nin sun'î olarak, iktisadî değil fakat siyasî sebeplerle yaratıldığını söyler. Zira iktisadî hedeflerle kurulan demir sanayii bütün dünyada ya demir cevherlerinin ya da kömür ocaklarının yanında tesis edilir. Hâlbuki Karabük ne demir cevherinin ve ne de maden kömürünün yanındadır. Kömür 100 kilometre ilerdeki Zonguldak'tan demir cevheri ise takriben 1,000 kilometre uzaktaki Divriği'den ve her iki durumda da tek hatlı demiryolu üzerinden KDÇF'ye ulaştırılmaktadır. Ona göre bu koşullardaki bir demir çelik

ihtiyaçlar değil, savunma ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hızla kurulduğu unutulmamalıdır. Ona askeri üretim de gerçekleştirebilecek bir tesis gözüyle bakılmıştır.⁷⁵

Bu noktada KDÇF için Karabük'ün seçilme gerekçeleri topluca şöyle sıralanabilir: 1) Genelkurmay'ın askeri nedenlerle bu bölgeyi uygun görmesi, 2) Entegre demir-çelik tesisleri için vazgeçilmez olan maden kömürü havzasına (Zonguldak) yakın oluşu, 3) Sivas Divriği'deki demir madeni yatakları henüz bulunmamış olduğundan dışarıdan gemilerle ithal edilmesi düşünülen demir cevherinin temini noktasında sahile yakın oluşu, 4) Demir yolu güzergâhı üzerinde bulunması, 5) Yörenin yerleşime uygun olduğunun değerlendirilmesi, 6) Jeolojik bakımdan ağır sanayi kuruluşuna elverişli olduğunun değerlendirilmesi.⁷⁶

Kurulacak fabrika için yer seçiminde bütün bu hususlar göz önünde bulundurulmasına karşın, seçilen yerin tarımsal değeri hiçbir şekilde göz önüne alınmaz. Oysa Akın Uğurlu'ya göre üzerine fabrikanın kurulduğu bu topraklar dünyanın en verimli toprakları olan, akarsu vadilerindeki alüvyonlu topraklardır.⁷⁷ Dönem, bir tarım ülkesi olan Türkiye'yi bir sanayi ülkesine dönüştürmenin en öncelikli görev olarak bellendiği bir dönemdir ve hiç kimse seçilen yerin “verimli tarım arazisi” niteliğine özel bir ilgi göstermemiştir.

---

fabrikası ne kadar üstün bir tekniğe dayanırsa dayansın kârlı olamaz. Nitekim Kessler 1948 Karabük ziyaretinde iki yüksek fırından bir tanesinin boş ve atıl durumda olduğunu, zira Divriği'de büyük miktarda demir cevheri sevke hazır durumda beklemesine karşın demiryollarının bunları istenilen sürede ve çapta tek hat üzerinden taşıyamadığını hayretle öğrenir: “Milyonluk masraflarla tesis edilen bir yüksek fırının işletilmemesi, rantabilitesizliğin şüphesiz zirvesini teşkil etmektedir... Bunlar garbi Avrupalı bir iktisatçının havsalasına asla sığdıramayacağı şeylerdir.” (A.g.e., s. 9-10) Benzer eleştiriler daha sonra ayrıca ele alacağımız ve Thornburg Raporu olarak da bilinen çalışmada da ifade edilmiştir: “Bu kadar büyük ve masraflı modern bir tesisat kurulmadan evvel, yerli demir cevheri kaynaklarının esaslı bir tetkikten geçirilmesi lüzumu aşikar olmakla beraber, ithal malı demir cevheri işletecek fabrikanın yerini tayin ederken, demir cevherin nakline lüzum göstermeyecek ve kömürün de el altında bulunacağı bir sahil yerinin seçilmesi yerinde olurdu. Fakat askeri şahsiyetler, tesisatı taarruzdan korumak mülhazasıyla fabrikayı 1500 metreye yakın bir yüksekliğin arkasında yerleştirmeyi tavsiye etmişlerdir. Halbuki bu mülhaza bugünkü şartlar içinde tamamiyle beyhude idi. Bunun böyle olduğunu önceden tahmin etmek, fabrika tasarımlarının hazırlandığı 1933 yılında pekala mümkündür. Her ne ise; fabrika şimdi, Zonguldak limanından 50, tasarlanan Ereğli iskelesinden 70 mil uzaktadır (Max Weston Thornburg, Graham Spry ve George Soule, *Türkiye Nasıl Yükselir*, çeviri: Semih Yazıcıoğlu, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, tarihsiz, s. 103).

⁷⁵ Akın Uğurlu, “Karabük'te Sanayi Hizmetlerinin Durumu ve Hazır Giyim Sanayisi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 384.

⁷⁶ N. Yılmaz, a.g.e., s.22 ve Erdinç Yazıcı, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük'te İşçi Ailesi*, Karabük: Özçelik-İş, 1992, s. 81.

⁷⁷ A. Uğurlu, a.g.e., s. 386

Karabük'te kurulmasına karar verilen fabrikanın ihalesine 8-10 firma teklif verir. Değerlendirme sonucunda Alman Krupp ve İngiliz Brassert firmaları son ikiye kalır. Krupp daha düşük fiyat vermesine rağmen ihale İngiliz Brassert'e verilir. Tümertekin, bunun nedenini, İngiliz Kralı VII. Edward'ın Türkiye Ziyareti, yine 1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nde İngiltere'nin Türkiye'nin görüşünü desteklemesi ve Almanların Ren havzasını işgal ederek yayılmacı bir politika izlemesi olarak açıklar.⁷⁸ Oysa bu tercih, aslında çok daha önemli ve derin başka tercihlerin ürünüdür. Türkiye bu dönemde yalnızca KDÇF'yi kime yaptıracağına değil, bir dünya savaşının eşiğinde kiminle ittifak kuracağına da karar vermiştir ve her iki karar da İngiltere'yi işaret etmektedir. Kuşkusuz bunlardan ilki (KDÇF ihalesi) ikincisinin (kalıcı ittifak) sonucudur. Baskın Oran, dış politika açısından "görelî özerklik" ve "haysiyetli dış politika" ile nitelendirdiği bu yıllarda, Türk dış ticareti üzerinde kliring (malla ödeme) sisteminin neden olduğu Alman tekeline (1938 rakamlarıyla Türkiye'nin ihracatında İngiltere'nin payı yüzde 3,4 iken Almanya'nın payı yüzde 42,9, ithalatında ise İngiltere'nin payı yüzde 11,2 iken Almanya'nın payı yüzde 47'dir) rağmen, Türkiye'nin, İngiltere'yle kurduğu ve ömrü yalnızca birkaç ayla sınırlı kalan 1936 Akdeniz Paktı'ndan itibaren İngiltere'yle kalıcı bir ikili ittifak kurmaya çalıştığını söyler. Türkiye'nin bu konudaki ısrarlı talepleri ta ki 1939 yılına kadar İngiltere tarafından, hâlâ İtalya'yı Almanya'ya karşı yanına çekme beklentisinde olması ve Almanya'ya karşı izleyegeldiği yatıştırma politikası nedeniyle savuşturulmuştur. Oran'a göre Türkiye'nin bu kesin ittifak kararının iki somut göstergesi, Türkiye'nin, 1936 Montreux Anlaşması sonucu Boğazlardaki egemenlik kısıtlamaları kaldırılınca Boğazları silahlandırma ihalesini İngiltere'ye vermesi ve yine 1936'da KDÇF'nin kurulmasını bir İngiliz firmasına ihale etmesidir. Fakat Türkiye dengeli politikasını burada da tam olarak terk etmemiş, ihaleyi İngilizlere verirken KDÇF'nin kontrolörlüğünü bir Alman firmasına vermiştir. Bunun ardından her iki ülke de Türkiye'ye uygun koşullarda kredi vermek için birbiriyle yarışacaktır.⁷⁹

Fabrikanın inşasına başlamadan önce fabrikanın kurulacağı sahadaki çeltik

---

⁷⁸ Erol Tümertekin, *Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu*, İstanbul: Sucuoğlu, 1954, s. 217-218, akt. H. Kalyoncu, 2007, s. 56-57.

⁷⁹ B. Oran, a.g.e., s. 254-256.

tarlaları kurutulmuş, bunun için Soğanlı çayının akış yönü değiştirilmiş, sonra inşaata başlanmıştır.⁸⁰ KDÇF'nin temeli, 3 Nisan 1937'de, aşağı yukarı 40 yıl geçip de köprünün altından çok sular aktıktan sonra temelini attığı ve kurucusu olduğu fabrikanın işçileri tarafından fabrika içindeki büstü tahrip edilecek olan Başvekil İsmet İnönü tarafından ve işçilerin tezahüratları altında atıldı.

KDÇF işletmeleri, fabrikanın faaliyete geçmesi açısından elzem olan açıldı: Kuvvet santrali 6 Haziran 1939'da, kok fabrikası 27 Temmuz 1939'da, yüksek fırın* Eylül 1939'da açıldı. Bunları ilerleyen seneler içinde diğer yan tesisler izledi.⁸¹

Cumhuriyet'in ve onun devletçilik siyasetinin çocuğu olan** KDÇF, orta büyüklükte bir kent de yaratarak artık Cumhuriyet'in gelişmesinde ve geleceğinde etkin bir faktör olacaktır.

---

⁸⁰ H. Kalyoncu, 2016, s. 16.

* İngiliz geleneğine göre sanayi müesseselerinin fırınlarına, işletmeye açıldıkları günün sabahında çevrede ilk rastlanan genç kızın adı verilir (Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu "Beledi Hizmetler ve Amme İdaresi Bakımından Karabük", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, 1961, s. 116-117. Erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023005918>, erişim tarihi: 28.06.2016.). İngilizlerin inşa ettiği KDÇF'de de bu gelenek sürdürülür, fakat Türk devleti işini şansa/rastlantıya bırakmaz, ilk yüksek fırına bir ustabaşının kızının ismi verilir: Fatma. Fabrikanın kamu mülkiyetine ait olduğu sonraki yıllarda da bu gelenek değişmemiş, yeni açılan yüksek fırınlara Zeynep ve Ülkü isimleri verilmiştir. Bu bakımdan denilebilir ki, KDÇF'de "kadının adı vardır", fakat yine denilebilir ki KDÇF'de kadının *yalnızca* adı vardır, çünkü KDÇF tarihi bunun dışında neredeyse tümüyle aynı zamanda bir erkek tarihidir: Fabrika yaklaşık 80 yıllık tarihi boyunca Genel Müdür ya da Genel Müdür Yardımcısı düzeyinde tek bir kadın yönetici ve hizmetli hariç kadın işçi görmemiş, kadınların fabrikadaki varlığı genellikle —o da çok sınırlı olarak— alt ve orta düzey kapsam dışı personel seviyesinde kalmıştır. Özelleştirmeden sonra ise fabrikanın kamusal kimliği ve kişiliği ile birlikte kadının adı da fabrikadan silinmiş, yeni açılan yüksek fırınlara kapitalizmin ruhsuzluğuna ve düz mantığına, sermayenin köksüzlüğüne çok yakışan isimler verilmiştir: 4 Nolu Yüksek Fırın, 5 Nolu Yüksek Fırın. Bu arada ekonomik ömrünü tamamlayan Fatma da yıkılmış, yerine 1 Nolu Fırın açılmıştır. Kamunun KDÇF'sindeki Ayşe'nin yerini sermayenin Kardemir'indeki 1 Nolu Yüksek Fırın'ın almasından yola çıkarak, devletçi kapitalizmin KDÇF'ye *kazındığı* kadının —en azından— isminin, liberal kapitalizm tarafından Kardemir'den *kazındığı* söylenebilir.

⁸¹ H. Kalyoncu, 2016, s. 11.

** Bu bölümde açıkladığımız KDÇF'nin kuruluş yeri itibarıyla yarattığı rantabilite ve aslında rasyonelite sorunları göz önüne alındığında, bu fabrika devletçilik ve planlı kalkınma siyaseti kapsamında devlet tarafından değil de, bir şekilde özel sektör tarafından inşa edilseydi asla Karabük'te kurulmayacağı, sonuç olarak da ne KDÇF'nin ne de Karabük kentinin olamayacağı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla KDÇF ve Karabük, gerçekten de devletçilik siyasetinin ve bu siyasetin sahibi CHP'nin çocuklarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KARABÜK VE KDÇF'NİN KURULUŞ VE EMEKLEME YILLARI: 1937-1950

2.1. 1937-1950 Dönemi Türkiye'sine Genel Bakış

Karabük'ün ve KDÇF'nin ilk 13 yılı, yalnızca bu ikisinin değil, Türkiye ve dünyanın da kaderinin baştan çizildiği, deyim yerindeyse fırtına —hatta 1939-45 arasındaki yıkım itibarıyla, kasırga— gibi geçen yıllardı. Bu yıllarda dünya ve Türkiye'de her şey o kadar hızlı değişti ki, 13 yıla üç farklı dünya ve üç farklı Türkiye'nin sığıdığını söyleyebiliriz. KDÇF'nin inşa, Karabük kentinin ise doğum yılları olan 1937-1939 arası dönem, dünya ve Türkiye için, insanlık tarihinin gördüğü —ve umarız göreceği— en büyük, en geniş kapsamlı, en yıkıcı ve —faşizmiyle, soykırımlarıyla, nükleer bombalarıyla, yalnızca Sovyetler Birliği'nde 20 milyon insanın canına mal olan kitle katliamlarıyla— en alçakça savaşının engellenmesi yönündeki bütün umutların tükenmeye başladığı, bütün dünyanın ve Türkiye'nin harıl harıl savaşa hazırlandığı,* ya da daha doğrusu bütün dünyanın deyim yerindeyse kaz adımlarıyla savaşa ve yıkıma yürüdüğü yıllardır. 1939-45 yılları arası sıcak savaş yıllarıdır ve bizzat katılmasa da Türkiye'nin de söz konusu altı yılına dönemine bu savaş damgasını vurmuştur. 1945-50 arası dönem ise dünya için yeniden inşa ve dengelerin yeniden kurulması yılları, Türkiye için ise bu yeni dünyada kendine bir yer bulma çabalarının yoğunlaştığı, bu noktadaki tercihleriyle özellikle 1923-39 arası döneme damgasını vuran siyasi/ekonomik olarak bağımsız(lıkçı) duruştan bir kopuşun gerçekleştiği ve aynı zamanda CHP (ve SHP) geleneğinin son tam ve gerçek iktidarına tekabül eden yıllardır. Bir başka açıdan ise bu üç dönem, savaşa hazırlık, sıcak savaş ve soğuk savaşa geçiş dönemleri olarak sıralanabilir.

Tüm dünya ekonomisinin büyük bir kriz içinde olduğu ve kapitalist ülkelerde reel gerilemelerin yaşandığı 1930-1939 arası dönemde Türkiye milli gelirini yıllık

---

* Bu noktada KDÇF'nin kuruluşunun da bu hazırlıkların dışında düşünülmemeyeceğini, zira yalnızca ekonomik ihtiyaçlar değil, savunma ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hızla kurulduğu, askeri üretim noktasında ondan büyük beklentiler olduğunu bir kez daha hatırlatalım (bkz. A. Uğurlu, a.g.e., s. 384).

ortalama yüzde 6,8 oranında artırmayı başarmıştır. Üstelik bu büyüme, bazı dış krediler alınsa da, esasta ülkenin öz güçlerine dayanılarak gerçekleştirilmiş, 1938 yılı hariç bu yıllar boyunca her yıl dış ticaret fazlası verilmiştir. “Kronik dış ticaret açıkları ve bunları kapatan dış kaynaklarla yaşamaya alışmış bir ekonominin dış denge içinde ciddi bir sanayileşme ve büyüme rayına oturması günümüz için dahi önemli dersler taşıyan bir tarihi deneyim sayılmalıdır.”⁸²

Bu dönemde memur kesiminin ekonomik durumu gelişirken, iç ticaret hadlerinin bu dönemde hızla tarım aleyhine döndüğü söylenebilir. Bir bütün olarak tarım sektörünün sanayi karşısındaki ticaret hadleri 1929-1934 arasında yüzde 25 oranında düşmüş ve dönem sonuna kadar bu düşük düzeyde seyretmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen sanayileşmenin yükünü esasta buğday üreticisi köylüler ile işçi sınıfı çekmiştir.⁸³

İkinci Savaş yıllarında ise ekonomi planında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması devletçiliğin başarı hikâyesinin sona ereceğine işaret ediyordu. 1932 ile 1939 arasında imalat sanayisi üretimi iki katına çıkmıştı; 1939'da ulaşılan bu en yüksek düzeyden sonra, 1945'e kadar üretim hızla düştü. 1945'te bu rakam, 1932 üretim düzeyinden sadece yüzde 20 oranında yüksekti. Tarımsal üretim de 1945 yılı itibarıyla 1939 düzeyinin yüzde 40'ına kadar azalmıştı. Savaş yıllarında Türkiye, özellikle Almanya'nın ticari hâkimiyeti altında, dış pazarlardan aldığından daha fazlasını satmak pahasına ihracat fazlası vererek rezervlerini artırdı. Bunun anlamı zaten azalmış olan yerli üretimin daha da az bir bölümünün ülke içi tüketime ayrılmasıydı. İçeride paylaşılan pastanın küçülmesi, tipik bir savaş dönemi enflasyonu ile sonuçlandı (1939 ile 1945 arasında yüzde 350).⁸⁴ Özellikle savaş yıllarında, karaborsa, spekülasyon ve vurgunculuk (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni, savaş yıllarında tüccarların % 300 ila % 1000 oranında kâr ettiklerini açıklamaktaydı), ücretlerin düşürülmesi, zorla çalıştırma, işgününün 11 saate çıkarılması, büyük toprak sahiplerinin tarım ürünlerinin devletçe satın alınması ve bunun giderek ağırlaşan vergilerle karşılanması, varlık vergisiyle azınlıklardan yerli mülk sahibi sınıflara doğru gerçekleştirilen servet ve sermaye akışı, burjuvazinin

---

⁸² K. Boratav, 1992, s. 298-299.

⁸³ A.g.e., s. 302-303.

⁸⁴ Ç. Keyder, a.g.e., s. 140.

palazlanmasını sağlamıştır. Velhasıl 10 Eylül 1946 tarihli Akşam gazetesinde savaş yıllarında Türkiye'de 2.000 milyoner ailenin doğduğu bildiriliyordu.⁸⁵ Dış ticaret altı savaş yılında toplamda 250 milyon dolara yaklaşan bir fazla vermiştir.^{86*}

Keza bu dönemde kırsal kesimlerde de mülksüzleşme ve yoksullaşma genel bir eğilim halini almıştır. Yoksul köylüler, Hititlerden kalma üretim teknikleriyle tarım yapmaya devam ediyordu; gerçekleştirilen inkılaplardan pek haberleri yok gibiydi. 1946 yılında köylü nüfusun yaklaşık yarısı ya topraksızdı ya da çok küçük toprak parçasında üretim yapıyordu. Savaş gerekçesiyle ambarlar ve silolarda tahıl stokları büyürken, ekmek karneyle dağıtılıyor, insanlar açlıktan ölüyorlardı.⁸⁷ Köylülüğün içine yuvarlandığı *iz bırakıcı* ** ağır sefalet koşullarının bir nedeni de

---

⁸⁵ F. Başkaya, 2012, s. 252-253.

⁸⁶ K. Boratav, 1992, s. 307.

* Türkiye'nin bu ticaret fazlası sayesinde bu dönemde büyük bir altın ve döviz stoku yaptığı, hatta DP iktidarına dolu Merkez Bankası kasaları devredildiği biliniyor. Bürokrasinin bu fazlayı savaş sırasında ya da hemen sonrasında emekçi halkın fecaat düzeyine varan durumunu düzeltmekte ya da en azından hafifletmekte neden kullanmadığını açıklamak (bu tercihin CHP için —günümüzün 15 yıllık Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarına varan— ağır sonuçlarının olduğu da hesaba katıldığında) kolay değildir. Bu dönemde kaynakların doğru ve verimli bir şekilde kullanılmadığını, dahası yoksul halkın elzem ihtiyaçlarının birincil öncelik olarak görülmediğini düşünmek için birçok nedenimiz var. Bu noktada çarpıcı bir örnek, Kessler'in 1947 yılında Zonguldak ve Karabük'e yaptığı ziyaret sırasında yazdıklarıdır. Deniz kenarında bulunan İstanbul, aynı denizin kenarında bulunan Zonguldak'tan yalnızca 140 mil uzakta bulunmasına karşın -ki Avrupa'da kömür mıntukasına İstanbul kadar yakın olup kömürü bu kadar ucuza temin etme olanağına sahip başka bir kent yoktur-, garip bir şekilde kömür kıtlığı çekmekte, 800 bin kişi kömür kıtlığından donmakta, okullar ısınma sorunları nedeniyle açılmamaktadır. Oysa doğru dürüst bir rıhtımı bile olmayıp yolcuların gemilerine kayıkla gidip geldiği Zonguldak limanının gerçek bir limana dönüştürülmesi durumunda üretimin derhal iki katına yükseltilmesi ve bütün bu sıkıntıların bir anda son bulması işten bile değildir. Kessler bu gözlemlerini dönemin hükümetinin kamu kaynaklarını kullanırken yaptığı tercihlere yönelik çok ağır ve oldukça düşündürücü bir eleştiriyle bitirir: "Bu limanların inşası memleket için büyük stadyumlardan, şehir gazinolarından, muhteşem istasyonlardan ve banka saraylarından çok daha mühimdir..." (a.g.e., s. 8-9) Yine başka bir yerde Zonguldak maden işçilerinin insanlık dışı barınma ve yaşama koşullarına değindikten sonra şöyle der Kessler: "İnsan Türk devletinin birkaç yüz kişinin tatil haftalarında dinlenme ve eğlenmelerini temin için Uludağ'da 2.000 metre yüksekliğe kadar yol inşa ettiğini hatırlayınca, binlerce faydalı maden işçisi için belki 300 metre yükseklikte Siedlung inşasına da imkân bulacağına şüphe etmez." (a.g.e., s. 23-24)

⁸⁷ F. Başkaya, 2012, s. 253-254.

** Saydam döneminde uygulanan tarımsal ürünlere ucuz fiyata el koyma politikası ile onun ölümüyle 1942 yılında başbakan olan Saraçoğlu hükümetinin yürürlüğe soktuğu Toprak Mahsulleri Vergisi'nin ortak noktasının, o tarihte ülke nüfusunun (ve dolayısıyla seçmen kitlesinin) büyük çoğunluğunu oluşturan küçük ve yoksul köylülüğün aşırı sömürülmesi ve ezilmesi olduğu açıktır. Kaldı ki bu politika, daha önce gördüğümüz gibi aslında Cumhuriyet'in başından itibaren yürürlükte olmuş, savaş öncesi yıllarda da sanayileşmenin finansmanı büyük ölçüde yoksul köylülüğün sırtından sağlanmıştı. Savaş yıllarında kaçınılmaz bir şekilde derinleşerek devam eden geniş köylü yığınlarının bu sömürsünün ve özellikle kırsal alanlarda köylülük üzerinde süregiden devlet/jandarma baskısının ["... az topraklı yoksul köylülerin oluşturduğu kırsal kesim insanları, "devletçilik" uygulamalarından bir yarar sağlamadıkları gibi, Osmanlıların son dönemlerdeki uygulamaları aratmayacak ölçüde devlet baskı ve terörüne maruz kalmışlardı." (Başkaya, a.g.e., s. 285-286)], serbest seçime dayalı bir siyasi sistemde bu politikanın sahiplerine bir fatura çıkartmaması kuşkusuz olanaksızdı. Nitekim bu

savaşın patlak vermesiyle birlikte hükümetin tarıma büyük zararlar veren bir seferberlik politikasını hayata geçirmesiydi: Çoğunluğu köylü bir milyona yakın yetişkin erkek, bilhassa tarımsal işgücünün azalması pahasına askere alınmıştı; çift hayvanlarına askeri amaçlarla el konulmuş, tarımsal girdiler piyasada bulunmaz olmuştu. Tarım ürünü fiyatlarının hemen hemen sabit kalıp, bütün diğer fiyatların yüksek enflasyona göre arttığı açıkça sömürücü bir fiyat politikası izlenmişti.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte dünyada esen liberal rüzgârların ve ülkenin kendi iç dinamiklerinin birlikte işlemesiyle çok partili hayata geçildi. Keyder'e göre, bürokrasi ile savaş yıllarında iyice palazlanan burjuvazi, daha savaş yıllarından başlayarak birbirinden uzaklaşmaya başlamıştı. Bürokratların daha sonra 1947 CHP kurultayında yenilgiye uğrayarak tasfiye edilecek radikal bir kanadı, savaş sonrasında ortaya çıkacak düzenin de Türkiye'nin bağımsız kalarak bir yer bulabileceği inancındaydı. Bu bürokratik teşebbüs, burjuvaziyi 1945 öncesinde bürokrasiyle kurduğu siyasi ittifakı sonlandırmaya ve Batılı kapitalist ülkelerin oluşturduğu ittifak lehine açıkça tavır almaya itti. Tam bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ve üs talep etmesi bürokrasinin imdadına yetişti.* Bu talepler ABD hükümetinin Türkiye'ye iktisadi ve askeri yardım yapmasına zemin ve gerekçe oluşturdu. İşte bu koşullarda, Türkiye'nin savaştaki örtülü Almanya yanlısı tutumu, Varlık Vergisi ve tek parti rejimi konularındaki Amerikan kaynaklı eleştirilere yanıt olarak, hükümet Meclis'te bir muhalefet partisine ihtiyaç olduğunu

---

tarihlerden sonraki hemen tüm seçimlerde başta yoksul köylüler olmak üzere Türkiye'nin kır (ki buna ileride göreceğimiz gibi bir türlü işçileşemeyen ve tam olarak kentleşemeyen Karabük de dâhildir) oyunu ekseriyetle sağ partilerden yana kullanmışlar, aslında belki de CHP'nin karşısında "kayda değer" alternatif kim varsa onlara yönelmişlerdir. Daha sonra daha detaylı bir şekilde ele alacağımız gibi, bu tutumda kuşkusuz sağlam sosyoekonomik temelleri bulunan kır gelenekselciliğinin/muhafazakârlığının etkisi de vardır, fakat burada sosyoekonomik temelli bir muhafazakârlık/sağcılık kadar anti-CHP bir tutumun varlığı da açıktır ve bu tutumun kökleri işte yukarıda açıklanan politikalarda ve bu politikaların sebep olduğu *izlerde* aranmalıdır.

⁸⁸ Ç. Keyder, a.g.e., s. 141.

* Stalin'in başında olduğu sosyalist olma iddiasındaki Sovyetler Birliği'nin dünya savaşı sonrasında Türkiye'den toprak ve boğazlarda üs talep ettiği iddiası, ağırlıklı Stalinci bir nitelik taşıyan Türkiye sosyalist hareketince uzun yıllar boyunca ret ve inkâr edildi, hatta ağırlıklı kesimi itibarıyla bugün de ediliyor. Fakat dönemin ünlü Sovyet hariciye bakanı ve devlet hiyerarşisinin Stalin'den sonraki ikinci ismi Molotov'la yapılmış röportajlardan oluşan Feliks Cuyev'in "Molotov Anlatıyor" kitabının Türkçeye çevrilmesinden sonra bu tartışma bitse gerektir. Zira son nefesini bir Stalinist olarak veren Molotov bu kitapta, kendisi tümüyle karşı olmasına rağmen Stalin'in baskısıyla Türkiye'ye bizzat yaptığı toprak ve üs talepli baskı ve tehditleri ayrıntılarıyla anlatmaktadır (bkz. Feliks Cuyev, *Molotov Anlatıyor*, İstanbul: Yordam, 2010). Hiç kuşkusuz, Sovyetler Birliği'nin bu yönlü haksız talepleri ve bu taleplerin iç politikada Türk sağ tarafından etkili bir propaganda malzemesi olarak kullanılması, solun Türkiye'de işini zorlaştıran faktörlerden birisi olmuştur.

ve 1946'da seçimlerin yapılacağını ilan etti.⁸⁹

Hem Başkaya⁹⁰ hem de Koçak⁹¹ eski CHP kadrolarınca kurulan ilk parti olan DP ile yeni CHP arasında bilhassa programatik açıdan ciddi bir farklılık bulunmadığını ifade eder. Hatta Boratav bir adım ileriye giderek 1947 ile 1953 arasında iki farklı parti tarafından aslında bir ve aynı programın uygulandığını söyler.*

DP'nin talep ettiği tek dereceli seçim CHP kurultayında kabul edildi fakat bir bölgede oyların çoğunu alanların milletvekillerinin tamamını elde etmesine cevaz veren çoğunluk sisteminin kaldırılması, gizli oy-açık sayım ilkesi ve seçimin adli denetim altında yapılması gibi muhalefet talepleri iktidar partisi tarafından reddedildi. Böylece adli denetim dışında, açık oy-gizli sayım yöntemine ve çoğunluk sistemine göre 21 Temmuz 1946 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet döneminin ilk çok partili genel seçimi CHP'ye Meclis'te büyük bir çoğunluk getirmişse de, bu seçimlerin meşruiyeti hep sorgulandı.

Yukarıda belirttiğimiz gibi 1945 sonrası ekonomik açıdan hızlı bir büyüme dönemidir; sabit fiyatlarla yıllık yüzde 11'lik bir büyüme söz konusudur. Ancak bu büyüme büyük ölçüde altı yıllık savaş döneminde yaşanan gerilemenin bir telafisi niteliğindedir. Yine bu yıllardaki büyüme esasta tarımsal niteliktedir, tarımsal büyüme hızı (yüzde 13,2) sınai büyüme hızını (yüzde 9,2) belirgin bir şekilde

---

⁸⁹ Ç. Keyder, a.g.e., s. 146.

⁹⁰ F. Başkaya, 2012, s. 168.

⁹¹ C. Koçak, a.g.e., s. 141.

* Bu bakımdan Boratav iktisadi politikalar açısından 1946-53 arasında tek ve birleşik bir dönem olarak ele alarak son derece ilginç ve ayrıksı bir dönemleştirmeye imza atmıştır. Buna göre en azından iktisadi açıdan '46 sonrası CHP dönemi ile '50 sonrası DP dönemi arasında esasta bir kopuş değil süreklilik söz konusudur; söz konusu dönemin ortalarında DP'nin iktidara gelmesi, sanılanın aksine iktisat politikaları ve ekonominin genel yönelimi üzerinde belirgin bir değişiklik yaratmamıştır. 1946 yılı itibarıyla 16 yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikaları bu tarih itibarıyla adım adım gevşetilmeye başlanmış, ithalat serbestleştirilerek büyük ölçüde artırılmış, dış açıklar kronikleşmeye, dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımları ile ayakta duran bir ekonomik yapı yerleşmeye başlamıştır. 1946-53 arasında izlenen bu serbest dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı değil, dış pazarlara dönük ve tarıma, madencilığe, altyapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir kalkınma anlayışı hayata geçirilmiştir. Savaştan, 1946 ithalat hacminin iki mislinden fazla, yani 250 milyon dolarlık bir döviz rezerviyle çıkan Türkiye, hiçbir ekonomik mantığa uymaz şekilde yoğun bir dış yardım arama çabasına girişmiştir. Bu yılların ekonomisi, dünya ekonomisi ile hammaddeci bir ihtisaslaşmaya dayanan bütünleşme eğilimiyle karakterizedir. Bu liberal dış ticaret ve ekonomi politikaları bu dönemin bitiminde (1953) çok uzun bir süre için terkedilecek, "[a]ncak, kronik dış açıklar kanalıyla dışa bağımlı hale gelen ekonomik yapı, bu dönemin armağanı olarak Türkiye ekonomisinin kalıcı bir özelliği olma niteliğini kazanacaktır." (K. Boratav, 1992, s. 311-312, 316.)

aşmıştır. 46-53 döneminde tarım kesiminin milli hasıla içindeki payı artarken sanayinininki azalmıştır. 1946-53 dönemi hızlı bir büyüme dönemi olduğundan bütün sosyal grup ve tabakaların reel gelirleri artmıştır. “Bu yıllar, bu nedenle geniş halk yığınlarının bilincinde bir refah artışı ve bolluk dönemi olarak yer edecektir ve doğal olarak bu bilinç bu "altın yıllar"ı CHP'nin iktidardan uzaklaştırıldığı 1950 yılı ile başlatma eğiliminde olacaktır.”⁹²

Muhalefet platformu iki temel direğe dayanıyordu: Birincisi, devlet müdahalesine karşı pazar savunusuna dayanan iktisadi özgürlük, ikincisi, merkezin siyasi baskı ve ideolojik tecavüzlerine karşı mahalli gelenekleri savunan din özgürlüğü. Bürokratik sistemlerde benzerlerine sıkça rastlanan bu burjuva platformu, 1950 yılının Türkiye'sinde de kitleleri peşinden sürükleyebildi.⁹³

Diğer yandan, laisizmin Kemalist versiyonunun bürokrasi tarafından müsamahasızca savunulması, din meselesini patlamaya hazır hale getirmişti. İslamiyet; tarikatların, türbelerin ve geleneksel kıyafetlerin yasaklanması neticesinde halk içinde yaşandığı haliyle kurumsal temellerini yitirmişti. Genel kabul gören anlamı din ile devletin birbirinden ayrılması olan laiklik, Türkiye'deki uygulamasında bürokratların dini hayatı kontrol etmesi anlamını kazanmıştı. İdeolojik baskı arttıkça köylüler ve küçük burjuvazi daha kararlı ve sıkı bir şekilde geleneklerine ve dinine sarılmıştı. Savaştan sonra CHP yönetimi yeni din okulları açmak, ilkokullara din dersi koymak ve türbe yasaklarını kaldırmak suretiyle bu konuda tavizler verdiyse de, halk bunları görmezden geldi.⁹⁴

Özellikle açık oy gizli sayımın söz konusu olduğu şaibeli 1946 seçimlerinden sonra DP içinde CHP'ye ve yönetime karşı daha sert bir siyaset izlenmesini savunanların parti içi muhalefeti sertleşince DP yönetimi çareyi bunları tasfiye etmekte bulmuş, tasfiye edilenler 1948 Temmuz'unda Millet Partisi'ni kurmuştur. Kurucular arasında Fevzi Çakmak ve Osman Bölükbaşı da vardır.⁹⁵

16 Şubat 1950'de kabul edilen yeni seçim yasasıyla birlikte, genel, eşit ve gizli oya dayalı tek dereceli serbest seçim yapılması, gizli oy-açık sayım ilkesi ve seçimlerin adli denetim altında yapılması kabul edilir.

---

⁹² K. Boratav, 1992, s. 317.

⁹³ A.g.e., s. 147.

⁹⁴ A.g.e., s. 151-153.

⁹⁵ C. Koçak, a.g.e., s. 151-152.

1950 seçimlerine doğru gidilirken, Demokrat Parti, kuşkusuz muhalefet saflarında kitleleri harekete geçiren ve popülist bir zaferden muhtemelen en kârlı çıkacak grup iktidar blokunun eski üyeleri olan ve artık olgunlaşan burjuvazi olmasına karşın, bütün toplumsal sınıflardan çeşitli kesimleri birleştirmeyi başarmıştır. Hareket, mutlakçı yönetime karşı bir liberal direniş biçimini almış; toplumun büyük bir kesimi burjuvaziyle ortak bir cephe kurmuştur Öyle ki yasadışı Türkiye Komünist Partisi bile 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'yi aktif biçimde destekledi.⁹⁶

Bu şartlarda gerçekleştirilen ve CHP ve DP'nin tüm yurttta, MP'nin 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi'nin ise yalnızca İstanbul'da katıldığı seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde yüzde 89,3 gibi yüksek bir seçmen katılımıyla gerçekleştirildi ve DP'ye kesin bir zafer ve tek başına iktidar getirerek sonuçlandı.

2.2. Dönemin Karabük'üne Genel Bakış

Türkiye için (savaş öncesi dönem, sıcak savaş yılları ve sıcak savaş sonrası soğuk savaş yılları olmak üzere) neredeyse “üç farklı dünya”yı yansıtan bu on üç yıl bütün özellik ve olaylarıyla kuşkusuz Karabük'e de damgasını vursa da, Karabük ve KDÇF'nin bu yıllarını tanımlayacak temel karakteristiğın kuruluş ve gelişme olduğu söylenebilir. Sıfırdan dev bir sanayi işletmesinin, neredeyse sıfırdan ise (sonraki yıllarda orta büyüklükte bir kente evrilecek) küçük bir kentin ortaya çıktığı yıllardır bunlar. Zira Uğurlu'nun çok etkili bir şekilde ifade ettiği gibi, “Sanayi faaliyetlerine hemen daima yüksek nüfus yoğunluğu, yüksek yaşam düzeyi, büyük miktarda enerji tüketimi, düzenli ve büyük taşıma gücü, zengin pazarlar, siyasal ve askeri güç eşlik eder.”⁹⁷

Bugünkü Karabük kent merkezinin bulunduğu mevkide 1935'li yıllara kadar hiçbir yerleşim söz konusu değildir. 1932 yılında Karabük istasyonunun inşaa edilmesi, 1934 yılında ise demiryolunun işlemeye başlamasıyla birlikte istasyon etrafında yavaş yavaş barakalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat asıl gelişme 1937 yılında fabrika inşasının başlamasıyla birlikte, önce Sümerbank ve Brassert firması

---

⁹⁶ Ç. Keyder, a.g.e., s. 153-154.

⁹⁷ A. Uğurlu, a.g.e., s. 384.

mühendisleri, sonra da memur ve işçiler için konutların inşasıyla birlikte başlamıştır. Fabrikasıyla, yüzlerce konutuyla ve bunları izleyen dükkân ve mağazalarıyla Karabük kısa süre içinde bir şantiye alanına dönüşmüştür.⁹⁸ Bu gelişmenin sonucu olarak 1940 sayımında Arcak ismiyle anılan Karabük merkez nüfusu 5.382'si erkek olmak üzere 6.825'e çıkmış, 1945 yılında ise 10 bini aşmıştır (tam olarak 10.682). Fakat 1945 ile 1950 arasında, yani Türkiye ekonomisi için bir bütün olarak yeniden toparlanma ve savaş dönemi kayıplarını telafi etme, doğal olarak da hızlı büyüme yıllarında, gerçekten tuhaf bir şekilde KDÇF'de çalışan sayısında bu yıllarda görülen durağanlaşma/artmamaya koşut olarak,* —benzerini bir daha ancak 90'lı yıllarda göreceğimiz şekilde— nüfusun az da olsa azaldığını görüyoruz: 1950 itibarıyla 9778.⁹⁹

Buna karşın özellikle 1945'e kadar ki hızlı büyüme ve nüfus artışı, Karabük'ün 1938 yılında belediye,** 1940 yılında ise Safranbolu ilçesine bağlı nahiye —ki bu gelişmeyle birlikte 3 yıl önce kendisinin ona bağlı bir mahalle olduğu Öğlebeli köyü kendisine bağlı bir köy haline gelmiştir— olmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰⁰ Bu gelişmeye bağlı olarak 1937 yılında fabrika alanına ve Yenişehir yerleşkesine verilen elektrik, 1944'ten sonra Karabük geneline, 1948 yılında ise Safranbolu'ya verilmiştir.¹⁰¹

Bu nüfus artışının altında büyük ölçüde başta işçiler olmak üzere KDÇF çalışanlarının bulunduğu açıktır. KDÇF'yi oluşturan fabrika ve tesisler peyderpey açıldıkça işçi sayısı da hızla artmıştır. 1939 yılında fabrikanın açılışıyla birlikte ya da hemen sonrasında açılan ana tesisler olan Kuvvet Santrali, Kok Fabrikası ve Yüksek Fırından (Fatma) sonra, aynı yılın sonlarında Şakuli Boru Fabrikası, Ocak 1940'ta

---

⁹⁸ N. Yılmaz, a.g.e., s. 9-10.

* 1945-1950 arası dönem, Karabük nüfusundaki dalgalanmaların KDÇF'nin istihdam düzeyiyle nasıl doğrudan bağlantılı olduğunu göstermesi açısından ilginçtir. Görüldüğü gibi bu dönemde KDÇF'nin çalışan sayısındaki durağanlaşma Karabük nüfusuna birebir yansımıştır. Bu koşutluğun 1990'lara kadar pozitif yönlü olarak, 90'lı yıllardan 2000'li yıllara kadar ise negatif yönlü olarak devam edeceğini göreceğiz.

⁹⁹ N. Yılmaz, a.g.e., s. 10.

** Karabük'te belediyenin kurulmasına, tek parti döneminde pek de alışkın olunmadık biçimde, başta KDÇF işçileri olmak üzere Karabüklülerin karar verdiği söylenebilir. Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi'nin 2 Aralık 1938 tarihli raporunda, Karabük'te 2294 seçmen olduğu ve Karabük'te belediye kurulup kurulmamasına dair yapılan oylamaya bunlardan 1482'sinin katıldığı ve 1475'inin olumlu yönde oy kullandığı ifade edilmektedir (Hüseyin Lütfi Ersoy, *Belgelerle Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın Kurulma Süreci ve Karabük*, İstanbul: Türdav, 2013, s. 94).

¹⁰⁰ M. Tuncel, a.g.e., ve *Seçilmiş Göstergelerle Karabük 2013*, Ankara: TÜİK, 2014, s. XI.

¹⁰¹ H. Kalyoncu, 2016, s.41.

Çelikhane C Ocağı, Nisan 1940'ta 29'luk Trio Haddehane, Haziran 1940'ta 12'lik Haddehane, Temmuz 1940'ta 16'lik Haddehane, Kasım 1941'de 16'lik Sac Haddehanesi, Haziran 1944'te Sülfat Asit ve Süper Fosfat Fabrikası ve Nitrat Asidi Fabrikası ve nihayet dönem sonunda (Ocak 1950) ikinci yüksek fırın olan Zeynep açılmıştır.¹⁰² Fabrika bu şekilde büyüdükçe işçi sayısı da artmış, 1940 yılında 3096 olan işçi sayısı 1945'te 4386'ya yükselmiş, fakat belirttiğimiz gibi 1950 yılında —sonraki yıllarda yine artışa geçmek üzere— 4216'ya düşmüştür. Aynı yıllardaki memur sayısı ise sırasıyla 220, 489 ve 487 iken, mühendis sayısı da aynı sırayla 28, 54 ve 65'tir.¹⁰³

Bu işçi ve memurların (ikincilerin kuşkusuz daha az olmak üzere) bir kısmının çevre köylerde ikamet ettiği kabul edilse bile, bu rakamlar bu dönem Karabük'ünün nüfusunun çok önemli bir bölümünü işçilerin ve işçi ailelerinin oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin, 1945 yılında KDÇF'de 4216 işçi çalışırken Karabük'ün genel nüfusu 10 bin civarındadır. KDÇF'de çalışanların önemli bir bölümünün Karabük'te yaşadığı düşünülürse, bu nüfusun çok önemli bir bölümünü işçi ve işçi ailelerinin teşkil ettiği açıktır.

Kuruluş yıllarının Karabük'ünün anlaşılmasında kritik bir önem taşıyan olgulardan birisi de, Cumhuriyet rejiminin, KDÇF'yi ve onun çevresinde yeni bir kenti yaratmaktaki amacının yalnızca modern bir sanayi tesisine sahip olmak değil, aynı zamanda bütün ülkeye örnek olacak modern bir toplum ve modern birey prototipi yaratmak olduğudur. Bu bakımdan KDÇF ve Karabük'ün yalnızca teknik bir mühendisliğin değil, bir toplum mühendisliğinin ürünü ve konusu oldukları açıktır. Devrim Ümit bunu şöyle ifade eder:

*Karabük'teki Demir-Çelik Fabrikaları, hızlı ekonomik kalkınma, sanayileşme, reform programları ve devrimler aracılığıyla gerçekleştirilmesi amaçlanan modernist 'modern bireyler ve modern bir toplum yaratma projesi'nin öncü nitelikteki bir bileşeniydi.*¹⁰⁴

Ümit'e göre KDÇF ve etrafında inşa edilmeye başlanan yeni kent (Yenişehir), modernleşme projesinin seküler boyutuyla uyumlu bir şekilde dinden arındırılmıştı (*secularized*). Bu kapsamda Osmanlı-İslami mimari anlayışı tümüyle terkedilerek

---

¹⁰² R. Karacakaya, İ. Yücedağ, N. Yılmaz, *Arşiv Belgelerinde Karabük*, Karabük: Karabük Valiliği Kültür Yayınları, 2013, s. 30.

¹⁰³ *Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983*, Ankara: O-M Basımevi, 1983, s. 23-25.

¹⁰⁴ D. Ümit, a.g.e., s. 97, çeviri bana ait.

benimsenen kübist, statik ve homojen mimaride, herhangi bir dinsel sembol ve motif ya da mescit ve cami için hiçbir yer ayrılmamış, ayrıca çalışma mekânları iki cinsde açık hale getirilmiş, bütün mekânlarda kadınların görünürlüğünü artırmak için özel bir çaba harcanmıştı.¹⁰⁵

Peki dönemin Karabük nüfusunun çoğunluğunu oluşturan işçilerin çalışma koşulları ve yaşam şartları nasıldır? Bu noktadaki tanıklıklar enteresan bir şekilde sanki apayrı kentlerden, apayrı fabrikalardan, hatta apayrı dünyalardan bahsediliyor gibi birbirinden farklılaşsa da, genel bir fikir oluşturabilmek için elde yeterince done bulunduğu söylenebilir.

2.3. İşçilerin Çalışma ve Yaşam Koşulları

Bu dönemde KDÇF’de işçi sirkülasyonunun çok yüksek olduğunu, birkaç ay çalışıp para biriktirdikten sonra köyüne geri dönmenin dönemin köylü-işçileri arasında sıkça görüldüğünü biliyoruz. Bu bile tek başına dönemin KDÇF’indeki çalışma koşullarının hiç de kolay olmadığını göstermektedir. Fakat aynı durumun adeta bir kural haline geldiği Zonguldak madenlerinden farklı olarak, KDÇF bir ağır sanayi işletmesi olduğundan teknik bilgi ve beceri sahibi işçilere ihtiyaç duymakta, kısa süreli çalışma ise bu niteliklere sahip işçilerin yetişmesinin önünde büyük bir engel olarak görülmektedir. Bu noktada Kalyoncu’dan öğreniyoruz ki, KDÇF yönetimi, sirkülasyonu engellemek ve işçi sürekliliğini sağlamak için “fabrikadan ayrılan işçi yeniden fabrikada görev alamaz” kuralını ihdas etmiştir.¹⁰⁶ Aynı amaçla Türkiye geneli için ağır sanayi işçilerine bir tür askerlik muafiyeti de getirilmiş, bu işçilerin üç ay askerlik yaptıktan sonra işlerinin başına dönmesi sağlanmıştır.¹⁰⁷ Bu yıllarda askerlik hizmetinin duruma göre 40 ayı bulduğu¹⁰⁸ düşünüldüğünde, bu muafiyetin dönemin KDÇF işçileri için ne büyük bir nimet ve özendirici olduğu daha iyi anlaşılır.

KDÇF işçilerinin bu dönemdeki çalışma ve yaşam koşulları hakkında yazılanlara yakından baktığımızda, bir uçta İsmail Ömer Girgin’in durduğunu

---

¹⁰⁵ A.g.e.

¹⁰⁶ H. Kalyoncu, 2007, s. 71.

¹⁰⁷ A.g.e., s. 191.

¹⁰⁸ Bkz. Vikipedi, web, erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Askerlik_hizmeti, erişim tarihi: 04.08.2016.

görürüz. Daha çok lirik bir KDÇF tanıtım broşürü olarak değerlendirilebilecek 1948 basımlı *Karabük* isimli kitapçığında Girgin, “ceddimizin 7000 yıllık sanat meşalesini”¹⁰⁹ [demircilik sanatından bahsediliyor] söndürmeyen “arslan yürekli yağız çehreli kahramanlar” olarak tanımladığı işçilerin “bilhassa... refahı, rahatı ve maddi durumu[nun] çok iyi olduğundan”¹¹⁰ bahsederken, bu “çok iyi” nitelemesinin altını nicel verilerle doldurmaz.

1933-1934 üniversite reformuna katkı sunması için Türkiye’ye çağrılan Alman sosyoloji (ord.) profesörü Gerhard Kessler’in 1947 yılında gerçekleştirdiği Zonguldak-Karabük ziyaretinin ürünü olan çalışmasında da işçilerin durumundan genel olarak sitayişle bahsedildiğini görüyoruz. Kessler’in bu konudaki görüşlerinin eleştirisine girişmeden önce, Kessler’in gelişigüzel seçtiği ve böylece hususi surette hazırlanmadığından emin olduğu (demek ki böyle bir kaygısı da var) birçok işçi hanesine yaptığı ziyaretlere ilişkin gözlemlerinin, muhtemelen bunların bütün işçi hanelerine genelleştirilmesi yanlış olsa da, Karabük’ün o dönemdeki sosyal dokusuna dair önemli veriler içerdiği kabul edilmelidir:

*Kadınlar Avrupalı gibi giyinmişlerdi (Safranbolu’da kısmen başkaydı)... Gördüğümüz her şey temiz, muntazam ve hatta hemen hemen bütün bahçeler bile iyi bakılmış haldeydi. Karabük’te yırtık elbiseli, pejmürde kıyafetli bir tek ferde dahi rastlamadık. Etrafta çok fazla miktarda çocuk vardı; bütün çocuklar temizdi ve iyi giyinmişlerdi, hepsi de neşeli ve sıhhatli gözükiyordu —tıpkı bir İngiliz, Alman veya Hollanda bahçeli şehirlerindeki tipik manzara—.*¹¹¹

Kessler, Zonguldak ziyaretinde madencilerin dehşet verici çalışma ve yaşama şartlarına tanık olduktan sonra* geldiği Karabük’te kendisini “içtimai-siyaset zaviyesinden... yeni bir âleme vasıl ol[muş]”¹¹² gibi hissettiğini ifade eder. İşletme idaresinin ilk günden beri sabit bir işçi zümresi oluşturmak için gayret sarf ettiğini,

---

¹⁰⁹ İ. Ö. Girgin, a.g.e., s. 30.

¹¹⁰ A.g.e., s. 21.

¹¹¹ G. Kessler, a.g.e., s. 28-29.

* “Eski Fransız maden şirketinin işçilerine ikametgâh olarak tahsis ettiği yerlerden birkaç tanesini ziyaret ettim: gördüklerim modern bir çiftçinin hayvanlarını bile barındırmaktan içtinap edeceği penceresi dahi bulunmayan taş odalardı; hiçbir suretle bu duvar harabelerine insan ikametgâhı denemez. Anlaşılan bu müteşebbisler kendilerine toprak altından kara elması çıkarmak, için çok ağır ve tehlikeli şartlar altında çalışan kimselere karşı en ufak insani duygular beslememişlerdir. Devlet takriben 10 sene evvel bütün kömür havzasının işletmesini üzerine aldığı zaman, karşısında en bedbaht çalışma şartlarını buldu...” (G. Kessler, a.g.e., s. 12-13) Kessler’in devamla anlattıklarından durumun madenlerin millileştirmesinden sonra da çok değişmediğini, hatta mükellefiyet adı altında zorla çalıştırmayla yer yer daha da kötüleştiğini anlayabiliyoruz.

¹¹² A.g.e., s. 24.

bunun en önemli aracı olarak da mesken inşasına ağırlık verdiğini söyleyen Kessler, işletme tarafından inşa edilen ve elektrik, su ve yakacağı karşılıksız olarak yine işletme tarafından sağlanan, her biri küçük bahçelere sahip 3000 (üç bin) evin ucuz fiyata işçilere kiraya verildiğini iddia ederken, gördüğü manzara karşısında “insanın hakikaten derhal Karabük’e göç edeceği geliyor” demekten kendini alamaz.¹¹³

İnsani yönleri son derece gelişmiş bir sosyal demokrat olan Kessler’in* İngiltere, Hollanda, Almanya bahçeli şehirlerine benzettiği Karabük’ü yalnızca bugünkü Yenişehir mahallesinden ibaretmiş gibi değerlendirdiği anlaşılıyor. Oysa o tarihte bile Karabük Yenişehir mahallesinden ibaret olmanın çok ötesindedir ve Yenişehir mahallesinin dışındaki manzara hiç de Avrupa’nın bahçeli evlerden mütevellit şehirlerini değil, bizzat Kessler’in de yukarıdaki ifadelerinden 3 sayfa sonra kabul edeceği gibi, İstanbul ve Ankara’nın “her türlü yapı nizamlarının haricinde bir takım küçük evler”den¹¹⁴ oluşmaktadır. Nitekim Fındıkoğlu’na göre 1961 gibi geç bir tarihte bile “şehrin henüz fenni bir su tesisatı projesi yoktur... Karabük... gerek şehir olarak, gerek su, aydınlık, kanalizasyon bakımlarından” bir plansızlık arz etmektedir.¹¹⁵ Yine Ayten ve arkadaşlarına göre 1939 yılında Karabük’te belediye teşkilatı kurulmasına rağmen 1939-48 yılları arasında plansız kent dokuları ortaya çıkmaya başlamış, yerleşme, özellikle demiryolu istasyonun kuzeyine, Araç ve Filyos nehirleri boyunca yamaçlara doğru yayılmış, Bayır mahallesi, Karabük’ün batıya doğru genişlemesiyle ortaya çıkmıştır. Kent plansız bir şekilde büyümektedir, çünkü yalnızca Yenişehir bölgesi için bir mevzi plan (Prost Planı) hazırlanmış, kentin bütünü için 1948 yılına kadar bir imar planı yapılmamıştır.^{116**} Karabük’ün gelecekte başına bela olacak çarpık kentleşme,

---

¹¹³ A.g.e., s. 25-26.

* Kessler’in hümanist kişiliği ve Türkiye’de akademik bir disiplin ve bir kamu siyaseti olarak sosyal politikanın ve ayrıca sendikaların kurulması, ilk kuşak sendikacıların yetiştirilmesi vs. konusundaki katkılarının daha iyi anlaşılması için, bkz. Ahmet Makal, "Türkiye’de Akademide Sosyal Politika Geleneğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Tarihsel Bir Yeniden Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum Dergisi* sayı: 41, 2014/2 içinde, s. 17-30, erişim: <http://www.calismatoplum.org/sayi41.htm>, erişim tarihi: 05.08.2016.

¹¹⁴ G. Kessler, a.g.e., s. 29.

¹¹⁵ Z. F. Fındıkoğlu, 1961a, s. 102.

¹¹⁶ A.M. Ayten ve diğ., a.g.e., s. 70.

** Ayten ve arkadaşlarının bu değerli çalışmasından öğreniyoruz ki, 1948 gibi geç bir tarihte hazırlanan Karabük’ün ilk imar planını hazırlayan mimar ve şehircilik uzmanı Nezihe ve Pertev Taner çifti Karabük’e bir kasaba gözüyle bakmış (planın birkaç yerinde kendileri de bunu ifade etmişler), bunun sonucu olarak da planda bir ana merkez oluşturmak yerine, kasaba planlarında gözlenen yol

henüz bir imar planına bile sahip olmadığı halde Kessler'in onu Avrupa kentlerine benzettiği yıllarda işte böyle başlamıştır.

Öte yandan Kessler'in verdiği sosyal konutların sayısında da bir sorun vardır. Kessler'in bu ziyaretini gerçekleştirdiği 1947 yılında KDÇF'de 3793 işçi çalışmaktadır.¹¹⁷ Oysa 1947 yılı itibarıyla işçiler dâhil tüm çalışanlar için KDÇF tarafından inşa edilen konutların sayısı, Kessler'in bahsettiği özellikleri haiz (nispeten geniş ve bahçeli*) 190 konuta sahip ama her ne hikmetse 100 Evler denilen konutlar da dâhil toplam 870'dir¹¹⁸ ve bunların önemli bir bölümünde işçiler değil diğer personel (yöneticiler, mühendisler, teknisyenler, memurlar, ustabaşları vs.) oturmaktadır. Yani işçilerin ezici bir çoğunluğu Kessler'in öve öve bitiremediği Yenişehir konutlarında değil, kentin diğer mahallerinde ya da köylerinde olmak üzere, çok daha kötü şartlarda yaşamaktadır.** Kessler'in bu 3000 konut iddiasının dayanağını anlamak güçtür, dönemin yöneticileri tarafından yanlış bilgilendirildiği düşünülebilir. Ayrıca bu işçiler, Kessler'in Zonguldak'ta tanık olduğu fecattan sonra görüp büyülediği ve öve öve bitiremediği Yenişehir'in güzelliklerinden pek de faydalanamamaktadır. Meltem Özkan Altınöz'ün önemli makalesinden anlıyoruz ki, Yenişehir yerleşkesi bir tür imtiyaz/kast düzenini yansıtmaktadır. "Seçkin" görevlerde bulunanlar mahallenin yüksek alanlarındaki kaliteli konutlara kurulurken, sosyal statüleri düşük sayılan işçiler tepeden aşağı doğru konumlanan daha kötü

---

boyu ticaret öngörmüşlerdir. Karabük'ün bütüncül bir merkezden yoksun olmasının, var olan ticaret alanlarının yetersiz kalmasının ve bu alanlarda görülen estetikten yoksun yapılaşmanın nedeni budur. Diğer önemli bir sorun da, planın sahibinin belediye olmasına karşın, büyük ölçüde fabrikanın isteklerine göre şekillendirilmesi ve onun isteklerini öncelemesidir. Bir zorunluluk olmasına rağmen Karabük için geleceğe dönük bir nüfus projeksiyonu da içermeyen bu plan 1950'lerden itibaren yetersiz kalmış, kent bir yağ lekesi gibi yer yöne genişlemiştir. 1950'lerden sonraki imar afları gecekondulaşmayı artırmıştır. Hatta plansızlık ve sorumsuzluk o raddeye varmıştır ki, 1950'lerde kentin göbeğinde haddehanelerin mantar gibi çoğalmasına bile göz yumulmuştur (İstasyon caddesinde bugün bile varlıklarını devam ettiriyorlar). Karabük'ün kentsel dokusuna damgasını vuran bu plansız gelişmenin bir nedeni de fabrikanın 1948 sonrasında yeni lojman üretimini yavaşlatmış olmasıdır (a.g.e., 75).

¹¹⁷ 137 Gün Süren Grevimiz, s. 12.

* Üstelik bu niteliklere sahip işçi konutları genelin durumunu da yansıtmamaktadır. Örneğin bu evlerin 120'sini oluşturan tahta evler bir ya da iki odalı küçük ve bahçesiz evlerdir (H. Kalyoncu, 2016, s. 40).

¹¹⁸ M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 261.

** Bu noktada Devrim Ümit, Ahmet Makal'a dayanarak *evli* işçilerin yalnızca yüzde 40'ının fabrika tarafından sağlanan barınma olanaklarından faydalandığını ifade eder (a.g.e., s. 102). Ayrıca Ümit'e göre işçilerin azımsanmayacak bir bölümünün fabrikada çalışmalarına rağmen köylerinde ikamet etmeye devam etmelerinin nedenlerinden bir tanesi de fabrika tarafından sunulan barınma olanaklarının yetersizliği idi. (a.g.e., 102).

kalitede konutlarda iskân edilir. Birbirine bitişik bu kötü konutlar, işçilerin sosyal hayatlarını ve mahremiyetlerini olumsuz etkiler. Bu hiyerarşik yapılanmalı yerleşimde amaç sosyal grupları ait oldukları sosyal yapıda tutmaktır. *Bu kapsamda işçilerin Yenişehir'in göbeğindeki sosyal tesislere, mutenalaştırılmış muhitlere girmesi istenmez.*¹¹⁹

Yine KDCF'de de çalışmış Yol-İş genel başkanlarından Mehmet Ali Çamurali'nin anlatımlarından öğreniyoruz ki, Yenişehir'de kurulan ve Kessler'in de övgüyle bahsettiği hastanede işçilere bakılırken ailelerine bakılmaz.¹²⁰ Demek ki Kessler'in bahsettiği o “neşeli ve sıhhatli çocuklar”ın zaten hasta olmak gibi bir “lüksü” de yoktur.

Kessler'in yaklaşımındaki bir eksiklik de, işçilerin fabrikadaki çalışma yaşamına bakmamış, ya da bakmışsa bile buna dair gözlemlerini yazıya dökmemiş olmasıdır. En basit sendikal haklardan yoksun, son derece ağır şartlarda çalışan işçiler için, bunlardan hiç bahsetmeksizin adeta bir cennet tasviri yapmasını, Kessler'in büyük toplumbilimci ve —işçiler için sosyal konutların fabrika (yani patron) tarafından inşa edilip işçilere kiraya verilmesini, işçilerin sendikal özgürlükleri ve bağımsızlıkları için ciddi bir tehdit olarak görece kadar¹²¹ ileri—sosyal demokrat kimlikleriyle bağdaştırmak güçtür. Nitekim 1962 gibi geç bir tarihte fabrikadaki çalışma koşulları hakkında önemli gözlemler yapan Dr. Amiran Kurtkan'ın gözlemleri, artık işçilerinin sendikalı da olduğu bu kadar geç bir tarihte bile Kessler'in çizdiği cennet tablosundan çok farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Başka mevzularda da bu önemli (ve yer yer de ciddi derecede sorunlu) çalışmadan yararlanmak üzere, buraya yalnızca işçi düşmanlığının en uç örneklerinden birisini alalım: Demir-çelik fabrikalarının doğası gereği işçiler yüksek ısıda çalışmakta, bu da işyerlerinin havadar tutulması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Böylece işçiler, bir yandan yüksek ısıda çalışırken ayı anda soğuk havaya da maruz kaldıkları, ayrıca ortamda süreklilik arz eden zehirli gazları soludukları son derece zor ve kötü şartlarda çalışmaktadırlar. Bu çalışma şartlarının olağan sonucu, işçiler arasında

---

¹¹⁹ Meltem Özkan Altınöz, “Sümerbank'ın Karabük'ün Konut Politikasındaki Rolü”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 24, sayı: 2, Nisan 2015, s. 59-61.

¹²⁰ Mehmet Ali Çamurali, akt. Yıldırım Koç, *Türk-İş Tarihinden Portreler II*, Ankara: Türk-İş Yayınları, 1999, s. 94.

¹²¹ G. Kessler, a.g.e., s. 26-27.

yaygın görülen romatizma, tüberküloz ve diğer ciğer rahatsızlıklarıdır. Fakat işçileri hasta eden sanki bu çalışma koşulları değilmiş gibi, devlet ve fabrika yönetimi bu rahatsızlıkları maluliyet sebebi saymamakta, artık çalışamaz duruma gelen işçiler, tıpkı 18. ve 19. yüzyılın vahşi kapitalizm döneminde olduğu gibi emekli aylığı bağlanmaksızın ceplerine üç kuruş para konulup kapının önüne konulmaktadır. Kurtkan'a göre bu hastalıklar nedeniyle birçok işçi işten ayrılmak zorunda kaldığı halde malulen emekli olan neredeyse hiç kimse yoktur: 1954 ile 1960 arasında çalışan binlerce işçiden malulen emekli olmayı başaran işçi sayısı yalnızca iki (rakamla 2)'dir.^{122*} Üstelik Kessler de bu durumdan haberdardır, bir yerde sanki bir ayrıntıdan bahsediyormuş gibi, vereme yakalanıp çalışma kabiliyetlerini kaybeden işçilerin Batı'daki işçiler gibi emeklilik hakkı kazanmadığını, yalnızca bir defaya mahsus olmak üzere 600 liralık bir tazminat verildiğini söyler. Yine Kessler'den öğreniyoruz ki,¹²³ iş kazalarında ölen işçilerin eşlerine de 800 TL tazminat verilip herhangi bir emekli aylığı bağlanmamakta, yani açlığa ve sefaletle mahkûm edilmektedirler. Devlet ve KDCF bu işçilere olan minnetini, ailelerine maaş bağlayarak değil ama fabrikada iş kazasında ölen her bir işçiyi mutlaka mahalle aralarında cenaze marşı çalarak gezen bandolu merasimlerle gömerek ifade etmeyi yeğlemektedir.¹²⁴ Yalnızca —işyerindeki koşullar nedeniyle çalışamaz duruma düşen ya da iş kazalarında ölen işçilere dair— bu iki veri bile dönemin KDCF'sinin işçi hakları açısından bir cehennemden farksız olduğunu ortaya koymasına karşın, Kessler'in adeta bir işçi cenneti tablosu çizmesinin nedeni muhtemelen Karabük ve KDCF'den önce ziyaret ettiği Zonguldak maden ocaklarında çok daha beter bir manzara ile karşılaşmasıdır; fakat yine de dönemin Karabük'üne ve KDCF'sine ilişkin yapılan değerlendirmelerde genellikle şahit olduğumuz “eleştirel yaklaşım eksikliğinin” Kessler'de de görülmesi şaşırtıcıdır.

Kessler'in KDCF ve Karabük'e yaklaşımında bir diğer eleştiriye açık tutum da, KDCF'de şahit olduğu dönem Türkiye'si için nispeten yeni sayılabilecek bir

---

¹²² Amiran Kurtkan, "Karabük'ün Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, 1961, s. 82-83.

* Bu arada Kurtkan'ın ciğerleri bittiği için çalışma hayatı biten işçilere emeklilik hakkı verilmesini insani nedenlerden çok verimlilik kaygısıyla talep ettiğini de anlayabiliyoruz: "Böyle bir işçi meslekî faaliyetten mütevellit maluliyetin gerektirdiği bütün sosyal yardımlara hak kazanmış sayılmalıdır ki sağlam işçinin de maneviyatı kuvvetli ve üretkenliği yüksek olabilsin." (a.g.e., s. 84)

¹²³ G. Kessler, a.g.e., s. 31.

¹²⁴ Bkz. E. Yazıcı, 1992, s. 91.

takım sosyal uygulamaları (işçi konutları, işçilere bir öğün sıcak yemek verilmesi, çocuk yardımı, 3-15 günlük ücretli izin, evlenme ikramiyesi, Amasra’da işçiler için tatil olanağı), dönem Türkiye’sinin aşırı merkezîyetçi yapısını göz ardı ederek ve kişisel etkilenimlerini/duygularını akademik analizlerine bulaştırdığı izlenimi vererek, bir işletme müdürünün şahsi özelliklerine bağlaması, dahası ona adeta zimmetlemesidir: “Karabük’teki içtimaî siyasete müteallik bütün tesisat, kuruluşundan beri müessesenin başında bulunan umum müdürü Bay Muhiddin Erkan’ın şahsî eseridir.”^{125*} Daha sonra göreceğimiz gibi işletme müdürlüğünün yanısıra CHP teşkilat başkanlığını da yürüten ve bu iki sıfatın tek bir kişilikte birleşmesinin de bir sonucu olarak Demokrat Partili bazı işçileri fabrikadan süren, en nihayetinde topu topu üç yıl sonra Karabük’ü terk etmek zorunda kalırken işçilerin trenine teneke bağlayacağı “Karabük’ün müdebbir babası”¹²⁶ Erkan’ın bu iltifat ve yüceltmeleri hak edip etmediğinden bağımsız olarak; tek parti döneminin bürokratik merkezîyetçi işleyişinde hiçbir kamu işletmesi müdürünün bu kadar geniş bir takdir hakkının/yetkisinin olmadığını/olamayacağını 1930’ların başlarından beri Türkiye’de yaşayan Kessler’in bilmesi gerektiği söylenmelidir. Nitekim böylesine abartılı bir şahsileştirme yaptıktan bir sayfa sonra meseleyi daha nesnel bir şekilde —fakat bu politikanın kurucu öznesini açıkta bırakarak, yani böylece bir kez daha işletme müdürünü işaret ederek— koyar: “Bütün bu iyi tedbirlerin vazedilmesindeki gaye, aynen az evvel bahsettiğimiz ucuz kiralı meskenlerde de olduğu gibi, işçi ve müstahdemini mümkün mertebe müesseseye devamlı olarak bağlamaktır.”¹²⁷

Gerçekten de KDÇF, dönemin Türkiye’si içinde, özellikle de hemen yakınındaki Zonguldak maden işletmeleriyle kıyaslandığında, başta konut politikası olmak üzere, izlediği sosyal politikalarla farklı bir yerde durmuştur. Bu kapsamda

---

¹²⁵ G. Kessler, a.g.e., s. 29.

* Yine bir başka yerde Kessler KDÇF’yi Batılı ülkelerdeki muadilleriyle kıyaslarken şöyle der: “Garpte ücret sistemleri ve hastalık, malûliyet, ihtiyarlık, işsizlik, dulluk ve yetimlik hallerinde himayeye mazhar olunması, münferit birkaç işletme âmirinin ileri görüşlülük ve hayırhahlığı esasına dayanmıyor.” (A.g.e., s. 31) Aslında Kessler’in sandığının aksine Türkiye’de de bu esasa dayanmıyordu. Ayrıca az önce Kurtkan’ın ve hatta bizzat Kessler’in kendi şahsi tanıklıklarından öğrendik ki, 1962 gibi geç ve üstelik işçilerin artık sendikalı olduğu bir tarihte bile, her yıl onlarca ölümlü/yaralanmalı iş kazasının yaşandığı ve son derece sağlıksız çalışma koşullarının hâkim olduğu bu fabrikada işçilere malulen emeklilik yolu hemen hemen tümüyle kapalıdır, yani Kessler’in iddia ettiği maluliyet o tarihte de sonrasında da söz konusu değildir.

¹²⁶ G. Kessler, a.g.e., s. 32.

¹²⁷ A.g.e., s. 30.

KDÇF’de ücretler de ülke ortalamasının üzerinde şekillenmiştir. Fakat bunun işletme müdürlerinin hasletleriyle bir ilişkisi yoktur, varsa da bu ilişki esası belirleyecek ölçülerde değildir; Erkan’ın hasletleri bu politikaları kalitatif değil ancak kantitatif ölçekte etkileyebilir. KDÇF, Türkiye’nin ilk ve en büyük ağır sanayi işletmesidir ve örneğin madencilik sektörünün aksine yüksek bir tekniğe dayanmakta, doğal olarak işçiden de birçok durumda yüksek teknik vasıflar talep etmektedir. Yüksek teknik vasıflara sahip işçinin, dönemin emek süreçlerinin başat unsurlarından olan ve geçici süreyle “amelelik” edip sonra yeniden köyüne dönen köylü-işçilerden devşirilemeyeceği açıktır. Üstelik bu yıllarda sanayi alanında ciddi bir emek açığı da söz konusudur. Ayrıca Türkiye’nin göz bebeği niteliğindeki bu en büyük sanayi işletmesinde güçlü ve sınıf bilincine dayalı bir sınıf ve sendika hareketinin doğuşundan da hep korkulmuş, bunun önüne geçmek için hem nispeten ileri sosyal politikalar izlenmiş hem de ileride daha detaylı olarak göreceğimiz gibi bir yandan işçilerin bir ayağının hep köylülükte kalmasını ama öte yandan da fabrikada geçici değil daimi olarak çalışmasını sağlayacak tedbirler alınmıştır (köylere işçi servisi gönderilmesi gibi). Bu sebeplerden dolayı, KDÇF’ye sürekli ve istikrarlı bir emek arzını güvence altına alacak şekilde, —her ne kadar yukarıda verdiğimiz örneklerden anlaşılabilirliği gibi bir işçi cennetinden bahsetmek mümkün olmasa da— dönemin geneli göz önüne alındığında ileri denilebilecek* özendirici sosyal politikalar takip etmek, fabrikanın kuruluşundan itibaren bir devlet politikası olmuş,** bu durum, kendisini her daim genel Türkiye işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı olarak hissetmiş KDÇF (sonrasında Kardemir) işçilerinin işletmeyle kurdukları ilişkilerinde, işletmeye bağlılık düzeylerinde, sendikal tercihlerinde ve genel siyasi tutumlarında önemli sonuçlar yaratmıştır.

Nitekim tutarlı bir sosyal demokrat olarak Kessler, Batıda işçilerin, Karabük’teki sınıf kardeşlerinin aksine sosyal yardımlar aracılığıyla işletmelerine bağlanmayı genel olarak reddettiğini, özgür olmak istediklerini ifade ettikten sonra, —görüntüye değil de özüne baktığımızda— aslında birçok bakımdan bugüne de teşmil

---

* “...İstanbul’da ve diğer sanayi şehirlerinde ve maden havzalarında da çalışma ve mesken şartlarını Karabük ayarına irca edebilseydik, memleketimiz için bu büyük bir ilerleme olurdu.” (G. Kessler, a.g.e., s. 32)

** Bu noktada Devrim Ümit de bu sosyal tesis ve aktivitelerin tek bir kişiye (Muhittin Erkan) bağlanmasına karşı çıkarak, buradaki asıl faktörün devletin modernleşme projesi kapsamında güttüğü ekonomik ve ideolojik amaçlar olduğunu vurgulamıştır (a.g.e., s. 100).

edilebilecek bir Karabük işçi sınıfı panoraması ortaya koyar:

*Türkiye'deki durum bugün henüz tamamen ayırdır; işçi ve müstahdemlerin çoğu henüz ümmidir. Kendi kendine kuvvetli yardımlarda bulunacak şekilde uyanmamışlardır ve buna ehil de değillerdir; henüz bir işçi partileri, merkezi sendika birlikleri, sağlam istihlâk ve yapı kooperatifleri, muhtar idare esasına göre kurulmuş ve hayatın tahaddüs edebilecek her türlü zaruret hallerine karşı emniyeti temin edecek içtimaî sigortaları yoktur.*¹²⁸

Karabüklü sendikacılardan Ahmet Çehrelî'ye göre 1939-1950 arasında ferdî anlaşmazlıklar olmuşsa da toplu iş anlaşmazlığı yaşanmamıştır. Zaten anlattıklarına bakılırsa böyle bir şeyi tasavvur etmek dahi pek mümkün değildir. Zira Çehrelî'ye göre, bırakalım işçilerin talepleri için mücadele etmelerini, “idareci mevkiinde bulunanlar işçi tarafından normal dahi olsa rahatsız edilmelerini pek uygun bulmazlardı.”¹²⁹ Çehrelî, Kessler'in de pek sitayişle bahsettiği Genel Müdür Albay Muhittin Erkan'ın döneminde (1945 sonrasında) bu durumda bir değişiklik yaşandığını söyler. Fakat bu değişikliğin kapsamı, bir meta olarak sattıkları emek-güçlerinin fiyatı üzerinde pazarlık hakkı da dâhil işçilerin yaşamsal sorunlarının çözümünü kapsamaz, değişen yalnızca, derdini söyleyebilmenin yarattığı ferahlıktan ibarettir.¹³⁰ Hatta KDCF'de baskı o kadar büyüktür ki, 1947 senesinde bir Sendikalar Kanunu çıkarılıp sendika kurmak ve sendikalaşmak serbest bırakılmış olmasına rağmen, “Türkiye'nin başlıca ağır sanayii olan Demir Çelik Fabrikalarında işçiyi bir sendika etrafında toparlayabilmek cesaretine malik hiç kimse maalesef” çıkmaz.¹³¹ Durum o raddeye varır ki, 1949 yılında muhalefet partilerinin grev hakkını savunmasına yanıt olarak işçi toplantıları gerçekleştirilerek “grevin mahsurları” izah edilir ve onlardan adeta kendi onurlarını da çiğneyerek TBMM'ye "biz işçiler grev [hakkı] istemiyoruz" şeklinde telgraflar çekmeleri istenir. Bazı işçiler istenilen nitelikte değil de “grev [hakkı] istiyoruz” diye telgraf çekince fabrikada hava oldukça gerilir.¹³²

Kısaca özetlemek gerekirse, bu dönemin Karabük işçi sınıfını, “ümme”, her türlü sınıf örgütlenmesinden yoksun, son derece ağır koşullarda çalışmasına karşın her türlü sendikal haktan mahrum, bir yandan malulen emeklilik gibi en temel

---

¹²⁸ G. Kessler, a.g.e., s. 32.

¹²⁹ Ahmet Çehrelî, “Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinde İşçi-İşveren Münasebetleri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 17, 1966, s. 145.

¹³⁰ A.g.e., s. 145-146.

¹³¹ A.g.e., s. 146.

¹³² A.g.e., s. 146.

haklardan yoksun ama diğer yandan sosyal ve ekonomik açıdan dönemin Türkiye işçi sınıfı ortalamasının üstünde yaşam şartlarına sahip, Marksist terminolojiyle ifade edersek, kendisi için sınıf olmaktan uzak “kendinde bir sınıf”¹³³ olarak tanımlayabiliriz.

2.4. Karabük’ün Mahkûm İşçileri

Dönemin Karabük panoramasına bakılırken gözden kaçmayacak kadar dikkat çekici bir diğer husus da mahkûm işçilerdir.

Ülkemizde mahkûmların çalıştırılması esasına dayalı bir reform daha Osmanlı döneminde, Tanzimat Fermanı sonrasında başlamış, kanunname, nizamname ve talimatnamelerle hapiste çalışmanın hukuki altyapısı oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Osmanlı’nın son 60 yılında hukuki olarak bir hapiste çalışma olgusundan bahsetmek mümkünse de, “Osmanlı’nın içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durum ile hapisanelerin fiziki şartları nedeniyle yapılan düzenlemelerin çoğu hayata geçirilememiştir.”¹³⁴

Cumhuriyet döneminde ise, 1926 yılında 765 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, bu alanda Osmanlı döneminde çıkarılan kanunname ve nizamnameleri uygulanmaya devam etmiştir. Bu tarihte çıkarılan Türk Ceza Kanununun 13. maddesiyle “hapiste çalışma” olgusu yeni bir hukuksal temele oturtulmuştur (ki 2006 yılına kadar bu madde hapiste çalışmanın temel kanunu olarak kalmıştır). 1936 yılında ise dönemin Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından açıklanan yeni infaz sistemiyle birlikte “İş Esası Üzerine Kurulu Cezaevleri”nin temeli atılmıştır. Bu kapsamda, 1937 yılından itibaren, biri de Karabük’te olmak üzere toplam 15 adet çalışma esasına dayalı cezaevi inşa edilmiştir.¹³⁵ 1938 yılında çıkarılan 3500 sayılı Kanun’la birlikte ‘çalışmak’ “Türkiye cezaevlerinin normal bir kaidesi” haline getirilmiştir.¹³⁶

---

¹³³ Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*, çev. Erdoğan Başar, Ankara: Sol, 1966, s. 193.

¹³⁴ Tayfun Koç, *Türkiye’nin İşçi Mahpusları, Genel Durum, Mevzuat ve Analiz*, İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2015, s. 14.

¹³⁵ A.g.e., s. 15-16.

¹³⁶ Ayşe Hür, "Suç, Ceza ve Hapishaneler", *Agos gazetesi*, 17.07.2012, erişim: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/1970/suc-ceza-ve-hapishaneler>, erişim tarihi: 26.08.2016.

Cumhuriyet döneminde bu alanda atılan somut adımların arkasındaki esas saik, ağırlıklı olarak bir köylü toplumu barındıran Anadolu'da fabrikada çalışma geleneğinin olmaması, dolayısıyla işten ayrılma, devamsızlık, üretken olmamak gibi sorunların yaygın olması nedeniyle, devletçilik siyaseti kapsamında ülkenin her tarafında inşa edilmeye başlanan sanayi tesislerinde işgücü yetersizliği yaşanmasıydı. Bu kapsamda mahkûmlar işgücü açığını kapatmakta önemli bir kaynak olarak görülmüştü. Bu düzenleme ve hapishanelerle birlikte, Karabük fabrikalarından Zonguldak madenlerine, Kayseri Sümerbank tekstil fabrikalarına ya da Malatya dokuma tezgâhlarına kadar memleketin dört bir yanındaki sanayi ve maden tesislerinde yoğun bir şekilde mahkûm emeği kullanılmaya başlanmıştı. Ekstra ve ağır bir sömürüye maruz kalan mahkûm işçilere görünüşte normal işçilere verilenin onda dokuzu kadar ücret tahakkuk ettiriliyor, fakat tahliye gününe kadar emanette tutulan bu paranın yalnızca yüzde yirmisi tahliye olan işçiye veriliyor, kalanına el konuluyordu.¹³⁷

II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettirilen bu politikanın ürünü olarak Karabük'te de yeni bir cezaevi inşa edilmiş, burada kalan mahkûmlar fabrikada işçi olarak çalıştırılmıştır. 1946 yılı itibarıyla, tam bir askeri disiplinin (temel düstur “üste saygı, işe sevgi” idi) hüküm sürdüğü bu cezaevinde 600 hükümlü kalıyordu.¹³⁸ Bu mahkûmlar, diğer işçilerden ayırt edilmek üzere, her bir bacağı ayrı renkte olmak üzere iki renkli bir tulum giyiyorlardı.¹³⁹ Eski KDÇF çalışanlarından ve sendikacılardan Şükrü Korkmazgider, bu mahkûm işçilerden şöyle bahseder:

Geçmişte fabrikada hükümlü işçiler de çalıştırılmış. Fabrikanın cüruf sahasının eteğine koşullar yapılmış. Bekar koşulları buralar. Koşullar 1'den 45'e kadar numaralanmış. 38'den sonrası hep hükümlüydü. Hükümlüler işten çıktıktan sonra koşullara gelir, oraya kilitlenirdi. 1959 yılında bu uygulama devam ediyordu. Yattığı gün ve çalıştığı gün birebir sayılırdı. Bilahare bu uygulama kaldırıldı. Hapishane başka tarafa yapıldı. Daha sonra da mahkûm çalıştırılmadı. Mahkûmiyeti bittikten sonra işe devam eden dünya kadar arkadaşımız vardı.”¹⁴⁰

İşte KDÇF'de çalıştırılan bu mahkûm işçilerden birisinin de Nazım Hikmet olduğu iddia edilmiştir. Hiçbir kaynak/dayanak gösterilmeksizin “bu böyledir” kesinliğinde

---

¹³⁷ A.g.e.

¹³⁸ M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 114-115.

¹³⁹ M. A. Çamuralı, akt. Koç, 1999, s. 94.

¹⁴⁰ Ş. Korkmazgider, akt. Koç, a.g.e., s. 166.

dillendirilen bu şehir efsanesi ulusal medyada da aynı kesinlikte dillendirilmiş,¹⁴¹ Kalyoncu gibi ciddi bir yerel tarihçinin eserinde kendisine yer bulabilmiş,¹⁴² daha ilginç sıradan Karabüklülerin bile bir yerlerden duyup “bildiği” bir “gurur vesilesi” haline gelmiştir. Bu uydurmanın bu kadar hızlı bir şekilde yayılıp sorgusuz sualsiz kabul edilir hale gelmesinin başlıca nedeni kuşkusuz Nazım’ın 1941 yılında Çankırı Cezaevi’nde olması ve aynı tarihlerde burada kalan mahkûmların bir kısmının çalıştırılmak üzere Karabük Cezaevi’ne sevk edilmiş olmalarıdır. Fakat Nazım hiçbir şekilde Karabük Cezaevi’nde kalmamış, KDÇF inşaatında çalışmamıştır.^{143*}

2.5. Komünist Tehdide Karşı İşçilere “Doğru Bilinç” Verme Çabaları

Karabük’ten bir Nazım geçmemiştir ama Karabük ve KDÇF komünistlere ve komünist işçilere hiç de yabancı değildir.

Eski milletvekili, siyasetçi yazar Kemal Anadol’un babası, 1918 yılında

---

¹⁴¹ Nazım’ın KDÇF’de çalıştığı “bilgisinin” yer aldığı ve *Milliyet* internet sitesinin İHA’dan alıp yayınladığı yazı için bkz. *Milliyet*, web, <http://www.milliyet.com.tr/kardemir-in-kurulusunun-78-yildonumu-karabuk-yerelhaber-707990/>, erişim tarihi: 15.08.2016.

¹⁴² H. Kalyoncu, 2016, s. 32-33

* Basit bir biyografik tarama bile Nazım’ın KDÇF’de çalışmak bir yana Karabük’ten geçtiğinin bile iddia edilemeyeceğini ortaya koyar. Bir kere Nazım’ın yattığı ve artık yalnızca edebiyat tarihinin değil siyasi tarihin de konusu olan cezaevleri bellidir ve bunlar arasında Karabük yoktur. Nazım’ın hayatını konu alan bütün çalışmalar —bir kaçının adını saymak gerekirse, Saime Göksu ve Edward Timms’in birlikte kaleme aldıkları *Romantik Komünist Nazım Hikmet’in Yaşamı ve Eseri* (çev. Barış Gümüşbaş, İstanbul: YKY, 2011, bkz. s.207-208.) Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı’nın genel sekreterliğini de yürüten şair, yazar ve çevirmen Turgay Fişekçi’nin Nazım’ın cezaevi yıllarını ele aldığı yazısı (“Nazım Hikmet’in Yaşam Öyküsü-Cezaevi Yılları”, 21 Ocak 2010, web, erişim: <https://turgayfisekci.wordpress.com/2010/01/21/nazim-hikmetin-yasam-oykusu-cezaevi-yillari/>,

erişim tarihi: 15.08.2016.), Vâlâ Nurettin’in *Bu Dünyadan Bir Nazım Geçti’si* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969, bkz. s. 378-388.)— şu noktada birleşmektedir. O tarihte 38 yaşında olan bu *sağlığı bozuk* dünyaca ünlü komünist şair Çankırı Cezaevi’nde 10 ay kaldıktan sonra kendi talebiyle Bursa Cezaevi’ne sevk edilmiştir; bu iki cezaevi arasında bir Karabük Cezaevi uğrağı kesinlikle bulunmamaktadır. Ve Çankırı Cezaevi’nde geçirdiği bu 10 ay zarfında Nazım hiç de kazma sallamış gibi görünmemektedir. *Çankırı Hapishanesi’nden Mektuplar’ı* yazar, Puccini’nin *Tosca* operasını Türkçeye çevirir, başyapıtlarından olan *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nın taslağını oluşturacak *Meşhur İnsanlar Ansiklopedisi*’ne başlar, otobiyografik şiiri *Bir Küvet Hikâyesi*’ni kaleme alır (S. Göksu ve E. Timms, a.g.e., 2011, s.207-208). Göksu ve Timms’in son derece kapsamlı ve değerli çalışmasında Zonguldak’ın ismi üç kez geçer ama 38 yaşındaki sağlığı bozuk bu dünyaca ünlü komünist şairin sözde aylarca işçi olarak çalıştırıldığı Karabük’ün adı bir kez bile geçmez (bkz. a.g.e., Özel Adlar Dizini, s.439-453). Üstelik devlet, tam da Nazım gibi “tehlikeli” mahkûmların diğer mahkûmlar ve işçiler üzerinde etki yaratmasını engellemek için mahkûm işçiliği düzenleyen mevzuata özel hükümler koymuş ve “iş esası üzerine kurulu” bu “yeni cezaevlerine” (ki Karabük Cezaevi de bunlardan birisidir) giriş için “devletin şahsiyetine karşı bir suçtan” mahkûm olmama şartını getirmiştir (Bkz. T. Koç, a.g.e., s. 16.). Nazım’ın tam da “devletin şahsiyetine karşı bir suçtan” mahkûm olduğunu söylemeye bile gerek olmasa gerektir. Yani devlet Nazım Hikmet’i KDÇF’de işçi olarak yalnızca siyaseten değil, hukuken de çalıştıramazdı, çalıştırmamıştır da.

Devrek'te doğan sosyalist yazar ve aktivist Zihni Anadol 1944 yılında Karabük Demir Çelik Fabrikası'na işçi olarak girmiş ve burada Türkiye Komünist Partisi'ne bağlı bir hücre içinde çalışmıştır.¹⁴⁴ Fakat Anadol'un da dâhil olduğu sekiz üyesinden üçünü polis muhbirlerinin oluşturduğu bu komünist hücre (anlaşıyor ki Karabük emniyeti biraz daha gayret etse söz konusu hücre, polisin sızdığı bir komünist hücre değil de komünistlerin sızdığı bir polis hücresi olarak da tanımlanabilirmiş) bir toplantı sırasında polis tarafından basılmış, Anadol'un da içinde olduğu komünistler tutuklanmıştır. Ankara'da askeri mahkemede gerçekleşen yargılama sürecinde Anadol açıkça siyasi savunma yaparak, "Savcı beni komünist yaparak bu şerefli mevkiye çıkardığından kendisine tekrar tekrar teşekkür ederim" demiştir. Davanın karar aşamasında askeri hâkim kendisi için "Kısaca... duruşmadaki ifadesi ve savunması, evinde Atatürk'ün ve İnönü'nün resimleri çıkmayıp Stalin ve Molotof'un resimlerinin bulunması, mahkemedeki tavırları, söz söyleyişleri sanığın suçlu olduğunu göstermekte ve mahkemece bu yolda vicdani kanaat ortaya çıkmış bulunmaktadır" diyerek Anadol'a Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) üye olmak, yönetimine katılmak suçundan verdiği üç buçuk yıllık mahkûmiyet kararını açıklamıştır.¹⁴⁵

Yüzde 40'ı polis muhbirlerinden de oluşsa, sonuçta açığa çıkarılıp dağıtılsa da bu hücre KDÇF'nin bu dönemde bile komünist faaliyetlere hiç de yabancı olmadığını göstermektedir. Bilhassa da memleket ekonomisinin gözbebeği bir ağır sanayi tesisinde komünist fikirlerin yayılması dönemin devlet aklı açısından bir kâbustan farksız olduğundan, hızla işçileri "bilinçlendirecek" kanallar ve araçlar yaratmaya girişilmiştir.

Bunlardan birisi de, "siyaseti de iman gibi: ancak vicdan ve insan kafasında kalabilecek bir 'inanç' unsuru"¹⁴⁶ saydığından, "siyaset dışı bir gazete" olma iddiasındaki işçi gazetesi *Vardiya*'dır. 26 Haziran 1947 tarihinde yayınlanmaya başlanan gazete daha çıkmadan memleket anti-komünistlerini heyecanlandırmıştır; bu kapsamda bu gazeteden beklenen hizmet Safranbolu gazetesinde şöyle ifade

---

¹⁴⁴ Biyografi.net, web, erişim: <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=556>, erişim tarihi: 15.08.2016.

¹⁴⁵ Güngör Gençay, "Bir Sosyalist Nefer: Zihni Anadol", *Evrensel* internet, web, 7 Mayıs 2000, erişim: <https://www.evrensel.net/haber/121376/bir-sosyalist-nefer-zihni-anadol>, erişim tarihi: 18.08.2016.

¹⁴⁶ *Vardiya Gazetesi*, 26 Haziran 1947, akt. M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 314.

edilir: "...[B]ilhassa yeni çıkan ve işçi gazetesi olan (*VARDİYA*)nın komünizme karşı, işçilerimizi birer kale gibi hazırlamasını ve işçilerimize her sayıda komünizmin dehşetinden ve fenalıklarından bahsetmesini tavsiye ederiz."¹⁴⁷ Bu yazının yayınlanmasından 26 gün sonra yayınlanan Vardiya Gazetesinin ilk sayısında adeta Safranbolu gazetesine yanıt verilip gönüllere su serpilir: "Türk işçisi, kendi şuurunun tabii bir icabı ve insiyaklarının verdiği bir sezış kuvveti ile, iyi ve kötü tarafı ayırt etmesini daima bilmiştir."¹⁴⁸ Zaten siyasetini "imanı" gibi yalnızca kafasında yaşayıp zinhar kamusal hayata taşımayacak "bir işçinin biricik kaygusu, hakkının kaybolması korkusudur..."¹⁴⁹

Vardiya gazetesinin işçinin imanına, bu iman ile siyasetini aynı yerde konumlandırarak yaptığı vurgu bir rastlantı değildir. Bu noktada emekçi sınıflar içinde sol etkinin yayılmasını dini etkinin yayılmasıyla baskılama eğiliminin devlet için 12 Eylül'den çok önceleri de gündemde olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Kuşkusuz "dinden arındırılmış" (secularized) bir Yenişehir'in inşa edildiği yıllarda değil, fakat bir önceki bölümde dönemin Türkiye'sine bakarken gördüğümüz gibi bilhassa II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletle din arasındaki ilişkiler değişmeye başlamıştır. Bu noktada Karabük çelik işçilerinin dinsel davranışlarının dikkatle izlendiği, sergiledikleri dinsel eğilimlerde komünist etkinin yayılmasına karşı bir güvence görüldüğü anlaşılıyor. Bu noktada sosyoloji profesörü Fındıkoğlu'nun Yenişehir Camii hakkında yazdıkları hem ilginç hem de KDÇF işçilerinin bir cami inşasına katkıda bulunmalarının Marksizmi çürüttüğünü ciddi ciddi iddia edebilmesi açısından şaşırtıcıdır:

Yenişehir Camii'nin ilk tasavvurunun D.Ç.İ. işçi çevresinden gelmiş, tasavvurun gerçekleşmesi için ilk malî yardım işçi ücretlerinden her ay birer lira kesilmesi ile başlamış [olması]... işçi sınıfı psikolojisi itibariyle, Marksizmin işçi sınıfı adına ileri sürdüğü din aleyhtarı telâkkinin nasıl sadece bir 'Feylesof düşüncesi' olmaktan ileri gidemeyeceğini gösteriyor.¹⁵⁰*

Marx'ın düşüncelerinin bir "feylesof düşüncesi" olarak kalacağını söylerken bir

---

¹⁴⁷ *Safranbolu*, 1 Haziran 1947, akt. M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 313-314.

¹⁴⁸ *Vardiya Gazetesi*, 26 Haziran 1947, akt. M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 314.

¹⁴⁹ A.g.e., akt. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 314.

¹⁵⁰ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Karabük'te Sanayileşmenin İktisadi ve İçtimai Tesirleri", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, 1961, s. 29.

* Kendisine komünizmle mücadele görevi biçtiği anlaşılan Fındıkoğlu'nun sosyalizm hakkındaki bilgi yetersizliği, kapitalist bir ülkedeki devlete ait bir işletmeyi sosyalist, özel sektöre ait bir işletmeyi de kapitalist olarak nitelendirmesinde de kendisini gösterir (bkz. Z. F. Fındıkoğlu 1961a, s. 103).

bilimsel disiplin olarak sosyolojinin ilkeleri tarafından mı yoksa kişisel arzuları tarafından mı yönlendirildiği tartışmalı olan Fındıkoğlu, bu kapsamda işçilerin inşasına katkıda buldukları camiye devamlılıklarıyla da yakından ilgilidir:

*Yenişehir Camii için bir dikkatli müşahit şöyle diyor: "Yenişehir halkının dinî hayata pek rağbet etmediği görülüyor. Müdavimleri öteki mahallelerden gelenler. Yalnız ramazan esnasında işçi zümresinin rağbeti fazla. O kadar ki teravîh için küçük gelen camide çifte teravîh kılınıyor."*¹⁵¹

Yenişehir Camii'nin işçilerin de katkısıyla inşasında bile Marx'a ve Marksizme karşı bir ideolojik zafer gören Fındıkoğlu'nun, işçilerin dinsel davranışlarıyla sosyolojik gerekçelerden daha çok ideolojik gerekçelerle yakından ilgilendiği söylenebilir. Irkçı* Nihal Atsız'dan bir Türk ırkçısı olduğu övgüsünü almış olan** ve "...hayatında, sürekli olarak mücadele ettiği ve eleştirdiği Marksizm[in], merkezi bir yere sahip"¹⁵² olduğu Prof. Fındıkoğlu'nun fikri ve fiili kurucusu olduğu, İstanbul Üniversitesi bünyesinde 1962 yılında kurulan Karabük Araştırma Merkezi'nin¹⁵³ kuruluş amaçlarından birisinin, memleketin bu ilk ağır sanayi kentinin işçi sınıfının ideolojik —her iki anlamda da— "sağlığının" yakından takip edilmesi ve güvence altına alınması olduğunu söylemek bir abartı olmayacaktır.

Cumhuriyet rejimi, ülkenin bu ilk ağır sanayi tesisinin, ilk ağır sanayi kentinin ve ilk ağır sanayi işçilerinin "ideolojik sağlığına" öylesine önem atfetmektedir ki, özellikle Yenişehir'de inşa edilen sportif tesisler ve düzenlenen etkinlikler bile bu amaçla araçsallaştırılmıştır: "Beden eğitimi ve spor etkinlikleri çalışanları hem fiziksel ve ruhsal olarak formda ve ahenk içinde tutacak hem de ahlaki çöküntüye düşmelerini ve siyasi bir hareketlilik içine girmelerini

---

¹⁵¹ Z. F. Fındıkoğlu 1961b, s. 31.

* Hakaret amacıyla kullanılmamıştır, Atsız kendisini böyle tanımlamıştır.

** "Fındıkoğlu, vaktiyle Anadolu Mecmuası'nı çıkararak ekiple birlikte çalışmıştı. Fakat diğerleri gibi dar Anadoluculuk zihniyetine saplanmış değildi. Onun Anadoluculuğu bir nevî Anadolu Türkleri ırkçılığı idi." (Hüseyin Nihal Atsız, "Prof. Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri", web, erişim: <http://atsiz.turkculuk.com/makale/prof-findikoglu-ziyaeddin-fahri/>, erişim tarihi: 08.01.2017.)

¹⁵² Kemalettin Taş, "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Sosyolojik Görüşleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, s. 608, erişim: <http://www.arastirmax.com/en/bilimsel-yayin/firat-universitesi-ilahiyat-fakultesi-dergisi/5/1/607-620-ziyaeddin-fahri-findikoglunun-sosyolojik-gorusleri>, erişim tarihi: 08.01.2017.

¹⁵³ Engin Akçay, "Kentsel Hafızalar İçin Model Arayışı: Karabük Araştırma Merkezi", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 524.

engelleyecekti.”¹⁵⁴

Ayrıca Ümit, işçilerin fabrika tarafından (bilhassa da köylere işçi servisi tahsis etmek suretiyle) mümkün olduğunca köylerinde yaşamaya teşvik edilmesinin nedenleri arasında, işçilerde sınıf bilincinin uyanmasını engelleme doğrultusundaki erken dönem devlet politikasını da sayar.¹⁵⁵ Bu konuya daha sonra “Karabük işçisinin köylülüğü ve sağcılığı” bağlamında yeniden ve ayrıntılı olarak dönülecektir.

2.6. Çok Partili Karabük

Genel olarak tek partili Cumhuriyet dönemi boyunca, özel olarak da İkinci Dünya Savaşı süresince Saydam ve Saraçoğlu hükümetleri döneminde uygulanan ekonomik politikaların ülke nüfusunun (ve dolayısıyla seçmen kitlesinin) büyük çoğunluğunu oluşturan köylü yığınlarının aşırı sömürülmesine dayandığını, sanayileşmenin finansmanının büyük ölçüde bu yığınların sırtından sağlandığını, bir CHP dönemi olgusu olan köylerdeki jandarma/devlet baskısının kırlık bölgelerde CHP karşıtı bir hava yarattığını, bütün bu politikaların yapısal olarak gelenekselci/muhafazakâr bir kimliğe sahip bu yığınları irrite eden radikal laiklik politikalarıyla birleşerek köylülük üzerinde derin izler bıraktığını, köylülüğün uzun yıllar boyunca bu cendereden çıkış için can attığını daha önce ifade etmiştik.* Dolayısıyla Türkiye köylülüğünün CHP’nin tek parti rejimine karşı duyduğu tepkiye dair söylenen her şeyin, Türkiye gibi sanayileşme sürecindeki bir köylü toplumunda aksi zaten düşünülemeyecek şekilde işçisinin köylülükten geldiği, gördüğümüz gibi büyük ölçüde bu niteliğini muhafaza etti(rildi)ği Karabük işçi sınıfı ve köylülüğü için de fazlasıyla geçerli olduğu açıktır. Dolayısıyla Karabük’ün “sağcılığı”nın kökleri tek parti dönemi köylülüğünde açılan ve sonraki kuşaklara da taşınan işte bu silinmez izlerde ve yukarıda açıkladığımız gibi Karabük işçi sınıfının bir ayağının hep köylülükte ve dolayısıyla köylü ideolojisi ve düşünüşünde olmasında yatar.

---

¹⁵⁴ Çağatay Emre Doğan, “Nazilli Basma Fabrikası Yerleşimi: Tarihçe ve Yaşantı”, *Fabrika’da Barınmak: Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de işçi konutları: Yaşam, Mekan ve Kent* içinde, ed. A. Cengizkan, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2009, ss. 77-111, akt. Devrim Ümit, a.g.e., s. 99.

¹⁵⁵ D. Ümit, a.g.e., s. 102.

* Bu noktada, Serbest Fırka'nın kuruluşundan sonraki ilk 12 gün içinde 130.000 kişinin üye olmak için başvurması, başta köylülük olmak üzere geniş yığınların tek parti iktidarından kurtulmak için duyduğu arzuyu göstermesi bakımından kayda değerdir (bkz. Ç. Keyder, a.g.e., s. 154)

Kendisini var eden KDÇF'nin bu parti döneminde inşa edilmesi bile onu durduramamış, Karabük, şehriyle kıryla ilk fırsatta CHP'ye faturayı kesmiştir. İşin tuhafı faturanın üzerinde bir tarih de yok gibidir, —70'lerin ikinci yarısındaki bir kısa molayı saymazsak— yaklaşık 70 yıldır bu fatura ödenmeye devam etmektedir. Karabük (işçi) tarihine damgasını vurmuş çok önemli bir figür tarafından hangi kimlikle ve ne şekilde örgütlendiğini daha sonra birinci ağızdan aktaracağımız ve KDÇF tarihinde 1989 yılına kadarki en (ve belki de tek) militan işçi eylemi niteliğindeki eylemin, 1978 yılında CHP iktidarı döneminde, CHP iktidarına ve onun atadığı yönetime karşı yapılmış olması bu bağlamda hiç de bir tesadüf olmasa gerektir.

Karabük ve onun işçi sınıfı, işte bu koşullar altında, çok partili hayata, açıkladığımız nedenlerle neredeyse kaderi olarak görülebilecek belirgin bir sağcılıkla girecektir.

Çok partili hayat Karabük için kuşkusuz bir ilktir. Zira İttihat ve Terakki'nin tam iktidarını, diğer bir deyişle diktatörlüğünü tesis etmesine kadar yaşanan ve memleketin uzun bir süre için gördüğü göreceği en demokratik ortamı yaratan 1907 Devrimi sonrası çok partili hayat ile Cumhuriyet döneminde yaşanan —ilki hakiki, ikincisi muvazaalı muhalefet partisi olarak— Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka deneyimleri o tarihlerde Karabük diye bir “şey” aşağı yukarı bulunmadığından Karabük'e uğramamıştır. Fakat 1946 yılında Demokrat Parti kurulduğunda kasabalıktan küçük çaplı bir kentliğe doğru evrilmekte olan kentsel bir oluşum olarak Karabük artık vardır ve açıkladığımız nedenlerle köylü kitlelerinin büyük desteğiyle hızla büyüyen Demokrat Parti fırtınasının en etkili şekilde çarptığı yerlerden birisi olmuştur.

Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'yi içine alıveren siyasi gerilim ve rekabet Karabük'e biraz geç uğramıştır, zira örgütlenmek için doğal olarak il ve ilçelere öncelik veren Demokrat Parti'nin o tarihte hâlâ bir nahiye olan Karabük'te örgütlenmesi zaman almıştır. O dönemin CHP Karabük teşkilat başkanlığını adet olduğu üzere KDÇF Genel Müdürü Muhittin Erkan yürütmektedir.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ H. Kalyoncu, 2007, s. 197.

Çehreli'ye göre, aslında çok başarılı bir idareci olan Erkan partizancılık hastalığına tutulmuş, işçilerin CHP'ye olan tepkisi CHP bucak başkanı olarak bu zata da yönelmiş ve işçi işveren münasebetleri 1950 yılına kadar pamuk ipliğine bağlı şekilde devam etmiştir.¹⁵⁷ Çehreli değinirse de, Kalyoncu'dan öğreniyoruz ki Erkan'ın partizan tutumu, Demokrat Partili 25 ustabaşını Sümerbank'a bağlı diğer fabrikalara sürmeye kadar varmıştır. Yine burada Çehreli'nin, işçilerin "işçi babası"¹⁵⁸ Erkan'dan ve CHP'den rahatsızlıklarının nedenleri arasında daha önce açıkladığımız gibi işçileri bilhassa çok ciddi ciğer rahatsızlıklarına maruz bırakan ağır çalışma koşullarını ve malulen emekliliğin imkânsızlaştırılmasına varan hak yoksunluklarını saymaması ilginçtir.

Sonraki yıllarda DP ile CHP arasındaki gerilim ve rekabetin Karabük'te hayli yüksek seviyede cereyan ettiğini anlayabiliyoruz. Kuşkusuz bunun nedenlerinden birisi, kent halkının ve işçilerin ekseriyetle DP'ye sempati duymalarına karşın Karabük ve KDÇF'de "iktidarın" CHP'nin elinde olmasının yarattığı gerilimdir.

Bu gerilimin elle tutulur bir hal aldığını, o dönemde Zonguldak'ta yayınlanan ve DP taraftarı olduğu anlaşılan Hakikat gazetesinde yayınlanan bir haberden ve Karabük CHP otoritelerinin Safranbolu gazetesinde bu haberde dile getirilen iddialara verdikleri yanıtlardan görebiliyoruz. Hakikat gazetesi 'Muhtarlar Ziyafet Faslı Başladı' başlıklı haberinde, Karabük'te gerçekleştirilecek muhtarlık seçimleri vesilesiyle CHP'lilerin muhtarları toplayıp *içkili* yemekli eğlenceler tertip ettiğini, bütün muhtarlar KDÇF'de imal edilen ekmek saçı ve kürek hediye ettiğini, ikramiye ve mükâfat vaat ettiğini, bunlarla da yetinmeyip muhtarlar Celal Bayar ve Fevzi Çakmak'ın komünist oldukları ve yakında idam edilecekleri şeklinde propaganda yaptıklarını iddia eder. DP'li gazetenin CHP'yi günümüzde de hiç yabancı olmadığı şekilde içkiyle vurması —en azından camide içtiklerini söylemedikleri de not edilmelidir—, içkinin sağın söylemsel cephaneliğindeki değişmez yerini göstermesi bakımından manidar, Demokrat Parti kurucuları olan Menderes'in de Bayar'ın da içki içen insanlar olması bakımından ise tuhaftır. CHP Karabük Bucak İdare Kurulu Başkanı Lütfi Polatoğlu bu haberdeki iddialara "Yalan Dolu Hakikat" başlıklı bir yazıyla Safranbolu gazetesinden yanıt verir: Halkevi

---

¹⁵⁷ A. Çehreli, a.g.e., s. 146.

¹⁵⁸ A. Çehreli, a.g.e., s. 145.

Sosyal Yardım Kolu tarafından Demir-Çelik Fabrikaları müessesesinin yardımlarıyla Parti binasında açılan kulüp ile Sağlık Evi ve çocuk yuvasının açılış töreni yapılmış ve törene köylülerle birlikte o sırada hükümetten talimat almak üzere bucak merkezine gelmiş olan muhtarlar da katılmışlardır. “Bu münasebetle misafirlere partimiz tarafından *içkisiz, sade ve normal* yemek verilmiştir. İçki, kürek, ekmek saçı verilmesi, ikramiye ve mükâfat vaadi ve Mareşalin, Demokratların komünistlikleri ve asılacakları propagandasını katıyetle yalanlarız.”¹⁵⁹

14 Mayıs 1950’de düzenlenen seçimlerin, Türkiye’de olduğu gibi Karabük’te de DP’nin büyük bir zaferiyle sonuçlandığını biliyoruz.* Seçimlerin DP’nin zaferi, CHP’nin hezimetıyla sonuçlanması işçilerin çok sembolik bir eylemine vesile olacaktır: DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte Genel Müdürlük görevinden alınan ve Karabük’e birçok hizmette bulunduğu noktasında hemen herkesin birleştiği “işçi babası” Muhittin Erkan’ın kentten trenle ayrılacağını haber alan bazı işçiler, bineceği trenin arkasına tenekeler bağlamışlardır. Fakat “eylemi” haber alan Erkan trene hiç binmemiş, gizlice otobüsle Karabük’ten ayrılarak, CHP tandanslı Ulus Gazetesi’nde İdare Müdürlüğü görevine başlamıştır.¹⁶⁰

İnşaat sürecini saymazsak, KDÇF’nin —ve aslında Karabük’ün de— CHP iktidarında geçen ilk 10 yılı sonlanmıştır, artık onu DP iktidarıyla geçen ikinci bir 10 yıl beklemektedir.

---

¹⁵⁹ *Safranbolu gazetesi*, 22 Şubat 1947, akt. M. Kütükçüoğlu, a.g.e., s. 315-317. Vurgular bana ait.

* Bu noktada ilçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşılamayan 1950-1960 arası genel seçimlerin Karabük’te verdiği sonuçlara dair bir fikir oluşturmak için yapılan geriye dönük bir tahminleme, “Demokrat Parti’nin Karabük’ü” başlıklı bölümün sonunda *1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri Karabük Sonuçlarına İlişkin Geriye Dönük Bir Tahminleme* ara başlığı altında bulunmaktadır.

¹⁶⁰ Bkz. H. Kalyoncu, 2007, s. 217-218.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KARABÜK

3.1. Demokrat Parti Türkiye'sine Genel Bakış

Tunçay'a göre DP dönemine nasıl yaklaşılsa yaklaşılsın yadsınamayacak olan gerçek, söz konusu dönemde, bilhassa da ilk yıllarında ülkenin görülmemiş bir gelişme içine girdiğidir: Üretim artmış, milli gelir hızla yükselmiş, karayolları, barajlar vs. yapılmıştır, okul, öğretmen ve öğrenci sayıları on yılda bir kat artmıştır.¹⁶¹ Demokrat Parti iktidarı kalkınmada endüstrileşmenin rolünü sürekli vurgulasa da, ilk yıllarındaki ekonomik başarıları esasen tarım alanındaydı. Zaten bu alanda şanslı bir başlangıç da yapmıştı: 1949'un kötü hasadından sonra 1950 ve 1951 hasatları çok iyi geçmişti. Yani ülke nüfusunun ve dolayısıyla seçmen kitlesinin yüzde 80'ini oluşturan ezici çoğunluğu küçük üretici geniş köylü yığınları için DP bereketiyle birlikte gelmişti.¹⁶²

Fakat bilhassa tarım sektöründeki gelişmeler yalnızca hasat şansından kaynaklanmıyordu. Ağır sanayi yerine tarıma, tarıma dayalı sanayiye ve ulaşıma yatırım yapılmasını telkin eden ABD'nin bu retoriği, yol yapım makineleri ve 15 bin traktörde şeklinde verilen yardımlarda somutlaştı. Böylece gelişen ulaşım olanakları pazara girişi kolaylaştırdı, traktör kullanımının artışıyla birlikte yeni topraklar tarıma açıldı ve üretim arttı.¹⁶³ Öyle ki, CHP'nin 1945'te yasalaşmasını sağladığı ve daha sonra DP'yi kuracak olan siyasilerin karşı çıktığı (ki bu karşı çıkış DP'yi kuran kadroların CHP'den kopuşunda belirleyici rol oynamıştır) toprak reformu 1946-50 yılları arasında ürkek bir şekilde hayata geçirilip yalnızca 33 bin aileye devlete ait topraklar verilirken, önderleri bu projeye başta karşı çıkmış olan DP iktidarı döneminde 312 bin aileye, üstelik aile başına ilkinden yüzde 20 fazla toprak

---

¹⁶¹ Mete Tunçay, "Siyasal Tarih 1950-1960", *Türkiye Tarihi* c. 4 içinde, 1992, s. 178.

¹⁶² Bkz. Ç. Keyder, a.g.e., s. 148, 180.

¹⁶³ A.g.e., s. 150.

verildi.¹⁶⁴ Bu politikaların sonucu olarak 1946 ile 1955 arasında ülke çapındaki toplam ekili yüzde 50 oranında bir artış gösterirken, aynı dönemde nüfus sadece yüzde 20 arttı. Bunun anlamı ülke refahının ve ihracat kapasitesinin artışıydı. Üstelik bu süreç yalnızca büyük toprak sahiplerini ihya eden bir süreç de değildi. Köylülerin traktör satın alabilmesi için uygun kredi olanakları sunulmuştu.¹⁶⁵ Köylü mülkiyeti hem zengin hem de yoksul köylerde gelişme halindeydi. Sahiplerinin ekip biçtiği işletmelerin sayısı 1950'de 2,3 milyonken, 1961'de 3,1 milyona ulaştı. Yine topraksız köylü ailelerinin oranı 1950'de yüzde 16 iken 1960'ta yüzde 10'a düştü (aynı dönemde üretimle birlikte ticari faaliyetler de arttığından bu yüzde 10'luk oran da bütünüyle ortakçılardan ya da ücretli işçilerden müteşekkil değildir, bunların önemli bir kısmı köy ekonomisi içindeki ikincil işlerde çalışmaktadır).¹⁶⁶ Üstelik bu üretim artışına, özellikle Kore Savaşı'nın neden olduğu tarım ürünlerinin fiyat artışı da eşlik etmiştir. Yani ticaret hadlerinin DP'nin ilk yıllarında tarım lehine yükselmesiyle birlikte, çiftçiler artık yalnızca daha çok üretmekle kalmıyor, ürettiklerinden çok daha fazla para kazanabiliyorlardı.¹⁶⁷

Bu olumlu ekonomik tabloya, CHP döneminde kırsal alanda çok yoğun hissedilen baskının (bilhassa da jandarma baskısının) DP döneminde ortadan kalkması da* eklendiğinde, Türkiye köylüsünün DP iktidarından memnuniyetinin, onu "eski kötü günlerin" eşsiz bir alternatifi olarak görmesinin nesnel nedenlere sahip olmadığı iddia edilemez.** Bu noktada özellikle Türkiye soluna hâkim olan "toprak ağası Menderes" imgesinin bu dönemi açıklamakta yetersiz kaldığı, bu söylemin "köylüyü ihya eden Menderes" imgesine sahip köylülüğü ikna etmesinin olanaksız olduğu açıktır.

Tarımdaki bu olağanüstü gelişmeye, CHP iktidarının savaş yıllarında geniş emekçi yığınların sefaleti pahasına biriktirip neredeyse elini sürmeden DP'ye devrettiği döviz ve altın yedeklerinin kullanılması ve artan ABD askeri ve ekonomik

---

¹⁶⁴ A.g.e., s. 157.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 162.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 164.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 165.

* Keyder bunu kırsal alanda "1950 sonrasında hâkim olan özgürlük havası" şeklinde ifade eder (a.g.e., s. 164).

** Demek ki, ileride göreceğimiz gibi çoğunluğu köylü ya da bir ayağı ve zihni köyde Karabüklülerin sağlığı yalnızca anti-CHP şeklinde negatif bir tutumdan değil, aynı zamanda pro-DP şeklinde pozitif bir tutumdan da beslenir.

yardımı da eklendiğinde, 1950-54 arasındaki hızlı ekonomik gelişmenin dinamiklerine ulaşmış oluruz.¹⁶⁸

Ekonomi alanında her şey yolunda gibi görünürken, DP'nin özellikle ikinci (1954-1957) ve üçüncü (1957-1960) iktidar döneminde yoğunlaşacak olan baskıların ilk işaretleri daha ilk dönemde gelmeye başladı. 1953 sonunda, tek parti iktidarı döneminde CHP'ye aktarılan mal ve mülklere, bunların siyasal mücadelede haksız bir avantaj sağladığı ileri sürülerek el konuldu; bu halkevlerinin sonunu getirdi. Yine, muhalefetteyken en çok eleştirdiği şeylerden birini kendisi de yaparak devlet radyosunu kendi tekeline aldı. Özellikle basına karşı hoşgörüsüz bir tutum söz konusuydu. Daha 1951'de bir resmi ilanlar kararnamesi çıkarılarak gazeteleri hükümetin takdirine göre ödüllendirmek ya da cezalandırma yoluna gidildi.¹⁶⁹ DP iktidarının CHP ve İnönü alerjisi zaten bilinen bir şeydi, fakat kendi sağındaki muhalefete de pek tahammülü yoktu: CHP'ye karşı DP'den çok daha sert bir söyleme sahip, DP'yi bir muvazaa partisi olarak değerlendirip asıl muhalefeti kendilerinin temsil edildiğini öne süren, Fevzi Çakmak'ın da kurucuları arasında yer aldığı, 1950 seçimlerinde yüzde 4,6, 1951'deki ara seçimlerde yüzde 8 oranında oy alan Millet Partisi, Atatürk ve devrimlerine karşı olduğu gerekçesiyle 1954 Ocak ayında kapatıldı.¹⁷⁰ Gücü arttıkça eleştirileri görmezden gelmeye başlayan ve önce kendi partisi içindeki demokrasiyi boğan Menderes'in herhalde en hızlı unuttuğu vaadi, muhalefetteyken işçi sınıfının desteğini kazanmasını sağlayan grev vaadi olmuştu. Bu vaadini hatırlatanlara “Türkiye’de grev mi olurmuş? Önce biraz iktisadi ilerleme sağlayalım da bu konuyu sonra düşünürüz” yanıtını verdi. Bunun anlamı demokrasinin ekonomik gelişme sunağında kurban edilmesi idi.¹⁷¹

Ekonomideki bahar havası, hava şartlarının ve dünya fiyatlarının aniden tersine dönmesiyle birlikte birdenbire değişti. 1954 yılında tarımsal üretim, ihracat yüzde 15, ithalat ise 1952-53 ile 1956-57 yılları arasında yüzde 30, tüm bunlara bağlı olarak kişi başına gelir de yüzde 11 azaldı.¹⁷² İşler dış cephede de ilk dönemdeki kadar yolunda gitmiyordu. ABD ve OECD hükümetin yöneldiği enflasyonist

---

¹⁶⁸ Bkz. Ç. Keyder, a.g.e., s. 180-181.

¹⁶⁹ A.g.e., s.179.

¹⁷⁰ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2006, s. 147-149 ve Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2007, e-kitap.

¹⁷¹ F. Ahmad, a.g.e., s. 146.

¹⁷² Ç. Keyder, a.g.e., s. 166.

finansmandan ve hiç kesilmeyen yardım taleplerinden şikâyetçiydi. Sonuçta, yardımın devam ettirilmesi karşılığında hükümet 1970'lerin IMF paketlerinin öncüsü sayılabilecek bir istikrar programını kabul etmek zorunda kaldı. Dünya Bankası ile OECD'nin uzmanları, “kamu harcamalarına ve döviz tahsislerine bir parça mantık katabilmek için”, uluslararası kapitalist kuruluşlardan pek de beklenmeyecek şekilde Menderes'i bir *planlama* komisyonu kurmaya zorladılar. Aslında bu yapılanlar ithal ikamesi politikasına adım atılması anlamına geliyordu. Menderes, devletçiliğe ve onun ürünü saydığı planlamaya karşıydı, bu nedenle 1959'da dış telkinlerle kurmak zorunda kaldığı planlama komisyonu üstün körü bir şekilde kuruldu. Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde eksiksiz bir ithal ikameci sanayi politikası için 27 Mayıs darbesini beklemek gerekecekti.¹⁷³

Bu dönemde iyice şiddetlenen ekonomik sıkıntılar ve artan muhalefet DP'yi iktidarını yitirme endişesine sevk etti ve bu da muhalefete karşı sertleşmesine neden oldu.¹⁷⁴ 1930'ların faşist İtalya'sından alınmış Ceza Kanunu'na sıkıca tutunan hükümet, soğuk savaş atmosferinin de etkisiyle iyice baskıcı bir nitelik kazandı.¹⁷⁵ 18 Nisan 1954'te İnönü'yü Mersin'de açık hava toplantısı sırasında DP'lilerin saldırılarından koruyabilmek için yüksek bir duvardan aşkırtmak gerekti. Partinin Genel Sekreteri Kasım Gülek, 1955 yazında çıktığı Karadeniz gezisi sırasında Sinop'ta tutuklanıp İstanbul'a getirildi. Yine 1956 yazında Rize'de dükkân sahiplerinin elini sıkması gösteri yürüyüşü sayılarak Gülek'in 6 ay hapse mahkûm edilmesine neden oldu.¹⁷⁶ Yine ikinci dönemin başında muhalif gazeteciler uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edilerek tutuklanmaya başlandılar. Hâkim teminatının olmayışı, yargı bağımsızlığını fiilen ortadan kaldırmıştı.¹⁷⁷ Gazetecilere iktidar aleyhinde yaptıkları haberleri ispatlama hakkı bile tanınmıyordu. Bu haksızlık birçok DP milletvekilini bile isyan noktasına getirdi. Fakat bu milletvekillerinin gazetecilerin “ispat hakkı”nın tanınması yönünde verdiği mücadele Menderes tarafından alay konusu yapıp sonuçsuz bırakılınca, aralarında Turan Güneş, Ekrem Alican, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ gibi ağır topların da

---

¹⁷³ Ç. Keyder, a.g.e., s. 167.

¹⁷⁴ M. Tunçay, s. 184.

¹⁷⁵ F. Ahmad, a.g.e., s. 145.

¹⁷⁶ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

¹⁷⁷ A.g.e., s. 183.

bulunduğu 19 milletvekili DP'den istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurdu.¹⁷⁸

1957 genel seçimlerinde seçmenlerin bütünü göz önüne alındığında artık bir azınlık iktidarı halini alan DP iktidarının baskıcı eğilimleri, bu durumda doğal olarak artan iktidarı kaybetme tehlikesiyle birlikte iyice şiddetlenmiştir. Seçmenlerin yarısından azının desteğini aldığı halde çoğunluk sistemi sonucu milletvekillerinin yüzde 70'ini kazanan DP, geçen seçime göre meclisteki gücü artan muhalefeti bastırmak için yeni dönemin hemen başında TBMM İç Tüzüğünde değişiklik yaparak milletvekillerinin denetim olanaklarını kısmış, dokunulmazlıkların kaldırılmasını kolaylaştırılmış, onlara verilebilecek cezaları artırmıştır.¹⁷⁹

1958 yılı güz sonunda iktidarın artan baskılarına karşı partiler arası birleşmeler gündeme geldi. Türkiye Köylü Partisi Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne katıldı ve bu partinin adı CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) oldu —ki bugün de Türkiye siyasi hayatında önemli bir rol oynayan MHP bu partinin yönetiminin ve isminin değişmesiyle doğmuştur—, Kasım ayında ise Hürriyet Partisi CHP'ye katıldı. DP'nin bunlara yanıtı Vatan Cephesi'ni kurmak oldu. Ocak 1959'da ülke çapında örgütlenmeye başlanan Cephe'ye katılanların adları teker teker radyoda okunarak katılım teşvik ediliyor, belli konumlarda bulunan kişiler bu ocaklara yazılmaya zorlanıyordu. Cepheye katılmak istemeyenler ise 'yıkıcı' olarak tanımlanıyordu.¹⁸⁰ Bilhassa iktidar eliyle yürütülen bu kutuplaştırma siyaseti, mahallelerde ve köylerde kahve ve camileri ayırmaya varan sonuçlar doğurmuştur.¹⁸¹

1959 yılının 4 Ağustos'unda gittikçe büyüyen ekonomik sıkıntılar karşısında başvurulmuş Batı'nın borç erteleme ve kredi taleplerine karşılık dayattığı bir dizi "istikrar önlemi" ilan edildi, on bir yıldır yabancı paralar karşısında değeri sabit tutulan TL'de çok büyük bir devalüasyona gidildi: Bir Amerikan dolarının değeri 2,80 liradan 9 liraya çıkartıldı. Enflasyon yüzde 20'ye doğru tırmanmaya başladı ki o vakte kadar bu oranda enflasyonla tanışmamış olan kamuoyunda bu durum büyük tepkilere yol açtı. Dış alımlar kısıldığı için birçok tüketim malı piyasada bulunmuyordu. Ekonomik durumun böylesine bozulması muhalefeti güçlendirdi, CHP erken seçim istemeye başladı.

---

¹⁷⁸ S. Akşin, a.g.e., e-kitap ve M. Tunçay, a.g.e., s. 183-184.

¹⁷⁹ M. Tunçay, a.g.e., s. 184.

¹⁸⁰ M. Tunçay, a.g.e., s. 185 ve F. Ahmad, a.g.e., s. 152.

¹⁸¹ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

Bütün bu ekonomik ve siyasi kriz ortamında DP iktidarının bulabildiği tek çözüm, baskıyı daha da artırmak oldu. CHP'nin yasadışı yöntemlerle siyasal mücadele yaptığı iddiasıyla DP meclis grubunun oylarıyla tamamı DP'li vekillerden oluşan 15 kişilik bir Tahkikat Komisyonu oluşturuldu. Bu komisyon hemen her türlü siyasi faaliyetin yanısıra, kendi çalışmalarıyla ilgili haber ve yorumları da yasakladı.¹⁸²

Menderes hükümeti son bir hamleyle darbeden üç gün önce Meclis'teki Tahkikat Komisyonu'unun çalışmalarını tamamladığını ve aynı yılın Eylül ayında erken seçimlere gidileceğini açıkladı.¹⁸³ Bu noktada, bu kadar ağır baskı koşullarında (CHP saldırıya uğramaksızın seçim gezisi yapamaz hale gelmişti) yapılacak seçimlerin ne kadar demokratik olacağı sorulması gereken bir soruysa (ki Menderes'in Tahkikat Komisyonu'nun çalışmalarına son verildiğine ilişkin açıklaması bir yumuşama işareti olarak kabul edilebilir), 4 ay sonrası için erken seçim ilan etmiş bir hükümetin askeri darbeyle devrilmesini “artık çok geçti” diyerek meşrulaştırır¹⁸⁴ ya da bu dönemi anlatırken bu son derece kritik bilgiye yer verme gereğini duymayan¹⁸⁵ bilim insanı/yazarların bu yaklaşımlarının ne kadar bilimsel, tarafsız ve demokratik olduğu da kuşkusuz sorulması gereken bir diğer sorudur.

En nihayetinde, 1957 yılından beri darbe için hazırlık ve plan yapan subay grupları 27 Mayıs 1960 yılında askeri darbeyle hükümeti devirdiler.

3.2. Demokrat Parti Dönemi Karabük'üne Genel Bakış

DP'nin damgasını vurduğu 1950'li yıllar Karabük için, CHP'nin damgasını vurduğu 1940'lı yılların ilk beş yılı gibi esasen hızla gelişme ve büyüme yıllarıdır. Fakat bu ikinci 10 yıl, tam da DP'nin karakteristiklerine ve siyasasına uygun olarak, Karabük için nispeten yeni sayılabilecek niteliklerin öne çıkmaya, göze batmaya başladığı yıllar olmasıyla ilk 10 yıldan ciddi şekilde ayrılır. Bu nitelikler, sınıfsal farklılaşma ve (ekonomik ve doğal olarak siyasi yapıda) çeşitlenmedir.

Bu niteliksel dönüşüm noktasına yeniden dönmek üzere, 1950'li yıllarda

---

¹⁸² M. Tunçay, a.g.e., s. 186-187 ve S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

¹⁸³ F. Ahmad, a.g.e., s. 152.

¹⁸⁴ Bkz. a.g.e., s. 152,

¹⁸⁵ Bkz. S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

KDÇF'nin ve Karabük'ün yaşadığı niceliksel büyümeye kabaca bakalım.

1945-1950 yılları arasının Karabük ve KDÇF açısından gerçekten tuhaf bir şekilde —Türkiye'nin geri kalanının aksine— bir durgunluk ve büyümeme dönemi olduğunu ifade etmiştik. 1950'li yıllarda bu tuhaflığın son bulduğunu, Karabük ve KDÇF'nin yeniden büyümeye başladığını görebiliyoruz: 1950 yılında 9778 olan Karabük şehir nüfusu 1955'te 15.624'ü, sonraki beş yılda ise inanılmaz bir hızla ikiye katlanarak 1960 yılında 31.440'ı bulmuştur. Aynı tarihlerde köyler ve beldeler dâhil Karabük nüfusu ise 1955 yılı itibarıyla 49.654'ü, 1960 yılında ise 66.246'yı bulmuştur.¹⁸⁶ Artık nüfusu 10 binin oldukça üzerine çıkan Karabük, 3 Mart 1953 tarihli ve 6068 Sayılı Kanunla Zonguldak iline bağlı bir ilçe haline gelmiştir.¹⁸⁷

Karabük şehir nüfusunda özellikle '50'li yılların ikinci yarısında şahit olunan yüzde yüzlük büyüme gerçekten dikkat çekicidir; zira bu aşırı nüfus artışı, KDÇF'de çalışan sayısındaki artışın çok üzerinde görünmekte, söz konusu oransızlık, bu ikisi arasında en azından bu dönemde doğrudan bir korelasyon kurulmasını engellemektedir.

DP döneminde KDÇF'ye şu üniteler eklenmiştir: İkinci Kok Fabrikası (12 Mayıs 1952), Sinter Tesisatı (16 Şubat 1953), Savurma Boru Fabrikası (31 Mayıs 1954), Tav Çukurları (11 Ekim 1959), 34'lük Blok Haddesi (10 Kasım 1959, 28'lik Düo Hadde (28 Nisan 1960).¹⁸⁸

Dönem başlangıcında (1950) 4.060 olan işçi sayısı dönem ortası olan 1955'te 4.820'ye çıkmış, dönem sonu olan 1960 yılında 6831'e varmıştır.¹⁸⁹ Yine aynı dönemleştirmeye sadık kalırsak, dönem başında 437 olan memur sayısı dönem ortasında 565'e çıkmış, dönem sonunda ise 762'yi bulmuş, aynı dönemlerdeki mühendis sayısı ise sırasıyla 65, 78 ve 111 olarak gerçekleşmiştir.¹⁹⁰

Yine bu dönem içinde, o tarihe kadar Sümerbank'a bağlı olan Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları ve Divriği Demir Madeni İşletmesi, 20.06.1955 tarihi itibarıyla iktisadi devlet teşekkülü hüviyetini kazanmış ve Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri

---

¹⁸⁶ Y. Kaştan ve H. İ. Demirci, a.g.e., s. 313.

¹⁸⁷ *Seçilmiş Göstergelerle Karabük 2013*, Ankara: TÜİK, 2014, s. 11.

¹⁸⁸ *Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983*, s. 17.

¹⁸⁹ A. Kurtkan, a.g.e., s. 86 ve Z. F. Fındıkoğlu, 1961b, s. 10.

¹⁹⁰ *Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983*, s. 25.

adıylay ve Karabük merkezli olarak İşletmeler Vekâleti'ne bağlanmıştır.¹⁹¹

Bu dönemde KDÇF'de çalışan işçi sayısı ve Karabük nüfusundaki değişimler dikkatle incelendiğinde görülecektir ki, bilhassa 1955 ile 1960 arasında KDÇF'deki işçi sayısı ancak yüzde 40'tan biraz fazla artarken, Karabük'ün nüfusu hemen hemen ikiye katlanmıştır. KDÇF istihdamındaki yüzde 40'lık artışa tekabül eden işçi nüfusunun azımsanmayacak bir bölümünün köylerde ya da Safranbolu'da ikamet ettiği de hesaba katıldığında, bu dönemde iki katına çıkan Karabük kent nüfusu içinde işçi ya da işçi ailesine mensup olmayan insanların sayısal ve oransal olarak oldukça arttığı söylenebilir* ki bu da bahsettiğimiz çeşitlenme ve farklılaşmaya işaret eden verilerden birisidir.

Bu rakamların bize söylediği bir diğer şey de KDÇF'nin Demokrat Parti döneminde hızla büyümeye devam ettiğidir. Oysa DP'nin KDÇF'yi özelleştirmeye hatta kapatmaya yeltendiği bilhassa Karabüklü yazarlarca dillendirilen bir husustur.

3.3. Karabük Bağlamında Bir Galat-ı Meşhur Olarak Thornburg Raporu

KDÇF'nin açıldıktan 8 yıl sonra ABD tarafından Demokrat Parti iktidarına kapattırılmaya çalışıldığı, Amerikalı iktisatçılar tarafından hazırlanan Thornburg Raporu'nun bunu kanıtladığı şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Birazdan göreceğimiz gibi ilk olarak Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni-1* kitabında ortaya konulan bu iddiayı izleyenlerden birisi olan Ekzen, "her nedense" 1950 yılına tariheddiği Thornburg Raporu'nda "ısrarla, işletmenin derhal durdurulup tasfiye edilmesini"nin istendiğini iddia etmektedir. Öyle ki ona göre KDÇF, tıpkı Çiller

---

¹⁹¹ *Milliyet*, 21.06.1955, s.5.

* Her ne kadar Fındıkoğlu 1960 yılı sonu itibarıyla sayısı 7.000 civarında olan KDÇF personelinin, 25.000 kişinin yaşadığı kentteki mevcut ailelerin % 80'inin iaşesini sağladığını iddia etse de (1961b, s. 4), gerçek rakamlar bunların epeyce uzağında görünmektedir. Her şeyden önce 1960 yılı sonu itibarıyla Karabük'ün nüfusu 25.000 değil 31.000'in üzerindedir. Diğer yandan, bizzat kendi verdiği servis aracı rakamlarına göre, bu 7.000 civarındaki işçinin, 1842'si bilfiil köyde, 1197'si Safranbolu'da olmak üzere en az 3.039'u Karabük dışında ikamet etmektedir (1960b, s. 10-11). Yani nüfusu 31.000'i geçen Karabük kentinde ailelerin yüzde 80'ine 4000'den az sayıdaki KDÇF çalışanlarınca bakıldığı iddiası hiçbir ölçüye göre kabul edilemez. Bu dönemde Karabük nüfusu içinde kendisi ya da "aile reisi" KDÇF çalışanı olmayanların oranının önceki döneme göre oldukça arttığı açıktır.

döneminde olduğu gibi büyük bir kapanma tehlikesi geçirmiştir.¹⁹² Ekzen, bu iddiasını kanıtlamak için rapordan bir de cümle aktarır:

*Karabük Demir-Çelik Fabrikaları tasfiye edilmelidir. Karabük'ü Türk halkının hakiki ihtiyaçlarının temini uğrunda feda etmek, ilgili Türk makamlarının cesareti ve gerekli değişikliğin tahakkuku için Türkiye'ye yardım edebilecek Amerikalıların bilgi ve hüneri için bir imtihan olacaktır.*¹⁹³

Birazdan göreceğiz ki Thornburg Raporu'nda böyle bir ifade yoktur. Fakat oraya gelmeden önce, Ekzen'in bu alıntıyı, kaynak gösterdiği ve Nail Artuner çevirisiyle yayınlanan Thornburg ve arkadaşlarının, "Türkiye'nin Bugünkü Durumunun Tenkidi" kitabından değil, Doğan Avcıoğlu'nun "*Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın, C.I*" kitabından yaptığı ifade edilmelidir. Zira Ekzen alıntıyı alırken bir hata yapmış, Avcıoğlu'nun kendi cümlesi olan "Karabük Demir-Çelik Fabrikası tasfiye edilmelidir" cümlesini de yanlışlıkla Thornburg alıntısına dâhil etmiştir (Gerçi Avcıoğlu'nun ilgili alıntıyı yaparken böyle bir yanlış anlamaya yol verecek bir yöntem izlediği de kabul edilmelidir. Zira Avcıoğlu "Karabük Demir-Çelik Fabrikası tasfiye edilmelidir" ifadesini doğrudan tırnak içine almamıştır, fakat kesinlikle Thornburg ve arkadaşlarının raporuna atfedecek şekilde konumlandırmıştır).¹⁹⁴ Dolayısıyla Thornburg Raporu'nda "Karabük Demir-Çelik Fabrikası tasfiye edilmelidir" diye bir cümle yoktur, bu cümle, Avcıoğlu'nun rapordan çıkarttığı sonucu ifade eder. Fakat Avcıoğlu'nun çıkarttığı bu sonuç da tümüyle yanlış, hatta uydurmadır. Bunun böyle olduğunu eserin orijinal dilinde yapacağımız aktarmayla kanıtlamadan önce, Avcıoğlu'nun Thornburg Raporu'na atfen aktardığı cümlelerin, Nebioğlu Yayınevi tarafından Semih Yazıcıoğlu'nun çevirisiyle, aynı raporun orijinal ismine ("*Turkey : An Economic Appraisal*") uygun olarak "*Türkiye Nasıl Yükselir*" ismiyle yayınlanan versiyonunda çok farklı olduğunu görelim:

Karabük'ü Türk halkının hakiki ihtiyaçlarına tahsis etmek, bu müesseseyi ellerinde tutan Türk salahiyyetli makamlarının cesaretine olduğu kadar bu değişikliğin meydana gelmesine yardım etmeleri mümkün olan Amerikalıların maharet ve zekâlarına da bir meydan okuma mahiyetinde olacaktır. Bu cesaretin Türkiye'de eksik olmadığını elde

---

¹⁹² Nazif Ekzen, "Karabük'ün Tarihi ve Demir-Çelik Fabrikasının Karabük'e Etkileri", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 94.

¹⁹³ Max. W. Thornburg, "Türkiye'nin Bugünkü Durumunun Tenkidi", çev. Nail Artuner, Ankara, 1950, akt. N. Ekzen, a.g.e., s. 94

¹⁹⁴ Bkz. Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın, Birinci Kitap*, İstanbul: Tekin, 1996, s. 558-559.

*edilen çok daha büyük başarılar ispat etmiştir ve Amerika bu hünere malik olduğunu tekrar tekrar göstermiştir. Mamefih karar yine Türkiye'ye aittir.*¹⁹⁵

Görüldüğü gibi aynı kaynak cümle iki farklı çeviride birbirine taban tabana zıt anlamlarda çevrilmiştir. Birinde (Avcıoğlu, Ekzen ve başka birçok yazarın da esas aldığı Nail Artuner çevirisinde) “Karabük’ü Türk halkının hakiki ihtiyaçlarının temini uğrunda feda etmek”ten bahsedilirken, diğer çeviride “Karabük’ü Türk halkının hakiki ihtiyaçlarına tahsis etmek”ten bahsedilmektedir. Hangi çeviri doğrudur? Türkiye’de kamu kütüphaneleri içinde yalnızca Aydın Nazilli İlçe Halk Kütüphanesi’nde bulabildiğimiz bu raporun yazıldığı yıl olan 1949 yılına ait orijinal dilindeki baskısında ilgili bölüm aynen şu şekildedir:

*To dedicate Karabük to the real needs of the Turkish people would be a challenge to the courage of the officials who hold this trust, no less than to the skill and ingenuity of the Americans who might assist in bringing the change about. That courage is not lacking in Turkey has been proved by much greater achievements, and that skill may be found in America has been demonstrated time and again. The decision, however, must rest with Turkey.*¹⁹⁶

Metni yeniden çevirmek gereksiz, zira Nebioğlu Yayınevi tarafından yayınlanan Semih Yazıcıoğlu’nun çevirisi tartışmasız bir şekilde doğrudur ve İngilizce kaynak cümleyi tam olarak dilimize yansıtmaktadır: Kaynak cümlede KDÇF’yi “Türk halkının hakiki ihtiyaçlarının temini uğrunda feda etmek”ten değil, aşağı yukarı tam tersine, “Türk halkının hakiki ihtiyaçlarına tahsis etmek”ten bahsedilmektedir. Avcıoğlu’nun ve ondan etkilenenlerin esas aldığı Nail Artuner çevirisinin ise basitçe yanlış olarak bile nitelendirilemeyeceği, “dedicate” sözcüğünün bu cümlede “kurban etmek” olarak çevrilmesine kadar varan çeviri yanlışlarının niyet okuması yapılmaksızın açıklanamayacak boyutlarda olduğu ifade edilmelidir.

Fakat Thornburg Raporu’nu okuyan ve okuduğunu anlayan bir kimsenin o raporda KDÇF’nin tümüyle tasfiye edilmek istendiği sonucu çıkartması, yalnızca bu tek paragraf nedeniyle değil, rapordaki birçok ifade nedeniyle de imkânsızdır. Raporun, Türkiye ekonomisinin genel olarak Amerikan ve küresel kapitalizmin çıkarlarına uygun olarak yeniden şekillendirilmesini telkin ettiği, bu kapsamda Cumhuriyet’in demiryolları ağırlıklı ulaştırma siyasetinin karayolları ağırlıklı bir

---

¹⁹⁵ Max Weston Thornburg, Graham Spry ve George Soule *Türkiye Nasıl Yükselir*, çeviri: Semih Yazıcıoğlu, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, tarihsiz s. 106-107.

¹⁹⁶ Max Weston Thornburg, Graham Spry, George Henry Soule, *Turkey: An Economic Appraisal*, New York: Twentieth Century Fund, 1949, s. 229-230.

siyasetle ikame edilmesinden, ağır sanayi inşası yerine tarıma dayalı hafif sanayiye ağırlık verilmesi gibi Türkiye'ye çok büyük zararlar veren ekonomi siyasetleri telkin ettiği doğrudur. Hem bu ikinci husus kapsamında hem de yer seçimi noktasında KDÇF'nin adeta bir sınaî felaket olarak tanımlandığı da doğrudur (ki yer seçimi eleştirisine daha önce de ifade ettiğimiz gibi katılmamak olanaksızdır). Fakat bu raporda KDÇF hakkında henüz net ve kesin bir fikre sahip olunamadığının, bunun için ekstra uzman görüşlerine ihtiyaç duyulduğunun ifade edildiği, fakat hiçbir şekilde tümüyle kapatılmak gibi bir seçeneğin asla dillendirilmediği, hatta yeni tesislerle işletmenin genişletilmesinin düşünülebileceğinin ifade edildiği de bir başka doğrudur.*

Raporun yazıldığı ve yayımlandığı yıl olan 1949 yılı itibarıyla henüz 8 yaşında olan dev bir fabrikaya dair bir kapatma dayatması çıkartmanın olanaksız olduğu yukarıdaki ifadelerden böyle bir anlamın nasıl çıkartıldığı gerçekten bir muammadır. Ekzen'in, Thornburg Raporu olarak bilinen ve 1949 yılında CHP iktidarının talebi üzerine hazırlanıp yine ona sunulan bu raporu, rapor tarihini keyfiyeten bir yıl zıplatarak Demokrat Parti iktidarı dönemine tarihleyip, KDÇF'nin DP döneminde büyük bir kapatılma tehlikesi geçirdiğinden bahsetmesi de göz önüne alındığında, bu tahrifatın siyasi/ideolojik saiklerle yapıldığını düşünmemek elde değildir. Burada eleştirisi yapılan husus bağımsızlıkçı ve ilerici bir ideolojik/siyasi

---

* “Şimdi daha da modern bir işletme meydana getirmek için Karabük'e daha ziyade yatırım ve emek ilave etmek fikri ileri sürülmüştür. Karabük'ü daha ilk safhada hazırlanması gereken cinsten iyice mütevazın bir yekpare parça haline getirmek için bu çeşit bir plana hiç şüphesiz ki ihtiyaç vardır. Bununla beraber yine, büyük kısmı, hala orta çağlardaki Avrupa seviyesinde bulunan bir iktisadi piyasanın sınaî gelişmesinde büyük bir modern çelik fabrikasının ön planda gelmesinin zaruri olup olmadığı sualine cevap verilmemiş bulunuyor. Karabük'te yapılması teklif edilen tesislerden biri, işlenmiş çelik kapasitesini, fabrikanın ekonomik faaliyeti için zaruri olduğu iddia edilen 180 bin tona çıkaracaktır. Fabrikadaki yeni tesisat yaprak, levha, ray, ağır parçalar, orta boy parçalar, çubuk ve parmaklık imaline tahsis edilecektir. Bu yeni tesis, yeni demiryolları yapılmasına, demir madenlerine ek malzeme verilmesine ve bizzat maden çıkarma işlerinde de yeni ıslahat yapılmasına lüzum gösterecektir. Yalnız fabrikaya lüzumlu ilaveler, tadiller ve arızı masraflar, 25 milyondan 200 milyon liraya kadar yükselmektedir. (9 ila 35 milyon dolar arasında) Daha esaslı planlar, fabrikayı aynı zamanda dikişsiz tüp, helezoni olarak dökülmüş boru ve ince yapraklar imal edecek malzemeyele teçhiz edecektir. Bu da yatırımlara 22,5 milyon lira (8 milyon dolar) daha ilave edecek bir ameliyedir. Bu işleri menfaati olmayan müktedir mütehasıslara etraflı bir surette tetkik ettirmeden, fabrikanın ne şekle dökülmesi gerektiğini veya bundan ne yapılabileceğini kimse kestiremez. Program hangi yolu tutarsa tutsun, bu yol boş bir gurur ve şahsi ihtirasla dolu bir düşüncenin mahsulü olmamalıdır.” (M. W. Thornburg, G. S ve G. S. , *Türkiye Nasıl Yükselir*, s. 106-107.)

...
“Memleketin bu son derece büyük ve acil ihtiyacı, modern dökümhane merkezlerindeki bir veya daha ziyade sayıda esaslı tesisler... Bunlardan bir tanesi halen mevcut diğer vasıtalarından istifade edebilecek vaziyette olan Karabük'te kurulmalıdır. Bir diğeri İstanbul'da olmalıdır.” (A.g.e., s. 218.)

duruşa sahip olmak değil, hakikati bu duruşa uydurmak için eğip bükmektir.

İddia edilenin tam tersine, KDÇF Demokrat Parti döneminde kapatılmak istenmek bir yana sürekli olarak daha da büyütülmüştür. Bunu kanıtlayan verileri ve bilgileri bu bölümün başında verdik. Fakat daha önemlisi, bu büyüme aynı zamanda kısmen Amerikan (Marshall) yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Zira 18 Eylül 1951 tarihli *Milliyet* gazetesinden öğreniyoruz ki Karabük'te Marshall planı tarafından finanse edilen ikinci bir kok kömürü fırınının inşa edilmiş, ayrıca yine Marshall yardımları kapsamında verilen destekle yeni bir sintering fabrikası kurulmaktadır.¹⁹⁷ Yani ABD, Avcıoğlu ve onu izleyenlerin iddia ettiği gibi ekonomik yardım için KDÇF'nin kapatılması şartını dayatmak bir yana, KDÇF'nin genişletilmesi için bizzat karşılıksız hibe vermiştir. Hoşa gitmeyebilir, ideolojiye ters gelebilir, fakat hakikat budur.

DP döneminin en başında KİT'lerin kapatılmasından değil ama özelleştirilmesinden bahsedildiği doğrudur; fakat ekonomik zorunluluklar kısa sürede DP yönetimini tam tersi yönde bir siyaseti (KDÇF dâhil KİT'leri kapatmak ya da özelleştirmek bir yana, sayılarını artırıp daha da büyütme) benimseyip uygulamaya zorlamıştır. Bu gerçeği, birçok değerli Marksist yazar ve iktisatçı da gerekçeleriyle birlikte ortaya koymuştur:

Türkiye'de söz konusu dönemde KİT'ler, neoliberal ütopyanın ileri sürdüğü gibi, özel sektörün gelişmesini engelleyen, "pazar ekonomisinin işleyişini" bozan iktisadi kuruluşlar değil; tam tersine, özel sermayeye palazlanma olanağı sağlayan, özel sermayenin o "olmazsa olmaz" koşulunu oluşturan, özel sermayenin yetersizliğini ödünleyen kuruluşlardı. Ara-malı üreterek (ara-malı üreten sektörde kârluluk oranı düşüktür), özel sermayeyi bu alana yatırım yapmaktan kurtararak, ürünleri ucuz taşıyarak vb. KİT'ler özel sermaye için vazgeçilmez kuruluşlardı. Bu yüzdendir ki, aşın "özel teşebbüsçü" retoriğe rağmen, 1950-1960 aralığında KİT'lerin tasfiyesi, özel sektöre devri bir yana, KİT sayısında yaklaşık iki kat artış olmuştur.¹⁹⁸

Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler), yerli sanayiye düşük maliyetli girdiler sağlıyordu. 1940'ların sonunda DP liderleri devletçilik aleyhtarı bir kampanya yürütürlerken, en çok tartışılan konulardan biri devlet teşebbüslerinin özel sektöre devri olmuştur. Bu kuruluşların, özel sektörde kapitalizmin gelişmesini engelleyen ayrıcalıklı birikim odakları olduğu düşünülüyordu. Ama DP liderleri iktidara geldikten kısa bir süre sonra, genel iktisadi politika yönelimi içinde devlet teşebbüslerinin hangi amaçla kullanıldığının önemli olduğunu anladılar. KİT'ler, vaatlerin aksine satılmadı; varlıkları mutlak olarak genişlerken, özel birikimin mantığına tabi kıldılar.¹⁹⁹

İşte tam da Keyder'in söylediği gibi, "özel birikimin mantığına tabi kılınan"

¹⁹⁷ *Milliyet*, 18.09.1951, s. 2.

¹⁹⁸ F. Başkaya, 2012, s. 175.

¹⁹⁹ Ç. Keyder, a.g.e., 204.

KİT'lerden birisi de KDÇF'dir ve bu tabiiyet ilişkisi öyle bir noktaya varmıştır ki, kamu işletmesi KDÇF işçi sınıfından başka bir de burjuva sınıfı yaratmıştır denilebilir.

3.4. KDÇF'den Türetilen İkinci Sınıf: Karabük Burjuvazisinin Doğuşu

KDÇF ve Karabük'te yaşanan niceliksel büyümenin niteliksel dönüşümlere yol açmaması, demografik/sosyal bileşimin değişmeden kalması zaten beklenemezdi. Fakat buna ek olarak artık her mahallede bir milyoner yaratmayı temel ekonomik hayali/amacı olarak belirlemiş bir parti iktidardadır ve KDÇF, her mahallede bir tane olmasa da çok sayıda milyoneri besleyecek büyük bir rant yaratma kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla Karabük'te sayısı ve ağırlığı artan kesimler yalnızca esnaflardan, memurlardan vs. ibaret değildir, 1950'li yıllar Karabük'ün gerçek anlamda burjuvaziyle tanıştığı yıllardır. Bu türedi milyonerlerin Karabük'teki ilk biçimi demir tüccarlarıdır. Milyonerler yaratma siyaseti dışında başka hiçbir şeyle açıklanamayacak bir şekilde, fabrika iç pazara kendi ürünlerini düzgün bir şekilde pazarlamamış (pazarlayamamış değil, pazarlamamış), üretici ile tüketici arasındaki kasten yaratılan boşluğa demir tüccarları yerleştirilmiştir. Nazif Ekzen bu durumu kentin gelişen demir-çelik ticaretine dayalı olarak yaşadığı bir gelir-refah büyümesi olarak tanımlar,²⁰⁰ fakat burada geliri ve refahı büyüyenler yalnızca bir avuç demir tüccarıdır ve meselenin özü, aslında KDÇF işçileri tarafından yaratılan bir değer, KDÇF'nin kendi ürünlerini pazarlamasına izin verilmeyerek haksız bir ranta dönüştürülmesinden ibarettir.

Bu süreç öyle yağdan kıl çeker gibi pürüzsüz bir şekilde yaşanmamıştır, KDÇF emekçilerinin emek ürünlerinin rant kaynağına dönüştürülmesi için “bilinçli” siyasi müdahaleler gerekmiştir. Nitekim 22.03.1952 tarihli *Milliyet* gazetesinden, demir tüccarlarının KDÇF'nin sadece ihtiyaç sahiplerine ve sanayicilere demir vermesinden, böylece ticaretlerine mani olunmasından mustarip olduklarını öğreniriz; KDÇF'nin ürettiği nihai ürünleri kendilerine teslim etmelerini, kendilerinin bunları son tüketiciye satmasını talep etmektedirler; bu nedenle

---

²⁰⁰ N. Ekzen, a.g.e., s. 95.

Menderes'e bir heyet göndereceklerdir.²⁰¹ Gidip Vehbi Koç'tan kendi fabrikası için benzer bir talepte bulunmaları hayal bile edilemeyecek bu rantiyeler, hem KDÇF'nin ve dolayısıyla devletin hem de sanayicilerin, tüketicilerin ve tüm halkın yararı hilafına başbakanın böyle bir talepte bulunabilmişlerdir. Fakat daha çarpıcı olanı, Menderes'in, söz konusu olan kendisine ait bir fabrika olsa kabul etmesinin tasavvur bile edilemeyeceği şeyi, kendisine emanet edilmiş devlet fabrikası için kabul etmiş olmasıdır: 16 Temmuz 1952 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden, KDÇF ürünlerinin bundan böyle Sanayi Odası vasıtasıyla tevzi edileceğini öğreniyoruz.²⁰² Bunun anlamı KDÇF ürünlerinin Karabük burjuvazisinin çatı örgütüne teslim edilmesi ve KDÇF emekçilerinin alınteri üzerinden oluşturulan rantın Karabük burjuvazisi arasında —ve kuşkusuz güçleri ve iktidara yakınlıkları oranında— dağıtılmasıdır.

Fakat aklın yolu birdir, bir kamu fabrikasının ürünlerini doğrudan tüketici ve sanayicilere satmak yerine aracılara satması haksız bir kaynak transferi olduğu kadar, demir fiyatlarında gereksiz bir artışa neden olarak ekonominin bütününde maliyetleri de yükseltmektedir. Bundan dolayı rantiyeleri aradan çıkartarak KDÇF'nin kendi ürünlerini doğrudan kendisinin satmasının gündemden hiç düşmediğini görebiliyoruz. Örneğin 11.05.1955 tarihli *Milliyet* gazetesinden öğreniyoruz ki, KDÇF'nin satış şubeleri açmaya niyetlenmesi demir tüccarlarını panikletmiştir, kim için ve neden sorularını yanıtlamaksızın bunun iyi bir netice vermeyeceğini iddia etmektedirler.²⁰³

Fakat KDÇF ve emekçilerinin sırtından milyonerler yaratma siyaseti bununla sınırlı kalmaz. KDÇF, sanki ürettiği kütük demiri nihai ürüne dönüştürecek kendi haddehaneleri yokmuş ya da inşa edemezmiş gibi, nihai ürünlerinin pazarlamasına göz yumarak zengin ettiği bu demir tüccarlarına zaman içinde uygun fiyattan hammadde (kütük demir) temin etmek suretiyle haddeciliğe geçişlerini de sağlar.²⁰⁴ Öyle ki bir ağır sanayi kenti olarak kurulan Karabük kısa bir süre içinde bu hüviyetinin yanısıra, onlarca özel haddehaneye, boru fabrikasına ve dökümhaneye

---

²⁰¹ *Milliyet*, 22.03.1952, s. 2.

²⁰² *Cumhuriyet*, 16.07.1952, s. 3.

²⁰³ *Milliyet*, 11.05.1955, s. 2.

²⁰⁴ Bkz. N. Ekzen, a.g.e., s. 95.

sahip bir “küçük sanayi kenti” hüviyetine de bürünür.²⁰⁵ KDCF tarafından üretilen ara ürünün (kütük demir) özel haddehanelerde nihai ürüne (kullanıma hazır değişik ebatlarda demir) dönüştürülüp sürekli bir demir kıtlığı yaşayan daima aç bir iç pazara satılması, yakından bakıldığında görülecektir ki, bir küçük sanayicilik faaliyeti olduğu kadar ve hatta ondan daha çok, kamu kaynaklarının yine küçük bir azınlığa haksız transferi ve rant yaratımıdır. KDCF, ürettiği ara ürünleri devasa paralar harcanarak inşa edilen kendi haddehanelerinde nihai ürüne dönüştürüp üretimini ve kârını maksimize etmek varken, deyim yerindeyse işin hamallığını yapıp kaymağını altın tepside türedi Karabük burjuvazisine sunmuştur. Peki bu küçük işletmeler, aynı işi (kütük demiri haddehanelerde çeşitli ebatlarda demire çevirme) kendisi de yapan dev bir sanayi tesisiyle nasıl rekabet edebilmişlerdir?

Kurtkan’ın 1961 yılındaki incelemesinde aktardığı rakamlara göre, KDCF haddehanelerinde ürettiği ince demiri ancak kilosu 175 kuruştan piyasaya sunabilirken, bu haddehaneler 155 kuruştan satıp kâr edebilmektedir.²⁰⁶ KDCF’nin, büyük ölçekli bir fabrika olarak, maliyet üzerinde doğrudan etki eden ciddi teknoloji ve ölçek ekonomisi avantajlarına sahip olmasına rağmen bu nasıl mümkün olabilmiştir? Üstelik haddehaneler KDCF’den farklı olarak elektrik enerjisinin kilovatına 40 kuruş para vermek mecburiyetindedir.²⁰⁷

Bu sorunun yanıtının, haddehanelerde çok daha yoğun bir emek sömürsünün varlığı, buna mukabil emek maliyetlerini artıran bir takım sosyal hakların ve işçi sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin yokluğu olduğu açıktır. Nitekim “yok” olanlarla ilgili olarak, Kurtkan, incelediği bir haddehaneden bahsederken, bu işletmelerin işçilerine KDCF gibi ucuz kirali lojmanlar ve odalar temin etmediklerini, ucuz veya bedava yemek vermediklerini, duş ve temizlenme olanağı sunmadıklarını aktarır.^{208*}

---

²⁰⁵ A. Kurtkan, a.g.e., s. 74.

²⁰⁶ A.g.e., s. 76

²⁰⁷ Bkz. A.g.e., s. 76

²⁰⁸ A.g.e., s. 75-76.

* Fakat aynı yerde Kurtkan’ın bu “yok”lardan çıkarttığı sonuç gerçekten şaşırtıcıdır: O, bunları işçilik maliyetlerini düşürerek patronlara haksız kazanç sağlayan hususlar olarak ele almak yerine, işçi sirkülasyonuna (işçilerin arkasına bakmadan kaçmaları olarak pekâlâ anlaşılabilir) neden olarak işleme verimliliği için dezavantajlı bir durum yaratmaları açısından ele almış, üstelik bu koşulların haddehane patronlarını işçilere KDCF’nin verdiğiinden daha yüksek işçi ücretleri vermek zorunda bıraktığını iddia edebilmiştir. Bu yaklaşım gerçeği şu yönlerden eğip bükmektedir: Birincisi, işçilerin sıvılaştırılmış demir-çelik üzerinde çalıştığı cehennemi bir ağır sanayi tesisinde duş alma olanağının bile sunulmaması dâhil bu ve Kurtkan’ın muhtemelen belirtme gereği duymadığı —başta işçi sağlığı

Haddehanelerde “var” olan aşırı sömürü ile ilgili olarak ise, Karabük tarihi boyunca bilhassa haddehanelerde en yoğun ve en pervasız emek sömürüsünün gerçekleştirildiği ve Karabük ve çevresinin ancak en çaresiz ve en eğitimsiz emekçilerini kendisine çekebildiği ve bu emekçilerin de erişebildikleri ilk alternatif iş imkânında bu cehennemleri terk ettiklerinin, Karabük’te hemen herkesin malumu olduğu söylenebilir. Bu küçük sanayi işletmelerinin, teknoloji ve ölçek ekonomisi noktasındaki dezavantajlarına karşın KDÇF’den daha ucuza mal satıp bu dev işletmeyle rekabet edebilmelerini, hadde işçisinin sefaleti, aşırı sömürüsü, ve bu ikisinin de temel kaynağı olan örgütsüzlüğüne karşılık, KDÇF işçilerinin güdük de olsa sendikali/örgütlü yapıya ve ücret dâhil çok daha gelişmiş sosyal haklara sahip olmalarına, yani bu işletmelerin tam da emek maliyetleri üzerinden haksız rekabet yapmalarına borçlu oldukları açıktır.* Nitekim bu işletmelerdeki aşırı ve pervasız

---

ve güvenliğiyle ilgili olanlar olmak üzere— diğer “yoklar”dan çıkan öncelikli sonuç, bu işletmelerin çalışma koşulları açısından bir işçi cehennemini ifade ettiğidir; bu koşulların işçi sirkülasyonuna ve istihdam süreksizliklerine neden olarak verimlilikte ve dolayısıyla patronun kârında azalmaya neden olması değil. Salt bu bile Kurtkan’ın çalışma hayatına emek merkezli değil de daha çok sermaye merkezli baktığını, zaten tüm bir metne de damgasını vuran ve sermayenin başka her türlü insani mülhazanın üstünde konumlandığı produktivite takıntısından mustarip olduğunu ortaya koymaktadır. İkincisi, Kurtkan haddehanelerle KDÇF’yi kıyaslarlarken çalışma sürelerinden ve yoğunluğundan (bir başka ifadeyle emek gücünün derinliğine ve genişliğine sömürsünden) hiç bahsetmemektedir. Bu bakımdan da, KDÇF’deki türden grevsiz/toplu sözleşmesiz de olsa hiçbir sendikaların örgütlenmesine izin verilmeyen ve KDÇF’nin aksine şu ya da bu oranda hiçbir kamusal amaç da gütmeyen haddehanelerin çok daha yoğun bir emek sömürüsüne dayandığını varsaymak sanırsız büyük bir hata olmayacaktır. Üçüncüsü ve en önemlisi, haddehanelerdeki genel işçi ücretlerinin KDÇF’den daha yüksek olduğu iddiası eğer bir yalan değilse, açıkça yanlış bilgilendirme olsa gerektir. Nitekim Kurtkan haddehaneleri ve KDÇF’yi ayrı ayrı inceleyip kıyasladığı söz konusu çalışmada bu savını destekleyecek hiçbir veri sun(a)maz. Zira KDÇF’de görülmeyen cinsten bir “[p]atronla vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki yakın münasebet ve sıcak davranış” (a.g.e., s. 78) ile KDÇF’den yüksek ücretlere sahip olmalarına rağmen ve üstelik “sefalet içindeki işsiz kütlelerin mühim miktarlara varması sebebiyle her yıl iş talebinde bulunmak üzere [sözde haddehanelerden daha az ücret ödeyen] Fabrikaya [KDÇF] [bile?] müracaat eden işçilerin çok fazla olduğu” (a.g.e., s. 80) bir kentte, haddehane işçilerinin yüzde 50’sinin —işletme verimliliğinin ciddi oranda düşmesine de neden olarak— kimisi 15 günlük kimisi 6 aylık geçici işçi niteliğinde olmasının (a.g.e., s. 75) bir izahı yoktur. Kurtkan büyük bir ihtimalle KDÇF’nin yetiştirdiği fakat haddehanelerin yüksek ücretler teklif ederek kendilerine çekmeye çalıştıkları yüksek teknik bilgi ve beceri sahibi az sayıdaki usta(başı)nın yüksek ücretlerini veri almakta, bu ücretleri, eğer bilinçli bir niyetle değilse büyük bir yanlış anla(t)ma neticesinde, düz işçilere de teşmil etmektedir.

* Kurtkan, KDÇF karşısındaki bütün dezavantajlı durumuna rağmen haddehanelerin nasıl ayakta kaldığını açıklarken de dikkati yoğun emek sömürüsü faktörünün dışına kaydırmaya çalışır. Ona göre bu haddehaneler, aslında tamamı yoğun emek sömürüsü karşısında ya ikincil ya da zorlama bir mantığın ürünü olan şu faktörlere bağlı olarak KDÇF ile başarıyla rekabet etmektedirler: 1- Müşterinin ihtiyacına göre değişen ölçülere göre üretim yapabiliyorlar, mesela KDÇF 10’luk ve 11’lik çubuk demirler üretirken bunlar 10,5’luk demir isteyen müşteri için bu ebatta üretim yapabiliyor, böylece de tam kapasite üretim yapıp maliyetlerini düşürebiliyorlar. [Peki KDÇF büyük olanaklarına ve teknolojik üstünlüğüne rağmen neden talep gördüğü anlaşılan bu ebatta üretim yapmayıp, haddehanelere rekabette avantaj sağlıyor; “her mahallede bir milyoner yaratma” politikasının bir

emek sömürsü, KDÇF ve haddehanelerdeki gönüllü işten ayrılma oranları karşılaştırıldığında da ortaya çıkar. Haddehanelerde işçilerin yüzde 50'si işe başladıktan *en geç 6 ay sonra* işten ayrılırlarken, 1960 yılı itibarıyla toplam 6.614 işçinin çalıştığı KDÇF'de, *bir yılın tamamında* (altı ayda değil) işten kendi isteğiyle ayrılanların (istifa+devamsızlık+sıhhi durum+memuriyete nakil+başka müeeseseye geçiş+emekli) sayısı toplam 385 olup²⁰⁹, oransal olarak yüzde 5,82'ye tekabül etmektedir. Yani işten ayrılma oranları bakımından KDÇF ile haddehaneler arasındaki fark, değerlendirme için baz alınan süreler de göz önüne alındığında, haddehaneler aleyhine yaklaşık 20 katlık bir farktır. Bu fark, KDÇF'yi kat kat aşan kötü çalışma koşulları ve aşırı sömürü dışında hiçbir şeyle açıklanamaz.

Kısacası DP hükümeti, “her mahallede bir milyoner yaratma” politikasının Karabük ayağında, bu amaca ulaşabilmek için memleket sanayisi için hayati bir önem taşıyan ve bütün bir halkın büyük fedakârlıklarıyla kurulan KDÇF'yi ve emekçilerinin alınteri ürünlerini türedi milyonerler yaratmak üzere araçsallaştırmakla kalmamış, birer işçi cehennemleri olan haddehanelerde henüz yazılmamış bir utanç tarihinin yaratılmasına da vesile ve destek olmuştur. Fakat bu siyasetin yarattığı tahribat bundan ibaret değildir. Memleket demir arzının Karabüklü haddecilerin ve demir tüccarlarının eline bırakılması ülke ekonomisi açısından da yer yer yıkıcı sonuçlar doğurmuştur: Örneğin yaptığımız arşiv çalışmasında, piyasanın sürekli olarak demir arzının yetersizliğinden mustarip olduğunu, fiyatların kasıtlı olarak yükseltilmesi için haddelerin piyasaya yeterli mal vermediklerini öğreniyoruz.²¹⁰ Piyasada sürekli bir inşaat demiri eksikliği ve aşırı fiyatlama sorunu olarak yansıyan

---

sonucu olarak, KDÇF ve kamunun çıkarları hilafına özel sektöre bilinçli olarak açılan bir alan olabilir mi bu?]; 2- Veresiye satış yapabiliyorlar [Alacağı güvence altına alacak teminatlar karşılığında KDÇF neden bunu yapmıyor?]; 3- KDÇF'de karmaşık ve bürokratik bir şekilde gerçekleştirilen imtihan ve puan usulleri bu küçük işletmelerde işçilerle daha yakın bir ilişkide bulunan patronlar tarafından daha hızlı ve doğrudan ölçülebilmekte, bu bilgiye göre daha başarılı bir personel politikası izleyebilmektedir [Başarılı bir personel politikasının mülkiyet biçimiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyan hiçbir veri yoktur, olamaz. Bu bakımdan son derece kötü bir personel politikasına sahip özel işletmeler olabileceği gibi, mükemmel bir personel politikası takip eden kamu işletmeleri de olabilir ve vardır]; 4- Küçük işletmelerde insani münasebetler daha sıcaktır, KDÇF'de teşhis ettiğimiz sosyal gerginlik buralarda söz konusu değildir, bu sıcak ilişkiler işçi verimliliğini artırmaktadır [Sıvı çelik karşısında, yani cehennemi koşullarda çalışan işçilerine düş olanağı bile sunmaktan imtina eden haddecilerle işçiler arasındaki ilişkilerin Kurtkan'ın anlattığı kadar sıcak olmadığı, yine Kurtkan'ın sunduğu verilerden ulaşıp yukarıda açıkladığımız gönüllü işten ayrılma oranlarındaki haddehaneler aleyhine yaklaşık 20 katlık farktan rahatça anlaşılmaktadır.] (Kurtkan, s. 76-78).

²⁰⁹ A.g.e., s. 86-87

²¹⁰ Örn. bkz. *Milliyet*, 03.07.1969, s. 9, ayrıca bkz. a.g.e., 19.06.1969, s. 9.

bu durumun nedeni ise KDÇF'nin kendi ürettiği kütük demiri ince demire dönüştürecek yeterli haddehane kapasitesine sahip olamaması ya da sahip olmasına izin verilmemesidir. Nitekim 05.07.1965 tarihli *Milliyet* gazetesinde haberleştirildiğine göre KDÇF Genel Müdürü Ali Ulubay, demir fiyatlarının pahalılığına tüccarın sebep olduğunu öne sürmektedir. Buna göre Türkiye'nin yıllık inşaat demiri ihtiyacı 250 bin ton olmasına karşın bunun yalnızca 60 bin tonu KDÇF tarafından karşılanabilmektedir. Ulubay'a göre KDÇF'nin bu kapasiteyle piyasada fiyat düzenleyici olarak rol oynamasına olanak yoktur. "Pahalılığın sebebi fabrikanın dışında, dağıtım işi yapan tüccarlardadır".²¹¹ Demek ki KDÇF'nin kendi ürünlerini satmasına, ayrıca kendi ürettiği kütük demirin tamamını ince demire yine kendisinin dönüştürmesine izin verilmemesi, ülke ekonomisi açısından hayati önemdeki bu ürünün piyasasının Karabüklü demir tüccarlarının ve haddecilerin insafına bırakılmasına neden olmuş, bunun faturası da stokçuluk sonucu kıtlık ve fahiş fiyat artışları olarak tüm ekonomiye ödettirilmiştir.

Hammadde ve teknik eleman yönünden KDÇF'ye bağlı bu özel işletmelerin ortaya çıkışıyla birlikte Karabük demir-çelik işçisi bu iki kanaldan akmaya başlamıştır. Bunlardan kamuda çalışanları daha fazla ekonomik ve sosyal haklar ve öyle ya da böyle bir örgütlülükle karakterizeyken, özelde çalışanlar çok daha yoğun bir sömürü, neredeyse sıfır sosyal hak ve ilerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi kısa süreli istisnalar hariç mutlak bir örgütsüzlükle karakterizedir.

Dönemin devleti, özel haddehaneler ve milyonerler yaratmak uğruna, özel olarak bu haddehanelerde çalışan emekçilere, KDÇF'ye ve onun emekçilerine, genel olarak ise tüm ekonomiye zarar veren bu politikalarla da yetinmemiş, daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu yıllarda —muhtemelen bunların ulaşım maliyetlerinin minimuma indirilmesi uğruna ve gerçekten inanılması güç bir şekilde her türlü şehircilik, kamu sağlığı ve güvenliği mülahazası hilafına— bu ağır sanayi tesislerinin kentin göbeğinde inşa edilmesine de göz yummuştur (İstasyon caddesinde kentin başına bela olmuş bir şekilde bugün bile varlıklarını devam ettirmektedirler).²¹²

Üretim kapasitesi ve çalışan sayısı ile gittikçe büyüyen KDÇF'nin şehir ekonomisinde yarattığı çarpan etkisi ve 1950 sonrası ortaya çıkan demir ticareti ve

---

²¹¹ A.g.e., 05.07.1965, s. 3.

²¹² Bkz. A.M. Ayten ve diğ., a.g.e., s. 75.

haddehaneler ekonomik çeşitlenmenin ve gittikçe büyüyen sınıfsal farklılaşmaların asıl kaynağı olmakla birlikte, tek kaynağı değildir. Fındıkoğlu'nun 1960 yılı sonundaki Karabük ziyaretine dair gözlemlerinden anlıyoruz ki, Karabük şehrinde ticarî hayat çok canlıdır. KDÇF'nin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin önemli bir kısmı Karabüklü tüccarlar tarafından karşılanmaktadır. Ormancılık sanayi hayli gelişmiş yöredeki Orman İşletmesi'nin büyük ihaleleri de bu kapsamda önemlidir. KDÇF ve Orman İşletmesi'nin ürettiği ürünlerin ülkenin dört bir yanına nakliyatı, Karabük'te nakliye sektörünün adamakıllı gelişmesine neden olmuştur. Hem KDÇF ve Karabük'ün hızlı büyümesi hem de tüm bu sektörel gelişmeler neticesinde şehirleşme gittikçe artmakta, bunun sonucu olarak da hem inşaat sektörü hem de büyük ölçüde belediye kanalıyla dağıtılan kent rantı* hızla gelişmektedir.²¹³

KDÇF üzerinden gerçekleştirilen bütün rant yaratma ve dağıtma politikaları ve yukarıda açıkladığımız ticari ve ekonomik canlanma doğal sonuçlarını vermiştir: Karabük, KDÇF'deki hiyerarşik yapıyı yansıtan yönetici-mühendis-memur-teknişyen-işçi ve bunlara eklenebilecek küçük çaplı tüccarlar ve fabrika dışı orta sınıf unsurlarından (doktorlar, kamu yöneticileri, orta seviye memurlar vs.) ibaret sınıf farklılaşmalarının çok ötesine geçerek, artık oldukça gelişmiş irili ufaklı bir sanayi ve ticaret burjuvazisine sahiptir.

Kalyoncu çok haklı olarak bu farklılaşmaların ve çıkarları her zaman örtüşmeyen burjuva oluşumlarının ortaya çıkmasının etkisiyle kentin gittikçe daha çok sesli bir hal almaya başladığını söyler. Ona göre her ikisi de temelde aynı siyasi görüş —Demokrat Parti— doğrultusunda yayın yapmasına rağmen 1951 yılında yayın hayatına başlayan Yeni Karabük gazetesiyle 1953 yılında yayın hayatına başlayan Demokrat Karabük gazetelerinin iki ayrı gazete halinde çıkmasının, dahası genel olarak Karabük tarihi boyunca görülen —çıkartanların dahi adlarını hatırlayamacağı kadar— yerel gazete bolluğunun nedeni Karabük burjuvazisi arasındaki çıkar farklılıkları ve rant kavgasıdır. Kalyoncu aynı yerde “Devletçi Karabük” ile özellikle DP döneminde boy veren “Liberal Karabük” arasında bir uyum ve dengenin

---

* “[DP’li yıllarda] Karabük’te arsa spekülasyonları birdenbire önem kazanmıştır. İmar tadilatı yapmaktan belediye iş yapamaz duruma gelmiştir.” (Hür Kalyoncu, “Karabük’e İlişkin Bazı Gözlemler”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz,, s. 444.)

²¹³ Z. F. Fındıkoğlu 1961b, s. 5.

kurulamamış olduğunu da söyler.²¹⁴ Fakat aslında “Liberal Karabük” denilen şey, demir ticareti ve haddehanelerin oluşumunda gördüğümüz gibi, büyük ölçüde “Devletçi Karabük”ün (KDÇF olarak okuyabilirsiniz) gayrimeşru çocuğudur; KDÇF ve emekçilerinin sırtından gayrimeşru bir şekilde yaratılan rantın ürünüdür. Burada sorgulanması gereken şey, bu ikisi arasındaki uyum ve denge değil, ikincisinin birincisinin sırtından gayrimeşru ve yapay bir şekilde yaratılmasıdır.

Diğer yandan, Karabük burjuvazisinin bütün ekonomik gücüne karşın Karabük’ün sosyal piramidinin en üstüne çıkamadığı da söylenebilir. Örneğin Kalyoncu, bu yılların Karabük’ündeki sosyal piramidinin en üstüne KDÇF mühendislerini yerleştirirken, tüccar ve sanayicileri memurlarla birlikte piramidin ortasında konumlandırır.²¹⁵ Yine Kalyoncu’nun aktardığı, bu yıllarda Karabük’te tabur komutanlığı yapmış Fazıl Bayraktar’ın anıları da kent sosyal hayatındaki mühendislerin ağırlığını ortaya koyar: “Mühendisler kulübü... bir aristokratlar kulübü idi. Mühendislerden çok samimi dostlarım olmasına rağmen... Mühendisler Kulübü’ne giderken her zaman çekingenlik duyduğumu burada belirtmeliyim...”²¹⁶ Mühendisler Kulübü’nün aristokratik yapısı nedeniyle oraya gittiğinde duyduğu çekingenliği anlatan kişinin, Cumhuriyet’in sosyal piramidinde her zaman en yukarılarda yer alan subay kastına mensup olduğuna dikkat edilmelidir. Sosyal piramitte mühendislerin kapitalistlerin üstünde görünmesi kapitalist bir ülke için tuhaf görünse de, bir kamu fabrikası tarafından yaratılan ve her veçhesine damgası vurulan bir kent için çok da anormal değildir. Bu yıllarda Karabük demek hâlâ ve büyük ölçüde KDÇF demektir ve dolayısıyla KDÇF’nin elitleri büyük ölçüde Karabük’ün de başlıca elitlerini teşkil etmektedir.

3.5. Türkiye’nin Yarı-Mistik (Sımai) Vitrini olarak Karabük

Karabük’ün memleketin ilk ağır sanayi merkezi olması ve deyim yerindeyse ufku ve geleceği olarak görülmesi, Türkiye entelijansiyasının ona ve orada yaşananlara bir

---

²¹⁴ H. Kalyoncu, tarihsiz, s. 444-445.

²¹⁵ H. Kalyoncu, 2007, s. 125.

²¹⁶Fazıl Bayraktar, “Karabük’ün Sosyo-Kültürel Hayatı ile İlgili Anılar”, Tay Dergisi, sayı 68/2006, s. 28-29, akt. H. Kalyoncu 2007, s. 124.

türlü eleştirel yaklaşamaması, orayı hep yarı-mistik bir şekilde yüceltmesine neden olmuştur. Karabük, az gelişmişlikten bir türlü kurtulamayan memleketin ilk ağır sanayi kenti olarak, bilhassa Türkiye entelijansiyasının gözünde 1950’li yıllarda bile hâlâ yarı-mistik bir yerdir; ağırlıklı olarak hâlâ bir köylü ülkesi olan Türkiye için adeta farklı bir gezegenedir: "Orada her gece ışıklardan bir şehrayin yaşanır. Gökten ışık yağar, ışıktan şelaleler dökülür ve ışık dolu nehirler akar."²¹⁷ Oysa ne Karabük ne de KDÇF bu tarihlerde ya da sonraki dönemde böylesine şiirsel bir gerçekliğe sahip olmuştur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi KDÇF işçileri dehşetli diyebileceğimiz çalışma koşullarında neredeyse hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışmaktadır ve işçiler açısından cehennemi bir çalışma ortamı anlamına gelen o “ışıktan şelaleler”den her sene arkasında tek kuruş maaş bile bağlanmayan eşler ve çocuklar bırakan ama cenazesi bandoyla tören alayıyla gömülen onlarca işçinin ölü bedeni çıkartılmaktadır. Birilerinin gözlerini kamaştırıp körleştiren o ışık çoklarının canını fena yakmıştır.* Diğer yandan kentin ancak çok küçük bir bölümünü oluşturan Yenişehir mahallesini dışta bırakırsak, Karabük, önceki bölümlerde gördüğümüz gibi en büyük hayranlarından biri olan Kessler’in (ki aslında gördüğümüz gibi Karabük’ten ziyade Yenişehir mahallesine hayrandır) gözünde bile İstanbul ve Ankara’ninkilere benzer “her türlü yapı nizamlarının haricinde bir takım küçük evler”den oluşmaktadır²¹⁸ ve merkezi ve yerel yönetimin 1930’ların sonlarından itibaren gerekli konut ve teknik/sosyal altyapı politikalarını üretmemiş olmasından dolayı “sağlıksız ve düzensiz yapılaşmaların ve dolayısıyla çarpık şehirleşmenin” yaşandığı bir yerdir.²¹⁹

Fakat kuşkusuz Türkiye’nin egemenleri Karabük’e baktıklarında farklı bir gerçeklik görmektedirler. Onlar için KDÇF ve Karabük, o tarihlerde muhtemelen Ortadoğu’da eşi benzeri olmayan dev bir ağır sanayi tesisi ve —en azından bir bölümü son derece planlı— bir fabrika kenti olarak gurur kaynağıdır. Devrim Ümit bunu şöyle açıklar:

Fabrikada ve fabrikayı çevreleyen alanlarda yaratılan hayat çok geçmeden bir ulusal model ve aynı zamanda bir ulusal gurur vesilesi haline geldi. Nitekim Irak Kralı Faysal

---

²¹⁷ Salim Bayar, “Karabük’te Gökten Işık Yağar, Gökten Şelâleler Dökülür”, *Milliyet*, 16.08.1953, s.2.

* Bu tezin hazırlanması sürecinde, harcanan tüm çabaya rağmen KDÇF tarihinde iş kazalarında ölen işçilerin sayısal bir dökümüne ulaşamadığımızı bir kez daha hatırlatalım.

²¹⁸ G. Kessler, a.g.e., s. 29.

²¹⁹ A.M. Ayten ve diğ., a.g.e., s. 76.

*(1955), İnan Şahı Muhammed Rıza Pehlevi eşi Süreyya (1956), Afganistan Kralı Zahir Şah ve Etiyopya İmparatoru Halile Selasiye gibi en üst seviyeden yabancı konukların resmi ziyaret programına dâhil edildi.*²²⁰

Bu noktada Devrim Ümit'in, gurur vesilesi olarak tanımladığı şeyin yalnızca fabrikanın kendisi değil, aynı zamanda fabrika çevresinde örülen (sineması, tiyatrosu, havuzu, kulüpleri, modern konutları, spor tesisleri vs. ile) modern hayat olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada sayılan ziyaretçiler arasında, Karabük'te fabrika etrafında ve onun üzerinden inşa edilen modern hayatın anavatanı niteliğindeki Batı'dan tek bir konuk bile olmadığına dikkat edilmelidir (Bunun bir istisnası o zaman için "en Doğulu Batılı" olarak tanımlayabileceğimiz Japonya büyükelçisinin ziyaretidir ki, o ziyaretin istenilen etkiyi yaratmaktan çok uzak kaldığını göreceğiz). Bu ziyaretlerinin tümünün döneminde gerçekleştiği Demokrat Parti (ki Celal Bayar bu ziyaretlere eşlik ettiği için Karabük'e en çok gelen cumhurbaşkanlarından birisidir), bir yandan içeride bir dereceye kadar muhafazakâr bir siyaset izler, CHP'nin ultra devrimci yöntemlerle gerçekleştirilen hızlı Batılılaşmasıyla arasına mesafe koyarken, diğer yandan Doğululara aslında ne kadar Batılı olduklarını, üstelik tam da sosyal hayat üzerinden göstermekten de imtina etmemiştir. Bu durum Türkiye merkez sağının her daim taşıdığı çelişkilerin bir sonucu ve göstergesidir.

Bu ziyaretler vesileyle, tıpkı Nazım'ın KDÇF'de mahkûm-işçi olarak çalıştığı uydurmasında gördüğümüz gibi, Karabük'e tarihte müstesna bir yer kazandırma, önemini artırma, tarihi şahsiyetlerin kaderlerini Karabük'le ilişkilendirme, bu uğurda gerekirse "tarih uydurma" çabası olarak özetleyebileceğimiz "Karabük merkezli tarih yazımı"yla bir kez daha karşılaşırız: Yazıcı aynı zamanda doktora tezi olduğunu da anladığımız kitabında,²²¹ söz konusu ziyaretlerden bahsederken (ve ondan etkilenen başka yazarlar başka yerlerde) Irak Kralı II. Faysal'ın 1955'te Karabük'ü ve KDÇF'yi ziyaret ettiğini yazdıktan sonra, Karabük'ten ayrılıp ülkesine döndüğü gün bir suikastla öldürüldüğünü iddia eder. Oysa Faysal, Karabük ziyaretinden 3 yıl sonra 14 Temmuz 1958'de gerçekleştirilen bir askeri darbe neticesinde bütün kraliyet ailesiyle birlikte öldürülmüştür.

Diğer yandan tıpkı hiçbir eleştirel yaklaşım sergilemeden KDÇF ve Karabük

---

²²⁰ D. Ümit, a.g.e., s. 98, çeviri bana ait. Ayrıca bkz. E. Yazıcı, 1992, s. 92.

²²¹ Bkz. E. Yazıcı, 1992, s. IV.

güzellemesi yapan memleket entelijansiyası gibi Doğulu despotları da büyüleyen KDÇF, sanayi devrimini gerçekleştirmiş ülkelerin temsilcileri üzerinde hiç de öyle bir etki yaratmaz. Nitekim 6 Ekim 1959'da fabrikayı ziyaret eden Japonya Büyükelçisi Takasiro İnove, fabrikada Japonya'daki muadillerine göre 4-5 kat fazla işçi çalıştırıldığını, işçilerin birbirlerinin ayaklarına dolanmaktan iş yapamadıklarını belirterek, işçilerin yüzde 80'inin işten çıkartılıp ağaçlandırma vs. gibi işlerde fabrika dışında istihdam edilmelerini önerir. Fakat Büyükelçinin 'KDÇF işçileri meselesi' burada kalmaz. Fabrika ziyareti sırasında boru fabrikasının çatısındaki güvercinlerin yaptığı atıklar ve tozlar büyükelçinin üzerine dökülür. Beşte dördünün fabrikadan atılmasını önerdiği işçilerin büyükelçiye bir cevabı mıdır bu, yoksa gerçekten bir kaza mı bilinmez ama büyükelçi bunun kasıtlı yapıldığını öne sürerek boru fabrikası işçilerinin tamamını dava eder. Üç yıl süren bu tuhaf dava sonucunda, zaten KDÇF işçilerinin Japon büyükelçinin kafasına kasten güvercin dışkısı attığına hükmetmesi diplomatik nedenlerle bile pek de mümkün olmayan ve ayrıca KDÇF boru fabrikası işçilerinin tamamının önce işten sonra da hapse atılmasına neden olacak bir karar vererek memleket sanayine ağır bir darbe vurmak da istemeyeceğini varsayabileceğimiz mahkeme, bekleneceği gibi olayda işçilerin bir dahlinin olmadığına karar verir ve büyükelçi işçilerden özür diler.²²²

3.6. Karabük ve KDÇF İşçisi Sendikayla Tanışıyor

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bütün dünyada esen ve memleketi de şu ya da bu ölçüde etkileyen liberal rüzgârın da etkisiyle 1947 yılında ilk Sendikalar Kanunu çıkartıldı. Böylece ilk kez yasal zeminde kurulmalarına izin verilen sendikalar faaliyet gösterme çabasına girdiler. "Çabası" diyoruz, zira ne 1947 yılında sendikalaşmayı serbest bırakan CHP iktidarı ne de 1950 seçimlerinde açıkça vaat etmesine karşın DP iktidarı, en asgari düzeyde bir sendikacılık için bile elzem olan toplu iş sözleşmesi ve grev yapma hakkını işçilere verecek ve güvenceleyecek toplu iş sözleşmesi ve grev yasasını çıkardılar. Bu şartlar altında bir kısım işçi sendikası

---

²²² Bkz. E. Yazıcı, 1992, s. 92.

1952 yılında birleşerek Türk-İş'i kurdular.* Fakat grevsiz ve yetersiz toplu pazarlık hakkıyla faaliyet gösterdiklerinden, Demokrat Parti dönemi, sendikaların işçi haklarının korunmasında yeterince etkin olamadıkları yıllar oldu.²²³

Bir önceki dönemin Karabük'ünü ele alırken ifade ettiğimiz gibi, 1947 senesinde bir Sendikalar Kanunu çıkarılıp sendika kurmak ve sendikalaşmak serbest bırakılmış olmasına rağmen, Karabük'te sendika kurmak hâlâ bir babayiğitlik meselesidir: "Türkiye'nin başlıca ağır sanayii olan Demir Çelik Fabrikalarında işçiyi bir sendika etrafında toparlayabilmek cesaretine malik hiç kimse maalesef" çıkmaz.²²⁴ Karabük işçilerinin sendikalaşması için CHP iktidarının son bulması beklenecektir.

Bu noktada Şükrü Korkmazgider'in tanıklığı, bu yıllarda olduğu kadar sonraki on yıllarda da Karabük'te hâkim olan sendikal havayı anlamak açısından önemlidir:

Karabük'te geçmişte hak almak için bir direniş olmamış; ama ufak tefek tepkiler, işverenin tavıryla ilgili ufak tepkiler var. İşçi, mesela, umursamıyor; kabadayı bir adam, bunu işten çıkarıyorlar. İşçi toplanıyor; atılan arkadaşlarını, geri aldirmaya çalışıyor. Ama büyük çaplı hak arama direnişleri olduğu söylenemez. İşçi öyle yetiştirilmiş ki, fabrikasını çok seviyor ve ekme teknesi olarak görüyordu. Devletin malı, devletin gözbebeği... O zaman milli duygular daha kabarık; memleketseverlik daha değişik boyutlarda... Böyle bir ortamda Demir Çelik İşletmeleri gerçekten Türkiye'nin gözbebeği durumundaydı. Dolayısıyla Devletin tam anlamıyla hâkim olmaya çalıştığı bir işyeriydi. Ufak tefek işçi olaylarına ve hareketlerine bile müsaade etmezlerdi. Hemen kapının ağzına koyarlardı... İbrahim Odabaşı örneğini anlatayım. İbrahim Odabaşı 1952-53 yıllarında işçi mümessilydi. Ankara'nın bir yerindendi. Usta işçiydi. İşçi haklarıyla ilgili olarak girişimlerde bulunmuş. Yemeği beğenmemiş, iyi yemek çıksın, demiş. İşverenin karşısına dikilmişler. Bu olaylar yöneticiler tarafından iyi karşılanmamış. İş akdi feshedilmiş. Dışarıya atılmış... 1963 öncesinde Karabük'te toplulukla iş ihtilafı hiç çıkarılmadı. Çıkar gibi oldu, ancak anlaşmazlık halledildi.²²⁵

---

* Yıldırım Koç her ne kadar "Türk-İş'i Amerikalılar kurdurtmadı... CIA ajanı olduğu bilinen Irving Brown'un birkaç temasıyla ve 1952 yılına kadar yurtdışına geziye götürülen birkaç sendikacın etkilenmesiyle Konfederasyon kurdurtmak olanaklı değildir" (Koç, 2003, s. 41) dese de, yönetimde solcuların hâkim olduğunu iddia ettikleri Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu'ndan (World Federation of Trade Unions) ayrılanların kurduğu anti-komünist Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (International Confederation of Free Trade Unions) (bkz. Wikipedia English, Erişim: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Confederation_of_Free_Trade_Unions ve https://en.wikipedia.org/wiki/World_Federation_of_Trade_Unions, erişim tarihi: 05.09.2016) mensubu Harriman Pancet'in Karabük ve KDÇF'yi de içeren faaliyetlerinden anlıyoruz ki, Amerikan sendikacılığının Türkiye'de o dönemde gerçekleştirdiği faaliyetler hiç de öyle "birkaç temas" ve birkaç Türkiyeli sendikacının yurtdışı gezisine götürülmesinden ibaret değildir. Zira Pancet Türk-İş'in kurulmasından (31 Temmuz 1952) yaklaşık beş ay önce Ankara'da düzenlediği basın toplantısında Ankara, İzmir, Adana ve Karabük'te 100 işçi toplantısında bulunduğunu, ayrıca Çalışma Bakanı ile sendikalar hususunda fikir teatisinde bulunduğunu bizzat ifade etmiştir. (Milliyet, 20.02.1952, s. 2)

²²³ Neden Sendika Neden Birleşik Metal-İş, Birleşik Metal-İş Yayınları: İstanbul, 2002, s. 23-24.

²²⁴ A. Çehrelî, a.g.e., s. 145.

²²⁵ Ş. Korkmazgider, akt. Y. Koç, 1999, s. 166-167.

İşte böylesi bir “vatanseverlik” ama aynı zamanda ağır baskı koşulları altında, Karabük'te ilk sendika 19 Haziran 1950 yılında Demir Çelik Ağır Sanayi İşçileri Sendikası adıyla kuruldu. Bütün işçiler bu sendikaya üyeydi. Bir grup sendikacı ve işçi (siyasi düşünce farklılıklarının da etkisiyle) bu sendikadan istifa ederek 1951 yılında Karabük Demir Çelik İşçileri Sendikası'nı kurdu. KDÇF'de 1954 yılına kadar ikili sendikal yapı ve iki sendika arasındaki rekabet ve mücadele devam etti ve Bizzat Çelik-İş'in kendi tarihçesindeki ifadesiyle "işveren ise bu sendika rekabetinden yararlanarak işyerini istediği gibi yönetmeye çalıştı". Bu dönemde grev hakkı olmadığından sendikalar ancak "toplulukla iş ihtilafı" çıkartabiliyordu, 1952 yılında KDÇF'de örgütlü bu iki sendika "toplulukla iş ihtilafı" çıkartarak ücret zammı aldılar.²²⁶

Karabük'te kurulan ilk sendika olan Karabük Demir Çelik İşçileri Sendikası'nın tam da Pancet'in Karabük'te işçi toplantıları yaptığı dönemde bölünmüş olması bir tesadüf müdür, yoksa bu ikinci sendikanın 1952 yılında kurulmasında doğrudan bir dahli mi vardır, bilemiyoruz, fakat döneme dair tanıklıklardan anladığımız, kurulan bu ilk sendika daha uzlaşmaz, daha “sınıf sendikacılığına” yakın bir çizgi izlerken, buradan ayrılanların kurduğu ikinci sendika daha “uzlaşmacı” bir çizgiye yakın durduğudur.

Nitekim Çehrelî'ye göre sendikal bölünmenin nedeni, ilk sendika olan Demir Çelik Ağır Sanayi İşçileri Sendikası'nın siyasi mülahazalarla hareket etmesidir ve yeni kurulan sendika ise “siyasi olmayan” bir sendikadır. 1951 yılında bu ilk kurulan “siyasi sendika” “toplu iş uyuşmazlığı” çıkartmış, fakat haklı taleplerin yanında “haksız talepler” de öne sürmesi nedeniyle bütün talepleri reddedilmiştir. Yani sendikacı Çehrelî'ye göre işverenin sendikanın bütün taleplerini reddetmesinin nedeni sendikanın kendisidir, işverenin bunda bir kabahati yoktur. Yine Çehrelî'den öğreniyoruz ki, “siyasi sendika” işverenle herkese seyyanen 60 kuruş zam anlaşması yaparken, “siyasi olmayan” diğer sendikayla gizli bir protokol imzalayan işveren zammı 40 kuruşa düşürülebilmiştir. Adli mercilerin de Karabük'te bu “siyasi sendika”ya fazla tahammül edemediklerini görüyoruz: Demir Çelik İşçileri Sendikası İdare Meclisi'nde bulunan kişiler hakkında dönemin Zonguldak Valisi ve sonradan

---

²²⁶ 137 Gün Süren Grevimiz, s. 17-18.

Devlet Bakanı olan dönemin Zonguldak Savcısı Hayri Mumcuoğlu marifetiyle "anarşist" oldukları iddiasıyla gizli soruşturma açılmıştır.²²⁷ Kuşkusuz böyle “siyasi” bir sendikaya karşı işveren de sessiz kalacak değildir; Şükrü Korkmazgider’in Karabük işçi sınıfı tarihinde müstesna bir yeri olan İbrahim Odabaşı örneğini yeniden hatırlatalım:

*İbrahim Odabaşı 1952-53 yıllarında işçi mümessiliydi. Ankara'nın bir yerindendi. Usta işçiydi. İşçi haklarıyla ilgili olarak girişimlerde bulunmuş. Yemeği beğenmemiş, iyi yemek çıksın, demiş. İşverenin karşısına dikilmişler. Bu olaylar yöneticiler tarafından iyi karşılanmamış. İş akdi feshedilmiş. Dışarıya atılmış.*²²⁸

Öte yandan işçilerin hakkını savunmanın savunana ekmeğinden edilerek ödettirildiği bir işletme için Çehreli oldukça pozitif şeyler düşünmektedir. Ona göre her ne kadar maliyetler içindeki işçilik payları düşük olsa da (fakat “bilhassa üst kademelerde” o kadar da düşük değildir) bu dönemde işçi-işveren münasebetleri örnek niteliktedir.²²⁹ Ne var ki, işveren cephesinden bu münasebetlerin örnek bir nitelik taşıdığına kuşku olmasa da, işçi cephesinden bunun çok da böyle olmadığını 28.11.1958 tarihli *Milliyet* gazetesinde haberleştirilen bizzat kendi basın toplantısında söylediklerinden anlıyoruz: Karabük işçisi grev hakkını talep etmektedir; yani Karabük işçisinin emeğini satarken pazarlık yapma gücü ve hakkı yoktur (ki bu bile tek başına KDÇF’de işçi-işveren münasebetlerinin işveren açısından neden “örnek niteliğinde” olduğunu yeterince açıklamaktadır). Öte yandan Çehreli asgari ücretin uygulanmasını talep etmektedir, demek ki bu dönemde KDÇF’de asgari ücret uygulaması yoktur. Yine Çehreli ücretli izin hakkı talep etmektedir, demek ki olağanüstü ağır koşullarda çalıştığını gördüğümüz demir çelik işçilerinin senelik ücretli izin hakkı da yoktur.²³⁰ Bütün bunlar yoktur, fakat yine aynı basın toplantısını haberleştiren *Cumhuriyet* gazetesinden öğreniyoruz ki, Çehreli’ye göre idarenin Karabük işçilerine büyük “alâka ve yardımları” vardır.²³¹

Bir diğer ilginç olan ise, 1954 yılında aşılabildiğini anladığımız²³² bu ikili sendikal yapının tam olarak ne şekilde aşıldığı konusunda sendikanın kendi

---

²²⁷ A. Çehreli, a.g.e., s. 147.

²²⁸ Şükrü Korkmazgider, akt. Koç 1999, s. 167.

²²⁹ A. Çehreli, a.g.e., s. 150

²³⁰ Bkz. *Milliyet*, 28.11.1958, s. 5.

²³¹ *Cumhuriyet*, 28.11.1958, s. 4.

²³² Fındıkoğlu bunun 1956 yılında gerçekleştiğini yazar. (1960b, s. 21)

tarihçesinde herhangi bir bilginin verilmemesidir.²³³

Grevsiz, toplu sözleşmesiz bir sendikacılığın söz konusu olduğu bu dönemde KDÇF’de yaşanan işçi-işveren ilişkilerinden Fındıkoğlu da sitayişle bahseder; ona göre “Karabük’ün biricik sendikası” ile devlet, yani işçi ile işveren ilişkileri çok ahenklidir. Hatta Fındıkoğlu memleketin diğer köşelerinde görmediği bir sendika ruhu ile Karabük’te karşılaştığını söyler ve bu ruhu şöyle somutlar: “... arsası temin edilmiş bir sahada Türkiye ölçüsünde muhteşem bir sendika sarayının planının hazırlanmış” olması.²³⁴

Çehrelî’ye göre bu dönemin başında iktidar partisinin değişmesi bir ferahlamaya neden olmuş, fakat bu yeni dönemde de tıpkı eski dönemdeki gibi muhalif işçilerin iktidar yandaşlarınca yönetime jurnallenmesi devam etmiş, işçiler sırf muhalif oldukları için zarar görmeye devam etmişlerdir: “Adeta işçiler işlerine devam edebilmek için hep iktidar partisine yanaşmak zorunda kalmışlardır.”²³⁵

Bu dönemin sonunda (1959) fabrikada çalışmaya başlayan Çelik-İş Genel Başkanlarından Şükrü Korkmazgider’in bu döneme verdiği bilgiler son derece ilginçtir: İşçi mümessilliği sisteminin olduğu fabrikada “ricacı bir politika izlemek yoluyla” hak aranmaktadır. Her şey mümessillerin “inisiyatiflerine, dostluklarına kalmıştı”. Sendika zayıftı, işverenin tek taraflı olarak belirlediği ve ilan ettiği ücret skalası, prim yönetmeliği, işçi yönetmeliği, her kısmın kendisine göre işçi çalıştırma kuralları vardı. Prim sistemi* etkiliydi, vardiyalar fazla üretim yapmak için yarıştırdı.²³⁶

Karabük işçi sınıfı açısından grevsiz toplu sözleşmesiz sendikanın damgasını vurduğu bu dönemin sonlarına doğru işçiler ile işveren arasındaki ilişkilerin giderek gerilmeye başladığı, işçilerin pasif eylem tarzında da olsa tepki koymaya başladığı

---

²³³ Bkz. A. Çehrelî, a.g.e., s. 147, ayrıca bkz. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 17-18, ayrıca bkz. Çelik-İş resmi sitesi, erişim: <http://www.celik-is.org/pages/41/Tarih%C3%A7emiz>, erişim tarihi: 06.09.2017.

²³⁴ Fındıkoğlu 1960b, s. 20.

²³⁵ A. Çehrelî, a.g.e., s. 146.

* Bahsi geçen prim sistemi, Marx’ın *Kapital*’de ayrı bir bölümde değerlendirdiği parça başı ücret sisteminin, zamana göre ücret sistemiyle yan yana ve bireysel değil de işçi grupları bağlamında uygulanan bir versiyonundan başka bir şey değildir. “Emeğin kalitesi ve yoğunluğu ...bizzat ücretin biçimi ile kontrol edildiği” bu ücret sistemi ile klasik zamana göre ücret sisteminin “aynı anda ve yan yana olmasının düzenbazlıklarını yürütmede kapitalistlerin işlerine nasıl yaradığı üzerine” bkz. Karl Marx, *Kapital - Ekonomi Politikin Eleştirisi* 1. Cilt, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan, İstanbul: Yordam, 2010. s. 530-531.

²³⁶ Ş. Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 165-166.

anlaşıyor: KDÇF'de her yıl Şeker Bayramında verilen ikramiyeler o sene yarım maaş olarak verilince 1960 yılı Mart'ında 10 binden fazla işçi dağıtılan ikramiyeleri almayarak keyfiyeti protesto eder.²³⁷

3.7. 1950'li Yılların Karabük'ünde Siyaset

Siyasi bakımdan Karabük'ün bu dönemde DP'nin kalesi haline geldiğini söylemeye bile gerek olmasa gerektir. Fakat bunun tek nedeni daha önce bahsettiğimiz ve "köylü Karabük"ün hafızasında derin izler bırakan CHP döneminin kırı ezen politikaları ya da DP döneminde köylülüğün yaşadığı görelî refah artışı değildir. Önceki bölümde açıkladığımız gibi aslında 1946 sonrasında, fakat özellikle de 1950-1957 yılları arasında işçilerin gerçek ücretleri artmış, çalışma ve yaşam koşullarında bir iyileşme gerçekleşmiştir.²³⁸ Fakat yine daha önce ifade ettiğimiz gibi, CHP döneminin olumsuz anıları ile dolu —işçilerinki de dâhil— halk bilinci aslında 1946 yılında, yani CHP döneminde başlayan bu "altın yıllar"ı CHP'nin iktidardan uzaklaştırıldığı 1950 yılı ile başlatma eğiliminde olacaktır.²³⁹ Bu bakımdan DP'nin yalnızca "köylü Karabük"ün değil, "işçi Karabük"ün gönlünde de yer ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Korkmazgider'e göre, "Karabük işçisi genellikle Demokrat Partiliydi. Halk Partililer de vardı; ama azdı. Halk Partisi döneminde işçi çok sıkılmış. Devletçi zihniyet Halk Partisi döneminde üst düzeyde. Gayet basit nedenlerle işçi atılmış."²⁴⁰

Hatta bu desteğin yer yer vefasızlık boyutuna vardığı da söylenmelidir. Sözelimi Menderes 1 Nisan 1956 yılında Karabük'e geldiğinde belediye binasından halka seslenirken muhalefete şöyle "tarizde bulunur": "Bir tarafta koskoca bir vatan geniş imkânları ve sonsuz servet kaynaklarıyla mevcut olabilir, diğer taraftan koskoca bir millet bu gizli kabiliyetleriyle o vatan üzerinde yaşamaya devam edebilir. Fakat ne o milletin muazzam kabiliyeti, ne de o vatanın geniş imkânları harekete geçirilemez ve memleket iptidai, mahrum bir hayat seviyesine mahkûm

---

²³⁷ *Milliyet*, 26.03.1960, s. 5

²³⁸ Y. Koç, 2003, s. 44.

²³⁹ K. Boratav, a.g.e., s. 317.

²⁴⁰ Ş. Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 167.

olmakta devam edebilir. *Tıpkı eskiden olduğu gibi.*"²⁴¹ Yani Menderes, bütün dünyanın kurulamaz dediği yerde dev bir sanayi tesisi kuran CHP'yi, bu konuşmayı hiç yapmaması gereken bir yerde, tam da o fabrikanın kurulduğu yerde, o yerin halkına bu şekilde şikâyet etmiş ve CHP iktidarı “*eskiden*” oraya o fabrikayı kurmasa hiçbirisi orada olmayacak, daha doğrusu “*orası*” diye bir yer olmayacağından “*iptidai, mahrum bir hayat seviyesine mahkûm olacak*” Karabüklülerden büyük alkış almıştır. Yine Menderes'in bir başka Karabük gezisini *Milliyet* gazetesi adına takip eden Halit Kıvanç'ın haberinden öğreniyoruz ki, KDÇF'yi ve Karabük'ü yoktan var eden hükümetin başı İnönü'den esirgenen fahri hemşeriliği Menderes'e verilmiştir.²⁴²

Her ne kadar Karabük'ü temsil eden ilk Zonguldak vekilinin seçilmesi 1961 yılını bulduysa da,²⁴³ 1950'li yıllar Karabük için demografik —dolayısıyla seçmen sayısındaki— büyüme yılları olduğu ölçüde, fazlasıyla baskın bir nitelik taşıyan ekonomik öneminin yanısıra siyasi bakımdan da önem kazandığı yıllardır. Siyasi parti liderlerinin özellikle de seçim dönemlerinde artık uğramadan geçmediği bir yerdir Karabük.

Genel olarak Türkiye'de siyasetin “*yumuşak*” bir şekilde icra edildiği bir dönem yoktur, fakat bilhassa DP döneminin ikinci yarısı memleketteki siyasi atmosferin iyiden iyiye gerilmesiyle hatırlanır. Bir DP ağırlığı söz konusu olmasına karşın özellikle o dönemde CHP'nin teslim bayrağını asla çekmediği bir kent olarak Karabük'ün bu bakımdan memleket genelinden geri kalır bir yanı yoktur. Hatta yer yer bu konuda başı çektiği de görülür.

Örneğin 1957 seçimleri yaklaşırken memleket çapındaki “*ilk (siyasi) zabıta hadisesi*”nin Karabük'te gerçekleştiğini öğreniyoruz. DP Bucak başkanı Mehmet Özdemir'in oğlu Cemal Özdemir parti münakaşası sonunda Halk Partisi bucak başkanı ile kavga etmiş, kavga sırasında eli kesilen Halk Partili başkan, Cemal Özdemir'i sopa ile yaralamıştır.²⁴⁴

Yine Demokrat Parti'nin son derece ayrıştırıcı bir nitelik taşıyan Vatan Cephesi siyaseti Karabük'te de gerilimi artırmıştır. Karabük CHP ilçe idare kurulunun *Cumhuriyet* gazetesine gönderdiği bir mektuptan 24 Aralık 1958 günü

---

²⁴¹ *Milliyet*, 02.04.1956, s. 1,5, vurgu bana ait.

²⁴² Bkz. A.g.e., 08.08.1957, s. 5.

²⁴³ H. Kalyoncu, 2016, s. 91.

²⁴⁴ *Milliyet*, 17.01.1957, s. 3.

radıoda 22.45 ajansında partilerinden istifa edip DP'nin Vatan Cephesi'ne katılan 84 kişi arasında sayılan Hüseyin Molla'nın 1946'dan beri, Yeşil Mahalle muhtarı Faik Karaoğlu'nun ise 1950'den beri DP üyesi (ilki aynı zamanda Kayabaşı DP semt ocağı başkanı) olduğunu öğreniyoruz; mektupta buna dayanarak Vatan Cephesi'ne Yalan Cephesi ismini verilmiş.²⁴⁵

Fakat o tarihlerde Karabük'ün ne solcusu o kadar solcudur (zaten daha sonra göreceğimiz gibi CHP ancak 1965 yılında ortanın solu söylemini benimsediğinden, bu tarihten önce CHP ve CHP'liler (genellikle) kendilerini öyle tanımlamamaktadırlar), ne de —daha sonra açıklayacağımız nedenlerle— muhafazakârı o kadar muhafazakâr.* Nitekim yükselen sol ve işçi hareketlerine karşı kanlı bir iç savaş senaryosunun devreye sokulduğu 1970'li yılların ikinci yarısına kadar siyasi çekişmeler Karabük'te yukarıdaki türden ufak tefek istisnalar hariç kan dökülmesine neden olmaz.

Bu dönemin Karabük'üne dair bir ilginçlik de, Karabük'ün özellikle siyasi mahkûmlar için dönemin infaz hukukunun bir parçası olan sürgün yeri olarak belirlenmiş olmasıdır. Bu kapsamda örneğin Malatya'da Hüseyin Cahit suikastına (Hüseyin Üzmez'le birlikte) adı karışanlardan Hamza Taşkıran'ın 5 sene hapis cezasının yanısıra 4 sene de Karabük'e sürgün cezasına çarptırıldığını,²⁴⁶ yine Türklüđe hakareten ceza alan Rum kökenli vatandaş Foti Kılıçoğlu'nun da hapis cezasının yanısıra Karabük'e sürgün cezasına mahkûm edildiğini öğreniyoruz.²⁴⁷ O tarihlerde yalnızca bir ilçe olan Karabük'ün siyasi mahkûmlar için belirlenen sürgün yerlerinden birisi olarak sečilmesinin nedeni, iřçi sınıfının varlığı nedeniyle sıkı bir şekilde kolluk/istihbarat gözetim ve denetimi altında tutulan bir kent olması, dolayısıyla bu siyasi sürgünlerin rahatça kontrol altında tutulabileceğinin düşünülmesi olabilir.

---

²⁴⁵ *Cumhuriyet*, 02.01.1959, s. 1.

* 3 Ocak 1960 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde 1. sayfadan verilen "Cami Yaptırma Derneği' Balo verdi" başlıklı haberdan, Safranbolu Cami Yaptırma Derneği'nin dernek menfaatine *balo* verdiğini ve balonun geç saatlere kadar devam ettiğini öğreniriz (*Cumhuriyet*, 03 Ocak 1960, s. 1).

²⁴⁶ *Milliyet*, 18.07.1954, s. 3.

²⁴⁷ *Cumhuriyet*, 26.04.1959, s. 1.

3.7.1. 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri Karabük Sonuçlarına İlişkin Geriye Dönük Bir Tahminleme

Giriş'te ifade ettiğimiz gibi, Türkiye'de 1961 yılından sonra düzenlenen genel seçimlerin ilçe bazlı sonuçları TÜİK'te bulunmakla birlikte, bu tarihten önceki seçimlerin ilçe bazlı sonuçları bulunmamaktadır. Dolayısıyla 1950-1960 arası Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilen seçimlerin Karabük ilçesinde ne sonuç verdiğine dair bir bilgiye, ilgili kurumlar nezdinde gerçekleştirdiğimiz tüm girişimlere ve resmi-gayriresmi kaynaklarda yaptığımız tüm araştırmalara karşın ulaşamamıştır. Bu seçimlere dair ulaşılabilen tek sonuç, Karabük'ün de bir ilçe olarak dâhil olduğu Zonguldak il sonuçlarıdır.

Bu noktada, bu 10 yılda Karabük'ün gösterdiği siyasi eğilimlere ilişkin en azından bir fikir oluşturmak ve vermek adına, önce ilçe bazlı sonuçlarına ulaşabildiğimiz 1961 sonrası seçimlerde Zonguldak il geneli ve Karabük ilçe sonuçları bir tabloda karşılaştırmalı olarak sunulup irdelenecek, daha sonra bu karşılaştırmalar neticesinde ortaya çıkan sonuçlar üzerinden, 1950-1960 arası seçimlerdeki Zonguldak il sonuçları değerlendirilerek, bu dönemde Karabük'te ortaya çıkan olası seçim sonuçları üzerine tahminlemelerde bulunulacaktır.

Tahminleme hedefi olarak belirlenen 1950-1960 arası dönemden çok fazla uzaklaşmamak adına 1961-1969 yılları arasında düzenlenen üç genel seçimle sınırlandırdığımız Zonguldak il ve Karabük ilçe sonuçlarını karşılaştırmalı olarak gösterir tablo şöyledir:

Şekil 1. 1961, 1965 ve 1969 Genel Seçimleri Türkiye Genel, Zonguldak İl ve Karabük İlçe Sonuçları

		Kat.	AP	CHP	CKMP	YTP	MP	TİP	GP	BP	Bğz
1961 Seç.	Türkiye	81,4	34,8	36,7	14	13,7					0,8
	Zonguldak (il)	84,8	55,7	31,8	12,5	-					-
	Karabük (ilçe)	81,4	46,5	28	25,4	-					-
1965 Seç.	Türkiye	71,3	52,9	28,7	2,2	3,7	6,3	3			3,2
	Zonguldak (il)	80	65,6	24,6	1,9	1,4	4	2,2			0,4
	Karabük (ilçe)	76,4	68,4	20,9	1,5	1,7	5,7	1,6			0,2
1969 Seç.	Türkiye	64,3	46,6	27,4		2,2	3,2	2,7	6,6	2,8	5,6
	Zonguldak (il)	73,4	55,6	30,7		1,1	1,8	2,1	6,9	-	0,3
	Karabük (ilçe)	70,2	59	28,1		1,8	2,5	1,2	5,6	-	

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 28.01.2016.

Ulaşmaya çalıştığımız hakikat bağlamında tablonun bize söylediği şey, Karabük ilçesinin, dâhil olduğu Zonguldak il geneline göre daha —öyle ifade edilebilirse— sağda ve aynı anlama gelmek üzere CHP ve sola daha mesafeli durduğudur. Tabloya sonuçları yansıtılan her üç seçimde de Karabük ilçesi, AP, YTP, CKMP ve MP’de ifadesini bulan sağ partilere Zonguldak genelinden daha yüksek oranda oy vermiş, CHP ve TİP’te ifadesini bulan sola ise daha az oranda oy vermiştir. Üstelik tahminleme dönemi olarak hedeflenen 1950-1960 arası tarihlerden çok uzaklaşmamak adına tabloya dâhil etmediğimiz 1969’dan —Karabük’ün ilçe olarak Zonguldak il sonuçlarına dâhil olduğu son seçim olan— 1991 seçimlerine kadar düzenlenen tüm seçimlerde de aynı durum ortaya çıkmış, tüm bu seçimlerde Karabük Zonguldak genelinden daha sağda siyasi tercihler ortaya koymuştur.²⁴⁸

Bu veri ve olgulardan hareketle, 1950-1960 arası dönemde de Karabük ilçesinin Zonguldak il genelinden daha sağda durduğunu, sağ partilere daha yüksek oranda destek verirken, CHP’ye daha az oranda destek verdiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır. O halde, 1950-1960 arası dönemde düzenlenen seçimlerde Zonguldak il genelinde ortaya çıkan sonuçları biraz daha sağa doğru büktüğümüzde, bu seçimlerde Karabük ilçesinde ortaya çıkan siyasi tablo hakkında doğruya yakın bir fikir elde edebileceğimiz söylenebilir. Bahse konu seçimlerde Zonguldak il genelinden alınan sonuçlar ve tahmini Karabük ilçe sonuçları şöyle gösterilebilir.

Şekil 2. 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçimleri Türkiye Genel, Zonguldak İl ve Tahmini Karabük İlçe Sonuçları (%)

		DP	CHP	MP	CMP	KP	HP	Bğz.
1950 Seç.	Türkiye	55,2	39,6	4,6				0,6
	Zonguldak (il)	63,5	36,5	-				-
	Karabük (tahmini)	63,5+	36,5—	-				-
1954 Seç.	Türkiye	58,4	35,1		5,3	0,6		0,6
	Zonguldak (il)	66,8	27,4		5,8	-		-
	Karabük (tahmini)	66,8+	27,4—		5,8+	-		-
1957 Seç.	Türkiye	48,6	41,4		6,5		3,5	0,08
	Zonguldak (il)	53,2	37		8,3		1,5	-
	Karabük (tahmini)	53,2+	37—		8,3+		3,5—	-

²⁴⁸ Bkz. TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 28.01.2016.

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 28.01.2016.

Tablodaki Zonguldak sonuçları ve Karabük'e dair belirttiğimiz olgular ışığında, 1950 ve 1954 genel seçimlerinde Karabük'te Demokrat Parti'nin yüzde 70'e yaklaşan (belki de aşan) oranda bir oy oranıyla ezici bir zafer kazanırken, CHP'nin 1950'de yüzde 30'lar (belki de bunun da altında), 1954 seçimlerinde ise yüzde 20'ler civarında bir oy oranıyla ağır bir yenilgi yaşadığı tahmin edilebilir. Demokrat Parti'nin düşüşe geçtiği 1957 seçimlerinde ise DP'nin Karabük'te yine yüzde 60'lara yakın bir oy alırken, CHP'nin oylarını yüzde 30'lar seviyesine çıkarttığı düşünülebilir. CMP'nin devamı niteliğindeki CMKP'nin 1961 genel seçimlerinde Karabük'ten Türkiye ortalamasının yaklaşık 11,5 puan, Zonguldak il genelinin ise yaklaşık 13 puan üzerine çıkarak 25,4 oy alabilmesinden hareketle, CMP'nin 1954 seçimlerinde Karabük'ten yüzde 6'nın üzerinde, 1957 seçimlerinde ise yüzde 9'un üzerinde oy aldığı değerlendirilebilir. Demokrat Parti iktidarını baskıcılık ve yeterince demokrat olmamakla suçlayarak DP'den ayrılan milletvekillerinin kurduğu Hürriyet Partisi'nin 1957 seçimlerinde Karabük'ten aldığı oy oranına ilişkin bir tahminde bulunmak, böyle bir tahminin üzerinde yükselbileceği çok fazla nesnel veri olmadığından oldukça güçtür. Fakat yine de, benzer gerekçelerle Adalet Partisi'nden ayrılanların kurduğu Demokratik Parti'nin 1973 seçimlerinde Karabük'ten Türkiye genelinden aldığı (yüzde 11,9) ancak yarısı kadar (yüzde 5,8) oy alabildiğini ve Karabük'ün siyasi tarihinden çıkartığımız siyasi davranış kalıplarından birisine göre, Karabük sağ seçmenin oylarını ana sağ partide birleştirme eğiliminin Türkiye genelinden daha güçlü olduğu hususları birlikte değerlendirildiğinde, Hürriyet Partisi'nin Karabük'ten yüzde 3,5 olan Türkiye ortalamasının hayli altında bir oy aldığı düşünülebilir.

Bu söylenenlerden çıkan genel sonuç, 1950-1960 yılları arasında Karabük'ün çok büyük bir ihtimalle Demokrat Parti'nin güçlü kalelerinden biri olduğudur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PLANLI İTHAL İKAMECİ KALKINMA DÖNEMİNDE KARABÜK: 1960-1980

4.1. BİRİNCİ KOALİSYONLAR DÖNEMİ VE İZLEYEN AP TEK PARTİ İKTİDARI DÖNEMİ: 1960-1971

4.1.1. İlk İki Darbe Arası Türkiye'sine Genel Bakış

27 Mayıs darbesiyle ülke yönetimine el koyan askeri unsurlar darbeden sonra 38 üyeli Milli Birlik Komitesi (MBK) şeklinde örgütlendi.²⁴⁹ Hükümet üyeleri, DP'li mebuslar ve birçok DP'li darbeden hemen sonra tutuklanmışlardı. Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından ve hiç de olağan olarak görülemeyecek usullerle yargılandılar. Bayar ve Menderes dâhil 14 kişiye idam cezası verilirken yüzlerce kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. İdam cezalarından, devrik Başbakan Menderes, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun cezaları MBK tarafından onaylanıp infaz edilirken, yaş gerekece gösterilen Bayar'ınki dâhil diğer idam cezaları ömür boyu hapse dönüştürüldü.²⁵⁰

MBK yeni anayasayı hazırlamak üzere bir Temsilciler Meclisi (Kurucu Meclis) oluşturdu. Fakat bu meclisin bileşimi belirlenirken DP'liler dışlanıp, çoğunluğu CHP'liler oluşturdu.²⁵¹ Bu meclisin hazırladığı 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'ndan oldukça farklıydı. Artık parlamento iki meclisten oluşacaktı: dört yılda bir nispi seçim esasına göre seçilen 450 üyeli Millet Meclisi ile üçte biri iki yılda bir yenilenen ve altı yıllık dönemler için salt çoğunluk esasına göre seçilen, tüm MBK üyelerinin yaşam boyu tabi senatör olarak üye olduğu, Cumhurbaşkanı'nın da 15 adet kontenjan senatör atadığı, toplam 150 senatörden oluşan Üst meclis (senato).

---

²⁴⁹ Bkz. F. Ahmad, a.g.e., s. 157 ve S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

²⁵⁰ S. Akşin, a.g.e., e-kitap ve Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih 1960-1980", *Türkiye Tarihi* c. 4 içinde, yay. haz. Sina Akşin, İstanbul: Cem, 1992, s. 198-199.

²⁵¹ H. Özdemir, a.g.e., s. 202.

İki meclis birlikte toplandığında TBMM'yi oluşturuyorlardı. Yeni anayasa birçok yeni kurum ve anlayışı da beraberinde getiriyordu: düşünce, ifade, örgütlenme ve basın özgürlükleri, sosyal devlet anlayışı, toplu sözleşme ve grev hakkı, çoğulcu anlayış, Yüksek Hâkimler Kurulu, Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.²⁵²

Darbeciler Demokrat Parti dışındaki partilere dokunmamışlardı, CHP ve CMKP varlığını sürdürüyordu. Kapatılan Demokrat Parti'nin siyasi mirasını sahiplenmek üzere iki parti kuruldu: Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi. Bunlardan Türkiye'nin geleceğine damgasını vuracak olan Adalet Partisi, ordunun DP tabanını hizada tutacağına güvendiği emekli paşa Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığında Şubat 1961'de kuruldu. Gümüşpala 1964 Haziran'ında ölünce yerine parti içinde en az ihtilafa neden olan aday olarak Süleyman Demirel geldi; o zamanlara kadar Türkiye siyasetinde hemen hiç tanınmayan bu mühendisin ülkenin o tarihteki en güçlü partisine genel başkan olabilmesi, tüm DP üst kadrosu darbe tarafından tasfiye edildiği için mümkün olabilmişti.²⁵³ Yine darbeden sonra kurulan bir diğer parti de bir grup sendikacı tarafından kurulan ve süreç içinde sosyalist kimliği gittikçe belirginleşecek olan Türkiye İşçi Partisi'ydi. Fakat bu parti yeterince örgütlenecek kadar zaman bulamadığından 1961 seçimlerine katılmadı.

DP kapatılmış, liderleri hapse atılmış, başbakan ve iki bakanı idam edilmişti. Fakat sonuçlardan da görüldüğü gibi bu durum Demokrat Parti'nin ve liderlerinin toplumsal desteğini ortadan kaldırmamıştı: Bu partinin mirasını sahiplenme iddiasıyla kurulan iki parti (Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi) darbeden hemen sonra devletin bütün propaganda araçlarıyla gerçekleştirdiği onca DP aleyhindeki propagandaya ve seçime artık devlet olanaklarını kullanmaksızın bir muhalefet partisi olarak girmelerine rağmen oyların toplam yüzde 48,5'ini aldı. Bu oran DP'nin elinde devlet olanaklarıyla birlikte girdiği 1957 seçimlerinde aldığı oyla (yüzde 48,6) hemen hemen aynıdır. Seçimlere neredeyse iktidar olarak girdiği söylenebilecek olan CHP ise gerçekten ilginç bir şekilde, seçime bir muhalefet partisi olarak ve çok ciddi bir baskı altında girdiği 1957 seçimlerinde aldığından (yüzde 41,4) yaklaşık 5 puan daha düşük oy almıştır. Darbe ve darbe destekçiliği, 1957 seçimleriyle darbe

---

²⁵² S. Akşin, a.g.e., e-kitap ve F. Ahmad, a.g.e., s. 162.

²⁵³ F. Ahmad, a.g.e., s. 168.

arasında DP'nin ağır baskıcı tutumu ve derinleşen ekonomik kriz nedeniyle oylarını daha da artırmış olduğunu düşünebileceğimiz CHP'ye yaramamış gibi görünmektedir.

Kurulduğundan bu yana İnönü'ye, CHP'ye ve Kemalist devrimlere DP'den de daha mesafeli duran CMKP'nin yüzde 14'ünde dâhil edildiğinde oyların yüzde 62'sini 27 Mayısçılara ve CHP'ye karşı olan partiler aldığından, iç ve dış çevrelerde bu seçim sonuçları "Menderes'in zaferi" olarak yorumlanacaktır.²⁵⁴

Türkiye siyasi tarihinde uzun süreli tek parti dönemlerinin üç adet koalisyonlar dönemiyle kesintiye uğradığını görüyoruz. Bunlardan birisi, CHP'nin 27 yıllık tek parti rejimini ve ardından gelen DP'nin 10 yıllık tek parti iktidarı dönemini izleyen 4 yıllık 1961-1965 dönemidir. Bunun ardından AP'nin 6 yıllık tek parti dönemini izleyen 1971-1980 yılları arasındaki ikinci koalisyonlar dönemi gelmiştir. Üçüncü koalisyonlar dönemi ise ANAP'ın 8 yıllık tek parti iktidarını takiben 1991'den başlayacak ve en uzun koalisyonlar dönemi unvanını da alarak 2002 yılına kadar sürecektir.

27 Mayıs darbesi sonrasındaki ordunun müdahaleleri cumhurbaşkanlığına Gürsel'in seçtirilmesiyle kalmamış, seçilen parlamentonun kendi olağan mecrası içinde bir hükümet oluşturmasına olanak verilmemiştir: Partilerin milletvekili sayılarına göre DP'nin devamı olan iki partinin (AP ve YTP) toplam vekil sayısının meclisten güvenoyu almak için gerekli rakamdan (226) yalnızca üç eksik (223) olmasına, bu eksiğin de CMKP'nin desteğiyle rahatlıkla tamamlanabilecek olmasına rağmen, olağan parlamenter teamüllerle açıklanamayacak bir şekilde, bu yola 1965 yılına kadar tevessül edilmemiş, CHP ve neredeyse varlık nedeni CHP karşıtlığı olan partiler CHP önderliğinde koalisyon hükümetlerinin kurulmasına zorlanmıştır. Seçim yapıp bir yürütme organı oluşturulmuş olsa da, darbe koşullarının ortadan kalkmamış olması dışında bu durumun makul bir açıklaması yoktur. Nitekim Ahmad, yeni bir DP hükümeti istemeyen generallerin CHP'den bir koalisyon hükümeti kurup ülkeyi yönetmesini istediğini söyler.²⁵⁵ Özdemir'e göre de 1961 ile 1965 arasında kurulan koalisyonları bir arada tutan şey yalnızca askeri müdahale tehdididir; mecliste çoğunluğu oluşturan CHP ve darbe karşıtı partilerin bir koalisyon

---

²⁵⁴ H. Özdemir, a.g.e., s. 206.

²⁵⁵ A.g.e., s. 167.

hükümeti kurmaları parlamenter sistemin kurallarına daha uygun olmasına rağmen, CHP önderliğinde bir koalisyon hükümeti zorlanmıştır; nitekim 1965'e doğru ordudan gelen baskılar ortadan kalkınca aynı meclisten CHP'yi muhalefette bırakan hükümetler çıkacaktır.²⁵⁶

1965 yılında gerçekleştirilen genel seçimler neticesinde yaklaşık yüzde 53'lük oy oranıyla mecliste tek başına iktidar kuracak bir çoğunluğa ulaşan Adalet Partisi DP'nin darbe öncesindeki tabanına aşağı yukarı tam olarak oturduğunu gösterirken, aynı mirasın temsilcisi olma iddiasındaki diğer parti olan YTP bu seçimlerde iddiasından biraz daha uzaklaşmıştır. CKMP'nin kaybettiği "aşırı sağ" olarak nitelenebilecek oyların önemli bir kısmının, bu partiden ayrılıp Millet Partisi'ni yeniden kuran ve ateşli nutuklarıyla bilinen Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisi'ne gittiği düşünülebilir.

Yine seçimlerin bir diğer sürpriz partisi ise sosyalist TİP'tir. Türkiye tarihinde ilk kez bir sosyalist parti bu oranda oy alıp bu kadar çok vekil çıkartabilmiştir ki, bu ayrıca son kez de olacaktır. TİP'in 1965 seçimlerine sokulmaması için AP tarafından YSK'ya yapılan başvuru reddedildiği için seçime katılabilen TİP, yalnızca 54 ilde seçime katılabilesine rağmen yüzde 3'e tekabül eden 276.101 oy olarak 15 vekillik kazanmıştır. Bu tarihe kadar toplantıları sürekli saldırıya uğrayan TİP bundan sonra bilhassa AP'li parlamenterle eliyle parlamento salonlarında ve koridorlarında da saldırıya uğrayacaktır.²⁵⁷

Seçimlerin belki de en büyük kaybedeni ise kuşkusuz önceki seçimlere göre tam 8 puan oy kaybederek yüzde 28,7'ye gerileyen CHP'dir. Kısa süre önce yayımladığı Beyaz Kitap'la ortanın solunda yer aldığını açıklayan CHP belki de bu yüzden geleneksel oylarının bir kısmını yitirmiş, yenilerini kazanacak kadar zaman bulamamıştır.²⁵⁸

27 Mayıs darbesini yapanlar pek farkında olmasalar da, sonraki 20 yıl içinde oldukça başarılı bir şekilde işleyen yeni bir birikim modelinin temelini atmışlardı.²⁵⁹ Demirel'in tek parti döneminde en kristalize haliyle uygulanan ve ileride tartışacağımız "Karabük halkının ve işçisinin sağcılığı/Demirelciliği"nin, dolayısıyla

---

²⁵⁶ H. Özdemir, a.g.e., s. 207, 209.

²⁵⁷ A.g.e., s. 222.

²⁵⁸ A.g.e., s. 217.

²⁵⁹ Ç. Keyder, a.g.e., s. 177.

bu tezin temel argümanlarının anlaşılması bakımından oldukça önemli olan bu modeli Keyder'in gerçekten çok parlak analizi üzerinden ortaya koymaya çalışalım:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanmaya başlanan liberal dış ticaret rejimi, sırf tarım ürünlerine bağlı olan ithalatın, üretimin devamı için şart olan yatırım ve tüketim mallarında artan ithalat talebini karşılamaya yeterli bir temel oluşturamaması nedeniyle tıkanmıştı. 1950'lerin ortalarından sonra bu tıkanma, bir kota ve gümrük sistemi yoluyla yerli sanayinin himaye edilmeye başlanması sonucunu vermişti. Kapitalist merkezler de OECD yoluyla dış ticarete liberasyondan uzaklaşılmasına ve ithal ikamesine dayanan yeni bir politikanın başlatılmasına izin vermişti. İşte 1960 sonrasında damgasını vuran asıl husus, bu politikanın Devlet Planlama Teşkilatı eliyle ve çok daha sistemli bir şekilde uygulanmasıydı. Artık başta TL karşısındaki değeri düşük tutulduğu için özel bir rant aktarma işlevi de üstlenen döviz* ve kredi olmak üzere kıt iktisadi kaynaklar piyasa mekanizması tarafından değil siyasi mekanizmalar üzerinden tahsis ediliyor, böylece bu siyasi mekanizmalara en üst idari düzeyde erişimi bulunan sanayi burjuvazisinin söz konusu kaynaklar üzerinde kesin bir hegemonya kurması sağlanıyordu. İthal ikameci sanayileşme modelinin iki temel sacayağından birisi bu şekilde "iktisadi tahsis mekanizmalarının politizasyonu" aracılığıyla bu kaynakların, daha önce ithal edilen malların ülke içinde üretilmesine soyunan ve gümrük duvarlarıyla korunan yerli girişimlere tahsisi iken, diğeri de gelirin yeniden dağılımı yoluyla bu malları tüketebilecek derinlik ve genişliğe sahip bir iç pazarın yaratılmasıydı. Gümrük duvarlarıyla korunan, üretim malları, ara malları ve hammaddeler bakımından tümüyle ithalata, yani döviz teminini bağlı olan (bu dönemde toplam ithalatın yüzde 95-97'sinin bu mallardan oluşması hem bu siyasetin başarısını hem de bahse konu ithalat ve döviz bağımlılığının derecesini gösterir) ve etkin üretim yapamayan bu sanayinin dış dünyada rekabet şansı yoktu, dolayısıyla bunların üretimi tümüyle iç pazara yönelikti. Demek ki bu modelde üretimi sürdürmek için, önce gerekli ara malları almak üzere döviz, sonra da üretilen nihai malların satılacağı bir pazar, yani bileşimi değişen, tekstilden dayanıklı tüketim mallarına ve otomotiv üretimine kayan sınıai üretimin ürünlerini alacak kadar gelire sahip tüketiciler bulmak ya da yaratmak

---

* "Resmi kurdan döviz elde etme şansı olan sanayiciler, ithal ettikleri girdileri iç pazarda paraya çevrilebilecek nihai mallara dönüştürdükleri anda, büyük rantlar topluyorlardı." (A.g.e., s. 209)

gerekiyordu. Bu noktada verili toprak mülkiyeti sisteminde bağımsız köylü mülkiyetinin sahip olduğu ezici ağırlık, kırsal kesime gidecek kaynakların bu geniş çoğunluk arasında paylaşılacağı, dolayısıyla bunların tüketim kapasitelerini artıracacağı anlamına geliyordu. Dolayısıyla Menderes'in başlattığı fiyat destekleme sisteminin sürdürülmesi, ihtiyaç duyulan bu tüketici/pazarın yaratılmasının birinci ayağını oluşturuyordu ki 1961-1980 arasındaki bütün hükümetler bu politikayı uyguladılar. Örneğin 1977 yılı itibarıyla köylülere sağlanan desteğin değeri, o yıl üretilen toplam tarımsal üretim değerinin yüzde 22'sine eşitti. Ayrıca gübre, zirai ilaçlar, tohumluk, traktör ve yakıt gibi başlıca girdilere de yüksek oranda sübvansiyon sağlanıyordu. Bu politikalar sonucunda bu dönem boyunca ticaret hadleri sürekli olarak tarım lehine gelişti. Bu söylenenlerin anlamı, kapitalist sektör açısından, alım gücü sürekli yükselen köylülüğün iç pazarın önemli bir bileşeni haline gelmesidir. İthal ikameci sanayinin üreteceği ürünleri satın alması gereken iç pazarın bir diğer bileşeni de kuşkusuz, sanayi geliştikçe sayısı da hızla artan işçi sınıfıydı. Türkiye işçi sınıfı bu dönemde, o dönem için benzer gelişme seviyesine sahip başka ülkelerin işçi sınıflarından çok daha ileri ayrıcalıklar ve haklar elde etti. Üstelik bu ayrıcalıkların çoğu, işçilerin tabandan mücadelelerinin ürünü olmaktan ziyade, hükümetlerin tepeden inme düzenledikleri kanunlarla verilmişti. Bunların en önemlisi 1963'te uygulama yasaları çıkartılarak işlerlik kazanan toplu sözleşme ve grev hakkıydı. İthal ikameci "modern" sektörlerde ücretler diğer sektörlerle göre çok daha hızlı artıyordu. En yüksek ücretler, işçilerin güçlü biçimde örgütlendiği, dayanıklı tüketim malları ya da otomobil üreten, genellikle yabancı sermayenin de girdiği büyük ölçekli, modern üretimin gerçekleştirildiği işletmeler ile çelik ve kâğıt gibi sermaye ve ara malları üreten devlet işletmeleriydi (Bu örgütlü ve yüksek ücretli tabakanın işçi sınıfının olsa olsa üçte-birini oluşturduğu ifade edilmelidir). Örneğin 1977'de, günlük ortalama ücret Türkiye'de 11.14 dolarken, kişi başı milli geliri Türkiye'nin iki buçuk katı olan Yunanistan'da 11.72 dolar, altı katı olan Fransa'da 20.48 dolar ve dört katı olan İngiltere'de 23.56 dolardı. İthal ikameci siyasetin rantlarını toplayan sanayi burjuvazisi kesimi, kârları tehlikeye düşmediği sürece, ürünleri için pazar yaratan bu popülist köylü ve KİT politikaları ile nispeten yüksek ücretlere razıydı ve bu politikaların devamından yanaydı. Ya tekelci ya da oligopolist olan bu burjuvalar, rekabet olmadığı sürece, himayenin sağladığı rantlarla sendikaların talep ettiği

yüksek ücret zamlarını tolere edebiliyorlardı. Bu şirketler genellikle 1000'den fazla işçi çalıştıran büyük işletmelere sahipti. İthal ikameci sanayi siyaseti sayesinde bu işletmelerde ve KİT'lerde bir işçi aristokrasisi yaratılmıştı (ki KDÇF işçileri de bu işçi aristokrasisinin bir parçasıydı). Peki ithal ikameci sanayi siyasetinde herkes ve hep kazanıyor muydu? Kuşkusuz hayır. Bir kere bu dönemde temel ihraç ürünlerini (ithal ikameci sanayinin ürünleri açıkladığımız nedenlerle daha çok içeride tüketiliyordu ve dış pazarlarda rekabet edebilecek durumda değildi) üreten köylüler, popülist politikalarla desteklenmekle birlikte, ihracatı ciddi ölçüde zorlaştıran değerli TL politikası nedeniyle ciddi bir kayba uğruyorlardı. Ama asıl kaybedenler sanayinin ve sanayi işçilerinin asıl kısmını oluşturan küçük sanayi ve küçük sanayi işçileriydi (daha önce değindiğimiz gibi, KDÇF işçileriyle kıyaslanamayacak kadar kötü şartlarda çalışan Karabük haddehane işçileri de bunlara dâhildi). Bunlar arasında ise, işçiler kesin kaybedenler olurken, küçük kapitalistler ise, büyük kapitalistlerin rekabetine karşı ayakta kalabilseler bile, modern (büyük) sektördeki kâr hadlerinin çok altında kalan kâr hadleriyle çalışmak zorunda kalıyorlardı.* Yani küçük sermaye hem işçilerine düşük ücret ödüyor, hem de işçilerden çıkarttığı bu yüksek orandaki artı değeri pazar ve fiyat mekanizmaları yoluyla —ayrıcılık sektörlere doğru— kaybediyordu.²⁶⁰

Bu söylenenler Türkiye'nin ekonomisinin ve toplumsal yapısının birkaç yıl içinde ciddi şekilde dönüştürüldüğü anlamına gelir. Artık ülke, devletin elindeki küçük bir sanayi sektörü dışında ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomiye sahip 1950'lerin Türkiye'si değildir. 1960'ların sonuna gelindiğinde gayri safi milli hasılaya tarım kadar katkıda bulunan, hatta 1973 yılı itibarıyla tarımdan daha büyük bir katkı yapan dinamik bir özel sanayi sektörü söz konusudur.²⁶¹ Bu gelişme halkın yaşamına doğrudan yansımış, tüketim kalıpları değişmiş, "[t]oplumun bütün kesimlerinde ancak filmlerde görülebilen tüketim düzeyine erişme umutları uyanmış, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi.. gibi eskiden lüks sayılan dayanıklı

---

* “Yabancı sermayeyle ortaklıklar kuran büyük şirketlerin tekelleşme süreci, rekabet edemediklerinden yerel ve çok daha küçük ölçekli işletmelere zarar vermeye başladı. Bu da iflaslara ve milyonların geçimini tehdit edecek şekilde binlerce atölyenin kapanmasına sebep oldu.” (F. Ahmad, a.g.e., s. 166)

²⁶⁰ Ç. Keyder, a.g.e., s. 177-214

²⁶¹ F. Ahmad, a.g.e., s. 165.

tüketim malları sıradan ihtiyaçlar haline gelmişti[r]”.²⁶² Dolayısıyla 1965-1971 dönemi, muhalefetin bütün iddialarına karşın, Özdemir’in ifadesiyle, “Halk-AP diyalogunun [tıpkı DP ile olduğu gibi] sağlamca kurulduğu” bir dönemdir.²⁶³ Bu bağlamda, Keyder’in açıklamalarından anladığımız gibi bu dönemde yaratılan işçi aristokrasisine dâhil olan KDÇF işçileri ile AP diyalogunun da oldukça sağlam kurulduğuna kuşku yoktur.

Bu arada siyasi planda da oldukça hareketli yıllar yaşanmaktadır. 1962’de Osman Bölükbaşı ve arkadaşlarının ayrılıp MP’yi kurmasıyla küçülüp etkinliğini yitiren CKMP, 1965 yılında sürgünden dönen 14’lerden Kurmay Albay Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarının katılması ile birlikte köklü bir dönüşüme uğramıştır. Süreç içinde partinin genel başkanlığına yükselen Türkeş, 8-9 Şubat 1969’da partinin adını MHP olarak değiştirilmesini sağlamıştır. Ayrıca yeni tüzüğe göre partiye yarı askeri bir örgüt hüviyeti verilmiş, üç hilalli bayrak ve bozkurt selamı benimsenmiştir. Alpaslan Türkeş önderliğinde girdiği ilk seçimlerde (1965) yüzde 2,2 gibi düşük oranda bir oy alan parti, özellikle 1970’lerde, girdiği koalisyon hükümetlerinin de sayesinde giderek güç ve etkinlik kazanacaktır.²⁶⁴

Bu sıralarda CHP’de de ilginç gelişmeler oluyordu. İnönü’nün ortanın solu siyasetini ilan etmesi CHP’nin oylarındaki düşüş eğilimini durduramamıştı. Turhan Feyzioğlu önderliğindeki parti içi sağ kant bu düşüşü ortanın solu ilkesine bağlıyor, Bülent Ecevit ise ortanın solu siyasetini ısrarla savunuyordu, bu adı taşıyan bir de kitap yazmıştı. 1966 kurultayını ortanın solunu savunanlar kazanırken, sağ kanat kaybetti, Ecevit genel sekreter seçildi. 1967’de yapılan 4. olağanüstü kurultayda sağ kanat bir kez daha yenilgiye uğradı. Bunun üzerine CHP’li 48 milletvekili partiden ayrılıp Feyzioğlu liderliğinde Güven Partisi’ni kurdu.²⁶⁵ Ahmad’a göre Feyzioğlu ortanın sağındaydı ve Demirel’den çok da farklı bir politik duruşa sahip değildi.²⁶⁶

Aynı dönem seçim sandığına yansımaya bile özellikle aydınlar ve öğrenciler içinde sol/sosyalist fikirlerin hızla yayıldığı, bilhassa DİSK’in kurulmasıyla birlikte işçi hareketlerinin de giderek yaygınlaştığı bir dönemdi.

---

²⁶² H. Özdemir, a.g.e., s. 218.

²⁶³ A.g.e., s. 218.

²⁶⁴ H. Özdemir, a.g.e., s. 224.

²⁶⁵ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

²⁶⁶ F. Ahmad, a.g.e., s. 173.

Bu şartlarda girilen 1969 seçimlerinden, bir önceki seçimlere göre oy kaybederek de olsa (yüzde 46,6'lık oy oranıyla) Adalet Partisi tek başına iktidar olarak çıkmayı başardı. CHP ise Güven Partisi bölünmesinin de etkisiyle az da olsa oy kaybetmiş ve yüzde 27,4'te kalmıştı.

Adalet Partisi için işler bu seçimden sonra eskisi kadar iyi gitmeyecektir. 1971-1980 arası dönemini incelerken etraflıca göreceğimiz gibi ithal ikameci sanayi modelinin iç çelişkilerinin bir ürünü olarak 1970'li yılların başlarında artık sıkıntılar görülmeye başlanmıştı. Ağustos 1970'te 1958'den sonraki ilk devalüasyon yapılarak doların değeri 9 TL'den 15 TL'ye çıkartıldı.²⁶⁷

Ekonomik sıkıntılar arttıkça kâr marjları düşen iş/sanayi çevreleri 1961 Anayasası'nda sözü edilen "sosyal devlet"ın yerine işçileri kontrol edip disiplin altına alacak bir devletten yana ağırlık koyuyorlardı. Türkiye'nin içinde bulunduğu gelişmişlik seviyesinde grev ve toplu sözleşme hakkını lüks görüyorlardı. Henüz ithal ikameci model uygulanmaya devam ediyordu, bu dönemde yapılamayan müdahale 12 Mart darbesiyle yapılacak ve ithal ikameci modelin dengelerine sermaye lehine müdahale edilecekti.²⁶⁸

İthal ikameci modeli açıklarken ortaya koyduğumuz nedenlerle Anadolu'da geleneksel orta sınıf tarafından işletilen küçük ölçekli işletmeler İstanbul-Marmara yöresinde kümelenmiş ve hükümetin her türlü kayırmasına mahzar olan büyük ve kozmopolit şirketlerin baskısı altında eziliyordu. Demirel'in kendilerine ihanet ettiğini ve büyük holdingleri desteklediğini düşünen bu kesimler sağda farklı arayışlara imza attılar. Parti içinde Ferruh Bozbeyli'nin başını çektiği 40 milletvekili bu eleştirilere yolsuzluk eleştirilerini de ekleyerek 18 Aralık 1970'te AP'den ayrılarak Demokratik Parti'yi kurdu.²⁶⁹ Bilhassa Anadolu'daki AP dışı sağ arayışlar Demokratik Parti'yle sınırlı da kalmadı. 1960'ların sonunda Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği'nde doğan anlaşmazlıklar neticesinde Anadolu'nun küçük ve orta büyüklükteki işyeri sahiplerini temsil eden kesimler ayrı bir partide birleşme gereğini duyarak 26 Ocak 1970'te Odalar Birliği eski başkanı ve İTÜ öğretim üyelerinden Prof. Dr. Necmettin Erbakan başkanlığında Milli Nizam Partisi'ni kurdular. Bu parti,

---

²⁶⁷ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

²⁶⁸ F. Ahmad, a.g.e., s. 164.

²⁶⁹ F. Ahmad, a.g.e., s. 173 ve S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

taşra burjuvazisi ile küçük imalatçı ve esnafın, iktidardaki AP'nin kentlerde büyük sanayi ve ticaret burjuvazisini, kırlarda ise tarım burjuvazisini destekleyen politikalarına karşı tepkisinin ürünü olarak doğmuş, bu yönlü eleştirilerine ağır bir dini söylem de eşlik etmiştir.²⁷⁰ Yalnızca CHP, TİP ve parlamento dışı sosyalist hareketin sol muhalefetiyle değil, Demokratik Parti, Milli Nizam Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve hatta Güven Partisi'nin sağ muhalefetiyle de karşılaşan Adalet Partisi giderek güç kaybediyordu.

Ekonomik ve siyasi alanda tökezlemeye başlayan iktidar, bu tür durumlarda genellikle görüldüğü gibi saldırganlaşmaya başlamıştı. Özdemir'e göre, yükselen öğrenci ve işçi hareketlerine karşı hükümetin cevabı, el altından desteklediği sağcı milisleri öğrencilerin ve işçilerin üzerine salmak olmuştu.²⁷¹ 1970'e gelindiğinde olaylar daha da hızlandı. İşçi sınıfı içinde giderek güç kazanan ve grev ve direnişleriyle burjuvaziyi zorlamaya başlayan DİSK'i tasfiye etme amacıyla olağanüstü örgütlenme barajları öngören yönelik bir yasa tasarısına karşı ayaklanan işçiler 15-16 Haziran tarihinde, ülke tarihinin en büyük değilse de en militan işçi eylemine imza attılar. Eylemler o kadar güçlüydü ki Ahmad'ın aktardığına göre²⁷² sağcılar gösteriyi “devrimin kostümlü provası” olarak tanımlamışlardı (“kostüm”le işçi tulumlarını kastettikleri düşünülebilir). Bu arada giderek radikalleşmeye başlayan sosyalist öğrenci hareketi, uğradığı ağır saldırıların da etkisiyle gittikçe militanlaşıp silahlı mücadele anlayışına yönelmeye başlarken, Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği kimi sosyalist aydınlar da sosyalizmin yolunu açacak bir askeri darbe peşindeydiler. Daha çok öğrenci kökenli sosyalistler tarafından kurulan THKP/C ve THKO'nun eylemleri ve bu örgütlere karşı girişilen devlet operasyonları ülkenin başlıca gündem konuları haline gelmişti.

İşte bu ortamda genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları, 12 Mart 1971 tarihinde, durumdan “Atatürk'ün ve Anayasa'nın öngördüğü reformları” yapmayan hükümeti ve meclisi sorumlu tutup, bu reformları yapmak üzere partiler üstü bir hükümetin kurulmasını talep eden bir muhtıra yayınladılar. Muhtıranın doğrudan

---

²⁷⁰ H. Özdemir, a.g.e., s. 271.

²⁷¹ A.g.e., s. 218-219.

²⁷² F. Ahmad, a.g.e., s. 166.

hedefi durumundaki Demirel istifa etti.²⁷³ Darbe yalnızca iktidara ve sola karşı değil, “9 Mart darbesi” diye anılan “sol darbe” girişimine karşı da yapılmıştı.

4.1.2. Dönem Karabük’üne Genel Bakış

Cumhuriyet tarihinin bu bir ve iki numaralı darbeleri arasındaki dönem birçoklarınınca Karabük’ün en müreffeh, aynı anlamda altın yılları, iki ve üç numaralı darbeler arasındaki dönem (1971-1980) ise özellikle İskenderun ve Ereğli demir çelik fabrikalarının açılışı ile birlikte nispi olarak öneminin azaldığı bir dönem olarak kabul edilir.²⁷⁴ 1960-1971 döneminde KDÇF, orada çalışan emekçilerin sayısı ve Karabük kenti —bu sonuncusu yer yer baş döndürücü bir— hızla büyümeye devam etmiştir.

Bu dönemde KDÇF’ye eklenen üniteler şunlardır: Kıрма-Eleme ve Sinter Tesisleri (Kasım 1962), III. Kok Fabrikası (Aralık 1962), III. Yüksek Fırın (Ülkü) (Aralık 1962), Döo-Profil Haddesi (Şubat 1964), Kontinü Çubuk, İnce Profil ve Bant Haddesi (Temmuz 1965), İkinci Makine Atölyesi (1966), Çelik Konstrüksiyon Atölyesi (Eylül 1966), Pik, Çelik ve Metal Dökümhaneleri (Ocak 1967).²⁷⁵ Bu son tesis ve tarih önemlidir, çünkü KDÇF’ye kamu mülkiyetindeyken eklenen son tesisi ifade etmektedir (kuşkusuz bu tarihten sonra da KDÇF’ye yatırım yapılmıştır, fakat bunlar yenileme ve genişletme yatırımlarıdır, Karabük Demir Çelik Fabrikalarına bu tarihten sonra özelleştirilene kadar yeni bir fabrika eklenmemiştir.

KDÇF’ye eklenen yeni fabrika ve tesislerle değişmeyen sermayede sağlanan bu büyüme değişen sermayede de karşılığını bulmuş, 1960 yılında 6.831 olan²⁷⁶ KFÇF’de çalışan işçi sayısı, dönem ortası olan 1965’te 8.575’e, dönem sonu olan 1971 yılında ise 10.634’e çıkmıştır.²⁷⁷ Aynı dönemin başında 762 olan KDÇF’de çalışan memur sayısı 1965 yılında 827’ye, 1970 yılında ise 941’e çıkmıştır. Aynı

---

²⁷³ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

²⁷⁴ Bkz. A. Uğurlu, a.g.e., s. 385.

²⁷⁵ Nurgün Koç, “Karabük Demir-Çelik Fabrikaları’nın Kuruluşu ve Gelişimi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz., s. 110.

²⁷⁶ A. Kurtkan, a.g.e., s. 86.

²⁷⁷ *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 12.

tarikhlerdeki mühendis sayısı ise sırasıyla 111, 137 ve 219 şeklinde gerçekleşmiştir.²⁷⁸

1960 yılında 31.440 olan Karabük şehir nüfusu,²⁷⁹ 5 yıl içinde yüzde 50'ye yakın oranda artarak 1965'te 46.169'a, 1970 yılında ise 64.999'a çıkmıştır.²⁸⁰ Aynı tarihlerde Karabük ilçe nüfusu ise sırasıyla 66.246,²⁸¹ 84.457 ve 103.767²⁸² olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde Memleketin dört tarafından ve çeşitli sosyal tabakalardan kopmuş insanların Karabük'e bir akını söz konusudur.²⁸³ İki dönemin ortasını baz alırsak, 1955 (15.624) ile 1965 (46.169) arasındaki 10 yılda Karabük nüfusu yaklaşık üç kat artmıştır. 1949 yılında beş olan mahalle sayısı 1965 yılında on dördü bulmuştur. Bu büyümeler çok defa gecekondulaşma halinde kendini göstermiştir.²⁸⁴ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu yıllarda Karabük'ün henüz fenni bir su tesisatı projesi bile yoktur, gerek şehir olarak, gerek su, aydınlık, kanalizasyon bakımlarından bir plansızlık arz etmektedir.²⁸⁵

1960 ile 1971 yılları arasındaki işçi ve nüfus rakamlarını orana vurursak, bu olağanüstü hızlı ve yine olağanüstü dengesiz büyümenin salt KDÇF'deki büyümeden kaynaklanmadığını anlayabiliriz. Zira 1960 ile 1970 arasında KDÇF'de çalışan işçi sayısı yüzde 55 oranında artarken, aynı dönemde Karabük kent nüfusunun yüzde 106 oranında büyüdüğünü görüyoruz. Bu rakamlar bize, önceki bölümde 1950-1960 dönemi Karabük'ünde teşhis ettiğimiz sınıfsal farklılaşma, toplumsal çeşitlenme ve KDÇF'nin Karabük kenti içindeki ekonomik-sosyal ağırlığının —bu yıllarda hâlâ çok büyük olsa da— giderek azalması eğilimlerinin bu dönemde de aynen devam ettiğini göstermektedir.

4.1.3. 1960-1971 Arasında Karabük İşçi Hareketi

Karabük işçi hareketindeki hareketlenmeye girmeden önce, bu dönemin Karabük'te yalnızca kamusal demir-çelik sektörünün değil, özel demir-çelik sektörünün büyümesiyle de karakterize olduğu ifade edilmelidir. Fakat Türkiye genelinde işçi

---

²⁷⁸ *Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983*, s. 25.

²⁷⁹ Y. Kaştan ve H. İ. Demirci, a.g.e., s. 313.

²⁸⁰ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, erişim tarihi: 07.10.2016.

²⁸¹ Y. Kaştan ve H. İ. Demirci, a.g.e., s. 313.

²⁸² TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, erişim tarihi: 07.10.2016.

²⁸³ Z. F. Fındıkoğlu 1961b, s. 33.

²⁸⁴ M. Tuncel, a.g.e.

²⁸⁵ Z. F. Fındıkoğlu, 1961a, s. 102.

mücadelelerinin yükseldiği bu dönemde, KDÇF'deki işçi mücadelesinde buna mukabil bir hareketlenme görülürken, mutlak bir örgütsüzlüğe mahkûm edilmiş haddehanelerde, üstelik çok daha kötü çalışma koşulları, neredeyse mutlak bir hak yoksunluğu ve KDÇF'den çok daha düşük ücretlere sahip olmasına karşın, kayıtlara geçmiş hiçbir işçi eylemi görünmemektedir.

Döneme KDÇF cephesinden baktığımızda ise, öncelikle bir kez daha şu ya da bu şekilde geçip giden iktidarlarla birlikte, siyasi tercihleri nedeniyle işçilerin hedef alınması realitesiyle karşılaşırız: Darbeden önce DP'nin ocak ve bucak başkanı olan işçiler vardır, birçoğu işçi işten atılır, bazı teknisyenler hapis yatar. Fakat bunların çoğu daha sonra işe geri döner.²⁸⁶

Çalışma hayatının neredeyse her veçhesini tek taraflı tasarruflarla işveren-idarenin belirlediği KDÇF'de, en azından bu dönemin başında damgasını vuran olgu ise gerilimdir. Nitekim darbeden hemen sonraki dönemde Karabük'te yalnızca dört gün geçiren Dr. Amiran Kurtkan KDÇF'de işçilerle KDÇF idaresi arasındaki gerilimi ve işçilerin rahatsızlığını fark etmekte hiç güçlük çekmez. İşçilere yapılan sosyal yardımlara rağmen KDÇF'de beşeri münasebetlere dair edindiği intibanın olumsuz olduğunu söylerken, işçiler ile idareciler arasındaki gerginliği tetikleyen belli başlı meseleleri şöyle ifade eder: Lojman tahsis komisyonunda bir işçi temsilcisinin bulunma talebinin reddedilmesi, daha önce değindiğimiz gibi, romatizma ve tüberküloz dâhil her türlü ciğer rahatsızlıklarına neden olan ağır çalışma koşullarının varlığına karşın bu hastalıkların maluliyet nedeni sayılmaması, bu hastalıklar nedeniyle çalışamayacak duruma gelen işçilerin ve ailelerin işsizliğe ve sefalete mahkûm edilmesi, iç yönetmeliklerin sadakatle uygulanmaması (örneğin işçinin kusuruyla oluşan makine, alet ve edevat hasarının tespiti ile görevli heyette bir işçi temsilcisinin bulunması zorunlu olduğu halde bu hükme riayet edilmemesi). Kurtkan'a göre işçiler ile KDÇF arasındaki duygusal ilişkiler o kadar soğuktur ki, kendisinden iki ay önce işçileri ve idarecileri müştereken ilgilendiren bir konuda (beşeri münasebetler) konferans vermek için Karabük'e gelen Profesör Miller, aksi yöndeki talebine rağmen, idarecilerin işçilerle aynı ortamda "işçi-işveren beşeri ilişkileri" dersi almayı kabul etmemesi nedeniyle bu konferansı işçi ve idarecilere

---

²⁸⁶ Şükrü Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 167.

beraber verememiş, işçi ve —işçilerle aynı mekânda bulunmayı bile kabul etmeyen— idarecilere ayrı ayrı “beşeri münasebetler” konferansı vermek zorunda kalmıştır.²⁸⁷

Son derece ağır ve sağlıksız çalışma koşullarına rağmen malulen emekliliğin hemen hemen imkânsız kılındığı KDÇF’de sendikanın gündemi ise çok farklıdır. Sendika bütün bu ağır sorunların çözümü yerine işverenin maddi desteğiyle kendisine “5 milyonluk” bir “sendika sarayı” dikme telaşındadır.²⁸⁸ İşçilerin gerçek ve acil çözümü isteyen sorunlarının, işçilerin kendilerine olan güveni sarsabileceğini düşünen sendikanın bulduğu çare sendikal mücadele değil, halı tezgâhıdır:

Bu menfi psikolojiyi yenmek gayretiyle sendika idarecileri bazı teşebbüslere girişmiş bulunuyorlar. Güttükleri gaye işçinin sendikaya olan emniyetini ve itimatını artırmaktır. Meselâ işçi ailelerinin boş zamanlarını kıymetlendirmek için Güzel Sanatlar Akedemisi’nden Prof Kenan Özbel ile birlikte Orhangazi’ye giderek duvar halısı tezgâhlarını görmüş ve beğenmişler. Bilahare Yapı Kredi Bankasının halk sanatlarını koruma fonundan faydalanarak 30 tezgâh sipariş edilmiştir... Şimdi bir hoca getirerek halıcılık kursu açacaklarını ve sendikanın malı olan bu 30 tezgâhi sendika mensuplarının ailelerine kura ile dağıtacaklarını belirtiyor ve böylece sendikaya daha fazla üye celbedilmesinin mümkün olacağını ümit ediyorlar.²⁸⁹

Ağır çalışma koşulları nedeniyle ciğerleri bitmiş işçilerin malulen emekli edilmek yerine işten atılıp ailece sefalet mahkûm edildiği bir fabrikada, işçilerin itimatını işveren desteğiyle sendika sarayı dikerek ya da işçilere (toplam 7 bin işçinin çalıştığı işletmede 30 işçiye) halı tezgâhi dağıtarak kazanmaya çalışan sendikanın üye oranının ancak yüzde 40 civarında²⁹⁰ kalmasında kuşkusuz şaşılacak bir şey yoktur. Anlaşıyor ki sendika, asıl görev ve sorumluluğunu yerine getirip, yukarıda yalnızca bir kısmını aktardığımız yakıcı sorunları işçiler lehine çözüme bağlayacak mücadelelere girişmek yerine, işverene “yük olmadan” işçileri ekonomik açıdan rahatlatarak fabrika dışı arayışlara girmeyi tercih etmiştir ki, bu türden “sendikal Zihni Sınır” projeleri sonraki yıllarda işçi aidentlarıyla fabrika kurmaya kadar varacaktır.

Bilhassa 1960’lı yılların başında KDÇF’deki çalışma koşullarından ve Karabük işçi sınıfının durumundan bahsederken temel alınacak kaynaklarından birisi de kuşkusuz Ord. Prof. Fındıkoğlu’nun “Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alâkalı

---

²⁸⁷ A. Kurtkan, a.g.e., s. 82-84.

²⁸⁸ Z. F. Fındıkoğlu 1961a, s. 103.

²⁸⁹ A. Kurtkan, a.g.e., s. 84-85.

²⁹⁰ Bkz. A. Kurtkan, a.g.e., s. 85.

Problemleri” başlıklı çalışmasıdır.^{291*} Fındıkoğlu burada Karabük işçisinin —hangi ölçüte göre öyle olduğunu ifade etmeksizin— tatmin edici bir ücret aldığını söyler; Kurtkan'ın büyük bir gerilim teşhis ettiği işçi işveren münasebetlerinde o tatmin edici bir seviye bulur. Ama en çok da grev ve toplu sözleşme hakkı olmadığından aslında bir işçi derneğinden hallice diyebileceğimiz sendikadan sitayişle bahseder, ona göre KDÇF işçisi örnek niteliğinde bir sendikaya sahiptir, fakat sendikadan anladığı ve beklediği şey biraz tuhaftır: “‘hayat şartlarına intibak’ işini takip eden bir sendikal yapı”.²⁹² Fındıkoğlu’na göre KDÇF’de sendikayla devlet, işverenle işçi münasebetleri çok ahenklidir. Başka hiçbir yerde görmediği bir sendika ruhu söz konusudur, bunun kanıtı da planları hazır olan 5 milyonluk muhteşem “Sendika Sarayı”dır.²⁹³

Bu dönem aynı zamanda Karabüklü sendikacıların ABD ve Amerikan tipi sendikacılığa ilgisinin iyice yoğunlaştığı bir dönemdir:

*İki Türk İşçi Lideri Johnson'la Görüştü [başlık] Amerika'nın işçi metotlarını incelemekte olan iki Türk işçi lideri Amerikan başkan Yardımcısı Lyndon Johnson tarafından kabul edilmişlerdir. Karabük Demir-Çelik İşçileri Sendikası Başkanı Ahmet Çehrelî ile Zonguldak Kömür Madenleri İşçileri Sendikası Başkanı Mehmet Alpdündar, Johnson ile Miami'de yapılmakta olan Çelik İşçileri Kongresi sırasında görüşmüştür. Çehrelî ile Alpdündar halen Amerika'yı ziyaret etmekte olan 20 Türk işçi liderinden ikisidir. İki lider Jonson'a bir Türk bayrağı hediye etmişlerdir.*²⁹⁴

Kurtkan ve Fındıkoğlu’nun anlatımlarından anladığımız kadarıyla sendikacılar çok farkında görünmeseler de, aslında KDÇF işçisi bu dönemde önceki döneme göre çok

²⁹¹ Z. F. Fındıkoğlu, 1960b, s. 3-24.

* Fakat tuhaftır, KDÇF’deki mühendislerin sorunlarına tam beş sayfanın ayrıldığı bu Karabük’ün çalışma sosyolojisinin problemlerine dair toplam 22 sayfalık çalışmasında Karabük Ağır Sanayi Mühendisleri Derneği’nden Ticaret Odası’na, özel kulüplere kadar birçok şey hakkında epeyce bilgi bulunurken, “Karabük çalışma sosyolojisi”nin ana aktörünü ve çalışan nüfusunun ezici bir bölümünü temsil eden KDÇF işçilerinin —çok ağır olduğunu bildiğimiz— çalışma ve —önemli bir bölümünün derme çatma konutlarda geçtiğini bildiğimiz— yaşam koşullarına dair hiçbir şey yoktur. Fındıkoğlu’nda, ciğer tüketen cinsten çalışma koşullarına karşılık malûlen emekliliğin söz konusu bile olmadığı KDÇF ve onun “çalışma sosyolojisi”ne dair tek bir eleştirel sözcük bile bulamayız. KDÇF idarecileriyle, haddecilerle, sendikacılarla vs. konuşmalarını uzun uzun anlatan Fındıkoğlu’nun Karabük’ü konu alan ve bu çalışmada da sık sık atıf yapılan dört incelemesinin hiçbirinde tek bir işçiyle bile diyalog kurduğuna dair en küçük bir işaret yoktur. Karabük’teki haddehane burjuvazisiyle tek tek tanışıp, çalışmalarında hepsini isim isim sayan ve birçoğunun da şahsi hikâyesini anlatan Fındıkoğlu, sıra işçilere geldiğinde, onların hayatlarını kendi ifadesiyle “romanlaştırılmış amele hayat tasvirleri”ne bırakarak, “mücerret mülahazalar etrafından dolaşmak”la yetinir (1960b, s. 9). Ezcümle, en azından Karabük’e dair çalışmalarına bakarak söyleyebiliriz ki, Fındıkoğlu’nun sosyolojisi, söz konusu olan emekçiler olduğunda “mücerret” rakamlarla yetinen, insansız, insanı ıskalayan bir sosyolojidir.

²⁹² A.g.e., s. 14.

²⁹³ A.g.e., s. 20.

²⁹⁴ *Milliyet*, 21.09.1962, s. 3.

daha büyük olanaklarla girmiştir. Zira 1961 Anayasası'nda ilk kez "grev hakkına" yer verilmiş, bu da demektir ki artık grev işçiler için anayasal bir hak halini almış ve memleket yasal grevlerle tanışmaya başlamıştır. Fakat bilhassa 1963 Kavel greviyle birlikte grev hakkının Anayasada bulunmasının yeterli olmadığı anlaşılıp, bu hakkın uygulama esas ve koşullarını gösterecek bir "Grev Yasası" ihtiyacı kendisini yakıcı bir şekilde dayatınca, başını CHP'nin çektiği koalisyon hükümeti tarafından, dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in hazırladığı 274 Sayılı yeni bir Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu Sözleşme Grev Yasası 24 Temmuz 1963 tarihinde çıkartılmıştır.²⁹⁵

Fakat ilginç ve anlaşılmaz bir şekilde, işçilerin yasal haklarındaki bu genişlemeye karşın, KDÇF'de örgütlü sendika bu hakları kullanmakta son derece isteksiz davranmıştır. Nitekim 1989 yılına kadar, birkaç kez eşiğine kadar gelinse bile KDÇF'de grev hakkı hiç kullanılmayacak, işçilerin sorunlarını çözme noktasında hep "alternatif yollar" denenecektir. Kuşkusuz bu durum bize dönemin Karabüklü sendikacılarına dair bir şeyler söylemektedir. Daha somutlaştırmak için 1965 yılında Çelik-İş (Çelik Sanayii İşçileri Sendikası) adını alan sendikanın Genel Başkanı Enver Kaya'nın sendikanın 1970 yılındaki 3. Genel Kurulu'nda yaptığı ve solu ve solcuları açıkça gayrimeşru ilan ettiği konuşmadan bir bölüm aktaralım:

Sayın delegeler, işbaşında bulunduğumuz müddet içinde daima ıslahatçı olduk... Meselelerimizin hallini sokaklarda değil müzakere masalarında aradık ve başardık... Solcular zaman zaman aramıza girmek istemişlerdir. Bilhassa toplu iş sözleşmelerinin yapıldığı sıralarda yukarıda arzına çalıştığım tahrikleri aramıza sokmaya çalışmışlardır. Fakat, sağduyu sahibi, vatansever arkadaşlarım kötü niyetleri olan şahısları yüzüstü bırakmayı başarmışlardır...²⁹⁶

Fakat dönem genel olarak Türkiye işçi sınıfı hareketinin silkinip ayağa kalktığı bir dönemdir ve sendikanın böyle bir dönemi 'birkaç on' işçiye halı tezgâhı dağıtarak atlatması mümkün değildir. Nitekim sendika (ilk) iki darbe arasındaki bu dönemde bir kez greve yaklaşmıştır. Sendika, Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri'nde çalışan 12 bin işçi adına yürüttüğü toplu sözleşme görüşmelerinde ücret konusunda anlaşma sağlanamayınca greve gitme kararı almış, fakat greve çıkılmadan anlaşmazlık çözülmüştür.²⁹⁷

---

²⁹⁵ *Neden Sendika Neden Birleşik Metal-İş*, s. 23-24.

²⁹⁶ "Çelik-İş Genel Başkanı Enver Kaya'nın 3. Genel Kurulu Açılış Konuşması", Karabük: Çelik-İş, 1970, s. 3-4, akt. Harun Ünlü, *Demir-Çelik Sektöründe Çalışan İşçilerin Siyasi Eğilimlerini Etkileyen Faktörler (Karabük Örneği)*, Yayınlanmamış tez çalışması, TODAİE, 1994, s. 75.

²⁹⁷ *Milliyet*, 04.06.1966, s. 7.

Bu dönemde KDÇF’de yaşanan işçi hareketliliği bu “grev eşiği durumu”ndan ibaret değildir. Bu dönemde gerçekleştirilen eylem ve direnişlerden, ulusal basında izini yakalayabildiğimiz ikisi şöyledir:

* Ekim 1966’da KDÇF Montaj Müdürlüğü’nde çalışan 500 montaj işçisi, kısım müdürü Nejat Vural’ın aniden görevden alınmasını protesto için bir miting yapar, ayrıca sakal bırakma eylemine başlayacaklarını duyurur ve başbakan Demirel’e de 500 imzalı telgraf çekerler.²⁹⁸

* 2 Temmuz 1968’de 12 bin TDÇİ işçisi "yemeklerde Amerikan soya yağının kullanıldığını, bu yüzden midelerinin bozulduğunu" ileri sürerek yemek boykotuna başlar. Boykot, işletmede stajyer işçi olarak çalışan Yüksek Teknik Okul ve Sanat Enstitüsü’ne mensup öğrencilerin Amerika’dan ithal edilen fasulyenin yemek olarak verilmesi üzerine yemekhaneyi işgal etmesiyle başlar. Öğrenciler yemeğe gelen işçileri de ikna ederek boykotu genişletir. İşçiler yemeği boykot etmekle de kalmaz, yemeklere kum atarlar.²⁹⁹ Boykot, idareyle varılan anlaşma üzerine son bulur. Anlaşmaya göre yemekler artık soya yağıyla yapılmayacak, ekmekler beyaz çıkacak, ayrıca yeni yemekhane tamamlanana kadar isteyen işçiye yemek yerine 2,5 TL yemek ücreti verilecektir.³⁰⁰

Bu dönemde Karabük işçi hareketi açısından yaşanan bir diğer ilginç olay da KDÇF işçisinin —1950’lerin başındaki ayrışmadan sonra— bir kez daha sendikal bölünme ile karşı karşıya kalmasıdır.* Zonguldak Bölge Çalışma Müdürlüğü’nün "ekseriyet sendikası olduğu" gerekçesiyle Çelik-İş Sendikası’na toplu sözleşme hakkı tanıyan kararı, Maden-İş Sendikası’nın itirazı üzerine 14 Ocak 1966 tarihinde İş Mahkemesi tarafından iptal edilmiş, Çelik-İş’ten ayrılan 4.229 (1966 itibarıyla toplam işçi sayısı 8.865’tir³⁰¹) işçinin istifalarında bir usulsüzlük olmadığına kararı verilmiştir. Karara göre hangi sendikanın çoğunluğu sağladığı ve dolayısıyla toplu sözleşme yapma hakkına sahip olduğunu tespit etmek için her iki sendikanın da üye

---

²⁹⁸ A.g.e., 23.10.1966, s. 1.

²⁹⁹ A.g.e., 03.07, 1968, s. 3.

³⁰⁰ A.g.e.,04.07.1968, s. 7.

* Bu ikinci sendikal ayrışma da sonuncu olmayacak, 2010 yılında KDÇF işçisi yeniden sendikal bölünme yaşayacak, dahası bu sefer sendika-patron işbirliğiyle yüzlerce işçi işinden ekmeğinden olacaktır.

³⁰¹ 137 Gün Süren Grevimiz, s. 12.

kayıtları tekrar teftişe tabi tutulacaktır.³⁰² Bu ihtilafın ne şekilde çözümlendiğine dair bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, sonuçtan bakarak, bu sürecin Çelik-İş lehine sonuçlandığı, Maden-İş'in Karabük'te tutunamadığı söylenebilir. Fakat bu sendikal ihtilaf, KDÇF işçilerinin, sendikacılık anlayışını yukarıda gördüğümüz Çelik-İş'ten hoşnutsuzluğunu ve gittikçe yükselen Türkiye işçi hareketine kayıtsız kalmadığını göstermesi açısından önemlidir.

4.1.4. 1960-1971 Arasında Karabük'te Siyaset

DP'li yılların Karabük'üne bakarken, bu partinin Karabük'te Türkiye ortalamasının hayli üstünde bir destek bulduğunu ifade etmiştik. 27 Mayıs darbesiyle birlikte DP'nin kapatılıp, önder kadrolarının hukuki niteliği son derece tartışmalı Yassıada yargılamaları neticesinde siyaseten katl, yüksek hapis cezaları ve siyaset yasakları yoluyla tasfiye edilmesinden sonra aynı çizgide kurulan Adalet Partisi'nin Karabük'te bulunduğu büyük destekten, bu siyasi duruşun tesadüfi olgulardan ya da Menderes'in şahsi karizmasından kaynaklanmayıp, daha önce açıklamaya çalıştığımız üzere, derin sosyo-ekonomik ve siyasi/ideolojik köklere sahip olduğunu anlayabiliyoruz.

Kuşkusuz DP karşıtı bir askeri darbenin, ağırlıklı olarak DP destekçisi Karabük'te de ağır siyasi sonuçları oldu. DP'nin kalesi olmasından mıdır bilinmez ama Türkiye genelinde 34 emekli subay kaymakam olarak atanırken, bunlardan birisi de Karabük'e düşer: Emekli Yrb. Muzaffer Vural.³⁰³

Fındıkoğlu da 1960'ların başında sıkça gelip gittiği Karabük'ün siyasi hayatına ilişkin gözlemlerde bulunur. Fakat Fındıkoğlu yine Karabük nüfusunun ezici bir çoğunluğunu teşkil eden emekçilerin değil burjuvazinin siyasal duruşuyla, ve üstüne basa basa “sadece” onlarla ilgilidir:

Sadece şunu söyleyelim. Yurdun dört köşesinden gelmiş, kuvvetli ve atılgan bir “iktisadi adam” psikolojisine sahip çeşitli menfaat çevreleri içinde kaynaşan yeni bir “Karabüklü” tipi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Temas ettiğimiz ve kendileriyle konuştuğumuz iş adamları sempati besledikleri partileri realistçe seçmiş görünüyorlar ve bir an evvel

---

³⁰² *Milliyet*, 16.01.1966, s. 7.

³⁰³ A.g.e., 27.08.1960, s. 1, 5.

*oturmuş bir siyasi duruma girmeyi arzuluyorlar.*³⁰⁴

Fındıkoğlu'nun "realist" siyasi tercihten ne anladığı anlaşılamadığından ne kadar realistçedir bilinmez ama Karabük halkı sağ-muhafazakâr siyasi duruşunu darbeyle de değiştirmemiş, darbeciler tarafından hazırlanılmakla birlikte, DP iktidarının kendilerinden esirgediği grev hakkı başta olmak üzere çok ciddi demokratik açılımlar getiren anayasaya bir işçi kenti olarak hayır oyu vermiştir.* Türkiye genelinde yüzde 61,7 oranında onay gören 1961 Anayasası, Karabük halkı tarafından yüzde 55,7'lik hayır oyuyla reddedilmiştir.

Şekil 3. 1961 Anayasa Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	Evet	Hayır
Türkiye	81	61,7	38,3
Karabük (Genel)	81,8	44,3	55,7
Karabük (İlçe Merkezi)	73,2	47,5	52,5
Karabük (belde/köy)	88,7	42,2	57,8

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 20.10.2016

Burada üç ilginç noktanın altı çizilmelidir. Birincisi, kır ve kent şeklinde ayrı ayrı seçim istatistiklerine ulaşabildiğimiz ilk seçim/referandum olan 1961 Anayasa referandumu sonuçları, kent ve kırın siyasi/ideolojik pozisyonu arasında Karabük için de bir açı olmakla birlikte bu açının sonucu belirleyecek kadar büyük olmadığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, en azından bu tarihlerde Karabük işçisi Karabük köylüsünden çok da farklı siyasi bir duruşa sahip değildir: Karabük ilçe merkezinde evet oyları ancak yüzde 47,5'e kadar çıkabilirken, Karabük kırında bu oran yüzde 42,2'de kalmakta, hayır oyları ise ilkinde yüzde 52,5 iken ikincisinde yüzde 57,8'e kadar çıkabilmektedir; fakat bu küçük farklılık Karabük halkının kentlikle kıryla 1961 Anayasasına (ya da belki de 27 Mayıs darbesine) hayır oyu verdiği gerçeğini değiştirmemektedir. Zira daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi ne Karabük kırında yaşayanlar o kadar da köylüdür (köy işgücünün önemli bir kısmı KDÇF'de

³⁰⁴ Z. F. Fındıkoğlu 1960b, s. 23.

* Oysa çok değil 21 yıl sonra Karabük işçisi ve halkı, kısa süre öncesine kadar oy verip peşinden koştukları bütün siyasileri zindana tıkip siyaset yasağı getiren ve 1960 Anayasasının verdiği neredeyse bütün hakları ya ortadan kaldıran ya da güdükleştiren 1982 Anayasasına yüzde 92,4 oranında onay verecektir.

ya da kısa süreli çalışma şeklinde haddehanelerde çalışmaktadır) ne de kentte yaşayan ve fabrikada çalışanlar o kadar da işçidir (bir ayakları ve “kafaları” daima kırdadır). Buna karşın örneğin köklü bir kentsel geçmişe sahip olan Safranbolu’ya baktığımızda kent ile kır arasında tam bir yarılmayla karşılaşırız: Safranbolu ilçe merkezi Anayasaya yüzde 63,8 gibi büyük bir oranda destek verirken, Safranbolu kır az bir farkla da olsa (yüzde 50,9) hayır demiş, ilçe genelindeki sonuç ise yüzde 52’le “evet”ten yana tecelli etmiştir.³⁰⁵

Bu noktada ikinci ilginç husus da en azından bu yıllarda* Karabük ve Safranbolu kent merkezleri arasındaki siyasi mesafenin coğrafi mesafeden çok daha fazla olmasıdır: Karabük kent merkezinde yüzde 47,5’de kalan evet oyları Safranbolu kent merkezinde yüzde 63,8’e çıkmış, Karabük kent merkezi açık ara diyemesek de rahat bir farkla hayır derken, Safranbolu kent merkezi ezici bir farkla evet demiştir.³⁰⁶

Seçim sonuçlarından çıkarttığımız üçüncü ilginç nokta ise, Karabük özgülünde kır ile kent arasında siyasi tercihlerde ortaya çıkmayan yarılmının referandumla katılım oranı noktasında ortaya çıkmış olmasıdır. Kırsal kesim lehine Safranbolu için yaklaşık 10 puan olan bu fark, Karabük’te 15 puanı bulmaktadır.

Referandum sonuçları da göstermiştir ki, 27 Mayıs darbesi belki DP’yi iktidardan alaşağı etmiştir ama Karabük sağının gönlünden söküp atamamıştır. *Karabük Postası*’nda 1961 genel seçimlerinden kısa süre önce yayınlanan bir haber bu durumu çok güzel ifade eder:

*Dün Adalet Partisi [Karabük] İlçe İdare Kurulu odasında bulunan Yenice’nin Gökbel köyünden 65’lik sakallı bir köylü muhabirimizin dikkatini çekmiş ve AP’ye olan itimat derecesi hakkında sorulan bir suale, masayı işaret ederek, “AP şunun altından geçse, peşinden giderim” demiştir.*³⁰⁷

Karabük, 9 Temmuz 1961 tarihindeki Anayasa referandumunda kısa süre sonra 15 Ekim 1961’de gerçekleştirilen genel seçimlere işte böyle bir ruh hali içinde girmiş ve

---

³⁰⁵ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 21.10.2016.

* Giriş’te de açıkladığımız gibi, 1961 sonrasındaki tüm genel seçim ve halk oylamaları için ilçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşabildiğimiz TÜİK resmi sitesi, bu sonuçları kır ve kent şeklinde ayrıştırılmış olarak yalnızca halk oylamalarında vermekte, fakat genel seçimler için 1991 ve sonrasındaki seçimlere kadar bu şekilde ayrıştırılmış ilçe bazlı sonuçlar vermemektedir. Dolayısıyla kent ve kır siyasi tutumları arasındaki ve Safranbolu ve Karabük kent merkezleri arasındaki siyasi duruş farkı 1991 yılına kadar seçimler üzerinden takip edilememiştir.

³⁰⁶ Bkz. TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 20.10.2016

³⁰⁷ *Karabük Postası*, 07.10.1961, s. 1,2.

şu sonuçlar alınmıştır:

Şekil 4. 1961 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	CHP	AP	CKMP	YTP	Bğz
Türkiye	81,4	36,7	34,8	14	13,7	0,8
Karabük	81,4	28	46,5	25,4	-	-

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 21.10.2016.

Bu seçimlerin Karabük açısından özel bir anlamı da vardır: Karabük ilk kez meclise kendi temsilcisini göndermiştir. KDÇF'deki görevinden istifa ederek 1955 yılında Karabük Belediye başkanlığına adaylığını koyup seçilen Fevzi Fırat, bu seçimlerde AP listesinden seçimleri kazanarak Karabük'ü temsilen Zonguldak milletvekili seçilen ilk kişi olur. Fırat 1965 seçimlerinde tekrar seçilme başarısını gösterecektir.³⁰⁸

Seçim sonuçlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirdiğimizde söylenebilecek ilk şey, DP'nin mirasçısı olarak kurulan iki partiden biri olan Yeni Türkiye Partisi Zonguldak ilinde seçimlere katılmadığından, DP tabanının Adalet Partisi'nde birleştiğidir ki bu durum, YTP'nin ilerleyen süreçte yavaş yavaş erimesi üzerine, sonraki seçimlerde (özellikle de 1965 ve 1969 seçimlerinde) bir Türkiye realitesi halini alacaktır.

Diğer yandan 1961 Anayasa referandumunda teşhis ettiğimiz 'Karabük'ün Türkiye geneline göre daha muhafazakâr/sağ* bir siyasi/ideolojik duruşa sahip olması' olgusuyla bu seçimde de karşılaşıyoruz: Bu seçimde Karabüklü seçmen CHP'ye Türkiye ortalamasının yaklaşık 9 puan altında destek verirken, AP ve YTP'de temsil edilen merkez sağa (ki belirttiğimiz gibi Zonguldak özgülünde bu taban AP'de birleşmiştir) aşağı yukarı aynı oranda, CKMP'de temsil edilen aşırı milliyetçi sağa (belirttiğimiz gibi bu parti daha sonra MHP adını alacaktır) Türkiye

³⁰⁸ Kalyoncu 2016, s. 91.

* CHP'nin kendisini Türkiye İşçi Partisi'nin baskısıyla ortanın solu olarak tarif ve ilan etmesi 1965 seçimlerinin hemen öncesine tekabül etmesi nedeniyle, bu gelişmeden önceki süreci sol-sağ ayrımı üzerinden okumak belli bir ölçüde sorunlu olsa da, bu ilandan bir gün önce CHP'ye destek veren taban ile bir gün sonra destek veren taban arasında sosyolojik ve siyasi bakımdan anlamlı bir fark bulunmadığı açıktır.

ortalamasının 11,5 puan üzerinde destek vermiştir. Görülüyor ki bu seçimde Karabük seçmeninin yüzde 72'si siyasi tercihini sağ ve aşırı sağdan yana kullanmıştır.*

Bir önceki bölümde 1961-1965 arası dönemin aynı zamanda Türkiye tarihindeki Birinci Koalisyonlar Dönemi olduğunu söylemiştik. Ne var ki bu koalisyonlar döneminin yolunu açan bu seçimlere baktığımızda Karabük'ün ana sağ partiye (AP) yüzde 46,5 oranında oy vererek, Türkiye genelinden farklı olarak koalisyon değil aşağı yukarı “tek parti iktidarı” dediği söylenebilir ki, bu bağlamda 1961 seçimleri ilk olmakla birlikte son olmayacaktır: Türkiye'nin koalisyon dediği seçimlerde Karabük'ün “tek başına sağ iktidar” demesiyle sonraki dönemlerde de karşılaşacağız.

Bu seçimlere dair elimizde kent merkezleri ve kırsal kesim için ayrı ayrı sonuçlar bulunmuyor; fakat bu seçimden üç ay önceki referandum sonuçlarına bakarak şöyle bir varsayımda bulunursak sanırsız çok da yanlış olmayız: Karabük kent merkezi için bu sonuçlar muhtemelen bir miktar —sonucu değiştirmeyecek kadar— CHP lehine AP ve CKMP aleyhine tecelli etmiştir.

Diğer yandan, Karabük genelinde yüzde 28 olup, belirttiğimiz gibi kent merkezinde ise yüzde 30'u aşmış olduğunu varsayabileceğimiz bir oya sahip CHP'nin kentte azımsanmayacak bir varlık gösterdiği, teslim bayrağını tümüyle çekmediği açıktır.** Bu yanıla Karabük bütün sağcılığına karşın hiçbir zaman tümüyle solsuz bir kent haline gelmeyecek, bir Bayburt ya da Erzurum olmayacaktır. Nitekim 1960'lı yılların ortalarına doğru DİSK'te somutlaşan işçi sınıfı hareketinde ve TİP'te somutlaşan sosyalist harekette görülen kıpırdanmalar Karabük'te de hissedilecektir.

Bu gerçeğin örneklerinden ya da kanıtlarından birisi *Yılanların Öcü* filmine Karabük'te gösterilen teveccühtür. Fındıkoğlu “son günlerde dedikodu ve

---

* İlginçtir, sonraki 54 yılda Karabük açısından pek de bir şey değişmemiş gibidir. 2015'teki “bombalı Kasım seçimleri”ni değil de daha normal bir atmosferde gerçekleştirilen Haziran seçimlerini baz alırsak, karşımıza çıkan tablo, biraz daha sağa (Adalet ve Kalkınma Partisi'nin AP'ye kıyasla çok daha sağ, hatta düpedüz İslamcı bir parti olması ve sol oylar toplamının 1961'e göre yaklaşık 10 puan gerilemiş olması, sağ oylar toplamının yüzde 80'i aşması bakımından aslında epeyce sağa) yatmış olmakla birlikte yukarıdaki tabloya yakındır: Adalet ve Kalkınma Partisi: 47,9; MHP: 27,6; CHP: 17,2; Saadet Partisi: 3,3; HDP: 1,1; Diğer: 2,9 (TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim: 21.10.2016)

** Nitekim 1970'lerin ortalarından itibaren esen ortanın solu rüzgârı Karabük'ü de ısıtacak, CHP oyu yüzde 36'ları bulacak, —Karabük kent merkezinde özellikle 1977 ve 1978 yıllarında birinci parti haline olduğuna dair işaretler olsa da— genel seçimler bazında asla birinci parti olamayacaktır.

propaganda konusu olan *Yılanların Öcü* isimli filmin isteklisi olan 36 şehrimizden birinin de Karabük olduğundan” dikkat çekici bir vakıa olarak bahseder.³⁰⁹ Nitekim *Milliyet*'te yayınlanan ilanında filmin ilk gösteriminin yapılacağı 36 sinema içinde Karabük Site Sineması da vardır.³¹⁰ Gerçekten de bu filmin, 36 kopyadan birisinin bu kente gönderilmesine neden olacak kadar talep görmesi, filmin niteliği, dönemin koşulları ve Karabük’ün sağ/muhafazakâr yapısı düşünüldüğünde, Fındıkoğlu’nun da ifade ettiği gibi dikkat çekicidir. Metin Erksan’ın "Mülkiyet Üçlemesi" adı verilen üç filminden (diğerleri *Susuz Yaz* ve *Kuyu*) ilki olan ve Fakir Baykurt’un aynı adlı romanından uyarlanan bu film, çekilmeden önce senaryosu sansür kurulundan geçmesine ve film senaryoya uygun olarak çekilmiş olmasına rağmen, çekilip bitirildikten sonra "Türk halkının yapısına zarar verici ve kışkırtıcı unsurlar taşıdığı" gerekçesiyle sansür kurulu tarafından sansürlenmiş, gösterimi yasaklanmıştır. Olay medyada büyük yankı uyandırmış, sansür ancak yönetmen, yapımcı ve oyuncularından bazılarıyla filmi Çankaya Köşkü'nde izleyen ve çok beğenen Cemal Gürsel'in araya girmesiyle aşılabilmiş ve film gösterime sokulabilmiştir.* Fakat filmin başına gelenler bunlarla kalmamış, film daha gösterime bile girmeden Türk sağının hedefi ve nefret nesnesi haline gelmiş, aşırı sağcı bazı gazete ve dergilerin kışkırtmaları, filmin gösterildiği bazı salonlara yönelik saldırılar ve filmin afişlerinin yırtılmasıyla sonuçlanmıştır. Hatta Metin Erksan, bu film nedeniyle 60 sinema salonunun tahrip edildiğini ya da yakıldığını, sinema sahiplerinin korktuğunu, ama bir yandan da para kazanmak için filmi göstermek istediklerini ifade etmiştir. Basın bu film nedeniyle ikiye bölünmüş, bir kısmı onu Türk sinemasının yüz akı, yapılmış en iyi Türk filmi olarak selamlarken, sağcı dergi ve gazeteler ise komünizm propagandası yapmak ve ülkeyi bölmeye çalışmakla suçlamışlardır.³¹¹

İşte memleket sağının “komünizm propagandası ve bölücülük” yapıyor diye memleketi ayağa kaldırdığı, izlettirmemek için 60 sinemayı tahrip ettiği ya da yakıtığı bu film Karabük’te ciddi bir talep görmüş ve ilk gösterime gireceği 36 sinemadan

---

³⁰⁹ Z. F. Fındıkoğlu, 1961a, s. 103.

³¹⁰ *Milliyet*, 15.04.1962, s.3.

* Nitekim filmin afişinin başına oldukça iri harflerle Cemal Gürsel’in "Bu filmi yapmakla ve memleket gerçeklerini apaçık göstermekle vatana hizmet ettiniz" sözleri konulmuştur (*Milliyet*, a.g.e.)

³¹¹ Şükrü Sim. "Türk Sinema Tarihi'nde İlk Üçleme, Metin Erksan'dan Mülkiyet Üçlemesi: "Yılanların Öcü", "Susuz Yaz", "Kuyu", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, yıl 1, sayı: 3-4. S. 183-184, erişim: <http://iaud.aydin.edu.tr/?id=35>, erişim tarihi: 20.10.2016.

birisi Karabük Site Sineması olmuştur. Bu durum, belirgin bir sağ hâkimiyete karşın, o yılların Karabük'ünün sola o kadar da kapalı olmadığına, hatta önemli bir sol damara sahip olduğunun önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Memleket sathında yükselişe geçen sol ve işçi hareketinin Karabük'te yarattığı etki ve tepkiler, keza Karabük'ün hızla büyüyen dönemin Türkiye ölçeklerinde orta büyüklükte bir kent haline gelmesi, Karabük'ün siyasi hayatının iyice canlanmasına ve kızışmasına neden olmuştur. Bu sol kıpırdanışın ve bu kıpırdanışa sağ tepkinin izlerini örneğin bir tiyatro temsilinde de görebiliyoruz: 6 Temmuz 1965'te yazlık Yıldız Sineması'nda Çetin Altan'ın "Tahterevallı" oyununun bir temsili gerçekleştirilir, fakat sahnedeki sanatçılar bir grup sağcı tarafından taşlanır ve yaralanır. Sağcı grup bununla da yetinmez, sanatçıları zorla bir minibüse bindirip karakola götürmeye çalışır, yol boyunca da motosikletlerle takip edip, "Moskova'ya gidin", "böyle oyun temsil edilir mi?" diye bağırır, minibüsün camlarını kırarlar. Polisler sanatçıları sağcı gençlerin elinden güçlükle kurtarır.³¹² Ertesi günün gazetesinden bu saldırı nedeniyle iki kişi hakkında tutuklama kararı verildiğini, savcının ifade alma işleminin devam ettiğini, yeni tevkif kararlarının beklendiğini öğreniriz.³¹³

Sağcı reaksiyonerler yalnızca sol etkinliklere değil, muhafazakâr dokuyla çeliştiklerini düşündükleri ve bu nedenle de muhtemelen "sol" olarak kodladıkları başka etkinliklere de reaksiyon gösterirler. İlginç bir örnekte, Öğretmenler Derneği tarafından düzenlenen ve doktor, hukukçu, öğrenci velileri ile öğrencilerin katıldığı "cinsel öğretim, öğrencilere verilmeli midir verilmemeli midir" konulu açık oturum, ellerinde "Cımaı değil cumayı öğretin", "Size çocuk değil sığır teslim edilmez", "Türk'e şehvet değil İman lazımdır" yazılı dövizler bulunan 60-70 kişilik sağcı bir grup tarafından basılır. Saldırganların, o yıllardaki benzer saldırıların tümünde ismi geçen ve ülkücülerin kontrolünde olduğu anlaşılan* Karabük İş Okulu Tekniker Bölümü öğrencileri olduğu iddia edilmektedir.³¹⁴

Karabük'ün reaksiyoner sağının yalnızca sol ya da öyle addettikleri

---

³¹² *Milliyet*, 08.07.1965, s.3.

³¹³ A.g.e., 09.07.1965, s. 3.

* Nitekim İstanbul'da milliyetçiler tarafından düzenlenen Komünizmi Telin Mitingi'nde bu dernek adına da bir konuşma yapıldığını görüyoruz (A.g.e., 21.03.1966, s. 1,7)

³¹⁴ A.g.e., 26.12.1962, s. 7.

etkinliklere saldırmakla yetinmeyip, kendi siyasi ajandası doğrultusunda siyasi eylemliliklerde de bulunduğu anlaşılıyor. Örneğin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Kıbrıs konusunda Türkiye aleyhinde aldığı kararı protesto amacıyla Karabük'te gençlik, öğrenci ve işçi örgütlerinin katılımıyla 1965 Aralık ayında mitingler düzenlenir. “Mitinglerde Birleşmiş Milletler'de aleyhimize oy veren milletlerle birlikte Makarios ve Yunanistan'a şiddetle çatılmış ve ‘Türk Ordusu Kıbrıs'a’ diye bağırılmıştır.”³¹⁵

Bu atmosfer içinde 1965 seçimleri yaklaşırken, işçi sınıfı hareketinin güç ve etkinliğini artırmasının bir sonucu ve göstergesi olarak, AP ve CHP, kendi listelerinden aday göstermek üzere kontenjan ayırdıkları 10'ar sendikacıyı Türk-İş'e bildirirler, buna göre Çelik-İş Genel Başkanı Ahmet Çehrelî AP'den milletvekili aday gösterilmiştir.³¹⁶

Dönem, daha önce belirttiğimiz gibi sağcı AP ve Demirel eliyle İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nin oldukça başarılı bir şekilde uygulandığı, bu model kapsamında başta KİT'ler olmak üzere büyük sanayinin devletin ciddi teşvik ve kayırmalarına mazhar olduğu yıllardır. Hem genel ekonomik büyüme hem de KDÇF işçilerinin refahındaki büyüme kuşkusuz Karabük'te de siyasal sonuçlar üretecektir ve 10 Ekim 1965 tarihinde düzenlenen seçimlerin sonuçları bunu yansıtmaktadır:

Şekil 5. 1965 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Kat.	CHP	AP	CKMP	YTP	MP	TİP	Bğz
Türkiye	71,3	28,7	52,9	2,2	3,7	6,3	3	3,2
Karabük	76,4	20,9	68,4	1,5	1,7	5,7	1,6	0,2

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 21.10.2016.

Sonuçlara bakıldığında ilk dikkati çeken husus, seçimlere katılım oranındaki ciddi düşüştür: 1961 genel seçimlerine göre Türkiye genelinde 10 puandan fazla, Karabük'te ise 5 puanlık bir düşüş söz konusudur. Bu “siyasete ve seçimlere soğuma” olgusu birazdan göreceğimiz gibi 1969 seçimlerinde daha da derinleşecektir.

Öte yandan Adalet Partisi'nin Karabük'te kazandığı yüzde 68,4'lük ezici

³¹⁵ A.g.e., 27.12.1965, s. 1.

³¹⁶ A.g.e., 30.06.1965, s. 1.

zafer, bu tarihten sonra AP, ANAP, DYP ve Adalet ve Kalkınma Partisi dâhil kimseye nasip olmayacaktır. Karabük halkının Türkiye ortalamasının üstündeki sağ/muhafazakâr eğilimi bu seçimde de kendisini göstermiş, CHP Karabük'ten Türkiye ortalamasının yaklaşık 8 puan altında oy alırken, AP Türkiye ortalamasının 15,5 puan üstünde oy almıştır. Karabük sağ, zaten ülke genelinde de çok yüksek oylar alamayan AP dışı sağa Türkiye ortalamasından da aşağı bir oranda teveccüh göstermiş, ekseriyetle AP'de birleşmiştir. Bu noktada, seçimlerin bir diğer sağ partisi olan ve bir sonraki seçimlere Alparslan Türkeş önderliğinde ve MHP adıyla girecek olan CKMP bir önceki seçimlerde Karabük'ten aldığı yüzde 24,4'lük oyun ezici bir bölümünü AP'ye kaptırmış, bir önceki seçimlerin aksine Türkiye ortalamasının da altında bir oy alarak Karabük'te adeta marjinal bir partiye dönüşmüştür.

Kuşkusuz bu seçimlerin işçi kenti Karabük açısından en ilginç sonuçlarından birisi de sosyalist Türkiye İşçi Partisi'nin performansıdır. Seçimlerin gerçekleştirildiği 1965 yılı itibarıyla Karabük ilçesinin (köy ve beldeler dâhil) toplam nüfusu 84.457, kent merkezinin nüfusu 46.169,³¹⁷ tüm Karabük için kayıtlı seçmen sayısı ise 36.500'dür.³¹⁸ Aynı yıl itibarıyla KDÇF'de çalışan işçi sayısı 8.575, haddehanelerde çalışan işçi sayısı ile birlikte Karabük ağır sanayi işçisinin sayısı tahminen 10 binin üzerindedir ve faal nüfusun yüzde 61'i sanayi faaliyetlerinde yer almaktadır.³¹⁹ Toplam 36.500 seçmenin, haddehaneleri de sayarsak en az 10 bini ağır sanayi işçisi (eşlerini de sayarsak seçmenin yarıdan fazlası geçimini doğrudan ağır sanayiden sağlıyor) olan ve bu haliyle kesinlikle bir işçi kenti olan Karabük'te Türkiye İşçi Partisi'ne yalnızca 407 oy çıkmış (ki, Türkiye solunun kitlesel tabanını oluşturanların sınıfsal aidiyetlerinin tarihsel olarak daha çok küçük burjuvazi olduğu düşünüldüğünde, bu 407 seçmenin çoğunun işçi olmadığını düşünmek için ciddi nedenlerimiz olduğu açıktır), oransal olarak ise bu parti işçi kenti Karabük'ten, çoğunluğu köylü Türkiye genelinden alabildiğinin ancak yarısı kadar destek bulabilmiştir. Kuşkusuz, Tez boyunca ortaya konulmaya çalışılan Karabük ve Karabük işçisi realitesi ve solun Türkiye'de neredeyse hiçbir dönemde gerçek bir sınıfsal tabana oturmadığı gerçeği göz önüne alındığında bu sonuç çok da şaşırtıcı

---

³¹⁷ Y. Kaştan ve H. İ. Demirci, a.g.e., s. 313.

³¹⁸ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus80app/idari.zul?yil=1965>, erişim tarihi: 21.10.2016.

³¹⁹ A. Uğurlu, a.g.e., s. 386.

değildir; fakat Karabük işçisinin kendisi için, kendisinin insanca çalışma ve yaşama koşullarının sağlanması için siyaset yapan ve tam da bu dönemde iyi bir rüzgâr yakalayıp emekçilerin dikkatini çekmeye başlayan bir partiye bu derece ilgisiz kalması en hafif ifadeyle çarpıcıdır.

Türkiyeli sosyalistler Karabük işçi sınıfı ile sosyalizm arasındaki bu çarpıcı ölçülerdeki soğukluğu dert edinmiş olmalıdırlar ki, bunu aşmak için girişimlerde bulunmuşlardır. *Cumhuriyet* gazetesine göre³²⁰ bir işçi mitingi düzenlemek üzere, *Milliyet* gazetesine göre³²¹ ise “toplum polisi aleyhine beyanname dağıtmak” üzere Ankara'dan Karabük'e gelen Sosyalist Gençlik örgütüne bağlı 23 üniversiteli genç polis tarafından gözaltına alınmış, ardından sevk edildikleri Sulh Ceza Mahkemesince tutuklanarak cezaevine konulmuşlardır.

Seçim sonuçlarının gösterdiği Karabük işçisinin sola olan soğukluğu dönemin CHP Genel Sekreteri Ecevit'i de rahatsız etmiş olmalıdır ki, 1969 yılında gerçekleştirdiği Karabük ve Safranbolu gezisinde Karabüklülere işçilere grev hakkının kendi iktidarları döneminde verildiğini hatırlatmış ve ek olarak —hiçbir zaman yerine getirmeyecekleri— işçileri milletvekili olarak parlamentoya sokma vaadinde bulunmuştur.³²²

12 Ekim 1969 yılında gerçekleştirilen genel seçimler, Adalet Partisi'ne Türkiye genelinde yeniden tek başına iktidar, Karabük özgülünde ise yine büyük bir zafer getirmekle birlikte, artık —1950'li yıllardan beri pek de değişmeyen— dengelerin sol lehine değişmekte olduğunu da ortaya koymuştur:

Şekil 6. 1969 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Kat.	AP	CHP	GP	MP	MHP	BP	TİP	YTP	Bğz
Türkiye	64,3	46,6	27,4	6,6	3,2	3	2,8	2,7	2,2	5,6
Karabük	70,2	59	28,1	5,6	2,5	1,7	0	1,2	1,8	0,1

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 22.10.2016.

Seçim sonuçlarına bakıldığında ilk dikkati çeken husus önceki seçimlerde de

³²⁰ *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1970, s. 8.

³²¹ *Milliyet*, 30.03.1970, s. 11.

³²² *Milliyet*, 08.09.1969, s. 11.

teşhis ettiğimiz seçime katılım oranının düşme eğiliminin derinleşerek devam etmesi, ne Türkiye genelinde ne de Karabük özgülünde bir daha görülmeyecek derecede düşük bir katılımın söz konusu olmasıdır. Karabük açısından ise katılım oranı bir önceki seçimlere göre 6, iki önceki seçimlere göre ise 11 puan düşmüştür. Bir önceki seçimle bu seçimlerin karşılaştırmalı incelemesi ise bize AP'nin yine büyük bir zafer kazanmış olmakla birlikte, önceki seçimlere göre oylarının neredeyse 10 puan düştüğünü, CHP'nin oylarının ise 7 puandan fazla artırdığını göstermektedir ki merkez sağ ve soldaki sırasıyla bu azalış ve artış eğilimleri sonraki seçimlerde de devam edecektir. AP-DP geleneğine Türkiye ortalamasının üzerinde oy verme geleneğini yine bozmayan Karabük, bu seçimlerde *tarihinde ilk ve son kez* CHP'ye de Türkiye ortalamasının üzerinde oy vermiştir. Daha ilginç, sola kayışına tepki olarak CHP'den koptuğu anlaşılan Güven Partisi'yle birlikte CHP geleneğinin Karabük'ten aldığı toplam oy yüzde 33,7'yi bulmaktadır ki bu rakam bir önceki seçimin yaklaşık 13 puan üstündedir.

Türkiye İşçi Partisi açısından ise Karabük seçimleri 1965'te ortaya çıkan tablodan da karanlık bir görünüm arz etmektedir. Zira oyları yüzde 1,6'dan 1,2'ye düşmekle de kalmamış, bir önceki seçimlerde Karabük'ten Türkiye ortalamasının yarısından fazla bir oranda oy çıkartabilmişken, bu seçimlerde yarının da altına düşmüştür. Bir başka ifadeyle işçi kenti Karabük işçi partisine çoğunluğu köylü Türkiye'den daha mesafeli durma pozisyonunu bu seçimlerde bir adım ileri götürmüştür. Bir önceki seçimlerde tüm Karabük genelinde 407 seçmen TİP'e oy vermişken, toplam kayıtlı seçmen sayısı 36.500'den 44.420'ye çıkmış (seçimlere katılım oranının düşmüş olması nedeniyle oy kullanan seçmen sayısında bu artışa mukabil bir artış olmadığı da belirtilmelidir) olmasına karşın ancak 362 oy alabilmiştir. Karabük'ün TİP konusunda Türkiye genelinde ortaklaştığı nokta ise, TİP'in oylarının her iki düzlemde de hem sayısal hem de oransal olarak düşmüş olmasıdır.

CKMP'nin yerini alan MHP ise bir önceki seçimde olduğu gibi Karabük'te Türkiye ortalaması olan yüzde 3'ü bile yakalayamamış, oyu yüzde 1,7 gibi cüzi bir oranda kalmıştır. Bu partinin Karabük siyasetinde önemli bir aktör haline geleceği günler henüz çok uzak görünmektedir.

4.2. İKİNCİ KOALİSYONLAR DÖNEMİ: 1971-1980

4.2.1. 1971-1980 Dönemi Türkiye'sine Genel Bakış

Daha önce incelediğimiz 1961-1965 arasındaki birinci koalisyonlar dönemi gibi 1971-1980 arasını kapsayan bu ikinci koalisyonlar döneminin kapısını aralayan da yine bir askeri darbe olmuştur. Başbakan Demirel'in muhtıraya yanıtı istifa etmek (kamuoyunun aşına olduğu ve sevdiği deyimle “şapkasını alıp gitmek”) oldu. 12 Mart darbesine ana siyasi akımlar içinde tek ciddi karşı koyuş, sonradan bunun semeresini de görecek olan Ecevit'ten gelmiştir.

Daha ilk günlerinde muhtıraya karşı koyan Ecevit, onu Yunanistan'daki albaylar cuntasının ince bir türüne benzetmiş, darbe ürünü olan Erim hükümetine CHP'nin üye vermesini eleştirerek genel sekreterlik görevinden istifa etmiştir.³²³ Fakat gelişen süreç içinde Ecevit'in bu tutumu ve önerdiği “halkçı” çizgi partinin taşra teşkilatlarından destek bulmaya başladı. Bunu fark eden İnönü 1972 Mayıs'ında olağanüstü bir kurultay toplayarak Ecevit'le orada yüzleşmeye karar verdi. Zaferinden emin olan İnönü kurultaydan kendisi ile Ecevit arasında bir seçim yapmasını istedi. Beklenmedik şekilde çoğunluk Ecevit'e oy verince İnönü 1938 yılından beri sürdürdüğü CHP genel başkanlığından istifa etti, yerine Ecevit seçildi.

12 Mart 1971 ile 14 Ekim 1973 seçimleri arasına tarihleyebileceğimiz bu ikinci darbe döneminde bir bütün olarak Türk sağının ve Türkiye burjuvazisinin rahatsız duyduğu 1961 Anayasası budanmış, hak ve özgürlüklere ciddi sınırlamalar getirilmiş, özellikle radikal solun üzerine çok sert bir şekilde gidilmiştir.

1973 yazında düzenlenen seçimler, CHP'nin 1957 seçimlerinden beri devam eden gerilemesini durdurmuş, bu parti 1961 seçimlerinden sonra ilk kez seçimlerden yüzde 33,3 oyla birincilikle çıkmıştır. Demokratik Parti'nin yüzde 11,9 oranında oy oranıyla bölünen merkez sağın ana partisi Adalet Partisi ise yüzde 29,8 oyla ikincilikte kalmıştır. Seçimlerin bir diğer kazananı ise yüzde 11,8'e ulaşan Erbakan'ın Milli Selamet Partisi'dir. MHP'nin anlamlı bir sıçrama yapamadığı bu seçimlerde, CHP sola kayınca ayrılıp partileşen CHP'nin sağcıları olarak tanımlayabileceğimiz Güven Partisi ile Cumhuriyetçi Parti'nin birleşmesiyle oluşan CGP, bir önceki seçimde Güven Partisi'nin tek başına aldığı oyu bile alamamış, Atatürkçülüğü kimselere bırakmayan yeterince sağ partinin bulunduğu Türkiye siyasetinde varlık nedeninin tartışılacağı günlere doğru biraz daha yaşamıştır.

---

³²³ H. Özdemir, a.g.e., 230.

AP ve DP'nin Ecevit'in koalisyon tekliflerini reddetmesi üzerine CHP için geriye kalan tek seçenek Erbakan'ın MSP'siydi; üç ay süren pazarlıklar sonucunda Ocak 1974'te onlarla koalisyon kurdu. CHP-MSP koalisyon hükümeti 7 Şubat 1974'te güvenoyu alarak göreve başladı. Fakat Ecevit'in özellikle Temmuz 1974'te Kıbrıs Harekâtı'nın emrini vermesinden sonra kazandığı toplumsal sempati koalisyonda gerginlik yarattı.³²⁴ Ne kadar bu gerginliğin ürünüdür, ne kadar Ecevit'in, kazandığı toplumsal sempatiyi derhal yapılacak bir erken seçimde oya ve tek başına iktidara dönüştürme arzusunun ürünü, kesin bir şey söylemek zor olsa da, Ecevit 18 Eylül 1974'te istifa etmeye karar verdi.

Kıbrıs harekâtının yarattığı ve açıkça kendisine ve CHP'ye yarayan toplumsal etkilerin halen sıcaklığını koruduğu koşullarda erken seçimlere gitmeyi planlayan Ecevit Meclis'te deyim yerindeyse bir sağ duvara tosladı. Nitekim 241 gün süren bir krizden sonra Demirel 31 Mart 1975'te "Milliyetçi Cephe" olarak bilinen ve AP, MSP, CGP ve MHP'nin (bu sonuncusu meclisteki üç milletvekilliğine karşılık iki bakanlık bir başbakan yardımcılığı almıştır) oluşturduğu, DP'den ayrılan bağımsızların da destek verdiği bir sağ koalisyon hükümeti kurmayı başardı.

Özdemir'e göre de bu MC hükümeti dönemindeki en büyük sorun, can ve mal güvenliğinin sürekli bir saldırı altında olmasıdır, 1976'dan itibaren Türkiye'de artık bir iç savaş ortamı gözlenmektedir.³²⁵ Fakat bilinçli yaratılan bu şiddet ortamı sol yükselişi durduramamış, CHP 12 Ekim 1975'te düzenlenen senato seçimlerinde oylarını yaklaşık yüzde 44'e çıkartmıştır.

Siyasi şiddet 1976'da da devam etti... MHP'nin şiddeti körüklediği herkesin bildiği bir gerçektir ama partinin başkanı başbakan yardımcısı olduğu için hiç kimse bir şey yapamıyordu. 19 Mayıs 1976'daki Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları sonrasında Türkeş'in başını çektiği bir tür faşizm korkusu başlamıştı. Demirel bile endişelenmiş ve kendini aşırı sağdaki ortaklarından kurtarmak için seçim yapılmasını kabul etmeye karar vermişti. Anayasaya göre seçimlerin Ekim 1977'de yapılması gerekiyordu ama nisan ayında AP ve CHP birlikte hareket ederek seçimlerin 5 Haziran 1977'de yapılması yönünde oy verdi.³²⁶

1 Mayıs 1977 Taksim katliamından 5 hafta sonra 5 Haziran'da düzenlenen genel seçimlerden, bir önceki seçimlere göre oylarını 8 puandan fazla artıran CHP yine birinci olarak çıkmasına karşın Meclis'te tek başına iktidar için gereken çoğunluğu kazanamamıştı.³²⁷ Seçimlerden sonra kurulan CHP azınlık hükümeti Meclis'ten güvenoyu alamayınca, Demirel'in başbakanlığında 21 Temmuz 1977'de ikinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurdu. Seçimler istikrar getirmemişti;

³²⁴ A.g.e., s. 184.

³²⁵ H. Özdemir, a.g.e., s. 243.

³²⁶ F. Ahmad, a.g.e., 186-187.

³²⁷ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 10.12.2016.

II. MC hükümeti döneminde de siyasi kutuplaşma ve siyasi şiddet hız kazanarak devam etti.³²⁸

Genel seçimlerden 6 ay sonra 11 Aralık 1977’de işte bu koşullar altında gerçekleştirilen yerel seçimler, bu MC hükümetlerinin CHP’nin yükselişini durduracak çare olmadığını (ve aslında bu yükselişi durduracak tek şeyin belki de bir CHP iktidarı olacağını) bir kez daha ortaya koyacaktı, zira Belediye Meclisi seçimleri bazında CHP oyları yüzde 48,8’e varmış durumdaydı.³²⁹

Yerel seçimlerden hemen sonra hükümet bir siyasi krizin içine girdi: AP içindeki 11 ılımlı milletvekili, partinin radikallerin (MHP ve MSP kastediliyor) elinde rehin haline geldiği gerekçesiyle AP’den istifa etti. Fakat bu istifanın tek nedeninin bu siyasi kaygılar olmadığı, CHP’nin bu vekillerle yürüttüğü ve bakanlık vaatleri etrafında geliştiği anlaşılan, tarihe “Güneş Motel pazarlığı” olarak geçen pazarlıkların da bu istifalarda rolü olduğu açıktır. CHP tarafından hükümet hakkında verilen gensoru önergesinde MC hükümeti güvenoyu alamayınca hükümet düştü (ki Cumhuriyet tarihinde gensoru ile düşürülen ilk hükümet de buydu). Ecevit, AP’den istifa eden bağımsızlar ve Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin desteğiyle bir koalisyon hükümeti kurdu.³³⁰

CHP’nin sağcılarının desteğiyle kurduğu ve mecliste pamuk ipliğine bağlı bir çoğunluğa dayalı bu hükümet doğal olarak hiçbir gerçek reformu hayata geçiremediği gibi asayiş ve düzeni de sağlayamadı. 1978 Aralık’ında ilan edilen sıkıyönetim ve 1979 1 Mayıs’ının yasaklanması gibi önlemler Ecevit’e olan desteği daha da azalttı. Nihayetinde 14 Ekim 1979’da gerçekleştirilen kısmi senato ve ara seçimler(in)de CHP’nin büyük ölçüde oy kaybedip AP’nin açık ara birinci parti haine gelmesi, CHP’ye bağlanan umutların kırıldığını gösteriyordu. Üstelik bu seçimler, sosyalist seçmenlerin de CHP’den hızla uzaklaşarak sosyalist partilere

---

³²⁸ A.g.e., s. 187.

³²⁹Yerelnet, erişim:

http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1977, erişim tarihi: 10.12.2016.

³³⁰ Bkz. F. Ahmad, a.g.e., s. 187-188 ve H. Özdemir, a.g.e., s. 245.

yöneldiğini ortaya koyuyordu.³³¹

Ecevit, uğradığı ağır yenilgi üzerine 16 Ekim’de istifa etti. Yerine Demirel, sağ partilerin desteğini alarak bir azınlık hükümeti kurdu ve 25 Kasım’da güvenoyu aldı.³³² Karşısındaki tablo tam bir ekonomik kriz ve “düşük yoğunluklu iç savaş” tablosuydu. Bu noktada, yine Keyder’in analizlerine dayanarak, ithal ikameci sanayileşme modelinin neden olduğu ekonomik çıkmaza ve bu çıkmazdan çıkış olarak bu hükümet tarafından 24 Ocak kararlarıyla ülkeye dayatılan ve KDÇF’nin kaderini de yakından etkileyen, hatta belirleyen ihracata dayalı neoliberal ekonomi siyasetine değinmekte fayda var:

İthal ikameci sanayileşmenin, yerli sanayi sektörünün selektif korunmasına dayandığını önceki bölümlerde açıklamıştık. Bu modelde sınai gelişme, üretim sürecinin girdileri olarak teknoloji, sermaye malları ve ara mallarının ithalini gerektirir. İthal ikame modeli bu nedenle selektiftir: Sermaye malları ve girdiler ithal edilirken, ülke içinde gelişen sanayilerin ürünleri yüksek gümrük duvarları ve çeşitli sübvansiyonlarla dış rekabetten korunuyordu. Burada hemen tümüyle ithalata (ithal sermaye malları ve ithal girdilere) bağlı yerli sanayinin üretim düzeyi ile ithalat hacmi arasında dolaysız bir ilişki olduğu açıktır. Dolayısıyla ithal ikameci bir ülkenin sanayileşme hızını belirleyen iki ana faktörden birisi ithalat kapasitesiydi (diğeri kapitalist ekonominin kriz dinamikleridir). Bu modelde üretimin sürdürülebilmesi için son derece kritik bir öneme sahip ve resmi onaya tabi olan ithalatın hemen tamamı yatırım mallarından oluşuyordu (bu dönem boyunca tüketim malları ithalatı toplam ithalatın yüzde 5’ini hiçbir zaman geçmedi) ve dolayısıyla mevcut döviz kaynakları için rekabet edenler sadece sanayicilerdi. İthal ikameci sanayileşme modeli, yoğun aramalı ve hatta hammadde ithalini gerektirmesine karşın, içeride üretilen ürünlerin ağırlıklı olarak iç pazarda tüketilmesini ge(rek)tiriyordu, zira yüksek gümrük duvarları ve devlet sübvansiyonlarıyla ayakta kalan —gelişmiş ülkelere kıyasla— verimsiz yerli sanayinin ürünlerinin dış ülkelerde rekabet etmesi mümkün değildi. Dolayısıyla ihracat çok sınırlı ve fazla gelir getirmeyen tarım ürünleri ağırlıklıydı. Tarım ürünlerine dayalı bir ihracatın, bütün sanayinin bağımlı

---

³³¹ Vikipedi, erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/1979_T%C3%BCrkiye_senato_se%C3%A7imleri ve https://tr.wikipedia.org/wiki/1979_T%C3%BCrkiye_milletvekili_ara_se%C3%A7imleri, erişim tarihi: 10.12.2016.

³³² S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

olduğu teknoloji, aramalı ve devasa bir yekûn tutan petrol dâhil hammadde ithalatını karşılayabilmesi kuşkusuz olanaksızdı. Sistemin devamı için, bu olanaksızlıktan doğan döviz açığını kapatacak bir dış kaynağa ihtiyaç vardı. İşte bu noktada, Türkiye'deki sermaye birikiminin kaynakları incelenirken göze çarpan unsur, yabancı finansmanın boyutlarıdır. Türk devleti ve burjuvazisi, NATO'nun güney kanadındaki coğrafi konumunun ve Sovyetler Birliği'yle ortak sınırının da yardımıyla, ABD hükümetini, uluslarüstü kurumları ve çeşitli finansman kurumlarını Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinin arzu edilir ve dışarıdan sübvansiyonla desteklenmesi gereken bir şey olduğuna ikna etmiştir. Dolayısıyla 1970'lerin başına kadar döviz açığını kapatan kaynak, başta Amerikan kredi ve yardımları olmak üzere dış hibe ve kredilerdi. Uzunca bir süre kredi ve hibeler yoluyla yapılan resmi transferler birincil öneme sahipken, 1960'ların sonundan, 1970'lerin başından itibaren Avrupa işgücü pazarına giren Türkiyeli işçilerin gönderdikleri dövizler ithalatın finansmanındaki açığın kapatılmasında belirleyici ve birincil bir rol oynamaya başladı. Fakat 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı dış yardım ve kredilerde, 1973-1974 petrol krizi ise işçi dövizlerinde büyük bir azalmaya neden oldu (petrol krizi yurt dışına net işçi göçünü sıfıra düşürdüğü gibi, bu kriz nedeniyle işsizlik ve işlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan gurbetçi işçiler tasarruflarını Türkiye'ye gönderirken daha ihtiyatlı davranmaya başlamışlardı). Üstelik döviz açığını kapatan dış kaynaklar bu şekilde gitgide azalırken, sağ iktidarların Amerikan modelini izleyerek ekonomi ve ulaşımı tümüyle petrole bağımlı kılması nedeniyle (demiryolları ihmal, petrole bağımlı karayolları ihya edilmişti; enerji üretimi de yerli kömür kaynakları göz ardı edilerek büyük ölçüde petrol ve fuel-oile bağılıdı), petrol fiyatlarındaki olağanüstü artış ithalatı olağanüstü artırmıştı: İthalat 1973 ile 1974 arasında yüzde 80, 1974 ile 1975 arasında ise yüzde 39 oranında artmıştı. Bu dönemde petrol krizinin yarattığı bu olağanüstü maliyeti karşılamak için dış kaynakların daha da artması gerekirken, açıklanan nedenlerle ciddi bir düşüş söz konusuydu. İthal ikameci sanayinin, bağımlı olduğu sermaye malları ve hammaddeyi dışarıdan satın alamaması durumunda tümüyle durması işten bile değildi. İşte bu sıkışma ve tıkanma koşullarında, 1976 yılından itibaren MC hükümeti döviz açığını kapatmak için Eurodollar piyasasından kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanmalar yapmaya başladı. Bu kredilerin geri ödenmesindeki güçlükler, zaten ekonomiyi

kökünden sarsmakta olan döviz krizini daha da şiddetlendirdi ve en nihayetinde 1978'de CHP hükümetini standart IMF anlaşması imzalamaya kadar götürdü. 1978-'79 döneminde döviz kıtlığı artık son sınırına varmıştı, buna rağmen hükümetler sanayideki birikimi o zamana kadar başarıyla desteklemiş olan sübvansiyon politikalarından vazgeçmek istemiyorlardı. Döviz kıtlığı yetersiz ithalata, o da piyasada genel mal kıtlıklarına ve karaborsayı besleyen fiyat artışlarına neden olduğu gibi, devletin ürettiği ve dağıttığı petrol ve petrol türevi ara mallar ile elektrik gibi bazı malların hiç bulunmadığı da oluyordu. Üretimi bu girdilere ve aramallara bağlı kapitalist işletmelerde üretim duruyor, fakat sabit üretim maliyetlerini ve işçi ücretlerini ödemeye devam etmek zorunda kalıyorlardı. O zamana kadar işçilerin ve sendikaların ücret taleplerini iyi kötü karşılayabilen sermaye artık bunu yapamıyordu, bunun sonucunda grevler gittikçe yayılmaya başladı. Bu şartlarda yeni yatırımların azalması kaçınılmazdı, öyle de oldu. Dünya krizi; Türkiye ekonomisinin kesintisiz büyüme dönemine girmesini sağlayan hibeler, düşük faizli krediler, artan yurtdışı istihdam olanakları ve ucuz petrol gibi şartları yok etmişti. Artık ithal ikameci iktisadi başarı öyküsünün sonuna gelinmişti. Velhasıl 1970'lerin ortaları itibarıyla, artık sanayinin 1950'lerin ikinci yarısından beri süren korumacı gelişme döneminden çıkmasının vakti gelmişti. Diğer yandan işler yolunda giderken dış kaynaklar sermaye birikimine katkıda bulundukça, kapitalist olmayan (esasen emekçi) sınıfları tüketimden mahrum etme baskısı da o ölçüde azalıyordu. Yani sisteme giren dış girdiler sayesinde hem kapitalist sektörde hızlı bir birikim hem de işçilerin ve küçük burjuvazinin gelirlerinde gerçek artışlar sağlanabiliyordu. Fakat açıkladığımız bu tabloda artık bu ikisinin aynı anda artmasının olanağı yoktur. 1970'lerin ikinci yarısında toplumsal çatışmaların yükselmesinde bu olgunun payı büyüktür.³³³

Aslında Ecevit ve CHP'nin bir şansızlığı da ithal ikameci sanayileşme politikasının başarıyla yürüdüğü/yürüyebileceği bir dönemde değil, deyim yerindeyse çöktüğü bir dönemde iktidara gelmesidir. Boratav'a göre CHP, yukarıda açıkladığımız nedenlerle çökmüş olan bu siyasetin yerine ne konulacağı konusunda ne kuramsal ne de politik hazırlıklara sahipti. IMF'nin döviz krizinin aşılması için

---

³³³ Ç. Keyder, a.g.e., s. 201-236.

gerekli kredinin temini karşılığında dayattığı —fiyatların serbest bırakılıp ücretlerin dondurulmasını öngören— standart bir istikrar anlaşmasını “siyasi intihar” olarak değerlendirerek bir süre direnen hükümet, bir yandan bu baskıya verilmiş kısmi ve gecikmiş tavizleri, diğer yandan da piyasadaki kargaşayı fiyat kontrolleri ve polisiye önlemlerle karşılama çabasını içeren çelişkili ve tutarsız bir iktisadi siyaset izledi. Bu siyasetin sonucu, bir dizi temel malda kuyruklar ve karaborsaların oluşması ile yüzde 64’e varan enflasyon oldu. Demirel’in 1977 sonunda 17,50 TL’ye çıkarttığı resmi dolar kurulunu Ecevit hükümeti 1978 Şubatında 25 TL’ye, 1979 Haziranında 47 TL’ye çıkarttı. Fakat IMF bu ödünleri, fiyatlar serbest bırakılıp ücretlerin ve tarımsal desteklerin dondurulması gibi diğer talep ettiği unsurlarla desteklenmediği için yeterli görmüyordu.³³⁴

Ecevit’in istifasıyla kurulan Demirel hükümeti işte bu koşullar altında bir çıkış olarak 24 Ocak 1980 kararlarına imza attı. Asıl uygulaması 12 Eylül darbesinden sonra başlayacak olan bu yeni politika, IMF uzmanlarının benzer durumdaki bütün ülkeler için hazırladığı reçetelere, hazır şablonlara dayanıyordu: Ücretlerin düşürülmesi yoluyla kâr oranlarının yükseltilmesi, sosyal harcamaların kısılması, tarımsal sübvansiyonların kesilmesi, bu politikaların doğal sonucu olarak iç tüketimin baskılanarak üretimin ihracata yönlendirilmesi, bu kapsamda ülke parasının değerinin düşürülerek ihracatın sübvansiyon edilmesi.³³⁵ Bu kararlar Boratav’ın ifadesiyle “iç ve dışa karşı ‘piyasa ekonomisine dönüş ve dışa açılma’” anlamına geliyordu.³³⁶ Özdemir ise, bütün bir Güney Amerika deneyiminin, bu ekonomik istikrar paketinin ancak muhalefetsiz hükümetlerce, tercihan da askeri rejimlerce uygulanabileceğini gösterdiğini ifade ederek, 12 Eylül darbesi ile 24 Ocak kararları arasında doğrudan bir nedensellik bağı kurar.³³⁷ Keyder de kimilerince ekonomizmle damgalanan bu görüşü destekler.³³⁸

Demirel hükümetinin siyasi plandaki en büyük sorunu ise devam eden “düşük yoğunluklu iç savaş” haliydi. Ahmad’a göre iç koşullar bir yana dış koşullar da darbe için hazırды. Batı, İran Devrimi ve Sovyetler Birliği’yle “ikinci Soğuk Savaş”ın

---

³³⁴ K. Boratav, a.g.e., s. 341-342.

³³⁵ Ç. Keyder, a.g.e., s. 263,

³³⁶ K. Boratav, a.g.e., s. 348.

³³⁷ H. Özdemir, a.g.e., s. 246-247.

³³⁸ Bkz. Ç. Keyder, a.g.e., s. 265-266.

başlamısından sonra siyasi kargaşa içindeki Türkiye'nin kendisine biçilen bölgesel rolü oynamaktan aciz olduğunu düşünüyordu; Washington'a göre bunu sadece askerler yapabilirdi.³³⁹

Velhasıl iç ve dış bütün koşulların olgunlaştığına karar verildiğinde, 12 Eylül 1980'de ordu emir komuta zinciri içinde yönetime el koydu.

4.2.2. İkinci Koalisyonlar Dönemi Karabük'üne Genel Bakış

Başka bakımlardan Karabük ve Türkiye tarihine kanla yazılan bu dönem, başka bir açıdan Karabük tarihinde “zirve ve duraklama” dönemi olarak kabul edilebilir. Öyle ki Karabük 1980 yılına gelindiğinde her bakımdan eskiyi arar hale gelmiştir. Önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi, Karabük ilk iki darbe arasındaki dönemde en müreffeh dönemini yaşamışken, 1970'lerin başından itibaren çok sayıdaki yetişmiş elemanını yeni kurulan İskenderun Demir-Çelik Fabrikası'na kaptırmış, ayrıca iyice zenginleşen Karabük sermayesinin büyük kentlere akmaya başlaması ve Ereğli Demir-Çelik Fabrikası'nın ve çok sayıda özel ark ocağının açılmasıyla da birlikte önemini yitirmeye başlamıştır.³⁴⁰ KDÇF uzun yıllar, hatta on yıllar boyunca demir-çelik sektörünün bilfiil kendisiyken, artık yalnızca bir parçasıdır, üstelik en büyük parçası da değildir.

Karabük'ün artık durgunluk ve gerileme dönemine girmesinin başlıca nedeni kuşkusuz, en son Ocak 1967 yılında açılan Pik, Çelik ve Metal Dökümhanelerinden³⁴¹ sonra yeni bir ünite ya da fabrika eklenmeyen ve 1975 yılı itibarıyla 38 yılda beş kat büyüyen³⁴² KDÇF'nin fiziki büyümesinin durması, artık yeni ünite ve fabrikaların eklenmemesidir; bu tarihten sonra fabrikaya yapılan yatırımlar yenileme ve kapasite genişletme amaçlıdır. Buna karşın, bir anomali olarak kabul edilmesi gereken, ama bir Türkiye normali olarak görülen bir şekilde, artık büyümeyen fabrikada çalışan işçilerin sayısı büyümeye devam etmiştir. 1971

---

³³⁹ A.g.e., s. 190.

³⁴⁰ A. Uğurlu, a.g.e., s. 385.

³⁴¹ N. Koç, a.g.e., s. 110.

³⁴² *Milliyet*, 15.04.1975, s. 9.

yılında 10.579 olan işçi sayısı 1975'te 11.383'e, KDÇF tarihinde bir zirve olarak 1977'de 12.900'e çıkmış, bu tarihten sonra esasen gerilemeye başlamış, 1980 yılında 11.001'e düşmüştür. Aynı dönemde kapsam dışı personel (memur ve mühendis) sayısı dönemin yarısına kadar artmış sonra düşmeye başlamıştır. 1971 yılında 999 olan kapsam dışı personel sayısı 1976 yılına kadar sürekli artmış, bu yıl zirve yaparak 1497'ye varmış, bu tarihten sonra düşmeye başlamış, 1980 yılında 968'e gerileyerek, 1971 rakamlarının altına düşmüştür. Toplam olarak bakıldığında, 1971 yılında 11.578 olan KDÇF'deki toplam çalışan sayısı 1977 yılında tarihinin en yüksek noktası olan 13.996'ya varmış, daha sonra düşmeye başlayarak 1980 yılında 11.969'a gerilemiştir.^{343*}

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Amran Kurtkan 1960'lı yılların başında KDÇF'deki aşırı istihdam sorununu yerinde gözlemliyor, bunu, görüştüğü yetkililerin açıklamalarına dayanarak, "...sefalet içindeki işsiz kütlelerin mühim miktarlara varması sebebiyle her yıl iş talebinde bulunmak üzere Fabrikaya müracaat eden işçilerin çok fazla olduğu... ve bu şartlar altında az miktarda işçi istihdam edip bunların yüksek prodüktivite ile çalışmalarını temin edici tedbirler alacak yerde daha az yevmiye ile imkân nispetinde fazla işçi çalıştırmanın sosyal adalet noktainazarından daha isabetli olacağı kanaatine" bağlıyordu.³⁴⁴ Kurtkan'ın atladığı husus, KİT'lerdeki aşırı istihdam sorununun başlıca kaynağının, idarecilerdeki "sosyal adalet" kaygısından ziyade, iktidarların geniş yoksul kitlelerle öyle ya da böyle bağ kurmalarını sağlayan ve özellikle 1950 sonrasında Türkiye siyasetine damgasını vuran popülizm olmasıydı. 1970'lere gelindiğinde bu sorun öylesine büyük boyutlara varmıştır ki, dönemin *Milliyet* gazetesi yazarı Nilgün Alacakaptan (Uysal)'ın bir makalesine göre, 1980 itibarıyla KDÇF'de toplam 14.139** kişi çalışmakta iken, gerçekte gereksinim duyduğu eleman sayısı yalnızca 7 bindir. Üstelik 1978 yılı itibarıyla KDÇF ve İskenderun Demir-Çelik Fabrikası'nın kurulu sıvı çelik üretim kapasitesinin yüzde 75'inin kullanılması planlanmasına karşılık,

---

³⁴³ KDÇF 1971-1980 Yıllık Faaliyet Raporları.

* Yıllara göre KDÇF'deki (sonrasında Kardemir A.Ş.'deki) çalışan sayılarının farklı kaynaklarda farklı verilmesi nedeniyle, kesin rakamlara ulaşmak üzere, 1971 yılı ve sonrası için mevcut ve ulaşılabilir durumda olan KDÇF (Kardemir A.Ş.) Faaliyet Raporlarından faydalanılmıştır.

³⁴⁴ A. Kurtkan, a.g.e., s. 80.

** Alacakaptan'ın makalesinde bu rakam muhtemelen teknik bir hata sonucu 24.139 olarak verilmiştir.

kapasite kullanım oranı ancak yüzde 47 olabilmiştir.³⁴⁵ Yani Alacakaptan'a göre KDÇF'nin yüzde 100 kapasiteyle çalışması için yalnızca 7 bin (işçi, memur, mühendis) çalışan yeterliyken, yarım kapasite üretim için fiilen 14.139 kişi çalışmaktadır. Kapasite kullanım oranı da hesaba katıldığında, KDÇF'de gerektiğinden 4 kat fazla istihdamın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır ki bu olgu, 1990'lara gelindiğinde KDÇF'yi neredeyse tarihe karışma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacak olan verimsizlik sorununun —daha sonra etraflıca inceleyeceğimiz— üç temel kaynağından birisidir.*

Bu dönemin Karabük tarihinde bir duraklama dönemine tekabül ettiğini nüfus hareketlerinden de teşhis edebiliyoruz. Artık önceki dönemlerde görülen 5 yılda bir yüzde 50'lik, yer yer yüzde 100'lük nüfus artışları söz konusu bile değildir. 1970 yılında 64.599 olan kent nüfusu, beş yıl sonra 1975'te yüzde 10'u bile bulmayan bir artışla ancak 69.182'yi bulabilmiş, bu tarihten sonra ise bir miktar kıpırdamakla birlikte önceki dönemle kıyaslandığında oldukça düşük sayılabilecek yaklaşık yüzde yirmilik bir artışla 1980 yılında 84.137'yi bulabilmiştir. Yine 1970 yılında 103.767 olan genel ilçe nüfusu 1975 yılında 116.088'e, 1980 yılında ise 131.349'a çıkmıştır.³⁴⁶

Bu verilerden çıkarttığımız sonuç, ekonomik hayatındaki tüm çeşitlenme ve farklılaşmaya karşın, KDÇF'nin hâlâ Karabük'ün ana dinamosu olduğu ve o “durduğunda” Karabük'ün de “durduğudur”.

Bu dönemin Karabük açısından bir başka önemi ise, kentteki hava kirliliği sorununun ilk kez ülke gündemine girmeye başlamasıdır. 1973 yılında yapılan bir haberde, KDÇF'nin yerleşim bölgelerine yakın olması nedeniyle ortalama ömrün 44 civarında olduğu, fabrika bacalarından çıkan zehirli gazların yaşayanların ömrünü kısalttığı iddiası dile getirilirken, iddianın ağırlığına uygun bir haber yapmak yerine, tam bir sulandırmaya imza atılarak karşı görüş olarak ilçenin en yaşlı kadını olduğu iddia edilen 102 yaşındaki Ayşe Nine'nin bu iddialara muhalefeti habere taşınmıştır: "Ayşe Tuncel her gün bir bardak süt içip yarım kilo yoğurt yediğini ve beş saat

---

³⁴⁵ Nilgün Alacakaptan (Uysal), “Liberal Rüzgârlar ve Kitler”, *Milliyet*, 20.02.1980, s. 9.

* İlkini daha sonra inceleyeceğimiz, ikincisini ise zaten incelemiş bulunduğumuz diğer ikisi ise, KDÇF'nin gereksindiği teknoloji yatırımlarının TC hükümetlerince zamanında gerçekleştirilmemesi ve kuruluş yeri dezavantajlarıdır.

³⁴⁶ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, erişim tarihi: 25.10.2016.

toprakta çalıştığını ifade ederek, ‘zehirli gazların kötü etkisini böyle yeniyorum’ demiştir.”³⁴⁷ Bu haberde, Karabük’ün ülke ekonomisi için —bugüne kıyasla çok daha büyük olan— önemine binaen, “boş verin zehirli gazı, siz üretiminize bakın, yoğurt yiyin geçer” havasını sezmemek mümkün değildir.

Türkiye geneli için söylediğimiz gibi, Karabük özgülü için de bu 9 yıl —en azından bugüne kadar— eşi benzeri görülmemiş yıllardır. Siyasi cephede sol-sosyalist hareket Karabük’te tarih boyunca ulaşabildiği en yüksek noktaya bu 9 yılda ulaşmış, sınıf hareketi cephesinde ise önceki dönemle kıyaslanamayacak kadar hareketli bir dönem yaşanmış, Karabük ve KDÇF tarihinde ilk kez toplamda 2 günlük de olsa grev, üstelik neredeyse siyasi bir grev ve ülke tarihinin en militan fabrika içi eylemlerinden birisi hayata geçirilmiştir. İkincisinden başlayalım.

4.2.3. 1971-1980 Arasında Karabük İşçi Hareketi

Türkiye genelinde iki darbe arası dönemde yükselişe geçen işçi sınıfı hareketinin Karabük’e yansıması hem KDÇF dışındaki Karabük işçi sınıfının mücadelesinde hem de KDÇF’de iki grev ya da daha doğru bir ifadeyle iki grev girişimi ve bir de son derece militan bir fabrika direnişi şeklinde kendini göstermiştir. Fakat KDÇF’deki grev girişimlerinden ilki olan ve 12 Mart günlerine denk gelen grev girişimi, tuhaf bir şekilde işçilerin ana kitlesini oluşturan binlerce çelik işçisini dışta tutup yalnızca birkaç yüz montaj işçisini kapsarken ve bu yanı sıra grev bir yana gerçek bir grev tehdidi bile ortaya koyamazken, 1978’de CHP iktidarının ilk günlerine denk gelen ikinci grev girişimi (bir günlüğü “yasadışı” toplam iki gün grev) ise, Türkiye işçi sınıfı tarihinin gördüğü en militan fabrika içi kalkışma hareketlerinden birisine de neden olarak, Karabük tarihinde emsali görülmedik bir biçimde devlete (aslında CHP’ye) kafa tutma hareketine dönüşmüştür.

Bu grev girişimlerinin ilkinde, DÇİ Genel Müdürlüğü ile Çelik-İş arasındaki toplu sözleşme görüşmelerinde özellikle de ücret ve kadro sisteminin uygulanması konularında uzlaşma sağlanamaması üzerine, 12 Mart darbesinden yalnızca bir ay sonra 12.04.1971 tarihinden itibaren greve çıkma kararı alınmıştır.

---

³⁴⁷ *Milliyet*, 25.06.1973, s. 3.

Kuşkusuz Çelik-İş'in darbe koşullarına rağmen —kısmi de olsa— grev kararı alması bir rastlantı değildir. Türkiye işçi sınıfının, bilhassa da DİSK öncülüğünde birçok yerde kararlı bir sınıf mücadelesi yürüttüğü bir dönemdir bu. Nitekim Çelik-İş'in grev kararı almasının DİSK'in büyük 15-16 Haziran direnişinden yalnızca 10 ay sonra gerçekleşmesi bu bakımdan anlamlıdır. Açıktır ki KDÇF emekçileri ve sendikası, işçi sınıfının yükselen mücadelesinden etkilenmişlerdir.

Fakat ilginç bir şekilde bu grev kararı yalnızca yurdun değişik yerlerinde devam eden fabrika ve köprü inşaatlarında çalışan 878 KDÇF montaj işçisini kapsamaktadır ve üstelik bu 878 işçi de hep birlikte greve çıkmayacaktır, grev kademeli olarak uygulanacaktır; buna göre ilk greve çıkan işçiler Bandırma sülfürik asit fabrikasının inşasında görevli çelik işçileridir. Zira greve dair Türk-İş'in yaptığı açıklamadan (sendika o dönem Türk-İş'e üyedir) anlıyoruz ki KDÇF çalışanlarının greve katılması planlanmamaktadır (grevin kapsamı açıklanırken sayılan "Karabük Demir-Çelik Fabrikaları merkezi çalışmaları"yla kastedilenin KDÇF'nin bütünü olmadığı, greve katılacak işçi sayısının toplam 878 olarak açıklanmasından anlaşılmaktadır).³⁴⁸ Grev kararıyla sonuçlanan uyuşmazlık, grev kararı alınmasından yaklaşık 10 ay sonra imzalanan toplu iş sözleşmesi ile çözülmüş, sözleşmeyle işçilere ücret artışı sağlanmış, sendikacılar Karabük'e dönüşte 50 araçlık bir konvoyla karşılanmıştı.³⁴⁹

Bizzat sendika tarafından örgütlenen konvoyla karşılamadan anlıyoruz ki sendikacılar bu toplu sözleşmeyi bir zafer olarak sunmuşlardır. Fakat aradan on yıllar geçip köprülerin altından çok sular aktıktan sonra, bizzat sendikanın kendisi, yapılan sözleşmenin KDÇF işçileri için hiç de bir başarı niteliği taşımadığı, uzun yıllardan sonra ilk kez 12 Mart darbesini ve bu toplu sözleşmeyi izleyen yıllarda işçilerin reel ücretlerinde ciddi gerilemelerin olduğunu açıklamıştır. Sendikanın sunduğu rakamlara göre 1970 yılında (1964 yılı fiyatlarıyla) 271 kuruş olan gerçek saat ücreti 1971 yılında 223 kuruşa inmiş, 1972 yılında 253 kuruşa çıkmakla birlikte yine de iki yıl önceki seviyesinin altında kalmış, 1973 yılında ise yeniden 224 kuruşa düşmüştür. Gerçek saat ücretlerinin 1970 yılının üzerine çıkması için 1974 yılını

---

³⁴⁸ *Cumhuriyet*, 13.04.1971, s.1,7 ve *Milliyet*, 13.04.1971, s. 9.

³⁴⁹ *Milliyet*, 19.02.1972, s. 3

beklemek gerekecektir.³⁵⁰ Bizzat sendikanın ortaya koyduğu gibi, aslında ortada konvoyla kutlanacak bir zafer falan yoktur, sonraki üç yılda işçiler gittikçe yoksullaşmıştır.

Bu dönemde Karabük işçi hareketi adına kaydedilmesi gereken en önemli olgulardan birisi de, sayıları 500 civarında olan Karabük Belediyesi işçilerinin DİSK'e bağlı Genel-İş'e üye olmaları ve DİSK önderliğindeki bu işçilerin özellikle CHP'li belediye yıllarında ciddi eylemlere ve grevlere imza atmalarıdır. Üstelik sanılabileceği gibi Karabük Belediyesi işçilerinin DİSK'te örgütlenmesi belediye başkanlığının CHP'de olduğu döneme değil, AP'li Yüksel Erhal'ın bu koltukta oturduğu yıllara tekabül etmektedir. Bu durum DİSK'in KDÇF'de olmasa bile Karabük kentinde ciddi bir varlık gösterdiğine delalet eder. Üstelik DİSK/Genel-İş Karabük'te AP'li belediye döneminde grevin eşiğine gelmiş, CHP'li belediye döneminde ise biri fiili, biri resmen iki grev gerçekleştirmiştir. İşveren olarak Karabük Belediyesi ile yürüttüğü toplu sözleşme pazarlıklarından sonuç alınamaması üzerine Genel-İş sendikası 13 Temmuz 1977 tarihinde grev kararı almış ve bu kararı askıya çıkartmıştır.³⁵¹ Fakat *Karabük Postası* gazetesi arşivinde yaptığımız çalışmada bu ihtilafın ne şekilde çözüldüğüne dair bir bilgi bulunamadığından, anlaşmazlığın grev aşamasına varmadan sonuçlandığı değerlendirilebilir.

Belediye başkanlığının CHP'de olduğu dönemde ise Karabük ve halkı ilk belediye greviyle tanışır. Belirttiğimiz gibi bu grevlerden ilki daha çok fiili bir grev niteliğindedir. Belediyenin bir toplu sözleşme hakkı olan kömürü işçilere vermemesi üzerine DİSK/Genel-İş şubesi, elektrik ve su işlerinde çalışanlar haricindeki 425 işçiyle direnişe geçme kararı alır. Direnişin içeriği, işçilerin işyerlerinde bulunması ama hiçbir iş yapmamaları, yani fiili grev yapmaları şeklindedir.³⁵² Karabük Belediyesi eylemin yasadışı olduğunu iddia ederek ilçe İş Mahkemesi'ne başvurur. Bu arada belediye otobüsleri durduğundan toplu ulaşım felç olmuş, çöp toplanmadığından çöp dağları oluşmaya başlamış, mezbaha işçileri çalışmadığından kasaplar et sıkıntısı çekmeye başlamıştır. İş Mahkemesi davayı görmeyi 4 gün sonraya atınca, sendika aksi yönde bir karar alınıncaya ya da işçilerin hak ettikleri

---

³⁵⁰ *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 31-33.

³⁵¹ *Karabük Postası*, 15.07.1977, s. 1.

³⁵² A.g.e., 19.12.1978, s. 1.

kömür dağıtılmaya kadar direnişe devam etme kararı alır.³⁵³ Buna karşın işçiler belirli bir yumuşamayla, eylemi halkı pek zor duruma düşürmeden devam ettirmeye çalışıp, zaman zaman çöpleri toplamaya, acil durumlarda vasıta vermeye başlarlar.³⁵⁴ Bu arada belediye dağıtmakla yükümlü olduğu kömürü temin etmeye çalışmaktadır. Sendika, kömürün dağıtılmaya başlanması ve belediyenin İş Mahkemesi'nde açtığı davayı geri çekmesi durumunda direnişi bitireceğini, fakat davadan vazgeçilmezse yalnızca kömür hakkını alan işçilerin eylemi (yani fiili grevi) bırakacağını açıklar.³⁵⁵ Kömür dağıtılmaya başlanır, fakat sendikanın kararı uyarınca yalnızca kömür alan işçiler eylemi bırakır.³⁵⁶ 25 Aralık'ta İş Mahkemesi, işçilerin eyleminin durdurulması için ihtiyati tedbir kararı verilmesi yönündeki belediyenin başvurusunu reddeder. Kömür almayan işçilerin eylemi devam etmektedir.³⁵⁷ 27 Aralık'ta mahkeme direnişin yasal olmadığına karar verir, sendika karara uymakla birlikte temyize başvuracağını açıklar.³⁵⁸ 2 Ocak 1979'da sendika işçilerin kömür haklarının verildiğini, direnişin de tamamen bittiğini açıklar.

Aynı yılın Temmuz ayına geldiğimizde ise DİSK/Genel-İş öncülüğünde Karabük'ün ilk gerçek ve resmi greviyle karşılaşırız. 23 Temmuz 1979 günü, 403 belediye işçisi toplu sözleşmeden kaynaklanan fark ücretleri ve sosyal haklar kendilerine verilmediği gerekçesiyle açıkça greve başlar.³⁵⁹ Grev sonucu Karabük'ün muhtelif yerlerinde biriken çöpler kokmaya başlar. Belediye'nin başvurduğu Karabük İş Mahkemesi temizlik ve ulaşım işçilerinin grevinin ertelenmesine karar verir. Sendika karara uyacaklarını, buna göre 403 işçiden 216'sının işbaşı yapacağını açıklar.³⁶⁰ İlerleyen günlerde Belediye Başkanı Oral, işçilere alacaklarının bir kısmı karşılığında ödenmek istenen 3,5 milyon lirayı işçilerin almadığını, alacaklarının tamamını istediklerini açıklar.³⁶¹ 16 Ağustos'ta, yani grev başladıktan 23 gün sonra Karabük İş Mahkemesi grevin yasal olduğuna karar verir ve bunun üzerine daha

---

³⁵³ A.g.e., 21.12.1978, s. 1,4.

³⁵⁴ A.g.e., 22.12.1978, s. 1.

³⁵⁵ A.g.e., 23.12.1978, s. 1.

³⁵⁶ A.g.e., 25.12.1978, s. 1,4.

³⁵⁷ A.g.e., 26.12.1978, s. 1.

³⁵⁸ A.g.e., 28.12.1978, s. 1.

³⁵⁹ A.g.e., 24.07.1979, s. 1.

³⁶⁰ A.g.e., 29.07.1979, s. 1,4.

³⁶¹ A.g.e., 01.08.1979, s. 1.

önce greve katılımları engellenen temizlik ve ulaşım işçileri yeniden greve başlar.³⁶² 31 gün süren grevden sonra Genel-İş Karabük şubesi ile Karabük Belediyesi, Şeker Bayramı'nın ilk gününde anlaşarak greve son verirler. İşçilere hak ettikleri fark ve sosyal haklar ödenmeye başlanır.³⁶³

Genel-İş'te örgütlü Karabük Belediyesi işçileri 12 Eylül darbesinden günler önce bir kez daha grevin eşiğine gelir. Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinden uzlaşma çıkmaması, bunun üzerine devreye giren Uzlaştırma Kurulu'nun da uzlaşma sağlayamaması üzerine sendika bir kez daha grev kararı alır.³⁶⁴ CHP'li Belediye Başkanı Oral, grev yapmanın işçilerin hakkı olduğunu, lokavt haklarını kullanmayacaklarını açıklar.³⁶⁵ Askeri darbeden yalnızca üç gün önce sendika ve Karabük Belediyesi toplu iş sözleşmesi üzerinde anlaşarak uyuşmazlığın grevle sonuçlanmasını engeller.³⁶⁶

Yine bu dönemde Karabük sınıf hareketi adına önemli bir gelişmeyle daha karşılaşılır: Çelik-İş Sendikası'nın Karabük Özel Sektör Şubesi 1977 Ekim'inde, toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine 4 demir çekme haddehanesinde grev kararı alır. Haberi veren *Milliyet* gazetesine göre grev gerçekleşirse Karabük tarihinde işçiler ilk kez greve çıkmış olacaklardır.³⁶⁷ Buradan iki sonuç çıkıyor: Karabük'te inşa sürecinden başlayarak 40 yıldır KDÇF, 30 yıldır özel haddehaneler ve 16 yıldır da anayasal grev hakkı ve her daim de son derece ağır çalışma koşulları vardır, fakat 40 yıllık tarihinde hiç grev yoktur. İkincisi, Çelik-İş o tarihlerde haddehanelerde de örgütlenmiştir. Nitekim *Karabük Postası* gazetesi arşivinden öğreniyoruz ki, o tarihlerde Çelik-İş Sendikası'nın bir Özel Sektör Şubesi bulunmakta ve yetkili olduğu toplamda 8 özel işyerinde toplu sözleşme görüşmeleri yürütmektedir. 29-30 Eylül 1977 itibarıyla bu işyerlerinden ikisinde anlaşma sağlanmış, ikisinde görüşmeler sürmekteyken, toplamda 250-300 işçinin çalıştığı dördünde ise grev kararı alınmıştır. Bahse konu (Özel Sektör) Şube Başkanı Nurettin Yüksel, yaptığı yazılı basın açıklamasında temel anlaşmazlık konusunun ücret

---

³⁶² A.g.e., 17.08.1979, s. 1.

³⁶³ A.g.e., 27.08.1979, s. 1,4.

³⁶⁴ A.g.e., 05.09.1980, s. 1.

³⁶⁵ A.g.e., 06.09.1980, s. 1,4.

³⁶⁶ A.g.e., 10.09.1980, s. 1,4.

³⁶⁷ *Milliyet*, 01.10.1977, s. 13.

meselesi olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁸ Uzlaştırma Kurulu'nun devreye girmesi üzerine grev kararı alınan dört işletmeden ikisinde (Saka ve Beşbaşlar) anlaşma sağlanmış, diğer iki işyerinde ise görüşmeler devam ettirilmiştir.³⁶⁹ Arşiv çalışmasında kalan iki işyerinde ihtilafın nasıl çözümlendiğine dair bir bilgi bulunamadığından, oralarda da grevle sonuçlanmadan çözüldüğü varsayılabilir.

Kuşkusuz dönemin, hatta Karabük tarihinin en radikal işçi eylemi ise KDÇF'de gerçekleştirilmiştir. 1978 yılında bütün bir KDÇF tarihinde ilk defa toplamda iki günlüğüne de olsa fiili grevle, dahası belki de Cumhuriyet kamu işletmeleri tarihinin en radikal işletme içi işçi eylemiyle karşılaşırız. Toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanamaması üzerine konu Yüksek Uzlaştırma Kurulu'na gitmiş, Kurul'un verdiği kararı hükümetin kabul etmesine karşın, zamların yeterli olmadığı gerekçesiyle sendika kabul etmemiş, 6 aydır süren Toplu İş Sözleşmesi görüşmeleri neticesinde grev kararı almıştır. Üstelik bu sefer 1971'den farklı olarak Karabük, İskenderun, Divriği ve Demir Çelik İşletmelerine ait depo, iskele ve şantiyelerinde çalışanların tamamını kapsar şekilde 34 bin işçinin greve çıkması söz konusudur.³⁷⁰ Fakat hükümet o dönemde ülke ekonomisi için hâlâ çok kilit bir önem taşıyan işletmede gerçekleştirecek grevi engellemeye çalışır; Bakanlar Kurulu kararıyla Karabük demir çelik grevini milli güvenlik gerekçesiyle 30 gün ertelenir. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun bu süre sonunda son kez olmak üzere grevi iki ay daha erteleme yetkisi de vardır.³⁷¹ Gelgelelim o güne kadar anayasal grev hakkını yasal sınırlar içinde dahi kullanmaktan imtina eden sendika, bakanlar kurulunun grev erteleme kararının ellerine ulaşmadığını iddia ederek KDÇF'deki 13 bin işçiyle bir gün grev yapar. Burada "karardan haberimiz yok" denilmediğine dikkat edilmelidir, elimize geç ulaştı denilmektedir. Henüz yedi aylık CHP hükümeti bu grevin kendisine karşı yapıldığını düşünmektedir. Çalışma Bakanı Bahir Ersoy bunu şöyle ifade eder: "Bu grev aslında siyasal amaçlı bir grevdir. Bu nedenle yasadışı bir grev uygulamasıdır. Gereken hukuki işlem yapılacaktır."³⁷²

Peki Bahir Ersoy'un ve hükümetin bu kanısı haklı dayanaklara sahip midir?

---

³⁶⁸ *Karabük Postası*, 29.09.1977, s. 1,4 ve 30.09.1977, s. 1,4.

³⁶⁹ A.g.e., 08.10.1977, s. 1,4.

³⁷⁰ *Milliyet*, 08.07.1978, s. 14, 13.07.1978, s. 14 ve 11.10.1978, s. 3.

³⁷¹ A.g.e., 14.07.1978, s. 6.

³⁷² A.g.e., 15.07.1978, s. 6. ve *Cumhuriyet*, 15.07.1978, s. 5

Her şeyden önce dönemin Çelik-İş Genel Başkanı Şükrü Korkmazgider'in MHP'li olduğu belirtilmelidir.* Neden “her şeyden önce?” sorusunun yanıtı ise dönemin siyasi atmosferinde saklıdır: MHP o dönemde yalnızca sosyalistleri değil, CHP'yi, CHP'lileri ve CHP iktidarını da üç aşağı beş yukarı “Moskof uşağı” ve düşman olarak algılamakta, yurt genelinde sola karşı yürüttüğü saldırılarda CHP ve CHP'liler de önemli bir yer tutmaktadır (Karabük'ün de bu gerçekliğin dışında olmadığını bir sonraki alt başlık altında göreceğiz); üstelik bu siyasal gerilime kan da bulaşmıştır. Dolayısıyla Şükrü Korkmazgider'in bir kamu işletmesi olarak KDÇF'deki işçi işveren (devlet) ilişkileri üzerine genel fikirleri ile CHP iktidarı döneminde aldığı tutum arasındaki açığı da bir MHP'li olarak siyasi duruşunun sonucudur. Bu çerçevede işçilerin devletleriyle (=işverenleriyle) ilişkisini, daha önce de aktardığımız gibi genel olarak şöyle koyuyor Korkmazgider: “Karabük'te geçmişte hak almak için bir direniş olmamış; ama ufak tefek tepkiler, işverenin tavrıyla ilgili ufak tepkiler var... Büyük çaplı hak arama direnişleri olduğu söylenemez. İşçi öyle yetiştirilmiş ki, fabrikasını çok seviyor ve ekmek teknesi olarak görüyordu. Devletin malı, devletin gözbebeği... O zaman milli duygular daha kabarık; memleketseverlik daha değişik boyutlarda.”³⁷³ Fakat devletle uyumu hem sendikacılığının hem de ideolojisinin merkezine koyan aynı Korkmazgider, devletin başında CHP olunca bir “milli sendikacı” değil de adeta bir sınıf sendikacısı hüviyetine bürünür; artık hiç de uyumdan yana değildir; hükümetle Türk-İş arasında tam da o sıralarda imzalanan Toplumsal Anlaşma'ya şiddetle karşı koyar: “Temsil gücünü yitiren Halil Tunç hükümetle anlaşarak işçi haklarına en büyük darbeyi indirdi.”³⁷⁴

Fakat mesele yalnızca Korkmazgider'in siyasi kimliğiyle ilgili değildir, aynı zamanda sendikanın siyasi kimliğiyle ilgilidir: Çelik-İş Sendikası, sendikacıların bizzat itiraf ettiği gibi, çoğu zaman AP'nin, yer yer de MHP'nin olmak üzere, sağın arka bahçesi durumundadır. Nitekim dönemin sendika yönetiminin CHP hükümetine nasıl baktığı, 1979 yılı Çelik-İş Karabük Şube Genel Kurulu'na sunulan çalışma raporuna şöyle yansır: “Devlet baba anlayışı ve şefkatinden uzaklaşmış siyasi

---

* “1967 yılında Karabük'te CKMP ilçe örgütü kurucularındanım. CKMP 1969 yılında MHP oldu. Ben de aynı çizgide devam ettim.” (Şükrü Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 170) “Çankırı'da MHP'den birincisi sıradan milletvekili aday oldum. Çok az bir oyla milletvekili olamadım.” (A.g.e., s. 169)

³⁷³ Ş. Korkmazgider, akt. a.g.e, s. 166-167.

³⁷⁴ *Milliyet*, 25.07.1978, s. 8.

iktidarlar, milletin fakirliğini sömürerek ucuzluk, eşitlik ve hakça bir düzen sloganlarıyla işbaşına geldikten sonra sosyal adaleti ve iş barışını” bozdular.³⁷⁵ Aynı raporun Sonuç bölümünde geçen ifadeler, bir sendikanın değil de MHP'nin bir çalışma raporunda bulunabilecek cinstendir:

*Ne kapitalizm, ne liberalizm, ne komünizm ve ne de sonu “izm”le bitenler Türkiye için yararlı olamazlar. Türkiye’yi kalkındıracak sistem ve görüş ancak, Türk Milleti’nin özelliklerine uygun Müslüman-Türk realitesini gözönünde bulunduran ve modern ilim ve tekniği yol gösterici kabul eden milli bir doktrin Türkiye’yi ulaşmak istediğimiz kudretli, ileri Büyük Türkiye ülküsüne kavuşturabilir.*³⁷⁶

1978’de KDÇF’de yaşanan olayların sendikanın bu siyasi kimliğiyle yakından bağlantılı olduğunu ise, yine Korkmazgider’in KDÇF içindeki kalkışmaya dair aktarımlarından net bir şekilde anlayabiliyoruz.

Temmuz ortasında grevin 1 ay süreyle ertelenmesini takiben, bu sürenin dolmasıyla birlikte Bakanlar Kurulu yasal yetkisini kullanarak Ağustos ortasında bu kez grevi iki aylığına ertelemiştir. Bu arada sendika ile işveren (DÇİ) arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri devam etmektedir. İşte toplu sözleşme görüşmeleri KDÇF içindeki Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nde devam ederken, 19 Eylül 1978’de sözleşmenin 9 aydır imzalanmamış olmasına tepki gösteren işçiler Genel Müdürlük binası önünde toplanmaya başlar. Haklarını vermemekle suçladıkları Genel Müdür Haşim Akduman'ın istifasını ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı Orhan Alp'in Karabük'e gelmesini istemektedirler. 15 Temmuz 1978 tarihli *Milliyet* gazetesine göre olan biten bundan ibarettir ve bakan Alp'le sürekli telefonda görüşen Genel Müdür Akduman, Bakan'ın isteği üzerine saat 04.00'te sendika temsilcilerini toplantıya çağırmış ve iki saat süren toplantıdan sonra anlaşma sağlanmıştır. Sözleşmeye göre birinci yıl seyyanen 15 TL, ikinci yıl yüzde 40 zam yapılmıştır.³⁷⁷ Haber o gün KDÇF’de yaşananları tam olarak aktarmaması bakımından çok eksik, anlaşmaya varıldığını iddia etmesi bakımından ise tümüyle yanlıştır. O gece KDÇF’de yaşananlar *Milliyet* gazetesinin aktardığının çok ötesindedir. Olayların tam merkezindeki Çelik-İş Sendikası Başkanı Şükrü

---

³⁷⁵ “Çelik-İş Karabük Şubesi 1. Genel Kurul Çalışma Raporu”, 1979, s. 35, akt. H. Ünlü, a.g.e., s. 76.

³⁷⁶ A.g.e., s. 39, akt. H. Ünlü, a.g.e., s. 77.

³⁷⁷ *Milliyet*, 15.09.1978.

Korkmazgider, Karabük ve KDÇF'nin bu tarihi gecesini* 20 yıl sonra kendi cephesinden şöyle anlatır:

... Toplu sözleşme müzakeresi 6., 7. aya kadar sürdü. Bir türlü anlaşamadık. Grev kararı aldık. 24 saat uyarı grevi yaptık. İlk grevimizi hükümet erteledi. Bu ertelemenin sonunda yeniden greve çıkacaktık. İkinci ertelemeye bir gün geciktiler. Bu aradaki 24 saat grev yaptık. Tedbir de almamışlardı... Grevin kanunsuz grev olduğunu ileri sürdüler... En hassas konu kok kömürüdür. Enerji Bakanı Deniz Baykal'dı. "Kok kömürünü işçiye vermem," diyor. Karabük halkı koka almış. Başka kömür yakamıyor. Birkaç konu daha vardı. İyi niyetli bir genel müdürümüz vardı. 24 saatlik grevden sonra Ankara'da Şeker Fabrikasının toplantı salonunda toplantı yapıyorduk. Genel Müdür, "müzakereyi burada keselim; benim Japonya'dan randevu verdiğim bir heyet Karabük'e geliyor; onlarla orada görüşeceğim," dedi. Ben de, "Karabük'e gitme, misafirlerini buraya çağır, onlarla burada görüş; müzakerelere de devam edelim," dedim... "[Y]arın Karabük'e gidince işçi bana ne oldu diye soracak; meseleyi burada görüşelim; oraya gitmeyelim," diye devam ettim. Genel Müdür de, "yürüyen işçi cezasını çeker," gibi ters düz laflar etti. Bunun üzerine yanımda bulunan baştemsilciye, "Mehmet Karabük'e telefon et; işçiye duyursunlar; yarın genel müdürlük toplantı salonunda toplantı yapılacak; uyuşmazlık nedenlerini kendilerine izah edeceğiz," dedim. Genel Müdüre de, "işçi oraya toplanırsa, bunun günahı benim değil," dedim. O da, "işçiler gelirse konuşuruz," dedi. Bakana da durumu anlattım. Genel Müdüri o da uyardı. Genel Müdürlük o zaman Karabük'te. Bunun üzerine müzakere kesildi. Ertesi gün Karabük'e gittik. Toplantıyı bizinkiler herkese duyurmuşlar. "Herkes Genel Müdürlüğün önünde toplanacak; ancak 'dağın' deyince de dağılsınlar; toplarız, dağıtamayız, başımıza iş alırız," dedim. **Karabük Adalet Partilidir. Adalet Partisi iktidardaki CHP'ye ateş püskürüyor. Korkum o. Korktuğum da başıma geldi.** Genel Müdürlük, anlaşma yapıp işçiye anlatacağız diye hoparlör koydurmuş. Saat dörtte vardiyadan çıkan Genel Müdürlüğün önüne geliyor, yeni vardiyaya girecek geliyor. Konuşmalar yapıldı. "Siz işe gidin, biz müzakereye devam edeceğiz," dedik. Gidiyorlardı. Ancak nedense dağılma sona erdi. Yeniden Genel Müdürlüğün önünde toplanmaya başladılar. Toplananların sayısı gittikçe çoğaldı. Üç dört bin işçi oldu. Bu arada hava karardı. Arkadaşlar dağılmıyorlar. Tezahürat başladı. "Dokuz ayda çocuk bile doğar; dokuz ay oldu bir şey olmadı," diye bağıryorlardı. **Rahmetli Metin Türker AP ilçe başkanıydı. Etrafta dolanıp duruyordu. Teşkilattan arkadaşlar işçiyi kontrol altına almaya çalışıyordu. Genel Müdür de, "bu adamlar buradayken müzakere etmem," demeye başladı.** Baştemsilciliğe gittim. 'Arkadaşları dağıtın,' dedim. Ama işçi dağılmadı. **Ateşi almışlar... Bu durum sabaha kadar sürdü. Asker, savcı, kaymakam geldi. İşçi hiçbirimizi Genel Müdürlük binasından çıkartmadı. İşçi kapıları kırdı. İçeriye girdi. Her tarafı işgal etti. Genel Müdürün masasına oturdu biri, 'imzala bu kâğıdı,' diyordu.** O geceki olaylar kaleme alınsa, bir roman olur. Bakana telefon ediyoruz. Karabük'e yeni bir binbaşı tayin olmuş; Volkan Binbaşı... Binbaşıyla birlikte işçinin önüne çıktık. Salon tıklım tıklım dolu. Binbaşı taburenin üzerine çıktı, güzel bir nutuk çekti. "Haklısınız, sizin hakkınızın ödenmesi lazım, ama zor durumdayız; böyle olaylarla iş bitmez; **vur emri aldım,**" dedi... Sonra ben söz aldım. Teşekkür ettim. "Bu birlik ve beraberlik bizim arkamızda olduğunda her şeyi hallederiz," dedim. Benim konuşmamın arkasından işçiler bütün odaları boşalttı. Binbaşı konuştu, direniş gösterdiler. Ben konuşum, "emredersin, başkan," dediler. Zor bir duruma düştüm. Direnişi örgütleyen benmişim gibi gözüktü. Binbaşı dönerken, "**ben biliyordum senin tezgâhın olduğunu,**" diyordu. Bakana telefon etti binbaşı. Konuşuyorlar. Genel müdür, "istenileni ben veremem; yetkili ve sorumlu kişi bakan," diyordu. Ben de, "burada sözleşme imzalanmadan hadiseleri durdurmak mümkün değil," dedim. Çok sayıda jandarma vardı. **Lastikler yakılmaya, camlar kırılmaya başlandı.** Olaylar büyüyordu. Bakanla görüşüldü. Bakan, Genel Müdüre talimat verdi. Sözleşmenin yapıldığını işçiye açıkladık, istediğimizi aldığımızı söyledik... Millet de alkışladı. Genel Müdüri de alkışladılar... [S]avcı ve kaymakam da oradaydı; "dava açılmasın," dedim. Savcı, "**koskoca devleti bastınız,** bunun davası olmaz mı?" dedi. Neyse, araya

* Bu "tarihi gece"de yaşananlar, arşivine erişilebilen yerel basın tarafından haberleştirilmediğinden, daha fazla detaylandırılmamıştır.

girenler oldu. Hava biraz yumuşadı. Dava açıldı. 24-25 kişiye altı ay gün verdiler. Bu cezayı paraya tahvil ettiler. İşletme Genel Müdürü ve genel müdür muavinleri şikâyetçi olmadı. Kamu davasında da önde görülen bazı kişilere ceza verildi. Barışçı gayretimi, uzlaştırıcı çabamı gördüler, hadiseyi de uzatmadılar. O zamanki hükümet de efendiliğini* gösterdi.³⁷⁸

Önemine binaen uzun uzadıya aktardığımız Korkmazgider'in bu birinci elden tanıklığına dair şunlar ifade edilebilir: Birincisi ve her şeyden önemlisi, kendisine solcu diyen bir hükümet, epeyce şiddet bulaşmış olmakla birlikte kimsenin burnunun kanamadığı bir işçi eyleminin üzerine gönderdiği bir subaya vur emri verebilmiştir. İkincisi, 19 Eylül 1978'de KDÇF'de yaşanan şey, ulusal basının yansıttığının çok ötesinde, Karabük savcısına “Devleti bastınız” dedirtecek kadar ciddi ve şiddetli bir işçi eylemidir: İdarecilerin bulunduğu bina kuşatılmış, camları indirilmiş, daha sonra işgal edilmiş, Genel Müdür'e zorla toplu sözleşme imzalatılmaya çalışılmış, fabrikanın değişik yerlerinde lastikler yakılmış ve ayrıca tanıklığına başvurduğumuz işçilerin aktarımına göre, bahse konu anlaşmazlıkta ne gibi bir sorumluluğu olduğunu bilemediğimiz, konuyla tek ilgisi fabrikanın kurucusu olması olan İsmet İnönü'nün işletme içindeki büstü parçalanmıştır. Üçüncüsü, Korkmazgider hadiseden 20 yıl sonra anlaşmanın sağlanamamasının nedeni olarak dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal'ı, onun Karabük işçisine kok kömürü vermek istememesini göstermesine karşın, o dönemde yapılan hiçbir açıklamada ve haberde bundan bahsedilmemekte, anlaşmazlık nedeni olarak parasal konular gösterilmektedir. Dördüncüsü, aslında anlaşma sağlanmadığı, toplu sözleşme imzalanmadığı halde, dağılmalarını sağlamak için, sendikacılar ve idareciler birlikte işçilere yalan söylemiştir. Beşincisi, olayların bu raddeye varmasında siyasi aktörlerin ve faktörlerin etkisi büyüktür. İşçilerin İsmet İnönü büstünü parçalaması başka hiçbir saikle açıklanamaz. Korkmazgider'in ifadesiyle “Karabük'ün Adalet Partili” olması ve o dönemde ne sendikada ne de KDÇF'de hiçbir görevi bulunmayan dönemin AP İlçe Başkanı Metin Türker ve diğer Adalet Partililerin

---

* İnönü'nün fabrika içindeki büstünü parçalayacak kadar CHP karşıtı, Genel Müdürlük binasının bütün camlarını indirdikten sonra işgal edip, bir de TDÇİ Genel Müdürü'ne zorla sözleşme imzalatmaya çalışacak kadar radikal bir eyleme imza atan işçilere karşı CHP'nin takındığı tutuma dair MHP'li sendika başkanı Korkmazgider “efendice” tabirini kullanır ve tek bir işçinin dahi işten atılmadığını belirtirken, partisinin genel başkanı Türkeş, bu olaydan bir yıl sonra partisinin Karabük ilçe kongresindeki konuşmasında, muhtemelen KDÇF'de bu eylemleri yapıp halen fabrikada çalışmaya devam eden işçilerin de içinde olduğu bir kalabalığa, binlerce işçinin CHP iktidarı döneminde komünist olmadığı için işten atılıp aç bırakıldığını iddia etmiştir. (Bkz. *Milliyet*, 19.11.1979, s. 1, 9).

³⁷⁸ Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 172-173, vurgular bana ait.

kışkırtmaları olaylarda büyük ve başat bir rol oynamıştır. İşçileri oraya toplayan sendika bir noktadan sonra tam da Korkmazgider'in o gün korktuğu ve 20 yıl sonra itiraf ettiği gibi kontrolü kaybetmiştir, kontrol başka yerlerde.

Her türlü hak yoksunluğuna rağmen Karabük tarihinde görülmeyen bir militanlığın ve radikal sendikacılığın CHP iktidarı döneminde sergilenmesinin nedeni ne kadar sözleşmenin uzamasına duyulan öfke, ne kadar işçi sınıfının Türkiye genelinde yükselen mücadelesi ve bu mücadelenin Karabük ve KDÇF işçisine etkisi ve ne kadar sağcıların sol hükümete duyduğu öfkedir, ayırtırmak gerçekten güçtür, belki de ve hatta muhtemelen bunların hepsidir; fakat kesin bildiğimiz, hadiseden 20 yıl sonra açıkça AP İlçe Başkanı Metin Türker'i ve AP'lileri suçlayıp hükümetin efendiliğinden, Genel Müdür'ün iyi niyetinden falan bahseden Korkmazgider'in, çok ilginç bir şekilde o sıralarda hiç böyle konuşmadığı, ne Genel Müdür'ün iyi niyetinden, ne hükümetin efendiliğinden, ne de Metin Türker ve diğer Adalet Partililerin kışkırtmalarından bahsetmezken, 20 yıl sonraki anlatımlarında adeta buharlaşan CHP'li bazı parlamenterlerden ve bir de nereden çıktıkları, örgütlü olmadıkları KDÇF'ye nasıl sızdıkları belli olmayan DİSK militanlarından bahsettiğidir: "İskenderun ve Karabük'te meydana gelen olayların sorumlusu hükümet, CHP'li bazı parlamenterler ve DİSK militanları[dır]."³⁷⁹

Belirttiğimiz gibi işçilere söylenen yalana karşın 19 Eylül olaylarından sonra da toplu sözleşme imzalanamamış, Bakanlar Kurulu'nun yetkisi dâhilindeki 3 aylık erteleme süresinin 13 Ekim 1978'de dolmasından sonra sendika bir kez daha greve başlayacağını duyurmuş, bunun üzerine hükümet İş Mahkemesi'ne başvurarak grevin 6 gün daha ertelenmesini talep etmiş, mahkeme de bu talebi kabul etmiştir.³⁸⁰ Bu arada Sanayi ve Ticaret Bakanı Alp'in çağrısı üzerine Sendika ile toplu sözleşme görüşmelerine yeniden başlanmış ve 25 Ekim 1978 tarihinde nihayet anlaşmaya varılmıştır.³⁸¹

Söz konusu hadiselerle ilgili son bir noktaya daha değinmekte fayda var: Çelik-İş sendikası bu hadiselerden yıllar sonra kendi tarihçesini yazdığında çok ilginç bir şekilde KDÇF tarihinin bu en radikal işçi eylemine tek bir kelimeyle bile

---

³⁷⁹ *Milliyet*, 22.09.1978, s. 14.

³⁸⁰ A.g.e., 11.10.1978, s. 3, 15.10.1978, s. 1 ve *Cumhuriyet*, 15.10.1978, s. 9.

³⁸¹ A.g.e., 15.10.1978, s. 1 ve 26.10.1978, s. 1.

değınmemiş, onu adeta ademiyyete mahkûm etmiştir.³⁸²

Karabük ve KDÇF tarihinde görülmemiş hadiselerin sonunda imzalanan toplu sözleşme, 1978 yılında değilse de, geçerli olduğu 1979 yılında işçilerin yoksullaşmasını engelleyememiştir. İşçilerin gerçek ücretlerinde, “sermayeden yana kontrollü bir biçimde yükselen enflasyon” nedeniyle, hem 1979 yılında hem de yeni toplu sözleşme dönemine tekabül eden 1980 yılında düşüşler olmuştur. Buna karşın 1980 ve 1981 yılını kapsayan toplu sözleşme, artık AP'nin başında olduğu hükümetin temsil ettiği işveren tarafıyla sorunsuz bir şekilde 17 Mayıs 1980 yılında imzalanmıştır.³⁸³

4.2.4. 1971-1980 Arasında Karabük'te Siyaset

1970'li yılların Karabük'ü siyasi açıdan tıpkı Türkiye'nin bütünü gibi iki fenomenle karakterizedir: Birincisi, genel olarak solun, özel olarak CHP'nin yükselişi; ve ikincisi, bu yükselişe bir tepki ve önlem olarak tertiplenen düşük yoğunluklu iç savaş neticesinde siyasete kan bulaşması. Birincisinden başlayalım.

Türkiye'yi saran ve sarsan sol yükseliş işçi kenti Karabük'e de uğramamazlık etmemiş, onun sağ-muhafazakâr hâkim yapısını kökünden değiştiremese bile, ciddi gedikler açmıştır. Nitekim Karabük'te CHP ilk kez* 1977 yerel seçimlerinde DP-AP geleneğini geride bırakarak CHP adayı Sabahattin Oral Karabük Belediye Başkanı seçilmiş, genel seçimlerde de ciddi sıçramalar yaparak AP ile arasındaki mesafeyi, AP'nin bu sarsılmaz kalesinde oldukça kapatmıştır. Fakat bu durum uzun sürmeyecek, 12 Eylül darbesiyle birlikte Karabük kelimenin hem literal hem de mecazi anlamında “fabrika ayarlarına” dönecektir. Bu bakımdan bilhassa 70'lerin ikinci yarısı Karabük tarihinde kısa bir “sol mola” ya da belki daha doğru bir ifadeyle bir “Ecevit molası” olarak karakterize edilebilir.

Aslında 1973 seçimlerine bakıldığında, Karabük'ün Türkiye genelini izlemekte epey ağırdan aldığı, Türkiye'nin aksine CHP'ye bir sıçrama yaptırtmadığı

---

³⁸² Bkz. 137 Gün Süren Grevimiz, s. 17-26.

³⁸³ A.g.e., s. 33, 35 ve Karabük Postası, 19.05.1980, s. 1,4.

* Adil olma niteliği tartışmalı 1946 seçimleri doğal olarak hesaba katılmamaktadır.

söylenbilir. Zira bu seçimlerde 1969'a göre CHP oylarında çok ciddi bir kıpırdanmadan bahsetmek güçtür, Karabük sanki siyasi manzarasını değiştirmek için Ecevit'in milliyetçiliğinden emin olmayı, yani Kıbrıs harekâtını beklemektedir:

Şekil 7. 1973 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Kat.	AP	CHP	CGP	DP	MP	MHP	MSP	TBP	Bğz
Türkiye	66,8	29,8	33,3	5,3	11,9	0,6	3,4	11,8	1,1	2,8
Karabük	74	41,9	29,1	2,7	5,8	0,8	1,9	17,2	0	0,5

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 25.10.2016

Sonuçlara bakıldığında ilk göze çarpan husus, Karabük'ün Adalet Partisi'ndeki ısrarıdır. Türkiye genelinde 1969 seçimlerine göre yaklaşık 17 puan oy kaybeden bu partinin Karabük'te kaybettiği oy 5 puanı bile bulmamış, —her zamanki gibi— kentten Türkiye genelinde aldığından 12,1 puan fazla oy almayı başarmıştır. Üstelik bu partiden kopan ve kendisini DP geleneğinin devamı sayan Demokratik Parti'nin oyuyla birlikte değerlendirildiğinde, DP/AP geleneği aslında Karabük'teki oyunu bir önceki seçime göre 1 puandan fazla artırmıştır. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, esasen AP iktidarı eliyle uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nin büyük sanayiye kollayan politikaları sonucunda iyice genişleyen işçi aristokrasisinin bir parçası haline gelen KDÇF işçileri ve aileleri, merkez sağdan kolay kolay kopmamaktadır. Buna karşın en son DP geleneğinin “darbe yediği” koşullarda gerçekleştirilen 1961 seçimlerinde birinci parti olmayı başaran CHP, 12 yıl sonra ilk kez bu seçimlerde Türkiye genelinde 3,5 puan farkla birinci olmayı başarmış olmasına karşın, Karabük'te AP'den neredeyse 13 puan fark yemiştir. Üstelik CHP bu seçimlerde oylarını bir önceki seçimlere göre 1 puan artırmış gibi görünmekle birlikte, CHP geleneğinden gelen partiler birlikte değerlendirildiğinde bir önceki seçimde yüzde 33,7'yi bulan oy toplamı (CHP+GP), bu seçimlerde yüzde 31,8'e (CHP+CGP) gerilemiştir.

Bu noktada, ilk kez 1961 seçimlerinde gördüğümüz ‘Türkiye koalisyon derken Karabük'ün sağ tek parti iktidarı demesi’ olgusunun, İkinci Koalisyonlar Dönemi'nin bu ilk genel seçimlerinde de karşılaşıyoruz; zira Adalet Partisi'nin bu seçimlerde Karabük'ten almış olduğu yüzde 41,9'luk oy oranı Türkiye geneli için tek başına iktidarın sınırında bir oy oranıdır.

Yine sonuçlara göre, Karabük, sağ oyları büyük ölçüde ana partide toplama, DP/AP dışındaki sağ partilere Türkiye ortalamasının altında oy verme geleneğini MHP ve Demokratik Parti bakımından bu seçimde de sürdürmüş (ki 1961 seçimleri hariç CKMP'den beri süregelen bu tavır, devamcısı MHP'ye karşı da uzun süre devam edecektir), fakat ilk kez genel seçimlere katılan MSP'ye verdiği yüzde 17,2'lik büyük destekle bu gelenekte ciddi bir istisna yapmıştır (bir sonraki seçimlerde Karabük'ün bu istisnaya da son verip bahse konu geleneğe çok güçlü bir şekilde geri döndüğünü göreceğiz). Bu partinin Karabük'ten aldığı Türkiye ortalamasının yaklaşık 6,5 puan üstündeki bu oy, merkez sağın ideolojik sınırlarını çok aşan ve ciddi bir taban da bulan bir İslamcı siyaseti Karabük'te ilk kez görünür kılmıştır. Bu seçimlere kadar DP/AP geleneği içinde kendisini ifade eden ve eriyen İslamcı siyaset, bu seçimlerle birlikte hem Türkiye'de hem de —ve daha güçlü bir şekilde— Karabük'te bayrak sallamıştır.

MHP yönünden bakıldığında ise, söylediğimiz gibi Karabük bu partiye Türkiye ortalamasının altında ve neredeyse marjinal bir seviyede teveccüh gösterme geleneğini bu seçimde de bozmamıştır. Aslında ta ki Güneydoğu'daki “düşük yoğunluklu savaş”ın ve dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin tavan yaptığı 1990'lı yılların ortalarına kadar bu durumda anlamlı bir değişiklik olmayacak, bu parti bu yıllara kadar Karabük'te yüzde 5'i bile göremeyecektir.

CHP yönünden bu tablonun özellikle 1974 Kıbrıs harekâtından sonra hızlı bir şekilde değiştiğini görebiliyoruz. Nitekim Ecevit Gerede'de düzenlemek istediği mitingin MHP, MSP ve AP'lilerden oluşan bir grubun taşlı sopalı ve silahlı saldırıya uğramasından sonra geldiği Karabük'te Gerede'de olduğu gibi taş, sopa ve kurşunlarla değil 1.500 araçlık bir konvoyla karşılanmış, 10 bin kişiye konuşmuştur³⁸⁴ ki çok değil iki yıl önceki genel seçimde CHP'nin köyler dâhil Karabük genelinden aldığı toplam oy aşağı yukarı bu kadardır (tam olarak 10.221). O gün Karabük'te esen CHP rüzgârını Uğur Mumcu ve Müşerref Hekimoğlu'nun kaleminden okumak ilginçtir. Bu yazarlara göre Gerede ile Karabük'ün farkı daha girişten belirgindir ve bu farkı yaratan KDÇF işçileridir: Ecevit'in otobüsünü selamlamak için fabrikanın tel örgülerine yığılırlar. Rahşan Ecevit onlara resim ve

---

³⁸⁴ *Milliyet*, 22.06.1975, s. 10.

kitap yollar. Mumcu ve Hekimoğlu Gerede'den sonra Karabük'e daha girmeden hissettikleri farklı havayı haklı olarak* Karabük'ün sınıf kimliğine bağlar: "Karabük'e girince hemen karar verdik: İşçilerin olduğu yerde komandolar** olmaz." Mumcu ve Hekimoğlu Karabük'te karşılaştıkları manzaradan gerçekten etkilenmişlerdir:

"Karabük'ün öyküsel bir görüntüsü vardı. Aşağıdan bakınca büyük bir bayram havası hissediyor insan. Akşamın koyu maviliğine uzanan kırmızı ve beyaz kocaman bayraklar, üzerinde altı oklar. Ecevit'in otobüsü yaklaşırken kırmızı beyaz yüzlerce balon uçuruldu havada, sonra renk renk giysiler içinde Karabüklüler Ecevit ve kafilesini bir düğün alayını karşılar gibi alkışlarla şarkılarla selamlıyorlardı. Apartmanların kapısını çalan gazetecilere çay ve kek ikram ediyorlardı. O taş yağmurundan³⁸⁵ sonra bu sevgi gösterisi CHP'lilerin gözlerini parlattı. Raşan Ecevit'in gergin çizgileri de yumuşadı..."³⁸⁶

Öyle görülmektedir ki sağcı ama aynı zamanda emekçi Karabük, CHP'nin emek yanlısı söylemlerine ("Toprak işleyen su kullananın", "Ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" vs.) kayıtsız kalamamış, Ecevit ve CHP'nin Kıbrıs harekâtıyla milliyetçiliğini kanıtlamış olması da Karabük'ün milliyetçi seçmeninin tereddütlerinin giderilmesine yardımcı olmuştur. Ecevit'in, bir önceki seçimde aldığı oy kadar insanı miting meydanında toplaması geçici ya da tesadüfi bir olgu değildir, CHP serbest seçim tarihinde ilk defa, bu tarihin başından beri bir DP/AP kalesi olan Karabük kent merkezini düşürmenin eşiğindedir.

Karabük'teki sol yükselişi gören Demirel'in bu yıllarda Karabük'te düzenlediği mitinglerin ana teması komünizm tehlikesidir ve bu, Karabük sağına yapılan bir uyarı niteliğindedir.³⁸⁷ Karabük sağı gittikçe büyüyen "tehlikeyi" görmüş ve buna, 1977 seçiminde sonuçlarını göreceğimiz gibi hemen tüm seçimlerde karşılaştığımız tarihsel refleksiyle yanıt vermiştir: Ana sağ partinin etrafında toparlanma. Bu toparlanmanın bir parçası olarak bir önceki seçimlerde Türkiye genelinde yüzde 11,9, Karabük'te ise yüzde 5,8 oy alan Demokratik Parti, Karabük dâhil tüm Zonguldak'ta tam bir çözülme yaşamış, tüm DP örgütleri istifa edip AP'ye

---

* Tezin ilerleyen bölümlerinde Karabük'ün siyasi atmosferinin, nüfusunun çok önemli bir bölümünü göç aldığı Kastamonu ve Çankırı illeri ile Bolu'nun Gerede ilçesinden, sola gösterdiği teveccüh ölçüsü itibarıyla oldukça farklı olduğu, bu yanıyla Mumcu ve Hekimoğlu'nun çok da yanılmadığı oy karşılaştırmalarıyla gösterilecektir.

** Kontrgerilla, CIA ve MOSSAD'ın örgütlediği bilinen illegal kamplarda silahlı eğitim verilen ülkücü militanlar kastediliyor.

³⁸⁵ Gerede olayları kastediliyor.

³⁸⁶ Müşerref Hekimoğlu ve Uğur Mumcu, "Söyletmeyin beni, sivil polisler Ahmet Çakmak'ın resmini çekirttim...", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1975, s. 10.

³⁸⁷ Örneğin bkz. a.g.e., 14.07.1975, s.1,9.

katılmıştır.³⁸⁸

Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri'nin (TDÇİ) ve dolayısıyla bu kurumun merkezinin bulunduğu KDÇF'nin de bağlı olduğu Sanayi ve Ticaret Bakanlığını Ecevit'in başbakanlığındaki 37. CHP-MSP hükümetinde olduğu gibi Demirel'in başbakanlığındaki 39. hükümette de (Milliyetçi Cephe hükümeti) elinde tutan MSP ise kendi ajandasına uygun faaliyetlerde bulunmaktadır: Örsan Öymen'in bir yazısından öğrendiğimize göre, TDÇİ Genel Müdürlüğü'nün bir genelgesi ile işçilerin maaşlarından İmam-Hatip Lisesi ve cami yaptırma derneklerine zorunlu kesinti yapılmaktadır.^{389*} MSP, işçi kenti Karabük'te çoğunluğu işçi Karabüklülere sınıf eksenli bir duruştan uzaklaştırıp din eksenli bir siyasi duruşa çekme çabasıdadır. Nitekim MSP Genel Başkanlığı'nın yanısıra Başbakan Yardımcısı sıfatını taşıyan Erbakan Karabük'teki bir konuşmasında Karabüklülere şöyle seslenir: "Bizde işçi-işveren diye bir ayrım yoktur. Bu Avrupa'dan gelen bir hastalıktır. İşçi-işveren kardeşlerdir."³⁹⁰

Öte yandan Karabüklü MHP'lilerin ise bu dönemde yalnızca Karabük içindeki değil, Karabük dışındaki sol ve işçi hareketlerini de hedef aldığı anlaşılmaktadır. Çelik-İş Sendikası'nın MHP'li bir başkana (Şükrü Korkmazgider) sahip olduğu bu dönemde, aynı iş kolundaki rakip sendika DİSK'e bağlı Özgür Alüminyum-İş'in Seydişehir'de bulunan Genel Merkezi önünde bu sendikaya bağlı işçilere 150 kişilik bir grup saldırmış ve üç DİSK'li işçiyi yaralamıştır. İddialara göre saldırganlar Karabük ve Kırıkkale'den getirilen ülkücü komandalardır.³⁹¹

Seçimler yaklaştıkça Karabük içinde de gerilimin yükseldiğine dair işaretler mevcuttur. Örneğin 23 Mayıs 1977'de, CHP'li gençler tarafından yazılan duvar yazılarının AP'lilerce silinmek istenmesi nedeniyle Esentepe dönüş kavşağında iki grup arasında kavga çıkmış, 5000 Evler mahallesinde ikamet eden Ziya Şahin adlı bir genç çeşitli yerlerinden yaralanmıştır.³⁹²

Karabük 1977 genel seçimlerine işte bu şekilde, CHP kentte gittikçe güçlenir,

---

³⁸⁸ *Milliyet*, 04.10.1975, s. 10.

³⁸⁹ Örsan Öymen, "MSP Usulü İşçi Kesintileri", *Milliyet*, 06.07.1976, s. 6.

* Yaptığımız arşiv çalışmasında, ulusal basına konu olmuş bu olaya ve habere ilişkin yerel basında hiçbir yansımayla karşılaşmamıştır.

³⁹⁰ *Cumhuriyet*, 01.11.1976, s. 1,9.

³⁹¹ *Milliyet*, 13.07.1975, s. 10.

³⁹² *Karabük Postası*, 24.05.1977, s. 1,4.

AP bu sol yükselişe karşı yükselen sağ reaksiyonu kendi arkasında toplamaya çalışır, MSP ve MHP kendi ideolojilerine ve ajandalarına uygun faaliyetler içindeyken ve belirli bir derecede de olsa artan gerilim içinde girer. Sonuçlar şöyledir:

Şekil 8. 1977 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	CHP	AP	MSP	MHP	CGP	DP	TBP	TİP	Bğz
Türkiye	72,4	41,4	36,9	8,6	6,4	1,9	1,8	0,4	0,1	2,5
Karabük	72,2	36,7	49,4	7,3	4	1,4	1,1	0	0	0,1

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim: 25.10.2016

Öncelikle, bu seçim sonuçları Karabük kent merkezini değil, köyler dâhil ilçenin tümünü yansıttığı ifade edilmelidir. Kent merkezinin bu tabloya yansiyandan daha solda durduğunu, kent-kır ayrımına dair genel sosyolojik/siyasi karşıtlıktan hem de bu seçimlerden aylar sonra düzenlenecek olan yerel seçimlerde CHP'nin kent oylarının çok daha yüksek çıkmasından anlayabiliyoruz. Fakat ilçe bazlı sonuçlar bile çarpıcıdır. AP ve CHP Karabük'te oy patlaması yapmıştır. AP 1969 seçimlerindeki oyunu bile yaklaşık 3 puan, bir önceki 1973 seçimlerindeki oyunun ise 7,5 puan üstüne çıkarak oylarını neredeyse yüzde 50'ye taşımıştır. Ve elbette ki Karabük, geleneğini bozmamış, bu partiye Türkiye ortalamasının tam 12,5 puan üzerinde oy vermiştir. AP oylarında görülen artışın ana kaynağı ise Demokratik Parti ve bilhassa da MSP'nin bu seçimde Karabük'te kaybettiği toplamdaki yaklaşık 15 puan gibi görünmektedir. Türkiye'de bir koalisyonlar dönemini resmen açan önceki iki seçimde (1961 ve 1973 seçimleri) olduğu gibi bu seçimlerde de Türkiye koalisyon derken Karabük bir kez daha “sağ tek parti iktidarı” demiştir.

Seçimlerin ikinci sıçrama yapan partisi ise beklendiği gibi CHP'dir. 1973 seçimlerine göre oylarını o da 7,5 puanın üstünde artırarak yüzde 36,7'ye vardirmiştir. Fakat ilçe bazlı sonuçlara göre Karabük seçim gelenekleri CHP açısından da bozulmamış, Karabük bu partiye olan artan ilgisini göstermekle birlikte, yine de Türkiye ortalamasından neredeyse 5 puan daha az oy vermiştir. Türkiye genelinde AP'nin 4,5 puan önünde birinci olan bu parti, Karabük ilçe genelinde hâlâ AP'nin 13 puana yakın gerisindedir.

Yine Karabük bu seçimlerde ana sağ parti dışındaki sağ partilere Türkiye

ortalamasının altında oy verme geleneğini bu seçimlerde de sürdürmüş, üstelik bir önceki seçimlerde MSP'ye yaptığı istisnayı da bu seçimlerde bu partiye yaklaşık 10 puan daha az oy vererek kuralla ikame etmiştir. Erbakan'ın partisi bu kez Karabük'ten Türkiye ortalamasının 1,3 puan altında oy çıkartabilmiştir. Aynı şekilde Türkiye ortalamasının yaklaşık 2,5 puan altında oy alan diğer sağ parti MHP ise bu seçimlerde oylarını neredeyse ikiye katlamasına karşın, yüzde 4'lük oy oranıyla Karabük siyasetinde —birazdan göreceğimiz şiddet olaylarındaki dahli bağlamında etki alanı itibarıyla değil ama aldığı oy itibarıyla— hâlâ marjinalliğin sınırlarındadır.

Fakat bu sonuçların Karabük kent merkezine değil, köyler ve beldeler dâhil ilçenin tamamına ait olduğu bir kez daha hatırlatılmalıdır. Karabük kent merkezinde siyasi tablonun Karabük geneline göre —CHP lehine, belki MSP hariç sağ partiler aleyhine— oldukça farklı olduğunu, belirttiğimiz gibi genel seçimden yaklaşık 6 ay sonra düzenlenen yerel seçim sonuçlarından da anlayabiliyoruz. Nitekim 1950 sonrası serbest seçim tarihinde Karabük'te ilk defa bir CHP adayı (Sabahattin Oral) bu seçimlerde belediye başkanlığını kazanmıştır. Üstelik 1968 ve 1973 yerel seçimlerinde oldukça yüksek olan bağımsız aday oyları (ilkinde yüzde 24,50, ikincisinde yüzde 29,24) nedeniyle genel siyasi sonuçlar çıkartamadığımız Belediye Meclisi seçimleri, bağımsız oyların cüzi miktarda kaldığı 1977 seçimlerinde Karabük kent merkezi için anlamlı siyasi sonuçlar vermiştir ve bu sonuçlar belediye başkanlığı seçimleriyle uyumludur: Karabük kent merkezinde artık birinci parti CHP'dir.

Şekil 9. 1977 Yerel Seçimleri Karabük Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisi Sonuçları

	CHP	AP	MSP	MHP	CGP	Bğz
Belediye Başkanlığı	46,22	43,90	8,30	1,50		0,07
Belediye Meclisi	44,50	38,97	7,66	2,97	2,92	2,99

Kaynak: YerelNet, erişim:

http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1977, erişim:
26.10.2016

Bu sonuçlar Adalet Partisi 1970'lerin ikinci yarısı itibarıyla köy ve beldeler dâhil Karabük ilçe genelinde birinci parti olmayı sürdürse bile, kent merkezinde

birinciliği CHP'ye kaptırmış olduğunu göstermektedir.*

Yine bu yıllarda Karabük'te yalnızca merkez sol değil, onun solu, yani sosyalist sol da oldukça aktiftir. Öyle ki 1977 yılından itibaren sosyalist hareketlerin Karabük'te miting düzenleyecek bir güce eriştiklerini görüyoruz. Bu mitinglerden ilki 23 Ekim 1977'de düzenlenir. Fakat *Karabük Postası*'nın miting haberinden, mitingi tam olarak kimlerin düzenlediği bir yana, düzenleyenlerin sağcı mı solcu mu olduğunu bile anlamak mümkün değildir. Haberdan öğrenebildiğimiz, “bir gazete” tarafından Karabük'te “Pahalılığı Protesto” mitingi örgütlendiği, miting için Zonguldak'tan takviye polis getirildiği, karşıt görüşlülerin mitinge sızmaya çalıştığı, fakat polisin aldığı önlemler neticesinde mitingin olaysız tamamlandığından ibarettir.³⁹³ Mitingin kimler tarafından düzenlendiğini Devrimci Yol dergisi arşivinde yaptığımız çalışma neticesinde öğrenebiliyoruz. '80 öncesi Karabük'te etkili olduğu bilinen bu grubun merkezinde olduğu bir eylem birliği tarafından örgütlenen miting, Türkiye genelinde birçok kentte düzenlenen “faşist baskı ve hayat pahalılığını protesto” mitinglerinden birisidir.³⁹⁴ Derginin iddiasına göre, Karabük mitingi sonrasında Çelik-İş sendikası ile KDÇF yönetimi işbirliğiyle KDÇF'den 17 işçi işten atılmıştır.³⁹⁵

Fakat bu mitingi çok önemli kılan bir diğer önemli gelişme de, Karabük'te sosyalist hareket tarafından düzenlenen bu ilk büyük mitingden saatler önce Karabük'te düzenlenen ilk büyük provokasyona konu olmasıdır. Cuma gününü Cumartesi'ye bağlayan gece (yani mitinge saatler kala) saat 03.30'da Çelik-İş A.Ş. mağazası, AP ve MHP ilçe teşkilatları ve Ülkücü İşçiler Derneği olmak üzere dört mekânda bomba patlatılmış, patlama neticesinde doğal olarak o saatte boş olan binalarda maddi hasar oluşmuş, herhangi bir yaralanma ya da ölüm meydana

---

* Kuşkusuz bu seçimler yerel seçimlerdir ve daha önce defaatle belirttiğimiz gibi yerel seçimlerden genel siyasi sonuçlar çıkartmak yanıltıcı olabilir. Fakat yerel seçimlere bir muhalefet partisi olma (dolayısıyla kamu kaynaklarına sahip olmama) dezavantajıyla katılan CHP'nin, seçime iktidar partisi olma (dolayısıyla kamu kaynaklarına sahip olma) avantajıyla giren AP'nin önünde ipi göğüslediği ve Türkiye'deki genel siyasi kutuplaşma nedeniyle sağ seçmenin kolay kolay (aday vs. faktörüne bakarak) sola oy vermediği düşünüldüğünde, bu yerel seçimden genel siyasi sonuçlar çıkartmanın o kadar da yanıltıcı olmadığı açıktır.

³⁹³ *Karabük Postası*, 24.10.1977, s. 1.

³⁹⁴ Devrimci Yol dergisi, 21 Ekim 1977, sayı:10, s. 4, 8,9, erişim: <http://devrimciyolarsivi.org/devrimci-yol/devrimci-yol-sayi-10/>, erişim tarihi: 10.01.2016 ve 28.11.1977, sayı: 11, s. 4, erişim: <http://devrimciyolarsivi.org/devrimci-yol/devrimci-yol-sayi-11/>, erişim tarihi: 10.01.2016.

³⁹⁵ A.g.e., 28.11.1977, sayı: 11, s. 4.

gelmemiştir.³⁹⁶ Birçok sosyalist yapılanmanın içinde olduğu bir eylem birliği tarafından Karabük tarihinin o güne kadar sosyalistler tarafından düzenlenen en büyük mitingine saatler kala düzenlenen bu bombalamaların hedefi, en azından zamanlama itibarıyla, bombalanan “sağ-aşırı sağ” kurumlardan ziyade bu mitingmiş gibi görünmektedir. Provokasyon amacıyla gerçekleştirilmiş olma ihtimali çok yüksek olan bu eylemle, hem düzenlenecek miting her türlü sağ saldırıya açık hale getirilmesi, hem de bombalamalardan sonra adeta kaçınılmaz görünen bir saldırı beklentisiyle miting katılımının düşürülmesi hedeflenmiş gibidir. *Karabük Postası*'nın ilgili sayılarında bu saldırının herhangi bir örgüt tarafından üstlenildiğine ya da faillerinin yakalandığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bütün bu nitelikleriyle bu bombalama saldırıları, o yıllarda çok etkin olduğu artık bilinen kontrgerilla örgütünün Karabük'te iş başında olduğunun ve “Karabük'ün '80 öncesi”nin oldukça kanlı geçeceğinin işareti gibidir. Fakat dönemin yerel sağ siyaseti, adeta bombalama eylemlerini düzenleyenlerin amaçlarına hizmet eder şekilde, hiç vakit kaybetmeksizin ve hiçbir delil ya da bulguya dayanmaksızın eylemin faili olarak solu işaret etmiştir: Birazdan göreceğimiz gibi MHP'lilerce öldürülen Karabüklü solculardan dolayı MHP'yi mahkûm etmek bir yana eleştirmekten bile kaçınan Adalet Partisi'nin ilçe sekreteri Metin Türker'e göre eylemin faili “kamuoyunca yakinen bilinen sapık düşüncenin kiralık uşakları”, yani—söylenenleri kullanılan Ezop dilinden arındırırsak— sosyalistlerdir.³⁹⁷ Anlaşıldığı kadarıyla Karabük sağının aklına, “Neden Karabük sosyalistleri onca hazırlandıkları kendi mitinglerini bu şekilde sabote ve provoke etsinler?” sorusunu sormak gelmemiştir.

1977 seçimlerinden bir süre sonra sağdan transferlerle gerçekleştirilen ve yaklaşık 2 yıl devam edip 12 Kasım 1979'da son bulan sosyal demokrat iktidar, hem Türkiye genelinde hem de Karabük'te tam bir hayal kırıklığıyla sonuçlandı. 1980 sonrasında hem Türkiye'de hem de Karabük'te sol partilerin bir daha bu dönemde eriştikleri gücün yanına bile yaklaşamamalarında kuşkusuz bu olgunun da ciddi bir payı vardır. Müşerref Hekimoğlu'nun bu iktidarın son demlerinde Karabük ve

---

³⁹⁶ Bkz. *Karabük Postası*, 24.10.1977, s. 1, *Cumhuriyet*, 05.11.1977, s. 1,9 ve *Milliyet*, 23.10.1977, s. 8.

³⁹⁷ Bkz. *Karabük Postası*, 25.10.1977, s. 1,4.

Safranbolu’da yaptığı gözlemler Karabüklü CHP seçmenlerinin yaşadığı bu kırıklığı açıkça ortaya koyar:

Safranbolulu CHP'liler dut mevsimi gelince susan bülbüllere dönmüşler. Ecevit'in seçim bölgesinde suskun, neşesiz partililer görmek bana çok düşündürücü geldi doğrusu. Yemyeşil bahçelerde soluk umutlardan söz ediliyor. CHP'nin hükümette kalsa da iktidar gücünü hissettirememesi genel başkanın seçim bölgesinde büyük kırıklık yaratmış görünüyor... Bir yol kavşağında Karabüklü bir işçi tuttu kolumdan. "Başbakanın Karabük'e de gelmesi gerekir," dedi. "İki kez Taşkesti'ye gitti Ecevit, Karabük'e gelmedi hiç, İskenderun'a da gitmedi. Bir Başbakan topraktan demir oluşturan emekçileri görmezse, ateş altında çelik akıtan işçilerle konuşmazsa, Köy-Kentte saplanır kalır."³⁹⁸

Ecevit hükümetine yönelik bilhassa kendi solundan gelen eleştirilerin arttığı 1978 yılının sonuna geldiğimizde Karabük’te sosyalist solun bir diğer büyük mitingiyle karşılaşırız. Devrimci Yol dergisinin *Milliyet* gazetesine verdiği bir ilandan, "Hükümetin meclise getirdiği yeni baskı yasalarına karşı ve halkın çıkarlarına ters düşen sağ politikalarına karşı on üç ilde" düzenlenecek mitinglerden birisinin 24 Aralık 1978 günü Karabük’te düzenleneceğini öğreniriz.³⁹⁹ *Karabük Postası*, bu mitingin haberini 1977 Ekim’indeki mitinge göre daha detaylı bir şekilde verir:

Türkiye'deki birçok ilde olduğu gibi Karabük'te de Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu tarafından düzenlenen "Pahalılığı ve Faşizmi" protesto mitingi yapılmış ve olaysız olarak sona ermiştir. Dün saat 14.00'te şehrimizin Cumapazarı'nda yapılan "Pahalılığı ve Faşizmi" protesto mitingine, Zonguldak ilçelerinden ve civar ilçelerden gelerek katılan Devrimci Gençlik Federasyonu'na bağlı gençler... ellerinde çeşitli sloganlar yazılı döviz ve pankartlarla kalabalık bir kortej halinde...yürüyüşe [geçerek] Atatürk Bulvarı yoluyla Atatürk Anıtı'na gelmişler ve [burada] "Devrimci" andını içmişler ve daha sonra da gruplar halinde dağılmışlardır."⁴⁰⁰

Haberdeki ifadeyle “kalabalık kortej”, Karabük’te sosyalist hareketin bu tarihlerde oldukça etkin ve güçlü olduğuna dair bir fikir vermektedir. Fakat aynı mitingin Devrimci Yol dergisindeki haberleştirilmesine baktığımızda “kalabalık kortej” ifadesinin bu mitingin gerçekliğini tam yansıtmadığını görürüz. Devrimci Yol dergisi mitinge dair şunları söyler: “Karabük'te işçisiyle, köylüsüyle, genciyle binlerce kişi "Sağ Sol Çatışması Değil, Faşist Katliamlar Var" diye haykırdı. Devrimci mücadelenin sloganları Karabük sokaklarında yankılandı.”⁴⁰¹

Dergide verilen miting fotoğrafına baktığımızda, derginin mitingi

---

³⁹⁸ Müşerref Hekimoğlu, “Safranbolu Evlerinin Duvarlarında Solmuş Resimler”, *Cumhuriyet*, 05 Temmuz 1979, s. 12.

³⁹⁹ *Milliyet*, 21.12.1978, s. 5.

⁴⁰⁰ *Karabük Postası*, 25 Aralık 1978, s. 1,4.

⁴⁰¹ Devrimci Yol dergisi, 5 Ocak 1979, sayı: 26, s. 6. erişim: <http://devrimciyolarsivi.org/devrimci-yol/devrimci-yol-sayi-26/>, erişim tarihi: 10.01.2016.

abartmadığını, gerçekten de sol yumrukları havada binlerce insanın meydanı hıncahınç doldurduğunu görebiliyoruz (bkz. EK-3). Çevre il ve ilçelerden mitinge katılım olduğu açıksa da, alanı dolduran binlerce insan, Karabük'teki sosyalist hareketin düşünüldüğünden çok daha büyük bir kitlesel güce sahip olduğunu göstermektedir.

Belki de bu etkin ve güçlü hareketi baskılamanın çok fazla şiddet gerektirmesi nedeniyle, Karabük, kendi “‘80 öncesi”ni, çevresindeki il ve ilçelere kıyasla oldukça kanlı yaşamıştır.

4.2.4.1. Karabük'ün “‘80 Öncesi”

İşçi hareketinin ve sosyalist/komünist hareketlerin yükselişine, devletlerin derinlerine yerleştirilen özel örgütlenmeler eliyle örgütlenen siyasi terörle yanıt vermek bir NATO siyasetidir. 1990'lı yılların başında “sosyalist” blokun yıkılmasından sonra artık işlevsiz/düşmansız kalmaları nedeniyle NATO üyesi hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde ortaya çıkartılıp tasfiye edilen gladyo/kontrgerilla örgütü işte bu amacın araçları olarak kurulmuş ve kullanılmışlardır. Bu kuruluş bütün Avrupa'da kan dökmüştür, fakat kuşkusuz en çok kan Türkiye'de dökülmüştür. İşte Karabük de, bu örgütün Türkiye'deki uzantıları ve kullandığı siyasi yapılanmalar eliyle bilhassa 1977-1980 yılları arasında ülkemizi içine yuvarladığı şiddet sarmalının dışında kalamamıştır. 1978 yılına kadar Karabük siyasi hayatında siyasi taraflar arasında yaşanmış ölümlü bir vakaya rastlanmamışken, bu tarihten sonra Türkiye genelinde yaratılan kan gölüne Karabük'ten de bir çeşme bağlanmıştır. Toplumsal hafızada “‘80 öncesi” olarak kodlanan dönemde Karabük'te gerçekleşen ve ulusal ve yerel basında izine rastlanabilen belli başlı siyasi şiddet eylemleri şöyledir.

* Karabük'te yaşanan ilk bombalama eylemi, daha önce ifade ettiğimiz gibi, sosyalistler tarafından Karabük'te düzenlenen ilk büyük mitingden saatler önce ve çok büyük bir ihtimalle bu mitingi provoke ve sabote etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir: Karabük AP ve MHP ilçe binaları, Ülkücü İşçiler Derneği şubesi ve demir çelik işçilerinin ortağı olduğu Çelik-İş Anonim Şirketi satış mağazası önü olmak üzere dört yere bomba atılmış, ölen ya da yaralananın olmadığı saldırıda

maddi hasar meydana gelmiştir.⁴⁰²

* Ülkücü oldukları ileri sürülen bir grup, demir çubuk ve taşlarla CHP'li oldukları ileri sürülen bir gruba saldırmış, Sabri Yirmibeş isimli bir genç yaralanmıştır. Gözaltına alınan dört kişi daha sonra serbest bırakılmıştır.⁴⁰³

* Safranbolu yolu üzerinde bir minibüse patlayıcı madde atılmış, geniş ölçüde maddi hasara neden olmuştur. Patlayıcıyı atan Nurettin Danışman adlı sağ eğilimli kişi yolcular ve şoför tarafından yakalanmış ve polise teslim edilmiştir.⁴⁰⁴

* Kızılay caddesinde karşıt görüşlü iki grup arasında çıkan silahlı çatışmada üç genç yaralanmıştır, yaralılardan Mehmet Aslan'ın durumu ağırdır.^{405*} Bu olaya ilişkin *Karabük Postası*'nda bir habere rastlanamamıştır.

* Karabük'te sol tandanslı yerel Uyanış gazetesiyle CHP'lilere ait işyerlerine saldırıp tahrip eden Ülkücü Gençlik Derneği üyesi Recep Şentürk, Mustafa İrkiyi, Abdurrahman Özkan ve Sabri Kul önceki akşam yakalanmış ve sorgularından sonra tutuklanmıştır. Polis olaya karışan ÜGD üyesi Yıldırım Küçük'ün de arandığını bildirmiştir. Bu arada Vali Necdet Ayaz, olaylarda ihmali görülen Emniyet Başkomiseri Hüseyin Şener'i görevden almış, olaylar sırasındaki ilgisizlikleri nedeniyle 7 polis de çeşitli yerlere nakledilmişler.⁴⁰⁶

* Demir-Çelik fabrikasında görevli Muhittin Ulak isimli bir ressamın özel otomobiline konan bombanın patlaması neticesinde, yakındaki bir apartmanın balkonunda çamaşırlarını toplayan Adnan Odabaşı isimli 19 yaşındaki bir gencin ayağı kopmuş, yoldan geçmekte olan işçi Yılmaz Aydın ağır yaralanmıştır.⁴⁰⁷ Yerel basından öğreniyoruz ki, arabasına bomba konulan Muhittin Ulak'ın eşi Yüksel Ulak CHP Karabük Kadın Kolu Başkanı'dır ve saldırı CHP'yi hedeflemektedir.⁴⁰⁸

* Sol tandanslı yerel Uyanış gazetesinin Karabük bürosu tahrip edilmiş ve sahibi Ali Bahadır'ın arabası yakılmıştır.⁴⁰⁹

* Karabük'teki siyasi mücadelede tespit edilebilen ilk siyasi cinayet: Büyük

---

⁴⁰² *Cumhuriyet*, 05.11.1977, s. 1, 9 ve *Milliyet*, 23.10.1977, s. 8.

⁴⁰³ *Milliyet*, 06.07.1978, s. 8 ve *Cumhuriyet*, 06.07.1978, s. 5.

⁴⁰⁴ *Cumhuriyet*, 06 Temmuz 1978, s. 5.

⁴⁰⁵ *Milliyet*, 18.08.1978, s. 9 ve *Cumhuriyet*, 18.08.1978, s. 1,5.

* Yaralı sayısı *Milliyet*'e göre iki, *Cumhuriyet*'e göre ise üçtür.

⁴⁰⁶ *Cumhuriyet*, 24.08.1978, s. 9.

⁴⁰⁷ *Milliyet*, 29.10.1978, s. 9 ve *Cumhuriyet*, 29.10.1978, s. 9.

⁴⁰⁸ *Karabük Postası*, 30.10.1978, s. 1,4.

⁴⁰⁹ *Milliyet*, 26.11.1978, s. 9.

bir ihtimalle 24 Aralık 1978'de Karabük'te sosyalistler tarafından düzenlenecek mitingin bildirilerini dağıtan Halit Köklü isimli sol görüşlü bir kişi saldırıya uğramış, başına sert bir cisimle vurularak öldürülmüştür.⁴¹⁰ Bu tarihlerdeki *Karabük Postası* sayılarında yapılan taramada bu olayın haberine rastlanamamıştır.

* ÜGD Karabük şubesinde yapılan arama sırasında çeşitli suçlardan aranmakta olan ÜGD üyesi *İlhami Yılmaz* yakalanmış, dernek yöneticileri hakkında soruşturmaya başlanmış ve dernek 1 ay süreyle kapatılmıştır.⁴¹¹

* 200 Evler semtindeki 200 Evler Lokali kimliği belirsiz kişilerce taranmış, SSK Hastanesi terzisi (*Cumhuriyet*'in haberine göre işçi) Ahmet Kılıç ölmüş, 7 kişi de yaralanmıştır.⁴¹² *Karabük Postası*'ndan, hayatını kaybeden Ahmet Kılıç'ın da CHP üyesi olduğunu öğreniyoruz.⁴¹³

* Aynı gün, yani 3 Ağustos 1979'da, daha önce özel haddehanelerde grevin eşiğine geldiğini açıkladığımız Çelik-İş Özel Sektör Şube Başkanı Nurettin Yüksel, bir haddehane ile devam eden toplu iş sözleşmesi görevinden dönerken otomobiline açılan ateş sonucu yaralanmıştır.^{414*}

* Sol görüşlü demir çelik işçisi Fatih Mehmet Bozkurt uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Olaydan sonra bazı sol görüşlü gruplar belediye binası önünde protesto gösterisi yapmıştır.⁴¹⁵ *Karabük Postası*, öldürülenin siyasi kimliğine değinmeksizin verdiği haberde, ölüm haberinin duyulması üzerine şehirde havanın birden bire gerginleştiğini, karşıt görüşlü gençlerin şehir içinde gruplaşmaya başladığını, ancak alınan güvenlik tedbirleri sayesinde olayların büyümediğini belirtir.⁴¹⁶ Ertesi günkü *Karabük Postası*'nda, çok geniş güvenlik önlemlerinin alındığı bilgisi hariç cenaze törenine dair hiçbir bir ayrıntı yoktur.⁴¹⁷

* Yenişehir semtindeki Memurlar Kulübü'nde gerçekleştirilen bir düğünde

---

⁴¹⁰ *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1978, s. 1, 4.

⁴¹¹ *Milliyet*, 25.01.1979, s. 14.

⁴¹² *Milliyet*, 03.08.1979 ve *Cumhuriyet*, 03.08.1979, s. 1.

⁴¹³ *Karabük Postası*, 03.08.1979, s. 1.

⁴¹⁴ A.g.e., s. 1,4.

* Bu vesileyle bu olaya dair şu iki —spekülatif ama hiç de temelsiz olmayan— yorum yapılabilir: 1- Yakın çevresiyle arabasını kurşunlatacak derecede gerilimli özel ilişkilere sahip değilse, bu saldırıdan, özel sektörün “oyunu” kamu işverenine göre çok daha sert “oynadığı” sonucu çıkartılabilir; 2- Çelik-İş'in Karabük'te özel sektör demir-çelik işletmelerinden elini eteğini çekmesi basit bir tercih ürünü olmayabilir.

⁴¹⁵ *Milliyet*, 19.12.1979, s. 12.

⁴¹⁶ *Karabük Postası*, 19.12.1979, s. 1,4.

⁴¹⁷ A.g.e., 20.12.1979, s. 1.

istek yapılan bir şarkının söylenmemesi yüzünden çıkan tartışma silahlı çatışmaya dönüşmüş, iki grup arasındaki çatışmada İsmet Ceylan ve Metin Çağlar yaralanmış, yaralılardan İGD'li (İlerici Gençlik Derneği, TKP'ye yakın gençlik örgütü) olduğu bildirilen Ceylan, Ankara'ya götürülürken yolda ölmüştür.⁴¹⁸ *Karabük Postası* ise aynı haberi yine ölen gencin siyasi kimliğini tamamen sansürleyerek verir.⁴¹⁹ Gazete aynı tutumunu iki gün sonraki cenaze haberinde de sürdürür.⁴²⁰

* 25.10.1978 ve 14 Mayıs 1980 tarihlerinde olmak üzere iki kez Beşbinevler semtinde belediye otobüsleri silahla taranmıştır. Devrimci Yol dergisine Karabük'ten gönderilen bir mektuba göre ilk saldırı MHP'liler tarafından gerçekleştirilmiş;⁴²¹ faillerine ilişkin bir bilgiye ulaşamadığımız ikinci saldırı sonucu ise 4 kişi yaralanmıştır.⁴²² *Karabük Postası*'nın ilgili günlere tekabül eden sayılarında her iki saldırı da yer almamıştır.

* Safranbolu MHP İlçe Başkanı avukat Yaşar Kılıç, otomobiline konulan bomba ile ağır yaralanmıştır. Olayı protesto için okulları basıp derslere girilmesini engellemeye çalışan Ülkücülerle Karabük Meslek Lisesi öğrenciler arasında çıkan arbedede Salih Kosovalı adlı bir ülkücü genç vurularak öldürülmüştür. Karabük'ün "80 öncesi"ndeki siyasi şiddet olaylarında hayatını kaybeden tek sağcı da bu gençtir. Bu tez kapsamında yapılan araştırmada tanıklığına başvurduğumuz kişiler, bu gencin de yanlışlıkla Muzaffer Erbay adında bir MHP'li tarafından vurulduğunu, hatta bu kişinin bu cinayetten dolayı Gölcük'teki Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandığını ifade etmişlerse de, bu bilgiyi doğrulayacak ya da yanlışlayacak bir bilgiye ulaşamamıştır. Olaylar bununla da kalmamış, MHP'liler Karabük ve Safranbolu'da CHP'lilere ait işyerlerine saldırmaya başlamıştır. Safranbolu ve Karabük'te saat 19.00-06.00 arasında sokağa çıkma yasağı konmuş, okullar bir hafta süreyle tatil edilmiştir.⁴²³ Safranbolu MHP ilçe başkanının otomobiline bomba koyarak ayaklarını kaybetmesine neden olan TKP/ML üyeleri Hasan Erkul ile Teknik Üniversite öğrencisi Ekrem Aydın ve Sağmalcılar Cezaevi firarisi İsmail Göksu Cevizlidere'de

---

⁴¹⁸ *Milliyet*, 19.04.1980, s. 10.

⁴¹⁹ Bkz. *Karabük Postası*, 19.04.1980, s. 1.

⁴²⁰ Bkz. a.g.e., 21.04.1980, s. 1.

⁴²¹ Devrimci Yol dergisi, 30.11.1978, sayı: 24, s. 7, erişim: <http://devrimciyolarsivi.org/devrimci-yol/devrimci-yol-sayi-24/>, erişim tarihi: 10.01.2016.

⁴²² *Cumhuriyet*, 15.05.1980, s. 9.

⁴²³ *Cumhuriyet*, 23.05.1980, s.1,5, *Milliyet*, 23.05.1980, s. 10, *Karabük Postası*, 23.05.1980, s. 1,4.

saklandıkları evde polisle girdikleri çatışma sonunda yakalanmışlardır. Ekrem Aydın ağır yaralı olarak ele geçirildikten sonra Ankara'ya gönderilmiştir.⁴²⁴ Evde yapılan aramada üç patlamamış bomba, çok sayıda dinamit lokumu, iki tabanca ve çok sayıda mermi bulunmuştur.⁴²⁵ Yakalanan militanların bomba için gerekli kimyasal malzemeleri KDÇF'den temin ettikleri anlaşılmıştır. Ölen MHP'li gencin cenaze törenine dönemin MHP yöneticilerinden Yaşar Okuyan da katılmıştır.⁴²⁶ 26 Mayıs'ta açıklama yapan Karabük Kaymakamı Yaşar Yayıcı, yakalanan militanlardan birisinin Safranbolu MHP İlçe Başkanı'na yönelik bombalı saldırıyla ilgili olduğunu kabul ettiğini açıklamıştır.⁴²⁷

Darbe günü yayınlanan (ve bir gün önce basıldığından doğal olarak darbe haberini içermeyen) *Karabük Postası* gazetesinde şu haberi okuruz: “Zonguldak Komando Taburu'nun da katıldığı... operasyon sonucunda, 5 tabanca, 4 bıçak, 70 çeşitli mermi, bir fûnye, bir *boğma zinciri*, çok sayıda yasak yayın ve bir ruhsatsız av tüfeği ele geçirildi.”⁴²⁸

Karabük 12 Eylül darbesini, bir komando taburunun kentte genel arama yapip boğma zinciri ele geçirdiği işte böylesi bir ortamda karşılaşmıştır.

4.2.4.2. Karabük Yerel Basınının Karabük'ün “’80 Öncesi” İle İmtihanı

Giriş'te ifade edildiği gibi, Tez'in hazırlanmasında karşılaşılan en büyük güçlüklerden birisi de, Karabük'te bütün Karabük tarihini kapsayan ve erişilebilir durumda bir yerel basın arşivinin bulunmaması olmuştur. Bu noktada 1956 yılından beri yayınlanan ve Karabük'ün en eski ve köklü gazetesi olan *Karabük Postası*'nın 1975 ve sonraki yılları kapsayan arşivini Tez çalışması için açması —ki Tez'in *Karabük Postası* arşivine ve bu arşivi açan *Karabük Postası* yönetimine çok şey borçlu olduğu söylenmelidir— sorunu bir nebze hafifletse de, bu tarihten öncesi için eksiklik giderilemediği gibi, yerel basına musallat olduğunu üzülenek tespit ettiğimiz bir tür apolitizm ve (oto?)sansür, bu tarihten sonrası için de ciddi güçlükler yaratmış,

---

⁴²⁴ *Milliyet*, 03.06.1980, s. 1.

⁴²⁵ *Karabük Postası*, 26.05.1980, s. 1,4.

⁴²⁶ K. Ulukavak, s. 275

⁴²⁷ *Karabük Postası*, 27.05.1980, s. 1,4.

⁴²⁸ A.g.e., 12.09.1980, s. 1, vurgu bana ait.

kimi olayların tam olarak anlaşılabilmesini engellemiştir.

Örneğin Karabük'ün bu en köklü yerel gazetesinin bilhassa 1970'ler boyunca Karabük siyasetine dair neredeyse hemen hiç siyasi yorum yapmaması, Uganda'dan Doğu Almanya'ya kadar dünyanın her tarafı hakkında yazan dış siyaset yazarlarına ya da İstanbul sosyetesini yakından takip eden magazin yazarlarına sahipken, Karabük siyaseti hakkında siyasi yorumlar yapan tek bir yazara bile sahip olmaması şaşırtıcı olduğu kadar, dönemin Karabük siyasetinin anlaşılabilmesi açısından çok kısıtlayıcı da olmuştur. Bu durumu bir örnekle açıklamaya çalışalım.

Karabük'te sosyalistlerce düzenlenecek “Pahalılığı Protesto” mitinginden saatler önce belli başlı dört sağ/aşırı sağ kuruma bomba konularak çok büyük bir ihtimalle miting provoke ve sabote edilmek istenmiş, Karabük'ün “sağ-sol kavgası” denilen nesnenin laboratuvarlarından birisi haline getirilmek istendiğine dair ciddi işaretler ortaya çıkmıştır. Buna karşın *Karabük Postası*'nda aynı günlerde bu bombalama eylemi ve sonuçlarına ilişkin tek bir makale/yorum vs. bulamayız. İlgili günlere ait gazete nüshalarında karşılaştığımız köşe yazılarından bazılarının başlıkları şunlardır: Bombalamanın ve miting gerçekleştirildiği gün: “Güvenlik Konseyi'nde Koltuk Mücadelesi”, “Pakistan'da Koleraya Karşı Sağlık Önlemleri Artırıldı”.⁴²⁹ Bombalama ve miting haberinin verildiği gün: “Güvenlik Konseyinde Koltuk Mücadelesi-2” ve “Waldehim: Barış İçin Dünya Halkları BM'ye Destek Olmalı”.⁴³⁰ Ertesi gün: “Güvenlik Konseyi'nde Koltuk Mücadelesi-3”, “Arafat Amerikan-İsrail Ortak Çalışma Raporunu Eleştirdi” ve “Almanya'daki Çocukların Çoğunun Adı Claudia”.⁴³¹

Buradan çıkarttığımız sonuç, herhangi bir siyasi güce angaje olmayan ve dolayısıyla buralardan destek de almayan, varlığını sürdürmesi bile ancak büyük fedakârlıklarla mümkün olan yerel basın, bilhassa toplumsal kutuplaşmanın yükseldiği zamanlarda siyasi tutumlar almaktan kaçındığı, kelimenin tam ve en saf anlamıyla “habercilik” yaptığı, daha doğrusu habercilik yapmak zorunda kaldığıdır. Gazetecilik mesleği açısından arzu edilir gibi görünen bu durumun, yer yer dönemin siyasi atmosferine nüfuz edilmesini engelleyici bir rol oynadığı kabul edilmelidir.

---

⁴²⁹ *Karabük Postası*, 24.10.1977, s. 2.

⁴³⁰ A.g.e., 25.10.1977, s. 2.

⁴³¹ A.g.e., 26.10.1977, s. 2.

Ayrıca meselenin habercilik kısmıyla ilgili de ciddi sorunlar söz konusudur.

Zira yerel basında, “oto” mu yoksa “dış” mı olduğunu tam olarak bilemediğimiz ağır bir sansür durumu göze çarpmaktadır. Öyle ki, ulusal basına bile yansımış ve bir kentin yerel basının asla atlamayacağı siyasi şiddet haberleri bazen hiç verilmemiş, bazen de ulusal basındaki ayrıntıları bile içermeyecek ve hatta gerçekte ne yaşandığı bile tam olarak anlaşılamayacak şekilde içeriksizleştirilerek verilmiştir. Örneğin 17 Ağustos 1978’de Karabük Kızılay caddesinde karşıt görüşlü iki grup arasında çıkan ve biri ağır üç gencin yaralanmasıyla sonuçlanan silahlı çatışma haberi, arşivlerine ulaşabildiğimiz iki büyük ulusal gazetede bulunup Tez’e aktarılmıştır, fakat *Karabük Postası*’nda hiç yoktur.⁴³² Yine tezde detaylıca incelediğimiz, TDÇİ Genel Müdürlük binasının camlarının indirilip işgal edildiği, Genel Müdür’e zorla sözleşme imzalatılmaya çalışıldığı, fabrikanın her tarafında lastiklerin yakılıp İnönü’nün fabrika içindeki büstünün tahrip edildiği Karabük ve KDÇF tarihinin en büyük, en militan ve her anlamda en şiddetli fabrika işçi eylemleri de *Karabük Postası* tarafından hiçbir şekilde verilmemiş, sonraki günlerde verilen “yansıma haberler”de ise daha önce hiç haberleştirilmemiş bu olaylar “KDÇF’de yaşanan bazı olaylar” şeklinde adeta şifreli olarak verilmiştir.⁴³³ Bir başka örnekte, sosyalist Safranbolu Kültür Derneği Başkanı Ali Türk’ün MHP’lilerce öldürüldüğünün haberini vermeyen *Karabük Postası*, ertesi gün gömüldüğünün haberini, onu da vuranların MHP’li, vurulunun sosyalist olduğu bilgisini gizleyerek vermiştir.⁴³⁴ Yine Karabük’teki siyasi mücadelede tespit edilebilen ilk siyasi cinayet olan, Halit Köklü isimli sol görüşlü bir kişinin bildiri dağıtırken kafasına sert bir cisimle vurularak öldürülmesinin haberi de *Karabük Postası*’nda yoktur.⁴³⁵ Gerçekten çok ilginç ve üzücü bir diğer örnekte, 14 Mayıs 1980 tarihinde Beşbinevler mahallesinde bir belediye otobüsünün silahla taranarak dört kişinin yaralanması eyleminin izini ulusal basında buluyor fakat yerel basında yine bulamıyoruz. *Karabük Postası*’nın, bir belediye otobüsünün silahla taranıp dört kişinin yaralandığı o günlerde, bunu haberleştirmek yerine haberleştirmeyi tercih ettiği bazı haberlerin başlıkları şöyledir: “PTT Müdürü Şemsettin Salan başarılı bir

---

⁴³² Bkz. 17-18-19-20 Ağustos 1978 tarihli *Karabük Postası* nüshaları.

⁴³³ Bkz. 19-20-21-22-23-24-25 Eylül 1978 tarihli *Karabük Postası* nüshaları.

⁴³⁴ Bkz. 25-26-27 Ekim 1978 tarihli *Karabük Postası* nüshaları.

⁴³⁵ Bkz. 18-19-20 Aralık 1978 tarihli *Karabük Postası* nüshaları.

ameliyat geçirdi”, “Türk hava şehitleri bugün anılacak”, “Araç ilçesinin bir dağ köyünde bulunan suya Aksu ismi verildi”,⁴³⁶ “Ziraat Bankası eski şube müdürü Şenüçler gazetemizi ziyaret etti”, “Belediye Başkanı Sabahattin Oral Salı günü Almanya’ya gidiyor”, “AP Kadınlar Kolu’nun tertiplediği toplantı 4 saat devam etti”,⁴³⁷ “Akşam Lisesi’nin Mezunlar Veda Gecesi yapıldı”, “Avrupa’nın en büyük başı Damstad’ta bulunmaktadır”, “27 Mayıs Bayramı programının ana hatları tespit edildi”.⁴³⁸

Karabük Postası arşivinde çalışırken kuşkusuz ulusal basına yansımayan bazı haber ve bilgilere rastladığımız durumlar da oldu, fakat zaten yerel basının varlık nedeni budur, yerel gelişmeleri ulusal basının veremeyeceği genişlik ve derinlikte sunmaktır; dolayısıyla ulusal basında göremediğimiz bir yerel haber detayını yerel basında görmek “işin normal” iken, tersi bir anomalidir ve maalesef *Karabük Postası* arşivinde yaptığımız çalışmada —münhasıran siyasi haberler bağlamında— bu anomaliyle çok sık karşılaşmıştır.

---

⁴³⁶ *Karabük Postası*, 15 Mayıs 1980, s. 1.

⁴³⁷ *Karabük Postası*, 16 Mayıs 1980, s. 1.

⁴³⁸ *Karabük Postası*, 17 Mayıs 1980, s. 1.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL TÜRKİYE’NİN KARABÜK’Ü: 1980-1995

5.1. 1980-1991 ARASINDA KARABÜK

5.1.1. 12 Eylül Cuntası Dönemine ve ANAP İktidarına Genel Bakış

Darbenin ardından devletin yönetimini Genel Kurmay Başkanı olarak Kenan Evren’in başkanlığını yaptığı ve kuvvet komutanlarının da üyelerini oluşturduğu 5 kişilik Milli Güvenlik *Konseyi* (MGK) (1982 Anayasası uyarınca kurulan ve halen varlığını sürdüren, sivil hükümet temsilcileri ve askeri bürokrasinin birlikte oluşturduğu Milli Güvenlik *Kurulu* ile karıştırılmamalıdır) üstlendi. Yeni bir anayasa ve yeni siyasetçilerden oluşan yeni partilerin oluşturacağı yeni bir siyasal sistem oluşturmaya karar veren MGK’nın asıl amacı 1961 Anayasası’nın yarattığı liberal rejimi tasfiye etmek, bu noktada 12 Mart’taki öncülünün başladığı işi bitirmektir. İşe anayasayı askıya alıp parlamentoyu feshederek, partileri kapatıp liderlerini de gözaltına alarak başladılar. Ayrıca sendikaların, baroların ve meslek odalarının faaliyetleri askıya alındı; grevler yasadışı ilan edildi, halen grevde olan işçilere işbaşı yapmaları emredildi. İşverenler bunları yeni bir ekonomik yapı oluşturma yolunda atılan adımlar olarak değerlendirip alkışladılar. Kamu idaresinde güvenilmeyen yönetici, belediye başkanı ve valilerin yerine askeri personel atandı.⁴³⁹ Darbeden 9 gün sonra emekli oramiral Bülend Ulusu’nun başbakanlığında oluşturulan kabine de pekâlâ bu türden bir atama olarak değerlendirilebilir.

Bu yapılanlar 12 Eylül darbesinin önceki iki darbeden çok farklı bir yapıda olduğunu ortaya koyuyordu. Mutlak bir emir-komuta zinciri içinde gerçekleştirilmesi ve yalnızca iktidar partisini değil bütün politik alanı hedef haline getirmiş olması bakımından 27 Mayıs darbesinden, ortada ne anayasa, ne meclis, ne hükümet, ne sivil toplum ne de bir siyasi parti bırakması bakımından ise 12 Mart darbesinden

---

⁴³⁹ F. Ahmad, a.g.e., s. 195-196.

ayrılıyordu. Türkiye, tarihinin en köktenci ve şedit cuntasıyla karşı karşıyaydı.

Cuntanın atadığı kabine üyelerinin çoğu bürokrat, profesör ve emekli subaylardı. Demirel'in son başbakanlık müsteşarı ve 24 Ocak kararlarının mimarı Özal da Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı sıfatıyla kabinedeydi. Cuntanın ekonominin idaresini teslim ettiği Özal, Dünya Bankası'nda çalışmış ve Batı finans çevreleri ve Türkiye iş çevreleriyle yakın ilişkileri olan bir isimdi.⁴⁴⁰

Yeni rejim tam da kendisinden beklenildiği gibi Batı yanlısı bir askeri ve dış politika izledi. Bu kapsamda, darbeden önce Demirel'in direndiği Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü (Kıbrıs Harekâtına tepki olarak ayrılmıştı), karşılığında hiçbir şey almadan kabul etti.⁴⁴¹

Cunta için en öncelikli görev siyasi hayatın yeniden inşasıydı. Bu amaçla, sosyalistler, komünistler, sosyal demokratlar, DİSK ve hatta seçkin aydınlardan oluşan Barış Derneği üyeleri dâhil solun her türünün ezilmesiyle işe başlandı: Binlerce tutuklama ve gözaltı yapıldı; işkence, Batı'da rejimin adına leke sürülmesi pahasına, yaygın ve sistemli bir şekilde uygulanıyordu.⁴⁴²

Cuntanın kendisi gibi Türk-İslâm sentezi ideolojisini benimsemesi ve bu cuntanın yolunu açmak amacıyla kanlı eylemlere girişmesi, MHP'yi bu ezme faaliyetinin nesnesi olmaktan kurtaramadı. Onun da binlerce militanı gözaltına alındı, işkenceden geçirildi, tutuklandı, bazıları da idam edildi. MHP yöneticilerinin, uğruna mücadele ettikleri hayallerindeki ülkenin 12 Eylül cuntasının Türkiye'si olduğunu açığa vurur şekilde yargılandıkları mahkemede söyledikleri "fikirlerimiz iktidarda, biz hapisteyiz"* sözü, hem Türk milleti için yaratacaklarını iddia ettikleri "yeryüzü cenneti"nin ve 9 Işık'ın neye tekabül ettiğini göstermesi hem de yaşadıkları hayal kırıklığını dışa vurmaları bakımından anlamlıdır. Cuntadan önceki bütün hizmetlerine ve cuntadan sonraki bütün övgülerine rağmen cuntanın gadrine uğradılar, çünkü 12 Eylül öncesi Türkiye toplumunun yarıya yakını sola yatık

---

⁴⁴⁰ A.g.e., s. 196.

⁴⁴¹ A.g.e., s. 196.

⁴⁴² A.g.e., s. 197.

* "Türkeş ve arkadaşları, Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'ndeki savunmalarını, "fikirlerimiz iktidarda, biz hapisteyiz" anlayışı üzerine kurdular. "Darbeyle birlikte, kendi görüşlerinin egemen olduğunu" söylüyorlardı." (Oral Çalışlar, "Türkeş de sıkıyönetim istemişti, darbe oldu, o da tutuklandı...", *Hürriyet* internet, erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oral-calislur/turkes-de-sikiyonetim-istemisti-darbe-oldu-o-da-tutuklandi-29865284>, erişim tarihi: 21.08.2015)

durumdaydı ve MHP'nin icraatlarının fazlasıyla bilincindeydi. MHP'yi hedef almayan bir askeri darbenin, toplumu “terörü engellemek” amacıyla geldiğine ikna etmesi olanaksızdı. 12 Eylül için toplumsal meşruiyetin anahtarı, sola ve sağa (kuşkusuz en çok ilkinde olmak üzere) aynı anda vurmasındaydı, öyle de yaptılar.

Kendi düzenini oturtan MGK, Ekim 1981'de yeni anayasanın hazırlaması için atama usulüyle bir Danışma Kurulu atadı. Aynı sıralarda eski siyasi partilerin mal varlıklarına el konularak kapatılmasını düzenleyen bir yasa çıkartıldı. 6 Kasım'da Yüksek Öğretim Kanunu çıkartılarak üniversiteler Yüksek Öğretim Kurulu üzerinden “milliyetçi-muhafazakâr” ellere teslim edildikten sonra, bu standartlara uymayan öğretim üyeleri 1402 sayılı yasayla üniversitelerden atıldı. Ocak 1982'de MGK, yeni anayasa referandumunu ve sonrasında yapılacak seçimlerin takvimini açıkladı. Anayasa halktan onay alınırsa Kenan Evren otomatikman yedi yıllığına cumhurbaşkanı, MGK'nın diğer dört üyesi de onun danışmanları olacak, seçimler yeni siyasi partilerle yeni seçim yasalarına göre 1983 sonlarında yapılabilecekti. Yine yeni Anayasa darbe öncesi parlamentoda görev yapan tüm milletvekillerine 5 yıl, parti liderlerine ise 10 yıllık bir siyaset yasağı getiriyordu.⁴⁴³

Evren ve cunta, referandumda Anayasa için ayrı cumhurbaşkanlığı için ayrı sandık kurmaya cesaret edemedi, ayrıca hayır denilmesi askeri rejimin belirsiz bir süre için daha uzaması anlamına gelecekti. Sivil toplum örgütleri ve siyasiler anayasa hazırlama sürecinden dışlandığı gibi onu eleştirmeleri de yasaklanmıştı. Yasal olan yalnızca yeni anayasayı tanıtmak ve övmekti. 20 Ekim 1982'de alınan bir kararla, Anayasa'nın geçici maddelerinin ve Evren'in anayasa lehindeki konuşmalarının eleştirilmesi *resmen* yasaklandı. Sandığa gidilmeyerek referandumun ve aslında darbenin meşruiyetinin zedelenmesi tehlikesine karşı, oy kullanmayanlara para ve sonraki 5 yıl oy hakkından mahrum bırakma cezası getirildi. Her şeye rağmen hayır oyu vermeyi düşünen seçmenlerin sandık başlarında hazır bulunan askerlerin önünde ince bir zarf içindeki koyu mavi renkli pusulaları sandığa atma cesaretine sahip olması gerekiyordu.⁴⁴⁴ Bu şartlar altında düzenlenen referandumdan yüzde 91,3 oranında evet oyu çıktı.

---

⁴⁴³ A.g.e., s. 197-198.

⁴⁴⁴ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim, 2014, s. 333-334.

Yüzde 91,3 oranındaki ezici evet oyu genellikle referandumun açık baskı ortamında gerçekleştirilmesine ve halkın bir an önce sivil idareye dönme arzusuna bağlanır.⁴⁴⁵ Fakat bu oranda bir onayı *salt* bunlarla ya da halkın anayasayı pek bir beğenmiş olmasıyla açıklamak olanaksızdır. Darbe öncesi yıllarda yaratılan iç savaş ortamı nedeniyle can güvenliği korkusuna sürüklenmiş halkın, güvenliği geri getirdiğini düşündüğü 12 Eylül rejimine ciddi ölçüde onay verdiği açıktır.

Bu sonuçlarla birlikte Kenan Evren Türkiye'nin yedinci cumhurbaşkanı oldu. Sırada genel seçimler vardı. Yeni siyasi partiler yasasının 24 Nisan 1983'te yürürlüğe girmesinin ertesi günü MGK siyaset yasağını kaldırdı.⁴⁴⁶ Muhtemelen referandumdaki sonuçların ortaya koyduğu toplumsal rızadan cesaretlenmiş olan generaller bir devlet partisi kurmaya giriştiler. Generaller, genel başkanlığına emekli orgeneral Turgut Sunalp'ı getirdikleri bu partinin (Milliyetçi Demokrasi Partisi) seçimi kazanacağından eminlerdi.

Başka partilerin kurulması ise o kadar da kolay olmuyordu. Yeni partilerin kurucuları MGK tarafından keyfekeder nedenlerle veto edilebiliyordu. Nitekim İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'nün kurduğu Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) adaylarını veto ederek bu partinin seçimlere katılmalarını engellerken, Demirel'in Adalet Partisi'nin devamı niteliğindeki Büyük Türkiye Partisini tümüyle kapattılar. Bizzat kurdukları MDP dışında yalnızca iki partinin daha seçimlere girmesine izin vereceklerdi. Bunlardan birisi, yine generallerin eski bir bürokrat olan Necdet Calp'e solu temsil etmesi için kurdurttukları Halkçı Parti'ydı. Aslında iki partili bir sistem öngördüklerinden generallerin pek de hazzetmedikleri, ancak ABD'nin müdahalesi nedeniyle seçime sokmak zorunda kalacakları diğer parti ise Özal'ın Anavatan Partisi'ydı. Özal partisinin ne sağ ne de sol bir parti olduğunu, bütün siyasi eğilimleri kucakladıklarını iddia ediyordu. Generaller MDP ve HP'nin ana siyasi aktörler olacağını, Özal'ın partisinin ise önemsiz bir üçüncü parti olarak kalacağını hesaplıyorlardı. Liberal ve devletçilik karşıtı bir imaj veren ve demokrasiye hızlı bir dönüş vaat eden tek parti olan ANAP, seçimlerin tek gerçek sivil partisi gibi görünüyordu.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁵ Bkz. F. Ahmad, a.g.e., s. 199.

⁴⁴⁶ A.g.e., s. 199.

⁴⁴⁷ A.g.e., s. 199-200.

Ahmad'ın ifadesiyle bir tür “özgürlüksüz demokrasi”⁴⁴⁸ atmosferinde girilen 6 Kasım 1983 genel seçim sonuçlarının ilk gösterdiği/kanıtladığı şey, darbe yapıp anayasal düzeni yıkmayı, bütün ülkede bir kışla düzeni kurmayı gayet iyi becerebildiklerini gösteren generallerin siyasetten o kadar da anlamadıklarıdır. Zaferinden emin oldukları “asker partisi” MDP, arkasındaki bütün devlet desteğine rağmen seçimlerden ancak üçüncü çıkabilmiş, figüran rolü verdikleri Anavatan Partisi ise tek başına iktidara yetecek bir çoğunluğu elde edebilmiştir. Tutturabildikleri tek hedef HP'nin ikinci partiliğidir ki, bu “başarılarını” da aslında SODEP'i seçime sokmamalarına borçlu oldukları söylenebilir. ANAP'ın sağda yarattığı alternatifi SODEP de solda yaratabilseydi, cuntacı generallerin o cenahta da çuvallamaları büyük olasılıktı.

Bihassa solun üzerinden bir tank gibi geçmesi itibarıyla rejimin icraatlarını bir sopa olarak nitelendirirsek, 12 Eylül'ün yalnızca bir sopadan ibaret olmadığı, arkasında ve kafasında bir fikrin olduğu söylenmelidir. Bu fikir kabaca Türk-İslam sentezidir. Akşin bu bağlamda 12 Mart darbesini ordu içinde sağın kesin hâkimiyetinin miladı olarak görür. 70'li yıllar boyunca devam eden bu sağa savrulma neticesinde, Evren ve arkadaşları, o tarihlerde Sovyetleri Birliği'nin halkı Müslüman ve yönetimleri İslami olan ülkelerle kuşatılması olarak ifade edilebilecek “yeşil kuşak” siyasetine yönelen ABD'nin de özendirilmesiyle, komünizm hastalığının ilacının İslamiyet olduğuna ikna olmuşlardı. Böylece solun bastırılması çabalarına yeni bir resmi ideoloji olarak “Türk-İslam sentezi”ni yaratma ve topluma benimsetme çabaları eşlik ediyordu. Bu kapsamda okullara zorunlu din dersi konuldu; Alevi köylerine cami yapılmaya başlandı; özellikle yeni kurulan üniversitelerin rektöründen odacısına kadar tüm personelinin aşırı sağcı, hatta tarikatçı olması sağlandı. Bütün bunlara imza atan Kenan Evren'in bir yandan da kendisini Atatürkçülüğe çok bağlı bir insan olarak sunması karşısında, *Cumhuriyet* gazetesinin Atatürkçülüğüyle tanınan başyazarı Nadir Nadi “Ben Atatürkçü değilim” adında bir kitap yayınladı.⁴⁴⁹

12 Eylül rejiminin en karakteristik özelliklerinden birisi de hiç kuşkusuz sermayeden yana, emek karşıtı bir siyaseti benimsemesiydi. Türkiye İşveren

---

⁴⁴⁸ A.g.e., s. 189.

⁴⁴⁹ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

Sendikalar Konfederasyonu (TİSK) Genel Sekreteri Rifat İbrahimoglu'nun, Anayasa Komisyonu'nun etkin bir üyesi olarak yeni anayasada yer alan çalışma yaşamıyla ilgili pek çok olumsuz düzenlemede dahil vardı. Büyük sermaye gruplarının talepleri bir şekilde dikkate alınırken, emek kesiminin talepleri hiçbir şekilde anayasa yapım sürecine yansımamıştı.⁴⁵⁰ Dolayısıyla, iktidara daha adım atar atmaz ilk işlerinden birisi tüm grevleri yasaklamak olan 12 Eylül darbecilerinin, süreç içindeki icraatlarıyla da TİSK Genel Başkanı Halit Narin'in ve dostlarının yüzünü güldürmeye devam ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak, 12 Eylül darbesi ülkeyi çok radikal bir şekilde değiştirmiştir: Artık sol damarları büyük oranda kesilmiş, çok daha İslami, çok daha milliyetçi, çok daha muhafazakâr, çok daha sağcı, çok daha az demokrat, çok daha az yurttaşlık bilinci ve sorumluluğuna sahip, çok daha az hoşgörülü, çok daha az laik bir Türkiye'dir bu. 2017'den dönüp 27 yıl öncesine, yani 1990'a bakan bir kişinin, 1990 yılından dönüp 10 yıl öncesine, yani diyelim ki 1980 Haziran'ına bakan birine göre kendisini çok daha yakın bir geçmişe bakar gibi hissetmesinin nedeni budur.

Kasım seçimlerden sonra Özal'ın 45. Cumhuriyet Hükümeti'ni kurup güvenoyu almasıyla birlikte 3 yıllık darbe dönemi *resmen* sona ermekle birlikte, gerçekte 12 Eylül rejimi ve “özgürlüksüz demokrasi” sivil idareciler eliyle devam ettiriliyordu. Yine de sivil hükümete geçişi askeri rejimden çıkış ve normalleşme yolunda atılmış bir adım olarak görmemek olanaksızdır.

1983 genel seçimlerinden 4,5 ay sonra 1984 yılının 25 Mart'ında gerçekleştirilen ve darbe sonrasında az buçuk ilk serbest seçimler olarak kabul edilebilecek olan yerel seçimler 12 Eylül generallerinin kurmaya çalıştığı siyasal düzenin ömrünün 6 ayı bile bulamadığını göstermesi bakımından çarpıcıdır. Ülke geneli açısından bir fikir veren İl Genel Meclisi seçimleri bazında sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 8,7 oy alabilen MDP ve Halkçı Parti, kuruluşlarının üzerinden daha yıl geçmeden adeta canlı cenazeye dönmüşlerdir. Siyasetin yükselenleri ise yüzde 23,3 oy alarak ülke genelinde ikinci parti olan SODEP ile —biraz tuhaf ama memleket gerçekliğini ortaya koyan bir ifadeyle— Demokrat Parti'nin yerine kurulan Adalet Partisi'nin yerine kurulan Büyük Türkiye Partisi'nin yerine kurulan Doğru Yol

---

⁴⁵⁰ S. Aydın ve Y. Taşkın, a.g.e., 333-334.

Partisi'ydi (yüzde 13,2 oy alarak üçüncü parti olmuştu). Anavatan Partisi'nin 4,5 ay önceki seçime göre 3,5 puan oy kaybetmesine karşın yüzde 41,5 oy oranıyla açık ara birinci parti olmayı sürdürdüğü bu seçimlerin bir diğer özelliği de milli görüş geleneğinin Refah Partisi'yle ve yüzde 4,4 oy oranıyla siyasi alana geri dönüşünü ifade etmesidir.⁴⁵¹

Bu seçimlerin ortaya çıkarttığı olan bir diğer anomali ise, yerel seçim sonuçlarının da teyit ettiği gibi toplumsal düzeyde gerçek muhalefeti oluşturan SODEP ve DYP'nin mecliste tek bir vekille bile temsil edilmezlerken, mecliste yüzlerce milletvekiliyle temsil edilen muhalefet partilerinin hemen hiçbir toplumsal karşılığı olmayan canlı cenazeye dönüşmüş olmalarıdır. Neredeyse tüm hayatını bir asker olarak yaşamış, bildiği en iyi düzen kışla ve emir-komuta düzeni olan, hayatı boyunca siyasetle doğrudan iştiğal etmemiş 66 yaşındaki bir emekli subayın halkı peşinden sürükleyecek bir siyasi lidere dönüşeceğine ciddi ciddi inanacak kadar siyasetten anlayan darbecilerin soyunduğu siyaset mühendisliğinin ürünü olan bu garabet; zaten hiçbir temsili rejimde tam olması beklenemeyecek temsili kurumlar ile toplumsal realite arasındaki uyum ilişkisinin Türkiye'de hepten kopmasına neden olmuştur. 12 Eylülcülerin tasarladıkları yeni Türkiye'nin siyaset alanını bundan böyle domine etmesi için kurdukları iki partinin ömrü anca 3 yıl olacaktır: MDP 4 Mayıs 1986'da kendisini feshederken,⁴⁵² bağımsız bir siyasi varlık olarak varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığını gören HP çareyi çoktan solun en büyük partisi haline gelen SODEP'le birleşerek (Sosyal Demokrat Halkçı Parti'yi (SHP) oluşturmak üzere) varlığına son vermekte bulmuştur.

Öte yandan 12 Eylül rejiminin ve birçok yönden onun devamı olan Özal rejiminin bilhassa ve itina ile yarattığı “’80 öncesi” heyulasının adeta cisimleşmiş hali olan (ya da daha doğru bir ifadeyle, yeni rejim tarafından toplumun bilinçaltına böyle belletilmeye çalışılan) politik liderler çoktan yeni partileriyle (Demirel Doğru Yol Partisi, Ecevit Demokratik Sol Parti, Erbakan Refah Partisi, Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi ile) siyaset alanına resmen olmasa da fiilen dalmış ve hatta siyasetin yükselenleri haline gelmiş olmalarına karşın, yine 12 Eylül'ün neden olduğu bir

---

⁴⁵¹YerelNET, erişim: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1984, erişim tarihi: 16.12.2016

⁴⁵² Vikipedi, erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Milliyet%C3%A7i_Demokrasi_Partisi, erişim tarihi: 16.12.2016.

başka garabet (siyasi yasaklar) nedeniyle, varlık nedenleri neredeyse tek başına bizzat kendileri olan bu partilere üye bile olamamaktaydılar. Fakat bu durum onları durduramamış, ilk kez 1986 yılı ara seçimlerinde bu liderler, bilhassa da iktidar oldukları zamanlarda dillerinden düşürmedikleri burjuva yasallığını bir kenara bırakıp siyasal ve toplumsal meşruiyete dayanarak, açıkça partilerine oy istemek üzere meydanlara inmişlerdir (ki bu meydanların başlıcalarından birisi ve hatta yer yer ilki, detaylarıyla göreceğimiz gibi Karabük olacaktır).

11 seçim çevresinde gerçekleştirilen bu ara seçimlerde, güç kaybını gizlemek isteyen ANAP iktidarı, bir yandan —örneklerini Karabük'te göreceğimiz gibi— yasaklı liderler üzerinde kanun sopasını sallayıp, diğer yandan iktidar olanaklarını son sınırlarına kadar kullanarak —yine detaylıca göreceğimiz Karabük örneğinde olduğu gibi— bu 11 seçim çevresine adeta hizmet olup yağmasına rağmen, seçim sonuçlarının siyasetin düşenlerini ve yükselenlerini açıkça ortaya koymasını engelleyemeyecektir: ANAP'ın bu ara seçimlerdeki oy oranı yüzde 32,1'e düşmüş, DYP yüzde 23,5'lik oy oranıyla ikinci parti olmayı başarabilmiştir.⁴⁵³ Bu seçimlerdeki solun oyları ise, yüzde 22,7'si SHP ve yüzde 8,5' DSP olmak üzere yüzde 31,2'de kalmıştır.

Giderek güç ve toplumsal meşruiyet kaybı yaşayan ANAP iktidarının, ara seçim sonuçlarının son derece dramatik bir şekilde ortaya koyduğu “yasaklı muhalefet” realitesinin yarattığı siyasi baskıya uzun süre dayanması olanaklı değildi. Nitekim baskıya daha fazla dayanamayan ANAP, bu ara seçimlerden yaklaşık bir yıl sonra siyasi yasakların kaldırılmasını halkoyuna sunmak zorunda kalacak, bu arada bütün liberallik ve özgürlükçülük iddialarını da bir kenara bırakarak, aktif bir —yasakların kaldırılmasına— “hayır” kampanyası yürütmekten imtina etmeyecektir. 6 Eylül 1987 tarihinde düzenlenen referandumu neticesinde kıl payı bir farkla (yüzde 49,8 ‘hayır’a karşılık yüzde 50,2 ‘evet’) siyasi yasaklar kaldırılmıştır.⁴⁵⁴

Öyle ya da böyle referandum neticesinde siyasi yasaklar kalkmıştır; artık Özal ve ANAP *gerçek* rakipleriyle seçim meydanlarında ve sandıklarında, elinde kanun ve yasak sopası olmaksızın hesaplaşmak zorundadır. 1983 genel

---

⁴⁵³ *Resmi Gazete*, 10 Ekim 1986, sayı: 19247, s. 21, erişim: <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#>, erişim tarihi: 16.12.2016.

⁴⁵⁴ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 16.12.2016.

seçimlerinden o zamana kadar gerçekleştirilen iki seçim de (1984 yerel seçimleri ve 1986 ara seçimleri) ANAP'ın iktidarda kaldığı her gün güç ve oy kaybettiğini ortaya koymaktadır ve Özal ve ANAP kurmayları bunun fazlasıyla farkındadır. Az buçuk adil bir seçim sisteminde ve zamanında düzenlenecek bir seçimde tek başına iktidarının riske gireceğini bilen iktidar, daha fazla güç kaybetmeden ve rakipleri tam toparlanmadan —normalde 1988 Kasım'ında düzenlenmesi gereken seçimleri bir yıl öne alarak— erken seçime gitmeye ve seçim sistemini, azalan oylarına karşın tek başına iktidarı getirecek şekilde düzenlemeye karar verdiler. 29 Kasım 1987 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerinde oyları yüzde 36,2'ye gerileyen seçim sistemi sayesinde mecliste rahat bir çoğunluk elde etmeyi başardı. Oyların yüzde 24,8'ini alan SHP anamuhalefet partisi haline gelirken, yüzde 19,1'de kalan DYP meclise girmeyi başaran parti oldu. DSP (yüzde 8,5), RP (yüzde 7,2) ve MÇP (yüzde 2,9) ise barajı aşamayarak meclis dışı kaldılar.⁴⁵⁵ Bu sonuçlara göre özellikle sağa damgasını vuran ana unsur dağılmadığıdır. Merkez sağda Demirel'in soluğu artık Özal'ın ensesindedir. ANAP'ın temsil ettiğini iddia ettiği dört eğilimden ikisi, yani aşırı milliyetçilik ve İslamcılık artık kendi doğal mecralarına, yani Erbakan ve Türkeş'in partilerine yönelmiştir.

1987 seçimlerinde mecliste ezici bir çoğunluk kazanmasına rağmen giderek güç kaybettiğini, gerileme bu hızla devam ederse 1989 yılında gerçekleştirilecek yerel seçimlerde belediyeleri (ki siyasal ve ekonomik bakımdan önemleri büyüktür) büyük ölçüde kaybedeceğini anlayan Özal, yerel seçimleri 1 yıl öne almak için bir anayasa taslağı hazırlattı. Fakat meclis çoğunluğu bu taslağın halkoyuna gerek kalmaksızın anayasalaşması için yeterli değildi, yapabileceği en fazla onu referanduma getirmeyi, öyle de yaptı. Zamanın kendilerine çalıştığını anlayan muhalefetin bir blok halinde “hayır” cephesinde yer alması üzerine referandumu kaybedeceğini anlayan Özal'ın televizyona çıkıp “eğer oylarım belirli bir seviyenin altına düşerse istifa ederim” diyerek ağlamasıyla da hatırlanan memleket tarihinin bu belki de en garip referandumu 25 Eylül 1988 yılında düzenlendi ve yüzde 65

---

⁴⁵⁵ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 16.12.2016.

'hayır'la sonuçlandı.⁴⁵⁶

Özal'ın anayasa değişikliği referandumda kabul edilseydi 13 Kasım 1988 tarihinde gerçekleştirilecek olan yerel seçimler, değişikliğin reddedilmesi nedeniyle zamanında, yani 29 Mart 1989 tarihinde gerçekleştirildi. Sonuçlar Özal'ın korktuğunun başına geldiğini gösteriyordu. İl Genel Meclisi sonuçlarına göre Türkiye genelindeki oyu yüzde 21,8'e düşen ANAP, 1,5 yıl önceki genel seçimlerde açık ara birinci partiyken bu sonuçlara göre artık üçüncü partiydi. Üstelik Ankara, İstanbul ve İzmir dâhil birçok belediyeyi kaybetmişti. Seçimlerin birinci partisi ise yüzde 28,7'lik oy oranıyla Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ydi; 12 Eylül darbesinden sonra düzenlenen bir seçimde sol bir parti ilk kez birinci parti oluyordu. Üstelik DSP'nin aldığı yüzde 9'luk il genel meclisi oyu da hesaba katılırsa, sol oylar yüzde 40 duvarına dayanmış gibi görünüyordu. DYP de büyük bir sıçrama yaparak oy oranını yüzde 25,1'e yükseltmişti. Yine Refah Partisi'nin yüzde 9,8'lik, MHP yerine kurulan MÇP'nin yüzde 4,1'lik oy oranları, bu geleneklerin doğal oy tabanlarına oturmaya başladığını gösteriyordu.⁴⁵⁷ Artık ANAP iktidarının sonuna geldiği gün gibi aşikârdı.

Özal'ı ve iktidarını sarsan şey yalnızca seçimler ve seçimlerdeki oy kaybı değildi; fabrikalardan, işyerlerinden sokağa taşan bir öfke seli, artık yönetilenlerin eskisi gibi yönetilmek istemediğini gösteriyordu. İhracat için kaynak yaratmak üzere iç tüketimin kısılması amacıyla geniş emekçi yığınların enflasyon yoluyla alım güçlerinin sürekli düşürülüp günden güne yoksullaştırılması en sonunda işçi sınıfını çileden çıkartmış, sınıfın baskısına dayanamayan sendikacılar belki biraz da koltuklarını kaybetme korkusuyla işçilerin başına düşmüşlerdi. Sonuç, Türkiye tarihinin belki de en geniş ve kitlesel işçi hareketi olarak değerlendirebileceğimiz '89 işçi baharı oldu. Adına "'89 işçi baharı" denilse de aslında bu tarihten önce başlayıp 1991 yılına kadar devam eden bir grevler, kitlesel gösteriler ve yürüyüşler silsilesi Özal rejiminin toplumsal meşruiyetinin altını iyice oymuştu.

Ne sandıklar ne de sokaklar Özal'a iktidarının devamı noktasında bir umut veriyordu. Sonraki seçimlerde muhalefete düşecekleri kesin gibiydi. Üstelik ayyuka

---

⁴⁵⁶ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 17.12.2016.

⁴⁵⁷ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul>, erişim: 17.12.2016.

çıkmiş ve muhalefetin dilinden düşürmediği yolsuzluk söylentilerinin, meclis çoğunluğunu yitirmiş muhalefetteki bir Özal'a faturası ağır olabilirdi. Özal için adeta bütün oklar, bir biçimde onu iktidar bloğu içinde tutmaya devam edecek cumhurbaşkanlığını gösteriyordu.

Evren'in Cumhurbaşkanlığı süresi 1989 Kasım'ında bitiyordu. Ezici bir meclis çoğunluğuna sahip ANAP için Özal'ı cumhurbaşkanı yapmak, bir el kaldırmak kadar kolay bir işti, öyle de oldu. Mecliste muhalefetin boykot ettiği seçim neticesinde Özal Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. ve ilk sivil cumhurbaşkanı olarak seçilip göreve başladı.

Özal'ın yerine ANAP Genel Başkanı ve başbakan olarak Yıldırım Akbulut getirildi. Akbulut, Cumhurbaşkanı'nın kuklası olarak görülüyor ve pek de saygı görmüyordu. Muhalefet, genel seçimleri kazanır kazanmaz Özal'ı indireceğini ilan etmişti. Bu arada "Güneydoğu'da giderek büyüyen Kürt isyanı, 1990 başlarında Ankara ve İstanbul'daki siyasi cinayetler, İslamcıların seslerinin yükselmesi karşısında yeni bir askerî müdahaleden söz edilmeye başlanmıştı."⁴⁵⁸ Hükümet bunlara 9 Nisan 1990'da orduyu ve polisi olağanüstü yetkilerle donatan terörle mücadele kanununu çıkartarak yanıt verdi. Güneydoğu'daki sekiz ilde olağanüstü hal devam ediyordu.⁴⁵⁹

Bu arada iç politikada DYP tarafından gittikçe sıkıştırılan ANAP genel başkan değişikliğine giderek, Akbulut'un yerine, partinin bozulan imajını düzeltebileceği umuduyla, daha modern, kozmopolit ve pragmatik bir imajı olan Mesut Yılmaz'ı parti başkanı ve başbakan olarak seçti.⁴⁶⁰

ANAP, ülke için pek de iyi gitmeyen işlerin Yılmaz'ı da yıpratmasına ve eskitmesine izin vermeden, dahası bilhassa da büyük işçi eylemleri neticesinde, işçilerin bütün Özallı yıllar boyunca kaybettiklerini bir nebze olsun telafi etmek için yüzde 300-400'leri bulan ücret zamları öngören toplu sözleşmelerin bilhassa KİT'ler üzerinden yarattığı ekonomik baskı ekonomiyi daha da kötüleştirmeden erken seçime gitme kararı aldı. Hem Yılmaz hem de ANAP tek başına iktidar şanslarının kalmadığını, bu erken seçimin iktidarı daha erken bir tarihte muhalefete teslim etmek

---

⁴⁵⁸ F. Ahmad, a.g.e., s. 203.

⁴⁵⁹ A.g.y.

⁴⁶⁰ F. Ahmad, s. 204-205.

anlamına geldiğini biliyorlardı; amaçları parti oylarındaki erimeyi belirli bir noktada durdurarak, muhalefette güç kazanabilecekleri bir pozisyon elde etmektir.

20 Ekim 1991 tarihinde düzenlenen erken genel seçimleri ANAP iktidarının sonunu getirdi. DYP seçimlerden yüzde 27 oyla birinci parti olarak çıkmayı başarmış, fakat mecliste çoğunluk sağlamanın çok uzağına düşmüştür. ANAP erime sürecini bir noktada durdurabilmiş, yüzde 24 oyla seçimlerden ikinci olarak çıkmayı başarmıştı. 1989 yerel seçimlerinde il genel meclisi bazında birinci olan SHP, Kürt siyasi hareketinin temsilcisi DEP ile kurduğu seçim ittifakının karşılığını Güneydoğu'da almakla birlikte, Batı illerindeki milliyetçi seçmenleri kaybetmesi neticesinde ciddi bir oy kaybına uğrayarak yüzde 20,8 oyla üçüncü partiliğe inmiştir. Diğer sol parti DSP ise ilk kez bu seçimlerde barajı aşarak meclise girebilmiş, fakat seçim sistemi nedeniyle ancak 7 vekil çıkartabilmiştir. Yüzde 10'luk baraj engelini aşmak için RP, MHP ve IDP tarafından ilkinin çatısı altında oluşturulan, kamuoyunun adlandırmasıyla "Kutsal İttifak", barajı rahatça aşarak meclise 62 vekil sokmayı başarmıştır.

1983-1991 arasındaki 8 yıla damgasını vuran ANAP, bütün tersi yönlü iddialarına karşın demokrat olmayan, muhafazakâr, serbest piyasacı bir partiydi. Demokratikleşme sürecinin ilerlemesi, askerlerden devralınan anti-demokratik yasaların değişmesi için neredeyse hiçbir şey yapmadı. Tümü de anti-demokratik bir içeriğe sahip Seçim ve Siyasi Partiler yasaları, Sendikalar Kanunu, Yüksek Öğretim Kanunu, Ceza Kanunu ve basın ve TRT'nin yönetimiyle ilgili kanunlar olduğu gibi duruyordu. Dahası 'Özal hanedanı' adı verilen yolsuzluk grubu Özal'ın ve ANAP'ın imajına zarar veriyordu. Turgut Özal'ın eşi Semra ile kardeşleri Korkut ve Yusuf Özal'ların da aktif katılımıyla parti adeta bir aile kurumu haline gelmişti. Bu çizgiyi sorgulayan liberaller çoktan partiden ayrılmışlardı.⁴⁶¹

ANAP iktidarının sonraki hükümetlere bırakacağı bir "miras" da PKK'yle kolluk güçleri arasında süregiden, generallerin ifadesiyle "düşük yoğunluklu savaş" oldu. Cumhuriyet tarihi boyunca onlarca isyana neden olmasına karşın asla gerçek bir çözüme girilmemiş, 12 Eylül cuntasının başta Kürtçenin evlerde konuşulmasının bile yasaklanması ve Diyarbakır Cezaevi'nin insanlık tarihinin

---

⁴⁶¹ F. Ahmad, a.g.e., s. 201-202.

gördüğü en korkunç işkencehanelerden birisine dönüştürülmesi gibi baskı ve uygulamaları neticesinde patlamaya hazır bir bombaya dönüşmüş olan Kürt sorunu, 1984 Ağustos'u itibarıyla artık kanlı bir iç savaşa evrilmişti. Birçok bakımdan 12 Eylül rejiminin devamcısı olduğunu ifade ettiğimiz ANAP iktidarı bu konuda da 12 Eylül cuntasının her sorun kaynağını çivi, devleti de çekiç olarak gören siyasetini sürdürmüş, fakat yeryüzünde devlet çekiciyle ezildiğinde ortadan buharlaşan bir etnik grup bulunmadığından, bu siyasetin sonucu, savaşın gittikçe yayılıp derinleşmesiyle birlikte daha fazla kan dökülmesinden başka hiçbir şey olmamıştır.

Ekonomi alanında ise, iddia edilen başarı hikâyesinin cilası kazındığında ortaya emekçi sınıfların derin bir yoksullaşma süreci çıkıyordu. Zira ihracata dayalı neo-liberal bir ekonominin olmazsa olmazı, emekçi sınıfların alım güçleri düşürülerek daha az tüketmelerini sağlayıp içeride üretilen ürünlerin döviz getirmek üzere ihracata yönlendirilmesini sağlamak ve düşük ücretler sayesinde bu ürünlerin üretim maliyetlerini düşürerek yurt dışında rekabet gücünü yükseltmekti. Nitekim Keyder'e göre 12 Eylül sonrası uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları neticesinde ücret ve maaşların milli gelir içindeki payı 1976-1978 arasında yüzde 34 civarındayken, 1983-1986 arasında yüzde yirmiye düşmüştü. Üstelik gelir dağılımındaki bozulmanın tek kaynağı ve göstergesi bu da değildi: Aynı süreçte devletin sosyal harcamaları da azalıyor, devlet okullarındaki eğitimin ve sağlık hizmetlerinin kalitesi de gözle görülür bir şekilde bozuluyordu. Bütün bunlar ithal ikameci dönemin devlet baba imajının reddedilmesi anlamına geliyordu ve radikal bir değişime işaret ediyordu. Özal dönemine kadar bürokrasinin vahşi bir pazar itikadı olarak gördüğü liberalizm, artık devlet kürsüsünden hastalıkların reçetesi olarak sunuluyordu.⁴⁶²

Fakat bu söylenenlerden Özal iktidarlarının popülizmden tümüyle azade olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Boratav'a göre Özal iktidarının "altın yılları" olarak tarif edilebilecek olan 1984-1988 alt döneminde, bütün emekçi sınıflara neoliberal politikalarla saldırılırken, aynı zamanda halk sınıflarına yönelik olarak bir "yoz" popülizm de uygulanmıştır. Bu popülizm bilhassa kent yoksullarını hedefliyor, sermayenin (ANAP'ın) ideolojisine teslim olmuş kentli kalabalık yığınlar yaratmayı

---

⁴⁶² Ç. Keyder, a.g.e., s. 264

amaçlıyordu. 1984 yerel seçimleriyle ANAP'ın eline geçen kent belediyeleri bu stratejinin uygulanmasında kilit bir rol oynadılar.⁴⁶³

Gecekonduklara dönük tapu tahsis belgeleri, imar afları ve kent planlaması perspektifinden yoksun imar izinleri hızlı kentleşmenin oluşturduğu kentsel rantların yoksul katmanlara intikal etmesinde ve bu doğrultuda çok yüksek beklentilerin oluşmasında önemli roller oynadı. Ücretliye vergi iadesi, “fak-fuk-fon” gibi uygulamalar, kentli yoksul kitlelerin ekonomik sorunlarının çözümünü işgücü piyasasının dışına taşıyan yeniliklerdir.⁴⁶⁴

Fakat ANAP iktidarının popülizmi burada kalmayacak, 1989 yılı sonrasında dört başı bir popülizme yönelmek zorunda kalacaktır. Zira yükselen işçi hareketi ve 1989 yerel seçimlerinde yaşadığı bozgun, “ANAP'ı popülizme gönülsüzce de olsa dönmeye” zorlamıştır. Bu tarihten itibaren (KDÇF işçileri de dâhil) başta KİT işçileri olmak üzere işçilere ve memurlara verilen yüksek maaş zamlarını, özel sektörde (aynı oranda olmasa da) işçi ücretlerinin yükselmesi ve destekleme alımlarına ayrılan kaynakların ilk kez artırılması izledi. Türkiye kapitalizminin 1994 ekonomik krizine giden yol böyle döşeniyordu.⁴⁶⁵

Bir bütün olarak bu döneme bakıldığında yoksul sınıflar açısından tablo son derece karanlıktı. ANAP'ın bu ekonomi siyasetinin bir sonucu olarak, Dünya Bankası verilerine göre, bütün dünyada en kötü gelir dağılımına sahip yedi ülkeden birisi artık Türkiye'ydi. Yalnızca 1980-1986 yılları arasında ücretlerden kısılıp özel sektöre aktarılan kaynak 30 trilyon lirayı bulmuştu. Emekçi sınıfların bu şekilde yoksullaştırılması amacına ulaşmış, ihracat 1979'da 2,3 milyar dolar iken, 1988'de 11,7 milyar dolara yükselmişti. Özal bu hızla artan ihracatı ve altyapı yatırımlarını “Türkiye'nin çağ atlaması” olarak adlandırıyordu. Oysa gerçek bu değildi, aslında sanayi yatırımları hizmet sektörüne oranla azalmış, bu da turizmi temel bir döviz kaynağı haline getirmişti. Özal döneminin asıl zenginleşenleri girişimcilerden ziyade rantiyerlerdi. Üstelik bu sözde ekonomik mucizenin kaynağı, artık hem Özal hükümeti hem de sonraki hükümetler için döndürülmesi bir kâbusa dönüşecek olan dış borçlardı.⁴⁶⁶

İthal ikameci sanayileşme döneminin devlet babasının cisimleşmiş hali olarak

---

⁴⁶³ Korkut Boratav, “İktisat Tarihi 1982-2002”, *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003* içinde, İstanbul: Cem, 8. Basım, 2008, s.193

⁴⁶⁴ A.g.e., s.193.

⁴⁶⁵ A.g.e., s. 195.

⁴⁶⁶ F. Ahmad, a.g.e., s. 206-208.

Demirel de 1991 seçimlerinin akabinde iktidara geldikten sonra bu tabloda anlamlı bir değişiklik yapamayacak, neo-liberal düzende kimsenin halka babalık falan yapamayacağını tez zamanda anlayıp kendisini cumhurbaşkanlığı makamına atacaktı.

5.1.2. Karabük'ün ve Karabük İşçisinin Darbeyle İmtihanı: 1980-1983

Ülke tarihi açısından kısa ama demokrasi tarihimiz bakımından çok uzun bu üç yılı, hem kısalığı, hem de olağanüstü politik koşulların damgasını vurması bakımından, bu tezdeki diğer dönemleştirmeler gibi sosyo-ekonomik açıdan ele almanın olanağı yoktur. Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de bu üç yıla damgasını vuran şey, Karabük'ün sosyo-ekonomik, demografik vs. yapısındaki değişmeler/gelişmeler değil, düpedüz askeri cunta ve onun neden olduğu politik sonuçlardır.

Bu yıllar, Türkiye geneli için olduğu gibi Karabük için de, hem siyaset bilimi hem de toplumsal psikoloji bakımından çok büyük derslerin ortaya çıktığı yıllardır. Her ne kadar bu dönemde kitlelerin gerçek politik tutumlarını yansıtabileceği koşulların varlığından söz edilemese de, yine de kitlelerin, çok kısa süre öncesine kadar “umudumuz” ya da “baba” diye peşinden koştuğu siyasi liderleri terk etme hızının gerçekten baş döndürücü olduğu belirtilmelidir.

Örneğin, 21 Haziran 1975 günü Gerede'de taş sopa ve silahlarla karşılanan Ecevit'i tam da bu saldırılardan sonra büyük bir coşkuyla bağrına basan Karabük, burada yaptığı ve Karabüklülerden bolca da alkış aldığı konuşmasındaki “Bize saldıranlar hükümettedir, caniler hükümettedir, katiller hükümettedir” sözleri nedeniyle "hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif" ettiği suçlamasıyla, üstelik Ecevit'i 39. Demirel hükümetinin “manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif”le suçlarken kendisi bir askeri darbeyle 43. Demirel hükümetinin “maddi şahsiyetine” son veren 12 Eylül rejimi tarafından Karabük Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanırken⁴⁶⁷ artık onun yanında değildir; neyse ki çok geçmeden beraatla sonuçlanacak⁴⁶⁸ olan bu hukuk garabeti davaya karşı Karabük'te sesini yükselten kimse olmamıştır.

---

⁴⁶⁷ Bkz. *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1980, s. 6, a.g.e., 25 Aralık 1980, s. 8 ve *Milliyet*, 25.12.1980, s. 1,7.

⁴⁶⁸ *Milliyet*, 22.01.1981, s. 10 ve *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1981, s. 3.

5.1.2.1. Karabük İşçi Sınıfına Darbe: KDÇF’de Sıkıyönetim

Darbecilerin Karabük’teki ilk icraatlarından birisi de, darbenin genel hedefini de gösterir şekilde, KDÇF’de adeta bir sıkıyönetim ilan etmek olmuştur. Bu kapsamda önce 17 Eylül’de çıkartılan bir talimname ile işçilerin fabrika içinde tanıtma kartı takmaları zorunlu hale getirildi. Bütün çalışanlar işinin başında olacaktı, üniteler arası ziyaret yasaklanmıştı.⁴⁶⁹ Bunu 24 Eylül’de ilan edilen ve bilhassa fabrikada çalışan kadın emekçileri hedef alan kıyafet kısıtlamaları izledi: Başta kadınlar olmak üzere bütün memurların ilgili kanuna uygun giyinmeleri sıkı şekilde denetlenecekti.⁴⁷⁰ Sonraki günün gazetesinde yasaklar daha da somutlanmıştı: “Aşırı” makyaj yapmak ve pantolon giymek yasaktır. Bu dayatmaların doruk noktasını ise, kadın memurlara getirilen önlük zorunluluğu oluşturur; artık kendilerine idare tarafından verilecek bir iş önlüğünü giymek zorundadırlar. Kadın memurlara getirilen önlük giyme zorunluluğundan muaf tutulsalar da, erkek memurlar da yeni nizamdan paylarını alacaktır: Onlar da kıyafetlerine dikkat edecek, “anormal” bıyık, sakal ve favori bırakamayacaklardır.⁴⁷¹ Bütün bu hareket ve kıyafet yasakları sıkı bir şekilde denetlenecek, uymayanlara disiplin cezası verilecektir.⁴⁷²

Cuntacılar KDÇF’yi adeta bir çalışma kampına çevirerek KDÇF emekçilerine saldırırken, sendikaya deyim yerindeyse ve DİSK’e ve DİSK’lilere yapılanlara kıyasla şöyle bir dokunup geçerler. Çelik-İş Sendikası’nın MHP’li genel başkanı Şükrü Korkmazgider "Sendikalar Yasası'na muhalefet ve emniyeti suistimal" suçlamasıyla tutuklanır,⁴⁷³ fakat bir ay kadar Karabük Cezaevi’nde yattıktan sonra tahliye edilir.⁴⁷⁴ Darbeden üç gün sonra sendikanın faaliyetleri durdurulur.⁴⁷⁵ Çelik-İş Sendikası’nın bunlara cevabı Türk Donanma Vakfı’na 1 milyon TL bağış yapmak ve ordu ve vakıflarına sendika olarak o güne kadar yaklaşık 9 milyon TL bağışladıklarını ilan etmek olur.⁴⁷⁶ Bu bağıştan 11 gün sonra, 16 Ekim 1980’de

---

⁴⁶⁹ *Karabük Postası*, 18.09.1980, s. 1.

⁴⁷⁰ A.g.e., 25.09.1980, s. 1.

⁴⁷¹ *Karabük Postası*, 15.10.1980, s. 1.

⁴⁷² A.g.e., 25.09.1980, s. 1.

⁴⁷³ *Milliyet*, 31.03.1981, s. 6.

⁴⁷⁴ Ş. Korkmazgider, akt. a.g.e., s. 171.

⁴⁷⁵ *Karabük Postası*, 16 Eylül 1980, s. 1,4.

⁴⁷⁶ A.g.e., 06.10.1980, s. 1.

darbeciler Çelik-İş'in faaliyetlerine yeniden izin verir.⁴⁷⁷ Darbecilerle sendika arasındaki karşılıklı jestlerin (tespit edebildiğimiz) sonuncusu, sendikanın 12 bin işçisi adına bir karar alarak, bütün işçilerin Kasım ayı aylıklarından birer yevmiyenin kesilip Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na bağışlanması olur.

Bu dönemde kuşkusuz en büyük darbeyi işçi hakları ve emek mücadelesi yemiştir. Çelik-İş Sendikası, 1989 yılında bastırıldığı *137 Gün Süren Grevimiz* kitabında, 1964-1980 arasında işçilerin gerçek ücretlerinin ve yaşam standartlarının —biri yine darbe (12 Mart) yıllarına denk gelen iki kısa süreli istisna hariç— sürekli olarak arttığını ifade ettikten sonra, 12 Eylül darbesinin niçin yapıldığına ve ne sonuç verdiğine ilişkin çarpıcı açıklamalar yapar:

Türkiye'de işçilerin yaşama ve çalışma şartlarındaki bu gelişme, sermayedarları rahatsız etti. Sermayenin yaşadığı ekonomik bunalım ve azalan kârları, güzel ülkemizde işçi haklarına ve özgürlüklerine yönelik sürekli ve sistemli bir saldırının gündeme getirilmesine yol açtı. Sermayenin çıkarları doğrultusundaki politikalar parlamenter demokrasi içinde uygulanamadı. Bunun üzerine ülkemizde karışıklıklar yaratıldı. Milletın oyuyla oluşturulmuş parlamentonun feshedilmesini haklı gösterecek bir oyun, kasıtlı olarak ve sistemli bir biçimde sahneye kondu. 12 Eylül'de de askeri müdahale yapıldı... Toplu iş sözleşmesi 12 Eylül öncesinde imzalanmış olanlar askeri yönetimin ilk bir iki yılında ücretlerle büyük bir düşüşle karşılaşmadılar... Daha sonraki yıllarda ise bütün ülkede ücretler düştü. Geçmiş yıllarda elde edilen hak ve özgürlükler, 12 Eylül sonrasında gasp edildi. İşyerlerinde yaşama ve çalışma şartları ağırlaştırıldı... [İ]şçinin hak araması imkânsız hale geldi. Sermayedarların talepleri doğrultusunda hazırlanan 1982 Anayasası ile en temel sendikal hak ve özgürlükler ortadan kaldırıldı... Böylece sivil yönetime geçildiğinde bir avuç holding için bir cennet, kendi alınteriyle geçinenler ve özellikle işçiler için bir cehennem yaratılmak istendi. İşçiler için etkileri hâlâ [Aralık 1989 itibarıyla] süren karanlık bir dönem başladı. Sermayedarların kârları ise kat kat arttı.⁴⁷⁸

Sendikanın bu açıklamalarına dair iki noktanın altı çizilmelidir: Birinci olarak, bu kitabın yazıldığı 1989 yılında sendikanın genel başkanı olan Metin Türker'in AP Karabük ilçe başkanlığını yaptığı dönemde bu parti tarafından ilan edilip uygulamaya başlanan ve —bazılarınca ekonomist bir görüş olarak mahkûm edilse de,— demokratik bir ortamda uygulanması imkânsız olduğundan bir darbeyi gerektirdiği, bu yanıyla 12 Eylül darbesinin habercisi olduğu sıkça söylenen 24 Ocak kararlarının yukarıda kabaca ortaya konulan “kara tarih”te hiç yer almaması, basit bir unutkanlıktan ziyade bir tercih ürünü olsa gerektir. Emeğe yönelik büyük ve kapsamlı ekonomik saldırının aslında 12 Eylül'den yaklaşık 8,5 ay önce AP hükümetinin 24 Ocak kararlarıyla başladığı gerçeği burada yok sayılmıştır. Ve ikinci

⁴⁷⁷ A.g.e., 17.10.1980, s. 1,4.

⁴⁷⁸ *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 33-34.

olarak, sendikanın ifadesiyle “en temel sendikal hak ve özgürlükler ortadan kaldı”r”an, “işçinin hak araması imkânsız hale” getiren ve “[s]ermayedarların talepleri doğrultusunda hazırlanan” 1982 Anayasası hakkında, “işçilerin temel örgütü olarak sendika, işçilere ne anlatmış, referandumda nasıl bir tutum tavsiye etmiştir?” sorusunun yanıtı 1989 yılında yazılmış bu tarih anlatısında yoktur.* Fakat cunta dönemine ait sendika çalışma raporlarında bu konuda bir fikir verecek doneler mevcuttur. Ünlü’nün aktardığına göre, Anayasa referandumundan 5 ay önce 1982 Mayıs’ında düzenlenen Çelik-İş Karabük Şube kongresine sunulan sendika çalışma raporunun ilk dokuz sayfası Kenan Evren’in “Türk Milleti’ne Açıklama”sına ayrılmıştır.⁴⁷⁹ Sendika’nın genel merkez seviyesindeki 7. Genel Kurul Çalışma Raporu ise çok daha vahimdir. Yukarıda aktardığımız gibi, darbeden 9 yıl sonra, “milletin oyuyla oluşturulmuş parlamentonun feshedilmesini haklı gösterecek bir oyun[un], kasıtlı olarak ve sistemli bir biçimde sahneye” konulması olarak tanımlanıp “karanlık dönem” olarak nitelenen 12 Eylül cuntası döneminde, “sivil yönetime geçildiğinde bir avuç holding için bir cennet, kendi alinteriyle geçinenler ve özellikle işçiler için bir cehennem” yaratmak amacıyla hak ve özgürlüklerin gasp edildiği, iş yerinde çalışma ve yaşam koşullarının ağırlaştırıldığı, sermayenin talepleri doğrultusunda bir anayasa hazırlandığı belirtilirken, Anayasa referandumundan 15 gün sonra 20-21 Kasım 1982 tarihindeki genel kurula sunulan bu raporda 12 Eylül darbesi şöyle aklanmakta ve taltif edilmektedir:

Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti, hayati öneme haiz siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel problemlerle yüklü, tehlikeli ve bunalımlı bir döneme girmiş, buna karşılık devlet sorumluları topyekûn birere seyirci haline gelmişlerdi. Devlet, otoritesizlikten yıkılmaya hazırdı. Beklemek hata idi. Bu otorite boşluğu doldurulmalı, devletin güvenliği sağlanmalıydı.⁴⁸⁰

*... Mücadelemizin amacı dün olduğu gibi bugün de aynıdır. Milletimizin, Devletimizin ve işçilerimizin refahı, saadeti, güçlülüğüdür... **Onun içindir ki 12 Eylül bizim hayatımızda, Çelik-İş Sendikası ve üyelerinin hayatında hiçbir değişiklik yapmamıştır. Devletimizle ve yöneticilerimizle çatışan ve çelişen meselemiz yoktur... İşyerimizin meseleleriyle bizzat Devlet Başkanımız ilgileniyor.**⁴⁸¹*

---

* Zira birazdan referandum sonuçlarını açıklarken göreceğimiz gibi, ya KDÇF işçileri bu emek düşmanı anayasanın oylanmasından önce sendikaları tarafından gerektiği şekilde bilgilendirilmemiş, ya da sendika görevini yapmış ama, işçilerin ezici bir çoğunluğu kendilerini zincirleyen bu anayasaya evet dediğine göre, işçiler tarafından ciddiye alınmamıştır. Her iki durumun da bir sendika için vahim bir hal olduğu açıktır

⁴⁷⁹ “Çelik-İş Karabük Şubesi 2. Dönem Çalışma Raporu”, Mayıs 1982, s. 11-19, akt. Harun Ünlü, a.g.e., s. 77.

⁴⁸⁰ “Çelik-İş Sendikası 7. Genel Kurul Çalışma Raporu”, 20-21 Kasım 1982, s. 19, akt. H. Ünlü, a.g.e., s. 78.

⁴⁸¹ A.g.e., akt. H. Ünlü, a.g.e., s. 79, vurgular bana ait.

Yukarıdaki vurguladığımız şeyleri söyleyen, darbeden sonra genel başkanı tutuklanıp cezaevine konulmuş, temsil ettiği işyeri adeta bir çalışma kampına çevrilmiş, dahası birazdan göreceğimiz gibi askeri yönetim tarafından üyelerinin ikramiye hakkı yok edilmiş, bu sözlerden bir yıl önce kendisine dayatılan toplu sözleşme nedeniyle, birazdan göreceğimiz gibi bizzat kendi ifadesiyle üyeleri açıkça yoksullaşmaya başlamış bir sendikadır.

Çelik-İş, 1989 yılına gelindiğinde dönemin toplu sözleşme düzenini şöyle tanımlıyordu:

12 Eylül sonrasında tüm sendikal faaliyetler durduruldu. Grevler yasaklandı. Özgür toplu pazarlık düzenine son verilerek, işverenlerin ve hükümet temsilcilerinin çoğunlukta bulunduğu Yüksek Hakem Kurulu devreye sokuldu. Çelik-İş Sendikası'nın Türk-İş üyesi olmaması, Yüksek Hâkim Kurulu'nda Çelik-İş'in temsil edilmesini de engelledi.⁴⁸²

Aynı kitapta çelik işçilerinin 12 Eylül tarafından nasıl yoksullaştırıldığı detaylı bir şekilde anlatılır: Sendika son toplu sözleşmesini darbeden kısa süre önce 17 Mayıs 1980'de imzalamıştır. Bunun etkisiyle, yüksek bir enflasyonun söz konusu olduğu 1980 yılında gerçek ücretlerdeki düşüş oranı yüzde 5'te kalmıştır (hatırlanacağı gibi 1979 yılında da KDÇF işçisinin gerçek ücretleri yüksek enflasyon nedeniyle düşmüştü). Toplu sözleşmenin geçerli olduğu diğer yıl olan 1981'de ise enflasyonun düşmesinin de etkisiyle gerçek ücretler artmış ve 1977 seviyesine yaklaşmıştır. Ancak 1981 yılında Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağtlanan 3 yıllık toplu sözleşme birçok alanda önemli hak kayıplarını hayata geçirmiş, işçilerin kazanılmış hakkı olan yılda bir kez 38 günlük ikramiyeyi de Milli Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı kanun uyarınca kaldırarak bunları bir defaya mahsus ücretlere eklemiştir. 1982 yılı bu sözleşme sonucunda işçiler açısından aslında bir yoksullaşma yılıyken, bu ikramiyenin yansıtılmasıyla gerçek ücretlerde bir yükselme sağlanmış gibi aldatici bir görüntü ortaya çıkartılmıştır. 1983 yılında ise her şey daha da çıplak görülür hale gelmiştir: Bu yıl enflasyon oranı yüzde 28,4 oranında gerçekleşirken, KDÇF işçilerinin ücretleri kademelerine göre yalnızca yüzde 8 ile 22 arasında artmıştır. Bu toplu sözleşmenin geçerli olduğu 1984 yılında ise enflasyon yüzde 47,3 düzeyindeyken, işçilerin ücreti yalnızca yüzde 25 oranında artmıştır.⁴⁸³ Darbe

---

⁴⁸² A.g.e., s. 35.

⁴⁸³ A.g.e. s. 35-36.

döneminde gerçekleştirilen 1981 yılı toplu sözleşmesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, işçilerin brüt gerçek ücretleri yüzde 25 oranında azalmıştır. İkramiyelerin kaldırılıp bir kereliğine ücretlere yansıtılmasının ve çalışma süresinin kısaltılmasının etkileri silinirse, bu dönemdeki gerçek ücret kaybının yüzde 36 dolayındadır.⁴⁸⁴

Özetle, sendikanın bütün bunlar olurken inanılmaz bir şekilde övgülere boğup işçilere hiçbir zararının olmadığını iddia ettiği 12 Eylül cuntası döneminde işçiler birçok haklarını ve hayati önemdeki ikramiyelerini kaybetmenin yanısıra, reel ücretlerinde de çok ciddi kayıp yaşamışlardır.

Fakat darbeciler KDÇF işçilerinin boğazından kestiğini KDÇF'nin verimini artıracak yatırımlara da yansıtmamıştır. TDCİ 1981 yılında kendisine bağlı işletmelerde çalışan 30 bin işçiye ücret ve diğer sosyal haklarını ödeyemez duruma düşmüştür.⁴⁸⁵ Fakat görüyoruz ki KDÇF işçileri emeklerinin karşılığının ödenmemesine tepkisiz kalmamış, ücret ve ikramiye ödemelerindeki gecikme nedeniyle 1981 Aralığında, yani cunta koşullarında bir günlük "yemek boykotu" gerçekleştirmişlerdir.⁴⁸⁶ 12 Eylül cuntasının bu eyleme cevabı ise, gördüğümüz gibi sonraki yıl Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağtlanan toplu sözleşme ile ikramiyelerin tümüyle kaldırılması olmuştur.

5.1.2.2. Siyasi Cephede Karabük'te 12 Eylül

Darbeyle birlikte Karabük'teki "sivil" siyasi şiddet, Türkiye'nin geri kalanında olduğu gibi adeta bıçak gibi kesildi. Resmi siyasi şiddetin (görevden alma, meslekten atma, kötü muamele, gözaltı, tutuklama, işkence, infaz vs.) ne boyutta gerçekleştiğini ise ulaşabildiğimiz yerel basın arşivinin darbeden sonraki sayılarında bu konuların haberleştirilmemiş olması nedeniyle bilemiyoruz. Yerel basında bunun yerine şu tür "haber"lerle karşılaşılıyor:

Karabük'teki karşı görüşlü gruplar huzura kavuştular (başlık). Bir araya geldiler, öpüştiler, birbirlerinden özür dilediler (alt başlık). Uzun süreden beri Karabük'te

---

⁴⁸⁴ A.g.e., s. 36.

⁴⁸⁵ *Milliyet*, 29.09.1981, s. 4.

⁴⁸⁶ A.g.e., 27.12.1981, s. 8.

*birbirine düşman gibi bakan karşı görüşlü gençler, sokağa çıkma yasağının kalkmasıyla beraber, birbirleri ile hemen kaynaştılar ve birbirlerinden özür dilediler. Gençler Cumartesi günü öğleden sonra bir araya gelerek, birbirleri haklarındaki düşüncelerinden ve şimdye kadar birbirlerine iyi davranmadıklarından dolayı özür dilediler ve öpüştüler.*⁴⁸⁷

12 Eylül cuntacılarının bu karıştır/barıştıran “naifliği” Karabük Cezaevi’nde de aynı şekilde uygulanır:

*Karabük Kapalı Cezaevi’nde karşı görüşlü siyasi tutuklular barışıp koşullarını birleştirdiler... Siyasi karşı görüşlü tutuklular barışmalarından sonra bir arada yemek yediler ve birbirlerinden özür dilediler. Karabük Kapalı Cezaevi’nde 26 siyasi mahkûm bulunuyor. Cezaevindeki siyasi tutukluların bu durumu halk arasında da olumlu karşılandı.*⁴⁸⁸

Kuşkusuz 12 Eylül cuntasının Karabük’e yansması bu haberlerden yansıdığı gibi “öpüşelim barışalım” naifliğinde olmamıştır. Yüzlerce insanın işkenceden geçirildiği, bölgeye bakan sıkıyönetim mahkemesinin Gölcük’te kurulmuş olması nedeniyle yine yüzlerce Karabüklünün Gölcük civarındaki cezaevlerinde yıllarca çok ağır koşullarda tutuldukları biliniyor.

Meclis dâhil ülkenin tüm anayasal kurumlarını, hatta anayasanın kendisini lağveden cuntacılar kuşkusuz Karabük’te de aynı şeyi yapıp, bütün temsili kurumlara, kitle örgütlerine, sendikalara saldırdılar. Darbeden üç gün sonra Karabük, Safranbolu, Eflani ve Yenice belediye başkanları görevden alındı. Sebahattin Oral’ın yerine belediye başkanlığına veteriner hekim Vildan Saltık* atandı. Karabük Kaymakamı Yaşar Yayıcı görevinden alınarak yerine Karabük Mal Müdürü Ali Osman Kaya atandı. Yine aynı gün Çelik-İş sendikasının faaliyetleri durduruldu.⁴⁸⁹ Bundan üç gün sonra, 18 Eylül 1980’de Karabük’te faaliyet gösteren bütün dernek ve sendikaların faaliyetleri durduruldu, bankalardaki paraları bloke edildi.⁴⁹⁰

12 Eylül döneminde ulusal bayramlar bile bir yasaklar ve mecburiyetler silsilesi şeklinde kutlanmıştır. Darbeden sonraki ilk ulusal bayram olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nda Karabük’te işyeri ve dükkânların açılması yasaklanmış, ayrıca tüm işyerlerine bayrak asma zorunluluğu getirilmiştir.

---

⁴⁸⁷ *Karabük Postası*, 15 Eylül 1980, s. 1.

⁴⁸⁸ A.g.e., 17 Eylül 1980, s. 1,4.

* H. Ünlü’den öğreniyoruz ki (a.g.e., s. 46), cunta tarafından seçilmiş bir belediye başkanının makamına oturtulan Saltık, sonraki yıllarda ANAP içinde aktif siyaset yapmaya devam etmiştir. Bu olay, 12 Eylül rejimi ile Özal rejimi arasındaki süreklilik ilişkisine Karabük’ten verilmiş ilginç bir örnek olarak kabul edilebilir.

⁴⁸⁹ A.g.e., 16 Eylül 1980, s. 1,4.

⁴⁹⁰ A.g.e., 19 Eylül 1980, s. 1,4.

Önceki bölümlerde 1970'lerin ikinci yarısını Karabük tarihinde kısa bir "sol mola" ya da bir "Ecevit molası" olarak ifade etmiştik. İşte 12 Eylül cuntası, Karabük'ün (sağ) "fabrika ayarlarına" dönmesi bakımından bu molanın kesin bitimine işaret eder. Bu yanıyla 12 Eylül dönemi sonrasında hiçbir şey, 12 Eylül'den öncesi gibi olmayacaktır: Söz konusu kısa mola döneminde CHP kent merkezinde yüzde 40'ların hayli üstüne çıkıp birinci parti haline gelebilmişken, darbeden sonra bütün sol oylar yüzde 30'u, tek başına hiçbir sol parti ise yüzde 20'yi bile göremeyecektir. Bu tarihten sonra Karabük siyasetine damgasını vuracak olgu sol bakımından adeta havlu atılması, sağ bakımından ise —en azından 2002 yılına kadar— parçalanmadır (göreceğimiz gibi 1999 seçimlerinde DSP'ye yüzde 19 oyla bir vekil çıkartma şansını veren de sağın bu parçalı halidir).

Karabük'ün, darbeden sonra, o dönem bağlı olduğu Zonguldak ve diğer ilçelerine nazaran çok daha derin bir *solsuzlaşma* yaşamasının nedenleri üzerinde durulmalıdır. Mümtaz Soysal, darbenin üzerinden 6 yıl geçtikten sonra yaptığı bir değerlendirmede, Karabük'ün, Zonguldak'ın bütün öbür ilçelerinden farklı olarak 12 Eylül öncesinde "anarşi" denen olayı yaşamış olmasını Karabük'ün sağcılığının nedenlerinden birisi olarak belirtir.⁴⁹¹ Bu doğrudur, örneklerini de gördüğümüz üzere gerçekten de Karabük kendi "80 öncesi"ni çok sancılı ve kanlı yaşamıştır ve kuşkusuz bu olgunun Karabük'ün soldan uzaklaşıp müesses nizama yaklaşmasında bir etkisi vardır. Fakat asıl neden kanımızca bu değildir. Karabük adeta "ezelden" sağın kalesidir. Ecevit ve CHP'si, Kıbrıs Fatihi kimliği ve emekten yana söylemleriyle bu kalede büyük gedikler açabilmiştir. Fakat Karabük'te solun yükselişini durduran ve bunu bir gerilemeye dönüştüren şey, son derece paradoksal bir şekilde tam da muhalefetteki solun iktidara gelmesi olmuştur. 70'ler boyunca muhalefette sürekli olarak güçlenen sol, iktidar olduğu dönemde ve ama aslında tam da gerçekten iktidar olamadığı için kan kaybetmeye başlamıştır. Önceki bölümde tanıklıklara dayanarak da ifade ettiğimiz gibi, yaklaşık 2 yıllık "tek başına" CHP iktidarı Karabük halkı için tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Zira CHP'nin bu iktidarı, genelde Türkiye'de, özelde ise Karabük'te hiçbir soruna gerçek anlamda bir çözüm getirememiştir. O dönemde MHP'li bir başkana sahip Çelik-İş Sendikası'nın ve

---

⁴⁹¹ Mümtaz Soysal, "Yüksek Politika", *Milliyet*, 21.07.1986, s. 8.

Karabük sağının meseledeki dahli ne olursa olsun, KDÇF sözleşmesinin büyük bir beceriksizlikle 10 ay boyunca sonuçlandırılmaması da kuşkusuz KDÇF işçilerindeki hayal kırıklığını derinleştirmiş olmalıdır. Bu bakımdan daha darbe gerçekleşmeden önce Karabük’ün bu sol molaya son vermeye başlamış olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

Bu söylenenler çerçevesinde Karabük halkının 1982 Anayasa referandumu ve 1983 “serbest” seçimlerinde aldığı tutumu inceleyelim.

Şekil 10. 1982 Anayasa Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	Evet	Hayır
Türkiye	91,3	91,4	8,6
Karabük (Genel)	93,2	92,4	7,6
Karabük (İlçe Merkezi)	92,2	91,4	8,6
Karabük (belde/köy)	94,6	93,9	6,1

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 28.10.2016.

Karabük’ün bütünü açısından bakıldığında Karabük’ün 1982 Anayasasına ve Kenan Evren’in Cumhurbaşkanlığına Türkiye ortalamasının bir puan üzerinde, kent merkezi açısından bakıldığında ise Türkiye ortalamasıyla aynı oranda destek verdiği görülüyor. Bir başka ifadeyle, önemli bir bölümü işçi olan Karabüklüler, ruhunu en güzel dönemin TİSK Başkanı Halit Narin’in “Bugüne kadar biz ağladık onlar (işçiler) güldü, bundan sonra onlar ağlayacak biz güleceğiz”⁴⁹² sözünün yansıttığı, yani sermaye karşısında emeğin haklarını ciddi ölçüde budayan, budayamadıklarını da adeta kullanılmaz kılan 12 Eylül Anayasasını ve kısa süre öncesine kadar tereddütsüz peşinden koştukları —ve çok değil 5-6 yıl sonra “kurtar bizi baba”, “umudumuz Ecevit” vs. diye yine koşmaya başlayacakları— siyasi liderleri zindana ya da Zincirbozan’a kapatıp siyasetten men eden, partilerini kapatan 12 Eylül rejimini Kenan Evren’in şahsında kahredici bir çoğunlukla onaylamışlardır. Yüzde 90’ı aşan böylesi ezici bir desteği, “toplumsal rıza” kavramına başvurmaksızın, salt baskı, tehdit, korku vs. ile açıklamanın olanağı yoktur. Kaldı ki, cuntanın tüm

⁴⁹² Bkz. Yavuz Alogan, "Sosyalistler ve işçi hareketi", Aydınlik gazetesi, 20.01.2015, erişim: <http://www.aydinlik.com.tr/sosyalistler-ve-isci-hareketi>, erişim tarihi: 28.10.2016.

baskılarına, referandumdan hayır sonucu çıkarsa ne olacağına dair kasıtlı yaratılan belirsizliğe, hayır propagandasının yasaklanmasına, şeffaf pusulalara vs. rağmen sonuçta bu ülkenin 1.626.431 yurttaşı⁴⁹³ halk oylamasında hayır diyebilmiştir.

Sonuçlara daha yakından bakıldığında, kentsel ve kırsal Karabük'ün referandumdaki tutumlarında “hayır” lehine küçük bir fark bulunmakla birlikte, bu fark önemli sonuçlar çıkartılmasına el verecek büyüklükte değildir. Karabük'ün kırsal ve kenti 12 Eylül rejimine ezici bir çoğunlukla onay vermekte birleşmiştir.

Bununla birlikte Karabük, 12 Eylül cuntasına ve başındaki Evren'e gösterdiği bu teveccühü, referandumdan bir yıl sonra düzenlenen seçimlerde bu ikisinin işaret ettiği partiye (MDP) göstermemiş, cuntacıların 2,5 parti sisteminin buçuğu olmasını umdukları ANAP'ı açık ara iktidar ve ana sağ parti yaparken, cuntacıların ana sağ ve iktidar partisi yapmaya çalıştığı MDP'yi buçuk parti yapmıştır:

Şekil 11. 1983 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük ve Safranbolu Sonuçları

	Katılım	ANAP	HP	MDP	BĞMZ
Türkiye	92,3	45,1	30,5	23,3	1,1
Karabük	95,4	56,8	24	19,2	0
Safranbolu	94,2	55,3	23,9	20,8	0

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 28.10.2016.

Olağanüstü koşullar ve yasakların damgasını vurduğu bu seçimde bile Karabük, 1950'den beri aşına olduğumuz tipik siyasi duruşunu hiç bozmamıştır: Yine ana sağ parti Türkiye ortalamasının çok üstünde, yine diğer sağ partiler ve elbette ki sol parti Türkiye ortalamasının altında oy almıştır. Anavatan Partisi Karabük'ten Türkiye ortalamasının neredeyse 12 puan üstünde oy alırken, solu temsilen seçimlere katılan Halkçı Parti Türkiye ortalamasından 6,5, diğer sağ parti Milliyetçi Demokrat Parti ise 4,1 puan daha az oy almışlardır. 12 Eylül öncesindeki son genel seçim olan 1977 seçimleriyle kıyaslandığında Karabük genelinde ana sol partinin (1977'de CHP, 1983'te HP) oyu yaklaşık 13 puan düşmüştür. Anavatan Partisi ise bu seçimlerde açıktır ki Karabüklüler için DP ve AP'nin yerini almıştır.

12 Eylül'le birlikte görünürlük kazanan Karabük'teki solsuzlaşmanın

⁴⁹³TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 28.10.2016.

boyutlarını örneğin Zonguldak'la yapılan basit bir karşılaştırma daha anlaşılır kılabilir: HP seçimlerde Zonguldak genelinde yüzde 38,9'la, Zonguldak merkezde ise yüzde 47,9 ile birinci parti olmuşken,⁴⁹⁴ Karabük'te yüzde 24 oy oranıyla ANAP'ın yaklaşık 33 puan gerisinde kalmıştır.

1983 seçimlerinin bir diğer ilginç sonucu da Karabük ve Safranbolu özdeşliğidir. Bu iki ilçedeki seçim sonuçları, nispeten 1973 genel seçimlerini saymazsak, ilk ve son birbirine bu kadar yaklaşmıştır; bu iki ilçenin oy dağılımı neredeyse aynıdır. Gerçekten şaşırtıcı ölçülerdeki çakışmanın daya iyi görülebilmesi için tabloya Safranbolu satırı eklenmiştir.

Sonuçlarda göze çarpan bir diğer husus ise gerçekten müthiş denilebilecek seviyedeki katılım oranıdır. Zaten çok yüksek olan ülke geneli katılım oranını da aşan yüzde 95,4'lük katılım oranı (1970'lerde bu oran yüzde 70'ler seviyesindedir), ne kadar oy kullanmayanlara getirilen parasal cezadan, ne kadarı 12 Eylül arasından sonra halkın temsili demokrasiyi ve seçimleri dört gözle beklemiş olmasından kaynaklanmaktadır, bilmek mümkün değildir.

Seçimlerin ortaya çıkarttığı bir diğer sonuç da, Türkiye gibi Karabük'ün de sonraki 8 yılına Anavatan Partisi damgasını vuracak olmasıdır.

5.1.3. 1983-1991 ANAP İktidarı Döneminde Karabük: Bal mı İğne mi?

Öncelikle ekonomik açıdan Türkiye ve Karabük'te Özallı yılların, genellikle düşünüldüğü gibi 1983 seçim zaferinden sonra değil, cunta tarafından ekonominin başına getirildiği darbenin ilk günlerinde başladığı, hatta bu tarihin daha da geriye, Demirel hükümeti tarafından ilan dilen, fakat dönemin başbakanlık müsteşarı olarak Özal'ın mimarı olduğu 24 Ocak kararlarına kadar götürülebileceği ifade edilmelidir.

Özallı yılların Karabük'üne damga vuran husus gerilemedir. Sonraki bölümde daha ayrıntılı göreceğimiz gibi artık neredeyse hiçbir teknoloji yatırımının gerçekleştirilmediği KDÇF, bu dönemde adeta —çok değil ANAP iktidarının bitişinden 3 yıl sonra yüzleşmek zorunda kalacağı— kaderine terk edilmiştir. ANAP

---

⁴⁹⁴ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 28.10.2016.

iktidarı dönemine damgasını vuran kamu sanayii ve emek karşıtı neoliberal politikalar KDÇF ve işçilerini de ciddi ölçüde etkilemiş; KDÇF işçisi, nispeten siyasi saiklerin de etkili olduğu 1978 direnişinden sonra tarihinde ilk defa ve bu kez saf ekonomik/sınıfsal saiklerle sağ ANAP iktidarına karşı direniş bayrağını açmış ve Türkiye tarihinin (kapsam ve süre bakımından) en büyük grevlerinden birisine imza atmıştır.

Bu yıllarda KDÇF'deki gerileme çalışan sayısından da takip edilebilir. 1980 yılında KDÇF'de 11.001 işçi çalışırken, bu rakam 1985'te 8.288'e, 1991 yılında ise 7.513'e düşmüştür. Aynı dönemde kapsam dışı personel sayısı ise, işçi sayısının aksine artmıştır. 1980 yılında 968 olan kapsam dışı personel sayısı 1987 yılında 739'a düşmüş olmakla birlikte, bu tarihten sonra artmaya başlamış, 1991 yılında 1.252'ye çıkmıştır. Yine 1980 yılında 11.969 olan KDÇF'deki toplam çalışan sayısı 1985'te 9.270'e, 1991'de 8.765'e inmiştir⁴⁹⁵ KDÇF'deki işçi sayısı sürekli ve ciddi şekilde düşerken, kapsam dışı personel sayısında görülen bu artışın kötü yönetim dışında bir izahatı olmasa gerektir.

Aynı dönemde Karabük'ün kentsel nüfusunun büyüme hızı da ciddi oranda düşmüş, özellikle '70'li yılların ortalarına kadar devam eden hızlı büyüme yerini oldukça yavaş bir artışa bırakmıştır. 1980 yılında 84.137 olan kent nüfusu,⁴⁹⁶ 1985 yılında 94.818'e,⁴⁹⁷ 1990 yılında ise 105.373'e varmıştır.⁴⁹⁸ KDÇF'de çalışan sayısının bu yıllarda azalmasına karşın, Karabük nüfusunun başka dinamiklerin etkisiyle yavaş da olsa büyümeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Fakat aynı şeyi köyler dâhil Karabük ilçe nüfusu için söylemek mümkün değildir. 1980 yılında 131.349 olan ilçe nüfusu,⁴⁹⁹ 1985 yılında 142.569'a çıkmış,⁵⁰⁰ bu tarihten sonra fabrikalı tarihinde ilk kez azalarak 1990 yılında 123.361'e düşmüştür.⁵⁰¹ Daha sonra göreceğimiz gibi nüfustaki bu azalma olgusu 1990 yılından sonra kent nüfusuna da sirayet edecek, 1990 ile 2000 arasında kent nüfusu da azalacaktır. 1971-1980 yıllarını incelerken "KDÇF durduğunda Karabük'te durmuştur" demiştik; aynı şeyi

---

⁴⁹⁵ KDÇF Yıllık Faaliyet Raporları.

⁴⁹⁶ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus80app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

⁴⁹⁷ A.g.e., erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus85app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

⁴⁹⁸ A.g.e., erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

⁴⁹⁹ A.g.e., erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus80app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

⁵⁰⁰ A.g.e., erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus85app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

⁵⁰¹ A.g.e., erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul>, erişim tarihi: 29.12.2016.

1980-2000 yılları arası için de, fakat ufak bir kayıtle tekrar edebiliriz: KDÇF gerilerken, biraz geriden gelerek fakat yine de Karabük de gerilemiştir.

5.1.3.1. Karabük İşçi Sınıfının Durumu ve Büyük Grev

Nüfusa da yansıyan, fakat tek etkilediği faktör bu olmayıp kentin ekonomik ve sosyal hayatını da ciddi derecede etkileyen bu gerilemenin kaynağı tek başına KDÇF çalışanlarının sayısının geçmişteki gibi sürekli artmak bir yana düşmesi değildir. Asıl faktör, bu dönemde uygulanan emek karşıtı politikalar nedeniyle KDÇF işçilerinin alım güçlerinin yıldan yıla düşmesi, böylece KDÇF'nin kent ekonomisine sağladığı girdide ciddi bir düşüşün yaşanması ve kent ekonomisinin bundan olumsuz şekilde etkilenmesidir. KDÇF'nin kente sağladığı girdi nasıl kent ekonomisinde bir çarpan etkisi yapıyorsa, bu girdideki ciddi ölçekteki azalma da aynı şekilde Karabük ekonomisinde çarpan etkisi yapmıştır. KDÇF işçilerinin bu dönemdeki yoksullaşmasını Çelik-İş Sendikası tarafından derlenen somut verilerle ortaya koymaya çalışalım.

Fiyat artışlarının etkisi silindiğinde KDÇF'deki işçilerin çıplak gerçek yevmiyeleri 1964 yılından 1978 yılına kadar 2,2 kat artmıştır. Yine enflasyon etkisi silindiğinde 7. kademedeki bir işçinin saat ücreti (1964 yılı fiyatlarıyla) 209 kuruşken, 1981 yılında 405 kuruşa çıkmıştır. Yine işçilere yapılan her türlü ödeme hesaba katıldığında işçilerin gerçek ücretleri (aynı zamanda hayat seviyesi de) 1964-1979 arası 15 yıllık dönemde 2,2 kat artmıştır. Daha önce rakamlarla ayrıntılı olarak gördüğümüz gibi bu dönemde gerçek ücretlerin gerilediği iki dönem olmuştur: Bunlardan ilki askeri darbeyi izleyen 1971, 1972 ve 1973 yılları; diğeri ise sermayeden yana kontrollü bir biçimde hızlanan enflasyonun satın alma gücünü düşürdüğü 1979 ve 1980 yıllarıdır. Fakat bir bütün olarak bakıldığında KDÇF işçileri, '80 sonrasına göre, "'80 öncesi"nde daha iyi yaşıyor, açıklanan istisnalar hariç alım güçleri sürekli artıyordu.⁵⁰² Yine 12 Eylül darbesinden sonra başta ikramiyeleri olmak üzere KDÇF işçilerinin ciddi hak kayıplarına uğradığını görmüş, 1980 toplu sözleşmesinin bitiminden sonra Yüksek Hakem Kurulu tarafından

---

⁵⁰² 137 Gün Süren Grevimiz, s. 31-33.

bağtlanan ve 3 yıllık olan 1981 sözleşmesi ile birlikte enflasyon altında kalan ücret artışları nedeniyle 1982 ve 1983 yıllarında gerçek ücretlerde ciddi bir erimenin gerçekleştiğini ifade etmiştik. Bu erime, sözleşmenin üçüncü yılı, Özal hükümetinin birinci yılı olan 1984 yılında da devam etmiş, enflasyon yüzde 47,3 düzeyindeyken, işçilerin ücreti yalnızca yüzde 25 oranında artmıştır.⁵⁰³

1985-1988 arasında işçilerin gerçek ücretlerindeki düşme devam etti; zira işçilerin ücretlerinde yapılan artışlar sürekli olarak enflasyonun gerisinde kaldı. Öyle ki 1988 yılında işçilerin brüt çıplak yevmiyeleri reel olarak 1964 yılının gerisine düşmüştü. Aynı yıl brüt çıplak sat ücretlerinin satın alma gücü, 1978 yılındaki düzeyin yüzde 36'sıydı. 1985 ile 1988 sonu arasındaki dört yılda çıplak brüt ücretlerin satın alma gücü yarı yarıya inmişti. 1988 yılı sonunda ücretlerin satın alma gücü, 1981 yılındakinin yüzde 40'ı düzeyindeydi; bir başka ifadeyle, 1981 yılında beş somun ekmek giren eve 1988 yılında artık iki somun ekmek giriyordu.⁵⁰⁴ Bu dönemdeki reel ücretlerinin gelişimini tabloyla gösterelim:

Şekil 12. 1964 Yılı Fiyatlarıyla 7. Derecedeki Demir-Çelik İşçisinin Brüt Çıplak Gerçek Saat Ücretinin Yıllara Göre Dağılımı (Kuruş/Saat)

Yıl	Saat Ücreti (Kuruş/saat)	Yıl	Saat Ücreti (Kuruş/saat)
1981	405	1985	269
1982	407	1986	245
1983	345	1987	234
1984	312	1988	167

Kaynak: *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 31-33.

Oysa 1980-1988 yılları arasında Türkiye'nin yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 4,9'dur.⁵⁰⁵ Birilerinin bu dönemde büyüdüğü açıktır, ama KDÇF işçileri bunlar arasında değildir. Büyüme rakamlarının ve Çelik-İş Sendikası'nın verilerinin bütün açıklığıyla bize söylediği şey, amblemi arı ve petek olan Anavatan Partisi'nin

⁵⁰³ A.g.e., s. 35-36.

⁵⁰⁴ A.g.e., s. 37-38.

⁵⁰⁵ Korkut Boratav, "Büyüme bilançoları: Neoliberal ve AKP'li yıllar", *Birgün* internet, 15.04.2016, erişim:<http://www.birgun.net/haber-detay/buyume-bilancolari-neoliberal-ve-akp-li-yillar-109094.html>, erişim tarihi: 29.12.2016.

iktidarından KDÇF işçilerinin payına düşenin baldan ziyade iğne olduğudur.

Fakat burada sorulması gereken bir diğer soru da, kuşkusuz, Çelik-İş Sendikası'nın bu tablo karşısında 1989 grevine kadar ne yapmış olduğudur. Sendikanın kendi mücadele tarihini anlatırken bu soruya verdiği tek yanıt, işçi ailelerinin 1987 yılı Mayıs ayında pazarda fiyatların artmasını protesto etmek için Cuma Pazarı'nı boykot etmeleridir.

Fakat 1989 yılına gelindiğinde işin rengi Karabük'te de Türkiye'de de epeyce değişmiştir. Dönem bütün Türkiye'yi eylem alanına çeviren “işçi baharı” dönemidir ve işçi sınıfı 12 Eylül ve ANAP iktidarı döneminde süreklileşen yoksullaştırma politikalarına karşı ayağa kalkmıştır. Böyle bir ortamda, Karabük ve İskenderun demir-çelik fabrikalarında çalışan 24 bin işçiyi temsilen Çelik-İş Sendikası ile ilginç bir şekilde işveren tarafını temsil eden Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanır. Zira son 10 yıldır sürekli yoksullaşan işçiler bir nebze de olsa kaybettiklerini telafi etmeye karardır ve 1982-1983 yıllarındaki alım gücüne ulaşabilmek için yüzde 400 zam istemektedir, MESS ise masaya koya koya ilk için yüzde 78, ikinci yıl için yüzde 60+enflasyon farkı+yüzde 3 refah payı koyabilmiştir.⁵⁰⁶ Dönemin çok yüksek enflasyonu ve işçilerin 10 yıldır devam eden yoksullaşmaları hesaba katıldığında, MESS'in önerisi gerçekten de sefaletin devamından başka bir anlama gelmemektedir. Bu koşullarda anlaşma zaten olanaksızdır. Nitekim sendika ile MESS anlaşmaya varamaz ve sendika grev kararı alır. Fakat Bakanlar Kurulu'nun 21.03.1989 tarihli kararıyla grev ertelenir.⁵⁰⁷ Sendika bu karara, kararın iptali için Danıştay'da dava açarak⁵⁰⁸ ve işletmelerde iş yavaşlatma dâhil çeşitli eylemler düzenleyerek yanıt verir. Üretim yüzde 25 düşmüş, Divriği'den yapılan demir cevheri sevkiyatı ise tamamen durmuştur.⁵⁰⁹ Bakanlar Kurulu kararının altını neredeyse tümüyle boşaltan ve aslında fiili grev haline gelen bu direniş, işçilerin ve sendikanın grev yapmaktaki kararlılığını ortaya koymuştur. Aldığı yasak kararı tümüyle boşa düşen hükümet grev erteleme kararını kaldırmadan önce, kendince büyük greve hazırlanır: Demir-çelik ithalatına uygulanan gümrük sınırlamaları ve gümrük vergileri 27 Mart 1989 tarihinde 2

---

⁵⁰⁶ *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 47, 55.

⁵⁰⁷ *Milliyet*, 22.03.1989, s. 18.

⁵⁰⁸ *A.g.e.*, 29.03.1989, s. 16.

⁵⁰⁹ *A.g.e.*, 16.04.1989, s. 9.

aylığına, grevin 13. gününe tekabül eden 17 Mayıs 1989 tarihinde ise süresiz uzatılır.⁵¹⁰ Özel demir-çelik ithalatçılara ve üreticilerine gün doğmuştur. Artık her şey hazırdır; olası bir grev MESS üyelerinin kasalarını dolduracaktır. Çok geçmeden hükümet grev yasağını kaldırır, artık greve ramak kalmıştır. Grevin başlamasından birkaç gün önce Çalışma Bakanı İmran Aykut'un gayretleriyle düzenlenen son görüşmeye, grevi çok istediği anlaşılan MESS'in Başkan Vekili Hulusi Çetinoğlu'nun işçilere ve sendikacılara yönelik "ibneler"e varan küfürleri damgasını vurur;⁵¹¹ MESS grev istemektedir ve sendika da bunun farkındadır:

Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinin üretimine son vererek, demir ithalatından ve karaborsacılığından milyarlarca lira kazanma hayali ile müzakereleri kavga ve küfür ortamına sürükleyenlerle anlaşmak ve uzlaşmak mümkün değildir.⁵¹²

Grevin engellenmesi doğrultusunda bilhassa Devlet Bakanı Işın Çelebi'nin yürüttüğü çabalar sonuç vermez ve 24 bin çelik işçisi 4 Mayıs 1989'da greve başlar.

Grevin 14. gününde Çelik-İş Genel Başkanı, anlaşma sağlanıncaya kadar bitirmeyeceğini ilan ederek ölüm orucuna başlar, hatta işçilerle "vedalaşmak" üzere İskenderun'a gider,⁵¹³ üç gün sonra ölüm orucunu bırakır.⁵¹⁴

İşçilerin tarafında her şey normal görünür, Karabük tarihinin en kitlesel ve en çeşitli eylemlerini hayata geçirerek direnişlerini ve grevlerini sürdürürler; buna karşın işveren tarafında bir anormallik vardır: Bu tarafı, KDÇF ve İskenderun DÇF'nin greve gitmesiyle iç pazarı tümüyle ele geçiren, yani üyelerinin önemli bir bölümü özel demir-çelik üreticileri ve ithalatçıları olmaları vasfıyla çıkarları düpedüz grevin mümkünse sonsuza kadar devam etmesinden yana olan bir örgüt, yani MESS vardır ve hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde grev uzadıkça uzar. Herkes her şeyin farkındadır, fakat her nasılsa kimse bir şey yapamamaktadır. Dönemin Devlet Bakanı Işın Çelebi, grevin başlamasından 50 gün sonra deyim yerindeyse patlar:

Bu grevler yüzünden devletin net kaybı 400-450 milyar liraya ulaştı. Bazı kişiler ithalatla milyarlarca liralık vurgun vuruyor. Beni öldürebilirler, hayatımı mahvetmek için bana her türlü çirkin iftirada bulunabilirler. 24 bin çelik işçisinin hali perişan. Devletin günlük kaybı 5 milyar lira. İşçilerle pazarlık eden MESS işveren sendikası bu işi bitiremezse onları rezil ederim. MESS avukatı benim için "Bakan hükümet adına konuşamaz" diyor.

---

⁵¹⁰ 137 Gün Süren Grevimiz, s. 107.

⁵¹¹ Günaydın, 3 Mayıs 1989, akt. 137 Gün Süren Grevimiz, s. 158.

⁵¹² Metin Türker, Sabah, 03.05.1989, akt. 137 Gün Süren Grevimiz, s. 157.

⁵¹³ Ekspres, 15.05.1999, akt. 137 Gün Süren Grevimiz, s. 173

⁵¹⁴ 137 Gün Süren Grevimiz, s. 178.

*Olacak iş mi? Döver misin söver misin?*⁵¹⁵

Dünya grev tarihine geçecek nitelikte sözlerdir bunlar. İşçilerin tüm talepleri aynen kabul edilse devlete günlük maliyeti 650 milyon TL iken⁵¹⁶, Bakan'ın ifadesiyle grevin devlete faturası günlük 5 milyar TL'dir. Toplu sözleşmenin tarafı, yani grev yapılan fabrikanın sahibi olan devletin bakanı grevin bitirilmesini istemekte, her nasılsa işvereni temsil yetkisi verilen ve fakat grevin devamından açık çıkarı olan özel çelik patronlarının sendikası Bakan Çelebi'ye "sen karışma" demekte ve bu arada Bakan canından endişe etmektedir (ilgili haberde, bakanın bu sözlerinin bir benzetme niteliğinde olmadığı, ciddi ciddi hayatından endişe ettiği belirtiliyor). Fakat daha inanılmazı, Bakan Çelebi'nin bu ifşaatından sonra bile grevin 87 gün daha devam etmiş olmasıdır. Fabrika devletindir, fakat devletin bakanının gücü grevi bitirmeye yetmemektedir. Işın Çelebi'den bir hafta sonra patlama sırası Maliye ve Gümrük Bakanı Ekrem Pakdemirli'dedir fakat onunki daha kontrollüdür: Bakan, grev sayesinde ithalat yapıp havadan para kazanan firmaların isimlerinin kendilerinde olduğunu, fakat isimlerini veremeyeceklerini söyler.⁵¹⁷ Bakan'ın söyleyemediği şey aslında, devleti temsilen sendikanın karşısına oturtulan MESS'in ciddi sayıda üyesinin, Karabük ve İskenderun demir çelik fabrikalarının susturulduğu bir ortamda, hem demir-çelik üreticisi hem ithalatçısı sıfatıyla bu grevin devamından büyük kârlar sağladığıdır.⁵¹⁸ Durum o kadar açık ve tuhaf bir hal almıştır ki, grev daha devam ederken Sabah gazetesinden Mehmet Metin Çetingüleç yaşanan tuhafılığı anlatan bir kitap yazıp yayınlar: *Ferman Padişahın Vurgun Bizimdir*. Kuşkusuz 137 gün boyunca devam edilen ve artık bakanları bile isyan ettiren —ve fakat asla istifa ettiremeyen— bu garip durum, Özal hükümetinin bilinçli tercihlerinin ürünüdür. Nitekim Özal, bir zamanlar başkanlığını da yaptığı patron sendikası MESS'i de savunarak grevle ilgili şu açıklamayı yapar:

*Karabük ve İskenderun tesisleri modası geçmiş tesislerdir. Bu yüksek ücretleri vermemiz mümkün değildir. Bildiğim kadarıyla MESS kendilerine oldukça yüksek bir ücret teklif etmiştir. Bu teklifi kabul etmemişlerdir. Grev yapmakta serbesttirler. Grev nedeniyle herhangi bir sıkıntı söz konusu değildir. İhtiyaç ithalat yoluyla sağlanacaktır.*⁵¹⁹

⁵¹⁵ *Milliyet*, 23.06.1989, s. 5.

⁵¹⁶ *Sabah*, 9 Nisan 1989, akt. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 145.

⁵¹⁷ Bkz. *Milliyet*, 30.06.1989, s. 5 ve bkz. Necati Doğru, "Uysa da Uymasa da-Grev Sürüyor, Birisi Daha Köşeyi Dönüyor", *Milliyet*, 01.07.1989, s. 5.

⁵¹⁸ Bkz. *Milliyet*, 07.07.1989, s. 5 ve *Güneş*, 23.06.1989, akt. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 201.

⁵¹⁹ Turgut Özal, akt. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 165.

Fakat ilginçtir, Özal hükümetinin TDCİ'nin başına getirdiği kendi bürokrati aynı fikirde değildir:

Grev spekülörlerin, karaborsacıların işine yarıyor. Grevin uzun sürmesinin bu fırsatçılar dışında kimseye faydası yok. Bir tarafta milli servet eriyor, diğer tarafta işçiler perişan oluyor. Grev uzadıkça birkaç tane stokçu köşeyi dönecek. Şu anda bizim elimizde hiç stok yok. Ancak piyasada 500 bin civarında demir stoku bulunuyor. Bu, piyasayı bir süre idare eder. Ayrıca Romanya'dan ithalat bağlantıları yapıldı. Aslında grev başlamadan bitirilebilirdi. İşçi sendikası ile MESS'in bir an önce masaya oturup bu işi çözüme kavuşturması gerekir.⁵²⁰

Ara ara yapılan görüşmeler, bütün tarafların birbirini suçladığı demeç savaşları ve işçilerin her biri bir öncekinden daha büyük mitingleriyle geçen dört aydan sonra devlet grevi bitirmeye karar verir. TDCİ Ankara 5. İş Mahkemesi'ne başvurarak grevin durdurulmasını ister, mahkeme talebe uyarak Karabük ve İskenderun'daki grevi "kamu nizamı"nı göz önünde bulundurarak durdurur. TDCİ'nin mahkemeye başvurmasını isteyen Devlet Bakanı Cemil Çiçek'tir. Hukukçulara göre karar temyiz edilememektedir; TDCİ'nin başvuracağı icra dairesi grevi birkaç gün içinde durdurabilecektir.⁵²¹ Bu arada İstanbul 4. İş Mahkemesi TDCİ'nin grev süresince demir ithal etme ve satışını durduran ihtiyati tedbir kararını, kurumun itirazı ve Çelik-İş Sendikası'nın karardan sonraki 10 gün içinde dava açmaması üzerine kaldırır.⁵²² Hükümet grev ertelemesi kararını yürürlüğe koymak yerine görüşmelerde baskı aracı olarak kullanır, gazetelere göre anlaşmaya yaklaşılmıştır.⁵²³ Fakat grev gerçekten de dünya sendikacılık tarihinde eşine ender rastlanan bir şekilde biter.

Büyük grevin 137. günü olan 17 Temmuz 1989'da, Çelik-İş sendikasının toplu sözleşme imzalanması için tek yetkili kıldığı Genel Başkan Metin Türker Karabük'te işçilerle toplantı yaparken, imza yetkisi olmayan Karabük ve İskenderun şube yöneticileriyle Genel Başkan Yardımcısı Abdullar Kuzulu TDCİ Genel Müdürü Sencer İmer'le anlaşma protokolü imzalar. Hiçbir şekilde toplu sözleşme imzalama yetkisi olmayan sendikacılar tarafından imzalanan bu protokole başlangıçta sert tepki göstererek kabul etmediğini ilan eden Çelik-İş Genel Yönetim Kurulu, daha sonra yaptığı toplantıda grevi kaldırma kararı alır. Türker, "imzalanan toplu sözleşme hukuken geçerli olmamakla birlikte, çelik işçisinin sıkıntıları göz önüne alınarak bu

⁵²⁰ Sencer İmer, akt. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 166.

⁵²¹ *Milliyet*, 06.09.2011, s. 1, 9.

⁵²² A.g.e., 07.09.1989, s. 12.

⁵²³ A.g.e., 17.09.1989, s. 12.

sabah işbaşı yapmaları kararlaştırıldı" der. Bu yetkisiz sözleşmede dönemin Devlet Bakanı Cemil Çiçek aktif rol oynamıştır. Çiçek tek yetkili olan sendika genel başkanı ile değil de yetkisiz yöneticilerle anlaşma yapılmasını, bütün arama ve davetlerine rağmen Türker'in Ankara'da bulunmamasıyla açıklar. Oysa Türker'e göre görüşmeler sırasında üç kez yanına gittiği Çiçek "Seni ben kahraman mı yapacağım, Walesa mı yapacağım?" diyerek kendisini odasından kovmuştur.* Bu arada Çiçek Çelik-İş adına sözleşmeyi imzalayan heyetin yetkisiz olduğunu hatırlatan gazeteciye yanıt olarak, memleket siyaset sınıfının hukukla imtihanının kısa bir tarihi özetini verir: "Bundan sonrası teferruattır." Türker ise sözleşmenin imza şekli için "Cemil Çiçek'in 'ayak oyunları'" ifadesini kullanır: "Bu gidişle yarın, sokaktan geçen herhangi bir işçiyi çağırarak toplu sözleşme imzalayacaklar. Bu toplu sözleşme düzenine bir darbedir." Karabük'ten gelen bir grup işçi sözleşmeyi imzalayan Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Kuzulu ve Karabük Şube Başkanı Enver Bora ile yumruklaşır. Kavgayı ayıran Metin Türker'in odasının kapısı kırılır. Hukukun bu kadar zorlanması MESS'i bile rahatsız eder: "Grevin bitmesi sevindirici olmakla birlikte bu şekilde bitmesi hoş bir şey değildir."⁵²⁴

Fakat ilginç olan şudur ki, hiçbir yetkisi olmadığı halde, sendika yönetiminden ve işçilerden habersiz toplu sözleşme imzalayan ve bu nedenle de işçiler ve sendika tarafından ihanetle suçlanan sendikacılardan İskenderun Şube Başkanı Ali Ulukanlıgil ve Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Kuzulu İskenderun'daki şube genel kurullarında hezimete uğrayıp tasfiye olurken, Karabük Şube Başkanı Enver Bora sendika seçimlerinde koltuğunu korumayı başarır.⁵²⁵ 137 gün süren grev, onca yürüyüş, onca miting, onca eylemden sonra bile, KDÇF işçileri hâlâ sendikasının şahsında aslında kendi iradesini çiğneyip geçen ve onca sıkıntıdan sonra kendilerini bir "buruk sevinç"⁵²⁶ mahkûm eden bir şube başkanını yerinden edememiştir.

---

* Metin Türker'i kahraman ya da Walesa yapmamak için hukuku teferruat ilan edip yetkisiz adamlar toplu sözleşme imzalamayı bile göze alan ANAP, bundan çok değil 6 yıl sonra kendisini Karabük 1. sıra milletvekili adayı yapacak, yani "Walesa" yapmak istemediği sendikacıyı kendi partisinden vekil yapmak isteyecektir. Daha ilginç, Türker de kendisini "Walesa" yapmamak için 137 gün boyunca önderlik ettiği grevi bitiren sözleşmeyi imzalamasına bile izin vermeyen iktidar partisine katılmakta bir beis görmeyecektir.

⁵²⁴ *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1989, s. 1, 14.

⁵²⁵ A.g.e., 24 Kasım 1989, s. 12.

⁵²⁶ *Milliyet*, 19.09.1989, s. 13.

KFÇF iki yıl sonraki toplu sözleşme sürecinde bir kez daha greve yaklaşmış gibi görünür. Görüşmelerde anlaşma sağlanamaması üzerine sendika 9 Ağustos 1991’de greve çıkma kararı alır; uyarı olarak da Karabük ve İskenderun'daki 20 bin çelik işçisi aynı anda "hastalanarak" viziteye çıkar ve üretimi durdurur;⁵²⁷ ayrıca her gün yürüyüş, servis otobüslerine binmeme, üretimi yavaşlatma eylemleri gerçekleştirmeye başlar.⁵²⁸ Erkene alınan genel seçimlere 2 aydan biraz fazla bir süre vardır ve bu seçimle iktidarı kaybedeceği zaten açık olan ANAP’ın ciddi bir direnç göster(e)meyeceği açıktır, sendika bu sefer iktidarı gafil avlamıştır. Nitekim grevden bir gün önce beklendiği gibi anlaşma sağlanır.⁵²⁹ Anlaşmayı kutlamak için toplanan işçiler, ’89 işçi baharının başlıca sloganlarından birisi olan “İşçiyiz Güçlüyüz (ya da “Haklıyız”) Kazanacağız” sloganını “biraz” değiştirerek atarlar: "İşçiyiz Güçlüyüz Edepliyiz"⁵³⁰

5.1.3.2. ANAP iktidarı Döneminde Karabük’te Siyaset

1983 Kasım’ında düzenlenen genel seçimlerde, Karabüklülerin ANAP’ı ana sağ parti haline getirerek açık ara birinci parti yaptığını görmüştük. Halkçı Parti bu sığfata ne kadar uygundur ayrı bir tartışma konusudur ama Karabük’te sol, bu seçimle birlikte ’80 öncesine göre büyük oy kaybederek, artık yüzde 20’ler bandına kararlı bir şekilde oturmuştur.

ANAP’ın kentteki bariz üstünlüğü, bir miktar azalsa da bir yıl sonra düzenlenen ve yeni siyasi aktörlerin de katılabildiği 1984 yerel seçimlerinde devam eder ve belediye başkanlığını ANAP adayı Necmettin Şeyhoğlu kazanır. Sonuçlar şöyledir:

Şekil 13. 1984 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Yerel Sonuçları

	Kat.	ANAP	DYP	SODEP	HP	MDP	RP	Bğz
Türkiye (İl Gen. Mec.)	91,1	41,5	13,2	23,4	8,8	7,1	4,4	1,6
Karabük (Bel. Başk.)	92,54	48,14	20,48	11,60	4,07	9,42	6,14	0,14

⁵²⁷ A.g.e., 02.08.1991, s. 16.

⁵²⁸ A.g.e., 03.08.1991, s. 9.

⁵²⁹ A.g.e., 09.08.1991, s. 5.

⁵³⁰ *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1991, s. 3.

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul> ve Yerelnet, erişim: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuculari/index.php, erişim tarihi: 29.10.2016.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, seçmenlerin kaynak ve hizmet alma kaygısıyla ve yer yer de adaya göre oy verme eğilimi gösterdiği yerel seçimlerden genel siyasi sonuçlar çıkartma olanakları sınırlıdır. Fakat yine de DYP'nin, AP/Demirel geleneğinin ezelden güçlü olduğu Karabük'te, katıldığı ilk seçimde, üstelik bu seçim bir yerel seçim ve kendisi de muhalefette olmasına ve siyasi yasaklı Demirel'in partinin başında olmamasına rağmen Türkiye ortalamasının yaklaşık 9 puan fazla oy alarak yüzde 20'yi aşmasının, hem bu partinin gelecek seçimlerde kentte önemli bir varlık göstereceğini hem de merkez sağ oylar üzerinde kıran kırana bir mücadele yaşanacağını gösterdiği söylenebilir.

1986 yılına gelindiğinde, amiyane tabiriyle Karabük'ün başına talih kuşu konar. Türkiye genelinde 11 ayrı seçim çevresinde 11 milletvekilliği için ara seçim düzenlenecektir⁵³¹ ve 1961 seçimlerinde AP Zonguldak milletvekili seçilerek Karabük'ü temsilen meclise giren ilk vekil olan ve sonraki 1965 ve 1969 seçimlerinde de aynı başarıyı gösterdikten sonra, 1983 yılında MDP'den yeniden Zonguldak Milletvekili seçilen Fevzi Fırat'ın 8 Nisan 1986'daki ölümü nedeniyle, Karabük'ü de kapsayan Zonguldak 2. Bölge bunlardan birisi olur. Bu yıllar ANAP oylarının yavaş yavaş eridiği, başta DYP ve SHP olmak üzere muhalefetin gittikçe güçlendiği yıllardır ve bu ara seçimler iktidar partisi ANAP için gücünü koruduğunu göstermesi açısından hayati önemdedir (Nitekim devlet olanaklarını sonuna kadar kullanmasına rağmen bu seçimlerde istediği sonucu alamayan ve giderek eridiğini fark eden ANAP, daha fazla erimeden erken seçime gitmek isteyecektir). Üstelik Karabük DP/AP geleneğinin eski bir kalesi olarak DYP'nin ciddi bir yükseliş gösterdiği bir merkezdir. ANAP, milletvekilliği seçiminin yapılacağı Zonguldak 2. seçim çevresinin bu en büyük ilçesine (diğer ilçeler Alaplı, Devrek, Eflani, Gökçebey, Safranbolu ve Yenice'dir) deyim yerindeyse hizmet olup yağar: Kastamonu Bölge Müdürlüğü'nden getirilen iş makineleri köylerde arı gibi çalışmaya başlar. Yolsuz köye yol, bozuk yol yerine düzgün yol yapılır. Ulaştırma Bakanı ve

---

⁵³¹ *Milliyet*, 04.07.1986, s. 9.

Zonguldak milletvekili Veysel Atasoy PTT hizmetlerini köylere yayar. Beşbinevler'e 1000 hatlık ek otomatik telefon santrali kurulur. Elektriksiz 50 köye yılsonuna kadar elektrik verileceği ilan edilir. Bol keseden işe alma vaadi yapılır. KDÇF işçilerinin prim sorunlarının halledileceği ve 1,5 milyar pirim dağıtılacağı ilan edilir.⁵³²

1986 ara seçimlerinin Karabük'e etkisi bunlarla kalmaz; Zonguldak 2. Bölge'deki ara seçimin sonucunu belirleyecek merkezlerin başlıcası olarak Karabük siyaseti Türkiye'nin yakın ilgisi altındadır artık. Ülkenin ilk ağır sanayi kenti olarak zaten hep göz önünde bir yer olan Karabük, bu ara seçimler sayesinde siyasal eğilimleriyle de spot ışıklarının altındadır ve tam bir siyasi mücadele arenasına dönüşmüştür artık. Nitekim Demirel ve Ecevit başta olmak üzere siyasi yasaklılar yeni partileriyle 12 Eylül sonrasında ilk kez (resmen olmasa da fiilen ve açılacak davaları da göze alarak) bu seçimlerde meydanlara inecek, Karabük de bu meydanlardan birisi, bazen de ilki olacaktır.

Örneğin siyasi yasaklı Ecevit, 12 Eylül darbesinin üzerinden 6 yıl geçtikten sonra ilk kez, genel başkanlığını eşi Rahşan Ecevit'in üstlendiği DSP'nin Karabük'te düzenlediği mitingde ("konuk olarak") kürsüye çıkmıştır. Ecevit'ler sevgi tezahüratı altında 100'ü aşkın bir araç konvoyuyla Karabük'e girmiş ve tamamı 4 bin kişi alabilen İstasyon meydanında tıklım tıklım bir kalabalığa konuşmuştur.⁵³³ Bu mitingi yerinde izleyen ve kentte dolaşarak gözlemler yapan Hikmet Çetinkaya'nın *Cumhuriyet*'teki yorumunda, bu mitingin 1980 sonrası Karabük'teki en görkemli kalabalığı bir araya getirdiği, ama 80 öncesinde Ecevit mitinglerinin bunun en az on katı* olduğu iddia edilir. Mitingin Karabük'te yarattığı heyecan ise Karabüklüler tarafından Çetinkaya'ya "Karaoğlan geliyor" şeklinde açıklanmıştır. Çetinkaya'nın meydandan ve coşkudan, ayrıca mitinge SHP tabanının ciddi katılımından çıkarttığı sonuç, "sosyal demokrat tabanı ne Erdal İnönü ne de Rahşan Ecevit'in etkile"diği, "sosyal demokratların doğal liderinin Bülent Ecevit" olduğudur.⁵³⁴

Yalnızca Karabüklülerin değil, Karabük adliyesinin de siyasi yasaklı

---

⁵³² Bkz. a.g.e., 02.09.1986, s. 14 ve 18.09.1986, s. 9.

⁵³³ A.g.e., 28.07.1986, s. 1, 8, 14.

* "10 kat" ifadesi kuşkusuz abartılı görünmektedir, fakat '80 öncesi CHP Karabük mitinglerinin çok daha büyük olduğuna da kuşku yoktur; zira hatırlarsak, Ecevit 1975'te Gerede'de saldırıya uğradıktan sonra geldiği Karabük'te 1.500 araçlık bir konvoyla, yani 1986'dakinden 10 kat fazla araçla karşılanmıştı. (Bkz. a.g.e., 22.06.1975, s. 10.)

⁵³⁴ Hikmet Çetinkaya, "Sosyal Demokratların Doğal Lideri", *Cumhuriyet*, 28.07.1986, s. 1, 12.

Ecevit'in "konuk olduğu" mitinge yakın ilgi gösterdiği anlaşılıyor. Nitekim Karabük Cumhuriyet Savcısı İsmet Atilla Hekimoğlu basına verdiği demeçte, mitingi alanda izlediğini, siyasi yasaklı Bülent Ecevit'in konuşmasında "suç unsurları" bulunduğu kanaatinde olduğunu, konuşmanın ses bandının çözümlenmesinin devam ettiğini, bu işlem bittiğinde büyük ihtimalle Ecevit'ten savunma isteneceğini söylemiştir. Savcı'ya göre, "siyasi hakları kısıtlı olan kişilerin bir siyasi partiyi *ima yolu ile de olsa* desteklemesi suçtur".⁵³⁵ Nitekim incelemeden sonra Ecevit hakkında soruşturma açılmış ve Ankara Basın Savcılığı'nda ifadesi alınmıştır. İfade çıkışında basın mensuplarına "nasıl davrandıysam bundan sonra da öyle davranacağım..." diyen Ecevit, bir gazetecinin, Karabük'te yaptığı konuşmanın Başbakan Turgut Özal tarafından "hariçten gazel okumak" olarak değerlendirildiği şeklindeki sorusunu "Ben hariçten gazel okumuyorum. Türk vatandaşı olarak konuşuyorum. Sayın Başbakanın kanunları çiğnediğim yolundaki kişisel düşüncesini açıklamış olmasını da adaleti etkileme çabası olarak görüyorum" şeklinde yanıtlamıştır. Ayrıca aynı konuşması nedeniyle Ecevit hakkında Karabük'te de ceza davası açılmış, fakat Ecevit 02 Ekim 1986 tarihinde Karabük adliyesindeki duruşmaya gelmemiş,⁵³⁶ daha sonra 7 Ekim 1986 tarihinde bu dava için Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde talimatlı ifade vermiştir.⁵³⁷

Yine bir diğer siyasi yasaklı Demirel'in Karabük mitingi de birçok bakımdan çok ilginç geçmiştir. Demirel'in Karabük'te adeta, "eğer bir darbe daha olursa Demirel komünist olacak" esprisini doğrularcasına konuştuğu anlaşılmaktadır:

*İşsizlik en büyük adaletsizliktir. Bir ülke bütün fertlerine iş verebilmelidir.. [B]ölüşme ülkeyi idare edenlerin insafına bırakılamaz, çalışanların örgütlenmesi gerekir... "İşçi haklarını yaşatabilmek için demokrasiye sıkı sıkı sarılmak lazımdır... 'En ucuz işçi ülkemizdedir' diye övünmenin hiçbir anlamı yoktur... Siyasi iktidarın hedefinde ve hesabında insan ve insan haysiyeti yok. Bu hazin bir olaydır.*⁵³⁸

Aynı mitingi yerinde izleyen Füsün Özbilgen'in anlatımları, hem mitingin genel havasının, hem de Demirel'in şaşkırtıcı ölçülerde sol bir tınısı olan söyleminin sınırlarının ve bu sınırların nereden kaynaklandığının anlaşılması açısından son derece aydınlatıcıdır:

---

⁵³⁵ *Cumhuriyet*, 29.07.1986, s. 1, 11.

⁵³⁶ A.g.e., 03.10.1986, s. 6.

⁵³⁷ A.g.e., 08.10.1986, s. 13.

⁵³⁸ *Milliyet*, 23.09.1986, s. 8.

[Demirel] "Baba bizi kurtar, baba bizi affet"* bağırıları arasında seçim otobüsünün üstünde... anlattıkça anlatıyordu: "O kadar büyük şeyler yapmış ki? Üç yılda ne yapmış? İşçiyi, köylüyü fukaralaştırmış. İşçi yanmış, esnaf yanmış, köylü yanmış. Harp yok, darp yok. Niye yandınız öyleyse?" İşte tam bu noktada kendisini dinleyen kalabalıktan bir ses bağıırıyor: "Holdingle var, holdingle, ondan yandık.." Demirel, otobüsün üstünde konuşurken halkla diyalog içinde olup onların attığı laflara hemen yanıtlar getirdiği için kulak kesiliyoruz. Acaba "holdingle" gibi hassas bir konuda ne diyecek? "Baba" hiç duymazlıktan gelerek deve kanıyla sulanmış başını öbür yana çevirip başka bir konuya geçiyor... Konuşmaları bittikten sonra... Mercedes arabasına binip helikopterine gidiyor.⁵³⁹

Demirel'e de Karabük mitinginde yaptığı konuşmada siyasi yasaklara aykırı hareket ettiği iddiasıyla dava açılır,⁵⁴⁰ fakat o da beraat eder.⁵⁴¹

Dönemin en iddialı partilerinden birisi olan SHP de ara seçimlere bütün gücüyle yüklenir (Genel Başkan Erdal İnönü bu seçimde İzmir 2. Bölge milletvekili adaydır). Fakat Zonguldak 2. Bölge'deki seçimde bu parti için özellikle bir "Karabük sorunu" yaşamaktadırlar. SHP Zonguldak İl Başkanı Mazhar Aydın bunu, "sosyal demokratların aleyhine görünen ilçe" şeklinde ifade eder.⁵⁴² Oysa çok değil 7-8 yıl önce Karabük kent merkezinde CHP birinci partidir ve belediye başkanlığını da kazanmıştır. Fakat Karabük hakkındaki bu açık karamsarlık ve umutsuzluğa karşın Erdal İnönü'nün miting programında Karabük de vardır; Demirel'in mitingiyle aynı gün ve aynı meydanda daha mütevazı bir kalabalığa, yaklaşık 3 bin kişilik bir topluluğa hitap eder. İlginçtir, Demirel'in mitingini izleyen kalabalık bir grup, bu miting bittikten sonra alandan ayrılmayarak İnönü'yü beklemişlerdir. İnönü şöyle konuşur: "İktidardan memnunsanız mesele yok. ANAP'ın adaylarını seçersiniz. Değilseniz oylarınızı bize verirsiniz."⁵⁴³

Demirel'in mitinginden sonra alandan ayrılmayıp İnönü'yü bekleyen kalabalığın Demirel'i de dinlemek isteyen SHP'liler mi, yoksa İnönü'yü de dinlemek isteyen DYP'liler mi olduğu hakkında kesin bir şey söylenemez, belki de ikisinden birazdır; fakat Demirel'in bu dönemine damgasını vuran ve 1991 yılında iktidara gelmesine kadar devam eden sol söylemin iki partinin tabanını da etkilediği ve bunları birbirine bir ölçüde yaklaştırdığı Karabük'teki bu ilginç olaydan da

---

* Bu şekilde bağııran Karabüklünün, partisini kapatıp Demirel'i Zincirbozan'a kapatan 12 Eylül cuntasına Karabük'ün 1982 referandumunda verdiği yüzde 92,4'lük desteği düşünebilir.

⁵³⁹ Füsün Özbilgen, "Deve kanı ve holdingle", *Cumhuriyet Dergi*, 05.10.1986, s. 9. Vurgular bana ait.

⁵⁴⁰ *Milliyet*, 05.02.1987, s. 9.

⁵⁴¹ *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1987, s. 10.

⁵⁴² *Milliyet*, 19.07.1986, s. 7.

⁵⁴³ A.g.e., 23.09.1986, s. 8.

anlaşılmaktadır. Tabandaki bu “sıcaklık”, “tavan” için de söz konusudur: Söz konusu Karabük mitinginden dönen Demirel’in konvoyuyla bahse konu mitingine giden İnönü’nün konvoyu Karabük-Safranbolu yolunda karşılaşırlar. Demirel İnönü’yü şapkasını çıkartıp selamlarken, İnönü Demirel’e el sallayarak ve gülümseyerek yanıt verir. Haberde karşılaşmaya tanık olan muhabirin şu yorumu yer alır: "İki liderin de neşeli oldukları ve karşılaşmadan memnun kaldıkları gözlemlendi."⁵⁴⁴ İki partinin içiçe geçen Karabük mitingleri ve sıcak karşılaşmaları, 5 yıl sonra gerçekleşecek DYP-SHP koalisyonunun Karabük’ten yansıyan erken habercileri gibidir.

Kuşkusuz dönemin iktidar partisi ANAP da Karabük’te miting düzenler. *Milliyet* gazetesinin miting haberleştiren başlığı bile dönemin ANAP siyaseti hakkında çok şey ifade eder: "Özal rakiplerini böyle görüyor: “Demirel hayalci, İnönü’nün boyu uzun aklı kısa, Ecevit’ten iyisi yok.” İktidarı döneminde KDÇF işçilerinin gündün güne nasıl yoksullaştırıldığını somut verilerle gördüğümüz Özal, çoğunluğu işçi Karabüklülere şöyle seslenir: "Biz işçilerin itibarını artırdık."⁵⁴⁵

Fakat ANAP’ın Karabük’te işi artık 1983’teki kadar kolay değildir. Her şeyden önce KDÇF işçileri sürekli olarak enflasyonun altında kalan ücret zamları nedeniyle derin bir hayal kırıklığı içindedir. Yine Hikmet Çetinkaya’nın seçim notlarında ifade ettiği gibi, geçen yıllarda ANAP icraatlarının buraya uğramaması ve özellikle de "işçi ihalesi" meselesi ANAP’ı Karabük’te zayıflatan diğer etkenlerdir. Peki nedir bu “işçi ihalesi” meselesi? Aslında henüz o günlerde bu ad kullanılmasa da, bildiğimiz taşeron işçi uygulamasıdır. 1979 yılından beri KDÇF’ye tek bir işçi alınmamış, 1977’de 13 bin olan işçi sayısı 1986 yılı itibarıyla 8 bin 100’e düşmüştür. Fakat KDÇF’ye kadrolu işçi alınmayan Özal döneminde KDÇF, 1984, 1985 ve 1986’da üç işçi ihalesi açar ve üçünü de Santes A.Ş. şirketi kazanır. Böylece KDÇF’nin işçi ihtiyacını karşılamak için mal gibi işçi alım satımı yapılır. KDÇF’ye değil Santes A.Ş.’ye bağlıymış gibi görünen bu işçilerin "sendikaya girmeyeceklerine" ilişkin belge getirmeleri de zorunludur.⁵⁴⁶ SHP Edirne Milletvekili Muhittin Yıldırım’ın TBMM’ye verdiği bir soru önergesiyle, Turgut Özal’ın oğlu Efe Özal’ın KDÇF’ye işçi alım satımı yapan söz konusu Santes A.Ş.’nin ortakları arasında

---

⁵⁴⁴ Bkz. a.g.e.

⁵⁴⁵ A.g.e., 13.09.1986, s. 8.

⁵⁴⁶ Hikmet Çetinkaya, “Karabük’ten Seçim Notları”, *Cumhuriyet*, 30.07.1986, s. 1.

bulunup bulunmadığı sorulur.⁵⁴⁷

28 Eylül 1986 yılında gerçekleştirilen ara seçimlerin Zonguldak 2. Seçim Çevresi ve Karabük ayağında şu sonuçlar alınır:

Şekil 14. 1986 Ara Seçimleri Türkiye, Zonguldak 2. Seçim Çevresi ve Karabük İlçe Sonuçları

	Kat./Top. vekil	ANAP	SHP	DYP	DSP	RP	MÇP	HDP	Diğ.	Bğz
11 Seçim Çevresi Geneli (%)	87,9	32,1	22,7	23,5	8,5	5,5	2,2	1,3	4	0,2
Vekil sayısı	11	6	1	4						
Zonguldak 2. Seçim Çevresi(%)	92,7	25,5	13,6	26,7	18,3	5,9	1,8	2,3	5,9	-
Vekil sayısı	1			1						
Karabük ilçe sonuçları	91,5	26,1	12,5	30,5	10,9	8,7	2,5	3,6	5,2	-

Kaynak: Resmi Gazete, 10 Ekim 1986, sayı: 19247, s. 25, erişim:

<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#>, erişim tarihi: 16.12.2016. Karabük ilçe sonuçları için: Karabük Postası gazetesi, 29.09.1986, s. 1.

Bu sonuçlara göre Zonguldak 2. Seçim Çevresi'nde seçimi DYP kazanmış ve Köksal Toptan milletvekili seçilmiştir. Karabük ilçesi açısından ise bu seçim sonuçları, tıpkı Türkiye geneli ve Zonguldak 2. Seçim Çevresi için olduğu gibi, genel seçimlerin üzerinden yalnızca 3 yıl geçtikten sonra köprülerin altından çok sular aktığını, sağın yüzünü Demirel ve partisine dönmeye başladığını göstermektedir: Devletin bütün olanaklarını sonuna kadar kullanmasına ve seçimleri kazanması halinde gerçekleştirilmek üzere binlerce kişiye iş dâhil büyük vaatlerde bulunmasına rağmen ANAP Karabük'te 1983 seçimlerine göre 30 puandan fazla oy kaybetmiş, oyları yüzde 30,5'i bulan Demirel ise yeni partisiyle Karabük'e çok güçlü bir dönüş yapmıştır. Cuntacıların merkez sağ partisi MDP'nin devamı olan Hür Demokrat Parti ise her yerde olduğu gibi Karabük'te de büyük bir hezimet yaşamış, 1983 yılında yüzde 19,2 olan oyu yüzde 3,6'ya düşmüştür. 1983 seçimlerinde yalnızca Halkçı Parti'nin doldurduğu merkez sol kulvarda ise bu seçimlerde SHP ve DSP olmak üzere iki parti yarışmış, bu iki parti toplamda yüzde 23,4 oy alarak, 1983 seçimlerinde HP'nin tek başına aldığı oy oranına bile ulaşamamışlardır. ANAP'taki

⁵⁴⁷ Cumhuriyet, 08.08.1986, s. 11.

yıpranma ve oy kaybından Karabük'te solun hiç nasiplenememesi, 12 Eylül'den (aslında daha önce belirttiğimiz gibi 1977 genel seçimlerinden) itibaren bir vakıa olan Karabük'te solun gerileyişinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Aşırı sağdaki RP ve MÇP'nin aldıkları oy oranları ise bu partilerin Karabük'te kendi geleneksel oy tabanlarına oturmaya başladığını göstermektedir.

1986 ara seçimlerinde hem Türkiye genelinde hem de Karabük'ün merkezinde olduğu Zonguldak 2. seçim çevresinde ortaya çıkan “yasaklı muhalefet” (bununla seçimlerde büyük oylar alan DYP, DSP, RP ve MÇP'nin doğal liderlerinin, siyasi yasaklı oldukları için kendi partilerinin başına geçememelerini kastediyoruz) realitesinin yarattığı basınca daha fazla dayanamayan ANAP iktidarının, 6 Eylül 1987 tarihinde siyasi yasakların kalkmasını düzenleyen anayasa değişikliğini halkoyuna sunduğu referandum Karabük'te şu sonuçları vermiştir:

Şekil 15. 1987 Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	Evet	Hayır
Türkiye	93,6	50,2	49,8
Karabük Merkez İlçe (Genel)	96,1	54,1	45,9
Karabük İlçe (merkez)	94,6	54,1	45,9
Karabük Merkez İlçe (köy/belde)	95,5	53,9	46,1

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 30.10.2016.

Anavatan Partisi'nin ve onun iktidarının çok etkili bir şekilde “hayır” propagandası yapmasına ve halkın 7 yıldır, önce 12 Eylül sonra da Özal rejimi eliyle yürütülen yoğun “’80 öncesi” ajitasyonu/karalamasına maruz kalmış olmasına rağmen, Karabük halkı Türkiye ortalamasının üzerinde bir oranla siyasi yasakların kalkmasına ve ’80 öncesinin siyasi liderlerinin siyasete *resmen* dönmesine oy vermiştir. Yine de Türkiye geneline göre daha az oranda olsa da, Karabük'teki “hayır” oylarının, bu yönlü aktif propaganda yapan yegâne majör siyasi aktör olarak ANAP'ın Karabük'teki oylarının (bir yıl sonra düzenlenecek genel seçimlerde yüzde 31,1 olarak gerçekleşecektir) çok üzerinde olması, söz konusu “’80 öncesi” ajitasyon/karalamasının Karabük'te de ciddi ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

Bu referandum sonuçlarına dair vurgulanması gereken bir diğer husus da, Karabük kırsal ile kenti arasında hemen hemen hiçbir farkın ortaya çıkmamış

olmasıdır.

Bu referandum sonuçlarına göre seçim meydanlarında artık gerçek rakipleriyle boy ölçüşmek zorunda kalacak olan ANAP'ın, rakipleriyle, onlar yeterince toparlanmadan, kendisi de daha fazla oy kaybetmeden hesaplaşmak istemesi nedeniyle erkene aldığı genel seçimler 29 Kasım 1987 tarihinde gerçekleştirilmiş ve Karabük'te şu sonuçları vermiştir:

Şekil 16. 1987 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük ve Safranbolu Sonuçları

	Katılım	ANAP	SHP	DYP	DSP	RP	MÇP	IDP	Bğz
Türkiye	93,3	36,3	24,8	19,1	8,5	7,2	2,9	0,8	0,4
Karabük	96,1	31,1	11,2	31,3	15,4	7,2	3,1	0,5	0

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 30.10.2016.

Sonuçlar gerçekten çarpıcıdır ve dört yıl önceki seçimlerden bambaşka bir tablo ortaya koymaktadır. Her şeyden önce sağın Türkiye genelinde ciddi şekilde bölünmesi Karabük'te de yankısını bulmuş, merkez sağ oylar ANAP ve DYP arasında bölünmüştür, fakat bir farkla: Türkiye genelinde ANAP açık ara birinci ve en büyük sağ partiyken, Karabük'te birinci ve en büyük sağ parti, çok az bir farkla da olsa DYP'dir. DYP Karabük'ten Türkiye genelinde aldığı oydan 12,2 puan fazla oy alırken, ANAP Karabük'ten, Türkiye genelinden aldığından 5,2 puan düşük oy alabilmiştir. Karabük sağ oylarını ana sağ partide toplama geleneğine bu seçimlerde —ama aslında bir diğer *ana sağ parti adayı* lehine— bir mola vermiş, Türkiye genelinde ana sağ parti olan ANAP'ı ikinci (sağ) parti yapmıştır. 1983 seçimleriyle yapılan bir karşılaştırma ise ANAP'ın Karabük'te gerçekten çok büyük bir tırpan yediğini ortaya koyar: 4 yıl içindeki oy kaybı tam 25,7 puandır. Karabüklü emekçilerin bu iktidar döneminde çok da “itibarlarının arttığı” kanaatinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo sol açısından da ortaya ilginç sonuçlar koymuştur. Öncelikle sol partilerin toplam oyu (SHP+DSP) Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de bir miktar artmıştır, fakat yalnızca bir miktar: Artış Türkiye genelinde 2,8 puan, Karabük'te ise 2,6 puandır. Fakat sol Karabük'ten yine ve her zamanki gibi Türkiye ortalamasının oldukça altında oy çıkartabilmiştir. Türkiye genelinde yüzde 33,3 olan

sol partiler oy toplamı, Karabük'te ancak yüzde 26,6'ya ulaşmaktadır. Aradaki fark neredeyse 7 puandır. Sola dair bir diğer ilginç sonuç da, Karabüklü seçmenlerin Türkiye genelinin aksine, SHP'yi değil DSP'yi en büyük sol parti yapmalarındır. Seçimlerden Türkiye genelinde yüzde 24,8 oy alarak ikinci ve ana muhalefet partisi olarak çıkan SHP, Karabük'te yalnızca yüzde 11,2 oranında oy alarak ancak dördüncü parti olabilmiştir. Buna karşın Türkiye genelinden yalnızca yüzde 8,5 oy alarak baraj altı kalan DSP yüzde 15,4 oy alarak Karabük'ün hem üçüncü büyük partisi hem de en büyük sol partisi olmayı başarmıştır.

Karabük seçmeni bu sonuçlarla hem sağda hem de solda Türkiye genelinden farklı tercihlere sahip olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur: Karabük, hem sağa verdiği oy oranı hem de soldaki tercihi (DSP) itibarıyla, ülke ortalamasından daha sağcıdır.

Yine bu seçimler, sıkça dillendirilen “Karabük'te sağın alternatifi yine sağdır” görüntüsünü ilk kez ortaya çıkartmış gibi görünmektedir ki, bu görüntü sonraki yıllarda da devam edecektir. Aslında bu görüntü bir yanılsamadan ibarettir. Zira bu klişenin kaynağı, sağın 1983'ten sonra ciddi şekilde parçalanmasından başka bir şey değildir. 1970'li yılların ikinci yarısındaki kısa süreli istisna dışta tutulursa, 1950'lerden 1980'lere kadar CHP'nin ikinci parti olduğu bütün yıllar boyunca Karabük'te sol ile sağ arasındaki denge kabaca yüzde 30'a karşı yüzde 70 gibi bir yerlerde kurulmuştur. Demek ki sol Karabük'te —1977-1978 istisnasıyla— hiçbir zaman sağın gerçek bir alternatifi haline gelememiştir. 1980'lerden sonra sanki yeni bir durummuş gibi ortaya çıkan olgu, aslında merkez sağın kendi içinde bölünmesi neticesinde, zaten 1980 sonrasında iyice zayıflayan solun ikinci parti olma konumunu bile kaybetmesinden başka bir şey değildir. Özetle, Karabük'te sağın alternatifinin sağ olmasından ziyade, solun bu kentte —kısa “Ecevit molası” hariç— gerçek bir alternatif haline gelememesinden söz edilmelidir. 1987 seçimlerinde sağın Karabük'te (ve Türkiye'de de) ilk defa iki büyük parça halinde bölünmesi, aslında ve yalnızca bu olguyu daha görünür ve çarpıcı kılmıştır.

Yine ilk kez bir genel seçime katılan Refah Partisi ve Milliyetçi Çalışma Partisi'nin aldığı sonuçları, bu partilerin selefleri olan Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin, Karabük'te katıldıkları son genel seçim olan 1977 genel seçimlerinde aldıkları sonuçlarla karşılaştırmakta fayda vardır. Buna göre 1977

seçimlerinde Karabük'ten yüzde 7,3 oranında oy alan MSP/RP, 1987 seçimlerinde de aşağı yukarı aynı oranda, yüzde 7,2 oy almıştır ki bu aynı zamanda Türkiye genelinden aldığı oyla aynı orana tekabül etmektedir. MHP/MÇP ise 1977 seçimlerinde yüzde 4 oranında oy alabildiği Karabük'ten 1987 seçimlerinde yüzde 3,1 oranında oy çıkartabilmiştir ki bu sonuç aynı zamanda bu geleneğin Karabük'ten Türkiye ortalamasının üzerinde oy alabildiği ilk örnektir. Türkiye genelinden daha hızlı ve yoğun milliyetçileştiği anlaşılan Karabük'te bu eğilim özellikle 2011 ve sonrasında düzenlenen genel seçimlerde daha da belirginlik kazanacaktır. Fakat yine de 1987 yılı itibarıyla MHP'nin Karabük'te marjinalliğin sınırlarında bir parti olma konumu halen devam etmektedir; Kürt sorunu ve “düşük yoğunluklu savaş”ın aşırı Türk milliyetçiliğini ve doğal olarak da MHP'yi tarihi boyunca görmediği bir kitleliliğe ulaştıracağı zamanlara daha vardır.

Güç kaybettiğini ve zamanında (1989 Mart'ı) yapılacak yerel seçimleri, dolayısıyla siyasi hayatta büyük önem taşıyan yerel yönetimleri kaybedeceğini anlayan Özal'ın daha fazla kan kaybetmeden yerel seçimleri gerçekleştirebilmek için düzenlediği anayasa değişikliğinin halkoyuna sunulduğu 1988 referandumu Karabük'te şu sonuçları vermiştir:

Şekil 17. 1988 Referandumu Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	Evet	Hayır
Türkiye	88,8	35	65
Karabük Merkez İlçe (Genel)	91,2	30,6	69,4
Karabük İlçe (merkez)	89,8	29,5	70,5
Karabük Merkez İlçe (köy/belde)	93,3	32,4	67,6

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 30.10.2016.

Referandumdaki “evet” (yani yerel seçimlerin bir yıl geriye alınmasına evet) oylarının yegâne sahibinin ANAP olduğu önvaryayımı altında, referandum sonuçları, iktidar partisinin bir yıl önceki genel seçimlerin üzerinden geçen bir yıl içinde, az bir oy kaybıyla da olsa Karabük'te gücünü muhafaza ettiğini söyleyebiliriz. Fakat yine de Karabük, ANAP'a ve ANAP iktidarına bir kez daha Türkiye ortalamasının epey üzerinde “hayır” demiştir. Diğer yandan bu

referandumda da Karabük kenti ile kıyı arasında yine anlamlı bir tercih farkı ortaya çıkmamıştır.

Bu referandumun sonuçlarına uygun olarak zamanında, yani 26 Mart 1989’da düzenlenen yerel seçimler, genel olarak Türkiye’de olduğu gibi Karabük’te de Özal’ın korkularının yersiz olmadığını gösterecektir:

Şekil 18. 1989 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Yerel Seçim Sonuçları

	Kat.	ANAP	SHP	DYP	DSP	RP	MÇP	IDP	Bğz
Türkiye (İl Gen. Mec.)	81,5	21,8	28,7	25,1	9	9,8	4,1	1	0,5
Karabük (Bel. Başk.)	81,2	10,1	20,1	37,5	13,4	15,9	2,7	0,3	0
Karabük (İl Gen. Mec.)	83,3	11,3	17,3	37,6	14,8	15,5	3	0,5	-

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul>, erişim tarihi: 30.10.2016.

Daha önce sıkça vurguladığımız nedenlerle yerel seçimlerden genel siyasi sonuçlar çıkartmak çok doğru sonuçlar vermese de, bir yerel seçimde çok şey ifade eden iktidar partisi olma avantajına rağmen ANAP’ın Karabük’te adeta çökmesi, DYP’nin ise çok rahat bir şekilde Dursun Altıparmak’la belediye başkanlığını kazanması, yine Refah Partisi’nin bu seçimlerde ciddi bir çıkış yapması, yaklaşık 2,5 yıl sonra düzenlenecek genel seçimler hakkında önemli işaretler vermektedir. Ayrıca 1991 seçimlerinde Karabük’te uğradığı hezimet nedeniyle gözden kaçan bir gelişmeyi daha ortaya koymuştur bu seçimler: İl Genel Meclisi sonuçları üzerinden baktığımızda, SHP, DSP’nin önünde Karabük’ün en büyük siyasi partisidir. Bu tablo, DSP’nin majör bir siyasi aktör olarak ömrünün sona erdiği 2002 seçimlerine kadar bir daha görülmeyecektir.

20 Ekim 1991 tarihinde düzenlenen genel seçimler ise Türkiye için olduğu gibi Karabük için de yeni bir döneme işaret etmektedir. Sonuçlar şöyledir:

Şekil 19. 1991 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Katılım	DYP	ANAP	SHP	DSP	RP	SP
Türkiye	83,9	27	24	20,8	10,8	16,9	0,4
Karabük (Genel)	82,6	32,4	20,6	9,2	16	21,6	0,3
Karabük (ilçe merkezi)	80,9	31,4	19,5	10,3	16,8	21,8	0,3
Karabük (belde/köy)	89,3	35,9	24,4	5,2	13	21	0,4

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 31.10.2016.

Görüldüğü gibi 1991 genel seçimlerinin Karabük'te verdiği sonuçlar, 1986 ara seçimleri ve 1989 yerel seçimlerinde tespit ettiğimiz trendlerle uyumludur. DYP açık ara öndedir ve Karabük'ün bu seçimde, bir önceki seçimde ANAP aleyhine ara verdiği en büyük sağ partiye Türkiye ortalamasının üzerinde oy verme geleneğine geri dönmesiyle, Karabük'ten Türkiye ortalamasının hayli üstünde (5,4 puan) oy almıştır. Ayrıca Karabük'ün de içinde olduğu Karabük 2. Bölge'deki üç vekilliği de DYP kazanmıştır. Karabük genelinde ikinci büyük sağ parti ve genel olarak ikinci parti olan ANAP ise Türkiye ortalamasının 3,8 puan altında oy alabilmiştir. ANAP bu seçimde Karabüklülere, bir önceki genel seçimlere (1987) göre 10,5 puan, iki önceki genel seçime (1983) göre ise tam 36,2 puan daha az oy almıştır.

Sol açısından ise durum yine 1987 genel seçimlerine benzer bir şekilde seyretmiş, Türkiye genelinin aksine Karabük'te birinci sol parti DSP olurken, SHP Türkiye ortalamasının 10,5 puan altında kalarak Karabük'te sol partiler içinde ikinci, bütün partiler içinde ise ancak beşinci olabilmiştir. İki yıl önceki yerel seçimlerde (İl Genel Meclisi seçimleri bazında) ortaya çıkandan tam tersi bir tablonun ortaya çıkmasının temel nedeninin SHP'nin bu seçimlere DEP'le birlikte girmesi olduğu söylenebilir. Bu noktada, SHP'nin Kürt siyasi hareketi partisi DEP'le kurduğu seçim ittifakının, bu partinin milliyetçi Karabük'teki gelişmesini akamete uğrattığı söylenmelidir.

Karabük solu açısından daha vahim olan ise, her iki sol partinin de (SHP ve DSP), RP çatısı altında seçime giren sağ ittifak partilerinin (RP, MÇP ve IDP) bile altında kalmasıdır. Böylece Karabük'te ilk üç sırayı sağ partiler almış, DSP dördüncü, SHP ise ancak beşinci parti olabilmiştir. Toplam sol oylar bakımından ise yüzde 25,5 oy alınabilmiş (SHP+DSP+Sosyalist Parti), 1987'nin 1,1 puan altında kalınmıştır. Böylece 1977 seçimlerinde Karabük ilçe genelinde yüzde 36,7 oranında oy almayı başaran merkez sol, bu tarihte gerçekleştirilen üç genel seçimde büyük bir oy kaybına uğramıştır: 1983: yüzde 24 (HP), 1987: yüzde 26,6 (SHP+DSP), 1991: yüzde 25,5 (SHP+DSP+SP). Bu eğilim 1995 seçimlerinde de devam edecek, 1999 seçimlerinde DSP'nin yükselişiyle bu eğilime *yine* kısa bir "Ecevit molası"

verilecek, fakat sonraki seçimlerde düşüş derinleşerek devam edecektir.

Kuşkusuz seçimin flaş partisi ise, MÇP-RP-IDP ittifakını temsil eden Refah Partisi olmuştur. 1987 seçimlerine ayrı ayrı giren ve toplamda yüzde 10,8 oy alabilen bu üç parti, RP çatısı altında birleştikleri bu seçimde, Türkiye genelinin yaklaşık 5 puan üzerine çıkıp oylarını tam iki katına çıkartarak Karabük genelinde DYP ve ANAP'ın ardından üçüncü parti olmayı başarmıştır.

Kırsal ve kentsel oy oranlarına ayrı ayrı ulaşabildiğimiz bu ilk genel seçimde, sağın kırdan, solun ise kentten görece olarak daha yüksek oy alabildiğini görüyoruz ki bu, hem dünya, hem Türkiye ve hem de Karabük için tarihsel bir fenomen niteliğindedir. En büyük ve anlamlı fark ise açıktır ki SHP oylarında görülmektedir; bu parti Karabük kırından, Karabük kentinden alabildiğinin ancak yarısı kadar oy alabilmiştir.

Önceki dönemlerde, Türkiye'nin koalisyon dediği her üç seçimde de (1961, 1973 ve 1977 seçimleri) Karabük'ün Türkiye genelinden ayrı bir yerde durarak “sağ tek parti iktidarı” dediğini görmüştük. Üçüncü Koalisyonlar Dönemi'ni açan 1991 seçimlerinde ise Karabük, tarihinde ilk kez Türkiye'yle birlikte koalisyon demiştir. Kuşkusuz bu “yeniliğin” temel nedeni, merkez sağın Türkiye genelinde ANAP ve DYP arasında aşağı yukarı ortadan ikiye bölünmüş olması nedeniyle Karabük'ün sağ ezberlerinin bozulmuş olmasıdır. Bu bölünme durumu sonraki iki seçimde de değişmeyeceğinden, Karabük o seçimlerde de Türkiye'yle birlikte koalisyon diyecek, sağın esasen Adalet ve Kalkınma Partisi etrafında toplanarak bu bölünmenin aşıldığı 2002 seçimlerinden itibaren de Karabük yeniden her seferinde Türkiye genelinden daha güçlü bir şekilde “sağ tek parti iktidarı” diyecektir.

Fakat o günlere henüz daha uzun yıllar vardır ve bu seçimlerden sonra Karabük de Türkiye'yle birlikte Türkiye tarihinin en uzun koalisyonlar dönemi olan Üçüncü Koalisyonlar Dönemi'ne girmiştir.

5.2. ÜÇÜNCÜ KOALİSYONLAR DÖNEMİNDE KARABÜK: 1991-1995

5.2.1. 1991-1995 Arası Türkiye'ye Genel Bakış

1961-1965 arası dönemi Türkiye tarihinde Birinci Koalisyonlar Dönemi, 1971-1980 dönemini ise İkinci Koalisyonlar Dönemi olarak adlandırmıştık. İşte 1991-2002 arası yılları kapsayan dönem, Cumhuriyet tarihinin üçüncü, aynı zamanda en uzun ve (şimdilik) son koalisyonlar dönemine işaret eder.

Daha önce etraflıca incelediğimiz 1991 genel seçimlerinin ortaya çıkarttığı tablo, aslında siyasi ve ideolojik olarak birbirine çok yakın olan ve her ikisi de kendisini Menderes'in ve DP'nin devamcısı olarak gören DYP ile ANAP'ın birlikte bir koalisyon hükümeti kurmasını koşulluyordu; en azından olağan bir burjuva demokrasisinde bu beklenirdi. Fakat kurulacak DYP iktidarının, çok geçmeden bizzat kendilerinin bıraktığı ekonomik enkaz altında ezileceğini ve sağdaki ve soldaki iki büyük rakibinin çok kısa süre içinde iktidar yıpranmasına uğrayacağını hesaplayan ANAP, “halkın kendisine muhalefet görevi verdiğini” iddia ederek böyle bir ihtimalin yolunu baştan kapatmış, uzun muhalefet yıllarında araları epeyce ısınan ve birbirine yaklaşan DYP-SHP koalisyonuna yol vermiştir.*

Demirel'in başbakanlığında kurulan ve Erdal İnönü'nün başbakan yardımcılığını üstlendiği DYP-SHP koalisyon hükümeti, yeni bir anayasa başta olmak üzere, bütün 12 Eylül mevzuatının yeniden gözden geçirilerek demokratikleşme önündeki engellerin kaldırılması, işkencenin önlenmesi, sendikal hakların genişletilmesi, bağımsız yargı, YÖK'ün kaldırılarak üniversitelerin yeniden özerk kılınması gibi bir dizi vaatte bulundu.⁵⁴⁸ Demirel'in hükümet kurulduktan kısa bir süre sonra gerçekleştirdiği bir “bölge” ziyaretinde sarf ettiği “Kürt realitesini tanıyoruz” sözü, Kürt sorununa demokratik bir şekilde yaklaşma işareti olarak

---

* ANAP'ın bu hesapları da tutmayacak, bundan sonra (aslında girdiği ilk seçim olan 1983 Kasım seçimlerinden sonra) girdiği her seçimden gittikçe azalan bir oy oranıyla çıkacak, son kez 2002 genel seçimlerinde (küçük) bir varlık gösterdikten sonra bir tabela partisine dönüşecektir.

⁵⁴⁸ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

algılandı ve büyük heyecan yarattı. Fakat bu koalisyon hükümeti, bu vaatlerin hemen hiçbirini yerine getirmeyecek, o da tıpkı selefi ANAP iktidarı gibi 12 Eylül rejimini ve “özgürlüksüz demokrasi”yi bir biçimde devam ettirecekti.

Demirel başbakanlıktaki birinci yılını doldurmasının üzerinden birkaç ay geçtikten sonra Turgut Özal, yorucu bir Orta Asya Türk cumhuriyetleri gezisi dönüşünde kalp krizi geçirerek 17 Nisan 1993'te öldü. Bunun üzerine cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan Demirel, koalisyon ortağı SHP'nin desteğini alarak (bu destek olmasa seçilemezdi) 16 Mayıs'ta Meclis tarafından cumhurbaşkanlığına seçildi. Demirel'in ayrılmasıyla yeni genel başkanı (ve dolayısıyla başbakanı) seçmek üzere toplanan DYP kongresi, Boğaziçi Üniversitesi'nde iktisat profesörü iken Demirel'in elinden tutup siyasete soktuğu Tansu Çiller'i seçti.

Demirel, başbakan olduktan 1,5 yıl sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna çıktığında, 500 günde enflasyonu yüzde ona indirmek, herkese iki anahtar (bir ev, bir araba) vermek ve gerçekten demokratik bir düzen kurmak dâhil hükümet kurulurken vaat ettiği hemen hiçbir şeyi yerine getirmemişti.

Çiller'in SHP'yle kurduğu koalisyon hükümeti 25 Haziran 1993'te güvenoyu alarak göreve başlamıştı ki, ülke tarihine Sivas Katliamı olarak geçecek olan olaylar patlak verdi. 4. Pir Sultan Abdal Etkinlikleri için Sivas'ta bulunan aydın, sanatçı ve gençlerden 35'i, oteli kuşatan İslamcı bir kalabalık tarafından çıkartılan yangın neticesinde yanarak ya da boğularak can verdi. Polis ve asker adeta katliamı seyretmişti. Saatler süren bir kalkışmanın son halkası olarak adeta geliyorum diyen katliamı engelleme, engelleyememişse hesabını verme yükümlülüğünde olan başbakan Çiller, gerçekten açıklanması güç bir yaklaşımla, ülke halkını, oteli yakıp 35 kişiyi katleden kalabalığa hiçbir zararın gelmemesiyle teselli etmeye çalıştı.

Daha yeni hükümet kurulmadan önce, 6 Haziran 1993'te SHP Genel Başkanı Erdal İnönü siyasetten çekileceğini açıklamıştı. “[İ]şin tadı kaçmış bulunuyordu. Demirel'in yanında İnönü ve partisi pek varlık gösterememişti. Bir de Sivas katliamının siyasal ve manevi sorumluluğu sırtına binmişti.”⁵⁴⁹ 11 Eylül'de yapılan kurultayda Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın genel başkanlığa

---

⁵⁴⁹ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

seçildi.⁵⁵⁰

Yeni hükümetin önünde çözüm bekleyen en büyük sorun, ülkede her anlamda kan kaybına neden olan Kürt sorunu ve bu sorun kaynaklı çatışmalardı.

Başarısı, Türkiye'nin ekonomi, Avrupa Birliği'ne girmek ve Kürt sorununun sonlandırılması gibi birçok sorununa yanıt bulmasına bağlıydı. Türkiye, Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) isyan başlattığı Ağustos 1984'ten beri sıkıntılı günler yaşıyordu. Bu savaş yılda yaklaşık 7 milyar dolara patlıyordu. Muhafazakârlar savaşa bir çözüm bulamazlarsa, İslâmcılar kenarda onlara meydan okumak üzere bekliyorlardı.⁵⁵¹

Aslında Çiller iktidarının başlarında demokratik bir çıkış arayan lider görüntüsü veriyordu. Bu dönemin Karabük'ünü incelerken göreceğimiz gibi, bir Karabük ziyaretinde Karabüklülere, Türklük dışında yeni bir vatandaşlık tanımına işaret eder şekilde, Atatürk'ün bildik mottosunu oldukça değiştirerek "Ne mutlu Türkiye'nin vatandaşım diyene!" şeklinde seslenmiş,⁵⁵² hatta Kürt sorununun çözümü için, özerklikten başka bir anlamı olmayan Bask modelini bile dillendirmişti. Fakat bu sözlerin pratik siyasete neredeyse hiçbir yansıması olmadı, generallerin ifadesiyle "düşük yoğunluklu savaş" sürüp gitti.

Hem kangrenleşmiş Kürt sorunu nedeniyle gittikçe şiddetlenen çatışmalar, hem de bu çatışmaların da ciddi bir etkisinin olduğu ekonomik kötüleşme, halka verdikleri hemen hiçbir vaadi yerine getirmeyen hükümet partilerini gittikçe zayıflatıyordu. Ne var ki ana seçmen grubunun bir tahterevalli gibi merkez sağ ile merkez sol ya da merkez sağdaki ve merkez soldaki partiler arasında gidip geldiği önceki dönemlerden farklı olarak, merkez sağ ve merkez soldan kopan seçmenler artık aşırı (neo-faşist ve İslamcı) sağa yöneliyordu. Bu bağlamda 1991 seçimlerinden sonra ANAP'ın kurguladığı muhalefette güçlenme stratejisinin gerçek hayatta bir karşılığının bulunmadığı anlaşılıyordu; iktidar partileri zayıflamasına zayıflıyor fakat ANAP da onlarla birlikte, üstelik muhalefetteyken eriyordu. Nitekim 27 Mart 1994'te düzenlenen yerel seçimler ülke siyasetinin yaşadığı bu radikal değişimin işaretlerini veriyordu:

Yerel seçimlere bir muhalefet partisi olarak girme dezavantajına rağmen, üç büyük şehirden ikisi (İstanbul ve Ankara) dâhil birçok belediyeyi kazanmayı başaran Refah Partisi, ülke genelindeki genel siyasi duruma ilişkin bir fikir veren İl Genel

---

⁵⁵⁰ A.g.e.

⁵⁵¹ F. Ahmad, a.g.e. s. 210.

⁵⁵² *Milliyet*, 01.01.1995, s. 24.

Meclisi seçimlerinde oyların 19,1'ini almayı başarmıştı.⁵⁵³ Bu oy oranı, 2,5 yıl önceki genel seçimlerde MHP ve IDP ile birlikte alabildiği toplam oyun üzerindeydi. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir İslamcı parti ülkenin en büyük iki kenti olan İstanbul ve Ankara'da “yerel iktidarı” ele geçirmişti, “genel iktidar” o kadar da uzak olmasa gerekti.

Yalnızca siyasi alanda değil ekonomi alanında da işler hiç iyi gitmiyordu. Özal hükümetlerinin başlattığı, DYP-SHP hükümetlerinin de neredeyse aynen devam ettirdiği bütçe açığına ve borçlanmaya dayalı iktisadi ve mali politikalar ülkeyi ekonomik bir yıkımın eşiğine getirmişti. 1988 ile 1993 arasındaki 5 yılda dış borçlar yüzde 63'ten fazla artarak 41 milyar dolardan 67 milyar dolara çıkmıştı. 14 Ocak 1994'de Moody's adlı uluslararası kredi derecelendirme kuruluşunun Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi krizi tetikledi: Borsa çöktü, dolar hızla 15.000 TL'den 38.000 TL'ye yükseldi, bazı bankaların önünde para çekme kuyukları oluştu.⁵⁵⁴ Bu tablo karşısında neo-liberal Çiller hükümetinin yapabileceği tek şey, krizin faturasını halka ve emekçilere çıkartacak şiddetli bir kemer sıkma programıydı ki onu da yerel seçimlerin hemen arifesinde gerçekleştirmek Çiller hükümeti için çok da akıllıca görünmüyordu. Nitekim seçimlerden hemen sonra açıklanan “5 Nisan Kararları” ile “acı reçete” ilan edildi

Bu arada koalisyonun sol ortağında önemli değişiklikler oldu. Koalisyon ortağı SHP, 18 Şubat 1995'te, Deniz Baykal'ın SHP Genel Sekreteri'yken bir türlü İnönü'yü aşip genel başkanlığa uzanamayınca merkez soldaki üçüncü parti olarak yeniden açıp başına oturduğu CHP ile CHP çatısı altında birleşti. Baykal ve Karayalçın, yeni bir kongreye kadar Hikmet Çetin'in genel başkanlığında anlaşmışlardı. Fakat bu uzlaşma fazla sürmedi; 10 Eylül 1994'deki kongre neticesinde delege nezdinde ağırlıklı desteği elde eden Baykal genel başkan oldu. “Baykal bir ‘varlık’ göstermek istiyordu. Bu yüzden Çiller’le karma hükümetin devamı koşullarında anlaşamadılar (20 Eylül). Çiller istifa etti, fakat başka bir almaşık göremeyince, CHP ile koalisyona razı oldu. Baykal'ın koşullarından biri

---

⁵⁵³YerelNET, erişim:http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1994, erişim: 02.01.2017.

⁵⁵⁴ S. Akşin, a.g.e., e-kitap.

erken seçimdi. Böylece 24 Aralık 1995'te genel seçimler yapıldı.”⁵⁵⁵

Bu seçimler, Türkiye halkının açıkça siyasi İslamcı bir partiyi ülkenin en büyük partisi haline getirmesi bakımından, yakın siyasi gelecekte yaşanacakların bir habercisi gibidir ve bu yanıyla Cumhuriyet tarihinin en önemli seçimlerinden birisidir. Refah Partisi yüzde 21,4 oranında oy alarak meclise 158 milletvekili sokmayı başarmıştır. Merkez sağda, iktidar partisi DYP, önceki seçime göre yaklaşık 8 puan kaybederek birincilikten üçüncü partiliğe düşmüş, krizden krize sürüklenen bir ülkede muhalefette erimeyi “başaran” ANAP ise ikinciliğini korumakla birlikte 1991 seçimlerine göre yaklaşık 4,5 puan oy kaybetmiştir. Seçim sonuçlarının gösterdiği ve ülkenin bundan sonraki geleceğine damgasını vuracak olan bir diğer husus da, bölünmüş durumdaki merkez sağ partilerinin artık birleşmeler de tek başlarına hükümet kurma gücünü ilk kez ve ama *kalıcı olarak* kaybetmiş olmalarıdır. Merkez sağın ilk kez bu seçimlerde ortaya çıkan “iktidarsızlaşması”, hiç kuşkusuz genellikle güçlü iktidarlardan yana eğilim gösteren sağ seçmenin sonraki süreçte daha da sağa, yani aşırı milliyetçi ve İslamcı sağa yönelmesinin başlıca nedenlerinden birisi olacaktır. Fakat bu seçimlerin en büyük kaybedeni hiç kuşkusuz, iktidar ortağı olduğu dört yıl boyunca adından başka neyin sosyal demokrat olduğu bir türlü anlaşılamayan SHP/CHP olmuştur: Oylarının yaklaşık yarısını kaybeden bu parti, solun ana partisi olma vasfını da bu seçimlerde oylarını yaklaşık 4 puan artırıp meclise 76 vekil sokmayı başaran DSP'ye kaptırmıştır. MHP, iç savaş koşullarında gittikçe yükselen milliyetçilik dalgasının en tepesinde oylarını yüzde 8'lere kadar çıkartmasına karşılık, barajla sınavını bu seçimde de geçememiştir. Yine bu seçimlerde ilk kez Kürt siyasi hareketi de HADEP'le Türkiye genelinde seçimlere katılmış, yüzde 4,2 oy oranıyla barajın hayli altında kalsa da, yer yer yüzde 50'leri aşan oranda oy aldığı “bölgede” en güçlü siyasi parti olduğunu göstermiştir.⁵⁵⁶

Aylar süren koalisyon pazarlıkları neticesinde, RP'ye karşı merkez sağın birleşmesini isteyen büyük sermayenin de zorlamasıyla, Mart 1996'da “düşman kardeşler” Yılmaz ve Çiller, dönüşümlü başbakanlık sistemine dayalı (ilk başbakan Yılmaz olacaktı) ve Ecevit'in DSP'sinin dışarıdan destek vereceği “Anayol” azınlık

---

⁵⁵⁵ A.g.e.

⁵⁵⁶ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 02.01.2017.

koalisyon hükümetini kurmayı başardılar. Erbakan, koalisyonu en zayıf noktasından, yani Yılmaz'ın da muhalefetteyken temel argümanlarından birisi olan yolsuzluklardan vurmakta gecikmeyerek, Çiller hakkındaki yolsuzluk dosyalarını meclis gündemine getirdi; bunu RP grubunun Mesut Yılmaz hakkında verdiği bir gensoru önergesi izledi. Çiller hakkındaki yolsuzluk dosyalarına kayıtsız kalmakta zorlanan ve kendisi hakkındaki iddialar altında da bunalan Yılmaz 6 Haziran'da istifa etti. Böylece kurulması altmış gün süren koalisyon hükümeti, kurulduktan 90 gün sonra yıkılmıştı.⁵⁵⁷ Merkez sağın çöküş süreci bütün hızıyla ilerliyordu.

5.2.2. 1991-1995 Arası Karabük'e Genel Bakış

1991 yılına gelindiğinde, Karabük'ün artık her şeyi olmasa da, can damarı hâlâ KDÇF'dir. 1991 yılı itibarıyla 7.513 işçinin çalıştığı KDÇF'de, bu sayı hızla azalmış, özelleştirilip (“işçilere devredilip”) Kardemir AŞ olduğu 1995 yılına kadar 4.289'a düşmüştür. Kapsam dışı personel sayısındaki düşme daha da dramatiktir. 1991 yılında kapsam dışı personel sayısı 1.252 iken, 1994 yılında aşağı yukarı aynı seviyesini koruyarak 1125'e düşmüş, fakat özelleştirildiği 1995 yılında çok keskin bir düşüş yaşayarak 510'a inmiştir. Toplam personel sayısı açısından baktığımızda ise, 1991 yılında 8.765 olan toplam personel sayısı, bilhassa emeklilikler yoluyla, özelleştirildiği yıl olan 1995 yılında 4.799'a düşmüştür⁵⁵⁸

KDÇF'nin, her ne kadar —daha önce açıkladığımız gibi— kent hayatındaki belirleyiciliği yıllar içinde azalma gösterse de, '90'lı yıllarda da Karabük üzerinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğu kentin bu yıllardaki demografik gelişiminden de anlaşılmaktadır. Bu yıllarda KDÇF (Kardemir)'de çalışan sayısında görülen büyük azalma, tarihinde ilk defa kent nüfusunun azalması sonucunu vermiş, 1990 yılında 105.373 olan kent nüfusu, 2000 yılında 100.749'a düşecektir. Olağan nüfus artış hızını da hesaba kattığımızda, bu eksi büyümenin kentin bu yıllarda yaşadığı tersine göçten başka bir açıklaması yoktur. Kuruluşundan itibaren göçlerle büyüyen, hatta nüfusunun neredeyse tamamını göçmenlerin oluşturduğu Karabük artık göç alan

⁵⁵⁷ Bkz. F. Ahmad, a.g.e., s. 217.

⁵⁵⁸ 1991, 1995 ve 2002 yılları KDÇF/Kardemir Yıllık Faaliyet Raporları.

değil göç veren bir kenttir.* Bu dönemde köyler dâhil Karabük nüfusu da azalmış, 1990'da 123.361 iken 2000'de 116.804'e, kırsal Karabük'ün nüfusu da 1990'daki 17.988 seviyesinden 16.055' düşmüştür;⁵⁵⁹ fakat bu azalmanın altındaki saikler kent nüfusunun azalmasından farklıdır: 1985 yılından beri görülen ve kırdan kente göçe açıklanabilecek bir eğilimin devamı niteliğindedir. Sonuç olarak bir kez daha KDÇF (Kardemir) durduğunda, Karabük de durmuştur.

Fakat başka bakımlardan bu koalisyon yılları Karabük için fırtına gibi geçen yıllardır ve iki büyük değişiklik getirmiştir: KDÇF özelleştirilmiş ve tuhaf görünebilir fakat tamamen bu özelleştirmenin doğrudan bir sonucu olarak Karabük il yapılmıştır.

5.2.3. Bir Dolambaçlı Özelleştirme Modeli: Kardemir'in "İşçilere" Devri

Nilgün Alacakaptan (Uysal), KDÇF'den bahsederken şunları yazar:

*Kapitalizmin tarihi şunu anlatır: Demir-çelik, petrol, makine türünden temel sanayi kesimlerini düşük kârlarla çalıştıran devlet tekelleri sanayileşme hızlandıkça özel kesime sağladıkları ucuz girdilerle önemli işlevler üstlenir. Temel mallar üretiminde, düzensiz ve dağınık özel işletmeler ise daha düşük maliyetleri sağlamada başarılı olamamaktadırlar. Özel kesim, temel mallar gereksinimini kamunun tekellerinden ucuza sağladığı ölçüde de dışta rekabet gücü kazanır."*⁵⁶⁰

Burjuvazinin ve onun siyasi temsilcileri, KİT karşıtlıklarını genelde bunların kârlı işletmeler olmadıkları argümanına dayandırır. Oysa gelişmekte olan bir ülkede "kârlı KİT politikası" izlemek demek, tam da burjuvazinin (yalnızca sanayi burjuvazisinin değil ticaret burjuvazisinin de) hayat damarlarının büyük ölçüde kesilmesi demek olurdu. Bir başka ifadeyle Türkiye'de KDÇF dâhil KİT'ler burjuvazinin palazlandırılması uğruna ve burjuvazinin de dâhil olduğu bilinçli bir kararlar zarar ettirilmiştir. KDÇF'nin neden kârlı bir işletme olmadığını ve ayrıca olamayacağını iyi anlaşılması için, Alacakaptan (Uysal)'ın açıklamalarını daha da genişletmek üzere, Keyder'den biraz uzunca bir alıntı yapacağız:

Bu üretim birimleri, kuruldukları dönemin standartlarına göre büyüktü; hele özel sektör teşebbüslerinin o sıralardaki ölçeğiyle karşılaştırıldığında çok büyük ölçekliydi. Yani, o dönemde özel sektörün bir araya getiremeyeceği boyutlarda sermayeyi harekete

* "Karabük'ten büyük göç. Karabük Demir Çelik'in kapatılacağı endişesi yöre halkını etkiledi. 100'ün üzerinde aile ilçeden göç etti." (Milliyet, 09.10.1993, s. 5)

⁵⁵⁹ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, erişim tarihi: 02.11.2016.

⁵⁶⁰ N. Alacakaptan (Uysal), a.g.e.

geçirmişlerdi. 1960'lara kadar, devlet teşebbüsleri ölçek bakımından rakipsiz kaldılar. İkinci olarak, devlet teşebbüsleri, şeker ve tekstil hariç, pazarın tüketime dönük alanlarına girmedi.⁵⁶¹

...

Genellikle, özel sektörün kullanacağı girdileri ürettiler. Girdi üreten fabrikaların varlığının bir sonucunun döviz tasarrufu olduğunu, böylece bu kat iktisadi kaynağın özel birikim için kullanılabilmesini belirtmiştik... [G]erektirdikleri ilk yatırım büyük olduğu gibi, dünya ölçeğinde de düşük kar oranlı iş kolları olmuşlar, cazibelerini yitirmişlerdi. Bu sektörlerdeki yatırımlar döviz tasarrufu, milli pazarın sağlanması ve kesintisiz bir girdi akışının sağlanması için elzemdi ama, sadece büyük miktarda ilk harcama gerektireceklerinden değil, aynı zamanda düşük kâr oranları yüzünden bu yatırımları özel sektör üstlenemezdi. Dolayısıyla, devlet sektörünün düşük kâr oranlarıyla çalışması ve ortaya çıkaracağı dışsal ekonomilerden özel sektörün yararlanması yapısal bir zorunluluktu. Özel mülkiyet devam ettiği sürece pazar sisteminde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bu dışsal ekonomilere ek olarak, devlet teşebbüslerinin ürünlerinin fiyatı da özel sektör lehine tespit ediliyordu. Özel sektör lehine fiyat tespiti derken, devletin ürettiği girdilerin fiyatlarının, dünyadaki cari fiyatlardan daha düşük olduğunu kastetmiyorum; karşılaştırma, devletin koyduğu fiyatlar ile aynı girdiler özel sermaye tarafından üretilmiş olsaydı ortaya çıkacak fiyatlar arasında yapılmalıdır. Devlet teşebbüslerinin yıllık faaliyetlerini sürdürebilmek için sübvansiyona ihtiyaç duymaları, özellikle bu kuruluşların çoğunun tekel konumunda bulunduğu göz önünde tutulursa, fiyatlarını kâr maksimizasyonu esasına göre saptamadıklarına işaret eder. Öte yandan, istihdam yaratma politikası ve ödenen ücretlerin yüksek olması nedeniyle bu kuruluşların verimli işletmecilik anlayışının dışına çıktığı da doğrudur. Dolayısıyla, devlet teşebbüslerinin fiyatlandırma politikasının ne ölçüde sübvansiyon yarattığını tespit etmek ya da özel sektöre yapılan transferin hacmini ölçmek kolay değildir.⁵⁶²

...

...Bürokrasinin üretim araçlarının kontrolüne dayanan özerkliği önlenemediği sürece, KİT'ler, özel sektöre transfer sağlayan, pek de gizlenmemiş bir mekanizma işlevini gördü.⁵⁶³

Fakat Alacakaptan (Uysal)'ın ve Keyder'in 1980 yılına kadar devam eden ithal ikameci sanayileşme dönemi için yazdıkları, kapitalizmin (ve Türkiye kapitalizminin de) neoliberal aşamasını ifade etmekten uzaktır. Bu aşamada sermaye artık temel malların üretimini, hiç de "düzensiz ve dağınık" değil, aksine son derece merkezi ve devasa tesislerde üstlenecek derecede büyümüş ve yoğunlaşmış; dahası azalan kârlar yasası gereği, daha önceleri sermayenin ortak çıkarları gereği devlete bırakılan bu alanlar farklı sermaye grubunun göz koyduğu ve ele geçirmek için birbirleriyle kıyasıya bir mücadeleye giriştiği alanlara dönüşmüştür. Nitekim Vehbi Koç, Tansu Çiller hükümetinin 30.06.1993 tarihinde meclise sunduğu hükümet programındaki cüretkâr özelleştirme niyetleri üzerine kaleme aldığı yazıda, PTT ve demiryolları gibi temel altyapı hizmetlerini sunan KİT'ler haricinde (Türkiye burjuvazisinin o yıllarda bu temel altyapı alanlarını yeterince kârlı ya da kendisini bu kadar büyük lokmalar için hazır görmediği anlaşılıyor), PETKİM ve demir çelik işletmeleri dâhil temel

⁵⁶¹ Ç. Keyder, a.g.e., s. 205.

⁵⁶² A.g.e., s. 206.

⁵⁶³ A.g.e., s. 208.

mallar üreten tüm KİTlerin ya özelleştirilmesini ya da kapatılmasını savunur.^{564*}

Artık ithal ikameci sanayileşme modeli üzerinden bürokrasiyle yaptığı uzlaşmaya son vererek sistem üzerinde tek başına hâkimiyet sağlayan burjuvazinin istekleri doğrultusunda, KDÇF'nin kapatılması ya da özelleştirilmesine dair yapılan planlar kamuoyunu hazırlamak gayesiyle daha 1993 yılında hükümet yetkililerince seslendirilmeye başlanır. Fakat Karabük halkı ve KDÇF emekçileri tehdidi ve tehlikeyi başlarda pek ciddiye almamış, onu sağ iktidarların bildik KİT çekiştirmeleriyle karıştırmış gibidir. Nitekim Hükümetin İskenderun'u özelleştirme Karabük'ü ise kapatma hazırlığı yaptığını söyleyen Türker, bir gün "Karabük'ün kapatılması halinde açık söylüyorum ki, tahrik etmeyiz ama çok kan akar. Büyük kavga veririz," diye esip gürlür,⁵⁶⁵ diğer gün "Eğer iş kapatılmaya kadar giderse orada kan gövdeyi götürür. Ankara'ya yürüyüş yapar bir sonuç alamazsak, orayı korumak için, işçiyle fabrika içine gireriz"⁵⁶⁶ diye tehditler yağdırır. Fakat fiiliyatta çelik işçisini hiç de böyle bir kavgaya hazırlıyormuş gibi görünmez. Öyle ki 30 Ekim 1993 tarihinde Karabük'te bütün kesimlerin çağrısıyla gerçekleştirilen protesto mitingi, mitingi, tertipçi Kent Konseyi'nin üyesi Mustafa Yanık'ın ifadesiyle fiyaskoya dönüşür: Alanda *Milliyet* gazetesine göre 1.500,⁵⁶⁷ Yanık'a göre 300-400 kişi vardır.⁵⁶⁸ O tarih itibarıyla fabrikada çalışan 6 bin işçi ortalıkta yoktur.

1994 yılına geldiğimizde Çiller (DYP-SHP) hükümetinin niyetinin KİT'leri çekiştirmekten ibaret olmayıp, onlardan gerçekten kurtulmak olduğu anlaşılır. Hem

---

⁵⁶⁴ Vehbi Koç, "Özelleştirme Hem İktidarın Hem Muhalefetin Lehinedir", *Milliyet*, 19 Temmuz 1993, s. 1, 11.

* İlginçtir, Koç'un bu yazısında "zamanlama" ile ilgili düştüğü kayıtlar, Karabük'te, onun KDÇF'nin özelleştirmesine karşı olduğu şeklinde yorumlanabilmiştir. Örneğin Mehmet Ocaklı'ya göre Koç, bu yazısında "TDÇİ [KDÇF de içindedir-AK] ve Petkim gibi sanayinin temel mallarını üreten müesseseler"ın özelleştirilmesine karşı çıkmış, bunların politik müdahalelere kapalı özerk bir yapıya kavuşturulmasını talep etmiştir." (M. Hikmet Ocaklı, "Özelleştirme Politikaları ve Demir-Çelik", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz., s. 413) Oysa Koç özelleştirilmelerine karşı çıkmak bir yana, çok açık ifadelerle, "büyüklükleri itibarıyla özelleştirilmesi uzun zaman alabilecek" bu tesislerin, "piyasa şartlarına göre üretim yapan, modern tekniklerle idare edilen, yöneticileri görevlerinde başarısız olmadıkça sık sık değiştirilmeyen, idare heyetleri politik müdahalelere kapalı bir duruma" (Koç, a.g.e.), yani aslında daha da yağlı bir lokma haline getirildikten sonra özelleştirilmek üzere özerkleştirilmesini talep etmektedir.

⁵⁶⁵ Bkz. *Milliyet*, 21.07.1993, s. 5.

⁵⁶⁶ A.g.e., 09.10.1993, s. 5.

⁵⁶⁷ A.g.e., 31.10.1993, s. 7.

⁵⁶⁸ Mustafa Yanık, "Karabük 8 Kasım Direnişine İlişkin Bir Değerlendirme", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, tarihsiz, s. 425.

27 Mart'taki yerel seçimlerde uğradıkları büyük hezimetini unutturmak, hem de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çöküntüye çare bulmak gayesiyle üzerinde çalıştıkları ekonomik önlemler paketinin en önemli maddelerinden birisi de bir an önce KDÇF'den kurtulmaktır. Daha ortada paket yokken zemin yoklama babında KDÇF'ye ilişkin niyetler sızdırılır. Nitekim 1 Nisan 1994 tarihli *Milliyet*'e göre koalisyon ortakları Çiller ve Karayalçın istikrar paketinde yer alan maddelerden üzerinde anlaşma sağladıkları ilk konu KDÇF'nin kapatılması olmuştur. Karayalçın, Çiller'le yaptıkları zirvede KDÇF'nin durumu hakkında detaylı bilgi aldığını belirterek, "Karabük bitmiş. Bu kararı almak zorunda olduğumuz anlaşılıyor. Yapabilecek bir şey yok" der.⁵⁶⁹

Bu sızdırma haberi veren *Milliyet*, bir gün sonra beklenen tepkileri haberleştirir, başlık çok iddialıdır: "Karabük'ü yakarız!" İşçilerin kapatma niyetine cevabı, "eğer fabrikanın kapısına kilit vurulursa kendimizi dev lavların içine atarız, çocuklarımız için kendimizi feda ederiz," şeklindedir. Özçelik-İş şube başkanı Taner Canyurt şöyle der: "...5700 işçi ibret için Karabük'le birlikte kendini yakar. Bu fabrikanın kapatılması Karabük'ün köy haline getirilmesi demektir." Metin Türker'in kapatma kararına cevabı daha da serttir: "...Gerekirse fabrikayı kafalarına geçiririz."⁵⁷⁰ KDÇF'den geçinen Karabük burjuvazisi adına Karabük Demir Tüccarları Dernek Başkanı Nevzat Şahin bile burjuvazinin hâlâ ilerici ve devrimci olduğu çağları hatırlatırcasına kükrer: "KDÇF'nin kapatılmasına kimse izin veremez... Biz bu yolda canımızı dahi vermeye hazırız."⁵⁷¹

Karabük, 5 Nisan Kararları öncesinde hava koklamak niyetiyle bu haberi sızdıran hükümete, havaya kan kokusu yaymaya çalışarak yanıt ve gözdağı vermektedir.

5 Nisan Kararları olarak bilinen ekonomik önlemler paketi 5 Nisan 1994'te açıklanır. Buradaki tespitlere göre KDÇF görevini tamamlamış, ekonomik ve teknolojik ömrünü doldurmuş, eskiyen teknolojisiyle rekabet gücü kalmamıştır. Özelleştirilemezse üretim o yılın sonunda durdurulacak, yani fabrika kapatılacak, işçiler de tazminatları ödenerek işten çıkartılacaktır. Bu karara dayanak oluşturan

---

⁵⁶⁹ *Milliyet*, 01.04.1994, s. 21.

⁵⁷⁰ A.g.e., 02.07.1994, s. 5.

⁵⁷¹ A.g.e., 02.04.1994, s. 21.

raporda, kapatmaya temel gerekçe olarak AB ile gümrük birliği gerçekleştirildiğinde fabrikanın AB ürünleriyle rekabet edemeyeceği koyulmuştur; oysa demir-çelik sektörü gümrük birliği kapsamında bile değildir.⁵⁷² İlder Ertuğrul, bu raporun bir ziraat mühendisi tarafından hazırlandığı bilgisini verir.⁵⁷³

Hükümetin bu kararının temel gerekçesi, fabrikanın 1989 yılından itibaren gittikçe artan oranda zarar etmesidir ve bunun temel nedeni de özellikle '89 greviyle çok yükselmiş olan işçi ücretleridir. Basın, hatta yer yer sol tandanslı gazeteler bile sermayenin ve hükümetin bu argümanına cepheye yetiştirirler. Örneğin, *Milliyet* gibi (o dönemde) sol tandanslı bir gazete, bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki işçiler için söz konusu olabilecek yazlıkları bile diline dolayıp şunları yazabilmiştir:

1987 yılında kâr eden Karabük Demir Çelik, 1989'da 139 gün süren grevden sonra zarar etmeye başladı... Bugün işçiyile esnaf, emekli memur arasında geçmişin yarattığı derin uçurumlar nedeniyle bir kırıklığın yaşandığı Karabük'te işçiler 1989 greviden sonra iyi para kazanmaya başladılar. Ortalama net geliri aylık 10 milyon lirayı bulan işçilerin çoğu evini, otomobilini, bazıları ise yazlığını aldı.⁵⁷⁴

Fakat KDÇF'ye biraz yakından bakıldığında görülecektir ki, aslında hayret edilmesi gereken bu fabrikanın 1989 yılından sonra zarar etmesi değil, 1989 yılına kadar nasıl kâr edebildiğidir. KDÇF gibi ters bir yerde kurulan, yönetilen, soyulan, geri bırakılan, arpalığa dönüştürülen bir fabrikanın, bu koşullarda bir değişiklik sağlanmadıkça ancak karın tokluğuna çalışan işçiler söz konusuysa kâr edebileceği, iyi kötü olağan ücretlerle kâr edemeyeceği zaten açıktır. Dolayısıyla, KDÇF'nin zararı söz konusu edilecekse, bahsedilmesi gereken belki de son şey işçi ücretleridir. Çünkü KDÇF:

* Döneminde bile mantığı tartışmalı savunma kaygılarıyla demir cevheri ve kömür madenlerine ve en yakın limana oldukça uzak bir yerde kurulmuş, bu nedenle her türlü nakliye gideri rakipleriyle rekabet edebilmesini iyice güçleştirecek kadar yüksek olan bir fabrikadır.

* Bilhassa da 1970'lerin başından itibaren hiç almadan hep veren bir fabrikadır; ürettiği katma değer, yaptığı kâr, hiçbir şekilde teknoloji ve yenileme

---

⁵⁷² N. Ekzen, a.g.e., s. 100.

⁵⁷³ İlder Ertuğrul, *Biz Vatan Hainliğine Devam Ediyoruz Hâlâ*, Ankara: Ümit, 2004, akt. N. Ekzen, a.g.e., s. 100

⁵⁷⁴ *Milliyet*, 01.04.1994, s. 21.

yatırımları olarak fabrikaya dönmemiş,* Ekzen'in deyimiyle, bütün diğer KİT'ler gibi "tüketilerek kullanılmış",⁵⁷⁵ böylece sürekli artan işçilik maliyetlerine karşılık, 50 yıldır yenilenmeyen teknoloji ve artmayan üretimle karşı karşıya kalmış bir fabrikadır.^{576**}

* Deyim yerindeyse fırtına gibi bir yönetici sirkülasyonuna maruz bırakılmış, dolayısıyla sektöre ve işletmeye hâkim olacak kadar koltuğunda oturtulmayan*** ya da gerekli liyakate sahip olmayan**** idarecilere mahkûm edilmiş bir fabrikadır.

* Popülist politikaların bir sonucu olarak siyasi iktidarların bir arpalığı haline gelmiş, bu kapsamda, 1959'da fabrikaya yaptığı olaylı ziyaretten bahsettiğimiz Japon büyükelçiye göre gerektiğinden 4-5 kat, 1980 yılında fabrika hakkında çok keskin gözlemlerde bulunan ve yine daha önce bahsettiğimiz Nilgün Alacakaptan (Uysal)'a göre en az iki kat fazla istihdamın, yani çok aşırı bir istihdamın söz konusu olduğu bir fabrikadır.*****

---

* Milyar dolarlık bir değere sahip bu fabrikaya kaynak aktarmama politikası, özellikle neoliberal politikaların uygulandığı 1980'lerden sonra artık açıkça düşmanlık boyutuna vardığı örnekler vardır: Yüksek fırınlar Zeynep, Fatma ve Ülkü'nün rutin ve zorunlu bakımı için 80 milyar liralık akreditif izni Bakan Veysel Atasoy tarafından onaylanmadığı için fırınlar telafi edilemez derecede hasarla karşı karşıya (*Milliyet*, 27.07.1994, s. 5). Ertesi günkü gazete: Uyarılar dinlenmedi, Fatma delindi, ağır yaralı (a.g.e., 28.07.1994, s. 5).

⁵⁷⁵ N. Ekzen, a.g.e., s. 101.

⁵⁷⁶ *Milliyet*, 07.04.1994, s. 7.

** "Hükümet Karabük'ü kemer sıkarak boğuyor... Karabük'e sağlanan 48 milyon dolarlık modernizasyon kredisinin, hükümet tarafından bir türlü imzalanmadığı için 31 Temmuz'da süresi doldu, modernizasyon projesi rafa kalktı." (*Milliyet*, 09.08.1994, s. 7)

*** KDÇF, inşa faaliyetinin başladığı 1937 ile özelleştirildiği 1995 yılları arasında geçen 58 yılda tam 37 farklı genel müdür tarafından idare edilmiş, bu idarecilerin azımsanmayacak bölümü koltuğunda yalnızca aylarla ifade edilen sürelerde oturabilmiştir (*Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983*, s. 50-55 ve KDÇF Yıllık Faaliyet Raporları.)

**** "Genel Müdür Olma Yöntemleri (başlık) ...Karabük DÇİ Genel Müdürlüğüne tayin yapılacağından belirlenmesinden sonra, bir politikacı adaylığını ilan etti. Ardından da kendi bulduğu planı yürürlüğe koydu. Önce Genel Müdürlük için adından Ankara'da söz ettirdi. Ardından Karabük'e gitti. Birkaç tanıdık dost buldu, masraflarını verdi ve her gün telgraf çekmelerini söyledi, Ankara'ya döndü. Şimdi Başbakanlığa ve Sanayi Bakanlığına telgraflar geliyor: '**İşletmelerimize yaptığınız tayin nedeniyle teşekkür eder saygılar sunarız.**' Her telgrafın altında da aynı nitelikte imza: '**Şu kadar işçi adına falanca**'. Yalnız imzalandaki sayılar biraz fazla yazıldığı için toplamı Karabük'teki işçi sayısını aştı gibi...." (*Cumhuriyet*, 26.02.1978, s. 10)

***** Fabrikanın kapatılmaya çalışıldığı bu dönemde Özçelik-İş Sendikasının Genel Başkanı olan Metin Türker de aşırı istihdam sorununun varlığını kabul eder. Fakat ona göre bu sorunun kaynağı son 45 yılın neredeyse tamamında memleketi yöneten sağ iktidarlar değil, 26 Ocak 1974 ile 17 Kasım 1974 tarihleri arasındaki 9 ay 22 gün süresince memleketi yöneten CHP hükümetidir. Zira Türker'e göre o 9 ay 22 günde aşırı sayıda işçi, memur alınmış ve bu güne kadar yansıyan aşırı istihdam sorunu yaratılmıştır. (Bkz. *Milliyet*, 21.07.1993, s. 5) Fakat rakamlar Türker'i doğrulamamaktadır. 1973 yılında 10.681 olan işçi sayısı ve 1.126 olan kapsam dışı personel sayısı, 9 ay 25 gününden CHP-MSP hükümetinin sorumlu olduğu 1974 yılında sırasıyla 11.029'a ve 1224'e çıkmıştır. Yani bu iktidar döneminde işçi sayısındaki artış rakamsal olarak 370 (orsansal olarak yüzde 3,4), kapsam dışı personel

* Her türlü yolsuzluk* ve hatta sabotajla** karşı karşıya kalmış bir fabrikadır.

* Sermaye hareketlerinin 1980'den sonra libere edilmesi ve Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte "yağma fiyatlarından" demir çelik ürünlerinin kontrolsüz bir şekilde Türkiye'ye akmasına izin verilmesi neticesinde haksız rekabetle karşı karşıya bırakılmış bir fabrikadır.⁵⁷⁷

* KİGEM (Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi) raporundaki ifadeyle, "Sendikayı greve zorlayarak tesisi zarara sokanların, grevin ardından nakit girdisi olmadığı için işletme sermayesi bulmakta zorlanan kurumu özel bankaların kredi faiz girdisine sokarak, o gün ortaya çıkan durumu bilerek ve isteyerek hazırladıkları" bir fabrikadır.^{578***}

---

sayısındaki artış rakamsal olarak 98 (oransal olarak yüzde 8,70), toplam personel sayısındaki artış ise rakamsal olarak 446 (oransal olarak yüzde 3,7)'dir. Öte yandan, örneğin Demirel'in MC hükümetinin tamamında işbaşında olduğu 1975 ile 1976 yılları arasındaki bir yıl içinde KDCF'de işçi sayısı rakamsal olarak 718 (oransal olarak yüzde 6,3) , memur sayısı rakamsal olarak 227 (oransal olarak yüzde 17), toplam çalışan sayısı ise rakamsal olarak 945 (oransal olarak yüzde 7,4) artmıştır (KDCF Yıllık Faaliyet Raporları). Aşırı istihdamdan dolayı neredeyse 20 yıl önceki CHP hükümetini sorumlu tutan Metin Türker'in Karabük ilçe başkanlığını yaptığı eski partisi Adalet Partisi'nin icraatı bu iken, bu demecinden 2 yıl sonra katılıp milletvekili adayı olacağı müstakbel partisi ANAP'ın icraatı da farklı değildir. Harun Ünlü'nün yayınlanmamış tez çalışmasından öğreniyoruz ki, 1984 yılında 138, 1985 yılında yalnızca 47 kişinin işe alındığı KDCF'de, genel seçimlerden bir yıl önce 1986'da 396, seçim yılı olan 1987 yılında ise tam 893 kişi alınmıştır. Aynı durumla 1991 seçimleri öncesinde de karşılaşırız. 1988 yılında 79, 1989 yılında 26 kişinin alındığı fabrikaya, 1991 genel seçimlerinden bir önceki sene olan 1990 yılında 577 kişi birden alınır (1991 yılı verisi yok) (H. Ünlü, a.g.e., s. 62). Metin Türker ya doğruyu bilmemekte ya da kendi siyasi inançları doğrultusunda onu eğip bükmemekte, ama her ihtimalde doğruyu söylememektedir.

* Sistemli yolsuzluklara bir örnek: İstanbul'da inşaat malzemeleri satan firmalara Karabük'ten AKİŞ Demir Ticareti AŞ" adına bir mektup gelir, önerdiği hizmet şudur: "Karabük Demir Çelik Fabrikalarındaki işleriniz vekâletle firmamızca yürütülür... Karabük demir çelik mamullerinde olacak fiyat değişikliklerini gününde, hatta gününden önce firmamız firmanıza bildirecektir..." Melih Aşık bunları aktardıktan sonra şu yorumda bulunur: "... Peki bu şirket fiyat değişikliklerini önceden nasıl öğreniyor. O da herhalde meslek sırrı." (Melih Aşık, "Açık Pencere-Kâin", *Milliyet*, 02.10.1993, s. 17).

** MİT tarafından Kemal Horzum ve Ahmet Turgut (Kürt Ahmet) hakkında hazırlanan "çok gizli" kayıtlı raporda, 12 Eylül öncesinde silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı belirtilen Horzum'un 12 Eylül sonrasında demir kaçakçılığı yaptığı ifade edildikten sonra şunlar kaydedilir: "1983 yılında Karabük Demir Çelik Tesisleri'nde meydana gelen bir arıza Kemal Horzum tarafından tertiplenmiştir. Bu sebepten dolayı Karabük Demir Çelik Tesisleri'nde üretim durduğundan ihtiyaç Kemal Horzum tarafından karşılanmış, adı geçen bu şekilde haksız bir kazanç elde etmiştir." (*Milliyet*, 14.11.1988, s. 1, 13)

⁵⁷⁷ N. Ekzen, a.g.e., s. 100.

⁵⁷⁸ Melih Aşık, "Geleceği Kim Kararttı, *Milliyet*, 05.12.1994a, s. 24.

*** KDCF yıllardan beri özel bankalardan yüzde 250-300 oranında faizlerle borçlanmak zorunda bırakılıyor, bilanço oyunlarıyla zararı şişiriliyor. (*Milliyet*, 25.05.1994, s. 7) Nitekim 1993 yılındaki 2 trilyon 685 milyar lira zararın sadece beşte biri faaliyet zararı olup, geri kalan 2 trilyonu aşkın kısmını faiz, vergi, SSK primi, gecikme faizi gibi kalemler oluşturmaktadır. Bu yıl ise 300 milyar lira işletme kârı umuluyor. Ama faizler ve diğer borçlar bilanço zararını 3 trilyona doğru sürüklüyor. "Kardemir zarar etmiyor, ettiriliyor." (Melih Aşık, 1994a) Sendika da aynı fikirdedir: Zararın nedeni işçi ücretleri

* Siyasi iktidarlar tarafından, özel sektörle rekabet edemediği için kapatılmaya ya da özelleştirilmeye çalışılan, buna karşın özel sektör karşısında daima negatif ayrımcılığa uğratılan bir fabrikadır.*

* Siyasi iktidarlar tarafından sürekli olarak, kamu aleyhine özel sektör lehine, birinciden ikinciye sürekli bir kaynak ve rant transferine neden olacak fiyat politikaları dayatılmış bir fabrikadır.**

* Uzun yıllar boyunca yerli üretim tüketimi karşılayamadığından zorunlu olan ithalatı, çok uygun fiyatlarla ve kamuya gelir sağlayacak şekilde gerçekleştirmesine izin verilmemiş bir fabrikadır (bunun yerine ithalat, döviz kontrolleri aracılığıyla özel sektörü ihya edecek şekilde gerçekleştirilmiştir).***

---

değildir, zira 1993 satış hasılatı içinde işçilik payı yüzde 57 iken, faizlerin payı yüzde 42'dir. Bu faiz yükü 1989 sonrası izlenen politikanın bir sonucudur. (Metin Türker, akt. *Milliyet*, 09.10.1993, s. 5)

* İşçiler, Sivas Divriği'den en kaliteli madenin özel sektöre, en kalitesiz madenin ise Karabük Demir Çelik Fabrikası'na gittiğine tanık olduklarını söylüyor. Devlet ark ocaklarına elektriği normal fiyatının altında satıyor. Başka teşvik ve kolaylıklar tanıyor. Ancak aynı kolaylıkları Karabük'e tanımıyor. "Devlet kendi evladı Karabük'e karşı özel sektörü destekliyor. Özel sektör de devletten evladını yani Kardemir'i öldürmesini bekliyor." (Melih Aşık, "Yanlış kaynamış kemik: Demir-çelik", *Milliyet*, 06.12.1994b, s. 22) Karabük Demir-Çelik'ten bir yönetici anlatıyor: "300 milyon dolara yakın ihracat yapıyoruz... [İ]hracatçılara sağlanan kolaylıklardan, ek finansman olanaklarından yararlanmak istiyoruz. Bize verilen yanıt hayır oluyor... Yenileme ve benzeri yatırımlar için biz de teşvik kolaylıklarından, özel sektöre tanınan olanaklardan, TKB'nin kredi ve finansman kolaylıklarından yararlanmak istiyoruz. Yanıt yine olumsuz. Bütün KİT'lerde model aynı. Yıllardır Erdemir kârından yasal hakkımız olan yüz milyarlarca liralık payımız ödenmez... Biz ise maaş ödemek için gidip bankadan faizle borç almak zorunda bırakılırız. Yatırım yapmamıza, teknoloji yenilememize izin verilmez, teşvik isteriz, teşvik yok. Özel sektör ihracatçısına, yatırımcısına bu devletin sağladığı kolaylıklardan, kredi olanaklarından biz de yararlanmak isteriz. Devlet kendi kuruluşuna bunu vermez. Sonra da bu KİT'ler beceriksiz, bunlar kambur denilir." (Zülfikar Doğan, "Ankara Kazanı", *Milliyet*, 14.11.1994, s. 11)

** Aynı KDÇF yöneticisi Zülfikâr Doğan'a anlatmaya devam ediyor: "Ürünümüzün fiyatını kendimiz belirleyemiyoruz. Seçim döneminde, ekonomik krize rağmen, dövizdeki tırmanışa, giderlerdeki artışa rağmen hükümet zam yapmamıza izin vermedi. Fakat nasıl olsa zam yapılacağı için bayilerimiz, özel alıcılar, sürekli bizden mal çektiler. Üstelik de hükümet bize ürünümüzü üç aya kadar vadeli sattırdı. Sonra demir-çelik ürünlerine zam yapıldığında ise bizim stoklarımızda satacak bir ton bile ürünümüz yoktu. Bizden eski fiyatla mal çekip stoklayanlar zamlı bayram ettiler." (Zülfikar Doğan, a.g.e.)

*** Yalçın Küçük *Cumhuriyet* gazetesinde yazıyor: "MC Hükümeti'nin uyguladığı ve ülke ekonomisiyle kamu hazinesini zarara sokan demir-çelik politikasıyla ilgili olarak yeni bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgilere göre bir kamu kuruluşu olan Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (Karabük) ucuz fiyata 720 bin tonluk kütük demir ithalat bağlantısı yapmıştır. Çok büyük çoğunluğu MC Hükümeti kurulmadan önce yapılan bu bağlantılar MC Hükümeti'nin engellemesi nedeniyle gerçekleştirilmemiştir. Bunun yerine MC Hükümeti, özel kesime, ülke ekonomisinin ihtiyaçlarını aşan boyutlarda ve Karabük işletmesinin bağlantılarının üstünde fiyatlarla ithalat yaptırmıştır... MC Hükümeti, Karabük işletmelerinin yapmış olduğu ve 720 bin tonluk ucuz fiyatlı kütük ithal bağlantılarının yalnızca 6 bin tonluk bölümüne izin vermiştir. Diğer ithalat için gerekli için döviz transferine müsaade edilmemiştir. MC Hükümeti, kamu girişiminin ithalatını önlerken özel kesimin ve özel kesimde demir-çelik ile ilgisi olmayan örneğin otomobil galerisi sahiplerinin demir-çelik ithalatı yapması için gerekli döviz transferini yapmıştır... MC hükümeti bakan ve yetkilileri bu durum ortaya çıkınca, kamu girişimlerinin ileri sürüldüğü gibi daha önceden ithalat bağlantısı yapmadığını iddia etmektedir. Oysa TDÇİ depolarındaki ithalat bağlantılarının dökümüne göre 3 Aralık 1974 ile 11

Bu şartlar altında KDÇF'den kâr etmesini beklemek, haftalar boyunca aç bırakılıp bir de üstüne elleri kolları zincirlenmiş bir adamın, profesyonel ölüm makinesi haline getirilmiş gladyatörlerle dolu bir arenadan sağ çıkmasını beklemekten farklı değildir. Her iki durumda da aslında beklenen ve istenen şey öznenin “sağ çıkması” değil, ölümü ya da o gladyatörlere teslim olmasıdır. Bunu doğrulayacak tanıklıklar ve belgeler de mevcuttur. Karabük Haddeciler Derneği'nin 1986 yılındaki Başkanı Nazım Çapraz anlatıyor:

Karabük Demir Çeliğin kapatılması düşüncesi ilk kez 1986'da İzmir'de Efes Oteli'nde devrin Sanayi Bakanı Sayın Cahit Aral'ın başkanlığında yapılan bir toplantıda ortaya atıldı. İzmir ve İstanbul'da demir çelikle iştil eden iş adamları Karabük Demir Çeliğin devletin sırtına oturmuş ilkel bir tesis olduğunu öne sürdüler. İzmirli çelikçiler kendi çıkarları uğruna Karabük'ü öldürmek istiyorlardı... 1989'da yerel seçime gelindiğinde Karabük'te grev başladı. Anavatan Partisi Karabük'te seçimi kaybedince rahmetli Turgut Özal sanki Karabük'ten intikam alırcasına bazı kısımları kapatmaya, demir çeliği küçültmeye başladı. Ereğli Demir Çelik'teki yüzde 25,5'lük Karabük hissesini aldı KOL'ye verdi. Kardemir'i özel bankaların ağır kredilerine muhtaç bıraktı... 1989 yılına kadar hep kâr eden ve hatta o yıl da 4,5 ay süren bir grev yaşamasına rağmen yine de 31 milyar lira işletme kârı söz konusuydu. 1990'dan itibaren ise büyük açıklar vermeye başladı.⁵⁷⁹

Hepsi bu da değil. 11 Mayıs 1994 tarihli *Milliyet*'in birinci sayfa manşeti: "Skandal Belgesi"dir:

İnanılmaz olay demir-çelik'te yaşandı. Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Ankara'dan Karabük'e [30 Kasım 1993 tarihinde] faksla bir emir göndererek Karabük Demir Çelik İşletmeleri'nin "1994 yılında beş trilyon zarar" gösterilmesini istediği belirlendi. Gösterilen zararın daha sonra Karabük'ün kapatılması için "gerekçe olarak kullanıldığı" ortaya çıktı... Üstelik "5 trilyon zarar emri"ne rağmen işletmenin ilk üç ayında zarar etmediği belirlendi... Böylelikle... Karabük'ün zarar etmesine 1993 Kasım ayı sonunda Ankara'da karar verildiği belirtildi... Faks emrinde yer alan 5 trilyon liralık zararın Çiller'in açıklamasında da aynen yer almasının Karabük'ün kapatılması için bir gerekçe oluşturduğuna dikkat çeken yetkililer, "Kapatma kararının tesisleri görererek ve durumunu bilerek değil kâğıt üzerinde verildiğini bildirdiler."⁵⁸⁰

Gerçek şudur ki, neoliberal ekonomi politikalarını benimseyen hükümetler devletin üretim sektöründen çıkartılmasına karar vermiş ve kamuoyunun buna ikna edilmesi için de “devletin ve milletin sırtında kambur KİT’ler” propagandasını haklı çıkartacak bir tablo yaratmaya soyunmuşlardır. KDÇF'nin bütün kuruluş yeri dezavantajlarına rağmen ayakta kalabilecek bir sanayi işletmesi olduğu, yalnızca Çiller hükümeti tarafından kapatılmaya kalkışılmasından 22 yıl sonra ülkenin 34.

Nisan 1975 günleri arasında 34 partide 720 bin ton tutarında anlaşma yapmış bulunmaktadır." (Yalçın Küçük, "Karabük İşletmelerinin 720 bin ton ucuz kütük demir ithalini MC engelledi", *Cumhuriyet*, 09 Ekim 1975, s. 1).

⁵⁷⁹ Melih Aşık, 1994a, s. 24.

⁵⁸⁰ *Milliyet*, 11.05.1994, s. 1,11.

büyük sanayi tesisi⁵⁸¹ olarak varlığını sürdürdüğü bugün değil, 22 yıl önce o gün bile hükümet de dâhil* meseleye vakıf herkesin bilgisi dâhilindedir. Nitekim ülkenin en büyük holdinglerinden birisi olan Alarko Holding Yönetim Kurulu Başkanı İshak Alaton o günlerde KDÇF'ye talip olduğunu, inceleme yapmak için fabrikaya mühendislerini gönderdiğini, bunların hazırlayacağı rapor eline geçtikten sonra işletmenin kendilerine kiralanması için başvurmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Ona göre işletmenin kapatılması söz konusu değildir; bu fabrikanın en önemli yanı demiryolu yanında kurulu olmasıdır, Filyos limanı veya Yenice yollarının yapılması bile önemli değildir.⁵⁸²

Gerçekten de en başından beri Çiller hükümetinin niyetinin aslında fabrikanın kapatılması değil, öyle ya da böyle özelleştirilmesi olduğunu, KDÇF işçisine ve Karabük halkına ölümü (kapatma) gösterip sıtmaya (özelleştirme) razı etme taktiğiyle yaklaşıldığını gösteren birçok emare mevcuttur. KDÇF işçilerinin ve Karabük halkının kapatmaya karşı sesini yükseltmesi üzerine, birazdan göreceğimiz gibi hükümetin neredeyse hiç direnmeden, “tamam, size devredelim o zaman” demesi de bu emarelerden birisidir.

O güne kadar kitlesel bir direniş örgütlemekten ziyade “yakarız yıkarız”lı tehditlerle hükümete gözdağı vermekle yetinen sendika ve Karabük’ün sivil toplum örgütleri 5 Nisan Kararları’yla birlikte meselenin ciddiyetini anlamış, her kesimden bütün Karabük halkını kucaklayacak bir direniş hattı örülmeye başlanmıştır.

Bu çabanın ilk sonucu, paketin açıklanmasından iki gün sonra KDÇF'de çalışan 5800 işçinin yanısıra esnaf, siyasi parti temsilcileri, oda ve dernek üye ve yöneticilerinin katılımıyla örgütlenen büyük bir toplu yürüyüş olmuştur.⁵⁸³

Fakat Karabük asıl tepkisini 8 Kasım eylemiyle ve gerçekten de dünyada pek de eşi benzeri görülmemiş bir şekilde ortaya koymuştur. Hükümet nezdinde yürütülen girişimlerden bir sonuç alınamayınca Şehir Meclisi 8 Kasım tarihinde görülmedik bir eylem kararı almıştır: Tüm araç ve dükkânlar siyah kurdele takacak, tüm işyerleri saat 10.00 ile 14.00 arası kapanacak ve işyeri sahipleri işyerlerinin

---

⁵⁸¹İSO, "Türkiye'nin Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu", erişim: <http://www.iso.org.tr/projeler/turkiyenin-500-buyuk-sanayi-kurulusu/>, erişim tarihi: 05.11.2016.

* "Başbakanlık'ta oluşturulan kurul hazırladığı raporda işletmelerin rehabilite edilebilir olduğunu belirtti." (*Milliyet*, 30.07.1994, s. 7)

⁵⁸² A.g.e., 26.10.1993, s. 5.

⁵⁸³ A.g.e., 07.04.1994, s. 14.

önünde dikilecek, tüm araçlar aynı saatler arasında bulunduğu yerde (yoldaysa yol ortasında) duracak ve araç sahipleri araçlarının yanında dikilecek, çocuklar okula gönderilmeyecektir. O gün geldiğinde gerçekten de söylenen her şey yapılır ve bu dört saat boyunca Karabük adeta “durur”. DYP hariç tüm partiler tabelalarını siyah örtüyle kapatmışlardır. İlçeye giriş çıkışlar durdurulmuştur. İşyerleri açılmamıştır. Öğrenciler okula gitmemiş, hiçbir okulda ders yapılamamıştır. Avukatlar duruşmaları boykot etmiş, o gün Karabük adliyesinde dava görülememiştir. On binlerce kişinin katıldığı bir yürüyüş ve miting gerçekleştirilmiştir. Direnişi 100’e yakın gazeteci takip etmiştir.⁵⁸⁴ “[B]u eyleme halkın yüzde 50’si gönüllü olarak katıldıysa kalanın [sendika ve Şehir Meclisi görevlileri tarafından “tehdit dâhil bazı yaptırımlar uygulanarak] zorla katılmaları sağlanmıştır.”⁵⁸⁵ Emniyet çevre illerden takviye polis istemiş, Karabük Kaymakamı eylemden bir gün önce şehir meclisini Cumhuriyet Savcılığı’na şikâyet etmiştir.⁵⁸⁶ Ertesi günkü *Milliyet*’in birinci sayfadaki başlıklarından birisi "Karabük 4 saat yaşamadı" şeklindedir. Karabük Cumhuriyet Savcılığı eylemi organize eden Şehir Meclisi hakkında soruşturma açmıştır.^{587*}

Fakat ilginçtir, Karabük halkı ve KDÇF işçileri, bilhassa da sendika, kapatmaya karşı seslerini yükseltmiş, fakat fabrikanın kamu mülkiyetinden çıkartılmasına karşı itirazlar ise çok cılız kalmıştır. Oysa 5 Nisan Kararları’na yakından bakıldığında hedeflenenin kapatmak değil, fabrikayı kamunun “sırtından atmak” oluğu açıktır. Zira 5 Nisan Kararları’ndan üç gün önce *Milliyet* gazetesinin isabetle vurguladığı gibi, son yerel seçimlerde "fabrikayı kapattırmayacağız" demesine rağmen belediyeyi, seçimleri kazandıktan sonraki ilk sözü "fabrikayı biz işletiriz" olan RP'ye kaptıran DYP için KDÇF'yi kapatmak çok zor bir siyasi karardır:

Karabük, Demir Çelik Fabrikaları'nda çalışan 5 binin üzerindeki işçi ve ailesinin yüzde 50'ye yakınının bir siyasi partiye üye olduğu oldukça politize bir ilçe. Her dönemde sağ eğilimin yüksek olduğu bu ilçe 1980 sonrası sürekli iktidardaki ya da iktidara en yakın sağ partiye oyunu verdi... 1991'de bölgeden çıkan üç milletvekili de DYP'liydi. Son yerel seçimlerde ise... bu sefer daha radikal bir partiyi, Refah'ı seçti... İktidara gelmeden önce

---

⁵⁸⁴ Mustafa Yanık, a.g.e., s. 426-427 ve *Milliyet*, 09.11.1994, s.1, 25.

⁵⁸⁵ Mustafa Yanık, a.g.e., s. 427.

⁵⁸⁶ *Milliyet*, 08.11.1994, s. 1, 9.

⁵⁸⁷ A.g.e., 09.11.1994, s.1, 25.

* Nitekim eylemden iki gün sonra, aralarında Belediye Başkanı Enver Tümen'in de olduğu Şehir Meclisi üyesi 30 kişi 8 Kasım eylemi nedeniyle Cumhuriyet Savcılığı'na ifade verir (*Milliyet*, 11.11.1994, s. 11).

"Karabük'ün kapatılmama garantisi biziz" diyen DYP, eski iki genel başkanı Cumhurbaşkanı Demirel ve TBMM Başkanı Cindoruk tarafından "Karabük kapatılmaz" sözü vermesine rağmen inandırıcı olamadı... Karabük'ü kapatmak sadece bir ekonomik karar değil. Karabük'ü kapatmak siyasi bir karar. Oy kaybına uğrayan iktidar için de böyle bir kararı almak oldukça zor.^{588*}

Yalnızca siyasi nedenlerle değil ekonomik nedenlerle de KDÇF'nin kapatılması olacak iş gibi görünmemektedir. Zira KDÇF'den yalnızca KDÇF işçileri değil, onlarca haddehanede çalışanlar, Divriği ve Zonguldak maden emekçileri, binlerce nakliyecisi, tüccar, esnaf vs. de eklemektedir. Yalçın Doğan'ın yazdığına göre, 5 Nisan Kararları'ndan sonra KDÇF hakkında hükümetçe hazırlatılan bir resmi rapor, sektör olarak demir-çelik işletmeleri bir kişiyi çalıştırdığında yirmi kişilik istihdam yaratıldığını, dolayısıyla KDÇF'de çalışan 5 bin kişinin aslında 100 bin kişiyi istihdam ettiğini ortaya koymaktadır.⁵⁸⁹ Ayrıca KDÇF ithal hurdaya dayalı üretim yapan ark ocaklarının asla sahip olmadığı bir niteliğe sahiptir:

Karabük'ün yaşamsal önem taşıyan bir konumu da var. Bugünkü ortamda gereksinim duyulan her ürün rahatlıkla ithal edilebiliyor. Bastırınca doları istediğiniz ürünü getirebiliyorsunuz. Ama doların para etmediği dönemler de olabilir... [KDÇF] yalnızca taşkömürü açısından dışa bağımlı. Bu da gerektiğinde Türkiye içinden sağlanabilir. Olabilecek bir döviz darboğazından da hiç etkilenmeyecek.⁵⁹⁰

Bu bilgiler ışığında, Çiller ve hükümetinin niyetinin hiçbir zaman KDÇF'yi kapatmak olmadığını söylemek abartı değildir. Zaten 5 Nisan Kararları'nda KDÇF'nin direk kapatılmasından değil, "özelleştirme imkânının olmaması ve işçilerin devralmak istememesi halinde" kapatılmasından bahsedilmektedir.⁵⁹¹ 8 Kasım eyleminden bir gün sonra Demirel'in "İşçi işletebiliyorsa bu tesisler onlara devredilmelidir,"⁵⁹² demesi bu bakımdan bir tesadüf değildir ve 5 Nisan Kararları'yla tamamıyla uyumludur.

Buna karşın başlarda "Eğer hükümet bize kapatılmayacağı ya da özelleştirilmeyeceği garantisi verirse, biz de onların istediği sayıdaki işçinin

---

⁵⁸⁸ A.g.e., 02.04. 1994, s. 8.

* Bu haber-yorumda ifade edilen tehlikenin DYP için ne kadar büyük olduğunu başka bir haberden de anlayabiliyoruz: KDÇF'de çalışan 200 kişi DYP'den istifa etti ve üç yöre vekili DYP'li olan Şinasi Altın, Ömer Barutçu ve Adnan Akın'ın da partilerinden istifa etmelerini istedi. (A.g.e., 10.08.1994, s. 15)

⁵⁸⁹ Yalçın Doğan, "Karabük Kapatılmaz", *Milliyet*, 14.05.1994, s. 12.

⁵⁹⁰ M. Balbay, a.g.e.

⁵⁹¹ *Milliyet*, 06.04.1994, s. 13.

⁵⁹² A.g.e., 10.04.1994, s. 1, 15.

çıkarılmasını sağlarız,"⁵⁹³ noktasında olan sendika, giderek özelleştirme noktasındaki itirazından vazgeçmiş, "işçilere devir" adı altında fabrikanın kendilerine devrini talep etmeye başlamıştır.*

Hükümet kararını çoktan vermiş, taraflar çoktan sözleşmiştir.** Mesele yasal zeminin düzlenmesine gelmiştir. 23 Kasım 1994'te KDÇF'nin devrine dair hükümleri de içeren özelleştirme tasarısı mecliste yasalaşır. *Milliyet*'teki haberin başlığı, "İlk hedef: Karabük Demir-Çelik"tir. Tasarıya göre KARDEMİR A.Ş. adlı bir şirket kurulacak, bu şirketin hisseleri işçilere, bölge halkına, başta işçi sendikaları olmak üzere kitle örgütlerine satılacaktır. İşletmenin 7 trilyonluk borcunu devlet üstlenecek, işletmedeki işçi sayısı zaman içinde 1800'e düşürülecektir (fabrika tümüyle sermayenin eline geçtiğinde bile işçi sayısı bu rakama düşmedi). İşçilerin birikmiş kıdem tazminatlarını devlet karşılayacak, işletmeye ait sosyal tesisler ve lojmanlar kurulacak Karabük Üniversitesi'ne devredilecektir (bu da hiç gerçekleşmedi).⁵⁹⁴

KDÇF'nin işçilere devir adı altında özelleştirilmesi bu şekilde tam gaz ilerlerken, Şükran Soner'in manidar bir isimlendirmeye "Satış Sözleşmesi" adını verdiği ve adeta meseleye geleceği gösteren bir gözlükle bakmış gibi daha sonra yaşanacakları büyük bir doğrulukla ortaya koyduğu yazısı, başta KDÇF emekçileri ve Karabüklüler olmak üzere herkese bir uyarı niteliğindedir:

İşçinin, tabandan gelen sendikacının seçme ve seçilme hakları önündeki sayısız yasağı ellemeyeceksiniz, sendika içi demokrasinin yollarını açacak hiçbir düzenleme getirmeyeceksiniz. Sadece bugünün kilit noktalarını tutmuş, işçiden büyük bir çoğunluğu tamamen kopmuş, deforme olmuş, her tür ahlaki değerini yitirmiş ve her türden kirli işe bulaşmış kurt sendikacının yeniden seçilmesinin yolunu açacaksınız. İşçinin aidatı ile oluşan sendika gelirlerinden haksız pay kapmak için akıl almaz yöntemler geliştirmiş

⁵⁹³ Metin Türker, akt. *Milliyet*, 21.07.1993, s. 5.

* "Erdemir ve Kardemir'de Sendikalar Yumuşadı... Öz Çelik-İş... Karabük Demir Çelik Fabrikalarının özelleştirilmesine şartlı destek verdiklerini bildirdi... Sendika başkanı Metin Türker, Kardemir'in yüksek fırınlarının bakım ve onarımlarının yapılması gerektiğini, bunun için hükümetin kredi sağlamanın zorunlu olduğunu söyledi. Türker, "Bu yatırımlar yapılmadan fabrika özelleştirilemez. Çünkü kimse almaz" görüşünü savundu." (A.g.e., 28.11.1994, s. 9)

** "Çiller ...demir"leri karıştırdı... Ereğli Demir-Çelik (Erdemir) işletmelerinde örgütlü Türk Metal Sendikası'na 'Burayı size vereceğim' diye söz veren Tansu Çiller'in Erdemir ile Karabük Demir Çelik İşletmelerini (Kardemir) karıştırdığı ortaya çıktı. Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek, geçtiğimiz yıl sonlarında işletmeyi Türk-Metal'in satın alabilmesine yönelik yasal değişiklikler için Çiller'in talimatıyla başladığını belirtmişti. Çiller'in Erdemir ile Kardemir'i karıştırarak yanlışlıkla Erdemir'i iş yerinde örgütlü sendikaya satmayı önerdiği ortaya çıktı." (A.g.e., 20.07.1995, s. 9) Enerji Bakanı Veysel Atasoy açıkladı: KDÇF'nin kapatılması için yılbaşına kadar tanınan süre 3 yıla kadar çıkarıldı. Fabrika Özçelik-İş'e satılabilir. (A.g.e., 16.11.1994, s. 9)

⁵⁹⁴ A.g.e., 24.11.1994, s. 16

sendikacı prototipine, şimdi bir de özelleştirme ile kimi kamu işletmeleri teslim edilecek. Sendika içi demokrasinin, denetimin yolları tamamen kapalı kalırken, olabilecekleri hele bir siz varın düşünün... Karabüklüler ve işçilerin çok saygı duyduğum etkili hak mücadelelerinin sonunda ciddi bir oyuna getirildikleri kaygısını taşıyorum. Umarım sezgilerim beni yanıltıyordur. Ancak gerek Özal dönemindeki büyük grevlerinde gerekse Karabük'ün kapatılması kararına karşı direnen sendikanın öncü kadrolarının, bu işin sonunda kendilerine yönelik güven ve saygıyı hızla yitirip bir süre sonra Karabük halkı ve işçisi ile karşı karşıya geleceklerini görür gibi oluyorum... Kişi kişi, işçi parasını yağmalamakla gözü doymamış, özelleştirme ile daha büyük vurgun düşünde ellerini ovalayanları tanıyorum... Öncelikle ilk anda çok sosyal görünmekle birlikte dünyada bu türden özelleştirme örneklerinin çok başarılı sonuçlar vermediğini, sonunda ya işçinin parasının battığını ya da kısa sürede hisselerinin elinden alındığını bilmemiz gerekiyor. Üstelik sendikaların özelleştirme içinde yer aldıkları dünya örneklerinde bizdekinin benzeri yasaklı bir sendikal düzen yok. Sendika içi demokrasi ve denetim de işliyor. Sendikal örgütlülüğünü, işlevini, üye tabanını bizdeki gibi yitirmiş, her tür yozlaşmanın içindeki kadrolar, şimdi bir de işletmecilik, işverenlik oynayacak. Neler neler olacak? ... [G]erek ANAP ve DYP içindeki liberal, demokrat geçinen kadroların, gerekse de sosyal demokratların, sendikal haklarda aşgari demokratikleşme olmadan yapılacak böylesi bir uzlaşmanın içinde olmalarını anlayamıyorum. Sendikalizmi daha da çökertecek, çok daha büyük bir işçi sömürüsüne ortam tanıyacak bu uzlaşmayı ayrıca da hiç bağışlamıyorum.⁵⁹⁵

Şükran Soner'in aynıyla vaki olduğunu birazdan göreceğimiz bu öngörülerini ve uyarıları kuşkusuz en tepede çoktan bağlanmış bir süreci durduramazdı, durduramadı da. Çıkarılan özelleştirme yasası doğrultusunda, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 30.12.1994 tarih ve 94/16 sayılı karar ile müessese Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları A.Ş. (Karabük A.Ş.)'ye dönüştürülmüş, daha sonra da Çelik-İş sendikacıları ile Mutullah Yolbulan ve Kamil Güleç'ten müteşekkil Kardemir A.Ş. Müteşebbis Heyeti ile ÖİB arasında 30.03.1995 arasında devir sözleşmesi bağitlanmış ve Karabük A.Ş.'nin bütün hisseleri Kardemir A.Ş.'ye devredilmiştir. Sözleşmeye göre o tarihe kadarki çalışanların tüm kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB, fabrikanın tüm borç ve yükümlülükleri ise TDÇİ uhdesinde bırakılmış ve fabrika Karabük'ün iki büyük burjuvasının başını çektiği bu heyete adeta çöpsüz üzüm şeklinde teslim edilmiştir. Daha sonra Kardemir A.Ş.'ye devredilen hisseler sözleşme hükümleri uyarınca belirlenen oranlarda halka sunulmuş fakat planlanan ile oluşan sermaye yapısında bir açığı ortaya çıkmıştır. Zira Karabük ve Safranbolu Sanayi ve Ticaret Odası üyeleri (planlanan yüzde 30, gerçekleşen yüzde 24,2), Karabük-Safranbolu Esnaf Dernekleri üyeleri (planlanan yüzde 10, gerçekleşen yüzde 1,3) ve yöre halkı ve Kardemir A.Ş. emeklileri (planlanan yüzde 25, gerçekleşen yüzde 22,7) planlanan ölçüde hisselerle ilgi göstermemişler, fakat Kardemir A.Ş. çalışanları

---

⁵⁹⁵ Şükran Soner, "İşçi Evreninden-Satış anlaşması", *Cumhuriyet*, 03 Ocak 1995, s. 9, vurgular bana ait.

planlanın üzerinde (planlanan yüzde 35, gerçekleşen yüzde 51,8) hisse alarak fabrikasına sahip çıkmıştır.⁵⁹⁶

Fakat bu devir süreci, Karabük'te 8 Kasım eylemi dâhil direnişin merkezi olan Şehir Meclisi içinde bölünmelere neden olmuştur. Özçelik-iş sendikası, Ticaret ve Sanayi Odası, Haddeciler Derneği, kendisini Şehir Meclisi'nin diğer kısmından ayırarak bağımsız davranmaya başlamıştır. Bu dönemin aynı zamanda fabrikanın sayılan unsurların oluşturduğu birliğe devir süreci olması bu bakımdan manidardır. Öyle ki bu bileşenler, hükümetle üzerinde anlaştıkları sözleşmeyi bile Şehir Meclisi'nden kaçırmışlardır. Meclis'in dışlanan kısmını oluşturan Kent Danışma Kurulu (Belediye Başkanı Enver Tümen, SHP, MHP, ANAP, DSP, RP, CHP ilçe başkanları da dâhil 34 sendika, dernek, meslek odası vs. bu Kurul'a dâhildir) bir toplantı yaparak, sözleşmedeki hükümlerin fabrikanın belli bir süre sonra birkaç menfaat grubunun eline geçmesine neden olacak hükümler içerdiğini açıklamışlardır. Sonuç, sözleşmenin tarafı olan Mutullah Yolbulan ve Kamil Güleç tarafından dava edilmek olmuştur. Davayı kazanan Kurul üyeleri olur, fakat tam da öngördükleri gibi fabrikayı kazanan en nihayetinde Yolbulan ve Güleç olacaktır.⁵⁹⁷

Metin Türker daha sonra özelleştirme sürecinde yaşanan usulsüzlüklere yönelik eleştirilere yanıt verirken, kendilerinin karşı çıkmasına rağmen, Karabük halkını temsilen Kardemir Yönetim Kurulu'na bu iki ismin sokulması noktasında ısrarlı olan, Çiller hükümeti adına Yalım Erez'dir.^{598*} KDÇF özelleştirilip Kardemir A.Ş. olduğundan itibaren, KDÇF yönetiminde bulunan haddecilerin bu konumlarını kendilerine ve diğer haddecilere çıkar sağlamak için kullandıkları yönündeki iddialar Karabük'te hiç eksik olmamıştır.** Hatta bu konuda söylenenler iddia sınırlarını da

---

⁵⁹⁶ Bkz. M. H. Ocaklı, a.g.e., s. 417.

⁵⁹⁷ M. Yanık, a.g.e., s. 427-430.

⁵⁹⁸ Bkz. *Cumhuriyet*, 08.08.1996, s. 9.

* Tek bir kamu hissesi bile kalmamacasına özelleştirilen Kardemir üzerindeki siyasi iktidarların vesayeti bundan sonra da devam edecek, örneğin 2002 genel seçimlerinden sonra Yaşar Turan ve iki üyenin daha Kardemir Yönetim Kurulu'ndan istifa etmesini Çelik-İş Sendikası Karabük Şube Başkanı Ragıp Tunç şöyle yorumlayacaktır: "Siyaseten gelenler siyasetle gitti. İstifaları olumlu karşıyorum. Hükümetin değişmesiyle birlikte bu son kaçınılmazdı," (*Milliyet*, 08.02.2003, s. 10)

** "Kardemir bugün zam yaparsa töhmet altına girer [başlık]. Ürünlerdeki fiyat artışının önceden dışarı sızdırıldığı ve stokçuların bu yolla zengin edildiği iler sürülüyor. Suçlamaların hedefi yine aynı: Kardemir Yönetim Kurulu üyesi Mutullah Yolbulan. Zamdan önce yöredeki hatırı sayılır haddecilere haber verdiği, onların da bir-iki gün önceden yüklü miktarda alım için bağlantı yaptıkları öne sürülüyor. Cumhuriyet'i arayarak bilgi veren Karabük'teki bir banka yetkilisi, Yolbulan'ın defalarca yaptığı gibi bilgi sızdırmayı en son olarak dün tekrarladığını ve demire bugün gelecek zammı

aşmış, Karabük’te bir mahkeme bu konuda verdiği bir kararla iddiaları adeta teyit emiştir.*

Şirket ana sözleşmesi gruplar arasında hisse devrine, dolayısıyla gerekli sermayeye sahip olanların farklı taktiklerle şirket hisselerini kendi mülkiyetlerinde toplamasına olanak vermektedir. Şirket adım adım halkı temsilen yönetime soktukları Yolbulan ve Güleç’in şahsında Karabük burjuvazisinin eline geçerken, 12 Ağustos 1996’da, Kardemir hisselerinin tek elde toplanması iddialarına karşılık "Gerekli önlemi aldık. Hisselerin satılmaması için çalışmalar sürecektir. Kardemir yeniden işçi cenneti olacak"⁵⁹⁹ diyerek pembe tablolar sunan Metin Türker, dört gün sonra “aldatıldık” şeklinde konuşmaktadır.⁶⁰⁰

8 Ağustos 1996 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden öğreniyoruz ki, Yönetim Kurulu üyesi Tefik Ertüzün, "Karabük halka açık bir model olmaktan çıkarılıyor. Ucuz işçi çalıştırılıyor. Sendikanın olduğu yerde sendikasızlaştırma yaşıyor. Böyle giderse fabrika üç beş haddecinin elinde kalacak" diyerek istifa etmiş, “giderayak” KDÇF’nin nasıl bir sermaye cenderesinin içine düştüğünü ve fabrikanın nasıl yönetildiğini gösteren bilgiler vermiştir: "Trilyonluk dosyalara bir saatte imza atmam istendi. Bunları incelemeyen imza atmam deyince de sorun çıktı." Kardemir Yönetim Kurulu Başkanı Ruşen Gezici’nin bu iddialara verdiği yanıt ise, Kardemir’in bir “işçi şirketi” (artık bu her neyse) falan değil dört dörtlük bir sermaye şirketi olduğunu gösterir niteliktedir: "Biz yönetimdeki diğer arkadaşlarımızla *tüccar kafasıyla*

---

haddecilere haber verdiğini iddia etti. Yetkili, kendisinin bu olaya bizzat şahit olduğunu belirtti. Yetkiliye göre, haddeciler zam haberini aldıktan sonra Karabük’teki bankalarda fabrika hesabına yatırılan para bir gün içinde 500-600 milyarı buluyor. Parayı zam gelmeden bir gün önce yatıran haddeciler zam gelecek ürünü zamsız fiyattan stoklamış oluyor, böylece bir gün içinde büyük paralar kazanabiliyorlar. İhbarda bulunan yetkili, dün yine Kardemir’in banka hesaplarında artış kaydedildiğini, bunun ertesi gün (bugün) yapılacak zammın habercisi olduğunu kaydetti.” (*Cumhuriyet*, 07 Ağustos 1996, s. 9) “Geçen hafta bir bankacıdan gelen ve Kardemir’in banka hesaplarındaki hareketlilik üzerinden yaptığımız ve ertesi gün zam olacağını ortaya koyan "töhmüt altında kalırsınız" uyarılı haberimize karşın ertesi gün zam geliyor.” (*Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1996, s. 8) "Kardemir’de milyarlık vurgun (başlık). Kardemir Yönetim Kurulu... 25 Aralık’tan geçerli olmak üzere toplam 27 bin ton ürünü teminat mektubu ve kredili sistemle 57 şirkete sattıktan 4 gün sonra ürünlerine yüzde 12 zam yaptı. Uygulamayı akıl dışı bulanlar, Kardemir yöneticilerinin şirketleri zengin ettiğini belirttiler." (*Milliyet*, 08.01.1996, s. 7)

* "Kardemir A.Ş.’de 1995-1997 yılları arasında görevli 7 yöneticinin, yolsuzluk yaptıklarına ilişkin haber yapan 2 gazeteci hakkında açtıkları 210 milyar liralık manevi tazminat davası reddedildi. **Mahkeme kararında, "Kardemir yönetimlerinde yolsuzluk yapıldığını herkes bilmekte ve bu haberlerle yakından ilgilenmekte" ifadeleri yer aldı.**" (*Milliyet*, 20.11.2004, s. 20, vurgu bana ait.) Ayrıca bkz. *Cumhuriyet*, 20 Kasım 2004, s. 12.)

⁵⁹⁹ *Milliyet*, 12.08.1996, s. 7

⁶⁰⁰ Bkz. *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1996, s. 8.

çalışıyoruz... Bölgedeki insan işsiz, adeta işe susamış. Asgari ücretle de olsa çalışmaya razı. Biz de tam fedakârlık döneminde olduğumuz için asgari ücretle çalışan işçinin düşük maliyetinden kazanıyoruz." Habere göre o tarih itibarıyla fabrikanın yüzde 60'ına sahip olan sendikanın genel başkanı Metin Türker doğal olarak bu kadarına sessiz kalamaz ve asgari ücretten işe başlayanların sonradan ücretinin artacağını ifade ederek, kendi atadığı Yönetim Kurulu Başkanı'na basın üzerinden, "tüccar kafası ile kâr etmeyi amaçlayan tarzda ifadesine gerekli yanıtı sendika olarak vereceğiz" yanıtını verir.⁶⁰¹ Fakat hem Ertüzün hem de Gezici'nin açıklamaları, "işçilerin fabrikası" Kardemir'de, işçilerden başka herkesin borusunun öttüğünü göstermektedir.

Üzerinden 21 yıl geçtikten sonra bugün açıkça görünmektedir ki, fabrikanın "işçilere devri", aslında dolambaçlı bir özelleştirmeden başka bir şey değildi. Şirket ana sözleşmesine sokuşturulan özel hükümler ve yine şirket yönetim kuruluna hükümet müdahalesiyle halkı temsilen sokuşturulan ama sonuçtan bakıldığında halktan çok kendilerine çalışmış gibi görünen haddeciler eliyle ve büyük ihtimalle Kardemir sırtından kazanılan haksız kazançla yaratılan sermayeyle*, şirketin kontrolü kısa süre içinde beklendiği ve muhtemelen en baştan beri planlandığı gibi Karabük burjuvazisinin eline geçmiştir. 1995 yılında hükümet ve sendika işbirliğiyle halkı temsilen Kâmil Güleç ve Mutullah Yolbulan'ın sokulduğu 11 kişilik Kardemir A.Ş. Yönetim Kurulu'nda bugün (Haziran 2017) tam 4 Yolbulan (Mutullah Yolbulan, Ahmet Zeki Yolbulan, Burak Yolbulan, Mustafa Yolbulan) ve 2 Güleç (Kamil Güleç ve Hüseyin Çağrı Güleç) vardır⁶⁰² ve bu iki ailenin kesin bir hâkimiyet kurduğu şirket yönetiminde artık sendikanın esamisi bile okunmamaktadır.

Tam da sürecin en başında Şükran Soner'in öngördüğü gibi, patronluğa

---

⁶⁰¹ *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1996, s. 9, vurgular bana ait.

* "1 TL'lik sembolik bir rakam karşılığı çalışanlarına ve yöre halkına devredilen Kardemir'de hisse devirleriyle yönetimi Karabüklü Yolbulan ve Güleç aileleri ele geçirdi. Kardemir yönetimini ele geçiren 2 ailenin kendilerine ait çelik şirketlerine Kardemir ürünlerini düşük fiyata aldıkları piyasaya ise yüksek fiyattan sürdükleri ve 'örtülü kazanç aktarımı yaptıkları' iddiaları ortalığı karıştırdı... Öte yandan SPK'nın da bir süre önce her 2 isimle ilgili Kardemir'den 228 ve 284 bin liralık "örtülü kazanç aktarımı" yaptığını tespit ettiği ve toplam 582 bin TL'nin geri ödenmesini isteyerek, bu isimleri uyardığı ortaya çıktı... Söz konusu isimlerin halen aynı uygulamalara devam ettiği gerekçesiyle SPK'ya ihbar mektupları yağıyor." (Gazetevatan.com, 28.03.2010, erişim: <http://www.gazetevatan.com/iki-ailenin-eline-gecti--296489-ekonomi/>, erişim tarihi: 04.11.2016.)

⁶⁰² Kardemir resmi sitesi, erişim: <https://kardemir.com/Yonetim.aspx?Sec=Sirket&b=0&Ani=&Lng=tr-TR&W=1>, erişim tarihi: 04.11.2016.

soyunan sendika, çok kısa süre içinde hem Kardemir'i, ama daha önemlisi, hem de 1989 büyük grevinde büyük mücadelelerle kazandığı işçiler nezdindeki saygınlığını kaybetmiştir.

Fakat bu dönemin asıl kaybedeni kuşkusuz Kardemir emekçileri olmuştur. Artık olduğu kadarıyla sendikaları da karşılıklarına patron olarak dikilen işçiler hepten savunmasız ve örgütsüz kalmış, tarihlerinde görmedikleri hak kayıplarına uğramışlardır: Sıfır zamlı sözleşmeler, toplu sözleşmeyle kazanıldığı halde daha sonra keyfiyeten gasp edilen ücret zamları, aylarca zamanında ödenmeyen ücretler, bütün bunların sonucu olarak düpedüz tefeci faizi uygulayan bankalara borç girdabına kapılıp Karabük Cezaevi'nde özel olarak açılan "Kardemirliiler Koğuşu"nu boylayan, sendikayı eleştirdiği ya da sendika seçme hakkını kullandığı için işinden atılan işçiler...

Kardemir ayakta kalsın diye her türlü fedakârlığı yapan işçilere bunlar düşerken, KDÇF/Kardemir kapatılsın diye kendini parçalayanlar Kardemir üzerinden ihya olmaya devam ettiler. Bakan olduğu dönemde "Karabük'ün dereleri tersten de aksa, üzerime benzin dökerseniz de fabrika kapanacak" diyen Şinasi Altınar bile, Kardemir'e Yönetim Kurulu Başkanı yapıp şirketten beslenir.⁶⁰³

KDÇF'nin özelleştirilmesi başlığında söylenmesi gereken bir diğer husus da kuşkusuz, 6 Haziran 1995 gün ve 22305 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çankırı'dan Ovacık ve Eskipazar ilçeleri ile Zonguldak'tan Eflani, Safranbolu ve Yenice ilçelerinin birleştirilmesiyle Karabük'ün Türkiye'nin 78. ili yapılmasıdır.⁶⁰⁴ Ekzen KDÇF'nin özelleştirilmesiyle Karabük'ün il yapılması arasındaki bağlantıyı tespit etmiş, bu kararın altında yatan düşüncenin, özelleştirilen Kardemir ayakta kalamayacağı, bir süre sonra doğal ölümle kapanacağından hareketle Karabük'te yeni bir ekonomik-toplumsal yapılanmanın yaratılması olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁵ Fakat Ekzen'in hükümetin, özelleştikten sonra KDÇF'nin kesin olarak kapanacağı kanısında olduğu şeklindeki düşüncesine katılmak mümkün değildir. Kamunun elini eteğini çekmesinden, yani kamu desteğini kaybettikten sonra KDÇF'nin ve hâlâ büyük ölçüde ona bağımlı olan Karabük'ün

---

⁶⁰³ *Milliyet*, 07.12.2001, s. 19.

⁶⁰⁴ *Seçilmiş Göstergelerle Karabük*, s. 11

⁶⁰⁵ N. Ekzen, a.g.e., s. 101-102.

geleceğinin belirsizlik kazandığı açıktır ve il yapma kararının gerçekten de en kötü ihtimale, yani fabrikanın tümüyle kapanması ihtimaline karşı bir önlem olarak alındığı açıktır, fakat buradan hükümetin KDÇF'nin kapanacağından emin olduğu sonucu çıkmaz; hatta hükümetin KDÇF'nin özelleştirildikten sonra kâra geçeceğini öngörmemiş olmasının olanaksız olduğu bile söylenebilir.

Zira hükümetin, KDÇF'nin maliyetler kalemindeki en büyük iki kalemden biri olan emek maliyetlerinin, sendikanın patronlaştırılmasıyla birlikte süreç içinde gittikçe küçüleceğini, diğer kalem olan faiz giderlerinin ise, hem geçmiş borçların hükümet tarafından üstlenilmesi hem de Kardemir A.Ş. hisselerinin başta KDÇF çalışanları ve iş çevreleri olmak üzere Karabük'te satılması sonucu elde edilen hasılatın fabrikanın işletme sermayesi ihtiyacını fazlasıyla karşılaması sayesinde esasta ortadan kalkacağını, dahası bu parayla başta kontinü kütük makinesi olmak üzere ihmal edilmiş teknoloji yatırımları yapılarak fabrikanın kârlılığının artabileceğini bilmemesi düşünülemez. Hükümetin KDÇF'den hızla kurtulmaya çalışmasının temelde iki nedeninden birisi daha önce de açıkladığımız gibi ideolojik (devletin üretimden çıkması gerektiği düşüncesi, 1980 sonrası Türkiye merkez sağına damgasını vuran neoliberalizm dininin bir amentüsü gibidir) ise, diğeri, KDÇF kamu mülkiyetinde kaldığı sürece, hükümetin ve liberal yazarların çokça diline doladığı “yüksek” emek ücretlerinin düşürülmesinin olanaksız olarak görülmesidir (1989 grevinde görüldüğü gibi işçileri sefalet ücretine mahkûm etmeye soyunan hükümet adeta bir kentle savaşmak durumunda kalmaktadır ve bunun siyasi sonuçları iktidarlar için ağır olmaktadır). Fakat emek maliyetlerini olabilecek en aşağı seviyelere kadar düşürmek, sendikanın patron haline gelmesiyle birlikte artık işçiler yüksek ücret artışları koparabilecekleri iyi kötü bağımsız örgütlülüklerinden yoksun kaldıklarından hiç de zor değildir. Nitekim KDÇF tarihindeki en büyük zararın gerçekleştiği iki yıldan birisi olan 1993 yılında toplu sözleşme yüzde 69 zamlarla bağtlanırken,⁶⁰⁶ patronun sendika olduğu ilk yıl artık kâra geçmiş Kardemir'de bağtlanan ilk toplu sözleşmede işçilerin payına düşen, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, sıfır zam olmuştur.⁶⁰⁷ Kuruluş yeri dezavantajlarının getirdiği nakliye maliyetlerinin yüksekliğine karşın Kardemir özelleştikten sonra genellikle ciddi

---

⁶⁰⁶ *Milliyet*, 29.06.1993, s. 1, 5.

⁶⁰⁷ Bkz. a.g.e., 08.07.1995, s. 7

miktarlarda kâr etmiş, yalnızca ekonomik kriz ve uluslararası planda çelik fiyatlarının dip yaptığı özel dönemlerde, bahsettiğimiz nakliye giderlerinin yüksekliğinin neden olduğu rekabet dezavantajlarından dolayı ciddi şekilde zorlanmıştır.

Kardemir'in özelleştirilmesiyle ilgili söylenmesi gereken son şey ise, bu özelleştirmenin aslında açıkça hukuka aykırı olduğu ve bunun Türk yargısı tarafından da tescillendiğidir. Danıştay toplam 19 özelleştirme için iptal kararı vermiştir. Bunlardan birisi de Kardemir'in özelleştirmesi ile ilgili 1998 yılında verdiği iptal kararıdır. Fakat Başbakan Mesut Yılmaz'ın imzasını taşıyan 6 Aralık 1997 tarihli kararlar, Danıştay'ın iptal kararlarına uyulmaması kararı alınmıştır. Gerekçe çoktan özelleştirilen işletmeler için bu kararların geriye ya da ileriye doğru uygulanmasının olanaksızlığıdır. Prof. Dr. Zehra Odyakmaz'a göre ise hukuken idare kararın tebliğinden sonraki 30 gün içinde işlem tesis etmeye mecburdur.⁶⁰⁸

Yani aslında yalnızca 1995'te gerçekleştirilen özelleştirme değil, Kardemir'in bir özel sermaye işletmesi olarak bugünkü durumu da hukuka ve yargı kararlarına aykırıdır.

5.2.4. 90'ların Karabük'ünde Kamu Emekçileri Hareketi

90'lı yıllar Türkiye genelinde, kamu emekçileri hareketinin daha önce hiçbir dönemde görülmedik bir nicelik ve niteliğe ulaştığı, ye yer "patron devlet"i ciddi şekilde zorladığı yıllardır. Karabük de işte bu kitlesel kamu emekçileri hareketinin dışında kalmamış, Karabüklü memurlar, özellikle 90'lı yılların ilk yarısında solcu sosyalist demeden yasal olmasa da fiili meşruiyet kazanan ve gerçekten de esasen sol/sosyalist akımların hâkimiyeti altındaki kamu emekçisi sendikalarında örgütlenmişlerdir.* O dönemde memur sendikalarının yasal bir statüsünün bulunmaması ve aynı zamanda bu sendikaların arşiv tutma noktasındaki

---

⁶⁰⁸ A.g.e., 10.08.2005, s. 7.

* Herhangi bir sol kuruluşun önünden geçmeyecek kadar sola mesafeli kamu emekçilerinin, 90'lı yılların ilk yarısında nasıl KÇSP ve sonrasında KESK'e üye olup Karabük ya da Ankara'daki bütün eylemlerine heyecanla katıldıklarına dair anlatılarına eski bir kamu emekçisi olarak bu tezin yazarı devlet memurluğu döneminde şaşkınlıkla tanık olmuştur.

basiretsizlikleri nedenleriyle Karabük'teki üye sayılarını belgelere dayalı olarak tespit etmek mümkün olmamışsa da, hareketin içinde yer alan kamu emekçilerinin ifadesine göre binlercedir.

Kamu Emekçileri Hareketi'nin Karabük'te güçlü bir varlık gösterdiği eylemlerden birisi de ünlü 20 Aralık 1994 eylemleridir. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu'nun (KESK) önceli olan Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu'nun (KÇSKK) almış olduğu, “Artık Yeter! Grevli-Toplu Sözleşmeli sendikal hakkımız yoksa hizmet de yok” şiarıyla 20 Aralık'ta Türkiye genelinde iş bırakma ve sokağa çıkma kararı, eylemi düzenleyen KÇSKK o gün itibarıyla 350 bin üyeye sahip olmasına karşın, toplamda 1 milyon emekçinin aktif katılımıyla eyleme geçirildi.⁶⁰⁹ İşte Karabük de bu eylemin güçlü bir şekilde hayata geçirildiği kentlerden birisiydi. Memurların hükümet konağı önünde toplanıp topluca Atatürk anıtına yürüdüğü ve grevli-toplu sözleşmeli sendika hakkını talep eden sloganlar atıp konuşmalar yaptığı mitingin yerel basına yansıma şekli, KDCF memurları eyleme katılmamasına rağmen, eylemin Karabük'te çok etkili bir şekilde hayata geçirildiğini gösteriyordu:

Hava şartlarının olumsuz olmasına rağmen çünkü Karabük'teki eylemlere katılım oldukça yüksek oldu. Demir-çelik memurları çünkü eyleme katılmadı. Tüm resmi dairelerde hiçbir iş yapılmadı. Memurların haklı davalarına vatandaşlar da destek verdiler. Veliler çocuklarını okula göndermeyerek memurların yanında oldular. Dairelerin dün işi yavaşlatması nedeniyle esnaflar da vergi ve diğer ödemeleri Pazartesi günü yaptılar.⁶¹⁰

Bu yıllar boyunca Karabüklü kamu emekçileri yalnızca kendi kentlerindeki eylemlere değil, bilhassa Ankara'da düzenlenen birleşik mitinglere de güçlü katılım gösterir. Örneğin Türk-İş'in öncülüğünde Emek Platformu tarafından Ankara'da mezarda emeklilik yasasına karşı düzenlenen mitinge Karabük'ten 14 otobüs emekçi katılmıştır.⁶¹¹

Buna karşın, Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türkiye Kamu-Sen) memur kitlesi içinde hızla örgütlenmeye başlamasından sonra, Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük emekçi memur hareketi de esasta ideolojik temelli bir bölünme yaşamıştır. Bilhassa KESK'in Kürt sorununda almış olduğu

---

⁶⁰⁹ KESK resmi sitesi, erişim: <http://www.kesk.org.tr/2010/03/31/kamu-emekcilerinin-orgutlenme-sureci/>, erişim tarihi: 06.11.2016.

⁶¹⁰ *Karabük Postası*, 21.12.1994, s. 1,4.

⁶¹¹ *Milliyet*, 25.07.1999, s. 18.

milliyetçi-olmayan tutumu kendisine karşı etkin bir propaganda malzemesi olarak kullanan Türkiye Kamu-Sen, milliyetçi damarı her daim kalın olmuş Karabüklü kamu emekçileri arasında hızla örgütlenirken, KESK gittikçe güç kaybetmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra ise, başlangıçta milli görüş geleneğine yakın memurların kurduğu küçük bir konfederasyon iken Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde açıkça Adalet ve Kalkınma Partisi yanlısı bir sendika haline gelen Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) gittikçe güçlenecek, hem Türkiye genelinde hem de Karabük'te en büyük memur sendikası haline gelecektir.

5.2.5. '90'ların Karabük'ünde Siyaset

Bu dönemin Türkiye'sine bakarken, sürece damgasını vuran unsurlar arasında Kürt kimliği ve Alevi kimliği merkezli talepler üzerinde yükselen toplumsal hareketlere vurgu yapmıştık. Bu iki vakaya Karabük açısından baktığımızda gördüğümüz şey, ilkinde karşı yükselen milliyetçi tepki, ikincisine karşı ise kayıtsızlıktır. Alevi hareketindeki yükselmenin Karabük'e bir yansımalarının olmaması, bu kentte ciddi bir Alevi nüfusunun bulunmaması ve tarihinde Alevi-Sünni çatışmasının yer almaması nedeniyle anlaşılır bir durumdur. Nitekim ülkenin her tarafında hızla cemevleri ve Alevi dernekleri açılırken, Karabük'te tek bir cemevi ve Alevi derneği açılmamıştır.

Kuşkusuz aynı kayıtsızlık Kürt hareketi için geçerli değildir. Kentte ciddi bir Kürt nüfusun bulunmaması ve tarihinde Kürt-Türk çatışmaması yaşanmaması bakımından mesele Alevi meselesini andırmaktadır; fakat fark Kürt meselesinin ülkenin ve Karabük'ün gündemine çok şiddetli ve kanlı bir şekilde girmesidir. Güneydoğu'da süren, generallerin deyimiyle "düşük yoğunluklu savaş" binlerce gencin ölümüne mal olmakta, bu yanı sıra da milliyetçi hassasiyetleri en üst seviyeye çıkartmaktadır. İşte Karabük bu hassasiyetin en yüksek seyrettiği kentlerden birisi olagelmıştır.

Karabük'te milliyetçi hassasiyetlerin yükselişini somut örnekler üzerinden de teşhis edebiliyoruz. Örneğin 1993 yılında Karabük'te gerçekleştirilen bir sivil savunma tatbikatına büyük ilgi gösteren halk, sanki savaş bölgesindeymiş gibi, sivil

savunma uzmanlarına en çok "PKK saldırısına nasıl karşılık vereceğiz" diye sorar.⁶¹² Yine Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığındığı 1998 yılında, o tarihte merkez nüfusu 100 bin civarında, yetişkin merkez nüfusu ise tahminen 60 bin civarında olan Karabük'te gerçekleştirilen protesto gösterisine 15 bin kişi katılarak İtalya ve PKK aleyhinde sloganlar atarak yürür.⁶¹³ Yine PKK'ye destek verdiği iddiasıyla İHD Genel Başkanı Akın Birdal'a yönelik gerçekleştirilen suikast girişiminin azmettiricisi olduğu gerekçesiyle İstanbul'da yakalanan ve kamuoyunda "ikinci Yeşil" olarak bilinen "Mikail Sarı" kod adlı Mehmet Cemal Kulaksızoğlu Karabüklüdür.⁶¹⁴

Karabük'teki milliyetçi yükselişin en büyük göstergelerinden ve aynı zamanda da sonuçlarından birisi ve başlıcası kuşkusuz, Karabük halkının on yıllar boyunca yüzde 3-4 seviyesinde teveccüh gösterdiği aşırı milliyetçi MHP'ye verdiği desteği ilerleyen yıllarda yüzde 30'lar seviyesine kadar taşınmasıdır. Kuşkusuz 90'lar MHP için Türkiye'nin (Kürt nüfusun yoğun olduğu iller hariç) genelinde yükseliş ve kitleselleşme yıllarıdır; fakat Karabük'teki gibi 10 katı bulan bir yükselme bu koşullar bakımından bile dramatik görünmektedir.

Kuşkusuz tersi yönde kıpırdanmalar da yok değildir. Örneğin 1996 1 Mayıs'ı Karabük'te panel şeklinde de olsa kutlanır. Çeşitli konuşmaların yapıldığı panele yaklaşık 200 kişi katılır.⁶¹⁵ Fakat işçi kenti Karabük'te işçi sınıfının birlik, dayanışma ve mücadele günü olan 1 Mayıs toplantısına katılanların sayısı ile İtalya'yı protesto gösterisine katılanların sayılarının kabaca karşılaştırılması (200'e karşı 15 bin) bile kentte rüzgârın nereden estiğini göstermeye yeterlidir.

Fakat 90'lı yıllar Karabük ve Türkiye için yalnızca milliyetçiliğin değil, RP'nin şahsında siyasal İslam'ın da yükseldiği yıllardır. Merkez sağ ağırlıklı koalisyonların iktidarları altında ekonomik ve siyasi krizlerin birbirini izlediği bu 11 yıllık dönemde, genel olarak Türkiye sağı gibi Karabük sağı da giderek merkez sağ partilerden uzaklaşmaya ve MHP ve RP'nin şahsında daha radikal sağa yaklaşmaya başlamıştır. Bu gelişmenin ilk işaret fişeği kuşkusuz, omurgasını RP ve MHP'nin oluşturduğu —kamuoyunda kabul gören ismiyle— "Kutsal İttifak"ın 1991 genel seçimlerinde Karabük'ten Türkiye ortalamasının yaklaşık 5 puan üzerinde yüzde

---

⁶¹² A.g.e., 13.11.1993, s. 19.

⁶¹³ A.g.e., 21.11.1998, s. 17.

⁶¹⁴ A.g.e., 15.10.1998, s. 15.

⁶¹⁵ A.g.e., 02.05.1996, s. 15.

21,6 oranında oy alabilmesiydi. 1994 yerel seçimleri ise, Karabük'te siyasal tablonun merkez sağ ve merkez sol aleyhine, İslamcı ve aşırı milliyetçi sağ lehine kalıcı şekilde değişmeye başladığını göstermesi bakımından çok önemli sonuçlar vermiştir:

Şekil 20. 1994 Yerel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Kat.	Anap	SHP	DYP	DSP	RP	MHP	CHP	BBP	DP	MP	İP
Türkiye (İl Gen. Mec.)	92,2	21	13,6	21,4	8,8	19,1	8	4,6	1,2	0,5		0,2
Karabük (Bel. Başk.)	93,5	12,4	5,9	24,9	11,2	33,7	8	1,4	0,9	1,4	0,4	0,2
Karabük (İl Gen. Mec.)	94,3	14,4	5,5	23	12,9	31	8,1	1,9	0,9	1,4	0,6	0,3

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul>, YSK, erişim: www.ysk.gov.tr, erişim tarihi: 09.11.2016 ve Yerelnet, erişim: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1994, erişim tarihi: 09.11.2016.

Aslında Karabük'te ciddi bir potansiyele sahip olduğunu daha girdiği ilk genel seçimde (1973) yüzde 17,2 oy alarak gösteren İslamcı Milli Görüş Hareketi, bu seçimde tek başına belediye başkanlığını kazanarak, 1991 seçimlerinde MHP ile ittifak halinde kazandığı başarının (Karabük'te yüzde 21,6) hiç de tesadüfi olmadığını göstermiştir. Kuşkusuz bu bir yerel seçimdir ve Refah Partisi'nin aldığı yüzde 30'u aşkın oyda yalnızca siyasal faktörlerin değil başka faktörlerin de etkisi vardır. Fakat kentin belediye başkanlığını siyasal İslamcı bir partinin kazanmasının, Karabük'ün merkez sağ seçmenin giderek aşırı sağa kaydığını gösterdiği açıktır. Sonuçlara bir bütün olarak bakıldığında, 1991 öncesinde Karabük'teki oyu yüzde 4'ü hiç aşmamış MHP'nin oylarının yüzde 8'i bulduğunu, daha önemlisi, bir bütün olarak aşırı sağın (RP+MHP+BBP+MP) Karabük'te yüzde 40 duvarını aştığını görüyoruz ki, bu sonuçlara bakarak aslında merkez sağın bu seçimlerle birlikte Karabük'te çöküş işaretleri verdiğini söyleyebiliriz.

1995 yılına girer girmez Karabük bu kez Tansu Çiller'in kentte düzenlediği bir mitingde söylediği ilginç bir sözle ülke gündeminde üst sıralara yükselir. Kürt meselesinin ve ülkenin doğusunda süren kanlı çatışmaların ülke gündemini sarstığı o günlerde, Çiller kürsüden Karabüklülere Atatürk'ün bildik mottosunu oldukça

değiştirerek seslenir: "Ne mutlu Türkiye'nin vatandaşıyım diyene!"⁶¹⁶ Çiller'in, 10 Ekim 1993'te Avrupa Konseyi toplantısı için bulunduğu Viyana'da basına verdiği demeçte "İspanya'nın tecrübesinden biz de yararlanacağız" diyerek çözüm için "Bask Modeli"ni işaret etmesinden⁶¹⁷ iki yılı aşkın bir süre sonra gelen ve Kürt sorununa farklı bir siyasal yaklaşım içeren böyle bir çıkış için milliyetçiliğin tavan yaptığı Karabük'ü seçmesi ilginçtir. Bu konuşma, Güneydoğu politikasında yeni bir adım mı atılıyor tartışmasına yol açmış, ertesi gün tüm siyasi liderler Çiller'in Karabük konuşması karşısında kendi pozisyonlarını belirlemişlerdir: Temel iddiası ve vaadi Kürt sorununa siyasi çözüm olan Yeni Demokrasi Hareketi'nin (YDH) lideri Boyner Çiller'e destek verirken, Çiller'i siyasete sokan isim olan Cumhurbaşkanı Demirel bu konuşmada bölücülük kokusu ve Türkiye'de birden fazla millet olduğu iması sezmiş ve "Millet Türk milletidir" diyerek Kürt sorununa siyasi çözüm arayışlarına kendince bir kırmızıçizgi çizmiştir. Özellikle 1980 sonrası siyasi çizgisine ciddi ölçüde milliyetçiliğin damga vurduğu Ecevit, "Çiller'in Türkiye Cumhuriyeti'nde başbakan olması talihsizliktir" diyerek öfkesini dışa vururken, diğer sol parti ve iktidar ortağı olan SHP'nin lideri Karayalçın, "Sayın Çiller'in yaklaşımını olumlu buluyorum. Farklı realitelerin tümünü tanımak gerekir," diyerek Çiller'e destek vermiştir.⁶¹⁸ Çiller'in "Karabük çıkışı" günler boyunca basında tartışılmaya devam etmiş, fakat Çiller bu çıkışı siyasi bir girişime çevirmediğinden zaman içinde unutulup gitmiştir.

1995 yılının sonuna geldiğimizde, Karabük il olarak gireceği ilk seçimlere hazırlanmaktadır. Bu noktada seçimlere kısa süre kala kentin nabzını tutan *Milliyet* gazetesi yazarı Nazım Alpman'ın manidar bir şekilde "Karabük'te "sağ"lık olsun!" başlığı altında yayınlanan gözlemleri, Karabük'te siyasetin hangi akslar etrafında döndüğünü göstermesi ve Karabük'te "Ecevit faktörü"nü ihmal edilmesinin nasıl yanıtıcı olabileceğini göstermesi bakımından ilginçtir:

Kentte CHP ve DSP yok gibi. Seçimin ANAP, DYP ve RP arasında geçeceği tahmin ediliyor... Belediye Başkanı Enver Tümen... şöyle diyor: "Burada Çankırı faktörü önemlidir. Seçmenlerin yüzde 40'ı Çankırlıdır. Ben de Çankırlıyım. DYP'de Çankırlı olan Niyazi Güneş'in ikinci sıraya itilmesi, Altınar'ın onun üzerine getirilmesi çok tepki aldı, Çankırlılar küskün..." Başkanla sohbet ederken ANAP'ın birinci sıra adayı Metin

---

⁶¹⁶ *Milliyet*, 01.01.1995, s. 24.

⁶¹⁷Bkz. Al Jazeera Türk, erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/bask-modelinden-faili-mechullere>, erişim tarihi: 10.11.2016.

⁶¹⁸ *Milliyet*, 02.01.1995, s. 1, 16.

Türker, "resmi aday" sıfatıyla "nezaket ziyaretine" geliyor. Karşılıklı övgüler yapıyor. RP'li Başkan "Metin Abi sendikacılıktaki başarısını siyasette de gösterirse bizim halimiz harap" diyor. Özçelik-İş Başkanı ve Hak-İş Genel Sekreteri Türker gittikten sonra "gerçek" düşüncelerine dönüyor: "Türker 1989'da işçilere ANAP'ı yuhalattı. Şimdi ANAP'tan aday. Bu nasıl iş?..." "Karabük işçi yatağı olmasına karşın burada sol partilerin esamisi okunmuyor. Sendika başkanının bile sağ partiden aday olmasına bakılırsa, işçi sınıfının "makûs talihinin" Karabük'te yenilmesinin zorluğu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Seçim sağ partiler arasında geçecek.⁶¹⁹

Bilhassa büyük grev boyunca ANAP iktidarının nasıl bir işçi düşmanı iktidar olduğunu hiç dilinden düşürmeyen ve bizzat ANAP hükümeti tarafından ve kendisini "kahraman-Walesa" yapmamak adına önderlik ettiği grevi bitiren sözleşmeye imza atması bile çeşitli hukuk dışı ayak oyunları ile engellenen Metin Türker'in ANAP'tan milletvekili olabilmesi, hem Çelik-İş sendikasının ve yöneticilerinin tutarsızlığını hem de Karabük siyaset zemininin kayganlığını göstermesi açısından tipiktir. Öte yandan Alpman'ın tahmin ettiğinin aksine Karabük'te seçimler sağ partiler arasında geçmeyecek, sağın bölünmesinden faydalanan DSP deyim yerindeyse aradan sıyrılacaktır ama bunun ne kadar "işçi sınıfının makûs talihinin yenilmesi" anlamına geldiği çok tartışmalıdır. Seçim sonuçları şöyledir:

Şekil 21. 1995 Genel Seçimleri Türkiye ve Karabük Sonuçları

	Kat.	RP	Anap	DYP	DSP	CHP	MHP	Hadep	YDH	Diğ.	Bğz
Türkiye (%)	85,2	21,4	19,6	19,2	14,6	10,7	8,2	4,2	0,5	1,1	0,5
Vekil sayısı		158	132	135	76	49	-	-	-	-	-
Karabük İl Geneli	86	21,9	16,2	24,9	17,9	6,6	10	0,8	0,4	1,3	-
Vekil sayısı		1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Karabük Mer. İlçe (Gen.)		22,9	16,9	26,1	15,5	5,2	11,3	0,5	0,3	0,9	-
Karabük Mer. İlçe (Mer.)		22,9	17	24,7	15,6	5,9	12,2	0,5	0,3	0,9	-
Karabük Mer. İlçe (Belde/köy)		23,1	16,7	32	15	2,8	8	0,8	0,3	1,3	-

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 10.11.2016.

1995 seçimleriyle birlikte tablomuza bir de Karabük merkez ilçe, Eflani, Eskipazar, Ovacık, Safranbolu ve Yenice'nin toplamını ifade eden Karabük İl Geneli

⁶¹⁹ Akt. Nazım Alpman, "Karabük'te "sağ"lık olsun!", *Milliyet*, 12.12.1995, s. 22.

satırı eklenmiştir* ve bu ilin ilk milletvekilleri, DYP'den Şinasi Altınar, Refah Partisi'nden Hayrettin Dilekcan ve DSP'den Erol Karan olmuştur. Karabük ilinde bir sol partiden seçilen ilk milletvekili olan Karan, 1999 seçimlerinde de aynı partiden seçilme başarısını gösterecek ve aynı zamanda Karabük ilinde bir sol partiden seçilme başarısını gösteren son vekil de olacaktır.

Yeni kurulan Karabük İlinin 1995 seçimlerindeki tercihlerine bakıldığında ilk söylenecek şey kuşkusuz, yeni kurulan Karabük ilinin eski Karabük ilçesi kadar sağcı olduğudur. Hatta il sonuçları ile artık adı Merkez ilçe olan Karabük ilçe sonuçları kıyaslandığında, Karabük il genelindeki oy dağılımıyla, Karabük Merkez İlçe oy dağılımının ufak tefek farklılıklar göstermekle birlikte, birbirine şaşırtıcı derecede yakın olduğu hemen fark edilecektir. Karabük ili, tıpkı Karabük merkez ilçesi gibi, bu seçimlerde birinciliği Türkiye genelinin aksine Refah Partisine değil DYP'ye vermiştir. Refah Partisi Karabük ilinden az da olsa Türkiye genelinin üzerinde oy alıp bir de milletvekili çıkartmayı başarsa da, Karabük ilinden Türkiye ortalamasının yaklaşık 5,7 üzerinde puan oy almayı başaran DYP'yi geçmesi mümkün olmamıştır. Yine il düzeyinde ortaya çıkan bir diğer ilginç sonuç da, iki merkez sol partinin (DSP ve CHP) il genelinden, hem Karabük Merkez ilçesine hem de Karabük kent merkezine göre toplamda az da olsa daha fazla oy almış olmasıdır.

Karabük Merkez İlçe sonuçlarına baktığımızda ise ilk göze çarpan husus, DYP ve ANAP'ın temsil ettiği merkez sağ partilerdeki erimedir. Merkez sağ partilerin Karabük'teki toplam oyu bir önceki (1991) seçimlerde yüzde 53 iken, bu seçimlerde 12 puanlık bir gerilemeyle yüzde 43'e düşmüştür. Karabük'ün ana sağ partiye Türkiye ortalamasının üzerinde oy verme geleneği bu seçimlerde de devam etmiş, hem bu seçimlerin ana sağ partisi RP hem de ikinci büyük sağ partisi DYP Karabük'te Türkiye ortalamalarının üzerine çıkmıştır. DYP Karabük Merkez ilçesinde bir önceki seçime göre 6,3 puan gerilemekle birlikte, yine de Türkiye

---

* Buraya kadar seçimler dâhil bütün değerlendirmemizi esas olarak, tezimizin ana konusunu oluşturan Karabük ilçesi üzerinden gerçekleştirmiştik. 1995 yılında Karabük'ün il olmasıyla birlikte Karabük ilçesinin adı artık Karabük Merkez İlçe olduğundan bu noktadan sonraki değerlendirmeler önceki incelemelerle bir devamlılık içinde esasen Karabük ilçesinin yeni adı olan Karabük Merkez İlçe üzerinden devam edecektir. Bu noktada tek başına "Karabük" ifadesinin kullanıldığı her yerde, aksi belirtilmedikçe ya da "Karabük ili" şeklinde bir ek yapılmadıkça, Karabük merkez ilçesi anlaşılmalıdır.

genelinden aldığı oydan yaklaşık 7 puan fazla oy alarak birinciliğini muhafaza ederken, Refah Partisi de bu seçimlerde Karabük'ten Türkiye ortalamasının 1,5 puan üzerinde oy almıştır. Bununla birlikte DYP, 1991 seçimlerinde Karabük'ün de içinde olduğu Zonguldak 2. Bölge'nin üç vekilliğinin üçünü de almasına karşın bu seçimde 3 Karabük vekilliğinden yalnızca birisini alabilmiştir. ANAP ise 1983'ten bu yana her seçimdeki gerilemesini bu seçimde de sürdürmüş, oyları yüzde 16,9'a düşmüştür.

Bu seçimlerden çıkan bir sonuç Karabük'te merkez sağın kan kaybettiği ise, diğer sonuç da bu kan kaybının İslamcı ve aşırı milliyetçi sağa doğru gerçekleştiğidir. Tam da yerel seçimlerin haber verdiği gibi Refah Partisi Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de büyük bir çıkış yapmış, tek başına, 1991 seçimlerinde MHP ve IDP'yle birlikte aldığı oyun da üzerine çıkararak yüzde 22,9 oy almış, ayrıca bu başarısını bir de milletvekilliği ile taçlandırabilmiştir. Radikal sağın milliyetçi ayağı MHP ise “bölge”deki savaşının yükselttiği milliyetçilik rüzgârıyla yelkenlerini doldurarak son yerel seçimlerde işaretini verdiği yükselişini bu seçimle birlikte adeta resmileştirmiş, Karabük'teki oyunu tarihinde ilk kez yüzde 10'ların üzerine (11,3'e) çıkartabilmiştir.

1994 yerel seçimleri ve 1995 genel seçimleri birlikte değerlendirildiğinde, DP/AP kökenli merkez sağ geleneğinin Karabük'teki —1970'li yılların ikinci yarısındaki kısa “Ecevit molası” hariç— tartışılmaz üstünlüğünün artık kaybolmaya, üstünlüğün yavaş yavaş siyasal İslamcı ve milliyetçi sağa geçmeye başladığını göstermektedir. Bu yanı sıra bugün Karabük siyasetinde bir vakıta olan Adalet ve Kalkınma Partisi-MHP hâkimiyetinin başlangıcını bu yıllara götürmek hiç de yanlış olmayacaktır.

Sol açısından bakıldığında ise, sağdaki (merkez sağda ANAP ve DYP ayrılığında, radikal sağda ise RP ve MHP ayrılığında ifadesini bulan) parçalanma sayesinde her ne kadar DSP ile bir milletvekili çıkartma başarısını bulmuşsa da, bir bütün olarak bakıldığında 12 Eylül darbesinden beri süregelen gerilemesi devam etmiş, 1991 seçimlerinde Karabük Merkez İlçe genelinde yüzde 25,5, Karabük kent düzeyinde ise yüzde 27,4 olan sol oylar toplamı (DSP+SHP+SP), 1995 seçimlerinde İlçe geneli düzleminde toplamda (DSP+CHP+HADEP) yüzde 21,2'ye, kent düzleminde ise yüzde 22'ye gerilemiştir. Tek tek partiler açısından baktığımızda, DSP Karabük ilinden bir vekil çıkartmayı başarsa da, Karabük Merkez ilçesindeki

oyları bir önceki seçimlere göre yarım puan düşmüştür. Bu noktada DSP'yi Karabük il genelinde ANAP'ın önüne çıkartıp, adeta bölünmüş sağın arasından sıyrılarak bir milletvekili çıkartmasını sağlayan desteğin esas olarak (DSP oylarının ilçe genelinde yüzde 30'a yaklaştığı⁶²⁰) Yenice'den geldiği ifade edilmelidir. Yoksa yalnızca Karabük kent merkezi ya da Karabük Merkez İlçe geneli sonuçları baz alınsa, üçüncü milletvekilliği DSP'ye değil ANAP'a gider, Metin Türker Karabük'ten ANAP milletvekili olarak seçilirdi. Diğer yandan zaten Karabük'te ana sol parti olma vasfını uzun zamandır DSP'ye kaptırmış olan SHP/CHP ise kan kaybını bu seçimlerde de sürdürmüş, 1991 seçimlerine göre daha da eriyerek ilçe genelinde yüzde 5,2'ye, kent merkezinde yüzde 5,9'a gerilemiş, Karabük siyasetinde iyiden iyiye etkisiz bir parti konumuna düşmüştür. Bu noktada Safranbolu kenti ile Karabük kenti arasındaki siyasi mesafenin coğrafi mesafeden daha fazla olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır: Karabük kent merkezinde yüzde 5,9 olan CHP oyu, Safranbolu kent merkezinde (DSP'yi geride bırakarak) yüzde 15,1 iken, sol oylar toplamı ise yüzde 28,4'dür.⁶²¹

Yine Türkiye genelinde ilk kez HADEP'in şahsında bağımsız bir parti olarak seçimlere giren ve yüzde 4,2 oranında oy almayı başaran Kürt Siyasi Hareketi ise Karabük genelinden rakam olarak toplam 331, oran olarak ise yüzde 0,5 oy çıkartabilmiştir. Bu oyların, Karabük'ün Kürtlerle meskûn olduğu bilinen tek köyü Cumayanı'ndan geldiği düşünülebilir, fakat bu doğru değildir. Zira HADEP, MHP'nin toplam 54 (yüzde olarak 5,74) oy alabildiği bu köydeki toplam 940 geçerli oyun yalnızca 13'ünü, yani 1,38'ini alabilmiştir ki bu da Karabük genelinden alabildiği oydan yüksek olmakla birlikte, anlamlı bir fark yaratacak nicelikte değildir.⁶²²

1995 seçimlerinin ardından çeşitli koalisyon denemelerinden sonra DYP'nin RP ile koalisyon kurması, Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de DYP'nin seküler damarı güçlü unsurlarını rahatsız etmiş, nitekim buna tepki olarak DYP Karabük vekili Şinasi Altınar üç başka DYP vekiliyle birlikte partisinden istifa

---

⁶²⁰ Bkz. TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 13.11.2016.

⁶²¹ A.g.e.

⁶²² A.g.e.

ederek ANAP'a katılmıştır.⁶²³

Karabük'ün bu tarihten sonraki siyasi evrimi birçok bakımdan Türkiye'nin siyasi evrimine paralel ilerlemiş, fakat ikincisinin gösterdiği eğilimler ilkinde çok daha derin bir şekilde yaşanmıştır: Merkez sağdaki parçalanma ve çöküş süreci kentte İslamcı ve milliyetçi sağın kesin bir hâkimiyet kazanmasıyla sonuçlanmış, sol ise bilhassa Ecevit faktörünün önce siyaseten sonra fiziken ortadan kalkmasından sonra Karabük'te adeta dibe vurmuştur. 12 Eylül cuntasından (ve hatta daha önce ifade ettiğimiz gibi muhtemelen CHP'nin 1977-1979 arası iktidarı döneminden) başlayarak Karabük'te solun gittikçe gerilemeye başladığını görmüştük. Fakat lider kültürünün baskın olduğu toplumlara has bir şekilde, Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de Bülent Ecevit'i izleyen ciddi bir seçmen kitlesi, bu gerilemenin (ya da aslında Karabük'ün "sağ 'fabrika' ayarlarına" dönüşünün) gerçek boyutlarıyla görülmesini engellemiştir. Bülent Ecevit'in fiziki ve siyasi çöküşünün, 2002 seçimlerinde bir lider partisi olarak DSP'nin sandığa gömülmesine neden olmasından, yani Karabük'te Ecevit faktörünün ortadan kalkmasından sonra, Karabük'te solun durumunun o zamana kadar düşünüldüğünden de vahim olduğu bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır. Zira DSP'nin çöküşünden sonra merkez solda rakipsiz kalan CHP'nin bu seçimlerde Karabük merkez ilçeden alabildiği oy topu topu yüzde 9,6 olacak, 1999 ve 2002 seçimleri karşılaştırıldığında DSP'nin kaybettiği 18,6 puan oyun (CHP oy artışının tümüyle iki sol parti arasındaki geçişkenlikten kaynaklandığı önvaryayı altında) yalnızca 5,1 puanının CHP'ye gidecek, geri kalan 13,5 puanlık DSP oyunun, Ecevit faktörünün ortadan kalkmasından sonra büyük ölçüde sağ partilere yöneldiği görülecektir. Bu da göstermektedir ki, Ecevit'in Karabük'ten aldığı oyun ezici bir çoğunluğu "kararlı sol" oylar değil, sol'dan ziyade Ecevit'i kararlılıkla takip eden, ama Ecevit olmadığında sağa yönelen oylardır. Bu tablo 2002'den sonraki seçimlerde de esasen değişmeyecek, işçi kenti Karabük'te sol, en kötü zamanlarında bile olmadığı kadar gerileyip, onlu yüzdelere saplanıp kalacaktır. 2002 seçimleri aynı zamanda CHP'nin MHP'den daha fazla oy alabildiği son seçimler de olacak, o seçimlerde Karabük'te ikinciliği ülke genelinde baraj altında kalan DYP'ye kaptıran CHP, bundan sonraki

---

⁶²³ *Milliyet*, 22.06.1996, s. 15.

bütün genel seçimlerde ise MHP'ye kaptıracaktır.

ALTINCI BÖLÜM

KARABÜK'ÜN VE ÇELİK İŞÇİSİNİN SAĞCILIĞI, SOLCULUĞU, KÖYLÜLÜĞÜ VE MUHAFAZAKÂRLIĞI

6.1. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN “SAĞCILIĞI” VE NEDENLERİ

Hem dünyada hem de Türkiye’de Karabük türünden işçi kentlerinin genellikle ülke genelinden daha solda durduğunu biliyoruz (kuşkusuz bilhassa Avrupa’daki örneklerde bu durum Türkiye’deki örneklerine göre çok daha belirgindir). Bunda şaşılacak bir şey de yoktur, zira sağ genel olarak emekçilerin yaşam ve çalışma koşullarına, yer yer dayanılmaz sınırlara varan acılarına kör kalır, bütün bunların sorumluluğunu da çözümünü de piyasaya bırakır ve işçilerden çok sermayedarlarla hemhal olurken, solun varlık nedeni emekçilerin yaşam ve çalışma koşullarının düzeltilmesi, acılarına son verilmesi, hatta sosyalist sol perspektiften bakarsak, işçilerin işçi olma durumuna bir son verilmesi, topluma yalnızca bedensel olarak değil entelektüel olarak da katkıda bulunan gerçek entelektüel bireyler haline getirilmesi, başlıca toplumsal varoluş biçimi bedeni çalışma olan insan kategorisinin tarihten kalıcı bir şekilde silinmesidir.⁶²⁴ Oysa bu tezin bundan önceki bölümlerinde anlatılanların Karabük’e dair bize söylediği iki temel gerçek var: 1- Karabük bir işçi ve sanayi kenti olarak kurulmuş ve bu kimliği kentin her veçhesine —tarihsel süreç içinde azalarak da olsa— damgasını vurmuştur; 2- Karabük kenti, 1970’li yılların ikinci yarısındaki birkaç yılı saymazsak (ki bu birkaç yılı “Karabük’ün sağcılık tarihinde kısa bir ‘Ecevit molası’” olarak adlandırmıştık) Karabük her zaman sağın kalelerinden birisi olmuştur. “Kale” sözcüğü gelişigüzel bir tercihin ürünü değildir; zira Cumhuriyet tarihindeki bütün çok partili seçimlerde Karabük’ün bilhassa da ana sağ partiye, ama genel olarak da sağ partilere Türkiye ortalamasının çok üzerinde, ana sol partiye ve genel olarak sol partilere ise Türkiye ortalamasının çok altında oy verdiğini, yani *işçi kenti* Karabük’ün, Cumhuriyet tarihinin büyük bir kısmı itibarıyla nüfusunun ve seçmen kitlesinin çoğunluğu *köylü* Türkiye’den *çok daha* sağda

---

⁶²⁴ Bkz. Ömer Laçiner, *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?*, İstanbul: Birikim, 2007.

durduğunu verilerle ortaya koyduk. Üstelik yalnızca sağın popülist politikalarından kısmen nemalanan, ülkenin ilk ağır sanayi işletmesinin çalışanları olarak genelde kollanan KDÇF işçileri değil, bunların hiçbirine mazhar olmayan ve gerçekten çok kötü şartlarda çalışan ve yaşayan haddehane işçileri de en az KDÇF işçileri kadar esasen sağda durduklarını biliyoruz. Peki ama neden Batı'daki işçi kentleri solun kaleleri olmuşken, Türkiye'deki işçi kentleri olmamıştır.

Giriş'te de değindiğimiz gibi, Karabük dâhil Türkiye'deki işçi/sanayi kentlerinin doğuşu ve gelişim süreci Batılı muadillerininkinden çok farklıdır. Batı'nın işçi kentleri özel sermaye tarafından kurulan manifaktür ve fabrikaların etrafında doğal bir süreç içinde doğup gelişmiş, deyim yerindeyse “kendiliğinden/ ‘organik’ işçi kentleri”dir. Bu kentlerin tarihlerinin her veçhesine, işçiler ile burjuvazi ve her daim onun yanında duran devlet arasındaki (yer yer çok kanlı biçimler alan şiddetli bir) sınıf mücadelesi damgasını vurmuştur. Bu işçiler, sahip oldukları her hak kırıntısını, burjuvazi ve devletle vuruşa vuruşa elde etmişlerdir. Bu mücadelenin bizatihi kendisi “sol”dur. Oysa Türkiye'deki —Karabük dâhil— işçi/sanayi kentleri, Zonguldak istisnasıyla, devlet tarafından kurulmuş dev devlet sanayi işletmelerinin etrafında, bu sanayi projelerinin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak doğmuşlardır. Bu şekilde adeta birer “devlet kenti” olarak doğmaları, hiç kuşkusuz bu kentlerin kültürel, siyasi ve ideolojik gelişimlerine de damgasını vurmuş, deyim yerindeyse bu kentlerin aynı zamanda rejimin kültürel, ideolojik ve siyasi projesinin bir parçası ve konusu olmalarıyla, bir başka ifadeyle en başından itibaren devletin ideolojik kuşatması altında doğup gelişmişleriyle sonuçlanmıştır ki bunun Karabük'e nasıl yansıdığını önceki bölümlerde etraflıca gördük. Bu gerçeğe, Karabüklü sendikacıların ifadesiyle bu işletmelerin “devletin gözbebeği” durumunda olduğu, dolayısıyla çalışanlarına her daim Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde ücret ve haklar bahşedildiği, yani kamu sektörü işçilerinin açıkça genel işçi sınıfı karşısında “işçi aristokrasisi” tanımını hak edecek ayrıcalıklarla donatıldığı, Batı'da işçilerin kora kor mücadelelerle elde ettiği birçok kazanımın Türkiye devlet sanayi işçilerine yukarıdan bahşedildiği gerçeği de eklendiğinde, Türkiye'deki sanayi kentlerinin neden Batı'daki muadillerinin ideolojik/politik eğilim ve reflekslerini sergilemediği daha iyi anlaşılacaktır.

Bu noktada Batı ile Türkiye arasındaki bir diğer farklılık da “evrimsel

fark”tır. Karabük çelik işçileri de Avrupa’daki muadilleri gibi başlangıçta yarı-işçi yarı köylüydüler, *bir temel farkla*: Batılı işçiler bu aşamadan yüzyıllar önce geçip daha 18-19. yüzyıllarda tam teşekküllü kentsel proletarya (yani kırla ve kırsal üretimle ve üretim araçlarıyla —başlıca toprak ve her türlü kırsal üretim aracıyla— bağı tümüyle kesilmiş, Marx’ın ifadesiyle “derilerinden başka satacak bir şeyleri” kalmamış işçi kütlesi) haline gelmişlerken, Karabük ve Türkiye’nin diğer sanayi kentlerinin işçileri 20. yüzyılın ikinci yarısına yarı-işçi yarı-köylü olarak girmişlerdir. Bu bağlamda, halk ağzıyla söylersek, Batı’nın işçi sınıfı ve işçi kentleri dönüyorken, Türkiye işçi sınıfı ve işçi kentleri henüz yeni yola çıkmışlardı. Aradaki yüzlerce yıllık fark, bu sanayi kentleri arasındaki politik ve sendikal olgunlaşma düzeyi farkını açıklamakta kuşkusuz temel önemdedir.

Fakat bir sanayi kenti olarak Karabük ve onun işçi sınıfı yalnızca Batı’daki muadillerinden değil, bu bölümün başında ifade ettiğimiz gibi Türkiye genelinden de, hatta bu bölümün ilerleyen kısımlarında detaylı olarak inceleyeceğimiz gibi aynı coğrafya üzerinde bulunup benzer dinsel, etnik, kültürel, demografik şekillenmelere sahip olduğu ve yine birer işçi kenti niteliğindeki Ereğli ve Zonguldak’tan da çok daha sağda, aynı anlama gelmek üzere, çok daha sola mesafelidir.

Öyleyse ‘Karabük işçi sınıfının işçiliğinde mi bir sorun vardır, karşısına sağ olarak çıkanın sağlığında mı, yoksa karşısına sol olarak çıkanın solluğunda mı?’ sorusu yersiz bir soru değildir. Yanıt, hepsidir. Karabük’ün ve KDÇF işçilerinin tarihsel ve genel sağcılığının kaynağı, tam da bu üç alanda yaşanan bir tür “kimlik bunalımı”, yani işçi görünenin tam olarak işçi, sağ görünenin tam olarak sağ, sol görünenin de (en azından geçmişi itibarıyla) tam olarak sol olmaması ve bu sonuncusunun ayrıca çok ciddi bir “olumsuz geçmiş bagaj yüküne” sahip olması, ve son olarak sağ iktidarların, yakından bakıldığında merkez sola daha uygun düştüğü söylenebilecek popülist KİT politikalarıdır. Fakat bu nedenleri ayrı ayrı ve etraflıca incelemeye geçmeden önce, bu tezin inceleme alanının çok dışında olması nedeniyle detaylıca üzerinde durmayacağımız, fakat Karabük’ün siyasi ikliminde hiç de azımsanmayacak bir etkide bulunan bir faktörden daha bahsetmeliyiz: deniz etkisi.

Başka yerlerle, başka kültürlerle, başka dinlerle, başka dillerle, başka toplumlarla, ezcümle “ötekiyle” kurulmuş çok daha güçlü sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari (bu sonuncusu çoğu durumda diğer ilişki biçimlerini önceller) bağların ve

etkileşimlerin söz konusu olduğu sahil kentlerinin, iç bölge kentlerine nazaran *genellikle* daha az tutucu, değişime, yeniliklere, yeni fikirlere daha açık, daha ilerici yerler olduğu genel kabul gören bir gerçektir. Türkiye’de ve diğer kapitalist ülkelerde siyasal eğilimlerin coğrafi dağılımları incelendiğinde, bu ilişkinin dünya için de Türkiye için de büyük ölçüde geçerli olduğu görülecektir. Bu bakımdan İzmir/Erzurum ikilisi ile New York/Texas ikilisinin benzer “coğrafi kaderlerin” ürünü siyasi tercihlere sahip oldukları pekâlâ söylenebilir. Birbirine coğrafi olarak ve sosyolojik yapı bakımından çok yakın olan az önce bahsettiğimiz üç işçi ve sanayi kentinden Zonguldak ve Ereğli deniz kenarındayken, Karabük iç bölgede, yani deniz etkisinden uzaktır. Karabük’ün bir iç bölge kenti olması, yalnızca neden onun bu iki komşu işçi kentinden daha muhafazakâr ve sağda olduğunu değil, genel olarak neden muhafazakâr ve sağcı bir kent olduğunu açıklayan nedenlerden —birincisi olmamakla birlikte— birisidir.

6.1.1. Köylüsün Sen, (Fabrikada Çalış Ama) Köylü Kal!

Özel olarak Karabük işçi sınıfının “köylülüğü” meselesine girmeden önce, genel Türkiye işçi sınıfının köyden ve köylülüğünden kopuş sürecinin nispi olarak çok yavaş ilerlediğini, bunun da tarihsel nedenlerinin ve ekonomik-sosyal köklerinin olduğu söylenmelidir. En saf haliyle İngiltere’de yaşanan ve köylülüğün topraklarından ve tarımsal üretim araçlarından zorla ve zorbalıkla kopartılarak, hızla büyüyen sanayinin emek gücü (ve aynı zamanda yedek sanayi ordusu) ihtiyacını karşılamak üzere kentlere yığınlar halinde sürülmesi şeklinde kısaca özetlenebilecek Çitleme Hareketi (*Enclosure Movement*),⁶²⁵ Türkiye’de bu biçimiyle ve boyutuyla asla yaşanmamıştır. Hatta DP dönemini incelerken gördüğümüz gibi, çok geniş hazine arazileri milyonlarca köylüye ücretsiz dağıtılarak köylü mülkiyeti daha da güçlendirilmiştir. Bu noktada Türkiye köylüsünün, tümüyle olmasa da önemli bir bölümü itibarıyla, tam bir mülksüzleşme yaşamadığı, “derilerinden başka

---

⁶²⁵ Bu hareketin ve sonuçlarının olağanüstü bir incelemesi için bkz. Karl Marx, *Kapital - Ekonomi Politikasının Eleştirisi 1. Cilt*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan, İstanbul: Yordam, 2010, s. 686-730.

satacağı”,⁶²⁶ “zincirlerinden başka kaybedeceği”⁶²⁷ bir şey kalmamış proleterlere —en azından çok uzun bir süre— dönüşmediği söylenmelidir. Türkiye’de kır emekçilerinin toprakla bağlantısı asla tam olarak kesilmemiş, tahmin edebileceğimiz nedenlerle işçi olarak kente göçtüğünde bile bir ayağı hep köyünde ve toprağında olmuştur.* Göreceğimiz ki fabrikası neredeyse ayağına gelen Karabük köylü-işçisi de —kuşkusuz ilk kuşak işçilerden sonraki kuşaklara giderek azalmakla birlikte— bu karaktere sahiptir.

Yazıcı’nın 1991 tarihli anket çalışmasından öğreniyoruz ki artık üçüncü kuşak KDÇF (Kardemir) işçilerinin söz konusu olduğu bu kadar geç bir tarihte bile işçilerin yüzde 41’den fazlası gibi herhangi bir Avrupa ülkesinde tahayyül bile edilemeyecek kısmı tarım arazisi sahibidir.⁶²⁸ Üstelik bunların yaklaşık yüzde 15’i bu toprakları bilfiil işlemekte ve gelir elde etmektedir.⁶²⁹ Bu oran aynı zamanda Kardemir’de çalışmasına rağmen köyde ikamet eden işçilerin oranına da tekabül etmektedir; yani 1991 yılı itibarıyla Kardemir işçilerinin tam yüzde 15’i düpedüz köyde yaşamakta ve köy ekonomisinin bir parçası olarak işlev görmektedir.⁶³⁰ Nitekim Kalyoncu işçilerin 1989 yılındaki 137 günlük büyük grevde maddi açıdan fazla zorlanmamalarını ve ayrıca nüfus sayımlarında kentte değil de kendi köylerinde sayılmak istemelerini bu hâlâ güçlü kırsal/tarımsal bağlarına yorar.⁶³¹ Ünlü bunu şöyle ifade eder:

*1989 yılında yaşanan 137 günlük grevin yaz aylarına gelmesi grevin bu kadar uzun sürmesine neden olduğu ileri sürülebilir. Çünkü grev döneminde işçilerden yakın çevreden olanlar grev sürecinde köylerine giderek tarım ile uğraşmışlardır. Bunlar miting, yürüyüş gibi etkinlikler için önceden belirli programlar doğrultusunda Karabük’e gelerek etkinliklere katılmışlardır.*⁶³²

⁶²⁶ A.g.e., s. 686.

⁶²⁷ Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, çev. Nail Satulgan, İstanbul: Yordam, 2013. s. 78.

* “Köylerden şehirlere gelenler, topraksız ve yoksul olduklarından köylerini terk etmek zorunda kalmamışlardı. Yani, şehre geldiklerinde, malsız-mülksüz, mahrumiyet içinde değillerdi. Ortalama göçmenin köyünde ya kiraya verdiği ya da ailesinden birilerine bir şeyler karşılığı bıraktığı toprağı vardı. Çoğu durumda, aynı köyden gelen akraba veya hemşerilerin kapattığı bir gecekondu semtinde ev yapmaya başlayacak kadar parası vardı. Bu göçmenler köyleriyle bağlarını hiç koparmadılar: Yıllık izinlerinde köylerine gittiler, çocuklarını ailelerine bıraktılar, köyden erzakları düzenli olarak geldi. Göçmen, toprağını satmamışsa ya kira ya da üründen pay aldı.” (Ç. Keyder, a.g.e., s. 195.)

⁶²⁸ E. Yazıcı 1992, s. 148.

⁶²⁹ A.g.e., s. 149.

⁶³⁰ A.g.e., s. 115.

⁶³¹ H. Kalyoncu, 2007, s. 119.

⁶³² H. Ünlü, a.g.e., s. 98.

Gerçekten de sayım için evlerimize kapatıldığımız dönemlerde, İller Bankası'ndan kent nüfusuna kayıtlı kelle başı tahsisat alan Karabük Belediyesi'nin sayım öncesinde kentin her tarafına astırdığı “Doğduğun yerde değil doyduğun yerde sayıl!” pankartları bütün Karabüklülerin hatırladığıdır. Burada Karabük işçisinin ve halkının “toprağına” bağlılığının bir kentsel (finansman) sorun(u) haline geldiğini görüyoruz.

Karabük işçisinin hem siyasal hem de sınıf bilincine doğrudan etki eden bu “köylülük” durumunun ve bu durumu yansıtan yukarıdaki rakamların ilk ve ikinci kuşak işçilerde çok daha dehşetli boyutlarda olduğunu düşünmek için yeterince nedenimiz var. Örneğin uzun yıllar KDÇF’de çalışıp, daha sonraları sektör değiştirmiş Yol-İş Genel Başkanlarından Mehmet Ali Çamurali anlatıyor:

İşçilerin hepsi köyden gelmedi. Sürmeneliler çoktu. Ekseriyet işçi Karadenizliydi. Çatalağzı, Çatalzeytin, Kastamonu taraflarından da işçiler vardı. Safranbolulu da çoktu. İşçilerin hepsi köylüydü, bağı bahçesi olanlardı. Yabancı bir kimse pek yoktu. Arazisiz kimse yoktu.⁶³³

Çelik-İş Sendikası eski Genel Başkanlarından, yine uzun yıllar KDÇF’de çalışmış Şükrü Korkmazgider ise işçilerin bu “köylü” karakterinin yalnızca sosyoekonomik durumun bir sonucu olmayıp, aynı zamanda KDÇF ve devletin açık bir tercihinin ürünü olduğunu lafi hiç dolandırmadan ortaya koyar:

Düz işçilerin yüzde 90'ı yerli işçiydi. Düz işçilerin köyle irtibatı vardı. Bu bağ devam etti. Bu da Demir-Çelik'in politikasıydı. Yerleşim politikası önemliydi. Aldığı maaşla geçinemeyen köylü ne yapsın? Köyünde kalıyordu. Vardiyalara hizmet arabası sağlanıyordu. Köylerinden işçileri topluyordu... Fabrika yönetimi, işçinin köyle bağlarını kesmek istemedi. Bu uygulama hem fabrikanın, hem çalışanın işine geliyordu. Köyler yakındı. Arabayla en fazla yarım saat çekiyordu. Fabrikanın bu uygulamayı istemesinin nedeni, Karabük'teki sosyal sorunların kendisine de yansmasıydı. Mesela, ikametgâh meselesi Karabük'te önemliydi. Kendi evi olanlar rahat ediyordu, ama evi olmayanlar sıkıntı çekiyordu. Bu uygulama, yüzde 80 itibarıyla de çalışanların menfaatine olan bir hadiseydi. Fabrikanın da politikası bu olduğuna göre, demek ki devlet politikasıydı. Hem evinde çiftçiliğini sürdürecekti, hem işçilik yapacaktı.⁶³⁴

Ümit, azımsanamayacak orandaki bir işçi kesiminin KDÇF’de çalışmasına rağmen köyde yaşamaya devam etmesinin gerekçelerini şöyle ortaya koyar:

[İşçilerin] fabrikada çalışmalarına rağmen köylerinde yaşamaya devam etmelerinin, salt kişisel tercihlerden, fabrika tarafından sunulan barınma olanaklarının yetersizliğine ve işçiler arasında işçi sınıfı bilincinin uyanmasının engellenmesi doğrultusundaki erken dönem devlet politikasına kadar uzanan nedenleri vardı.⁶³⁵

⁶³³ M. A. Çamurali, akt. Y. Koç, a.g.e., s. 94.

⁶³⁴ Ş. Korkmazgider, akt. Y. Koç, a.g.e., s. 166. (Vurgular bana ait)

⁶³⁵ D. Ümit, a.g.e., s. 102, çeviri bana ait.

Fındıkoğlu'ndan öğreniyoruz ki, 1960 gibi nispeten geç bir tarihte bile toplam sayısı 6831 olan KDÇF işçilerinin 1842'si, yani yüzde 30'a yakını bilfiil köyünde ikamet ediyor ve fabrikaya köyden gidip geliyordu. Aynı tarih itibarıyla Safranbolu servisleriyle fabrikaya gelen 1197 işçinin⁶³⁶ tamamının kent merkezinden mi geldiği, yoksa bu sayıya Safranbolu civarındaki köylerde oturanların dâhil olup olmadığı anlaşılmadığından, bu rakamın çok daha yüksek olma ihtimali de var. Bu noktada “köylülüğün” yalnızca bilfiil köyde yaşayan işçilerin değil, Karabük ya da Safranbolu kent merkezlerinde ikamet eden işçilerin de sosyoekonomik karakterine (bunların kentte yaşamakla birlikte köylerindeki arazilerinden gelir elde etmeye, hatta ara ara gidip bilfiil tarlasında çalışmaya devam ettikleri varsayılabilir) ve düşünüş ve yaşayış biçimini en azından ciddi derecede etkilediğini düşündüğümüzde, yukarıda aktardığımız Mehmet Ali Çamuralı'nın “İşçilerin hepsi köylüydü, bağı bahçesi olanlardı” ifadesinin belirli bir abartma payıyla gerçeğe çok da uzak düşmediğini kabul etmek zorundayız demektir.

Bu noktada Fındıkoğlu'nun “KDF işçilerinin kaynakları” olarak tanımladığı kaza ve köylerin 1940 ile 1960 yılları arasındaki nüfus değişimlerini gösteren tablosu, “zihinsel ya da kültürel kopamayı” bir yana, bu “fiziksel kopamayı” olgusunu somut olarak ortaya koyar:

Şekil 22. KDÇF İşçilerinin Geldiği Karabük Köylerinin 1940-1960 Arası Nüfus Değişimi

Köy Adı	1940	1945	1950	1960
Arcak	6825	815	1691	431
Aceviz	206	255	285	322
Bulak	-	392	520	926
Çukurca	409	400	502	579
Davutlar	323	369	428	382
Demirciler	334	325	412	473
Gölveren	324	265	301	281
Kadıköy	313	381	411	474
Kâhyalar	311	359	-	428
Kamış	472	400	432	384
Karaağaç	375	381	443	420
Kızdap	374	386	428	402
Mehterler	406	458	411	393
Ortaca	366	400	443	384
Ödemiş	288	332	184	209

⁶³⁶ Z. F. Fındıkoğlu, 1960b, s. 23-24.

Öğlebeli	465	346	399	1038
Saitler	395	429	484	553
Salmalar	430	439	458	487
Sipahiler	372	407	426	473
Tandır	304	318	349	375
Üçbaş	255	293	288	237
Zapram	299	265	321	417
Zara	306	343	380	472

Kaynak: Z. F. Fındıkoğlu, 1960b, s. 12.

Fındıkoğlu'nun aktarmakla yetinip pek de yorumlamadığı bu rakamların bize anlattığı başlıca hakikat, hemen yanı başında devasa bir fabrika ve fabrika-kent kurulan ve işgücünün önemli bir bölümü bu fabrika ve fabrika-kentte çalışan bu köylerin beklenenin ve tarih boyunca başka yerlerde gerçekleşenin tersine —en azından ilk 20 yılda— Karabük'e önemli bir göç vermemiş, ciddi bir nüfus kaybına uğramamış olmasıdır. Özel durumu nedeniyle Arcak köyü* dışarıda bırakıldığında, fabrikanın ilk 20 yılında sayılan bu 22 köyden yalnızca beşinin (Gölveren, Kamış, Mehterler, Ödemiş, Üçbaş) nüfusu —o da köyün varlığını tehdit etmeyecek kadar cüzi miktarda— azalmış, geri kalan 17'sinin nüfusu —hatta bazılarının, aynı 20 yılda Türkiye'deki köy nüfusunun artış oranının da (yüzde 40,22)* üstünde— artmıştır.

KDÇF'de çalışıp bu köylerde yaşayan işçilerden bir kısmının, devlet ya da fabrika politikası ne olursa olsun çeşitli “iç ve dış” saiklerle (işyerine yakın bir yerde yaşama, başta çocukların eğitimi olmak üzere kent yaşamının sunduğu olanaklardan faydalanma, lojman tahsisi vs. gibi “Karabük içi” ya da hızlı bir sanayileşmenin yaşandığı bu dönemde başka bir kente çalışmaya gitmek gibi “Karabük dışı” saiklerle) mutlaka Karabük'e ya da başka bir kente taşınmış olması gerektiği de hesaba katıldığında, yukarıdaki verilerin bu 20 yılda işçiyi köyünde tutma politikasının ne kadar etkili olduğunu net bir şekilde ortaya koyduğu daha da iyi

* Bu noktada tabloda 1940 itibarıyla bir köy için olağanüstü, hatta hiç olmayacak bir nüfusa (6.825) sahip görünen Arcak (daha sonra ismi Arıcak olarak değiştirilmiştir) köyü nüfusunda görülen olağanüstü azalmadan yanıltıcı sonuçlar çıkartılmamalıdır. Daha önce de açıkladığımız gibi, Fındıkoğlu'nun hatalı bir şekilde Arcak köy nüfusuymuş gibi aktardığı bu rakam, aslında 1940 nüfus sayımında —Karabük kent merkezine çok yakın bir köy olduğundan— Arcak ismiyle anılan Karabük kent merkezine aittir.

** 1940 sayımına göre Türkiye'de köyde yaşayan kişi sayısı 13. 474.701, 1960 sayımına göre ise 18. 895.089'dir. Bu dönemdeki köysel nüfus artış oranı yüzde 40,22'ye tekabül etmektedir (İstatistik Göstergeler 1923-2011, Ankara: TÜİK, 2012, s. 9).

anlaşılacaktır.*

Bu bağlamda, fabrikanın uzun yıllar boyunca kimisi onlarca kilometre uzaklıktaki köylere düzenli işçi servisi tahsis etmesinin, köylüyü olabildiğince köyde tutma gayesinin dışında başka bir izahı yoktur. Eğer bu servisler olmasaydı “maaşıyla geçinemeyen işçi”lerin kendi olanaklarıyla hem köyde yaşayıp hem de fabrikaya çalışmaya gelmeleri, dönemin ulaştırma olanaklarının geriliği ve pahalılığı da hesaba katıldığında hemen hemen olanaksızdı. Peki ama devlet ve KDÇF, işçilerin mümkünse bütün gövdeleriyle, değilse bir ayaklarının hep köyde ve bir yanlarının hep köylü olmasını/kalmasını neden istemiştir? Bunun ekonomik ve siyasi/ideolojik olmak üzere başlıca iki nedenin olduğu söylenebilir.

Meselenin ekonomik boyutu, Korkmazgider’in anlatımlarında “maaşıyla geçinemeyen işçi” meselesi ve “ikametgâh meselesi” şeklinde ifade ettiği konut meselesiyle yakından bağlantılıdır. Devlet ve KDÇF köylüyü köyünde tutarak ya da kentte yaşasa bile bir ayağının hep orada olmasını sağlayarak, emek-gücünün yeniden üretim maliyetinin (ki bu maliyete barınma ve emek gücünün devamlılığını sağlayacak çocukların ve eşin bakımı da dâhildir) bir kısmını kendi üzerinden atarak kır/tarım ekonomisinin üzerine yıkmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi fabrika 1948 yılından sonra yeni lojman üretimini yavaşlatmıştır,⁶³⁷ bu tarihe kadar ve bu tarihten sonra üretilenlerin de çoğunluğu işçilerden ziyade idareci, mühendis, memur, tekniker, ustabaşı kesimi için inşa edilmiştir. Sayıları hızla artan binlerce işçinin konut sorununu çözmenin, zaten konumu nedeniyle çok da rantabl olmayan KDÇF’nin, hadi boyunu aşmıştır demeyelim, sürdürülebilirliğini zorladığı söylenebilir. KDÇF ve devletin, bu noktada sağlıklı bir çözüm üretemediği işçinin konut sorununu, onu mümkün olduğunca köyde tutarak çözmeye ya da en azından

---

* Fakat çok sık verilerine ve görüşlerine başvurduğumuz ve sık sık da metodolojisine ve yaklaşımına eleştirel bir şekilde yaklaşmak zorunda kaldığımız Fındıkoğlu, gerçekten bir sosyoloji profesöründen beklenmeyecek şekilde, bu verileri kuru kuruya aktarmakla yetinip, Karabük işçisinin neden bu 20 yıl boyunca önemli ölçüde köyünde yaşamaya devam etti(rildi)ğini hiç sorgulamamış, dahası daha önce de açıkladığımız gibi Karabük’ün çalışma sosyolojisini konu aldığı bu çalışmasında işçilerin hayatlarına dair bu tür mülâhazalarda bulunmayı kendi işi olarak da saymamış, bu görevi “romanlaştırılmış amele hayat tasvirleri”ne bırakarak, kendisini yine kendi ifadesiyle “mücerret mülâhazalar”la sınırlamıştır: “Bu belli iş yerlerinde [KDÇF üniteleri kastediliyor] çalışan ve *bedeni işçiler* tavsifine uygun olan işçilerin Karabük’ün mazisine karışmış olan hayatları ancak romanlaştırılmış amele hayat tasvirleriyle izah olunabilir. Biz burada yalnız rakamlar üzerinde ve onlara ait mücerret mülâhazalar etrafından dolaşacağız.” (1960b, s. 9)

⁶³⁷ A.M. Ayten ve diğ., a.g.e., s. 75.

hafifletmeye çalıştığı anlaşılıyor.

Fakat devletin Karabük'te uyguladığı 'işçileri mümkün olduğunca köyde/köylülükte tutma siyaseti'nin tek amacı yukarıda sayılan ekonomik amaçlara ulaşmak değildir. Köylü kalmak ya da bir ayağı ve kafası köyde olmak, bir takım siyasi/ideolojik sonuçlar üretmektedir ve bunun başında değişime kapalılık, tutuculuk ve muhafazakârlık gelmektedir ki bu durum, köylünün "sağcılığını" da açıklayan temel faktördür. Şöyle ki:

Köyler, insan soyunun bu kadim ve temel yerleşkeleri, karakteristik olarak, binlerce yıl boyunca *aynı* üretim araçlarıyla ve *aynı* tekniklerle, yani *aynı tarzda* üretim yapılan yerlerdir. Her yıl *aynı* mevsimde *aynı* yöntemlerle ekim yapılır, yine *aynı* mevsimde *aynı* yöntemlerle ekilenler biçilir. Dünyanın her tarafındaki köylüler, neredeyse bütün bir ömürleri boyunca *aynı* saatte kalkar, *aynı* tarlasına/ahırına vs. gider, *aynı* aletlerle *aynı* şekilde çalışır ve dönüp *aynı* saatte de yatarlar. Bu yanılla köylü hayatına damgasını vuran ana unsurlar, değişmezlik, durağanlık ve sürekliliktir. Bu, kuşkusuz buralarda hiçbir şeyin değişmediği anlamına gelmez; değişimin (sanayi çağını dışta bırakırsak) adeta fark edilemeyecek kadar yavaş ve sancısız olduğu anlamına gelir. Bu durağanlık, değişmezlik ve sürekliliğin köylülüğe belli bir yaşam ve kafa konforu sağladığı açıktır. Büyük altüst oluşlar, ani değişimler, mevsimsel değişkenleri bir kenara bırakırsak aç ve açıkta kalma riski ondan uzaktır; bir sükûnet ve dinginlik içinde hayatını yaşar. Binlerce yıl boyunca hemen hiç değişmeyen bir dinsel ve kültürel dünya, bu yapıyla hem uyum içindedir, hem de onun dışarıya karşı savunulmasında temel bir role sahiptir. Dışarıya olabildiğince kapalı bu köylü ekonomisi ve hayatının, dışarıdan gelecek her türlü değişime ve değişim fikrine fitri olarak mesafeli duracağı açıktır. Köylülüğün evrensel muhafazakârlığının ve tutuculuğunun *ana* kökü işte bu yapıdadır. Dünyanın her tarafında, kentlerden köylere doğru gidildikçe daha tutucu, daha muhafazakâr, her anlamda daha gerici bir yapıyla karşılaşılmasının tek değil ama temel nedeni budur. Bu söylenenler, köylülüğün "ilerici", "reformcu", "devrimci" sola karşı "muhafazakâr sağda" kendisine bir sığınak bulmasını açıkladığı gibi, sola karşı kadim bir bariyer işlevi gördüğünü de ortaya koyar.

İşte Karabük'te uygulanan köyde/köylülükte tutma siyasetinin bir amacı da, bütün dünya ve bu arada ucundan kıyısından da olsa Türkiye üzerinde de —kimileri

için— ürkütücü bir şekilde dolaşan ve bilhassa da ülkenin gözbebeği bu ilk ağır sanayi işletmesinin işçilerinin başına musallat olmasından ölesiye korkulan “komünizm hayaletinin”⁶³⁸ önüne dikilmiş kadim bir bariyer olarak ondan yararlanmaktır (Devrim Ümit’in “işçiler arasında sınıf bilincinin uyanmasının engellenmesi” olarak ifade ettiği şey de budur). Ayrıca burada güdülen ekonomik amaç aynı zamanda siyasi/ideolojik amaca da hizmet etmekte, geçim araçlarına daha bol ve ucuz şekilde erişimi sağlanan “köylü-işçi”nin yoksulluk/yoksunluk bataklığına daha az saplanacağı, dolayısıyla “tepkisel” siyasi/ideolojik tutumlardan kaçınacağı varsayılmaktadır. Ezcümle, bu politikayla KDÇF işçisinin “derisinden başka satacak” ve “zincirlerinden başka kaybedecek” şeylerinin de olması istenmiş, ülkenin bu hayati önemdeki ağır sanayi tesisinde gerçek bir işçi ve sendika hareketi ile buna dayanan, bundan güç alan gerçek bir sol/sosyalist hareketin doğmasının önü baştan kesilmeye çalışılmış, ve el hak, başarılmıştır da.

6.1.2. Önce Kurucu, Sonra Solcu Parti Olarak CHP Faktörü

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız köylülüğün genel “sağcılık” nedenlerinin dışında, Türkiye köylüsünün sağcılığının ekstra nedenleri vardır ve bu nedenlerin başında CHP, daha doğrusu CHP’nin ikili karakteri/kimliği gelmektedir. CHP’nin —tarihsel sıralamaya göre— ilk kimliği Cumhuriyet rejiminin kurucu partisi olma kimliğidir. Diğer kimliği ise özellikle 1960’ların sonunda ve 1970’lerin başında belirginleşen “merkez sol parti” kimliğidir. Yani Türkiye sağının karşısına ana-merkez sol parti olarak Cumhuriyet’in kurucu partisi CHP çıkmıştır. CHP’nin kurucu parti olarak gerçekleştirdiği icraatlar arasında, sonradan edindiği sol kimliğiyle örtüşen icraatlar (Aydınlanmacılık, bağımsızlıkçılık, modernleşmecilik vs.) olduğu gibi, her türlü sendikal faaliyeti yasaklamak, Nazım örneğinde gördüğümüz gibi uyduruk suçlamalarla sosyalistleri işkenceden geçirip on yıllarca süreliğine zindanlara tıkmak, her türlü düşünce, toplantı, gösteri ve basın özgürlüğünü yok etmek, apaçık ırkçı politikalar izlemek, iktidara tam bağımlı bir yargı ve tam bir parti-devleti yaratmak vs. gibi herhangi bir türden sol kimlikle örtüşmeyen icraatları da vardır. Sol kimlikle

---

⁶³⁸ Marx ve Engels, 2013, s. 36.

uyuştuğunu ifade ettiğimiz Aydınlanmacılık, modernleşmecilik, sekülerizm gibi hasletler önceki başlıkta açıkladığımız nedenlerle zaten köylülüğü bu partiden duygusal ve siyasal bir kopuş noktasına getirdiği gibi, ayrıca sol bir parti için havsalanın almayacağı kadar köylü karşıtı kimi icraatları, köylülerin önemli bir kısmında kolay kolay geçmeyecek bir CHP düşmanlığı/karşıtlığı yaratmıştır. Bunlardan belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:

* CHP, ilgili dönemi açıklarken gördüğümüz gibi, sanayileşme hamlesinin finansmanını sağlamak üzere köylülüğü ekonomik olarak ciddi şekilde ezmiş bir partidir.*

* CHP, yine daha önce açıkladığımız gibi, çok partili hayata geçişten yalnızca bir yıl önce biten ve zorunlu ya da tercihli politikaların bir sonucu olarak köylülüğün tam anlamıyla perişan olduğu II. Dünya Savaşı yıllarının iktidar partisidir.**

* Aydınlanmacı/seküler kimliğinin ve modern bir ülke yaratma amacının bir gereği ve sonucu olarak dinsel kurumlara saldırırken muhafazakâr/tutucu köylü yığınlarını irrite etmemesi zaten mümkün olmayan CHP, bu kurumların özellikle kırsal kesimlerde derin biçimde kök salmış olduğunu hesaba katmaksızın bu alanda oldukça radikal ve keskin bir çizgi izlemesi nedeniyle köylülerin önemli bir bölümü tarafından “din düşmanı parti” olarak kodlanmış bir partidir.***

---

* “1930’lu yıllarda iç ticaret hadleri yaklaşık % 40 oranında tarımın aleyhine döndü. Bonapartist rejim [Kemalist rejim kastediliyor] altında sermaye birikimi, tarımdan sanayiye kaynak transferi yoluyla gerçekleşiyordu.” (F. Başkaya, 2012, s. 244) Ticaret hadleri köylülük aleyhine öyle kötüleşmişti ki, bir kilo şeker 60 kuruştan satılırken bir koyun 50 kuruş ediyordu. (A.g.e., s. 270) “Gelir farkı gözetilmeksizin, her yetişkin erkek "yurttaş"tan yılda 8 ila 15 lira arasında değişen yol vergisi alınıyordu. Yetişkin beş nüfusa sahip bir köylü ailesi için bu, yılda yaklaşık 60 TL ödeme zorunluluğu demektir. Bir ton buğdayın 40 liraya satıldığı koşullarda bu vergiyi ödemenin ne demeye geldiğini anlamak zor değildir. ‘Sınıfsız’, ‘imtiyazsız’, ‘kaynaşmış’ toplumda hapishaneler vergilerini ödeyemeyen yoksul köylülerle dolup taşıyordu.” (A.g.e., s. 164)

** “Savaş gerekçesiyle, ambarlar ve silolarda tahıl stokları büyürken, ekmeğin karneyle dağıtıldığı, insanların açlıktan öldüğü bir ortamda ve Bonapartist rejim altında asalak burjuvazi artık iyice palazlanmış, Bonapartist rejim misyonunu gerçekleştirmişti...” (Başkaya, 2012, s. 154)

*** “Zımmen kabul edilen model, bir üst kadronun, esas itibarıyla isteksiz kitlelere modernizmi yukarıdan dayatmasını öngörüyordu. Bu tehditkâr dayatmanın bir tepki doğurması kaçınılmazdı. Ayrıca merkez, şehir ve kasaba küçük burjuvazisini ve köylülüğü, derin tarihi kökleri olan yaşam-dünyaları dışına çıkarabilecek iktisadi ve toplumsal dinamiği hiçbir zaman üretmedi. İdeolojik baskı arttıkça köylüler ve küçük burjuvazi daha da azimle geleneklerine sarıldı. Bürokrasi ise bu davranışa irtica etiketini yakıştırdı... Bu şiddet, Cumhuriyet’in ilk yıllarında en uç biçimine ulaştı. Din, merkezin siyasal ve ideolojik otoritesinin temeli olmaktan çıkarıldığı gibi, tarikatların yasaklanması, türbelerin kapatılması ve geleneksel giysilerin yasası ilan edilmesiyle, halk arasında yaşadığı biçimiyle İslamiyet görünürdeki kurumsal temelini kaybetti.” (Ç. Keyder, a.g.e., s. 152) “"Laiklik" uygulaması da, dinin baskı altına alınması olarak anlaşıldı. Türbelerin ziyaretinin yasaklanması gibi

* Köylülüğün hem ekonomik hem de ideolojik olarak bu şekilde ezilmesi, hiç kuşkusuz bunlara ciddi bir baskı unsuru eklenmeksizin olamayacağına göre, CHP, iktidarı döneminde kırsal kesim üzerinde çok ciddi bir devlet ve jandarma baskısı kurmuş bir partidir.* Çamurali bu baskının Karabük'e ve KDÇF'nin köylü-işçilerine yansımaları ve sonuçlarını çok veciz bir şekilde ifade eder: "Fabrikada Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı büyük tepki vardı. O zaman köylerdeki jandarma baskısından herkes şikâyetçiydi. Fabrikada çalışanlar hep köylüydü. İşçi hep Demokrat Partili oldu. Hatta Celal Bayar Karabük Belediyesi'nin yanındaki bir salonda altı saat konuşma yaptı... Demokrat Parti'ye büyük bir akım vardı."⁶³⁹

* CHP, bir yandan ülkeyi sanayileştirmede kullanacağı sermayeyi çıkartmak uğruna köylü yığınlarına yüklenir, bir yandan da onun ideolojik/dinsel/kültürel dünyasına deyim yerindeyse baltayla dalarken (bugüne bakıp, "keşke hızarla dalsaydı" diyenler de çıkabilir), onu gerçekten çok incitecek aşığılamalardan da imtina etmemiş bir partidir. Ülkenin yüzde 80'inini oluşturan köylülüğün gerçekten çok büyük bir yoksulluğun pençesinde olduğu bir dönemde, deyim yerindeyse onun boğazından çekilip biriktirilen sermayeyle, tek bir kişiye hizmet versin diye dünyanın en büyük ve en lüks yatlarından birinin satın alınması, yine köylünün sırtından edinilen sermayeyle inşa edilen yeni Ankara'nın Kızılay caddesine görüntüyü bozdukları gerekçesiyle köylülerin sokulmaması (ki Âşık Veysel de bunlardan birisidir) ve II. Dünya Savaşı yıllarında onları süpürge tohumu yemeye mahkûm etmek pahasına köylülerden zorla alınan yüzbinlerce ton ürünün elverişsiz silolarda çürütülmesi bu açık aşığılama örneklerindedir.

İktidarı döneminde nüfusun ve dolayısıyla da seçmen kitlesinin en az yüzde 75'ini** oluşturan köylülüğe (doğru ya da yanlış saiklerle) bütün bunları yapmış bir partinin, değişen dünya dengelerini bir kenara bırakırsak, İngiltere'deki gibi tarımın kapitalizasyonu ya da Sovyetler Birliği'ndeki gibi tarımın sosyalizasyonu yoluyla

---

gariplikler "laikliğin bir gereği" sayılıyordu... Bir insanın kutsal saydığı tarihi bir kişinin mezarını ziyaret etmesinin engellenmesi "ilericilik" sayılıyordu." (F. Başkaya, 2012, s. 293)

* "... az topraklı yoksul köylülerin oluşturduğu kırsal kesim insanları... Osmanlıların son dönemlerdeki uygulamaları aratmayacak ölçüde devlet baskı ve terörüne maruz kalmışlardı." (A.g.e., s. 285-286)

⁶³⁹ M. A. Çamurali, akt.Y. Koç, 1999, s. 94.

** Cumhuriyet dönemindeki ilk serbest ve adil seçimlerin yapıldığı 1950 yılı itibarıyla Türkiye nüfusunun yüzde 75'i köy ve beldelerde yaşamaktadır. (TÜİK, erişim: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>, erişim tarihi: 03.12.2017.)

köylülüğü en azından büyük ölçüde tasfiye etmeden, ya da en azından kendisini onlara affettirecek icraatlar (boş hazine arazilerinin adil dağıtımını da içeren iyi hazırlanmış bir toprak reformu, devlet tarafından sübvansede edilmiş bir tarımda makineleşme hareketi, taban fiyat vs. politikalarıyla köylülüğün geçim koşullarında anlamlı değişiklikler yaratmak vs.) yapmadan, neyine güvenip çok partili hayata geçtiği bile açıklanamaz. Ama dünya konjonktürünün de baskısıyla CHP bunu yapmış ve devlet olanaklarıyla girmesine rağmen ilk *serbest ve adil* seçimde ve esas olarak köylü oylarıyla iktidardan devrilmiştir.

İşte Türkiye'deki merkez solun “kır trajedisi”, “merkez sol” alanını bu partinin doldurmasıyla başlamıştır. “Başka türlü olabilir miydi? Dönemin kısıtları içinde CHP dışında bir merkez sol parti inşa edilip büyütülebilir miydi?” sorularını yanıtlamak bu tezin her anlamda hadlerini aşar; bu noktada deterministik bir yaklaşımla, olan her şeyin zaten başka türlü olamayacağı için olduğu da iddia edilebilir; fakat şurası kesin olarak söylenebilir: Açıkladığımız gibi hiç de anlaşılmasız olmayan nedenlerle CHP karşıtı olan çok önemli bir köylü (ve seçmen) nüfusu, CHP'nin sol alanı kapatmasıyla birlikte neredeyse otomatik olarak sol karşıtı da olmuştur. Kuşkusuz köylünün “sola” mesafesinin çok daha genel ve sosyo-ekonomik nedenleri de vardır, bunlardan zaten bahsettik; fakat geniş köylü yığınlarında bu kadar derin yaralar bırakmış bir partinin “sol seçenek” olarak köylülüğün karşısına çıkması, açıktır ki solun köylüleri ikna kabiliyetini büyük ölçüde azaltarak ekstra bir handikap yaratmıştır.

İşte Karabük köylülüğünün ve bu köylülükten bedenlen de kafa olarak da bir türlü kopamamış Karabük işçi sınıfının, işçi sınıfına yakın sol yerine, sermayeye yakın sağa oyunu vermesinin temel nedenlerinden birisi de budur.

Denilebilir ki, Karabük işçisini sağcılaştıran köylülük sorunu ve dolayısıyla köylülüğü ezdiği için CHP'ye ve sola karşı soğukluk meselesi artık tarihte karışmıştır; bugünün Karabük işçisi ne köylüdür, ne CHP döneminde aç bırakılmış ya da jandarma sopası yemiştir, ne de dinsel/kültürel dünyası CHP'nin *doğrudan* bir saldırısı altındadır; günümüz Karabük'ünün siyasasında bunların ne kadar rolü olabilir?

İnsanlar siyasi/ideolojik kimliklerini keyiflerine göre oluşturmazlar. Bu kimlikler kişinin ailesiyle, arkadaşlarıyla, akrabalarıyla, mahallesiyle, köyüyle ya da

kentiyle girdiği son derece grift ilişkiler ve onlarca yıla yayılan bir süreç içinde şekillenir. 2015 Haziran seçimlerinde Diyarbakır'ın Bağlar semtinde yaşayanların yüzde 81,4'ünün HDP'ye, Karabük Merkez İlçe'de yaşayanların ise yüzde 78'inin ise aşırı sağa oy vermesi büyük ölçüde bu toplumsal şekillenme sürecinin ürünüdür, yine büyük ölçüde kişisel özelliklerin ürünü değildir. Kuşaktan kuşağa değişimler kuşkusuz olur ve Karabük'te de olmaktadır; fakat her bir kuşak, tümüyle değil ama büyük ölçüde kendisinden önceki kuşak tarafından yaratılan bir atmosfer içinde şekillenmekte ve siyasallaşmaktadır. Karabük işçi sınıfı artık kuşkusuz köylü değildir; ama köylü-işçilerin yarattığı bir siyasi iklimin içine doğmuştur ve hâlâ o iklimin içinde soluk almaktadır.

6.1.3. Sağ İktidarların İthal İkameci ve Popülist Politikaları

Özellikle sol kesimlerde yaygın kabul gören görüşün aksine, 1950-1980 arasında, ama bilhassa da ithal ikameci dönemde ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylülerin ve KİT'ler dâhil büyük sanayi işletmelerinde çalışan işçilerin durumu kötüleşmek bir yana, aşağı yukarı sürekli bir şekilde iyileşmiştir. Bu durum yalnızca dönemin iktidarlarının siyasi ihtiyaçlarının değil, aynı zamanda uygulanan ekonomik modelin de bir sonucudur.

Aslında 1957 yılında hayata geçirilmeye başlayan ama tam anlamıyla ve bilinçli bir şekilde uygulanmaya başlanması 1960 yılına tarihlenen ithal ikameci sanayileşme modelinde, bir koruma kalkanının (yüksek gümrükler) arkasında kurulan yerli sanayinin üretimi sürdürebilmesi için, tekstilden dayanıklı tüketim mallarına ve otomobile kadar çeşitlenen malları satın alabilecek genişlik ve derinlikte bir iç pazar (devletçe özel olarak korunup kollanan yerli sanayinin dış pazarlarda büyük kapitalist ülkelerin sanayileriyle rekabet edecek gücü zaten yoktu) gerekiyordu; demek ki böyle bir pazarı oluşturacak tüketiciler ya bulunacak ya da yaratılacaktı.⁶⁴⁰ Kuşkusuz bu tüketiciler, nüfusun ezici bir bölümünü oluşturan işçilerden ve köylülerden başkası olamazdı.

Meselenin köylülük ayağında, Türkiye toprak mülkiyeti sisteminde bağımsız

---

⁶⁴⁰ Ç. Keyder, a.g.e., s. 190.

köylü mülkiyetinin ezici bir ağırlığa sahip olması, kırsal kesime gidecek iktisadi ödümlerin bu geniş çoğunluk arasında paylaşılacağı, dolayısıyla bunların tüketim kapasitelerini artıracacağı anlamına geliyordu. Dolayısıyla Menderes'in başlattığı fiyat destekleme sisteminin sürdürülmesi, ihtiyaç duyulan bu tüketici/pazarın yaratılmasının birinci ayağını oluşturuyordu ki, 1961-1980 arasındaki bütün hükümetler bu politikayı uyguladılar. Örneğin 1977'de köylülere sağlanan desteğin değeri o yılın toplam tarımsal üretim değerinin yüzde 22'sine eşitti. Ayrıca zirai ilaçlar, gübre, tohumluk, traktör ve yakıt gibi başlıca girdilere de yüksek oranda sübvansiyon sağlanıyordu. Bu politikalar sonucunda bu dönem boyunca ticaret hadleri sürekli olarak tarım lehine gelişti. Bu söylenenlerin anlamı, kapitalist sektör açısından, alım gücü sürekli yükselen köylülüğün iç pazarın önemli bir bileşeni haline gelmesidir.⁶⁴¹

Türkiye sağının “köylücü” siyasetinin nedeni yalnızca ithal ikameci sanayileşme politikasının gerekleri değildir. Türkiye sağı, örneğin kırsal alanlarda topraksız köylülere karşı büyük latifundia sahiplerinin siyasi temsilcisi gibi hareket eden Güney Amerika sağından farklıdır. Bununla kastettiğimiz kuşkusuz Türkiye sağ iktidarlarının yoksul köylüden ya da topraksız köylülerden yana olduğu değildir, köylüye/tarıma destek politikalarından en başta ve en fazla büyük toprak sahipleri yararlanmış ve yararlanmaktadır; fakat ilgili dönemleri incelerken gördüğümüz gibi sağ iktidarlar Türkiye’de bindiği dalı kesmemiş, oy deposunu oluşturan geniş köylü yığınları (ki ezici bir bölümünü küçük köylüler oluşturur) küstürecek politikalarından genelde kaçınmış, bu çerçevede *siyasi amaçlarla da* köylüyü hoş tutmayı öne alan bir kır ve tarım siyasetini takip etmişlerdir (Bunun bir istisnası nispeten neoliberal Özal iktidarı sayılabilir, bunun bedelini de köylü yığınlarını büyük ölçüde Demirel’in DYP’sine kaptırarak ödemiştir). DP iktidarı dönemini incelerken gördüğümüz gibi Menderes’in boş kamu arazilerini köylülere dağıtması, köylüyü rahatlatan piyasa ve fiyat politikaları izlemesi, kırdaki jandarma baskısına büyük ölçüde son vermesi (ki büyük toprak sahibi kimliğiyle Meclis gündemine gelen her türlü toprak reformu girişiminin önüne ilk dikilenlerden biri olan Menderes’in Türkiye köylüsünün bilincinde adeta efsaneleşmesinin kaynağı bu

---

⁶⁴¹ A.g.e., s. 193-194.

politikalarda aranmalıdır), popülizmini “rakip parti taban fiyat olarak ne veriyorsa 5 lira fazlasını vereceğim” sınırlarına vardırın Demirel’in köylücü politikaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak, Boratav’ın belirttiği gibi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bilhassa kırsal derin yoksulluk durumundan savaşın hemen ardından çıkılmaya başlanmış, 1946-1953 arasındaki hızlı büyüme döneminde bütün sosyal grup ve tabakaların reel gelirleri artmıştır; fakat CHP’ye tepkili halk yığınları, gayri ihtiyari bu "altın yıllar"ı, CHP'nin iktidardan uzaklaştırıldığı 1950 yılı ile başlatma eğiliminde olduğundan,⁶⁴² bu hızlı büyüme döneminin siyasi meyvelerini DP adeta tek başına yemiştir. Bu durum, gerekçelerini yukarıda açıkladığımız CHP tepkisi (“din düşmanı/karşıtı” algısının bu tepkide ciddi bir rolünün olduğunu yeniden vurgulayalım) ve bilhassa Menderes ve Demirel’in popülist tarım/köylü politikalarıyla birleştirildiğinde, hem genel olarak Türkiye kırsalının, hem de Karabük köylüsünün ve köylü-işçisinin siyasi tercihleri çok da anlaşılabilir olmayacaktır.

İthal ikameci sanayinin üreteceği ürünleri satın alması gereken iç pazarın bir diğer bileşeni de kuşkusuz sanayi geliştikçe sayısı da hızla artan işçi sınıfıydı. Türkiye işçi sınıfı bu dönemde, o dönem için benzer gelişme seviyesine sahip başka ülkelerin işçi sınıflarından çok daha ileri ayrıcalıklar ve haklar elde etti. Üstelik bu ayrıcalıkların çoğu, işçilerin tabandan mücadelelerinin ürünü olmaktan ziyade, hükümetlerin tepeden inme düzenledikleri kanunlarla verilmişti. Bunların en önemlisi 1963’te uygulama yasaları çıkartılarak işlerlik kazanan toplu sözleşme ve grev hakkıydı. İthal ikameci “modern” sektörlerde ücretler diğer sektörlerle göre çok daha hızlı artıyordu. En yüksek ücretler, işçilerin güçlü biçimde örgütlendiği, dayanıklı tüketim malları ya da otomobil üreten, genellikle yabancı sermayenin de girdiği büyük ölçekli, modern üretimin gerçekleştirildiği işletmeler ile çelik ve kâğıt gibi sermaye ve ara malları üreten devlet işletmeleriydi (KDÇF’nin de bunlardan birisi olduğunu ve KDÇF işçilerinin “sağcılığını/Demirelciliğini açıklayan hususlardan birisinin de bu olduğunu söylemeye bile gerek yok). Örneğin 1977’de, günlük ortalama ücret Türkiye’de 11,14 dolar iken, kişi başı geliri Türkiye’ninkinin iki buçuk katı olan Yunanistan’da 11,72 dolar, altı katı olan Fransa’da 20.48 dolar ve

---

⁶⁴² Bkz. Boratav, 1992, s. 317.

dört katı olan İngiltere'de 23.56 dolardı.⁶⁴³ Bir başka deyişle bu sektörler yeni birikim sürecinin mantığını yakalamışlardı:

*İşçi sınıfına, hem siyasi olarak hem de iç pazarın vazgeçilmez bir unsurunu oluşturup sistemle bütünleşmesini sağlayacak ölçüde örgütlenme ve talepte bulunma izni verilmişti. Sanayi burjuvazisinin ithal ikamesinin rantlarını toplayan kesimi, karlan tehlikeye düşmediği sürece bu pazarlığı devam ettirmeye istekliydi.*⁶⁴⁴

Keyder, bu verilerden yola çıkarak, KDÇF işçilerinin de sınıfsal konumunu açıklayan çok önemli tespitlerde bulunur:

*Burada, diğer işçilere göre çok daha yüksek ücret alan bir işçi aristokrasisiyle karşı karşıya bulunan, coğrafi sınırları belli bir sanayiciler sınıfından bahsediyoruz. Devlete ait sanayi kuruluşlarında çalışan işçiler de bu aristokrasinin içinde yer alıyordu. 1971'de, sanayi sektöründe çalışanların toplam sayısı 1.3 milyonken, binden fazla işçi çalıştıran sanayi işyerlerinde 173.626 işçi vardı ve bunların yüzde 67'si devlet sektöründe çalışıyordu.*⁶⁴⁵

Yani esasen sağ iktidarlar eliyle yürütülen ithal ikameci sanayi politikası KİT işçilerini, bu arada KDÇF işçilerini de işçi aristokrasisi haline getirmişti.* Gerçekten de bu aristokrasi de kendisinden beklenebilecek bütün siyasal ve sınıfsal tutumları sergilemiştir: Siyasette radikal akımlardan uzak durmuş, sınıf mücadelesi yerine sınıf uzlaşmacısı bir tutumu benimsemiş, bu karakterdeki sendikaları ve sendikacıları tercih etmiştir.

Bunu gören ve en iyi ifade edenlerden birisi de, 1986 ara seçimleri vesilesiyle Karabük'ün sağcılığının nedenlerini tartışan Mümtaz Soysal'dır. Dönemin SHP Zonguldak İl Başkanı Mazhar Aydın'la Karabük'ün de içinde olduğu Zonguldak ilinde solun genel durumunu tartışan Mümtaz Soysal, Karabük'ün, bir işçi kenti

---

⁶⁴³ Ç. Keyder, a.g.e., s. 196-197.

⁶⁴⁴ A.g.e., s. 196.

⁶⁴⁵ A.g.e., s. 211.

* İthal ikameci sanayi döneminde rahat nefes alan ve gerçek gelirleri gittikçe artan KİT (ve KDÇF) işçileri, aslında daha Demirel döneminde 24 Ocak kararlarıyla uygulanmaya başlanan neo-liberal ihracata dayalı büyüme döneminde ciddi biçimde yoksullaşmaya başlamışlardır. Buradan bakınca 1986 Karabük mitinginde “kurtar bizi baba” diye bağırarak Karabüklü emekçiler, aslında kurtarılmayı istedikleri şeyi başlatanın Demirel olduğunu, yani Demirel'in Özal'ın öncülü olduğunu bilmeden, ithal ikameci sanayileşmenin “babası” Demirel'den kendilerini neoliberal Özal'dan kurtarmalarını istemektedir. Fakat Demirel'in bunu yapması, başlatıcısı olduğu neo-liberal ekonomik politikaların dışına düşmesi, hem ülkenin sınıf dengeleri bakımından hem de dünya kapitalizminin geldiği aşama açısından mümkün değildir artık: Ne böyle bir siyasete —geçmişte olduğu gibi— cevaz verecek bir kapitalist/empyralist sistem, ne böyle bir siyaseti kendi çıkarına görececek bir büyük burjuvazi, ne de böyle bir siyasi/bürokratik yükün altına girebilecek bir devlet vardır artık. Nitekim Demirel 1991 yılında iktidara gelecek ama başta “kurtar bizi baba” diye bağırarak geniş emekçi yığınlar olmak üzere kimseyi kurtaramayacaktır. Neoliberal politikaların pençesinde ekonomik kriz ve düşük yoğunluklu iç savaş sarmalına düşen ülke, artık halkın hiçbir gerçek sorununa çözüm bulma kapasitesini yitirmiş bulunan Demirel'in de içinde olduğu merkez sağ tarafından adeta anahtar teslimi şeklinde siyasal İslam'ın eline teslim edilecektir.

olmasına rağmen Zonguldak 2. Bölge'de solun en zayıf olduğu ilçe olduğunu belirtip, bunun bir nedeninin işçilerin tam işçileşememeleri, yani yarı işçi yarı köylü olmaları olduğunu söyledikten sonra şöyle devam eder:

...Karabük'tekiler de, çevre köylerle bağlarını kopartmamış, yarı işçi, yarı köylü niteliğinde insanlar. Çalıştıkları yer, nihayet bir devlet işletmesi. Geçim için devlete, dolayısıyla çoğu zaman sağ ağırlıklı iktidarlara bağlı kalmak ve köyün inançlarından, değerlerinden kopmamak, ister istemez sağ bir siyasal tutum yaratıyor. Bir de, Zonguldak'ın bütün öbür ilçelerinden farklı olarak, 12 Eylül öncesinde Karabük'ün "anarşi" denen olayı yaşamış olması var. Bu da resmi propagandaların etkisiyle, ANAP iktidarına yatkın bir seçmen yığını doğuruyor.⁶⁴⁶

Soysal bu yazısından 23 gün sonra konuya tekrar döner. Karabük işçisinin şaşkırtıcı sağcılığının nedenine ilişkin yukarıda yaptığı "işçilerin tam olarak işçileşemedikleri" yollu açıklamayı "klasik" olarak niteleyip, daha az klasik olan ama Türkiye ve Türkiye sağ gerçekliğini çok iyi ortaya koyan şu açıklamada bulunur:

...İşçi, çalıştığı yerin devlet işletmesi olduğunu bilir. Devleti ve devlet olanaklarını ellerinde bulunduranları kızdırmanın kendisine neye mal olacağını iyi hesaplar. Sağ partiler ise, bu olanakları en iyi kullanan partilerdir. Sağ partiler... kamu kuruluşlarının özel kesime devredilmesinden söz eden, devletçilik yoluyla bir yere varılamayacağını ileri süren partiler olarak tanınır... Ama, iktidara geldikten sonra da, onlara en tatlı gelen, devlet olanaklarını ellerinde bulundurmak ve bunlarla ihsan dağıtmak olmuştur. Bu ihsan Zonguldak gibi bir yerde, "işsizlere iş bulma" biçiminde ortaya çıkar. Kadrolar zaten şişkin olsa da, yoğun emek yüzünden pahalı makineler çalışamaz durumda kalsa da. Yanlış personel politikasının maliyetleri yükseltmesi, verimi azaltması, sağ partilerin umurunda değildir. Hatta, tam tersine, onlar ortaya çıkan bu kötü tabloyu devletçiliğe büsbütün kara çalmak için kullanacaklardır. Kötülüğü yaratanın asıl kendi politikaları olduğunu bile bile. Gidin Karabüklülere sorun. Devletçi partinin [CHP kastediliyor] iktidar olduğu kısa dönemlerde açık işlere bile yeni adam alınmadığını, hatta verimlilik ve "tasarruf" uğruna işten adam çıkarıldığını, buna karşılık, sağ partiler iktidar olunca kapıların birdenbire açıldığını söyleyeceklerdir.⁶⁴⁷

Soysal'ın bu analizini, 1959'da fabrikayı ziyaret eden Japonya Büyükelçisi Takasiro İnove'nin fabrikada Japonya'daki muadillerine göre 4-5 kat fazla işçi çalıştırıldığı, işçilerin birbirlerinin ayaklarına dolanmaktan iş yapamadıkları, işçilerin yüzde 80'inin fazla olduğu şeklindeki ifadeleri* ve yine *Milliyet* gazetesi yazarı Nilgün Alacakaptan (Uysal)'ın verdiği, 1980 itibarıyla KDÇF'de toplam 14.139 kişinin

⁶⁴⁶ M. Soysal, 1986a, s. 8.

⁶⁴⁷ Mümtaz Soysal, "Fiyaka-Açı", *Milliyet*, 13.08.1986b, s. 2.

* Aslında o dönemde KDÇF'deki aşırı istihdam sorununu ortaya koyan tek kişi Japon büyükelçi değildir, Kurtkan da 1961 yılında yayınlanan çalışmasında aynı fikirdedir: "Ancak, işsizler nispetinin yüksek bir seviyeye vardı, buna mukabil sermaye kifayetsizliği sebebiyle yatırımların ve istihdam imkânlarının küt olduğu Türkiye gibi gelişmiş bir memlekette işçi üretkenliği konusunun, yatırım imkânları bol memleketlere nazaran daha az ehemmiyetli olduğu zannedilebilir. Nitekim Karabük'te işçi üretkenliği hakkında kendileriyle görüşmeler yaptığımız alâkalılardan bazıları sefalet içindeki işsiz kütlelerin mühim miktarlara varması sebebiyle her yıl iş talebinde bulunmak üzere Fabrikaya müracaat eden işçilerin çok fazla olduğunu belirtiyor ve bu şartlar altında az miktarda işçi istihdam edip bunların yüksek üretkenlikle çalışmalarını temin edici tedbirler alacak yerde daha az yevmiye ile imkân nispetinde fazla işçi çalıştırmanın sosyal adalet noktainazarından daha isabetli olacağı kanaatine sahip bulduklarını ihsas ediyorlardı." (Kurtkan, a.g.e., s. 80)

alışmasına karşın gerçek ihtiyacın bunun ancak yarısı olduğu bilgisi* ışığında değerlendirdiğimizde, Karabüklülerin sağ iktidarları bir tür “velinimeti” olarak görmesinde ve dolayısıyla yalnızca köylü kimliğiyle değil işçi kimliğiyle de kendisini ona yakın hissetmesinde çok büyük bir tuhafılık olmadığı söylenebilir.

---

* Alacakaptan’ın makalesinde bu rakam muhtemelen teknik bir hata sonucu 24.139 olarak verilmiştir.

6.2. AYNI COĞRAFYADA VE AYNI SOSYOLOJİK/KÜLTÜREL YAPI ÜZERİNDE ÜÇ FARKLI İŞÇİ KENTİ, İKİ FARKLI SİYASİ İKLİM

Karabük'ün ve Karabük çelik işçilerinin sağcılığının nedenlerini böyle koyduktan sonra, Karabük'ün "özel durumunu", dört ayrı döneme ait dört genel seçim sonuçları üzerinden, Karabük'le aynı bölgede yer alan diğer iki işçi kenti olan Zonguldak ve Ereğli'yle karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalışalım:

Şekil 23. 1977, 1987, 2002 ve 2016 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük, Zonguldak ve Ereğli Sonuçları

		AP	CHP /SHP	MSP/ RP/SP	DSP	Anap	MÇP/ MHP	Dehap/ HDP	DYP	GP	AKP	Diğ.	
1977 Seç.	Türkiye Geneli	36,9	41,4	8,6			6,4					8,7	
	Karabük İlçe geneli	49,4	36,7	7,3			4					2,6	
	Zongul. Mer. İlç Gen.	39,2	52,6	3,6			2,1					2,5	
	Ereğli İlçe Gen.	37,4	52,3	4,8			1,5					0,1	
1987 Seç.	Türkiye		24,8	7,2	8,5	36,3	2,9		19,1			1,2	
	Karabük İlçe geneli		11,2	7,2	15,4	31,1	3,1		31,3			0,5	
	Zonguld. Mer. İlç Gen.		20,5	4,5	29,2	22	1,1		22			0,7	
	Ereğli İlçe Geneli		22,5	4,6	26,7	23,4	1,4		20,9			0,5	
2002 Seç.	Türkiye		19,4	2,5	1,2	5,1	8,4	6,2	9,5	7,2	34,3	5,9	
	Karabük İlçe Mer.		10,3	4,6	0,8	6,3	7,3	1,1	11,6	5,2	47,5	5	
	Zonguldak İlçe Mer.		22,8	3,1	3,1	7,8	4,5	0,8	10,5	12,7	26,8	5,9	
	Ereğli (Merkez)		29,7	1,3	1,8	8,3	3,6	1,3	6,4	10,3	30,6	4,5	
2015 Haz. Seç.	Türkiye		25	2,1	0,2		16,3	13,1	0,1			40,9	2,3
	Karabük İlçe Mer.		15,2	3,7	0,2		31,2	1,2	0,1			46,8	1,6
	Zonguldak İlçe Mer.		44	3,4	0,3		18,7	1,8	0,1			30,6	1,1
	Ereğli (Merkez)		41	2	0,3		18,2	1,8	0,1			35	1,6

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 04.12.2016.

Bu tablodan çıkan belli başlı sonuçları kabaca 5 madde halinde sıralarsak:

1) Merkez sağ partiler Zonguldak merkez ilçe ve Ereğli'den, Karabük'te olduğunun aksine Türkiye ortalamasının çok üstünde oy alamamakta, çoğu zaman da altına düşmektedirler;

2- Adalet ve Kalkınma Partisi, Zonguldak merkez ilçe ve Ereğli'den, Karabük'te olduğu gibi Türkiye ortalamasının çok üstünde değil, çok altında oy alabilmektedir;

3) Sol partiler Zonguldak merkez ilçe ve Ereğli'den, Karabük'ün aksine, Türkiye ortalamasının çok üstünde oy almaktadır ve üstelik bu oran, 1977 seçimlerinde Zonguldak merkez ilçe için yüzde 52,6'yı, Ereğli için yüzde 52,3'ü;

1987 seçimlerinde Zonguldak merkez ilçe için yüzde 49,7'yi, Ereğli için yüzde 49,2'yi (SHP+DSP), 2015 Haziran seçimlerinde ise Zonguldak merkez ilçe için 46,1, Ereğli merkez için 43,1'i bulmaktadır (CHP+HDP+DSP);

4) Yer darlığı nedeniyle tabloda gösteremediğimiz TİP başta olmak üzere sosyalist partilerin bu işçi kentlerindeki performanslarına bakıldığında,⁶⁴⁸ Ereğli ve Zonguldak'ın sosyalist partilere Karabük'e nazaran daha fazla ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır;

5) MHP geleneği Zonguldak merkez ilçe ve Ereğli'den, Karabük'ün aksine, Türkiye ortalamasının genellikle epey altında, ya da 2015 Haziran seçimlerindeki gibi çok az üstünde oy alabilmektedir.

6) Sol partiler Zonguldak ve Ereğli'den, Karabük'te aldıkları oydan kat kat fazla oy almaktadırlar (2015 Haziran seçimlerinde Zonguldak merkez ilçe için bu fark üç katı buluyor).

Aynı coğrafi bölgede ve çok benzer etnik/dinsel/kültürel/demografik şekillenmelere sahip bu üç işçi ve sanayi kentinden ikisi ile Karabük arasındaki bu büyük farkın nedeni nedir? Önce Ereğli'den başlayalım:

* Daha önce de ifade edildiği gibi nedenlerden birisi kesinlikle deniz etkisidir; Zonguldak ve Ereğli'nin birer "sahil kenti", Karabük'ün ise bir "iç kent" olmasıdır.

* İkinci olarak, Ereğli DÇF, KDÇF'ye göre oldukça geç bir tarihte, 15 Mayıs 1965'te faaliyete başlamıştır.⁶⁴⁹ Demek ki Erdemir işçilerinin köyle ve köylülükle olan bağları daha en baştan, 1941 yılında açılan KDÇF'ye kıyasla çok daha zayıftır. Bunun kanıtlarını bu iki şehrin kent ve kırsal oyları arasındaki farkın derinliğinde bulabiliriz. Örneğin Ereğli'de 2002 seçimlerinde CHP Ereğli kent merkezinden yüzde 29,7 oy alırken Ereğli kırsalından yalnızca yüzde 17 oy alabilir; fark yaklaşık 13 puandır. Aynı seçimde aynı parti Karabük kent merkezinden yüzde 10,3, Karabük kırsalından ise yüzde 6,2 oy alır; fark yalnızca 4 puandır. 2015 Haziran seçimlerinde ise Ereğli açısından bu fark tam 10 puan iken (yüzde 41'e karşı yüzde 31), Karabük'te

---

⁶⁴⁸ Bkz. TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 04.12.2016.

⁶⁴⁹ Erdemir A.Ş. resmi internet sitesi, erişim: <https://www.erdemir.com.tr/kurumsal/tarihce/>, erişim tarihi: 04.12.2016.

yalnızca 3 puandır.⁶⁵⁰ Aynı farka 1982 cunta anayasasının oylandığı referandumdaki hayır oyları için baktığımızda, bu farkın Ereğli için iki kattan fazla olduğunu (yüzde 14,8 hayır'a karşılık yüzde 7,2 hayır), Karabük'teki farkın ise yalnızca 2,5 puan (yüzde 6,1'e karşılık yüzde 8,6) olduğunu görürüz.⁶⁵¹ Görüldüğü gibi Ereğli'de Karabük'e nazaran köylülükten ve köyden çok daha kopmuş bir kentle ve çok daha *kentlileşmiş* bir nüfusla karşı karşıyayız.

* Üçüncüsü, “Ereğli'nin hemen burnunun dibinde kökleri Osmanlı'ya uzanan, ilk grevlere beşiklik etmiş Zonguldak kömür ocakları vardır. 1960'lara kadar küçük bir balıkçı kasabası olan Ereğli, çok eski tarihlerden başlayarak Zonguldak'taki işçi hareketlerine tanıklık etmiştir... Zonguldak'ta güçlenerek gelişen sol siyasetten etkilenir”⁶⁵²

* Dördüncüsü Ereğli sol gençlik önderlerinin ve sendika aktivistlerinin uğrak yeridir. Birçok sendikanın katıldığı Ereğli'deki ilk büyük işçi mitingi 1962 yazında, yani fabrika daha faaliyete başlamadan üç yıl önce örgütlenir. TİP Ereğli'dedir, Mahir Çayan, Yusuf Kuleli, Ulaş Bardakçı ve diğerleri de öyle. “[Alp] Selek Ereğli'de... 'korkunç yetişmiş, okuyan' bir ekiple karşılaşır: 'İşçi, Marx'tan tartışmaktadır, Engels'ten tartışmaktadır.’”⁶⁵³ Merkezinde DİSK'in durduğu bir sendikal rekabet söz konusudur Ereğli'de. Daha çok sağcı/muhafazakâr bir kimliğe sahip Ereğli artan sendikal mücadeleye paralel olarak sola yönelir. Bölgede yayınlanan "Sömürücüye Yumruk" ve "İşçi Davası" gibi sol eğilimli gazeteler de bu etkinin yayılmasına katkıda bulunur.⁶⁵⁴

* Beşincisi, KDÇF'nin açıldığı 1941 yılında Türkiye'de sendika kurmak bile yasakken, ilerleyen yıllarda grev hakkı bile olmayan dernek gibi sendikalarla yola devam eder ve uzun yılların alışkanlıklarıyla “ricacı bir politikaya”⁶⁵⁵ dayalı bir sendikacılık Karabük'e adeta yapışıp kalırken, Ereğli DÇF ve buradaki işçi sınıfı mücadelesi 1965 yılında gözlerini bambaşka bir Türkiye ve bambaşka bir

---

⁶⁵⁰ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 04.12.2016.

⁶⁵¹TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/halkoylama.zul?>, erişim tarihi: 04.12.2016.

⁶⁵² Can Şafak, *Ereğli 1965-1980-Çelik İşçileri*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2015, sunuş, erişim: https://www.academia.edu/12072124/Ere%C4%9Fli_1965-1980_%C3%87elik_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ileri, erişim tarihi: 04.12.2017.

⁶⁵³ Can Şafak, a.g.e.

⁶⁵⁴ Can Şafak, a.g.e., akt. *soldefter*, erişim: <http://www.soldefter.com/2015/06/06/can-safaktan-yeni-bir-calisma-eregli-1965-1980-celik-iscileri/>, erişim tarihi: 04.12.2017.

⁶⁵⁵ Korkmazgider, akt. Y. Koç, 1999, s. 165-166.

sendika/mücadele dünyasına açar: DİSK'in, hatta yer yer Türk-İş'in önderliğinde artık "ricacı" sendikacılığın değil "mücadeleci" sendikacılığın boy verdiği ve sol ve sosyalist eğilimlerin yalnızca gençler içinde değil işçiler içinde de hızla geliştiği bir Türkiye'dir bu.

Karabük'ün Zonguldak'tan, Karabük demir işçilerinin ise Zonguldak kömür işçilerinden ayrıldığı noktaları ise kabaca şöyle koyabiliriz:

* Birincisi kuşkusuz yine deniz etkisidir.

* İkinci ve temel neden, Zonguldak ve Karabük'teki işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının ilkinin aleyhine ikincisinin lehine neredeyse tüm tarihleri boyunca büyük bir farklılık arz etmesidir. Her şeyden önce Zonguldak'ta işçiler adeta ölümlü burun buruna ve yerin yedi kat dibinde gerçekten çok ağır koşullarda çalışır ve doğal olarak kendisini o şekilde çalışmaya zorlayan her şeye dair büyük bir öfke duyarken, çelik işçileri sektörel farklılıklar nedeniyle o boyutta bir can korkusu ve öfke duymamıştır.

* Üçüncüsü, işin doğasından kaynaklanan farkları bir kenara bırakırsak, devletin bu iki kente ve işçilerine yaklaşımı da çok farklıdır. Zonguldak'ta 1860'lardan başlayarak işçilere adeta hayvan muamelesi yapılmış,^{*} üstelik bu durum Cumhuriyet döneminde madenlerin kamulaştırılmasından sonra da esaslı bir şekilde değişmemiş, köylü-işçiler "mükellefiyet" adı altında (bu sistem 1947'de terk edildi, fakat işçilerin insanlık dışı çalışma koşulları devam etti) yasa zoruyla insanlık dışı koşullarda çalışmaya, hatta çoğu kere ölmeye zorlanmaya devam edilmişlerdir.⁶⁵⁶ 1947 yılı itibarıyla bu iki kentteki çalışma koşulları arasındaki fark o kadar büyüktür ki, daha önce ifade ettiğimiz gibi Kessler, Zonguldak ziyaretinde madencilerin dehşet verici çalışma ve yaşama şartlarına tanık olduktan sonra geldiği Karabük'te "içtimai-siyaset zaviyesinden ... yeni bir âleme vasıl" olduğunu ifade eder.⁶⁵⁷ Devletin sosyal politikalar açısından bu iki kente bu kadar farklı yaklaşmasının nesnel nedenleri vardır. Bir kere Zonguldak'ta çalışan işçi sayısı son dönemlere kadar 30 binin altına

---

* "Eski Fransız maden şirketinin işçilerine ikametgâh olarak tahsis ettiği yerlerden birkaç tanesini ziyaret ettim: gördüklerim modern bir çiftçinin hayvanlarını bile barındırmaktan içtinap edeceği penceresi dahi bulunmayan taş odalardı; hiçbir suretle bu duvar harabelerine insan ikametgâhı denemez. Anlaşılan bu müteşebbisler kendilerine toprak altından kara elmas'ı çıkarmak, için çok ağır ve tehlikeli şartlar altında çalışan kimselere karşı en ufak insani duygular beslememişlerdir." (G. Kessler, a.g.e., s. 12)

⁶⁵⁶ A.g.e., s. 12.

⁶⁵⁷ A.g.e., s. 24.

hiç düşmemişken, bu sayı Karabük'te 10 bin civarlarını hiç aşmamıştır. Dolayısıyla Zonguldak'ta maddi sınırlılıklar nedeniyle çok sınırlı kalan sosyal politikalar Karabük'te çok daha yoğun olarak kullanılmıştır. İkincisi, Karabük işçisi ağır ve yoğun sanayi işletmesi olarak katma değeri yüksek ürünler üretirken, Zonguldak'ta tümüyle emek yoğun ve katma değeri düşük bir üretim söz konusudur. “Doğal olarak” işveren devletin bu iki üretim alanındaki işçilere yaklaşımı da farklı olmuştur. Son olarak, madenci emeği daha çok bedeni güce dayanır, çok fazla uzmanlaşma ve teknik bilgi ve beceri gerektirmezken, KDÇF türü ağır sanayi tesisleri uzmanlaşmış ve teknik bilgi ve beceriye sahip bir emek gücüne gereksinim duyar. Bu durum, bu iki sanayi ve kentte başta konut alanında olmak üzere yürütülen farklı sosyal politikadaki farklılığı açıklayan temel farklılardan birisidir. Zonguldak, emek ihtiyacının ezici bir çoğunluğunu uzunca bir süre mahkûm işçiler ve 6 haftalık geçici köylü-işçilerle sağlarken, KDÇF bahse konu uzmanlaşma-teknik bilgi zorunluluğu nedeniyle kalıcı istihdama ağırlık vermiş, daha önce detaylı bir şekilde açıkladığımız gibi, işçiyi KDÇF'de tutacak sosyal politikalar uygulamış, onlara köylerini aratmayacak bahçeli konutlar vermeye çalışmış, nispeten yüksek ücretlerle de bu politikayı desteklemiştir. Kuşkusuz çok yakınında bulunan Zonguldak'taki çalışma ve yaşam koşullarının bilgisine sahip olan (Yenice'den bile madene çalışmaya giden işçiler vardır) Karabük çelik işçisi bu bakımdan kendisini hep ayrıcalıklı hissetmiş, siyasi tercihlerinde bu “ayrıcalıklılık” hissi de ciddi rol oynamıştır. Zonguldak'ta ise bu “ayrıcalıklılık” hissi yerine her daim ezilmişlik ve dolayısıyla öfke hissi hâkim olmuş, sınıf mücadelesi bu şartlar altında neredeyse en başından beri çok şiddetli yaşanmış, bu durumun bir sonucu olarak hem kent hem de işçiler Karabük'le kıyaslanmayacak derecede sola yaslanmışlardır.

Bu iki kentteki sınıf mücadelelerinin şiddet farkını açıklamak için şu iki örnek verilebilir: Zonguldak'taki direniş ve eylemlerde jandarma kurşunuyla işçiler can verirken,⁶⁵⁸ Karabük'te böyle bir şeyi tahayyül etmek bile olanaksızdır. Yine Karabük işçileri kendi “Büyük Grev”lerinde en fazla fabrika çıkışından Yenişehir'deki Anıt'a kadar yürürken, madenciler kendi “Büyük Grev”lerinde, “Çankaya'nın şişmanı, işçi düşmanı” dedikleri Cumhurbaşkanı Özal'ı “indirmek”

---

⁶⁵⁸ Bkz. Bianet, erişim: <http://bianet.org/bianet/emek/28445-isciden-denizere-silkele-baskan-dusecekler>, erişim tarihi: 04.12.2017.

üzere Ankara yollarına düşmüşlerdir.

6.3. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN "SOLCULUĞU"

Karabük'ün siyasi yapısına dair buraya kadar söylenenlerden ve ortaya konulan verilerden sonra Karabük'ün "solculuğundan" bahsedilmesi tuhaf görünebilir, fakat bardağın hangi kısmına bakıldığına ve neye/nereye göre değerlendirildiğine bağlı olarak, bu ifade belirli bir realiteye tekabül etmektedir. Kuşkusuz Karabük, benzer bir sosyolojik formasyon görüntüsü verdiği Ereğli ve Zonguldak'a göre açık ara daha sağdadır; fakat 1977 yılında yapılan bir araştırmaya göre Karabük nüfusunun yüzde 30'a yakını,⁶⁵⁹ Karabük'te iki dönem belediye başkanlığı yapan Enver Tümen'e göre yüzde 40'ını⁶⁶⁰ oluşturan Çankırılıların ve elimizde bir veri olmasa da Karabük nüfusu içinde önemli bir yekûn tuttuğunu bildiğimiz Geredelilerin Çankırı ve Gerede'deki seçmen davranışlarıyla —Karabük ortalamalarına göre oy verdikleri önvaryayı altında— Karabük'teki seçmen davranışları karşılaştırıldığında; Karabük'ün ve KDÇF'nin, nüfusunun oluşturan bileşenler üzerinde bir sol etki yarattığı öne sürülebilir. Bu üç kentin dört farklı dönemden dört seçime dair oy davranışları şöyle şekillenmiştir:

Şekil 24. 1977, 1987, 2002 ve 2016 Genel Seçimleri Türkiye, Karabük, Çankırı ve Gerede Sonuçları

		AP	CHP /SHP	MSP/ RP/SP	DSP	Anap	MÇP/ MHP	Dehap/ HDP	DYP	GP	AKP	Diğ.
1977 Seç.	Türkiye	36,9	41,4	8,6			6,4					8,7
	Karabük ilçe gen.	49,4	36,7	7,3			4					2,6
	Çankırı Mer. İlçe gen.	46	22,1	6,9			22,3					2,7
	Gerede ilçe gen.	66,1	12,3	14,8			4,1					2,7
1987 Seç.	Türkiye		24,8	7,2	8,5	36,3	2,9		19,1			1,2
	Karabük ilçe gen.		11,2	7,2	15,4	31,1	3,1		31,3			0,5
	Çankırı mer. ilçe gen.		9,7	5,5	5	44	7,4		27,4			1
	Gerede ilçe gen.		4,9	12,7	6,1	58,1	1,5		16,1			0,6
2002 Seç.	Türkiye		19,4	2,5	1,2	5,1	8,4	6,2	9,5	7,2	34,3	5,3
	Karabük ilçe mer.		10,3	4,6	0,8	6,3	7,3	1,1	11,6	5,2	47,5	5,3
	Çankırı ilçe mer.		6,7	1,7	0,4	3,3	19	1,2	12,2	3,4	48	4,1
	Gerede ilçe mer.		2,7	6,9	0,4	6,7	4,6	1,2	5,1	1,8	68	2,6
2015 Haz. Seç.	Türkiye		25	2,1	0,2		16,3	13,1	0,1		40,9	2,3
	Karabük ilçe mer.		15,2	3,7	0,2		31,2	1,2	0,1		46,8	1,6
	Çankırı ilçe mer.		6	2,2	0,2		35,9	1,4	0		53	1,3
	Gerede ilçe mer.		8,8	3,9	0,2		8,9	0,8	0		76,7	0,7

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 05.12.2016.

⁶⁵⁹ *Milliyet*, a.g.e..

⁶⁶⁰ Akt. Nazım Alpman, *Milliyet*, 12.12.1995, s. 22.

Söz konusu dört seçimde Karabük, Çankırı ve Gerede’de ortaya çıkan oy dağılımları incelendiğinde Karabük’ün, nüfusunun önemli bölümünü buralardan göç eden insanların oluşturduğu Çankırı ve Gerede’ye göre çok daha fazla merkez sola (CHP/SHP+DSP) teveccüh gösterdiği, hatta yer yer sola verdiği oy oranının iki kattan fazla olduğu görülecektir.

Karabük’te yaşayan Çankırlı ve Geredelilerin, Çankırı ve Gerede’de yaşayan Çankırlı ve Geredelilere göre sola —nispeten— daha yatık olmasının en basit ve en makul açıklaması, sanayi ve işçi sınıfı etkisidir. Demek ki, Karabük üzerine yazan hemen tüm yazarlarda karşılaştığımız “Karabük işçi kentidir ama sağcıdır” vurgusu tümüyle yanlış olmamakla birlikte, sınıfsal konumlarının Karabük’te yaşayanların siyasal bilinçlerini hiç etkilemediğini ima etmesi bakımından, gerçeğin tamamını ifade etmekten uzaktır. Başka işçi/sanayi kentlerinde karşılaştığımızdan daha zayıf da kalsa, Karabük’e gelip işçileşen emekçilerin siyasal bilinçleri bu değişimden etkilenmiştir. Bu noktada Karabük işçi sınıfının kenti sola çektiğini söylemek bir abartı olmayacaktır. Üstelik bunu kanıtlayacak verilere de sahibiz.

1991 genel seçimlerinden kısa süre önce Erdinç Yazıcı tarafından gerçekleştirilen ve daha önce de çeşitli veriler aktardığımız anket çalışmasına göre, seçimlere aylar kala, (“kararsız” ya da “cevap yok”lar partiler arasında oy oranlarına göre dağıtıldığında) KDÇF işçilerinin yüzde 20,2’si SHP’ye, yüzde 20,95’i ise DSP’ye oy vermeyi düşünmektedir.⁶⁶¹ Oysa gördüğümüz gibi 1991 seçimlerinde Karabük halkı SHP’ye yüzde 9,2, DSP’ye ise yüzde 16 oranında oy vermiştir. “Sol” niteliği tartışmalı DSP’yi bir kenara bıraksak bile, KDÇF işçileri, Karabük halkı ortalamasının iki kat üzerinde bir oranda SHP’ye oy vermeyi düşünmektedir. Aynı anket çalışmasında “1987 genel seçimlerinde hangi partiye oy vermiştiniz?” diye sorulan işçilerin verdiği yanıtlar da aynı şekilde KDÇF işçilerinin Karabük genelinden daha sola yatık olduğunu göstermektedir. “Cevap yok”lar partiler arasında oy oranlarına göre dağıtıldığında, KDÇF işçilerinin yüzde 23,2’si SHP’ye, yüzde 14,8’i ise DSP’ye oy verdiğini söylerken, 1987 genel seçimlerinde Karabük halkının yalnızca yüzde 11,2’si SHP’ye, yüzde 15,4’ü ise DSP’ye oy vermiştir. KDÇF işçilerinin SHP’ye verdiği oy oranı, Karabük genelinin verdiğinin yine iki

---

⁶⁶¹ E. Yazıcı, 1992, s. 163.

kattan fazla üzerindedir.

KDÇF işçileri, Karabük'ün genel nüfusundan farklı bir demografik yapı arz etmediğine göre, bu farkın temel nedeni belirttiğimiz gibi “işçi sınıfı ve sanayi etkisi”dir.

Gerek yakın çevresinden ve nüfusunu oluşturan insanların geldiği kentlerden genellikle daha solda durması, gerekse de (Türkiye'nin ilk ve uzunca bir süre boyunca da tek) ağır sanayi kenti olarak bilinirliği; istisnasız tüm tarihi boyunca sağın ağırlıkta olduğu, hatta tarihinin büyük bir bölümünde sağın kalesi niteliğinde bir kent olmasına rağmen, bilhassa da muhafazakâr kentlerde yaşayanlarda —gerçekten çok ilginç bir şekilde— Karabük'ün solun hâkimiyetinde bir kent olduğu algısının doğmasına neden olmuştur. Karabük'ün, Karabük dışında, olduğundan daha sol bir şekilde algılandığına birçok Karabüklü başka kentlerden insanlarla temasında şahit olmuştur.* Fakat buna dair en ilginç örneklerden birisi Erzurum'da yaşanmıştır: 1980 Nisan'ında Erzurumspor-Karabükspor maçında hakemin Erzurumspor'un bir golünü geçerli saymaması üzerine stadyumda başlayan olaylar kente de yayılmış, CHP İl Binası, CHP Gençlik kolları binası ve bir işyeri tahrip edilmiştir. Olaylarda 3 kişi yaralanmıştır. Karabükspor'un galibiyeti üzerine muhtemelen çoğu Erzurumsporlu olan Erzurumlu CHP'lilere saldıran göstericiler, "Milliyetçi Türkiye!" ve “komünistler Moskova'ya!" sloganlarını atmışlardır.⁶⁶² Karabükspor'a ve Karabüklülere olan tepkisini, sağ sloganlar eşliğinde Erzurum'un sol kurumlarına ve solcularına saldırarak gösteren sağcı Erzurumluların bir tür “gomonist Karabük” algısına sahip oldukları açıktır.

Verilerle açıkladığımız gibi Karabük'ün bu algıyı “hak ettiğini” söylemek mümkün değilse de, bu algıya sahip olanlardan daha solda durduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır.

---

* Söz gelimi bu tezin yazarı, 1990'lı yılların ikinci yarısında, yakın arkadaşı olan Karabüklü bir gence, Trabzon kökenli Sakaryalı muhafazakâr bir ailenin, “Karabüklülerin alayının komünist oldukları” gerekçesiyle kızını vermek istememesi gibi bir olaya tanık olmuştur.

⁶⁶² Bkz. *Milliyet*, 07.04.1980, s. 10.

6.4. KARABÜK VE İŞÇİSİNİN MUHAFAZAKÂRLIĞI

Örnek olay -1: Eylül 1968’de dans hocası Kudret Şandra ve dansöz arkadaşları, ilkinin üzerinde yalnızca bir slip mayo, ikincilerin ise yalnızca bikini olduğu halde, müstehcenlik nedeniyle kendilerini mahkemeye veren toplum polisini Karabük’ün ortasında ve sokakta davullu zurnalı müzik eşliğinde göbek atarak protesto ederler (bkz. EK-4) Bazı yaşlı kadınlar Kudret Şandra'ya "Kıyamet sizin yüzünüzden kopacak. Tevekkeli değil depremler çoğaldı" diye bağırırsalar da, tamamına yakını erkeklerin oluşturduğu “seyirciler” çok eğlenmektedir; öyle ki, yarım saatlik sokak gösterisinden sonra kaldıkları otele dönen Şandra ve arkadaşlarının peşini bırakmayıp, otelin önünde tempo tutarlar: "Kudret dışarı!"⁶⁶³

Örnek olay-2: 1 Ocak 1979 tarihli *Karabük Postası* gazetesinin 3. sayfasında “Seks Her Sorunu Halleder” başlığıyla bir “haber” yayınlanır. “Haber”, belden üstü tümüyle açık, yani göğüsleri görünen bir kadın fotoğrafıyla süslenmiştir (bkz. EK-5)

Örnek olay-3:

*Temel İçgüdü'ye RP'den sansür [başlık]. Vizyona girdiğinde erotik sahneleri yüzünden çeşitli yasaklamalarla karşılaşan filmin Kanal D'de yayınlanmaya başlamasından hemen sonra Karabük'te Kanal D ekranı birden karardı. Polis, halkın RP'li belediye başkanı Enver Tümen'e tepki göstererek yaptığı başvurular üzerine vericilerin bulunduğu yere operasyon düzenledi. İçinde vericilerin bulunduğu betonarme binanın anahtarları yalnızca yetkililerde olduğundan yayının yeninde başlaması yönündeki çabalar sonuçsuz kaldı. Karabük'teki yerel televizyon ve gazeteler olayı kınarken, Tümen'in tavrı "sansürcü zihniyet" olarak yorumlandı. Tepkiler üzerine gazetecilere vericilerin bulunduğu binayı gezdiren Tümen, olayın kendilerinden kaynaklanmadığını, filmin başladığı saatlerde Kanal D'nin yayınının aniden kesildiğini, nasıl olduğunu bilmediklerini söyledi.*⁶⁶⁴

Karabük’ün üç ayrı döneminden seçilen bu üç örnek olayın ilkinden başlayalım. Üzerinde yalnızca slip mayo bulunan bir adamın ve üzerinde yalnızca bikini olan kadınların kentin göbeğinde sokak ortasında davul zurna eşliğinde göbek atarak bir protesto eylemi gerçekleştirmeleri, örneğin benzer siyasi dengelere sahip 1968

⁶⁶³ Bkz. A.g.e., 17.09.1968, s. 3.

⁶⁶⁴ A.g.e., 24.05.1996, s. 20.

yılına Kastamonu'sunda, Konya'sında ya da Erzurum'unda düşünülemezken, bu eylem, seçim sonuçlarına baksak en az saydığımız kentler kadar sağ/muhafazakâr saymamız gerekecek Karabük'te 1968 yılında gerçekleştirilmiş, üstelik birkaç yaşlı teyzenin “başımıza taş yağacak” yollu serzenişlerini saymazsak, hiç kimseden ciddi bir tepki de görmemiştir.

İkinci örnek olaya ilişkin, Karabük'ün en eski ve köklü yerel gazetelerinden birisi olarak *Karabük Postası*'nın yayınladığı haber ve fotoğrafın, muhafazakâr bir kent gerçekliğinin çok ötesinde başka bir gerçekliğe işaret ettiği açıktır.

Üçüncü örnek olayla ilgili olarak ise şunlar söylenebilir: 1994 yerel seçimlerinde oylarının yüzde 33,7'sini vererek siyasi İslamcı bir partiden belediye başkanı seçen, dahası 1995 genel seçimlerinde oylarının yüzde 80'ini sağ ve muhafazakâr partilere veren Karabük halkı, 1996 Mayıs'ında, pornografinin sınırlarında gezen bir erotik filmin açık kanaldan yayınlanmasını engelleyen, aslında bu yanılla tam da kendisinden bekleneni yapmış olduğu kabul edilmesi gereken aynı belediye başkanı üzerinde öylesine basınç uygulamıştır ki, normalde böylesi bir icraatını olağan bir muhafazakâr kentte göğsünü gere gere savunması beklenecek başkan, ikna turları düzenleyerek kesintide bir dahlinin olmadığını kanıtlama telaşına düşmüştür.

Daha yakın tarihlere gelirse, Karabük işçi sınıfının ve halkının muhafazakârlığının “ılımlı” karakterini, Erdinç Yazıcı'nın *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük'te İşçi Ailesi* isimli çalışmasına temel teşkil eden ve 1991 yılı Temmuz ayında 399 KDÇF işçisiyle gerçekleştirilen anket çalışmasından yansıyan bulgular da açıkça ortaya koymaktadır. Bu anket sonuçlarına göre kentte yaşayan işçilerin yüzde 49,85'i “tanışıp görüşme” biçiminde evlenirken, görücü usulü ile evlenenlerin oranı bu rakamın altında kalmaktadır. Daha önemlisi, işçiler kendi ebeveynlerinden daha liberal bir tutum alarak, çocuklarının “tanışıp görüşerek” evlenmesine sıcak bakmaktadır: İşçilerin yüzde 77,94'ü erkek çocuklarının bir kız arkadaş edinerek evlenmesine sıcak bakarken, yüzde 64,16'sı da kızlarının bir erkek arkadaş edinerek evlenmesine sıcak bakmaktadır. Bu soruya, kategorik bir karşıtlık sergilemeyip “duruma göre değişir” şeklinde cevap verenlerin oranı da yüzde 28,07'dir. Yani işçilerin yalnızca yüzde 8'i kız çocuklarının bir erkek arkadaşının

olmasına kategorik bir karşıtlık içindedir.⁶⁶⁵ Kız çocuklarına erkek arkadaş bulma noktasında gösterilen anlayış oranı “doğal olarak” erkek çocuklarına gösterilen anlayıştan daha düşük kalsa da, yine de yüzde 64,16’lık oranın sağ/muhafazakâr bir kent için gerçekten çok yüksek olduğu tartışmasızdır. Kuşkusuz bu veriler 26 yıl öncesine aittir ve köprülerin altından bu eğilimi güçlendiren ya da zayıflatan yönde çok sular akmıştır, fakat bu verilerin her halükârda, çok değil dört yıl sonra düzenlenecek bir genel seçimde oylarının —yüzde 35’i aşırı sağa (RP ve MHP) olmak üzere— yüzde 80’e yakını muhafazakâr sağ partilere veren bir kentin işçi sınıfından beklenmeyecek bir açık fikirliliği ortaya koyduğu açıktır.

Günümüzden bir veri verelim: Adem Sağır ve Ülkü H. İnci'nin "Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği" başlıklı çalışmaları kapsamında 1.010 Karabüklüyle gerçekleştirdikleri anket kapsamında, "Karabük Üniversitesi Karabük'ün sosyal ve kültürel yaşamını olumlu etkilemiştir" fikrine katılıp katılmadığı sorulan katılımcıların yalnızca yüzde 12,5'i katılmadığını belirtirken yüzde 77,9'luk ezici bir çoğunluk katıldığını, yani Karabük Üniversite'sinin kentin sosyal ve kültürel yaşamını olumlu etkilediğini ifade etmiştir.⁶⁶⁶ Normalde muhafazakâr bir kentin halkı, öyle ya da böyle, şu nedenle ya da bu nedenle hiç de muhafazakâr eğilimler göstermeyen üniversite gençliğini, o gençliğin kente ve onun bir unsuru olarak kendisine yaptığı ekonomik katkıyı bile göz ardı ederek, kentin ahlâkı üzerinde bozucu/aşındırıcı bir etki yaratan yabancı bir tehdit unsuru olarak algılar. Üstelik muhafazakâr, böyle algılamakta, kentin her tarafında el ele gezen on binlerce üniversiteli gençten dehşete düşmekte kendince haklı nedenlere de sahiptir; zira üzerlerindeki aile ve yakın çevre baskısı büyük ölçüde ortadan kalkmış on binlerce genç, kendi ideolojik-kültürel şekillenmelerinden bağımsız olarak, olanca enerjisiyle muhafazakâr ahlâkın altını gerçekten de oyar, en hafifinden onu esnetir. Kendi mahallesinde “kızlı erkekli evlere”, ya da en azından kızların gidip geldiği erkek öğrenci evlerine ya da erkeklerin gidip geldiği kız öğrenci evlerine bizzat şahit olan, her gün caddede, parkta, alışveriş merkezlerinde vs. görmek istemediği hallerde ve kılıklarda gençlerle karşılaşan muhafazakârın, bunların muhafazakâr yaşam biçimi üzerinde yarattığı “tehdidi” algılamaması gerçekten olanaksızdır. İşte bu

---

⁶⁶⁵ E. Yazıcı 1992, s. 129-130.

⁶⁶⁶ A. Sağır, Ü. H. İnci, a.g.e., s. 51.

söylenenler ışığında değerlendirildiğinde, son seçimlerde oylarının yüzde 84'ten fazlasını İslamcı muhafazakâr ya da aşırı milliyetçi muhafazakâr partilere veren Karabüklülerin yüzde 77,8'inin, Karabük Üniversitesi'nin kentin sosyal ve kültürel yaşamını olumlu etkilediğini düşünmesi, kentin muhafazakârlığı bağlamında manidardır.

Bu örnek olaylar ve anketlerin bize anlattığı, Karabük halkının büyük bir ekseriyetle siyaseten sağda durmakla birlikte, keskin ve çatışmacı bir muhafazakârlığa sahip olmadığıdır. Bir başka ifadeyle, Karabük ve onun nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan KDÇF işçileri, —yakın geçmiş için kesin olarak, günümüz için ise büyük ölçüde— genellikle oy verdikleri sağ/muhafazakâr partilerden daha az muhafazakârdır ya da aynı anlama gelmek üzere, muhafazakârlıkları ılımlı bir karaktere sahiptir. Gerçekten de İslamcı bir partinin kentte büyük bir hâkimiyet kurduğu bugün bile Karabük'ün muhafazakârlığı, *yakın geçmişe göre azalan ölçüde de olsa*, farklı ve ılımlıdır: Ramazan'da lokantaların, çayevlerinin çoğu açıktır, bunların dışı (kamusal alana) açılan mekânlarında ve hatta kamusal alanın kendisinde insanlar herhangi bir müdahaleyle karşılaşmaksızın yer içer, sigaralarını tütürürler vs.

Öyle anlaşılmaktadır ki bir işçi/sanayi kentinin muhafazakârlığı, bu niteliğe sahip olmayan kentlerin muhafazakârlığından daha farklı, daha soft bir nitelik taşımaktadır.

Fakat bu farklılığın tek açıklaması “işçi/sanayi etkisi” değildir. Türkçü/İslamcı (ya da Türk-İslamcı) anlayışın bu topraklardaki “tarihsel ötekisi” olan Kürt ve Alevi unsurlarının yokluğu ya da daha doğrusu Türk-İslam baskın kültürü için bir “tehdit” teşkil edecek derecede var olmaması, bir başka ifadeyle Karabük'ün demografik açıdan sergilediği homojenite de Karabük'te çatışmacı bir muhafazakârlığın gelişmesini engelleyen unsurlar arasındadır. Fındıkoğlu'nun da ifade ettiği gibi Karabük nüfusunun ekseriyeti yakın yörelerden gelenlerden oluşmaktadır;⁶⁶⁷ 01.01. 1944 itibarıyla Karabük'te çalışan 3.812 işçiden yüzde 80'lik bir orana tekabül eden 3052'si Orta ve Kuzey Anadolu'dandır.⁶⁶⁸ Yazıcı'nın yukarıda bahsettiğimiz 1991 tarihli anket çalışmasında ise daha spesifik olarak

---

⁶⁶⁷ Z. F. Fındıkoğlu 1961a, s. 100.

⁶⁶⁸ Z. F. Fındıkoğlu 1960a, 4. ve 5. sayfalar arasındaki harita.

işçilerin yüzde 50'den fazlasının Zonguldaklı (Karabük o dönemde Zonguldak'ın bir ilçesidir), yüzde 75'ten fazlasının ise Zonguldak, Kastamonu ve Çankırılı olduğu sonucuna varılmıştır. Yazıcı buradan yörenin etnik ve dini bakımdan ileri düzeyde bir homojenleşme arz ettiği sonucuna varır.⁶⁶⁹ Gerçekten de Karabük'te göçle gelen önemsiz nüfus hariç Alevi nüfus bulunmamaktadır, yörede tek bir alevi köyü bile yoktur. Nüfusu az bir köy-mahalle hariç aynı şey Kürt kimliği için de geçerlidir. Bu iki yokluk durumu Karabük özgülünde iki sonuç yaratmıştır: Birincisi, Alevi nüfus yerleşik oldukları bölgelerde sosyolojik-tarihsel nedenlerle sol düşüncenin taşıyıcısı olmuşlardır, bu etki Karabük'te gerçekleşmemiştir. İkincisi, dinsel ve etnik bakımdan aşağı yukarı homojen nitelikteki sosyal doku şiddetli toplumsal çatışmaların yaşanmasını engellemiş, nispeten hoşgörülü, ("80 öncesi" üç yıl istisnasıyla) çatışmadan uzak bir sosyal dokunun oluşmasına katkıda bulunmuştur.

---

⁶⁶⁹ E. Yazıcı, 1992, s. 116.

YEDİNCİ BÖLÜM

KARABÜK'E BAĞLI İLÇELERİN YAKIN TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ SİYASİ EĞİLİMLERİ VE “KÜÇÜK TÜRKİYE” OLARAK SAFRANBOLU

7.1. KARABÜK İLÇELERİNİN KARILAŞTIRMALI SİYASİ EĞİLİMLERİ

1995 yılında il olduktan sonra Karabük'e bağlanan ilçelerden Safranbolu ve Eflani bu tarihten önce Zonguldak iline, Eskipazar ve Ovacık ise Çankırı iline bağlıydılar. Yenice ise 1987 yılına kadar Zonguldak'a bağlı bir bucak iken, bu tarihten sonra, önce Zonguldak'a, 1995'ten sonra ise Karabük'e bağlı bir ilçe haline gelmiştir. İlçe bazlı seçim sonuçlarına ulaşabildiğimiz TÜİK ve YSK istatistiklerinde 1987 öncesi seçimler için ilçe altı birimlerin seçim sonuçları bulunmadığından Yenice ilçesinin bucak olduğu yıllardaki seçim sonuçlarına ulaşamamıştır.

Karabük ilçelerinin, bahse konu 5 seçimde ortaya koydukları siyasi eğilimler şu şekildedir:

Şekil 25. 1965, 1977, 1991, 2002 ve 2015 (Haziran) Genel Seçimlerinde Karabük İli İlçelerinde Sol ve Sağ Oyların Genel Durumu

		Merkez Sağ	CKMP	MP	MHP	MSP/ RP/FP/SP	AKP	Merkez Sol	TİP	Dehap/ HDP	Diğ.
1965 Seç.	Türkiye	52,9	2,2	6,3				28,7	3		6,9
	Karabük (ilçe)	68,4	1,5	5,7				20,9	1,6		1,9
	Safranbolu (ilçe)	63,7	3	6,1				23,4	1,9		1,9
	Yenice (ilçe)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Eskipazar (ilçe)	64	2,8	8,6				24,3	0		0,3
	Eflani (ilçe)	63,9	4,4	10,4				14,7	4		2,6
	Ovacık (ilçe)	71	4,3	11,8				12,7	0		0,2
1977 Seç.	Türkiye	36,9			6,4	8,6		41,4			6,7
	Karabük (ilçe)	49,4			4	7,3		36,7			2,6
	Safranbolu (ilçe)	42,2			5,2	8,6		40,7			3,3
	Yenice (ilçe)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Eskipazar (ilçe)	39,1			15,7	9,6		30,6			5
	Eflani (ilçe)	38,8			3,8	5,2		44,6			7,6
	Ovacık (ilçe)	43,8			7,7	6,8		34,9			6,8
1991 Seç.	Türkiye (Genel)	51			-	16,9		31,6			0,5
	Karabük (mer.)	50,9			-	21,8		27,1			0,2
	Karabük (ilçe)	52,8				21,6		25,1			0,5
	Safran. (mer.)	49,4				20		30,2			0,4
	Safranbolu (ilçe)	50,8				19		29,7			0,5
	Yenice (merkez)	66,6				11		22,4			0
	Yenice (ilçe)	63,5				11,9		23,9			0,7
	Eskipazar (mer.)	59,3				25,3		14,9			0,5
	Eskipazar (ilçe)	60,2				22,9		16,2			0,7
	Eflani (merkez)	59,2				10,9		29,5			0,4
	Eflani (ilçe)	53,5				10,3		35			1,2
	Ovacık (merk)	57,9				10,7		30,8			0,6
Ovacık (ilçe)	58,6				14		26,5			0,9	
2002 Seç.	Türkiye	14,5			8,4	2,5	34,3	21,8		6,2	12,3
	Karabük (mer.)	17,9			7,3	4,6	47,5	11,8		1,1	9,8
	Karabük (ilçe)	19,2			6,9	4,4	47,7	11,1		1,2	9,5
	Safran. (mer.)	15,7			7,1	4,3	41,8	17,7		0,8	10,6
	Safran. (ilçe)	17,6			6,1	4,1	42,5	15,7		1,2	12,8
	Yenice (merkez)	23,8			5,4	5,6	33,1	24,6		1,1	6,4
	Yenice (ilçe)	23			4,5	4,4	40,6	18		1,8	7,7
	Eskipazar (merk.)	23,5			9,8	5,1	47,6	6,5		1,6	5,9
	Eskipazar (ilçe)	24,3			7,7	3,6	48,8	6,4		2	7,2
	Eflani (merk)	36,4			4,1	2	39,6	11		0,9	6
	Eflani (ilçe)	30,2			4,7	1,6	38,5	11,5		2,6	10,9
	Ovacık (merkez)	30,4			8,5	0,4	32,6	19,3		2,2	6,6
Ovacık (ilçe)	19,1			9,7	1,8	46	14,5		2,6	6,3	
2015 (Haz) Seç.	Türkiye	0,3			16,3	2,1	40,9	25,2		13,1	2,1
	Karabük (merk.)	0,3			31,2	3,7	46,8	15,4		1,2	1,4
	Karabük (ilçe)	0,3			30,1	3,5	48	15,1		1,3	1,7
	Safranbolu(merk.)	0,3			30,8	3,1	40,8	21,5		1,5	2
	Safranbolu (ilçe)	0,3			28,5	3	44,1	20,3		1,3	2,5
	Yenice (merk)	0,7			17,3	2,4	43,3	33,8		0,5	2
	Yenice (ilçe)	1			16,8	2,8	46,6	29,4		0,5	2,9
	Eskipazar (mer.)	0,3			30,7	4,6	52,1	9,9		0,5	1,7
	Eskipazar (ilçe)	0,6			24,8	4,5	56,8	10,4		0,4	2,5
	Eflani (merk)	0,3			28,9	3,5	50,5	14,7		0,3	1,8
	Eflani (ilçe)	0,6			21,7	3,4	57,2	12,9		0,5	3,7
	Ovacık (merk)	0			28,2	1,1	57,4	10,9		0,8	1,6
Ovacık (ilçe)	0,6			22,4	1,9	55,8	14,8		0,6	3,9	

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 06.12.2016.

Tablodaki “merkez sağ” sütunu 1965 ve 1977 seçimlerinde AP, 1991, 2002 ve 2015 seçimlerinde DYP, ANAP ve DP toplam oyları için; “merkez sol” sütunu ise 1965 ve 1977 seçimlerinde CHP, sonraki seçimlerde ise SHP, CHP, DSP ve YTP toplam oyları için kullanılmıştır.

Tablo incelendiğinde ilk göze çarpan husus kuşkusuz Karabük ilçelerinin tamamının tıpkı Karabük merkez ilçe gibi esasen sağın ağırlıkta olduğu kent ve kasabalar olduğudur. Öyle ki, tarihinin herhangi bir döneminde sol partilere yüzde 50'nin üzerinde oy vermiş bir Karabük ilçesi yoktur. Yine de genel olarak sağa eğilimli Karabük ilçelerinin sağa yatıklık ya da aynı anlama gelmek üzere sola mesafe derecesinin aynı olmadığı görülmektedir.

Bu bağlamda Karabük ilçeleri arasında nispeten istikrarlı bir şekilde sola il genelinin üstünde bir oranda oy veren ilçelerin Safranbolu ve Yenice olduğunu görebiliyoruz. Bilhassa 2002 ve öncesi seçimlerde kırsal kesimindeki yüksek sol oy oranlarıyla dikkati çeken Eflani'nin ise, hem yukarıdaki tabloda verilen sonuçlar hem de diğer seçimlerde ortaya koyduğu sonuçlar incelendiğinde,⁶⁷⁰ 1980 sonrası dönemde sola verdiği oyların büyük ölçüde DSP'ye verildiğini, DSP'nin majör bir siyasi parti olarak varlığının son bulduğu 2002 ve sonrasındaki seçimlerde bu oyların büyük ölçüde sağ partilere kaydığını (ki aynı olguyla Karabük merkez ilçede de karşılaşmıştık), dolayısıyla bu tarihten sonra sola nispeten yüksek oy veren ilçeler arasından çıktığını görüyoruz.* Yenice, 1995 ve sonraki seçimlerin —Safranbolu ilçesinin sola en yüksek oranda oy verdiği 2011 ve 2015 Kasım seçimleri hariç— tüm seçimlerde merkez sol oyların en yüksek olduğu ilçedir.** Safranbolu ise 2011 ve 2015 Kasım seçimleri hariç 1995 ve sonrasındaki seçimlerde sola en çok oy veren

---

⁶⁷⁰ Bkz. 1994, 1999, 2007 ve 2001 seçimlerinin Eflani sonuçları, TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 06.12.2016.

* Eflani, solla ilişkisi bakımından yer yer oldukça farklı ve ilginç tutumlar alabilmektedir. Örneğin 1965 seçimlerinde Ovacık'la birlikte açık ara en sağ iki ilçesinden biri olan bu ilçe, aynı zamanda yine açık ara sosyalist TİP'in en yüksek oy aldığı ilçe durumundadır (oran olarak yüzde 4, sayı olarak 299 oy). Yine 1991 seçimlerinde Sosyalist Parti'ye ilçe düzeyinde yüzde 1,16, kırsal kesimde ise yüzde 1,3; 2007 yılında sosyalist partilere (EMEP, TKP ve ÖDP) Eflani ilçe genelinde yüzde 1,5, Eflani kırında ise yüzde 1,8 oranında oy çıkmıştır ki bu oranlar il ortalamalarının kat kat üzerindedir. Yine 2002 seçimlerinde Eflani köyleri DEHAP'a yüzde 3 gibi Karabük için hayli yüksek oranda bir oy vermiştir. (bkz. TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 06.12.2016.)

** Yenice ilçesinde tabloda görünmeyen seçimlerde merkez sol partilere toplamda verilen oy oranları şöyledir: 1995 seçimleri: yüzde 36,3, 1999 seçimleri: yüzde 30,6, 2007 seçimleri: yüzde 18,4, 2011: yüzde 22,1, 2015 Kasım: yüzde 18,9 (TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 06.12.2016.)

ilçe olma vasfını Yenice'ye kaptırsa da, istikrarlı bir şekilde Karabük il ortalamasının üzerinde sola yatık olma niteliğini muhafaza etmektedir.

Yine ilginç bir veri olarak, son iki seçimdir (2015 Haziran ve Kasım seçimleri), Ovacık ilçesinin köyleri, 2015 Kasım seçimlerine göre toplam 459 seçmene sahip Ovacık “kent merkezinden” —ki Karabük merkez ilçenin bu sayıdan daha fazla seçmene sahip 3 köyü vardır— daha yüksek oranda sol partilere oy vermektedir. Kentlerde gördüğümüz seçmen davranışı farklılığının, kent ölçeklerine sahip olmayan Ovacık'ta ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Yerel seçimler açısından bakıldığında da genel seçimlerdeki benzer bir tabloyla karşılaşırız. Karabük ilçeleri arasında Eskipazar* ve Eflani, hiçbir zaman solun belediye başkanlığını kazanamadığı iki ilçe olarak dikkat çekiyor. Yenice'de ise CHP, 1963 (yüzde 71 oyla), 1968 ve 1973 yerel seçimlerinde Sabri Akay'la, 2004 yerel seçimlerinde de Mustafa Akay'la (yüzde 51 oy oranıyla) belediye başkanlığını kazanmıştır. Yine Safranbolu'da 1973 yerel seçimlerinde Hilmi Bayramgil (yüzde 61 oyla), 1977 yerel seçimlerinde ise Kızıltan Ulukavak (yüzde 51,25 oyla) CHP adına seçimi kazanmış, 1989 yılında ise SHP adayı kıl payı (37 oy) farkla başkanlığı kaybetmiştir. Daha önce gördüğümüz gibi sol, Karabük kenti tarihinde yalnızca bir kez, 1977 yılında Sabahattin Oral ile belediye başkanlığını kazanabilmiştir. Son olarak, Ecevit'in kullandığı anlamda değil ama başka bir anlamda Karabük'ün köy-kenti diyebileceğimiz Ovacık'ta Orhan Kaya 1977 yerel seçimlerinde CHP'den (toplam 288 geçerli oyun 154'ünü, yani yüzde 54,4'ünü alarak), 1989 yerel seçimlerinde ise SHP'den (toplam 452 geçerli oyun 227'sini, yani yüzde 50,22'sini alarak) ilçe belediye başkanlığını kazanmıştır.⁶⁷¹

---

* Aslında Eskipazar ilçesinde uzunca bir süre herhangi bir parti belediye başkanlığını kazanamamıştır. İlçe 1963 ile 1989 yılları arasında bağımsız belediye başkanlarınca yönetilmiştir ki bu noktada ilk kez 1963 yerel seçimlerinde oyların yüzde yüzünü alarak belediye başkanlığını kazandıktan sonra girdiği bütün seçimleri kazanıp 1982 yılına kadar koltuğunu korumayı başaran İsmet Özcin'i anmak gerekir.

⁶⁷¹ Yerelnet, erişim: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuculari/, erişim tarihi: 06.12.2016.

7.2. SAFRANBOLU SİYASETEN “KÜÇÜK TÜRKİYE” SAYILABİLİR Mİ?

Karabük ilçelerinin siyasi yapısı bağlamında son olarak, 1980’den bu yana gerçekleşen seçimlerde Safranbolu’da ortaya çıkan tablo ile Türkiye tablosu arasında çok yakın bir paralelliğin söz konusu olduğu iddiasının gerçekliğini sorgulayacağız. Bu iddiayı örneğin 2007 genel seçimlerinin arifesinde ilçeye gelen Devrim Sevimay şöyle ifade ediyor:

Safranbolulu ne derse Türkiye o! 1980'den bu yana kaç seçim yapıldıysa Safranbolu'dan çıkanla Türkiye'den çıkan sonuçlar aynı. Üç partiyi seçerse üç partili koalisyon oluyor; tek partiyi seçerse tek partili iktidar.⁶⁷²

Gerçekten bu kadar uzun bir süreyi kapsayan ve bu kadar kesin bir paralellik söz konusu mudur, yoksa bu bir “siyaset efsanesi”, bir başka galat-ı meşhur mudur, anlayabilmek için 1980 sonrası düzenlenen tüm genel seçimlerde ortaya çıkan Safranbolu ilçe ve Türkiye geneli sonuçlarının karşılaştırmalı olarak ortaya konulduğu tabloya bakalım:

Şekil 26. 1980 Sonrası Safranbolu ve Türkiye Karşılaştırmalı Seçim Sonuçları

		Anap	HP	MDP	SHP/ CHP	DYP DP	DSP	RP/ FP/ SP	MÇP MHP	AKP	Hadep/ Dehap/ HDP	GP	Diğ.	Bğz.
1983 Seç.	Türkiye	45,1	30,5	23,3									-	1,1
	Safranbolu	55,3	23,9	20,8									-	0
1987 Seç.	Türkiye	36,3			24,8	19,1	8,5	7,2	2,9				0,8	0,4
	Safranbolu	35,7			15,5	25,6	13,4	7	2,1				0,6	0,1
1991 Seç.	Türkiye	24			20,8	27	10,8	16,9					0,4	0,1
	Safran. (Gen.)	21,7			10,1	29,1	19,6	19					0,5	
	Safran. (Mer.)	20,4			12,3	29	17,9	20					0,4	
1995 Seç.	Türkiye	19,6			10,7	19,2	14,6	21,4	8,2		4,2		1,6	0,5
	Safran. (Gen.)	16,5			11,5	21,5	15,4	23,8	8,8		0,7		1,8	-
	Safran. (Mer.)	16,8			15,1	18,3	12,8	24,4	10,7		0,5		1,4	-
1999 Seç.	Türkiye	13,2			8,7	12	22,2	15,4	18		4,7		4,9	0,9
	Safran. (Gen.)	14,8			5,4	15,9	23,4	16,4	17,6		1,1		5,4	
	Safran. (Mer.)	16,3			6,8	13,2	20,8	17,1	20,5		1		4,3	
2002 Seç.	Türkiye	5,1			19,4	9,5	1,2	2,5	8,4	34,3	6,2	7,2	5,2	1
	Safran. (Gen.)	6			13	11,6	1,7	4,1	6,1	42,5	1,2	6,2	7,6	
	Safran. (Mer.)	6,6			15,4	9,1	1,3	4,3	7,1	41,8	0,8	6,4	7,2	
2007 Seç.	Türkiye				20,9	5,4		2,3	14,3	46,6		3	2,3	5,2
	Safran. (Gen.)				16,4	6,2		4,2	12,5	52,2		2	6,3	0,2
	Safran. (Mer.)				18,7	6,3		4,2	14,4	49		2	5,2	0,2
2011 Seç.	Türkiye				26	0,7		1,3	13	49,8			2,6	6,6
	Safran. (Gen.)				26	1,5		2,1	14,9	51,7			3,8	
	Safran. (Mer.)				28,2	1,4		2,1	16,9	47,9			3,5	
2015 Haz. Seç.	Türkiye				25	0,3	0,2	2,1	16,3	40,9	13,1		1	1,1
	Safran. (Gen.)				20,1	0,2	0,2	3	28,5	44,1	1,3		2,6	
	Safran. (Mer.)				21,3	0,2	0,2	3,1	30,8	40,8	1,5		2,1	
2015 Kas. Seç.	Türkiye				25,3	0,1	0,1	0,7	11,9	49,5	10,8		1,5	0,1
	Safran. (Gen.)				19,4	0,3	0,1	1,2	20,3	55,7	0,8		2,2	
	Safran. (Mer.)				20,3	0,2	0,1	1,2	22,6	52,7	0,9		2	

⁶⁷² Devrim Sevimay, "Safranbolulu ne derse, Türkiye o!", *Milliyet*, 08.07.2007, s. 14.

Kaynak: TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 08.12.2016.

Sonuçların değerlendirilmesine geçmeden önce, özellikle Kürt siyasi hareketinin seçimlere parti olarak katıldığı seçimlerde (1995, 1999, 2002, 2015 Haziran ve 2015 Kasım seçimleri) ve bu partinin oy oranı arttığı ölçüde Türkiye genelinde Safranbolu (ya da bu partilerin oy oranının Türkiye ortalamasının çok altında ya da çok üstünde olduğu herhangi bir kent) arasında seçim sonuçları üzerinden bir paralellik kurmanın güç olduğu, söz konusu paralelliği bu partileri dışarıda tutarak kurmaya çalışsak bile, bu partinin oylarının yarattığı dengesizliğin bunu oldukça güçleştirdiği ifade edilmelidir.

Sonuçlar karşılaştırıldığında görüyoruz ki, 1987 seçimlerinde Türkiye genelindeki ikinci ve üçüncü partilerin Safranbolu’da yer değiştirdiği, aynı seçimlerde ülke genelinde baraj altı olan DSP’nin Safranbolu’da baraj üstü olduğu, 1983 ve 1991 genel seçimlerinde ise partilerin Türkiye genelinde aldığı oy oranı ile Safranbolu’da aldığı oy oranı arasında 10 puanı bulan, hatta aşan farklar olduğu göz önüne alındığında, 1980 sonrasındaki bu ilk üç seçimde iddia edilen paralelliğin söz konusu olmadığı açıktır. Dolayısıyla öncelikle bu paralellik iddiasının 1995 tarihiyle başlatılması gerektiği, Devrim Sevimay’ın iddia ettiği gibi 1980’li yıllar, hatta ‘90’ların ilk yarısı için bir paralelliğin söz konusu olmadığı söylenmelidir. Peki 1995 ve sonrası için iddia edildiği kadar güçlü bir paralellik söz konusu mudur? Tek tek seçimlere bakarak değerlendirelim:

1995 genel seçimlerinde, oyları bu seçimlerde yüzde 4,2’de kalan HADEP’in siyasi tabloda yarattığı dengesizliğe rağmen, Safranbolu kenti için değil (zira kent merkezi düzeyinde CHP oylarında yüzde 50’lik bir sapma söz konusu olduğu gibi, MHP bu seçimlerde Türkiye genelinde baraj altında kalırken Safranbolu kent merkezinde baraj üstündedir; dolayısıyla burada bir paralellikten söz edilemeyeceği açıktır), fakat Safranbolu ilçe geneli sonuçlarıyla Türkiye sonuçları arasında bir paralellikten bahsedilebilir.

1999 seçimlerinde HADEP’in Türkiye genelindeki yüzde 4,7’lik oy oranına karşılık, daha çok Safranbolu kent merkezi için, ama aynı zamanda bir dereceye kadar Safranbolu ilçe geneli için de bir paralellik kurulabilir.

DEHAP oylarının ülke genelinde yüzde 6,2 düzeyinde olduğu 2002

seçimlerinde ise Safranbolu ilçe geneli açısından bir paralellik kurmak olanaksızdır, zira diğer partilerin oy farkları bir yana, DYP lke genelinde baraj altında kalırken Safranbolu ilçe genelinde baraj stindedir. Safranbolu kent merkezi açısından ise, CHP ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye genelindeki oylarıyla kentteki oyları arasında görülen sırasıyla 4 ve 7,5 puanlık farka ve söz konusu farkların zıt yönlü gerçekleşmesi nedeniyle bu iki parti arasında ülke düzeyinde 15 puan olarak gerçekleşen farkın Safranbolu kentinde 26 puanı aşmasına karşın, en azından partilerin sıralaması ve bu seçimlerde çok kritik bir rol oynayan partilerin baraj karşısındaki durumları açısından bir paralellikten söz edilebilir.

Kürt siyasi hareketinin parti olarak değil de bağımsız adaylarla seçimlere girdiği 2007 ve 2011 seçimlerinde ise, ilkinde bilhassa kent merkezi sonuçları, ikincisinde ise bilhassa ilçe geneli sonuçları olmak üzere, Safranbolu sonuçları ile Türkiye sonuçları arasında gerçekten şaşırtıcı bir yakınlık söz konusudur.

Kürt siyasi hareketinin seçimlere parti olarak katılıp, üstelik barajı da aştığı 2015 Haziran ve Kasım seçimlerinde ise, bu partinin (HDP) ancak yüzde 1'ler düzeyinde oy alabildiği Safranbolu ile oylarının yüzde 13'leri bulduğu Türkiye geneli arasında bir paralelliğin ortaya çıkmasının neredeyse imkânsız olduğu, zira bu büyük dengesizliğin bütün siyasi tabloyu derinden etkileyeceği açıktır. Nitekim bu iki seçimde HDP'nin ülke düzeyinde aldığı oylar Safranbolu'da hem kent hem de ilçe geneli düzeyinde esasen MHP'ye kaymış gibi görünmektedir ve bu durum Safranbolu'nun siyasi tablosunu Türkiye'dekinden ciddi şekilde farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla, artık barajı açıp 80 (2016 Haziran) ve 60 (2016 Kasım) vekille meclise giren HDP'yi dışta tutarak Safranbolu ile Türkiye arasında bir paralellik kurmak zaten olanaksız olduğu gibi, MHP'nin her iki seçimde de Safranbolu'dan ülke genelinde aldığından iki kat fazla oy olarak ikinci partiliği CHP'nin elinden alması da bahse konu paralelliğin kurulmasını imkânsız kılmaktadır.

Bu noktada bütünlüklü bir değerlendirme yaparsak, 1995 genel seçimlerinde yalnızca ilçe geneli düzleminde, 1999 seçimlerinde daha çok kent merkezi düzleminde, 2002 seçimlerinde bir dereceye kadar ve yalnızca kent merkezi düzleminde, 2007 ve 2011 seçimlerinde ise bilhassa yine kent merkezi düzleminde ama bu sefer gerçekten şaşırtıcı lde Safranbolu seçim sonuçlarıyla Türkiye seçim sonuçları arasında bir paralellik kurulabilirken, 1983, 1987, 1991 ve son olarak her

iki 2015 seçiminde de bu sonuçlar arasında paralellik kurmak olanaklı değildir. Bu sonuçlara göre, bahse konu paralellikten yalnızca Safranbolu kent merkezi sonuçları için ve o da yine yalnızca 1999, 2002, 2007 ve 2011 seçimleri için bahsedilebilir. Dolayısıyla 1980 sonrası seçimler için genel bir paralellikten söz edilemeyeceği gibi, son iki seçim dikkate alınırca, bugüne teşmil edilebilecek genel bir paralellikten de söz edilemez.

Ayrıca bundan sonraki seçimler için, Kürt siyasi hareketi partileri Türkiye genelinden yüzde onlar seviyesinde ya da buna yakın oy almaya devam ettiği sürece, bu partinin ülke ortalamasından çok düşük (Safranbolu gibi) ya da çok yüksek (Güneydoğu kentleri gibi) oy aldığı herhangi bir kentte bu tür bir paralelliğin ortaya çıkmasının imkânsıza yakın bir ihtimal olduğu tekrar ifade edilmelidir.

SONUÇ

Karabük Demir-Çelik Fabrikaları ve bu fabrikaların merkezinde durduğu Karabük kenti; hem Cumhuriyet’i öncelleyen Osmanlı’nın dünyanın ilk ve en kapsamlı sanayi devrimini gerçekleştiren bir kıtanın yanı başında, hatta içinde olmasına rağmen bu sanayi devrimini topraklarına taşıyacak bir ekonomi-politiğe sahip olmaması ve bu nedenle ancak Cumhuriyet’le birlikte Osmanlı’nın ekonomik ve politik zincirlerinin kırılmasıyla mümkün olabilmeleri anlamında, hem de böyle bir fabrika ve fabrika kent kurabilecek kadar gelişmiş olsa dahi, özel sermayenin doğası (kâr maksimizasyonu) gereği bu fabrikayı asla Karabük gibi bir iç bölge yerleşiminde kurmayacağından hareketle, spesifik olarak dönemin ordu bürokrasisinin tutucu askeri mülahazalarının, genel olarak ise CHP’nin devletçilik siyasetinin doğrudan bir ürünü olmaları anlamında, gerçekten ve tam olarak Cumhuriyet’in çocuklarıdır.

Cumhuriyet Karabük’te yalnızca modern bir sanayi tesisi ve onun etrafında ve ona bağlı olarak boy veren şeklen modern bir kent değil, aynı zamanda Cumhuriyet’in laik, hatta giderek seküler ve Batılı tarzda yaşam biçimine sahip bir toplum yaratma projesinin hem toplum hem de birey düzeyinde bir prototipini de yaratmaya çalışmıştır. Laik Cumhuriyet’in toplum tasavvuru adeta burada cisimleştirilmeye çalışılmıştır. Yenişehir’in ilk planlarında hiçbir dini alana yer verilmemesinin nedeni budur; onun gerçekten geçmişten kopmuş her anlamda yeni bir şehir olması istenmiştir. *Bu anlamda Karabük, yalnızca fabrikalar kentler inşa eden teknik bir mühendisliğin değil, aynı zamanda yeni ve modern bir insan ve toplum inşa etme amaçlı bir toplum mühendisliğinin de ürünüdür. Bu tezde ortaya konulmaya çalışılan Karabük’ün toplumsal ve siyasal evrimi ışığında değerlendirildiğinde, Cumhuriyet’in ilk mühendislik türünde belirli bir dereceye kadar başarılı olduğu söylenebilecekse de, ikinci tür mühendislikte hedeflerine ulaşamadığını ortaya koymaktadır.*

Fakat Cumhuriyet Karabük’te yalnızca laik ve modern bir toplum ve birey prototipi değil, aynı zamanda dönemin kapitalist dünyasının üzerinde bir hayalet gibi gezen komünizm “tehlikesinden” azade, sınıfsal gayeler peşinde koşmayacak bir işçi kenti yaratmaya da çalışmıştır. Birinci amacı olan laik ve modern bir prototip yaratma çabasının önüne engel olarak dikilen güçlerin ve dinamiklerin de desteğiyle

ikinci amacında, yani soldan/sosyalizmden uzak bir işçi kenti yaratma amacında başarılı olan Cumhuriyet, ilk (başlangıç) amaçlarına ise ulaşamamış, Karabük halkı fırsat bulduğu *hemen* her seferinde köylü-muhafazakâr köklerine uygun bir dünya görüşüne ve siyasal tercihlere yönelmiştir.

Cumhuriyet dönemine bir bütün olarak bakıldığında, Türkiye'nin dört ayrı dönemine damgasını vuran dört ayrı ekonomi politikasına Karabük'ün ve KDÇF'nin dört ayrı dönemi tekabül eder:

1930'ların ve 1940'ların devletçi ekonomik siyaseti KDÇF ve Karabük'ün deyim yerindeyse babasıdır, varlık nedenidir. DP dönemi ise, bir bütün olarak aslında bir karma ekonomik modelin söz konusu olduğu yıllardır. Bilhassa ilk 7 yılı itibarıyla tarım ve tarıma dayalı sanayinin desteklendiği, yine bu tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünlerine dayalı ihracatla desteklenen liberal bir ticaret rejiminin uygulandığı, ama bir yandan da KİT'lerin büyütülüp yenilerinin eklendiği bir devletçilik siyasetinin de devam ettirildiği liberal-devletçi kırması bir model söz konusudur. Bu yıllarda uygulanan liberal politikalar sonucunda bir yandan başta haddehaneler merkezli olmak üzere bir Karabük burjuvazisi doğup büyümeye başlar, Karabük sınıfsal bir farklılaşma ve çeşitlenme dönemi yaşarken, diğer yandan özellikle sınai alanda elden bırakılmayan devletçi siyaset neticesinde KDÇF'ye yeni bölümler eklenerek üretim ve istihdam kapasitesi büyütülmüştür. Bu gelişmelerin toplamdaki etkisi kuşkusuz Karabük'ün çok hızlı bir şekilde büyümeye devam etmesi olmuştur. DP'nin bu karma ekonomik modelinin tıkanması üzerine 1957 yılında geçilmeye başlanmakla birlikte tam teşekküllü olarak 1960-1980 arası dönemde uygulanan İthal İkameci Sanayileşme döneminde, bu modelin gereklerinin ve Türk sağının bir karakteristiği olan popülizmin bir sonucu olarak KİT işçileri bir işçi aristokrasisi haline getirilmiş, bunun sonucu olarak KDÇF ve Karabük altın çağını yaşamıştır. İç pazarın, bu arada demir-çelik sektörünün de dışa açıldığı, gümrük korumalarının ya ortadan kaldırıldığı ya da son derece etkisizleştirildiği, dönemin siyasi iktidarlarının KDÇF dâhil KİT'leri büyütüp geliştirmek, hatta gerekli teknoloji yatırımları gerçekleştirerek idamesini sağlamak bir yana, kapatarak ya da satarak onlardan kurtulmaya çalıştığı 1980-1995 arası neo-liberal dönem ise Karabük ve KDÇF için bir gerileme dönemini, ikincisi açısından ayrıca kamusal karakterine son verildiği bir dönemi ifade eder.

Türkiye'nin ve Karabük'ün bu dönemlere tekabül eden siyasi evrimine bakarsak şunları söyleyebiliriz:

Cumhuriyet'in ilk 27 yılına tekabül eden CHP'nin tek parti-kurucu iktidarı döneminde, hem laik bir siyasal düzen ve seküler bir toplum yaratma amaçlı olarak gerçekleştirilen devrimsel nitelikteki reformların ezici çoğunluğu köylü olan Türkiye toplumunun kültürel/ideolojik kodlarıyla çatışması, hem özellikle 1930 sonrasında hâkim olan devletçi sanayileşme kapsamında gerçekleştirilen atılımların büyük ölçüde —ve bilhassa iç ticaret hadlerinin devlet müdahalesi sonucunda tarım ve köylülük aleyhine çevrilmesi yoluyla— köylülüğün yoğun sömürüsü üzerinden gerçekleşmesi ve bu sömürüye kırsal alanda çok şiddetli bir devlet/jandarma baskısının eşlik etmesi, hem de İkinci Dünya Savaşı yıllarında önlenemez ya da önlenemez nedenlerle bilhassa kırsal kesimde açlıktan ölümlere varan bir sefalet yaşanması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili hayata geçilmesinden sonra düzenlenen ve Cumhuriyet tarihinin ilk gerçek ve adil çok partili genel seçimleri olan 1950 seçimlerinde, o yıl itibarıyla ülkenin yüzde 80'ini oluşturan Türkiye köylü nüfusunun ve aslında birçok bakımdan onun uzantısı olan Karabük köylü-işçilerinin CHP'ye tam anlamıyla ve az çok kalıcı bir şekilde sırtını dönmesiyle sonuçlanmış, köylü çoğunluğun ideolojik/kültürel kodlarıyla çok daha uyumlu bir ideolojik/siyasal hatta sahip Demokrat Parti'ye ise hem Karabük'te hem de Türkiye genelinde çok büyük bir zafer getirmiştir. Bu noktada Karabük'ün, kendisini adeta yoktan var eden CHP'ye sırtını dönüş hızı ve şiddeti gerçekten şaşırtıcıdır: Giriş'te açıklandığı gibi 1950, 1954 ve 1957 genel seçimleri sonuçlarına ulaşamaması üzerine bu seçim sonuçlarının Karabük'teki olası sonuçları üzerine yaptığımız tahminleme, DP'nin Karabük'te bu üç seçimin en az ikisinde *büyük bir olasılıkla* yüzde 60'ları aşan, hatta yüzde 70'lere yaklaşan oranda oy aldığını ortaya koymuştur. Sonraki on yıllar boyunca DP geleneğinin devamı niteliğindeki partiler için de aynen devam eden bu büyük teveccüh, tek başına yukarıda kabaca açıklanan nedenlerle ortaya çıkan anti-CHP bir tutumdan değil, DP'nin iktidar dönemindeki icraatlarından Karabük'ün köylülerinin, köylü-işçilerinin ve işçilerinin ciddi biçimde yararlanmasından kaynaklanan bir pro-DP tutumdan da beslenmiştir. Zira DP iktidarının bilhassa ilk yarısında Hazine'ye ait toprakların köylülere dağıtılması, iç ticaret hadlerinin tarımdan yana iyileşmesi, mevsimsel koşulların olumlu olması, dünyada tarım ürünü

fiyatlarının yükseldiği bir konjonktürün geçerli olması, Amerikan yardımlarıyla da desteklenen tarımda makineleşmenin olağanüstü bir hızla artması ve kırsal alandaki devlet/jandarma baskısının *büyük ölçüde* ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan —Keyder’in ifadesiyle— kırsal alanda "1950 sonrasına hâkim olan özgürlük havası"⁶⁷³ gibi politika ve faktörlerin bir sonucu olarak, ülkenin köylü çoğunluğu gibi Karabük köylülüğü ve köylü-işçileri de büyük bir rahatlama ve refah artışı dönemi yaşamışlardır. Aynı dönemde özellikle KİT’lerdeki sanayi işçileri de bu refah artışından faydalandıkları gibi, ayrıca KDÇF’nin yeni yatırımlarla sürekli olarak büyütülüp yarattığı istihdamın artırılması da KDÇF işçilerinin DP’den memnuniyetlerini artıran bir faktör olarak işlemiştir. Özetle dönemin Karabük nüfusunun ezici bir çoğunluğunu oluşturan KDÇF işçileri ile ailelerinin hem işçi hem de köylü nitelikleriyle bilhassa iktidarının ilk yarısı itibarıyla DP’ye bağlanmalarında çok şaşırtıcı bir şey yoktur.

Genel olarak köylülüğün özel olarak da Karabük köylülüğünün ve köylü-işçilerinin ideolojik/politik tutumlarına damgasını vuran anti-CHP ve pro-DP tutum yalnızca ilgili dönemle sınırlı kalmamış; CHP’nin sola açılmasından ve DP’nin kapatılıp yerine başka partilerin kurulmasından sonra da esasen devam etmiştir.

Karabük bu siyasi duruşunun geçici değil az buçuk sürekli ve kalıcı olduğunu DP iktidarına son veren 27 Mayıs darbesinden hemen sonra net bir şekilde ortaya koymuş; bir işçi kenti olarak, kendisi için grev hakkı dâhil hayati önemde yenilikler getiren 1961 Anayasası’nı (kent merkezi olarak yüzde 52,5 oyla, kırsal kesim dâhil ilçe bütünü olarak ise yüzde 55,7 oyla) reddetmiştir. Karabük aynı tutumunu 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde de sürdürmüş, bu seçimlerde uygulama yasalarını çıkartarak işçilere grev hakkını veren ve 1965 seçimlerinden başlayarak sol(a) açılım gerçekleştiren CHP’ye yüzde 30’u bile göstermezken, DP’nin devamı niteliğindeki AP’ye yer yer yüzde 70’e yaklaşan oranda destek vermiştir. Yine işçi kenti Karabük ve KDÇF işçisi aynı yıllarda, varlık nedenini en başta işçi sınıfının kurtuluşu ve özgürlüğü olarak belirleyen Türkiye İşçi Partisi’ne de nüfusunun çoğunluğu köylü Türkiye genelinin verdiği ancak yarısı oranında destek vermiştir. Bu bağlamda, işçi kenti Karabük’ün anti-CHP ve pro-DP/AP yanlısı tutumunun, genel olarak sola

---

⁶⁷³ Keyder, a.g.e., s. 164.

karşı bir tutumla da birleştiği söylenebilir. Karabük'ün yer yer yüzde 70'lere yaklaşan Demirelciliğinin de kuşkusuz nesnel ve ekonomik/sosyal temelleri mevcuttur. 1960-1980 arasında devletin ekonomi politikası olan İthal İkameci Sanayileşme Modeli gereği, Demirel hükümetleri, ithal ikameci yerli sanayinin ürünlerine yeterli derinlikte ve genişlikte bir pazar yaratmak amacıyla köylülüğün alım gücünü yükselten, bilhassa ithal ikameci büyük özel sanayi ile KDÇF dâhil KİT işçilerinin gerçek gelirlerini, bunları Türkiye'nin işçi aristokrasisi haline getirecek kadar artıran bir siyaset izlemiş, nihayetinde bilhassa bu kesimlerden büyük de destek görmüştür. Bu yanıla nüfusu büyük ölçüde köylülerden, köylü-işçilerden ve işçilerden oluşan Karabük'ün AP'ye yüzde 70'leri bulan oranda bir destek vermesi de şaşırtıcı değildir. Öte yandan kuruluşundan 1980'li yıllara kadar Türkiye işçi sınıfı içinde görel olarak "şanslı bir azınlık" olan KDÇF işçilerinin bu görel "işçi aristokrasisi" konumu, Karabük işçi sınıfının siyasal ve sendikal tercih ve davranış kalıplarında her daim belirleyici bir rol oynayacaktır.

1970'li yıllar, bilhassa İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nde yaşanan *kaçınılmaz* tıkanmaların etkisiyle 1960'ların ekonomik başarı tablosunun bozulup, Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de rüzgârın artık soldan yana esmeye başladığı yıllar olmuştur. Karabük'ün sağ tarihinde kısa bir "Ecevit-sol molası" olarak adlandırdığımız bu yıllarda dahi CHP, hiçbir genel seçimde Karabük *ilçe genelinde* AP'den daha fazla oy alamamış, hatta ciddi bir fark yemekten kurtulamamıştır. Bu kurala, oylarını Karabük ilçe tarihindeki en yüksek seviye olan yüzde 36,7'ye kadar çıkarttığı fakat yine de yüzde 49,7 oy alan Adalet Partisi'nden ciddi bir fark yemekten kurtulamadığı 1977 genel seçimleri de dâhildir. Buna karşın, istatistik bilgi üretmekle yükümlü kurumların bu döneme dair kent/kır ayrımını içeren seçim istatistikleri üretmemiş olmaları nedeniyle kesin bir yargıda bulunmak olanaksızsa da, bilhassa 1977 yılı ile 1978 başında Karabük *kent merkezinde* CHP'nin yüzde 45'i bulan bir oy oranıyla birinci parti haline geldiğine dair —Karabük belediye başkanlığını CHP'nin kazanması dâhil— işaretler mevcuttur (daha geç bir tarih olan 1980 itibarıyla Karabük ilçe nüfusunun yüzde 36'sının kırsal nüfustan oluştuğu, bu nüfusun kent merkezine göre daha sağda gerçekleşen siyasi tercihlerinin Karabük ilçe geneli oranlarını sağa çektiği unutulmamalıdır). Fakat AP'den istifa eden milletvekilleri ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin desteğiyle 1978

yılıının ilk günlerinde kurulan CHP iktidarı, ne İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nde yaşanan tıkanmadan kaynaklı ekonomik krize, ne de Karabük'e yansması son derece kanlı olan "düşük yoğunluklu iç savaş"a hiçbir çare bulamamış, yaklaşık iki yıl sonra kendisine bağlanmış bütün umutlarla birlikte yıkılıp gitmiştir. Bu kanlı yıllarda Karabük'te, tespit edebildiğimiz kadarıyla toplam 5 kişi siyasi şiddet olayları nedeniyle hayatını kaybetmiş, onlarca kişi de yaralanmıştır. Hayatını kaybeden 5 kişiden dördü MHP'lilerce öldürülen solcular iken, biri yine bir MHP'li tarafından yanlışlıkla vurulduğu iddia edilen ülkücü bir gençtir. Karabük kentinin bu kısa "Ecevit-sol molası" biraz da bu kan banyosunun içinde batıp kaybolmuş, 1978 yılına denk gelen KDÇF toplu iş sözleşmesinin büyük bir beceriksizlikle 10 aya yakın bir süre sonuçlandırılmayarak işçilerin mağdur edilmesinin de etkisiyle aslında büyük bir ihtimalle 12 Eylül darbesini bile beklemeden sonlanmış (1977 ile 1983 arasında bir genel seçim düzenlenmemiş olduğundan bu 6 yıl içinde Karabük halkının siyasi tercihlerindeki değişmeyi seçimler üzerinden izleyemiyoruz).

Karabük'ün "80 Öncesi"ni yerel basın (*Karabük Postası*) üzerinden izlerken göz ardı edilemeyecek kadar belirgin bir olguyla karşılaştık: (oto?)sansür. "Düşük yoğunluklu iç savaş"ın Karabük ayağında gerçekleşen saldırıların faillerinin (tamamına yakını sağcılar) ve kurbanlarının (tamamına yakını solcular) siyasi kimliklerini gizlemekten, ulusal basında izini yakalayıp Tez'e aktardığımız belediye otobüslerinin silahla taranıp insanların yaralandığı eylemlere tümüyle kör kalmaya kadar varan bu sansür, haberlerinde ya da —tamamı dış politika sorunlarına ayrılmış— köşe yazılarında tam bir kaos ve kan banyosu yaşayan kente ve o kentte yaşananlara dair tek bir siyasi yorumda bulunmamaya varan bir apolitizmle de birleşerek, Karabük yerel basını adına pek de gurur vesilesi olamayacak bir tablo ortaya çıkartmıştır. Buradan şöyle bir genel sonuca varılabilir: Bilhassa ülkede ve kentte siyasi gerilimin ve çatışmaların çok yüksek boyutlara vardığı koşullarda, zaten doğası gereği ekonomik ve siyasi baskılara karşı —ulusal basına göre— daha savunmasız ve zayıf olan yerel basın ya gerilimin/çatışmanın taraflarından bir tanesine tümüyle angaje olarak ya da çok ağır bir oto-sansüre ve apolitizme saplanıp kalarak ayakta kalmaya çalışacaktır. Karabük Postası özgülünde ikincisinin tercih edildiği anlaşılmaktadır ki bu durumda bir sansürden değil oto-sansürden söz etmek daha yerinde olacaktır. Fakat bu durumun ve tercihin Karabük yerel basınıyla sınırlı

olmadığını, 1977-1980 yılları arasında Türkiye genelindeki yerel basın durumu üzerine yapılacak bir çalışmanın, sağa ya da sola angaje yerel basın dışında, bu basının çok ağır bir oto-sansür ve apolitizmle malul olduğunu ortaya koyacağını düşünüyoruz.

Kendi "'80 öncesi"ni çok kanlı yaşamış olmasının da bir sonucu olarak, Karabük, yalnızca kentte değil adeta KDÇF'de de bir sıkıyönetim ilan edip fabrikayı —kadın emekçilere önlük giyme zorunluluğuna varan uygulamalarla— bir çalışma kampına dönüştüren 12 Eylül cuntasına, Türkiye genelinde olduğu gibi büyük bir toplumsal rıza göstermiş, işçi haklarını ya ortadan kaldıran ya da fiilen kullanılamaz hale getiren 1982 Anayasası'na Türkiye ortalamalarını da aşan bir oranda, yüzde 93,2 oranında evet demiştir. Bu bakımdan, her ikisine de Karabük halkının büyük destek verdiği iki sağ iktidara (DP ve AP) karşı gerçekleştirilen 27 Mayıs darbesi ile 12 Eylül darbesine karşı Karabük halkının takındığı tutum farklılığı dikkate değerdir: İlk darbenin getirdiği ülke tarihinin en demokratik ve işçi haklarını oldukça genişleten anayasasına çoğunlukla hayır diyen işçi kenti Karabük, ikinci darbenin getirdiği ve işçi haklarına büyük bir darbe vuran anayasaya (kent merkezi itibarıyla) yüzde 92,2 gibi ezici bir oranda destek vermiştir.

Buna karşın Karabük, cuntaya ve onun işçi sınıfı karşıtı anayasasına gösterdiği teveccühü genel seçimlerde cuntacıların işaret ettiği partiye (MDP) göstermemiş, cuntacıların "buçuk parti" olmasını öngördükleri ANAP'a Türkiye ortalamasının yaklaşık 12 puan üzerinde yüzde 56,8 oranında oy verirken, yine cuntacıların iktidar partisi olmasını istediği MDP'ye Türkiye ortalamasının 4 puan altında yüzde 19,2 oy vererek buçuk parti muamelesi yapmıştır. 12 Eylül'den (ve hatta belirttiğimiz gibi muhtemelen öncesinden) başlayan Karabük'ün solsuzlaşması olgusu ise bu seçimde ilk kez görünür hale gelmiş, Halkçı Parti Karabük'ten ancak yüzde 24 oranında oy çıkartabilmiştir.

Aslında darbe öncesindeki son Demirel hükümeti döneminde 24 Ocak kararlarıyla İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nin yerine ikame edilen neoliberal ekonomi politikalarının Özal/ANAP iktidarı döneminde derinleştirilerek uygulanması neticesinde, bütün KİT'ler gibi KDÇF de ihmal edilip, zorunlu teknoloji ve yenileme yatırımlarından bile mahrum bırakılarak adeta kaderine terk edilmiş, sermaye kârlarına kâr katarken bütün Türkiye işçi sınıfı gibi KDÇF işçileri de

yaşanan ekonomik büyümeden pay almak bir yana günden güne yoksullaşmıştır. Bu durum kuşkusuz Karabük siyaseti açısından da önemli sonuçlar doğurmuş, ANAP Karabük'te girdiği her seçimden eksilerek çıkmıştır. Demirel, Erbakan ve Türkeş'in darbe sonrası kurduğu sırasıyla DYP, RP ve MÇP (MHP)'nin siyaset sahnesine girmesi ve gittikçe güçlenmeleriyle birlikte Türkiye'de olduğu gibi Karabük'te de sağ siyaset bu dönemde çok parçalı bir görüntü arz etmiştir. Karabük sağ siyasetinde ANAP'tan "gittikçe boşalan" alanı ise esasen Demirel'in yeni partisi DYP doldurmuştur. Bu gelişmenin en önemli işareti ise, ara seçimlerin gerçekleştirildiği 11 seçim merkezinden birisinin Karabük'ün merkezinde olduğu Zonguldak II. Seçim Çevresi olması hasebiyle Karabük siyasetinin tüm Türkiye'nin gözleri önüne serilmesine vesile olan 1986 ara seçimlerinde, iktidar partisinin adeta hizmet olup Karabük'e yağmasına rağmen ilçe bazında birinciliği DYP'nin alması olmuştur. Diğer yandan ANAP'ın Karabük'te sürekli kan kaybetmesi çok manidar bir şekilde Karabük soluna yaramamış, bu dönemde sol Karabük'te girdiği her seçimden tıpkı ANAP gibi eksilerek çıkmıştır. DYP'nin Karabük'te birinci parti olduğu gerçeği 1987 genel seçimlerinde de perçinlenmiş, 1991 seçimlerinde ise bu parti ile en yakın rakibi arasındaki fark 10 puana kadar açılmıştır.

1991 genel seçimleriyle birlikte açılan Türkiye'nin Üçüncü Koalisyonlar Dönemi, Türkiye için de Karabük için de aslında aynı zamanda merkez sağın çöküş dönemidir. Esasen 1980'lerin ikinci yarısında başlayan merkez sağdaki parçalanma, başlangıçta bir tür tahterevallî işlevi görerek sağın bir kanadından kaçan oyların diğer kanadında toplanmasını sağlarken, 1991'de bu diğer kanadın da iktidara gelip hemen hiçbir gerçek toplumsal soruna çözüm bulamamasından sonra yerini merkez sağdaki oyların uçlara, aşırı sağa doğru kaçışına bırakmıştır. 1991 seçimlerinde RP, MHP ve IDP'nin oluşturduğu "Kutsal İttifak"a Karabük'te verilen Türkiye ortalamasının yaklaşık 5 puan üzerindeki yüzde 21,8'lik oy oranı, merkez sağın bu kadim kalesinde merkez sağdan kaçışın yer yer çok daha hızlı gerçekleşeceğinin işareti olmuştur. Nitekim 1994 yerel seçimlerinde Karabük'te ilk kez belediye başkanlığını bir aşırı sağ parti olarak RP kazanmış, bu parti başarısını bir ölçüde 1995 genel seçimlerine de taşıyarak Karabük'ten yine Türkiye ortalamasının üstünde yüzde 22,9 oy almayı başarmıştır. Merkez sağın toplumun güvenini büyük ölçüde kaybettiği koşullarda başlayan Milli Görüş'ün iktidar yürüyüşü 28 Şubat süreciyle

sunî bir şekilde bir süreliğine akamete uğratılabilmiş gibi görünecek, fakat bunun bir Pirus zaferi olduğu çok geçmeden 2002 Kasım'ında anlaşılacaktır. Bu dönemdeki "merkezden kaçışın" bir diğer adresi olan aşırı milliyetçi MHP bu yıllarda Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de büyük bir sıçrama yapmıştır. 1991 yılında "Kutsal İttifak"la birlikte meclise girmiş ve 1995 genel seçimlerinde Türkiye oylarını yüzde 8,2'ye, Karabük oylarını yüzde 12,2'ye çıkartmış bu parti, 1999 seçimlerinde Türkiye oylarını yüzde 18'e, Karabük oylarını yüzde 26,4'e çıkartacaktır ki bu sonuncu oy oranı bu partiyi Karabük'te açık ara birinci parti haline getirecektir. MHP'nin tüm bir çok partili siyasi hayat boyunca 1995 seçimlerine kadar Karabük'te hiçbir zaman yüzde 4'ü geçemediği hesaba katıldığında, bu sonuç, Kürt sorununun ve bu sorun merkezli çatışmaların Karabük'ün toplumsal/siyasal yapısını nasıl milliyetçiliğe doğru ciddi bir şekilde büküğünü göstermektedir.

1977 seçimlerinden, aslında esasen 1978-1979 CHP iktidarı döneminden itibaren Karabük'ün bir solsuzlaşma süreci içine girdiğini belirtmiştik. 12 Eylül darbesinden sonra SHP/CHP ve DSP olmak üzere başlıca iki mecradan akan merkez sol, toplam üzerinden bakıldığında, 1983-1995 arasındaki tüm genel seçimlerde—1987 genel seçimleri istisnasıyla— Karabük'ten eksilerek çıkmıştır: 1983 seçimleri: yüzde 24 (HP), 1987 seçimleri: yüzde 26,6 (SHP+DSP), 1991 seçimleri: yüzde 25,5 (SHP+DSP+SP) 1995 seçimleri: yüzde 21,5 (CHP+DSP)). Bu sürece daha yakından bakıldığında, bu iki partiden SHP/CHP'nin 2000'li yıllara kadar her seçimde Karabük'te biraz daha erirken, DSP'nin Türkiye genelinde olduğu gibi Karabük'te de 1999 seçimlerinde doruğuna varacak olan bir yükseliş trendi yakaladığı görülmektedir. Aslında Ecevit Karabük'te iki farklı dönemde iki farklı partisiyle iki farklı rol oynamıştır. 1970'lerin ikinci yarısında CHP ile Karabüklü emekçilerin gerçekten sosyal ve demokrat bir sol siyasete kazanılabileceğini gösterirken, 1980'lerin ikinci yarısı ve 1990'lar boyunca ise bu kez DSP ile, Karabük'te solun aslında neredeyse bitmiş olduğu, Karabük'te artık vekil çıkartacak kadar güçlü bir sol taban kalmadığı gerçeğini gizlemiştir; zira 12 Eylül sonrasında Karabük'te Ecevit'e oy verip 1995 ve 1999 seçimlerinde iki kez bir DSP adayını meclise gönderen seçmenlerin büyük bir kısmı kararlı sol seçmen değil, o tarihler itibarıyla artık bir solcudan ziyade bir milliyetçi olarak görülmesi gereken Ecevit seçmenidir. Nitekim 2001 ve 2002 yıllarında Ecevit'in önce fiziksel sonra da siyasi olarak çökmesinden

sonra bu gerçek net olarak görülecek, Ecevit oylarının az bir kısmı ayakta kalan merkez sol parti olarak CHP'ye yönelirken, büyük bir kısmı sağa, hatta MHP ve Adalet ve Kalkınma Partisi şahsında aşırı sağa yönelecektir. Bu yanıyla Ecevit-DSP faktörü nedeniyle durmuş gibi görünen ama aslında bu tarihler boyunca da devam etmiş olan "sol erime", Ecevit faktörünün ortadan kalktığı 2002 seçimlerinde toplamdaki yüzde 11,8 (CHP+DSP+YTP) oy oranı ile solun Karabük'te kelimenin gerçek anlamıyla dibe vurmasına götürecektir.

Bu bağlamda, Tez'in zamansal kısıtını da aşarak 2000'li yıllara dair bir değerlendirme yaparsak, Karabük'ün siyasi yapısına dair bize çok şey söyleyen önemli bir husus da, merkez solun (CHP), merkez sağın bu dönemde gerçekleşen Türkiye çapındaki çöküşü sonucu ortaya çıkan "siyasi ganimet"ten ('partisiz kalan merkez sağ taban' olarak anlaşılmalıdır), özellikle laiklik duyarlılığı nispeten yüksek bölgelerde (Ege, Akdeniz, Marmara, Trakya) oldukça yüksek oranda faydalanırken, Karabük'te çok daha az bir pay alabildiği, Karabük'ün merkez sağ seçmeninin büyük bir çoğunluğu itibarıyla aşırı sağa yöneldiğidir. Bu olgu bize Karabük'ün merkez sağ seçmeninin, kıyı bölgelerinin laiklik duyarlılığı yüksek merkez sağ seçmeninden ziyade, iç Türkiye'nin muhafazakâr/dinsel duyarlılığı yüksek merkez sağ seçmenin özelliklerini gösterdiğini ifade etmektedir.

Kısa bir özetini verdiğimiz Karabük'ün siyasi tarihinden, bu tarihe damgasını vuran başlıca dört siyasi davranış kalıbı süzülebilir:

1) Karabük ana sağ partiye (tarihsel sıralamaya göre DP, AP, ANAP, DYP ve 2000'li yıllar itibarıyla da Adalet ve Kalkınma Partisi) o partinin Türkiye ortalamasının çok üstünde oy verir; İşçi kenti Karabük, Türkiye nüfusunun çoğunluğu köylü olduğu dönemde de, daha sonrasında da Türkiye genelinden daha sağcıdır. Karabük kent merkezinde CHP'nin birinci parti olduğunu düşündüğümüz 1977-1978 yılları da dâhil, bu durumun tek bir istisnası dahi yoktur. Bir başka ifadeyle bu eğilim Karabük'ün istisnasız kaidesidir.

2) İşçi kenti Karabük ana sol partiye (tarihsel sıralamaya göre CHP, HP, SHP, DSP ve sonra yine CHP) o partinin Türkiye ortalamasının çok altında oy verir. Bu noktada bir sol partinin Karabük'ten Türkiye geneline göre daha çok oy alabildiği tek seçim 1969 seçimleridir. Bu yanıyla bu eğilim Karabük'ün tek istisnalı kaidesidir.

3) Karabük sağı bilhassa 1991 genel seçimlerine kadar aşırı sağ partilere Türkiye genelinden daha az teveccüh gösterip, oylarını ana sağ partide birleştirme eğiliminde olmuştur. Fakat belirtilen tarih aralığıyla sınırlı bu eğilimin de 1961 genel seçimlerinde CMKP, 1973 genel seçimlerinde ise MNP olmak üzere iki istisnası vardır. Bilhassa 1991 seçimlerinden sonra ise özellikle Milli Görüş partileri ve MHP Karabük'ten genellikle ülke ortalamasının üzerinde oy çıkartabilmişlerdir.

4) İşçi kenti Karabük, işçiler için siyaset yapma iddiasındaki sosyalist partilere daima, zaten düşük olan ülke ortalamalarının da altında oy vermiştir. İşçi kenti Karabük'ün tarihinde, 1965 ve 1969 seçimlerinin en dikkat çekici partilerinden birisi olan TİP dâhil herhangi bir sosyalist partiye Türkiye ortalamasının üzerinde oy verdiği tek bir örnek dahi yoktur.

Karabük'ü Türkiye genelinden ayıran bir diğer husus da, Karabük'ün “pek koalisyon sevmez” bir kent olmasıdır. Karabük'ün bu konudaki tutumuna geçmeden önce, güncel politik gelişmeler bakımından da önem taşıyan Türkiye koalisyonlar tarihine —yine Tez'in zamansal kısıtını aşarak— kuş bakışı bir bakış yararlı olacaktır.

Ülkemizin çok partili siyasi tarihi aslında birbirini takip eden üç ayrı koalisyonlar dönemi ve üçü bu koalisyonlar dönemini izlerken biri öncelleyen dört ayrı tek parti iktidarı döneminden müteşekkildir. Koalisyon dönemlerinden ilki, 10 yıllık DP iktidarını ve onu sonlandıran 27 Mayıs darbesini izleyen 1961 ile 1965 genel seçimleri arasındaki Birinci Koalisyonlar Dönemi'dir. İkinci Koalisyonlar Dönemi ise 12 Mart darbesiyle birlikte 1971 yılında başlamış ve sonraki darbe olan 12 Eylül darbesiyle sonlanmıştır. Bir darbeye değil de olağan bir seçimle başlayan tek koalisyonlar dönemi özelliğine de sahip olan Üçüncü Koalisyonlar Dönemi ise 1991 genel seçimleriyle başlamış, 2002 genel seçimlerine kadar devam etmiştir. Bu dönemleri karşılaştırmalı olarak incelediğimizde ilk göze çarpan husus, her bir koalisyonlar döneminin ve bu dönemleri takip eden tek parti iktidarı dönemlerinin, bir önceki koalisyonlar dönemi ve tek parti döneminden daha uzun sürdüğüdür: Birinci Koalisyonlar Dönemi 1961 ile 1965 arasında 4 yıl sürmüş, onu Adalet Partisi'nin 1965 ile 1971 arasındaki 6 yıllık tek başına iktidarı izlemiştir. İkinci Koalisyonlar Dönemi 1971-1980 arasında 9 yıl devam ettikten sonra, aradaki 3 yıllık 12 Eylül molasını bir kenara bırakırsak, 8 yıllık ANAP tek parti iktidarı tarafından takip edilmiştir. 1991-2002 arasında 11 yıl süren Üçüncü Koalisyonlar Dönemini ise

15 yıldır devam etmekte olan (ve aslında 2015 Haziran seçimlerinde doğal ölümle sonlanmasına karşın bir şekilde yeniden diriltilen) Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidarı izlemiştir. Yani sırasıyla 4, 6 ve 11 yıl süren koalisyonlar dönemlerini, yine sırasıyla 6, 8 ve (şimdilik) 15 yıl süren tek parti iktidarı dönemleri izlemiştir. Bir tarihsel tesadüfler silsilesinden fazlasını ifade ettiğini düşündüğümüz bu rakamlardan kuşkusuz bir genel siyasi yasa çıkartılamaz fakat nesnel-toplumsal temelleri olan bir tarihsel eğilim pekâlâ çıkartılabilir. Her bir koalisyonlar döneminin bir öncekinden daha uzun sürmesinin ve (Cumhur)başkanlık sistemiyle (şimdilik) önu kesilen ama yeniden parlamenter bir sisteme dönülmesi durumunda kaçınılmaz gördüğümüz Dördüncü Koalisyonlar Dönemi'nin muhtemelen öncekilerden de uzun sürecek olmasının nedeni, ülkede yaşanan sosyo-ekonomik/sınıfsal farklılaşmalara ve toplumsal çeşitlenmelere koşut olarak adeta kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan siyasal çeşitlenmedir. Aşırı sağın partileşip merkez sağdan ayrılmasının ürünleri olan Millet Partisi'nden Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne, oradan da MHP, BBP ve muhtemel "Akşener Partisi"ne, Milli Görüş partilerinden Haydar Baş'ın Bağımsız Türkiye Partisi'ne; iktidar bloğundaki çatlama ve çatlamaların göstergesi ve sonucu olarak doğan Hürriyet Partisi ve Demokratik Parti'den, içinden geçtiğimiz koşulların olağanüstü niteliği nedeniyle bir türlü doğamasa da toplumsal dinamikleri itibarıyla ve potansiyel olarak oralarda bir yerde olduğunu bildiğimiz "Abdullah Gül Partisi"ne; CHP içindeki sol ve sağ kanatlar içindeki yarılmaları ifade eden Güven Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nden, yine seçim barajının siyasal dinamikler üzerinde kurduğu baskının bir sonucu olarak ölü doğmakla birlikte ciddi toplumsal dinamiklere sahip olduğunu bildiğimiz ve bu nedenle de "olağan" bir koalisyonlar döneminde büyük bir ihtimalle bu sefer canlı bir kardeş partisinin doğacağını düşündüğümüz (Emine Ülker Tarhan'ın) Anadolu Partisi'ne; Hak-Par, Hüda-Par vs.'den HDP'ye... Sağdaki ve soldaki bütün bu partileşmeler şu ya da bu ölçüde gerçek siyasal/toplumsal karşılıklara sahiptir. Her bir koalisyonlar döneminin bir öncekinden daha uzun olmasının nedeni, toplumdaki bu siyasal farklılaşma ve çeşitlenmenin, toplumsal çeşitlenme ve farklılaşmaya koşut olarak tarihsel süreç içinde gittikçe artmasıdır. Bu farklılaşma ve çeşitlenme eğilimi ve bu eğilimin "siyasal parçalanma" yönünde yarattığı baskı öylesine güçlüdür ki, 12 Eylül cuntasının bu baskıyı ortadan kaldırıp siyasi istikrar yaratma amacıyla koyduğu

yüzde 10'luk olağanüstü seçim barajı bile onu ortadan kaldıramamış, aslında yalnızca ve bir dereceye kadar partilerin içine hapsedebilmiş, birçok durumda bunu bile başaramamıştır. Ve yine bu siyasal çeşitlenme ve farklılaşmanın yarattığı baskı o kadar büyüktür ki, özellikle büyük siyasal ve ekonomik krizlerle biten ikinci ve üçüncü koalisyonlar dönemlerine karşı oluşan toplumsal tepki bile, nispeten uzun dönemli tek parti iktidarlarına yol verse de, bu baskının dönüp dolaşıp yeni bir koalisyonlar dönemi açmasını engelleyememiştir ve parlamenter sisteme dönülmesi durumunda bundan sonra da engelleyemeyeceği görülecektir.

İşte Karabük, Türkiye için her biri bir öncekinden daha uzun koalisyonlar dönemlerine sebebiyet veren bu siyasal çeşitlenme ve farklılaşmanın siyasi parçalanma yönünde yarattığı baskıdan *bir ölçüde* azade bir kent görünümündedir. Zira Karabük; AP'ye 1961'de Türkiye yüzde 34,8 oy verirken yüzde 46,5 oy vererek, 1973'te Türkiye yüzde 29,8 oy verirken yüzde 41,9 oy vererek, 1977 seçimlerinde Türkiye yüzde 36,9 oy verirken 49,4 oranında oy vererek, Türkiye'nin koalisyon dediği seçimlerde tek parti sağ iktidarı demiştir. Yani Karabük, Türkiye'nin genelinden farklı olarak Birinci ve İkinci Koalisyon Dönemlerinde koalisyon dememiş, tek parti iktidarı demiştir. Karabük'ün Türkiye'yle birlikte koalisyon dediği tek dönem, sağın, bilhassa da merkez sağın parçalanmış olduğu Üçüncü Koalisyonlar Dönemi'dir. "Kuşkusuz bu “yeniliğin” temel nedeni, merkez sağın Türkiye genelinde ANAP ve DYP arasında aşağı yukarı ortadan ikiye bölünmüş olması nedeniyle Karabük'ün sağ ezberlerinin bozulmuş olmasıdır. Sağın esasen Adalet ve Kalkınma Partisi etrafında toplanarak bu bölünmenin aşıldığı 2002 seçimlerinden itibaren ise Karabük yeniden ve her seferinde Türkiye genelinden daha güçlü bir şekilde “sağ tek parti iktidarı” demiştir. Türkiye'nin 13 yıl sonra bir kez daha koalisyon dediği ve sonuçlarına saygı gösterilmiş olsa muhtemelen Türkiye'nin Dördüncü Koalisyonlar Dönemi'ni başlatacak olan 2015 Haziran seçimlerinde de Karabük Türkiye'ye uymamış, iktidar partisine verdiği yüzde 46,8'lik oy desteğiyle bir kez daha tek başına sağ iktidar demiştir.

Karabük'ün tüm siyasi tarihine damgasını vuran bu belirgin sağcılığının nedenlerinden birisi —birincisi değil— hiç kuşkusuz onun bir sahil kenti değil de iç bölge kenti olmasıdır.

Karabük'ün sağcılığının diğer ve temel nedenlerinden birisi ise, yukarıda

açıkladığımız gibi, CHP tek parti iktidarı döneminde bilhassa köylü yığınlar üzerinde silinmesi çok zor *izler* bırakılmış olması ve bu izleri bırakan partinin daha sonra ezici çoğunluğu köylü olan toplumun karşısına solu temsil eden parti olarak çıkmış olmasıdır. Bu faktörün Karabük işçi sınıfının siyasi tercihlerinde bu kadar büyük rol oynamasının nedeni ise hiç kuşkusuz —yine başlı başına Karabük’ün sağcılığının temel nedenlerinden birisi, belki de birincisi olan— Karabük işçi sınıfının, tarihsel süreç içinde kuşkusuz azalmakla birlikte, bilhassa ilk on yıllar boyunca ağırlıklı olarak yarı-işçi yarı-köylü bir niteliğe sahip olmasıdır.

Bu “köylülük” olgusu, işçinin bizzat ailesiyle birlikte köyde yaşayıp köy ekonomisinin aktif bir parçası olmasından, fabrikada çalışıp kentte yaşamakla birlikte bir ayağının (ve kuşkusuz “kafasının”) hep köyde olmasına kadar çeşitli biçim ve derecelere sahiptir. Bu noktada en saf biçimiyle İngiltere’deki Çitleme Hareketi’nde (*Enclosure Movement*) karşılaştığımız köylülüğün hızlı ve kesin bir şekilde mülksüzleştirilip kır ekonomisinden ve kırdan kopartılması olgusuyla Türkiye’de karşılaşmadığımız gibi (hatta DP’nin köylülere Hazine arazilerini dağıtması, çeşitli sübvansiyonlarla küçük köylülüğün daima desteklenmesi vs. örneklerinde görüldüğü gibi tam tersi söz konusudur), özel olarak KDÇF işçilerinin köyleriyle bağlarının olabildiğince devam etmesi yönünde bir fabrika ve devlet politikası söz konusudur. Bu politikanın arkasında ekonomik (esasen emek-gücünün yeniden üretim giderlerinin bir kısmının fabrikanın/devletin üstünden alınıp köy ekonomisinin üzerine yıkılması, köy ekonomisinin işçilerin geçimlerine sağladığı katkı sonucunda işçilerin derin bir yoksulluğa düşmelerinin engellenmesi vs.) ve siyasi/ideolojik (köylülüğün doğasında bulunan dışa kapalılık, tutuculuk, dindarlık ve muhafazakârlık gibi unsurların işçi sınıfı içinde sol etkinin yayılmasını engellenmesi anlamında, sola karşı kadim bir bariyer olarak köylülükten faydalanmak) saikler bulunmaktadır. Ayrıca bu noktada ekonomik amaçlarla siyasi/ideolojik amaçların keşiştiği bir nokta vardır ki, o da kırsal ekonominin katkısıyla ekonomik durumu (fabrikanın verebildiğinin ötesinde) iyileşen işçilerin, böylece derin bir yoksulluk içine yuvarlanmalarının ve dolayısıyla sol etkiye açık bir hale gelmelerinin engellenmesidir. Bu saiklerle hayata geçirilen özendirici (uzak köylere dahi servis göndermek) ve caydırıcı (işçilerin yalnızca küçük bir kısmına sağlıklı konut olanağı sunarak, kentte yaşayan işçilerin çoğunu büyük bir konut sorunuyla baş başa

bırakmak) siyasetler neticesinde KDÇF işçileri, ilgili bölümde verilerle ve tanıklıklarla ortaya koyduğumuz gibi, çok uzun on yıllar boyunca (ve kuşkusuz gittikçe azalarak) köylü-işçi (ya bilfiil köyde yaşama ya da ekonomik ve zihinsel olarak köy ekonomisinin ve köy kültürel dünyasının bir parçası olma anlamında) kimliğine sahip olmuşlardır. Örneğin Ereğli ve Safranbolu'da karşılaştığımız kent ile kırdaki seçmen tercihleri arasındaki yarılmayla Karabük'te —o boyutta— karşılaşmamamızın temel nedeni de budur.

KDÇF işçilerinin ve Karabük'ün sağcılığının nedenlerinden birisi de, sağ iktidarların, bilhassa 1960-1980 yılları arasında uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Modeli'nin gereklilikleri ve ayrıca kendi politik ihtiyaçları nedenleriyle takip ettikleri popülist KİT ve köylü politikalarıdır. Bu iktidarlar döneminde devlet tarafından çeşitli biçimlerde desteklenen köylülük az buçuk sürekli bir refah artışı yaşarken, KDÇF'nin de içinde olduğu KİT işçileri ise Türkiye işçi aristokrasisinin iki ana bileşeninden birisi (diğeri büyük ölçekli ithal ikameci özel sanayi işletmeleri işçileri) haline gelmiştir (bu noktada, geri kalan işçi sınıfına göre, yani göreli bir işçi aristokrasiden bahsedilmektedir, yoksa bir tür işçi cennetinde çalışıp yaşayan mutlu mesut işçilerden değil). Bu da demektir ki sağ partiler, özelde Karabük halkı ve KDÇF emekçileri, genelde ise Türkiye emekçileri ve işçi sınıfının bir bölümünün gözünde hiçbir zaman —sosyalist solun terminolojisiyle— basitçe “sermaye partileri” olmamıştır. Sağ iktidarlar döneminde uygulanan açık popülist politikalar ve bilhassa da İthal İkameci Model'in özellikle köylü yığınlar ve büyük sanayi işçileri için refah artışı üreten sonuçları, bu kesimlerin sağ partilerin son derece grift bir nitelik taşıyan sınıf ilişkilerini ve bağlanımlarını görmelerini engelleyen bir örtü işlevi görmüştür.

Bir işçi sınıfı ve sanayi kenti olarak Karabük'ün sola olan anormal boyutlardaki uzaklığı, aynı bölgede, benzer bir sosyo-kültürel taban üzerinde yükselen diğer iki işçi ve sanayi kenti olan Zonguldak ve Ereğli'yle karşılaştırıldığında daha da çarpıcı bir hal alır. Aslında kapitalist ülkelerdeki benzerlerine bakıldığında Zonguldak ve Ereğli'nin de ne kadar solda durduğu tartışılır; “işçi sınıfı ve sanayi etkisi” bu kentlerde de, bilhassa Avrupa sanayi kentleriyle kıyaslandığında, epeyce zayıf kalmıştır; fakat yine de bu kentleri çevrelerindeki kentlerden, hatta bu etkinin çok zayıf işlediği Karabük gibi sanayi kentlerinden anlamlı bir şekilde ayırıştırarak kadar işlemiştir. Karşılaştırmalı seçim

sonuçlarıyla da gösterdiğimiz gibi bu kentler Karabük'le kıyaslanamayacak kadar sola açık, sol damarı güçlü kentler olagelmışlerdir. Hiç kuşkusuz bu farklılığın; deniz etkisi, bilhassa Ereğli'nin bambaşka bir işçi sınıfına ve bambaşka bir Türkiye ve dünyaya gözünü açması ve sınıf mücadelesinin tarihsel olarak güçlü olduğu Zonguldak'a çok yakın olması, Zonguldak'ın Karabük'le kıyaslanamayacak kadar ağır çalışma şartları ile köklü ve şiddetli bir sınıf mücadelesi tarihine sahip olması, Zonguldak'tan farklı olarak Karabük'ün —yine Zonguldak'a kıyasla çok daha az sayıda ve yüksek teknik beceri talep edilen bir işçi sınıfına sahip olması gibi nedenlerle— kayırılan ve belirli ayrıcalıklarla donatılan, bu yanıyla en başından itibaren *görelî olarak* işçi aristokrasisi olarak nitelendirilebilecek bir işçi sınıfına sahip olması gibi teknik, coğrafi, tarihsel, sınıfsal, ekonomik ve siyasal nedenleri bulunmaktadır.

Karabük ve Karabük işçi sınıfında, Zonguldak ve Ereğli'ye nazaran “işçi sınıfı ve sanayi etkisi”nin çok daha zayıf kalması, bu etkinin Karabük'te hiç işlemediği anlamına gelmez. Bu noktada Karabük, tam da bu etki nedeniyle, karşılaştırmalı seçim sonuçlarına dayalı olarak ortaya koyduğumuz gibi, nüfusunun önemli bir kısmının göçle geldiği Çankırı ve Gerede gibi yerleşimlerden tarihsel olarak daha solda durmaktadır. Yine Karabük tarihinde yalnızca bir kez görülse de, bir sol partinin kent merkezinde birinci parti haline gelip belediyeyi kazanabileceği kadar sola açılabilme potansiyeline sahip olması, yine E. Yazıcı'nın KDÇF işçileri arasında yürüttüğü anket çalışmasında KDÇF işçilerinin Karabük geneline göre çok daha solda durduğuna ilişkin donelerin ortaya çıkması bu kapsamda değerlendirilmelidir. Karabük'ü benzerlerinden daha “sağcı” yapan faktörlerin başlıcalarından birisi, ayrıntılı olarak gördüğümüz gibi onun “köylülüğü” ise, onu nüfusunun büyük bölümünün göçle geldiği yörelerden daha “solcu” yapan niteliği de hiç kuşkusuz onun “işçiliği”dir. Nitekim bir işçi ve sanayi kenti olması ve çevresindeki yerleşimlerden yer yer daha solda bir duruş sergilemesi, Karabük'ün, özellikle de kendisinden daha sağcı ve muhafazakâr yörelerde “hak ettiğinden” daha sol bir imaja sahip olmasına neden olmuştur.

Merkez sağın çöküşünden sonra büyük çoğunluğuyla CHP'ye pirim vermeyip aşırı sağa yönelmesine bakarak Karabük'ün merkez sağ seçmeninin, bilhassa Batı'daki kıyı bölgelerinin laiklik duyarlılığı yüksek merkez sağ

seçmeninden ziyade, iç Türkiye'nin muhafazakâr/dinsel duyarlılığı yüksek merkez sağ seçmenine yakın durduğunu söyledik. Fakat siyasi tercihlerde görülen bu yakınlık, Karabük'ün iç Türkiye'de, örneğin Erzurum, Bayburt, Konya, Kastamonu gibi muhafazakâr kentlerde görülen türden katı/çatışmacı bir muhafazakârlığa sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis, örnek olaylar ve anket çalışmaları üzerinden gördüğümüz gibi Karabük muhafazakârlığı, siyaseten ekseriyetle merkez sağda durduğu dönemlerde de, ekseriyetle aşırı sağda durduğu bugün de, kuşkusuz geçmişten bugüne gittikçe azalan ölçüde, en yakınındaki Kastamonu ve Çankırı gibi kentlere göre bile farklı ve ılımlı, daha *light* bir karakter taşımaktadır. Bir işçi/sanayi kentinin muhafazakârlığının bile, “işçi sınıfı ve sanayi etkisi”nden azade kentlerden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Karabük muhafazakârlığının katı ve çatışmacı bir nitelik arz etmemesinin başlıca nedenlerinden birisi de, hiç kuşkusuz Türkçü-İslamcı anlayışın “tarihsel ötekisi” olan Kürt ve Alevi unsurların Karabük'te —*anlamli derecede*— bulunmaması, kentin bu bakımdan en başından beri bir homojenite sergilemesidir.

Karabük tarihinin çok önemli bir parçası olan Karabük sınıf mücadelesi tarihine bakıldığında ise göze çarpan ilk husus, bu mücadelenin pek de “hakıyla” verilmemiş olduğudur. Meselenin bir tarafında aslında Karabük sendikacılığının en kısa ve net özeti sayılabilecek —bizzat sendika başkanlarından Ş. Korkmazgider'in ifadesiyle— “ricacı bir politika” izleyen sendika ve sendikacılar varken, diğer tarafında ise kendisini Türkiye işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı bir yerde gören, görelî olarak aristokratlaşmış, bu ikisinin bir sonucu olarak devlete belirli bir minnettarlık hissiyle yaklaşan, çok uzun on yıllar boyunca bir ayağı ve kafası hep köyde ve köylü kalmış, bütün bu faktörlerin bir sonucu olarak, Türkiye işçi sınıfının yaygın bir şekilde attığı “İşçiyiz Haklıyız Kazanacağız” sloganının arasına —kendisini geri kalan Türkiye işçi sınıfından ayırtmak ve “farkını” ortaya koymak üzere— “edepliyiz” eklemesi yapıp “kazanacağız” ifadesini çıkartma ihtiyacı duyacak kadar uzlaşmacı Karabük işçi sınıfı gerçekliği vardır. Bu iki faktörün birlikte işlemesinin bir sonucu olarak, örneğin Yıldırım Koç'un Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi adlı kitabında, Türkiye'nin ilk ağır sanayi kenti ve Zonguldak'tan sonraki ikinci işçi kenti olan Karabük'ün adı ta ki 1989 yılına kadar gerçek bir sendikacılık ve işçi mücadelesi namına bahsedilebilecek tek bir vesileyle bile

geçmez.⁶⁷⁴ Koç'u bir kenara bırakalım, sendikanın kendisi bile *137 Gün Süren Grevimiz* kitabında 40 yıllık (1950-1989) "mücadele tarihini" anlatırken örnek vermekte zorlanır. Zira kitabın sendika tarihine ayrılan ilk 24 sayfasında tek bir eylemden, direnişten vs. bile bahsedilmez.⁶⁷⁵ Kitapta "mücadele tarihi" anlatılırken büyük grevle sonuçlanan 1989 toplu sözleşme sürecine kadar geçen yaklaşık 40 yıllık süre içinde bahsi geçen ilk ve tek eylem, 1987 yılındaki toplu iş sözleşmeleri döneminde Karabük'teki işçi ailelerinin pazarda fiyatların artmasını protesto etmek amacıyla Cuma pazarını boykot etmeleridir.⁶⁷⁶ Her fırsatta sınıf sendikacılığına karşı "milli sendikacılık" anlayışını benimsediklerini ifade eden, solu ve solcuları sendikadan nasıl kapı dışarı ettiklerini övünerek anlatan, neredeyse tamamı sağcı * ya da aşırı sağcı sendikacıların sendikacılığı, İşçilerin malulen emeklilik haklarının bile fiilen gasp edildiği yıllarda ciddi bir sendikal mücadele vermek yerine 30 (otuz) işçi ailesine halı tezgâhı dağıtarak işçilerin güvenini kazanmaya çalışmak, işçilerden topladıkları sendika aidatlarıyla fabrika kurmaya kalkışarak ya da en nihayetinde KDÇF'nin sahipliğini üstlenerek patronluğa soyunmak, dahası bu ikincisinde işçilere karşı gerçek bir patron gibi davranmayı "başarmak" şeklinde tecelli etmiştir.

Sendika metinlerinde hiç anılmasa da aslında KDÇF'de 1989 grevinden önce gerçekleştirilmiş çok militan bir işçi eylemi biliyoruz: 1978 Eylül'ünde CHP iktidarına karşı, işçilerce kuşatılıp kimsenin çıkmasına izin verilmeyen Genel Müdürlük binasının önce camlarının indirilip sonra işgal edilmesine kadar varan, binlerce işçinin fabrikanın altını üstüne getirip bu arada fabrika içindeki İnönü büstünü de tahrip ettiği kalkışma. Başından sonuna kadar olayların içinde olan dönemin Çelik-İş Genel Başkanı Şükrü Korkmazgider'in birinci elden tanıklığı, bu eylemin arkasındaki saiklerden birisinin CHP karşıtlığı olduğunu (İnönü'nün fabrika içindeki büstünün parçalanması bu ideolojik/politik saik dışarıda bırakılırsa açıklanamaz), nitekim dönemin AP İlçe Başkanı Metin Türker'in o dönemde hiçbir sendikal görevi/kimliği olmamasına karşın fabrikaya girip eylemin örgütlenmesine

---

⁶⁷⁴ Bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, İstanbul: Kaynak, 2003.

⁶⁷⁵ Bkz. *137 Gün Süren Grevimiz*, s. 17-41.

⁶⁷⁶ A.g.e., s. 41.

* 08.07.1976'da gerçekleştirilen Adalet Partisi Karabük İlçe Yönetim Kurulu toplantısında, ilki Çelik-İş'in eski genel başkanı, ikincisi ise gelecekteki genel başkanı olmak üzere, Enver Kaya parti ilçe örgütünün 2. başkanlığına, Metin Türker ise ilçe sekreterliğine seçilir (*Karabük Postası*, 8 Temmuz 1976, s. 1). Aynı yıl itibarıyla Çelik-İş'in başında ise MHP'li Şükrü Korkmazgider vardır.

bizzat katıldığını ortaya koysa da, çok uzun aylar boyunca TİS sürecini bir türlü sonuçlandıramadığı gibi, arkasındaki saiklerden birisi de bu beceriksizlik olan ve epeyce şiddete bulaşmış olsa da hiç kimsenin burnunun kanamadığı oldukça militan bir işçi eyleminin üzerine işçiler için “vur emri” verilmiş askerleri gönderen CHP yönetiminin beceriksizliği ve basiretsizliği de bu sonuçta açık ki etkili olmuştur. Muhtemelen militanlığı ve ardındaki açık siyasi saikler Çelik-İş’in sendikal çizgisini zorladığı için adeta tarihten silinmeye çalışılan bu eylem, öyle ya da böyle KDÇF’deki sınıf mücadelesinin en önemli uğraklarından birisidir.

KDÇF’deki sınıf mücadelesinin bir diğer önemli uğrağı da 1989 Büyük Grevi’dir. Kısaca analizini yaptığımız sendikal anlayış nedeniyle, KDÇF ilk gerçek grevini kuruluşundan yaklaşık 50 yıl sonra yaşayabilmiştir. Fabrikayı er ya da geç “devletin sırtından atmayı” kafasına koymuş neoliberal Özal hükümeti ile grevden nemalandıkları halde “her ne hikmetse” TİS görüşmelerinde devleti temsil ettirilen MESS patronlarının tutumu nedeniyle oldukça uzun süren bu grevin, Özal hükümeti (spesifik olarak bakan Cemil Çiçek) tarafından, çok değil 5 yıl sonra partilerinin birinci sıra milletvekili adayı yapacakları Metin Türker’i (Çiçek’in ifadesiyle) “kahraman yaptırmamak”, “Leh Walesa yaptırmamak” adına şube seviyesindeki yetkisiz sendikacılara imza attırılarak bitirilmesi, üstelik sendika genel merkezinin bu aşağılamayı sineye çekmesi, hiç kuşkusuz Türkiye sendikacılık tarihinin en tuhaf olaylarından birisidir.

Karabük tuhaf dönüşümlerin gerçekleşebildiği bir yer olsa da,* kapılarını sola tümüyle kapatıp kendisini “milli sendika” olarak tanımlayan bir sendikanın, çok uzun sürse de tek bir grevle gerçek bir sınıf sendikası haline gelemeyeceği açıktır. Nitekim Karabük sınıf mücadelesinin sonraki önemli uğraklarından birisi olan KDÇF’nin özelleştirilmesi sürecinde bu durum net bir şekilde görülecektir. Sendika, bir yandan hükümetin kapatma yönlü tehditlerine bol yakmalı/yıkmalı/ölümlü yanıtlar verirken, diğer yandan sürekli olarak ve alttan alta özelleştirmeyi kabul edebilecekleri mesajını vermiştir. Bu durum fabrikanın kamusal niteliğinin korunması mücadelesini daha baştan akamete uğratmıştır. Aslında sürecin hiçbir aşamasında KDÇF’yi tümüyle kapatmayı düşünmediği halde kaba bir “ölümü

---

* "Karabük'ün Bürnük köyünden Seyit Semiz isimindeki şahsın Nemse cins tavuğu cinsiyet değiştirerek horuz olmuştur." (*Cumhuriyet*, 18 Aralık 1959, s. 3)

gösterip sıtmaya razı etme” taktiği izleyen Çiller hükümeti, fabrikayı, kamusal kimliğine son vererek “işçiler ve yöre halkı” adı altında Çelik-İş sendikasına devretmeyi kolayca başardığı gibi, bu amaçla kurulan Kardemir A.Ş.’nin Yönetim Kurulu’na şirketle ticari ilişki ve ihtilaf halinde olan Karabük’ün en büyük iki burjuvasını, hem de *halkı temsilen* bizzat sokarak, şirketin zaman içinde tümüyle burjuvazinin kontrolü altına girmesini de güvence altına almıştır. Bu sancılı süreçten işçilerin payına düşen hiç bitmeyen fedakârlıklar, sürekli bir yoksullaşma ve hatta cezaevi “işçi koğuşları” olurken, sendikacılara bol sıfırlı maaşlar, hakkedişler, huzur hakları vs., Karabük burjuvazisine ise işçilerin sırtından gerçekleştirilen devasa yatırımlarla iyice yağlı bir lokma haline gelmiş koca bir fabrika düşmüştür. Bu durum çelik işçisini, Karabük sınıf mücadelesinin bir diğer ana uğrağı olan, fakat Tez’in zaman kısıtı nedeniyle Tez’de irdeleyemediğimiz 2010 sendika değiştirme mücadelesine götüren başlıca faktör olmuştur.

Diğer yandan KDÇF Karabük işçi sınıfı hareketinin aktığı tek mecra değildir, ilk 10 yılını hariç bırakırsak hiçbir zaman da olmamıştır. Bu noktada 1940’lı yılların sonlarından itibaren kurulmaya başlanan ve KDÇF’den çok daha ağır ve insanlık dışı çalışma şartlarının, buna karşın 1970’li yıllardaki kısa bir istisnayı saymazsak neredeyse mutlak bir örgütsüzlüğün söz konusu olduğu haddehanelerde çalışan işçiler ile Karabük Belediyesi işçileri, Karabük işçi sınıfının diğer iki büyük bileşeni olarak zikredilmelidir. Nitekim Karabük’ü grevle tanıştıran işçiler, onlarca yıllık KDÇF’nin işçileri değil, 1970’li yıllarda Genel-İş’te örgütlenerek ciddi direniş ve grevlere imza atan 500 civarındaki DİSK’li belediye işçileri olmuştur.

Tez boyunca Karabük tarihi irdelenirken, yazıldığı kadarıyla bu tarihin ciddi galat-ı meşhurlarla dolu olduğu, Fındıkoğlu, Kessler ve Kurtkan’dan başlayarak yazarların eleştirel bir bakıştan sakındığı, yazılıp çizilenlerin sıklıkla bir güzellemeye dönüştüğü, özellikle Karabük’ün ilk on yıllarının adeta bir asrısaadet gibi ele alındığı eleştirisi yapılarak, bu güzellemelerin büyük ölçüde gerçeklerle örtüşmediği örnekler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Karabük’te ve KDÇF’de dönemin koşulları içinde nispeten ileri sosyal tesis, hak ve olanakların olduğu doğruysa da, bunların pek azından işçilerin rahatça yararlanabildiği de bir başka doğrudur. KDÇF’nin ilk on yıllarındaki çalışma koşullarının bugünküyle kıyaslanamayacak kadar kötü olduğu, işçilerin cehennem koşullarda, malulen emeklilik, aileyi de

kapsayan genel sigorta ve grev dâhil en temel haklarından yoksun bir şekilde çalıştıkları açıktır. Emek-gücünün fiyatı üzerinde pazarlık hakkı bile olmayan bir işçi iş kazasında öldüğünde geride kalan ailesine maaş bile bağlanmadığı, böylece çoluk çocuk sefaletle mahkûm edildiği bir dönem için “asrısaaadet” tablosu çizmek abesle iştir. Karabük ve KDÇF hiçbir zaman bir işçi cenneti olmamıştır.

Karabük isminin Karabük adındaki bir Türkmen aşiretinden geldiği, Nazım Hikmet’in mahkûm işçi olarak KDÇF inşaatında çalıştırıldığı, ünlü Thornburg Raporu’nun KDÇF’nin kapatılmasını önerdiği/dayattığı, dolayısıyla o tarih itibarıyla henüz 9 yaşında olan fabrikanın DP tarafından ciddi bir kapatılma tehlikesi geçirdiği iddiaları da Karabük tarihinin diğer galat-ı meşhurlarındandır; belgeleriyle ortaya konulduğu gibi, doğru değildir. Karabük isminde bir Türkmen cemaati ne Adana’da ne de başka bir yerde yoktur; Karabük’ün ismi, Karabük köyü muhtarı Kemal Özdemir’in belgeli tanıklığıyla da desteklendiği gibi, çok büyük bir ihtimalle bölgeye hâkim olan karaçalılardan ve üzüm bağlarından gelmektedir. Nazım Hikmet hiçbir şekilde KDÇF’de mahkûm işçi olarak çalışmamış, hatta büyük ihtimalle ömrü boyunca Karabük’ün yanından bile geçmemiştir. Ve Thornburg Raporu’nda KDÇF’nin kapatılması önerilmemiş, DP iktidarı da bu fabrikayı kapatmaya hiçbir şekilde niyetlenmemiştir.

Yine Tez’in zaman kısıtını geçici olarak bir kenara bırakarak, Karabük’ün zaman içinde geçirdiği sosyo-ekonomik evrime ve bugün geldiği aşamaya kabaca bakmak gerekirse: Kuşkusuz Karabük artık başlangıç yıllarındaki gibi nüfusunu, bir fabrikanın popülasyonunun ne kadarını işçiler oluşturuyorsa aşağı yukarı o oranda işçiler ve ailelerinin oluşturduğu bir kent değildir. Türkiye’de istatistik bilgi üreten kurumların ilçe/kent bazlı istatistik üretip yayınlama noktasındaki hayret verici gerilikleri nedeniyle Karabük kentinin bu bağlamda yaşadığı köklü dönüşümün tam olarak ortaya konulabilmesi için gerekli istatistik verilere ulaşamadığından, daha genel verilerden çıkarımlar yapılarak bu dönüşüm hakkında bir fikir verilmeye çalışılacaktır.

1978 yılı itibarıyla yaklaşık 80 bin nüfuslu bir kent olan Karabük’te 12.538’i daimi işçi,⁶⁷⁷ 3.914’ü geçici işçi⁶⁷⁸ olmak üzere 16.452’si KDÇF’de çalışan,

---

⁶⁷⁷ KDÇF 1978 Yılı Yıllık Faaliyet Raporu.

⁶⁷⁸ H. Ünlü, a.g.e., s. 61.

haddehaneler ve diğ er sanayi tesislerinde çalışan binlerce işçi ile sayıları 500'ü aşan Belediye işçileri de hesaba katıldığında rahatlıkla 20 bin civarında bir işçinin varlığından söz edilebilirken, 2015 yılı itibarıyla il toplamında (Karabük merkez ilçe+beş ilçe) toplam 859 sanayi işyerinde çalışan işçi (işçi+çırak+kalfa+usta) sayısı 11.586'dır.⁶⁷⁹ Bu 11.586 işçinin çoğunun Karabük Merkez İlçe'de çalıştığını varsaysak bile, 2015 yılı itibarıyla kent nüfusu 117.557, ilçe nüfusu 132.658 olan Karabük'ün yaşadığı sosyoekonomik dönüşüm gözler önündedir. Niteliği bir kenara bırakalım, nicelik olarak bile Karabük'e artık işçi kenti demek o kadar kolay olmasa gerektir. Zira tam sayısı bilinmemekle birlikte (uzaktan eğitim gören, eğitimine Karabük'te devam etmekle birlikte bilfiil Karabük'te yaşamayan ve Safranbolu'da ikamet eden öğrenciler de hesaba katılmalıdır) her halükârda on binlerce öğrencinin ve il genelindeki toplam 51.586 emekliden ve yine il genelindeki toplam 13.607 kamu emekçisinden⁶⁸⁰ en az yarısının (Karabük il nüfusunun yarıdan fazlasını Karabük merkez ilçe oluşturmaktadır; ayrıca kentleşme düzeyi itibarıyla da memur/emekli sayısının nüfusa oranının Merkez ilçede ve kent merkezinde diğ er ilçelere göre daha yüksek olduğu rahatlıkla varsayılabilir) yaşadığı bir kente işçi kenti demek artık gerçekten güçtür. Hele "işçi kenti" kavramının bir nicelik kadar bir niteliğe de tekabül ettiği kabul edilirse, bu güçlüğün daha da artacağı açıktır.

Karabük'ün bugününün ve gelişme eğilimlerinin anlaşılması açısından önem arzeden bir diğ er husus da, kent çevresinde tekstil sektörünün 90'lı yıllardan başlayarak hızlı bir gelişme gösterdiğidir. Akın Uğurlu'ya göre KDÇF'nin yöreye kazandırdığı kentlilik, sermaye, emek gücü, teknoloji ve ulaşım olanaklarının yoğunluğu gibi faktörler ile devlet teşvikleri, Karabük'ün konumu, Ankara ve İstanbul'a yakınlığı, yakınındaki destinasyonlar itibarıyla kara, hava ve deniz ulaşımının mevcut olması gibi faktörler tekstil sanayini Karabük'e çekmektedir.⁶⁸¹ Gerçekten şaşırtıcı bir şekilde Karabük Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğu tarafından hazırlanan yıllık sanayi raporları, geçtik ilçe/kent bazlı istatistikleri, il bazındaki istihdamın sektörel dağılımını bile vermediğinden bugün bu işletmelerde

---

⁶⁷⁹ Karabük Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğu raporu, Eylül 2016, erişim: <http://karabuk.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=4440&moduleID=6&lng=tr>, erişim tarihi: 17.01.2017

⁶⁸⁰ SGK resmi sitesi, erişim: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/karabuk/tumistatistik/>, erişim tarihi: 17.01.2016.

⁶⁸¹ A. Uğurlu, a.g.e., s. 386, 388-389.

kaç işçinin çalıştığını bilemiyoruz. Akın Uğurlu, 2010 yılında düzenlenen Karabük Sempozyumu'na sunduğu tebliğde, yüzde 75'ini kadınların oluşturduğu 3.400 rakamını vermektedir ki⁶⁸², KDÇF'nin istihdam ettiği işçi sayısı da yaklaşık bu kadar olduğu hesaba katıldığında, sektörün Karabük ekonomisinde tuttuğu yerin hiç de azımsanamayacak boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik KDÇF'nin tam tersi olarak bu sektördeki istihdamın çoğunluğunun kadınlardan oluşması, Karabük için yeni bir olgu olduğu kadar, kentin geleceğine dair önemli sosyokültürel sonuçlar doğurmaya da adaydır: Kadının eve kapatıldığı bir kentle, toplumsal üretime, dolayısıyla toplumsal hayata katıldığı bir kent asla aynı olamaz.

1995 yılında il olan Karabük *ilinin* bir bütün olarak siyasi eğilimlerine bakıldığında, ilk göze çarpan husus, il geneli ile Karabük merkez ilçenin siyasi tercihlerinin birbirine şaşırtıcı derecede yakın olduğudur. Bunun bir nedeni nüfusu 134.406 olan Karabük merkez ilçenin, 2016 yılı itibarıyla 242.347 olan genel il nüfusunun 55'ini,⁶⁸³ 2015 Kasım seçimleri itibarıyla seçmen kitlesinin yüzde 52'sini⁶⁸⁴ oluşturmasıdır. Bir diğer neden ise, diğer ilçelerin siyasal tercihler bakımından fark yaratacak kadar güçlü bir şekilde Karabük genelinden kopmamaları, koştukları kadarıyla da il geneli eğilimlerini değiştirebilecek nüfus ağırlıklarına sahip olmamalarıdır. Yine de, ilgili bölümde karşılaştırmalı verilerle gösterdiğimiz gibi, Safranbolu ve Yenice'nin Karabük il genelinden ve Karabük Merkez İlçe'den daha solda durdukları; bu iki kent il genelini hafif sola doğru bükerken, il ortalamalarından daha sağda duran Eflani, Ovacık ve Eskipazar'ın il genelini hafif sağa büküğü, nihayetinde Karabük Merkez İlçe ortalamasında buluşulduğu söylenebilir.

Son olarak, hem Karabük hem de Türkiye kamuoyunda sıkça dillendirilen, 1980 sonrasında düzenlenen genel seçimlerde Safranbolu sonuçları ile Türkiye genel seçim sonuçları arasında çok yakın bir paralelliğin bulunduğu, Safranbolu'nun siyaseten bir "küçük Türkiye" olduğu iddiasının, söz konusu bütün genel seçim sonuçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi neticesinde, geçmişe dönük olarak büyük ölçüde, bugün ise hiçbir şekilde gerçeği *yansıtmadığı* anlaşılmıştır. Buna göre

---

⁶⁸² A.g.e., s. 389.

⁶⁸³ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, erişim tarihi: 04.03.2017.

⁶⁸⁴ TÜİK, erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul>, erişim tarihi: 04.03.2017.

kent merkezi düzleminde 2002 genel seçimlerinde bir dereceye kadar, 2007 ve 2011 seçimlerinde ise yüksek oranda bir paralellik söz konusuysa da, 2002'den önceki seçimler (yalnızca 1995 seçimlerinde, o da ilçe geneli düzleminde bir yakınlık söz konusudur) ile 2011'den sonraki genel seçimler için bir paralellik kurmak olanaksızdır. Üstelik Kürt siyasi hareketi partileri Türkiye genelinde yüzde onlar seviyesinde oy almaya devam ettiği sürece, bu partinin oylarının ülke ortalamasının çok altında kaldığı ve muhtemelen kalmaya devam edeceği Safranbolu'da böyle bir paralelliğin ortaya çıkmasının olanaksız olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı-Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçü (tarihsiz), Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü.

50. Yılda Karabük Demir Çelik Fabrikaları, (1987), İstanbul: Apa Ofset.

137 Gün Süren Grevimiz (1989), Ankara: Çelik-İş Sendikası.

Ahmad, Feroz (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Akçay, Engin (tarihsiz), "Kentsel Hafızalar İçin Model Arayışı: Karabük Araştırma Merkezi", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 520-528.

Akşin, Sina (2007), *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, e-kitap.

Akyol, Taha (2008), *Ama Hangi Atatürk*, İstanbul: Doğan Kitap.

Alacakptan (Soysal), Nilgün (1980, 20 Şubat), "Liberal Rüzgârlar ve Kitler", *Milliyet*, s. 9.

Alogan, Yavuz (2015, 20 Ocak), "Sosyalistler ve işçi hareketi", *Aydınlık* internet, web, erişim: <http://www.aydinlik.com.tr/sosyalistler-ve-isci-hareketi>, erişim tarihi: 28.10.2016.

Alpman, Nazım (1995, 12 Aralık), "Karabük'te 'sağ'lık olsun!", *Milliyet*, s. 22.

Altınöz, Meltem Özkan (2015, Nisan), "Sümerbank'ın Karabük'ün Konut Politikasındaki Rolü", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 24, sayı: 2, erişim: https://www.researchgate.net/publication/277610504_Sumerbank'in_Karabuk'un_Konut_Politikasindaki_Rolu_The_Role_of_State_Enterprise_Sumerbank_in_Solving_the_Housing_Problems_in_Karabuk, erişim tarihi: 16.09.2016.

Aşık, Melih (1993, 10 Şubat), "Açık Pencere-Kâin", *Milliyet*, s. 17.

— (1994a, 12 Mayıs), "Açık Pencere-Geleceği Kim Kararttı", *Milliyet*, s. 24

— (1994b, 12 Haziran), "Açık Pencere-Yanlıs kaynamış kemik: Demir-çelik", *Milliyet*, s. 22.

Atay, Falih Rıfkı (1999), *Çankaya*, İstanbul: Yenigün Yayıncılık, e-kitap.

Atsız, Hüseyin Nihal (tarihsiz), "Prof. Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri", web, erişim: <http://atsiz.turkculuk.com/makale/prof-findikoglu-ziyaeddin-fahri/>, erişim tarihi: 08.01.2017.

Avcioğlu, Doğan (1996), *Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın, Birinci Kitap*, İstanbul: Tekin.

Aydemir, Şevket Süreyya (2010), *Tek Adam-3*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 16. basım.

Aydın, Suavi ve Yüksel Taşkın (2014), *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim, 4. baskı.

Ayten, Asım Mustafa ve diğ. (tarihsiz), "Cumhuriyet Kenti Karabük'ün Planlama Tarihi Üzerine (1937-1967) Bir Değerlendirme", *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 65-77.

Balbay, Mustafa (1994, 23 Mayıs), "Gündem-Karabük Kararmasın", *Cumhuriyet*, s.1, 17.

— (1999) *Yediyüz, Osmanlı Beyliğinden 28 Şubat'a: Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi*, Ankara: Ütopya.

Başkaya, Fikret (2012), *Paradigmanın İflası*, Ankara: Özgür Üniversite, 20. baskı, s. 58.

Bayar, Salim (1953, 16 Ağustos), "Karabük'te Gökten Işık Yağar, Gökten Şelâleler Dökülür", *Milliyet*, s.2.

Boratav, Korkut (1992), "İktisat Tarihi (1908-1980)", *Türkiye Tarihi c. 4* içinde, haz. Sina Akşin, İstanbul: Cem, s. 265-353.

— (2008), "İktisat Tarihi 1982-2002", *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003* içinde, İstanbul: Cem, 8. Basım.

— (2016, 15 Nisan), "Büyüme bilançoları: Neoliberal ve AKP'li yıllar", *Birgün* internet, web, erişim: <http://www.birgun.net/haber-detay/buyume-bilancolari-neoliberal-ve-akp-li-yillar-109094.html>, erişim tarihi: 29.12.2016

Cumhuriyet arşivi.

Cuyev, Feliks (2010), *Molotov Anlatıyor*, İstanbul: Yordam.

Oral Çalışlar (2015, 21 Ağustos), "Türkeş de sıkıyönetim istemişti, darbe oldu, o da tutuklandı...", *Hürriyet* internet, web, erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oral-calislar/turkes-de-sikiyonetim-istemisti-darbe-oldu-o-da-tutuklandi-29865284>, erişim tarihi: 14.12.2016.

Çehrelİ, Ahmet (1966), "Türkiye Demir ve Çelik İşletmelerinde İşçi-İşveren Münasebetleri", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 17, ss. 137-150, erişim: <http://e-dergi-marmara.dergipark.gov.tr/iusskd/issue/906/10201>, erişim tarihi:

05.07.2016.

Çetinkaya, Hikmet (1986, 28 Temmuz), “Sosyal Demokratların Doğal Lideri”, *Cumhuriyet*, s. 1, 12.

— (1986, 30 Temmuz), “Karabük’ten Seçim Notları”, *Cumhuriyet*, s. 1.

Doğan, Yalçın (1994, 14 Mayıs), "Karabük Kapatılamaz", *Milliyet*, s. 12.

Doğan, Zülfikar (1994, 14 Kasım), "Ankara Kazanı", *Milliyet*, s. 11.

Doğru, Necati (1989, 1 Temmuz), "Uysa da Uymasa da-Grev Sürüyor, Birisi Daha Köşeyi Dönüyor", *Milliyet*, s. 5.

Ekmekçi, Mustafa (1979, 26 Eylül), “Ankara Notları-Şerri-Azam..”, *Cumhuriyet*, s.4.

Ekzen, Nazif (tarihsiz), “Karabük’ün Tarihi ve Demir-Çelik Fabrikasının Karabük’e Etkileri”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 90-102.

Ener, Kasım (1968), *Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar*, Adana: Türközü Matbaası, ikinci baskı.

Ersoy, Hüseyin Lütfi (2011), *Karabük Tarihi-Karabük’ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü*, Karabük: Karabük Valiliği, s. 179.

— (2013), *Belgelerle Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın Kurulma Süreci ve Karabük*, İstanbul: Türdav.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1960a), “Karabük’ün Teşekkülü ve Bazı Demografik ve İktisadi Meseleler”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı:1, ss. 1-10. Erişim: <<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023006663>>, erişim tarihi: 28.06.2016.

— (1960b), “Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alâkalı Problemleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayı:2, ss. 3-24, Erişim: <<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/view/5000065521>>, erişim tarihi: 28.06.2016.

— (1961a), "Beledi Hizmetler ve Amme İdaresi Bakımından Karabük", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, ss. 100-125, Erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023005918>, erişim tarihi: 28.06.2016.

— (1961b), “Karabük'de Sanayileşmenin İktisadi ve İctimai Tesirleri”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, ss. 1-37. Erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023005909>, erişim tarihi:

28.06.2016.

Fişekçi, Turgay (2010, 21 Ocak), “Nazım Hikmet’in Yaşam Öyküsü-Cezaevi Yılları”, *Turgay’ın Bloğu*, web, erişim: <https://turgayfisekci.wordpress.com/2010/01/21/nazim-hikmetin-yasam-oykusu-cezaevi-yillari/>, erişim tarihi: 15.08.2016.

Genç, Mehmet (2000), *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken.

Gençay, Güngör (2000, 7 Mayıs), “Bir Sosyalist Nefer: Zihni Anadol”, *Evrensel* internet, web, erişim: <https://www.evrensel.net/haber/121376/bir-sosyalist-nefer-zihni-anadol>, erişim tarihi: 18.08.2016.

Girgin, İsmail Ömer (1948), *Karabük*, İstanbul: Osmanbey Matbaası.

Göksu, Saime ve Edward Timms (2011), *Romantik Komünist Nazım Hikmet’in Yaşamı ve Eseri*, çev. Barış Gümüşbaş, İstanbul: YKY.

Hekimoğlu, Müşerref (1979, 5 Temmuz), “Safranbolu Evlerinin Duvarlarında Solmuş Resimler”, *Cumhuriyet*, s. 12.

Hekimoğlu, Müşerref ve Uğur Mumcu (1975, 24 Haziran), "Söyletmeyin beni, sivil polisler Ahmet Çakmak'ın resmini çekirttim...", *Cumhuriyet*, s. 10.

Hür, Ayşe (2012, 17 Temmuz), "Suç, Ceza ve Hapishaneler", *Agos* internet, web, erişim: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/1970/suc-ceza-ve-hapishaneler>, erişim tarihi: 26.08.2016.

İnalcık, Halil (2009), *Devlet-i Aliyye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1 Klasik Dönem (1302-1606)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İstatistik Göstergeler-Statistical Indicators 1923-2011 (2012), TÜİK-Ankara.

Kalyoncu, Hür (2007), *Cumhuriyet Kenti Karabük*, İstanbul: Alioğlu Yayınevi.

— (tarihsiz), “Karabük’e İlişkin Bazı Gözlemler”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 441-445.

— (2015, 11 Temmuz), “‘Karabük’ Adının Anlamı Üzerine...!”, *Bölgenin Sesi* internet, web, erişim: <http://bolgeninsesigazetesi.com/karabuk-adinin-anlami-uzerine.html>, erişim tarihi: 12.06.2016.

— (2016), *Zaman, Mekân ve Anılarla Karabük*, Karabük: Kardemir.

Karabük Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü raporu (2016, Eylül), erişim:

<http://karabuk.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=4440&moduleID=6&lng=tr>,
erişim tarihi: 17.01.2017

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü 1937-1983 (1983),
Ankara: O-M Basımevi.

Karabük İl Yıllığı 1999 (1999), Karabük: Karabük Valiliği.

Karabük Postası arşivi.

Karacakaya, Recep, İsmail Yücedağ ve Nazım Yılmaz (2013), *Arşiv Belgelerinde Karabük*, Karabük: Karabük Valiliği Kültür Yayınları.

Karakök, Tunay (tarihsiz), “Kardemir ve Karabük”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 281-291.

Kardemir A.Ş.’nin 31.07.2004 tarihli Bilgi Notu.

Kaştan, Yüksel ve Halil İbrahim Demirci (tarihsiz), “Karabük Demir Çelik İşletmelerinin Karabük ve Çevresinin Toplum Yaşamına Etkisi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 311-323.

KDÇF ve Kardemir A.Ş. 1971-2016 Yıllık Faaliyet Raporları.

Kessler, Gerhard (1949), "Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları", çev. Ekmel Zadil, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 2, s. 7-33, erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/issue/view/1023001136>, erişim tarihi: 25.06.2016.

Keyder, Çağlar (2014), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 19. baskı, İstanbul: İletişim.

Koç, Nurgün (tarihsiz), “Karabük Demir-Çelik Fabrikaları’nın Kuruluşu ve Gelişimi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 106-118.

Koç, Tayfun (2015), *Türkiye’nin İşçi Mahpusları, Genel Durum, Mevzuat ve Analiz*, İstanbul: TCPS Kitaplığı.

Koç, Vehbi (1993, 19 Temmuz), “Özelleştirme Hem İktidarın Hem Muhalefetin Lehinedir”, *Milliyet*, s. 1, 11.

Koç, Yıldırım (2003), *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, İstanbul: Kaynak.

— (1999), *Türk-İş Tarihinden Portreler II*, Ankara: Türk-İş Yayınları.

Koçak, Cemil (1992), “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi* c. 4 içinde, yay. haz. Sina Akşin, İstanbul: Cem, ss. 85-154.

Köylerimiz (1 Mart 1968 Tarihine Kadar) (1968), Ankara: Başbakanlık Basımevi D.S.İ.

Kurtkan, Amiran (1961), "Karabük'ün Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı: 2, ss. 73-87, erişim: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023005916>, erişim tarihi: 14.06.2016.

Küçük, Yalçın (1975, 9 Ekim), "Karabük İşletmelerinin 720 bin ton ucuz kütük demir ithalini MC engelledi", *Cumhuriyet*, s. 1.

Kütükçüoğlu, Mehmet (2012), *Türkiye'nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük (Milli Şef Döneminde)*, Ankara: Karabük Valiliği Yayınları.

Laçiner, Ömer (2007), *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?*, İstanbul: Birikim.

Makal, Ahmet (2014), "Türkiye’de Akademide Sosyal Politika Geleneğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Tarihsel Bir Yeniden Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum Dergisi* sayı: 41, 2014/2 içinde, ss. 17-30, erişim: <http://www.calismatoplum.org/sayi41.htm>, erişim tarihi: 05.08.2016.

Marx, Karl (1966), *Felsefenin Sefaleti*, çev. Erdoğan Başar, Ankara: Sol.

— (2010), *Kapital-Ekonomi Politüğün Eleştirisi 1. Cilt*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan, İstanbul: Yordam.

Marx, Karl ve Friedrich Engels (2013), *Komünist Manifesto*, çev. Nail Satılğan, İstanbul: Yordam.

Milliyet arşivi.

Neden Sendika Neden Birleşik Metal-İş (2002), İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.

Nureddin, Vâlâ (Vâ-Nü) (1969), *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ocaklı, M. Hikmet (tarihsiz), “Özelleştirme Politikaları ve Demir-Çelik”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, ss. 407-422.

Oran, Baskın (2009), *Türk Dış Politikası-I*, İstanbul: İletişim, 15. baskı.

Öymen, Örsan (1976, 6 Temmuz), “MSP Usulü İşçi Kesintileri”, *Milliyet*, s. 6.

Özbilgen, Füsün (1986, 5 Ekim), “Deve kanı ve holdingler” *Cumhuriyet Dergi Eki*,

s. 9.

Özdemir, Hikmet (1992), "Siyasal Tarih 1960-1980", *Türkiye Tarihi c. 4* içinde, yay. haz. Sina Akşin, İstanbul: Cem, s. 191-254.

Sağır, Adem ve Ülkü H. İnci (2013), "Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2013 | Cilt.2, Sayı: 2, s. 49-81, erişim: <http://itobiad.com/issue/view/5000004050/showToc>, erişim tarihi: 21.11.2016.

Seçilmiş Göstergelerle Karabük 2013 (2014), Ankara: TÜİK.

Selman, Yaşar, (2011), "Karabük'ün İlk Yayını: Karabük Dergisi", *Turkish Studies*, 6/3 Yaz 2011, erişim: <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=2217&Detay=Ozet>, erişim tarihi: 09.07.2016.

Sevimay, Devrim (2007, 8 Temmuz), "Safranbolulu ne derse, Türkiye o!", *Milliyet*, s. 14.

Sim, Şükrü (2009), "Türk Sinema Tarihi'nde İlk Üçleme, Metin Erksan'dan Mülkiyet Üçlemesi: 'Yılanların Öcü', 'Susuz Yaz', 'Kuyu'", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, yıl 1, sayı: 3-4, s. 171-196, erişim: <http://iaud.aydin.edu.tr/?id=35>, erişim tarihi: 20.10.2016.

Soner, Şükran (1995, 3 Ocak), "İşçi Evreninden-Satış anlaşması", *Cumhuriyet*, s. 9.

Soysal, Mümtaz (1986a, 21 Temmuz), "Yüksek Politika", *Milliyet*, s. 8.

— (1986b, 13 Ağustos), "Fiyaka-Açı", *Milliyet*, s. 2.

Şafak, Can (2015), *Ereğli 1965-1980-Çelik İşçileri*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, Sunuş, erişim: https://www.academia.edu/12072124/Ere%C4%9Fli_1965-1980_%C3%87elik_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ileri, erişim tarihi: 04.12.2017.

Taş, Kemalettin (2000), "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Sosyolojik Görüşleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, s. 607-620. erişim: <http://www.arastirmax.com/en/bilimsel-yayin/firat-universitesi-ilahiyat-fakultesi-dergisi/5/1/607-620-ziyaeddin-fahri-findikoglunun-sosyolojik-gorusleri>, erişim tarihi: 08.01.2017.

Thornburg, Max Weston, Graham Spry ve George Soule (tarihsiz), *Türkiye Nasıl Yükselir*, çeviri: Semih Yazıcıoğlu, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Thornburg, Max Weston, Graham Spry ve George Soule (1949), *Turkey: An Economic Appraisal*, New York: Twentieth Century Fund.

Timur, Taner (1998), *Osmanlı Çalışmaları - İlk Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine*, Ankara: İmge, 3. baskı.

Tuncel, Metin (2001), “Karabük maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c. 24* içinde, s. 372-374, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, erişim: <http://www.tdvia.org/dia/ayrmetin.php?idno=240372&idno2=c240239#4>, 28.0, erişim tarihi: 02.07.2016.

Tunçay, Mete (1992), "Siyasal Tarih 1950-1960", *Türkiye Tarihi c. 4* içinde, yay. haz. Sina Akşin, İstanbul: Cem, s. 177-184.

Uğurlu, Akın (tarihsiz), “Karabük’te Sanayi Hizmetlerinin Durumu ve Hazır Giyim Sanayisi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, s. 382-391.

Ulukavak, Kızıltan (2007), *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu (Gözlemler, Derlemeler, Denemeler)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Ümit, Devrim (2014), “Modernization Project in Karabuk, a Newly Urbanized Village, in Early Republican Turkey”, *European Journal of Research on Education*, 2014/2 (Special Issue 6), s. 95-104, erişim: https://www.academia.edu/8309742/Modernization_Project_in_Karabuk_a_Newly_Urbanized_Village_in_Early_Republican_Turkey, erişim tarihi: 12.01.2017.

Ünlü, Harun (1994), *Demir-Çelik Sektöründe Çalışan İşçilerin Siyasi Eğilimlerini Etkileyen Faktörler (Karabük Örneği)*, yayımlanmamış yüksek lisans tez çalışması, TODAİE.

Yanık, Mustafa (tarihsiz), “Karabük 8 Kasım Direnişine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, s. 423-430.

Yazıcı, Erdinç (1992), *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük’te İşçi Ailesi*, Karabük: Özçelik-İş.

— (tarihsiz), “Şehir-Kültür-Kimlik Karabük: Bir Sanayi Şehrinin Doğuş Hikâyesi”, *Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir-Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010* içinde, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, s. 17-26.

Yazıcıoğlu, Hulusi (1982), *Safranbolu*, Karabük: Özer Matbaası, s. 38.

İNTERNET KAYNAKLARI

Al Jazeera Türk, 26.12.2013, “Bask Modeli'nden faili meçhullere”, erişim: <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/bask-modelinden-faili-mechullere>, erişim tarihi: 10.11.2016

Bianet, erişim: <https://bianet.org/>, erişim tarihi: 04.12.2017

Biyografi.net, web, erişim: <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=556>,
erişim tarihi: 15.08.2016.

Çelik-İş Sendikası resmi sitesi, web, erişim: [erişim: http://www.celik-is.org/pages/41/Tarih%C3%A7emiz](http://www.celik-is.org/pages/41/Tarih%C3%A7emiz), erişim tarihi: 06.09.2017.

Devrimciyolarsivi.org, erişim: <http://devrimciyolarsivi.org/category/devrimci-yol/>,
erişim tarihi: 10.01.2016.

Erdemir A.Ş. resmi internet sitesi, erişim: www.erdemir.com, erişim tarihi:
04.12.2016.

Gazetevatan.com, 28.03.2010, erişim: <http://www.gazetevatan.com/iki-ailenin-eline-gecti--296489-ekonomi/>, erişim tarihi: 04.11.2016

Hürriyet internet, erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/>.

Kardemir A.Ş. resmi sitesi, erişim: <https://kardemir.com/Yonetim.aspx?Sec=Sirket&b=0&Ani=&Lng=tr-TR&W=1>,
erişim tarihi: 04.11.2016.

KESK resmi sitesi, erişim: <http://www.kesk.org.tr/2010/03/31/kamu-emekcilerinin-orgutlenme-sureci/>, erişim tarihi: 06.11.2016.

Nişanyan Sözlük, Erişim: <http://www.nisanyansozluk.com/?k=b%C3%BCk&x=0&y=0>, erişim tarihi:
27.07.2016.

Resmi Gazete, 10 Ekim 1986, sayı: 19247, s. 25, erişim: <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#>, erişim tarihi: 16.12.2016.

SGK resmi sitesi, erişim: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/karabuk/tumistatistik/>, erişim tarihi:
17.01.2016.

TBMM Ad Defteri, Dönem VIII, erişim: https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf, erişim tarihi:
12.07.2016.

TDK Sözlük, erişim: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.589cc2b1b0d9a3.71079174, erişim tarihi: 28.06.2016.

TÜİK resmi sitesi, erişim: www.tuik.gov.tr.

Vikipedi, erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Askerlik_hizmeti, erişim tarihi:

04.08.2016.

Wikipedia English, erişim: <https://en.wikipedia.org/wiki/Mopsuestia>, erişim tarihi: 01.07.2016.

YerelNET, erişim: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/

YSK resmi sitesi, erişim: http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010921&_adf.ctrlstate=1cmkm0ez1t_4&_afLoop=2767697864441175&_afWindowMode=0&_afWindowId=1cmkm0ez1t

EKLER

EK-1: 19.12.2016 tarih ve 4521 sayılı YSK yazısı.

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : 19638395-622.02

Konu: 1946-1961 Yılları Arasında Yapılan Genel ve Yerel Seçim Sonuçları Hk. 19.12.2016* 4521

Sayın; Ali KARATAY
Yenişehir Mahallesi Çağlayan Sokak No: 3E
MERKEZ/KARABÜK

İlgi: 21/10/2016 tarihli ve 1600329398 sayılı bilgi edinme başvurunuz.

4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde yapmış olduğunuz başvuruya forma incelenmiştir.

16/02/1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile illerde ve ilçelerde Seçim Kurulları oluşturulmuş, ayrıca Ankara'da görev yapmak üzere Yüksek Seçim Kurulu kurulmuş olup, 1950 yılından önce yapılan seçimlere ilişkin Başkanlığımızda bilgi ve belge bulunmamaktadır.

Bununla birlikte; 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'un 27. maddesinde; "Devlet İstatistik Enstitüsü, ilçe seçim kurulları tarafından kendilerine verilecek belgelere dayanarak seçim çevreleri itibarıyla sandık tutanaklarından mevcut bilgiyi, en geç seçimi takip eden yıl içinde yayımlar."

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun;

38. maddesinde; "Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Yüksek Seçim Kurulu tarafından kendisine verilecek belgelere dayanarak, iller, seçim çevreleri ve ilçeler, seçim bölgeleri ve sandık bölgeleri itibarıyla, sandık kurulları tutanaklarında bulunan bilgileri en geç, seçimi takip eden bir yıl içinde yayımlar."

40. maddesinde; "Hesaba katılan ve katılmayan ve itiraza uğramış olan oy pusulaları, sayım ve döküm cetvelleri ve milletvekilliğine seçilme tutanakları ve seçimle ilgili diğer her türlü evrak, iki yıl süre ile ilçelerde ilçe seçim kurulu başkanı, illerde il seçim kurulu başkanı tarafından saklanır ve Yüksek Seçim Kurulunun talebi olmadıkça hiçbir yere gönderilemez."

hükümlerine yer verilmiş olup, 1950 - 1961 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimlere ait evraklar, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 40. maddesi gereğince, iki yıllık yasal saklama süresini doldurmuş ve tüm seçim evrakı ile birlikte imha edilmiş olduğundan, geriye dönük bilgi ve belge talebiniz Başkanlığımızca karşılanamamıştır.

Ancak, 2972 sayılı Kanun'un 27 ve 2839 sayılı Kanun'un 38. maddeleri uyarınca, ilçe seçim kurulları tarafından kendilerine verilecek belgelere dayanarak seçim çevreleri itibarıyla sandık kurulları tutanaklarında bulunan bilgiler yayımlanmak üzere gönderildiği Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığında, yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumunda da bulunması ihtimali nedeniyle, anılan bilgi ve belgelerin adı geçen kurumdan da istenmesinin mümkün olduğu değerlendirilmiştir.

Bilgilerinize rica olunur.

Erhan ÇİFTÇİ
Yüksek Seçim Kurulu Başkanvekili

EK-2: 15.02.2017 tarih ve 4412 sayılı TÜİK yazısı.

T.C.
TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU BAŞKANLIĞI
Bilgi Dağıtım Ve İletişim Daire Başkanlığı

Sayı : 27964695-622.03-E.4412

15.02.2017

Konu : Bilgi Talebi

Sayın Ali KARATAY

İlgi : 14.02.2017 tarihli yazınız.

Kurumumuz, milletvekili genel seçimi sonuçlarını 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 38. maddesi gereğince 1961 Milletvekili Genel Seçiminden itibaren yayımlanmakta olup, 1946, 1950, 1954 ve 1957 milletvekili genel seçimlerine ait ayrıntılı bilgiler mevcut değildir.

Kurumumuz web sayfası veri tabanları bölümünde Milletvekili Seçim Sonuçları başlığı altında <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menusecim.zul> adresinden mevcut bilgilere erişim sağlanabilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

 e-imzalıdır

Şahin ÇELİK Başkan a.
Grup Sorumlusu

Not: 5070 sayılı elektronik imza kanununun 5.maddesi gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Devlet Mahallesi Necatibey Caddesi No:114 Çankaya/Ankara Telefon: (0 312) 410 02 22

Faks: (0 312) 417 04 32 Bilgi için:Sibel KAYA Geçici Personel Telefon No:(312) 410 02 45

EK-3: 24 Aralık 1978'de Devrimci Yol grubu tarafından Karabük'te düzenlenen mitinginin haberi ve fotoğrafı.

Kaynak: *Devrimci Yol* dergisi, 5 Ocak 1979, sayı: 26, s. 6.

EK-4: Eylül 1968’de Kudret Şandra ve dansöz arkadaşları tarafından Karabük kent merkezinde düzenlenen müzikli danslı protesto gösterisinin haberi ve fotoğrafı.

Kaynak: Milliyet, 17.09.1968, s. 3.

EK-5: 1979 tarihli Karabük Postası'ndan bir "haber".

1979 Yılı'nın Kadını

1979 yılının Amerikada «Seksi Kadın» yılı olacağını belirten modacılar, daha şimdiden geleceğin kadını seçtiler.

Sosisli sandviç satan bir büfede çalışırken bir fotoğrafçının dikatini çekmesinden sonra şansı açılan Patti Hansen ise Amerika'da «1979 yılının kadını» seçildi. 22 yaşındaki güzel kadın, bir anda birçok moda dergisinin kapak yıldızı oldu.

Yeni bir seks devrinin başladığı olarak nitelenebilir. Bu olaydan sonra Patti Hansen şöhret basamaklarını hızla geçti ve simdi, film yıldızlarıyla yarışır duruma geldi. Amerikalıların seksi kadını, giyimi ve davranışlarıyla geniş ilgi buldu.

Başlangıcı olarak nitelenebilir. Bu olaydan sonra Patti Hansen şöhret basamaklarını hızla geçti ve simdi, film yıldızlarıyla yarışır duruma geldi. Amerikalıların seksi kadını, giyimi ve davranışlarıyla geniş ilgi buldu.

«Robyn Cooku canlandırmaktayım memnun olduğumu söylüyorum.»

Milyonlarca utanır bir tabu, filme uyarlanmasından önce oryantalizm sonucu ortaya çıkan «Korkunç» filmi, insanın en derin korkularını ortaya koyuyor. Özgün bir yapımla, inanılmaz bir başarıya ulaştı. Fakat aynı zamanda erotik içerikli öğütler veriyor. Yılların geçmesiyle, konusunu Korkunç Douglas'ın sözlerinin Michael'in karakteri de olduğu bir filmi Eski Diandra ile marifetli yasan süren Michael'in yakında bir başka marifetli yaşayacak. Babasının Esininin küçük bir süzülmesi nedeniyle uzağı sıkıntılı doktor zira ne tahammül etmez da kalan genç akılsız sure sonra küçük bir las'ı kucaklama alması kabına sığmıyor.

Baştı, kendi hayatı yaşamak için heal'm eşi de aynı görüşleri. Film çabalarını manlarda evlenmeyi adlar fonla buldu.

«Ne olacak larda dönmeye telefonumun numarası maiz. Telefonumun»

«Yarışma koşullarına göre uçak biletim tek kişilikti. Ama kaldığım otelde yatak sayısı iki. Bu güzel şekilde insanın tek başına»

ŞANSLI PSİKOLOG

Kaliforniya'da katıldığı bir yarışmada bir

Seks her sorunu halleder

Kaliforniya Üniversitesinden güzel Psikoloji Doktoru Dale Vicky günümüzdeki sosyal problemlere, seks eğitimine önem verilmemesinin neden olduğunu söylüyor.

İşçisinden öğrencisine, bilim adamından devlet adamına kadar herkesin istedikleri için zamanla ortaya çıkan sınırsız gerilimlere başarı oranlarını da büyük ölçüde etkiliyor» diyor.

Seks eğitiminin yaşlanmadığını da değinen Dale Vicky Atkins, eğitime küçük yaşta başlanmasını belirttikçe şöyle diyor:

«Büyük bir çocuğa gerektiğince bir cevap vermemiz gerekir. Eğer bu konuda cevap vermezsek, çocuklarımızın gelecekte bu konuda sorun yaşayacaklarıdır. Sen (Sus) diyerek eline vurmamalı. Seks eğitiminin rahatlık altında toplum için rahatlık demektir.»

«Yarışma koşullarına göre uçak biletim tek kişilikti. Ama kaldığım otelde yatak sayısı iki. Bu güzel şekilde insanın tek başına»

Kaynak: Karabük Postası, 01.01.1979, s. 3.

ÖZET

Karabük ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları, genç Cumhuriyet rejiminin modernleşme projesi ile bunun zorunlu bir koşulu ve ayrılmaz bir parçası olan sanayileşme projesinin çocukları olarak doğmuştur. Bu anlamda yalnızca fabrikalar inşa eden bir teknik mühendisliğin değil, modern birey ve modern toplum inşa etme amaçlı modernleşmeci bir toplum mühendisliğinin de ürünü olan Karabük, tıpkı Türkiye'nin geneli gibi, kurucularının öngördüğünden hayli farklı doğrultuda bir sosyal, kültürel ve siyasal dönüşüm geçirmiştir.

Cumhuriyet rejiminin ideolojik yapısının bir sonucu olarak, kuruluş döneminden başlayarak sınıf bilinci ve ona denk düşen bir politik duruşla buluşması türlü yöntemlerle ve baskılarla engellenmeye çalışılan Karabük ve Karabük işçi sınıfı, aşağı yukarı tüm bir tarihi boyunca sağın kalesi olagelmiş, bu yanı sıra aynı bölgede bulunan ve benzer bir demografik yapıyı paylaştığı diğer işçi kentleri olan Ereğli ve Zonguldak'tan hayli farklı bir ideolojik/politik duruş sergilemiştir. Geline aşamada Karabük, Türkiye'nin en sağcı kentlerinden biri ve tartışmasız en sağcı işçi kenti konumundadır. Bu durum Karabük'te yaşanan sınıf mücadelesini de nicelik ve nitelik olarak etkilemiş, öyle ki Karabük çelik işçileri ilk gerçek grevini ancak kuruluşun üzerinden 50 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra gerçekleştirebilmiştir.

Hem –giderek geri planda kalmakla beraber– bir işçi kenti vasfı taşımasıyla hem de –bugün artık nüfusunun yarısını öğrencilerin oluşturması bakımından– giderek bir öğrenci kenti haline gelmesiyle pek de bağdaşmayan bu muhafazakâr/sağ eğilimin tarihsel ve toplumsal temellerinin anlaşılması, modernleşme yönünden Karabük'ü geriden takip ettiği söylenebilecek Türkiye'nin anlaşılması açısından da önemlidir.

ARŞİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı : Bir Fabrika-Kentin Sosyal ve Siyasal Tarihi: Karabük ve KDÇF: 1937-2017

Tezin Yazarı : Ali Karatay

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Deniz Alca

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 01.06.2017

Tezin Alanı : Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Karabük, KDÇF, Kardemir, işçi sınıfı, sınıf bilinci, grev, sendika, sol, sağ, siyasi tarih, yerel tarih.

ABSTRACT

The city of Karabük and Karabük Iron Steel Industry Trade and Company Inc. were born as the children of young republic's modernization project, as well as the industrialization project that was a necessary condition for and an integral part of the former. As a product not only of technical engineering of building factories, but also of a modernizationist social engineering aimed at constructing modern individual and modern society, Karabük –just like the rest of Turkey– has undergone a social, cultural and political transformation that followed a trajectory quite different from the one envisaged by its founders.

Beginning from the early days, as a result of the ideological structure of republican regime, the city and its working class was restrained in various ways from reaching class-consciousness and developing a parallel political stance. Consequently, Karabük and its working class have always been a stronghold of right-wing politics throughout its history, and in that sense have adopted an ideological/political stance that is distinct from Ereğli and Zonguldak, two workers' cities in the same region with a relatively comparable demographic structure. Therefore, in this stage of its history, Karabük is one of the predominantly right-wing cities and certainly the leading ring-wing workers' city of Turkey. This has also affected quantitatively and qualitatively the class struggle in Karabük so much that it took more than five decades for steel workers to carry out an actual strike after the establishment of the factory.

To achieve an understanding of this conservative/right-wing tendency, which does not comply with the city's status as –despite declining– a workers' city and a rising students' city –with a student community that borders on half of its entire population–, is essential to understand the whole country that seems to follow the footsteps of Karabük in terms of modernization.

ARCHIEVE Record Information :

Name of the Thesis	: The Social and Political History of a Factory City: Karabük and Karabük Iron and Steel Plant, 1937-2017.
Writer of the Thesis	: Ali Karatay
Advisor of the Thesis	: Assoc. Prof. M. Deniz ALCA
Status of the Thesis	: Master
Date of the Thesis	: June 1, 2017
Field of the Thesis	: Public Administration and Political Sciences
Place of the Thesis	: The Institute of Social Sciences of Karabük University
Anahtar Sözcükler	: Karabük, Karabük Iron and Steel Plants, Kardemir, labour, class consciousness, strike, trade-union, political left, political right, political history, local history.

ÖZGEÇMİŞ

22 Ekim 1971’de Zonguldak-Çaycuma ilçesinde doğdu. İlk ve orta eğitimini bu ilçeye bağlı Filyos beldesinde, lise eğitimini Karabük Demir-Çelik Lisesi’nde tamamladı. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünü, 2016 yılında ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünü (açık öğretim) bitirdi. 2006-2010 yılları arasında Maliye Bakanlığı taşra teşkilatında memur olarak çalıştı. Halen çevirmenlik yapmaktadır.

